ION MARIN SADOVEANU

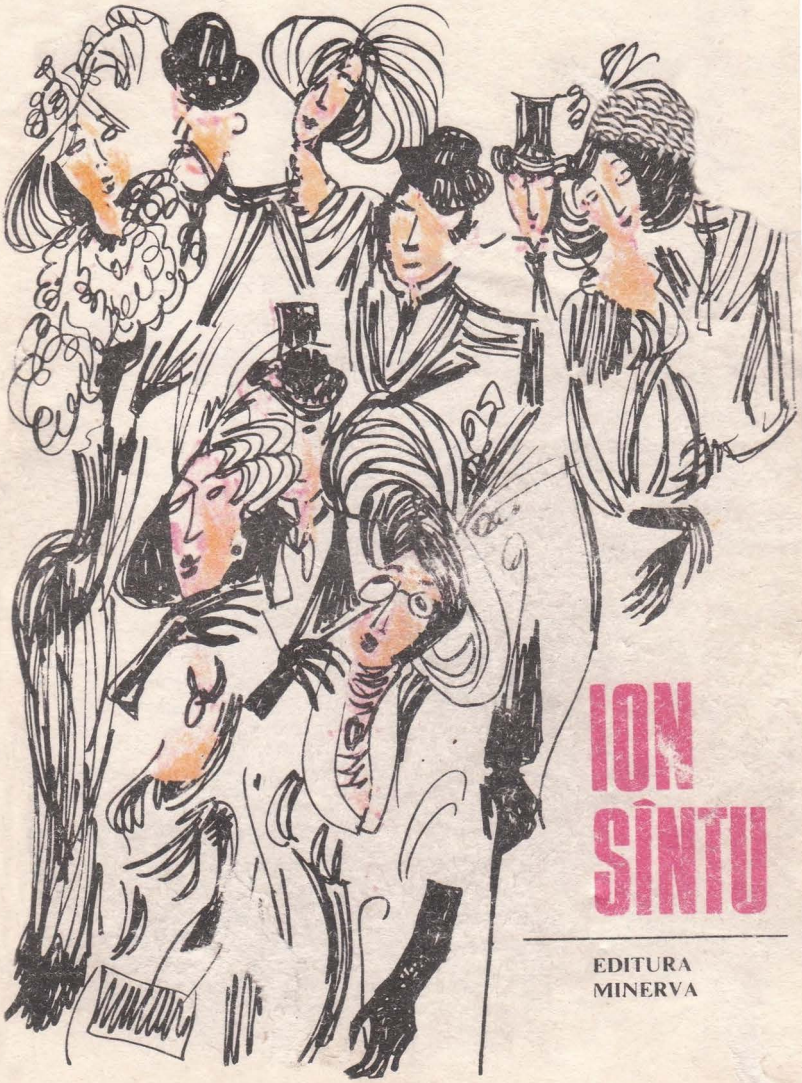

ION SÎNTU

EDITURA
MINERVA

Coperta de : *Tia Peltz*

Lector : AURORA SLOBODEANU
Tehnoredactor : ELENA CĂLUGĂRU

Bun de tipar : 17.07.1989
Coli ed. : 35,26. Coli tipar : 36. Planșe

Comanda nr. 90 153
Combinatul poligrafic „Casa Scînteii",
Piața Scînteii nr. 1, București
Republica Socialistă România

ION MARIN SADOVEANU

ION SÎNTU

Prefață de PETRE RĂILEANU

EDITURA MINERVA
București – 1989.

Volumul de față reproduce textul după *Scrieri*, vol. III *Ion Sîntu*. Ediție îngrijită, note și variante de I. Oprișan. București, Editura Minerva, 1972. Colecția „Scriitori români".

I S B N 973-21-0113-x

PREFAȚĂ

Ion Marin Sadoveanu (1893—1964) reprezintă un destin neobișnuit în literatura română contemporană. Neobișnuitul provine din aceea că scriitorul intră decis în literatură cu două opere publicate în 1944 și 1957 — la 51 și respectiv 64 de ani —, atunci cînd „colegii" săi de generație, Cezar Petrescu și Camil Petrescu, să zicem, născuți, primul cu un an înainte, al doilea după un an, dăduseră demult partea durabilă a operei lor și se impuseseră în literatura română. Pe de altă parte, romanul care îl consacra în 1944, *Sfîrșit de veac în București*, era de o factură surprinzătoare, construcție epică tradițională, după experiențele consumate în proză în deceniile anterioare. Aspectul oarecum desuet al prozei lui Ion Marin Sadoveanu nu a dăunat receptării critice, dimpotrivă, romanele s-au bucurat de o foarte bună primire la apariție, dar va crea dificultăți în receptarea de către generațiile următoare și (împreună cu „accidentul" cronologic semnalat) în situarea scriitorului. Așa încît constatarea lui Cornel Regman din 1966 (privind al doilea roman al autorului) este valabilă și azi: „Fără să fi intrat în aria de penumbră care precede uitarea, romanul *Ion Sîntu* nu face parte însă nici din acel «activ» de opere cu care criticii operează curent în exemplificările lor, împrejurare nu numai nedreaptă ci și profund păgubitoare".[1] Cu atît mai mult *azi* (1989) este binevenită inițiativa editurii Minerva de a reedita romanul de față, căci este un moment în care critica literară cere prozei (mai ales celei „tinere") întoarcerea „la epic și, deci, la tipologie și la proza de observație socială și morală". Aceasta, se înțelege, de pe pozițiile — teoretice, „metodologice" — atinse în practica scrisului. Chipul omului acestui

[1] *Prefață* la vol. *Sfîrșit de veac în București*, Editura pentru literatură, 1966, p. XII. Colecția „Biblioteca pentru toți".

sfîrșit de veac — un alt sfîrșit de veac — s-ar găsi astfel în literatură în toată complexitatea ce-l caracterizează.

Ion Marin Sadoveanu s-a afirmat în anii interbelici ca un valoros animator cultural, mai ales în domeniul teatrului. În 1921, împreună cu Tudor Vianu, pune bazele grupării „Poesis" care va ilustra prin conferințe mișcarea teatrală din lume. Volumul *Dramă și teatru*, din 1926, adună *studii și cronici* consacrate genului dramatic. Pe linia acelorași preocupări, în 1933 publică culegerea de texte (în traducere proprie) și note *De la Mimus la Baroc*, antologie ce ar fi trebuit să intre ca anexă în proiectata *Istorie universală a dramei și teatrului*. Acest proiect grandios nu s-a materializat decît într-o singură fascicolă (din 30—40 prevăzute) : *Drama și teatrul religios în Evul mediu* (1942). A scris el însuși cîteva piese de teatru : *Metamorfoze* (1927), *Anno Domini* (1927), *Molima* (1930), *Pelican-Bar* (1930), cu oarecare ecou în epocă, dar fără destin posterior. În 1930 îi apare, în colecția „Gîndirea", volumul de poezii *Cîntece de rob*. În *Istoria literaturii române contemporane. 1900—1937*, E. Lovinescu face cîteva considerații rapide asupra volumului, concluzionînd : „Pe lîngă influența folclorică din unele poezii, se notează suflul discursiv și retoric mai peste tot, în puțină concordanță cu tendințele poeziei moderne (deși Paul Claudel e un poet modern)." [1]

Anul 1944 îi aduce consacrarea ca prozator (cea care s-a dovedit durabilă) prin apariția romanului *Sfîrșit de veac în București* (titlu sugerat de Tudor Vianu) ; acesta era primul din proiectul unei trilogii, *Lume*. În 1957 va tipări *Ion Sîntu*, al doilea și ultimul apărut al trilogiei, legat prin epic și personaje de primul, dar putînd fi citit și ca roman independent. În 1959 publică *Sistemul celor 24 de sori*, ficțiune de anticipație, plasată în anii 1998—1999. Pandantul acestei cărți va fi povestirea *Akho și Tao (O poveste din vremea ghețarilor înalți)* — 1963, plasată în preistorie, în vremea inventării arcului. Între ele, romanul *Taurul mării* — 1962, ficțiune și reconstituire istorică a Histriei din secolul V î.e.n., rod al pasiunii pentru arheologie trezită scriitorului de Vasile Pârvan. Acesta ar fi tabloul creației lui Ion Marin Sadoveanu care îmbrățișează, cum se vede, mai multe domenii și genuri (teatru, cronici și studii de teatru, traduceri, poezii, romane sociale, ficțiune de anticipație, proză de evocare și reconstituire istorică) și închide un arc de timp impresionant — de la preistorie și istorie antică la primele decenii ale secolului XX și, prin anticipație, la sfîrșitul acestui secol.

[1] Ed. Librăriei Socec, București, p. 116.

În comentariul lui Tudor Vianu prilejuit de apariția volumului de versuri, surprinzătoare și exactă este această frază care, prin extrapolare, pare să fixeze „figura spiritului creator" a lui Ion Marin Sadoveanu : „Elanul criticului (este vorba de activitatea de critic și cronicar dramatic a autorului comentat, n.n., P.R.) nu s-a putut întîlni niciodată cu geniul unui făuritor de caractere și conflicte, și această incoincidență fatală mă lasă pe gînduri și mă umple de tristețe." *(Ion Marin Sadoveanu, Cu ocazia Cîntecelor de rob,* „Gîndirea", X, nr. 4, aprilie 1930, p. 136). *„Incoincidența fatală"* de care vorbește prietenul scriitorului lasă să se întrevadă părerea de rău pentru sterilitatea unei întreprinderi în contratimp și, poate, pentru o prea mare împrăștiere a omului între activități sortite efemerului și proiecte repede hotărîte și îndelung amînate sau niciodată realizate.

Instructivă ar fi, pentru înțelegerea pe toate laturile a personalității lui Ion Marin Sadoveanu, o trecere în revistă a proiectelor sale nefinalizate (începute și neterminate) sau pur și simplu doar enunțate și neîncepute niciodată. Am amintit deja grandioasa (în intenție) *Istorie universală a dramei și teatrului,* din care autorul nu a scris și publicat decît volumul din 1942 și anexa (antologia) din 1933. *Istoria...* ar fi urmat, desigur, să prezinte evoluția formelor genului dramatic de la începuturi pînă în contemporaneitate. Rămînînd în domeniul teatrului, este cunoscută intenția autorului privind scrierea mai multor piese : *Domnul Ludovic sau Tragedia unui om gras, Cutia cu maimuțe, Savonarola, Omul din lună* (aceasta din urmă în colaborare), *Dudul lui Traian* (în colaborare cu Victor Ion Popa), *Argument pentru un Don Quichotte la Teatrul de păpuși.* Alte proiecte : biografia Sfîntului Francisc din Assisi, viața lui Bogdan Petriceicu-Hasdeu ; traduceri : *Tristan și Isolda* de Bédier (neterminată, deși insistent cerută de V. Pârvan), *Convorbirile* lui Eckerman cu Goethe, Pierre Loti, *Vers Ispahan* și C. Spitteller, *Prometheu și Epimetheu,* mai multe piese de Shakespeare, *Colocviile* lui Martin Luther și o monografie despre același, Claudel, Thomas Mann *(Muntele vrăjit),* prelucrarea romanului *Don Quijote,* Heine, Kleist, Bürger. În sfîrșit, în domeniul prozei, trilogia *Lume* ar fi trebuit să mai cuprindă volumul *Copacul în flăcări* care ar fi ajuns pînă în deceniul patru al secolului nostru. Avem, de asemenea, proiectul unei teatralogii : *Haini la Înalta Poartă (În umbra pajurei),* cu materie scoasă din perioada : sfîrșitul secolului XVII, începutul secolului XVIII, în timpul domnitorului Șerban Can-

tacuzino și Constantin Brâncoveanu.[1] Și altele. Cum se poate vedea, o întreagă bibliotecă de proiecte care ar fi trebuit să umple perioadele rămase neacoperite în arcul istoric larg deschis de creația sa finită.

„Incoincidențele" de tot felul, preponderența proiectelor asupra creației propriu-zise, o oarecare desincronizare (a operei) față de „ora exactă" a literaturii se explică, poate, prin *structura interioară* a omului care a atras și o serie de conjuncturi exterioare : Ion Marin Sadoveanu este, cum singur declară, la 27 de ani, într-o scrisoare către un prieten, *„un sistem cu dezvoltarea lentă"* ; maturizarea înceată, tîrzie a făcut ca „acumulările" să se prelungească „mai peste marginile iertate", iar producția să fie amînată corespunzător. Din mărturiile celor care l-au cunoscut reiese că era o prezență agreabilă, amator de discuții cu prieteni pe teme literare ; a avut, se știe, o activitate prodigioasă de conferențiar (într-un interviu din 1963 declara că a ținut 5—600 de conferințe !). *Oralitatea* creează la cei care au această vocație (și o cultivă într-adins) gustul pentru succesul imediat ; ea mai presupune nevoia permanentă a unui auditoriu și, deci, fuga de solitudinea cerută de actul scrisului. *Erudiția*, mereu hrănită de o neastîmpărată curiozitate și neostoită poftă de lectură este și ea, în cazul unui temperament ca al lui Ion Marin Sadoveanu, o frînă pentru creație.

Să mai adăugăm și o împrejurare exterioară : funcțiile cu caracter mai mult sau mai puțin administrativ pe care autorul l-a deținut (cele mai multe în zona teatrului) au fost de natură, poate, să-i satisfacă nevoia de succes și de confort social, cu prețul sacrificării timpului afectat propriei opere.

Ion Marin Sadoveanu a avut, așa cum demonstrează pe deplin opera finită și cea proiectată, ambiția *totalității*. Creațiile finite — atîtea cîte sînt — sînt părțile vizibile dintr-un continent uriaș urzit de imaginația și erudiția scriitorului. Ion Marin Sadoveanu este visătorul unei utopii.

„Și iată-l pe Iancu pentru prima oară apropiindu-se de cărți cu o presimțită și adevărată înțelegere. Ce scria în ele, el nu știa și nu putea să le deosebească pe cele de sus de cele de jos, și-și mărturisea că la cărți nu se gîndise aproape niciodată. [...]

[1] Planul tetralogiei, ca și cele mai multe date bio-bibliografice, după I. Oprișan în Ion Marin Sadoveanu, *Scrieri*, vol. 1—7. Ediție îngrijită note și variante de I.O., Editura pentru literatură, 1969, Editura Minerva, 1970—1983. Colecția „Scriitori români".

Iancu Urmatecu trăia acum una din acele clipe atît de însemnate pentru un neam ca al lui, ce-și caută un loc mai bun în lume! De-acum încolo Urmatecu avea să recomande cartea tuturor, ba, ceva mai mult, avea să o ceară și să o impună urmașilor săi. Și în atîtea spițe, care creșteau o dată cu a lui, într-o nouă lume românească, se va fi trăit sigur — în fiecare — de către un strămoș, o clipă ca aceasta, adusă de cine știe ce împrejurări, cînd cartea, fără autor și fără cuprins, numai pentru că era carte, înmulțită și înșirată în rafturi, a intrat deodată într-o acceptare tîrzie și a rămas ca o moștenire fără cuprins, aducătoare însă de năzuințe și orgolii nouă."

Am folosit acest pasaj, căci el poate să dea o idee de perspectiva din care și-a construit autorul cele două romane: *Sfîrșit de veac în București* și *Ion Sîntu*: „diferența de concepție și de viață ce s-a produs numai în cîteva generații ale unei aceleiași familii românești...." [1] Cum se vede, premisele respectivelor transformări sînt presimțite, într-unul din momentele de iluminare interioară, de Iancu Urmatecu. Personajul acesta, ultimul descins dintr-o tradiție bogată a literaturii române — Dinu Păturică, Tănase Scatiu, Lică Trubadurul, Gore Pirgu, Stănică Rațiu — este și cel mai scutit de clișee, de schematizări prin situare antitetică, de reduceri sau îngroșări caricaturale. (Critica este unanimă în acest sens: Șerban Cioculescu, Ov. S. Crohmălniceanu, Eugen Simion, Nicolae Manolescu). Acest om, provenit din straturile cele mai de jos ale societății, reușește, datorită propriilor calități, să se ridice și să agonisească avere, fără să fie totuși un fanatic al ideii de acumulare de bunuri materiale. Tot ce întreprinde se subordonează unui singur gînd: schimbarea condiției sociale, trecerea într-o altă clasă. El nu intră în categoria „infernalilor", căci nu vizează, ca un Rastignac sau ca un Julien Sorel, vîrful piramidei, ci doar parcurgerea cîtorva trepte: de la sărăcia mizeră la o stare materială confortabilă, cu aer de onorabilitate și cu cîteva punți aruncate spre lumea înaltă. Iancu Urmatecu nu ia prea în serios funcția de președinte al funcționarilor publici, dobîndită în vremea efemerului ministeriat al baronului Barbu B. Barbu și se gîndește să demisioneze și să-și pună la poartă firmă de avocat: *IOAN G. URMATECU, AVOCAT*. Nici acest din urmă gest nu ar fi fost unul de mare îndrăzneală, căci, aflăm dintr-o savuroasă evocare a *Bucureștilor de altădată*, a lui Constantin Bacalbașa, că în secolul trecut exista o asemenea specie de juriști fără studii și diplome, care avea un nume: „ad-

[1] V. Rîpeanu, *De vorbă cu Ion Marin Sadoveanu*, interviu în „Gazeta literară", anul IV, nr. 50, 12 decembrie 1957.

vocat de... Tîrgoviște" ! Urmatecu va amîna deci demisia din demnitatea proaspăt dobîndită pentru un motiv care ne dezvăluie gîndul lui întreg : va putea merge, împreună cu familia, la balul de la Palat. Iancu Urmatecu, omul ținut în pragul *anticamerei* celeilalte lumi [1] trece în marele salon al Palatului, în rîndul lumii „bune" invitate în fiecare an, la 1 ianuarie, la balul dat de perechea regală. O face mai ales pentru că, așa cum îi sugerează cu timiditate „coana Mița", soția, „S-ar bucura și Amelica !", fiica lor. Iancu Urmatecu nu forțează destinul, este mulțumit cu ceea ce a reușit să înfăptuiască, știind că *saltul* pe care nu-l poate realiza el însuși se va produce, firesc, în generația următoare. Își iubește fiica (la un moment dat, cînd aceasta a pățit un accident neînsemnat, are o asemenea reacție de un patetism care nu-i este propriu : „Dacă nu o vindecă, îl împușc și mă-mpușc ! răcni Iancu, deznădăjduit") și o pregătește pentru a intra într-o nouă condiție. Consecvent gîndului său își va mărita fata cu Matei Sîntu care, deși sărac, este un om al cărții și, în plus, are o meserie „pozitivă" — cea de doctor. Iancu Urmatecu are o „filosofie" a lui, izvorîtă din observație și istețime : dintre tîrgoveții din care se trăgea el însuși, rari au fost aceia care au învățat și au răzbit, mulțumindu-se repede cu un trai relativ ușor și ispitiți de plăceri minore, cîtă vreme oamenii de la țară au „o rîvnă, un soi și o putere care luptă și ajunge. Și așa ceva era doctorul Sîntu, pornit de la țară." Oamenii „de lume nouă" dintre aceștia se vor alege.

Se poate afirma că Ion Marin Sadoveanu relativizează tipologia din romanele cu ariviști, care au ca problematică „circulația liberă și rapidă a tipurilor între clase" (Vl. Streinu), pregătind, în felul său, terenul pentru experiența de mai tîrziu a lui Paul Georgescu din *Solstițiu tulburat (1982)*.

Ion Sîntu, romanul din 1957, va duce mai departe demersul epic, în context modificat și cu personaje noi. În vreme ce *Sfîrșit de veac...* era un roman desfășurat pe orizontală — pe o secvență de timp relativ redusă (cîțiva ani din deceniul nouă al secolului trecut), o largă cuprindere socială —, *Ion Sîntu* are caracterul unui ***Bildungsroman***, urmărind evoluția eroului pe parcursul a două decenii. Scriind romanul anilor de creștere și formare ai lui Ion Sîntu, Ion Marin Sadoveanu nu a părăsit nici ambiția de frescă, de aici decurgînd și principalul cusur al cărții : lipsa de concentrare a epicului. Incursiunile prea amănunțite în istoria

[1] Conform tezei lui E. Simion în vol. *Scriitori români de azi*, 2, Editura Cartea Românească, 1976.

familiei guvernantei Berta Von Grodde sau „inițierile" celor doi aventurieri Osvald și Henri—Eugen Crihan, în țară și la Paris, ca și alte episoade, fără legătură cu firul principal al cărții, se datoresc, cu siguranță, ambiției de cuprindere, dar și, probabil, unui scrupul „metodologic" — autorul este adeptul unui realism cu prea multe puncte de sprijin în exterior, în factologie. Textul este astfel purtat către toate zările unui epic neobosit.

Așadar, Ion Sîntu este nepotul lui Iancu Urmatecu, fiul Amelicăi și al doctorului Matei Sîntu. Anii copilăriei și-i petrece în casa părintească ridicată de doctor la Constanța, pe malul mării — amestec de fantezie de intelectual și confort burghez. Copilul va primi o educație completă, cu guvernantă nemțoaică și profesori particulari, împlinind astfel visul bunicului, care subvenționează chiar instrucția nepotului. Va fi elev la Sfîntul Sava și apoi student la Drept. Va călători, împreună cu mama sa, în Elveția, unde îl va prinde începutul primului război mondial. Întors în țară, se va înrola, o dată cu tatăl său, și va pleca pe front.

Așa cum în *Enigma Otiliei* toate personajele care gravitează în jurul cuplului de „orfani" Felix și Otilia tind să devină într-un fel sau altul „părinții" acestora, în romanul lui Ion Marin Sadoveanu toți sînt profesori, institutori, pedagogi ai lui Ion Sîntu. Fiecare aduce propriul său „mesaj educativ" tînărului: gustul pentru muzică, limba germană, cîteva precepte bățoase de conduită și „bărbații iubesc războiul", Berta von Grodde; pozitivismul științific, onestitatea, probitatea profesională și aplecarea către suferințele oamenilor de jos, doctorul Matei Sîntu; „micimea de suflet", disprețul pentru „mitocani", ambiția de a-și crește fiul pentru cariera de „diplomat" (mai mult abstractă, ce-i drept), Amelica; feminitatea supusă, duioasă, discreția, Paraschiva; exercițiul puterii, Iancu Urmatecu; rafinamentul crepuscular, al „oamenilor de prisos", baronul Bubi Barbu; răzvrătirea și intransigența socială, Maximovici și Strapalea; „scandalul" consecvenței, Iancu State Ciuboțel, și scandalul inconsecvenței, Tălășan; meschinăria sufletească ascunsă sub un înveliș agreabil, Zoe Poroineanu; abilitatea avocățească și eficiența socială, Bazil Poroineanu; necesitatea unui sens coagulant al culturii asimilate și lectura lui Tolstoi, Ewunia, etc. Se poate spune că tînărul Ion Sîntu trăiește într-o veritabilă „Provincie pedagogică", personalitatea sa construindu-se prin decantarea modelelor și influențelor primite din viață și din lecturi. „Limpezirile" interioare sînt lente, urmînd ritmul însuși al narațiunii, cu numeroase meandre, întoarceri și reveniri, și ele conduc la despărțirea tînărului de lumea reprezentată de bunicul său și de Amelica.

În copilărie, în casa părinților, Ion Sîntu va asista la discuții care vor declanșa „aventura conștiinței" sale. În timpul unei audiții muzicale, întrerupte cu brutalitate de insensibila Amelica, el surprinde acest schimb de replici, în germană și franceză, între guvernanta Berta von Grodde și profesorul Jeanjacquet : „Oameni neciopliți și grosolani ! Ce lume" — „Trebuie să înghițim și asta ! Ei sînt cei mai tari, domnișoară !". Copilul simte umilința și are un acces de tandrețe față de mama sa, dar este respins cu indiferența dintotdeauna. Altă dată, la masă, profesorul Iancu State Ciuboțel, personaj pitoresc și „anapoda" din intenție, față de burghezi, îi testează pe cei prezenți (printre care, întîmplător și Iancu Urmatecu), în legătură cu ce mai au ei în cap despre 1848. Cea care-și revine prima din stupoarea creată de această metodă de examinare, dar și de necunoașterea „răspunsului", este Amelica ; ea „își aruncă dojana sub forma unei glume :

— *Zău că nu sîntem de la «pașopt», domnule profesor !*"

Replica aceasta, aparținînd celui mai plat, dar și celui mai conservator — din comoditate, din vid sufletesc și din frică de nou — dintre personajele cărții provoacă profesorului Ciuboțel o „filipică" usturătoare adresată tuturor celor care au trădat idealul revoluționar de la 1848 :

— „...Știi dumneata cîți au grăit prin vorba dumitale ? [...] Mai întîi ai dumitale, toți... Și tata mare și mama mare și ăsta [zise] uitîndu-se crunt la doctorul Sîntu, pe care îl bănuia de simpatii liberale [...] Apoi de mai ai mătuși, verișoare, cumetre și toți de orice fel, toate au vorbit prin gura dumitale, toată suflarea românească de deasupra de astăzi, cucoană, ghiftuită, hrănită, unsă și ajunsă, tot huzurul orașelor pe negoț și pe partide, pe avocați și pe clănțăi, pe deputați și pe miniștri au vorbit prin dumneata, care te-ai lepădat de patruzeci și opt".

Această pagină — mai sînt și altele — amintește de spiritul literaturii lui I. L. Caragiale. Numai că vorbele lui Ciuboțel nu mai sînt zeflemea, ci au patosul grav, contrariat din publicistica eminesciană. Lumea acestei cărți este, s-ar putea spune, într-o măsură importantă, lumea lui Caragiale pe o altă curbă a timpului istoric. Dintre toate personajele Amelica este cea care face legătura între cele două paliere, fiind și întruchiparea cea mai tipic caragialeană. Ea este o Zița cu stare și „poziție" socială consolidată, castă și închisă într-o gravitate imobilă născută din vid, nu din mișcare sufletească. Disprețul ei pentru „mitocani", afirmat și reiterat cu agresivitate ori de cîte ori se ivește ocazia ; lecturile ei preferate (romane-foileton neînsemnate, care n-o ating în nici un fel), chiar modul „vulgar" de a tăia paginile („Cărțile și le tăia

cu orice îi cădea la îndemînă, și cu muchia palmei, cînd nu avea altceva"), amintind, în acest punct, de considerațiile de „sociologie", „psihologie" și „estetică" a lecturii ale lui G. Călinescu din tableta *Cum se citește o carte*[1] și de a citi („Amelica citea de multe ori numai pentru descifrarea mecanică a literelor") ; visul de a-și vedea băiatul nimic altceva decît *diplomat* o arată descinzînd din galeria eroinelor lui Caragiale. Afirmația ei „*Zău că nu sîntem de la «paşopt»...*" nu contrazice personajele autorului *Scrisorii pierdute* care, mai toate, se revendică de la... „paşopt". Doar că Amelica nu are nici măcar acel dram de imaginație cu care sînt înzestrați demagogii lui Caragiale. Personajele de felul ei sînt întotdeauna *sincere*.

Tot din Caragiale răsare și Spiridon Păsărică, zis Ciupitovschi !, „pensionar al Creditului Rural din București". El redactează un memoriu cu o propunere „ingenioasă" menită să liniștească răscoalele țărănești din 1907 : editarea unor numere speciale ale principalelor ziare, difuzate la sate, și care ar urma să conțină știri înspăimîntătoare pentru răsculați. Memoriul clarvăzător al lui Păsărică Ciupitovschi are abia o pagină, dar, aflăm : „A lucrat o săptămînă întreagă în geamlîc, cu cafeaua și țigara lîngă el, de umblau toți ai casei în vîrful picioarelor, iar bătrîna nevastă-sa le spunea la copii : *Scapă tata țara !*" (subl. P. R.)

Mai tîrziu, cînd prinde gustul teatrului, adolescentul Ion Sîntu se va declara, prin deprinderea observației atente și a sesizării legăturilor dintre oameni și lucruri, „un ucenic modest la învățătura lui Caragiale". Mai mult decît atît, în universul său apropiat — rudele bunicilor răspîndite prin mahalalele Bucureștilor, cu obiceiuri și îndeletniciri, în casa bunicilor, la Iancu Urmatecu însuși — el descoperă „vicleșuguri, răutăți, caraghiozlîcuri și ridicole ifose ca la personajele din piesele lui Caragiale".

Toate acestea pregătesc marea criză a tînărului Ion Sîntu, prilejuită de refuzul Amelicăi de a plăti datoriile doctorului. Va cunoaște în jurul lui o „lume de oameni ahtiați și răi, cumpliți pentru o frîntură de avere, neînduplecați, crunți pentru stăpînire, pînă și între frați. Lumea oamenilor nesubțiați, neînvățați, «aia-ai bunicului său...". Din cercurile largi și îndepărtate ale societății lumea aceasta „creștea ca o apă mare, trecea de bunicii săi și tot venind ajungea pînă la mama sa". Într-una din rarele discuții dintre tată și fiu, hotărîtoare pentru amîndoi, căci între ei se va

[1] *Gîlceava înțeleptului cu lumea*, București, Editura Minerva, 1973.

adînci o solidaritate niciodată zdruncinată, doctorul Matei Sîntu va trasa cu luciditate propria evoluție, izvorîtă dintr-un pact cu lumea, nereușind însă niciodată să fie pe deplin unul „al ei". Abia fiul său, prin naștere și educație, aparține deplin lumii „de deasupra". Pentru el nu mai există putință de întoarcere nici la „asprimea țărănească" a bunicului, nici la „stîngăcia revoltată" a tatălui. Avertismentul rostit de acesta este un îndemn pe care Ion Sîntu nu-l va părăsi niciodată : „Dar ia seama să nu-ți otrăvească sufletul și să nu-ți fărîme omenia..." Ființa morală a tînărului este închegată. În alcătuirea ei intră o doză însemnată de inflexibilitate, „severa morală laică pe care Ion Sîntu și-a făurit-o și pe care o impune sieși și tuturor celor din jurul său", cum spune Ion Marin Sadoveanu în notele pregătitoare ale volumului următor.[1] Așa cum reiese din aceste note, destinul personajului urma să ia o întorsătură tragică, tocmai datorită imposibilității suprapunerii dintre „linia vieții sale morale și sufletești pe linia ei socială"[2]. Pînă atunci, al doilea roman al proiectatei trilogii se încheie cu această frază, bine articulată, care conține, pe lîngă gustul pentru simetrie al autorului, concluzia explicitată a întregii demonstrații epice :

„Între un trecut pe care îl părăsise și un viitor pe care-l întrezărea, stăpîn pe el însuși, Ion Sîntu, cu o mînă pe dîrlogi, iar cu cealaltă în buzunarul mantalei, strîngea cu putere cheia casei din care pornise în viață".

Romanele lui Ion Marin Sadoveanu au fost unanim considerate de critica literară ca aparținînd tradiției creației obiective, în descendență balzaciană. În februarie 1944, recenzînd cu promptitudine *Sfîrșit de veac...*, Șerban Cioculescu saluta cu entuziasm nemoderat apariția cărții : „N-am citit poate de la *Ion* de Liviu Rebreanu un roman românesc așa de obiectiv ca *Sfîrșit de veac în București*. Și tot așa, de la *Ion* încoace, n-am mai întîlnit la noi un alt romancier cu atîta putere de creație obiectivă ca Ion Marin Sadoveanu".[3] Criticul considera, la data aceea, întoarcerea la creația obiectivă o „adevărată binefacere", întrucît influența lui Proust și Bergson, deplasarea interesului de la conștient la subconștient, gidianul „act gratuit" produseseră o criză a romanului

[1] Ion Marin Sadoveanu, *Scrieri, ed. cit.*, vol. 3, p. 672.
[2] *Ibidem.*
[3] *Aspecte literare contemporane*, București, Editura Minerva, 1972, p. 443.

românesc. Intr-un articol [1] dedicat deceniului 1938—1948, Vladimir Streinu, după ce se declară a nu fi de acord cu demersurile unor autori prea legați în cărțile lor de evenimentele politice tulburi — din prima jumătate a deceniului amintit —: L. Rebreanu *(Gorila)*, Cezar Petrescu *(Ochii Strigoiului)*, Ionel Teodoreanu *(Tudor Ceaur Alcaz)*, I. Peltz, Sergiu Dan care „au părăsit sforțarea imaginativă pură, transformîndu-se în cronicari ai mileniilor... de cîțiva anișori sau chiar de cîteva luni", se afirmă solidar cu alți trei prozatori : Radu Tudoran *(Un port la Răsărit, Anotimpuri, Flăcări)*, G. Călinescu *(Enigma Otiliei)*, I. M. Sadoveanu *(Sfîrșit de veac în București)*. „Aceștia sînt astăzi romancierii cunoscuți, care îndreptățesc speranțele noastre ca romanul românesc, consolidat, să scape pentru totdeauna de înșelăciunea actualității. Într-o vreme de obnuhilare a idealului literar, ei au văzut limpede, peste furtuni trecătoare, seninătatea de mîine a creației epice". Cum se poate observa, ca și la Șerban Cioculescu, opțiunea lui Vladimir Streinu are o evidentă componentă „strategică" reieșită din primatul acordat unei orientări în dauna alteia.

Sintezele critice au plasat proza lui Ion Marin Sadoveanu în vecinătatea romanelor lui G. Călinescu. În *Literatura română între cele două războaie mondiale*, vol. 1 (Editura Minerva, 1972), Ov. S. Crohmălniceanu reunește cei doi prozatori la capitolul „Reconstituirea balzaciană și clasificarea tipologică". Nicolae Manolescu, în *Arca lui Noe. Eseu despre romanul românesc*, vol. 1 (Editura Minerva, 1980), comentează în paralel *Sfîrșit de veac...* și *Enigma Otiliei*, ca romane balzaciene, formulînd un important criteriu de diferențiere : „De la unul la altul distanța este *de la ingenuitate la criticism*" (subl. P. R.) Cîtă vreme romanul lui Ion Marin Sadoveanu urmează (poate fără intenție) formula balzaciană, umplînd un tipar preexistent cu aspecte de viață, cel al lui G. Călinescu este construit, în mod deliberat și polemic, „în sensul convenției balzaciene" : „Comentariul vieții trece înaintea vieții" *(op. cit.*, pp. 255—256).

Dacă despre *Sfîrșit de veac...* se poate spune că este, prin temă și abordare, balzacian, *Ion Sîntu* trebuie considerat pe o altă filieră. Capătul seriei în care se înscrie este, desigur, romanul lui Goethe *Anii de ucenicie ai lui Wilhelm Meister*. Termenul de *Bildungsroman* a căpătat, în decursul timpului, accepții tot mai nuanțate care merg de la aceea, îndeobște considerată sau subînțeleasă : „...procesul dinamic formativ prin care individul își exercită și își cultivă, în mod spontan sau intenționat, disponibi-

[1] *Mișcarea prozei*, în vol. *Pagini de critică literară*, vol. 2, București, Editura pentru literatură, 1968, p. 265.

lităţile, aptitudinile şi dispoziţiile native, în impactul cu forţele din natură şi societate, ale căror valori şi le integrează şi modelează într-un sistem de relaţii deschis, mereu reînnoit", pînă la aparent contrariul ei, formulat de Dilthey : „o căutare şi o identificare a individualităţii în afara sau chiar împotriva condiţionării ei sociale".[1] Cea de-a doua accepţie semnalată este numai *aparent* contrariul primeia, pentru că ele reprezintă de fapt două laturi ale procesului de formare a personalităţii umane. Nu altfel se întîmplă cu eroul lui Ion Marin Sadoveanu. Ion Sîntu creşte într-un anume context social, în consens cu normele şi valorile puse în circulaţie, pentru ca, atunci cînd fiinţa sa morală se află închegată, să se despartă de „condiţionările ei sociale", de fapt, de o anume realitate dominantă a contextului social. Farmecul scrierilor de acest fel constă în aceea că „anii de ucenicie" ai oricărui tînăr reprezintă o actualizare intensă a idealurilor umane perene.

Romanul lui Ion Marin Sadoveanu este construit în conformitate cu ceea ce Albert Thibaudet considera drept „estetica proprie romanului", şi anume : „ o estetică a compoziţiei destinse, a timpului şi a spaţiului".[2] Este ciudat că la acest autor, care a fost un eminent om de teatru, nu se regăseşte, în proza scrisă, economia genului dramatic : indicaţiile de regie, comentariul permanent asupra stărilor personajelor, naraţiunea copleşesc reprezentarea propriu-zisă. Personajele sînt mai ales *povestite*, decît lăsate să trăiască singure. „Impresia sintetică precede aci amănuntele portretistice".[3] Romanul lui Ion Marin Sadoveanu (acesta, ca şi *Sfîrşit de veac...*) poate fi circumscris — şi din acest punct de vedere — naraţiunii tradiţionale, la persoana a III-a, efectuată de autorul omniscient care „redă" totul prin *povestire*. O secvenţă oarecare, un dialog, o scenă sînt întotdeauna precedate sau urmate de *comentariul* auctorial care lămureşte şi direcţionează. Consecinţa unei asemenea modalităţi narative este o proză fără fundal : evenimentele, acţiunile, personajele ocupă, *à tour de rôle*, primplanul naraţiunii. Într-o asemenea egalizare epică, doar comentariul auctorial personalizează discursul şi-i induce semnificaţia care „administrează" epicul. Astfel de comentarii dau şi paginile cele mai bune ale cărţii. Într-un pasaj, Iancu Urmatecu este prezentat ca un rafinat, om cu gusturi alese în privinţa mîncărurilor

[1] Jean Livescu, *Studiu introductiv* la *Anii de ucenicie ai lui Wilhelm Meister*, în Goethe, *Opere*, vol. 6, traducere de Valeria Sadoveanu, Editura Univers, Bucureşti, 1988, pp. VIII—X.

[2] *Reflecţii despre roman*, în *Fiziologia criticii*, Studiu introductiv, selecţie, traducere şi note de Savin Bratu, Bucureşti, Editura pentru literatură universală, 1966.

[3] Şerban Cioculescu, *op. cit.*, p. 446.

şi a băuturilor, un veritabil *gourmet*, cum ar fi spus Brillat Savarin. Ba, chiar, personajului îi este atribuită o sintagmă copiată parcă din rafinatul, eruditul autor al *Fiziologiei gustului : „calendar al gurii"*. „Mai mult decît alţii, în zilele lui, el nu uitase gustul mîncării, iar cînd ea era legată şi de o anumită epocă, an cu an o aştepta, şi din amintire şi din reaflare, pofta creştea, alcătuind un adevărat «calendar al gurii», după cum îi spunea el, în care, de-a lungul vieţii, din trufandale şi din bucurie nouă se găsea în el cîte o viaţă a racilor, a mielului, a cireşelor, a strugurilor, a mustului şi a tuturor bunătăţilor. Şi după nerăbdarea aşteptării şi bucuria primei îmbucături, Iancu Urmatecu, din anotimp în anotimp, îşi măsura sănătatea. Acum însă, de cîtva timp, de cînd îmbătrînise, totul scădea. Cînd au ieşit piersicile, a muşcat una, şi parcă ieri ar fi gustat-o ! Din trufandale, pentru el, zburase timpul lăsînd o oboseală fără bucurie, din prea multă cunoaştere. Şi de lucrul acesta îşi dăduse seama cu tristeţe de cîţiva ani şi se simţea tot mai mult depărtîndu-se de mulţumirile mesei." Bucuria senzuală a „fructelor pămîntului", în care este amestecată şi o filosofie a trecerii ireversibile, aduce textului deopotrivă savoare şi profunzime. În altă parte, o fină intuiţie psihologică ajutată de o expresivitate concentrată fixează, ca într-un insectar, două fiinţe fragile : baronul Bubi Barbu şi guvernanta Berta : „Ca întotdeauna *lipsa de invenţie, puţinătatea cuvintelor rebele*, care nu veneau să se aşeze pe bruma de gînd a baronului, îl făceau să se refugieze neîncetat în versuri mereu repetate sau în suspine articulate de alţii. [...] Berta îl admira pe baron în *chinul acesta fără conţinut*, bănuind că la Bubi Barbu o taină mare se cuprinde în starea aceasta de vechi aristocrat. *O feminitate firavă şi capricioasă şi un entuziasm la fel, greşit pornit*, poate ca la cei din familia ei, o făceau să răstălmăcească astfel ultimele zvîrcoliri morale şi sentimentale ale baronului". (sub. P. R.).

Scriitorul calculează şi urmăreşte cu atenţie efectele scrisului său şi manevrează firesc mai multe registre stilistice : gravitatea „limpezirilor" lui Ion Sîntu, tragismul opţiunii tînărului Toderiţă, patosul negaţiei în conturarea unor personaje ca Henri-Eugen Crihan, Sile Scafeş, morga cercurilor politice înalte, verva ironică din episoadele „caragialeşti". Lumea eterogenă din staţiunea elveţiană Tarasp, descrisă în jurnalul lui Ion Sîntu, aminteşte de universul din *Muntele vrăjit* al lui Thomas Mann. Personajele evocă laolaltă un continent aflat în pragul primei conflagraţii mondiale. Cîteva zile mai tîrziu, după izbucnirea războiului, mica lume paşnică a staţiunii trăieşte momente de comică încordare.

La scară redusă, sînt refăcute conflictele de pe „teatrele de război" — o maimuțăreală comic burlescă a războiului.

Discuțiile în jurul literaturii, purtate în roman, mai ales între Ion Sîntu și profesorul State Ciuboțel, coincid cu declarațiile autorului din interviuri[1] și din notele de „laborator" și circumscriu împreună o „poetică" realistă formulată în asemenea locuri comune : observarea realității din jur, amănuntul semnificativ, ridicarea particularului la general etc. State Ciuboțel trebuia să-i tempereze elevului său ispita „marilor divagări metafizice" și predispoziția acestuia de a se exprima „în icoane, în fulgere sau extazuri". Chiar dacă asemenea excese sînt prezente și în textul romanului *Ion Sîntu,* ele nu umbresc calitățile prozei lui Ion Marin Sadoveanu. Autorul romanelor *Sfîrșit de veac în București* și *Ion Sîntu* scrie o proză artistă, cu personaje puternice, memorabile, într-un stil atent supravegheat, colorat cu măsură, cu momente de remarcabilă expresivitate. Epicul arborescent respiră forță și calm.

PETRE RĂILEANU

[1] Cf. *Romanul românesc în interviuri,* vol. III, partea I, Editura Minerva, București, 1988.

I

Cincisprezece ani trecuseră ca o zi de cînd Iancu Urmatecu, mic funcţionar pe vremea aceea, se mutase în casa lui nouă şi încăpătoare în mijlocul unei mahalale de curînd încheiată pe partea de miazănoapte a Bucureştilor. De atunci strada se statornicise din ce în ce, şi din case şi din trotuarele adaose pentru înlesnirea trecătorilor, iar viaţa lui Urmatecu crescuse încetul, de la agonisită la avere, ba şi mai departe, la o vază a lumii şi la mare trecere, din ajutorul şi dragostea fostului său stăpîn, baronul Barbu Barbu, mort de şapte ani. În mijlocul străzii însă, pe care Iancu a fost unul din cei dintîi proprietari cu adevărată gospodărie de vremuri schimbate, rămăseseră tot bolovani de rîu, deşi nu mai era decît un an pînă la începutul veacului celui nou. Încetul cu încetul uliţa se împlinise. Crescuse de curînd, în faţă, o altă casă mai răsărită a unui pensionar, Tomiţă Murgu, fost subdirector al închisorilor, unde o familie numeroasă trăia cu larmă şi fără de rost, cu apucături de lume mică şi nevrednică ce supăra casa „boierului", care de mai multă vreme acum, pentru toţi ceilalţi vecini, era a lui Iancu Urmatecu. Nu se putea opri o trăsură sau nu se putea auzi poarta de fier a curţii sale, fără ca la Murgeşti să nu se tragă perdelele şi să nu se strîngă toată lumea la ferestre. Apoi erau şi un neam cu năravuri urîte pe care mai ales coana Miţa Urmatecu le ştia. Casa lui Murgu, plină de copii mulţi şi murdari, cu o nevastă ca vai de lume, obişnuită să-şi ţină gospodăria cu deţinuţi, fie la Slănic, fie la Ocnele Mari, cînd slujba îi chema soţul pe acolo, n-avea de nici unele : nici albie de spălat, nici

mașină de călcat, nici crătiți de gătit ! Și atunci, slugile doar treceau drumul și veneau la împrumut. Și ce se da, nu se mai vedea !

La început Urmatecii au crezut că pot lega prietenie și o bună vecinătate. Dar de cum i-au văzut cine sînt, le-au închis ușa, mai ales pentru că țineau să spulbere din jurul casei lor lăbărțarea ce se arăta cu urzeli, cu vorbe purtate, cu zîzanii și josnice apucături. Pentru lumea bună care venea la ei, Iancu Urmatecu își sfătuise soția să strîngă în casă toată viața din curte și de pe prag. Ca la adevăratele curți boierești, el vrea liniște în cuprinsul său și, dacă s-ar fi putut, chiar pustietate !

Știa că greutatea și nobletea unei locuințe încep de afară, unde nu se aud decît porțile bătînd și de unde, după perdelele grele lăsate pe ferestre și după grajdurile din fund, se pot deslușì și bogățiile odăilor și ale acareturilor.

Astfel cele două gospodării se deosebeau cu totul una de cealaltă.

Mai departe strada crescuse mărunt în ultimul timp, cu case de funcționari tîrziu chivernisiți, pînă la clădirea din colț, așezată pe două ieșiri de curte, cu un fel de pridvor luminat toată noaptea, unde de curînd Anicuța Roaiba, zisă și Birjă-fără-număr pe limba chefliilor, ținea fete. Grasă, cu părul roș și rădăcina albă, de căneală pierdută, cu dinții ca fierăstrăul, mîncați de tutun, ștergîndu-și mereu nădușelile de pe cărnurile gușilor și ale piepților, întretăiate în cute adînci, vorbind gros, din băutură și un putregai de plămîn care se înneca mereu, Roaiba se închina cu vorbe unse și înflorite boierilor și turbura întreaga stradă cu clientela ei zgomotoasă. De cum a aflat de rostul acestei case, coana Mița a început să se plîngă și și-a sfătuit soțul să reclame la poliție, ceea ce Urmatecu a făgăduit dar n-a făcut, pentru că seara, cîteodată, cînd se întorcea de la club, după obiceiurile adevărat boierești pe care și le luase în ultima vreme, deși bătrîn, se oprea și el pe întuneric la Anicuța Roaiba numai să se înveselească puțin și să bea o țuică.

O singură dată s-a supărat pe ea, și atunci a fost năprasnic ! Faptul se petrecuse cu vreo șase ani în urmă, cînd a născut fiică-sa, Amelica. Fusese o naștere grea ; era cea dintîi. S-a chinuit femeia de joi pînă sîmbătă. Doctorii, printre care și soțul ei, Matei Sîntu, așteptau

privind-o cum se zvîrcolește și nu îndrăzneau nici unul să pună mîna, pentru că ar fi fost nepotrivit, spuneau ei. Urmatecu, după cum fugise toată viața de durere, și mai ales neputînd să o vadă la ai lui, se închisese și acum într-o cameră departe, să nu audă țipetele. Acolo a stat și a așteptat să treacă vremea, socotind cît o chinuiește pe Amelica huruitul trăsurilor pe strada rău pietruită, duduială care, cînd se apropia, făcea să zăngănească ușile și ferestrele. Și atunci i-a dat în gînd să aștearnă pe cheltuiala lui toată strada cu paie. A chemat vizitiul și rîndașul și peste bolovani a pus ca un pat de grajd, peste care trăsurile puteau să treacă, dar să nu se audă. Și apoi a fost mulțumit că măcar cu atît a putut fi de folos Amelichii ! Dar nu după mult timp, i-a trimes Roaiba vorbă să ia paiele, că aici nu sînt la țară, că strada nu e numai a lui și că o păgubește cu murdăria și frica musafirilor ei, care nu cred în naștere, ci în cine știe ce altă întîmplare ciudată. Atunci Iancu s-a ridicat și a pornit greoi, cu pasul îndesat și bastonul la subsuoară, înspre colțul străzii.

A intrat ca un vîrtej în salonul fetelor și după ce a trîntit cu toată puterea un lat de baston pe masă de au sărit lucrurile și s-au spart, s-a înfipt în pămînt, în fața Roaibei. Aceasta, după cîteva țipete scurte din care ușor i-ar fi fost să treacă la gîlceavă, a lunecat cu mlădieri și pricepere la vorbe bune și lingușitoare, legîndu-l și domolindu-l pe mîniosul bătrîn.

— Ușurare grabnică să-i dea Dumnezeu, că de înțeles ne înțelegem noi, coane Iancule ! Ia poftim stai ! se hotărî în cele din urmă să-i spună Roaiba, pregătindu-i un jilț încăpător și presimțind ceea ce niciodată n-ar fi crezut în meseria ei : ca și din facere să scoată un ban !

— Așa vezi, farfuzo ! Ia-mă cu binele și plătesc cît o fi, că mi se mărește neamul ! Și Iancu, potolit, se așează și ceru o cafea, plimbîndu-și mîna pe o ceafă albă de fată, doldora ca o periniță.

—Halal de bunic ! mai adaose Roaiba, începînd să-i numere pe degete lui Urmatecu cît pierde.

Omul a ascultat liniștit și nu i s-a părut prea mult. Ba a făgăduit cîte un pol, de la el, și de fiecare fată. Atunci s-au stins lămpile și s-au tras zăvoarele. Au bătut, ce e drept, cîțiva în poartă ; s-au oprit cîteva tră-

suri, s-au auzit cîteva înjurături din stradă, dar pînă la urmă totul s-a liniștit.

Zgomotele mureau, tăcerea creștea de departe în jurul casei, și Iancu Urmatecu era fericit de ce putuse să facă pentru Amelica lui și pentru ăla micul, pe care îl aștepta. La Roaiba începuse să se simtă mai bine chiar decît acasă. Se depărtase de dureri, iar fetele cu glumele lor nesărate îl mai făceau să uite.

Dar ca nu cumva să piardă vestea cea mare, a chemat o slugă, i-a pus cîțiva gologani în mînă și a trimis-o să afle ce se petrece la el și, de îndată, să vină să-i dea de știre. Pînă atunci a poruncit de unul singur cîntece și zaiafet.

Era o sîmbătă de octombrie, pe seară, cînd femeia pusă să afle a venit într-o goană în odaia scundă care începea să se încălzească de focul lemnelor verzi, sfîrîind în sobe, și a strigat cît i-a luat gura :

— A făcut !

Fetele au dat buzna împrejurul ei. Unele plîngeau cine știe ce copil lepădat, altele mai tinere și nepricepute întrebau pe cele mai în vîrstă de rostul lucrurilor la o naștere. Și toate erau în fierbere și cu sufletul la gură. Urmatecu strînse tare din pleoape, capul și-l trase între umeri și întrebă în pămînt :

— Ce ?

— Băiat. Mi-au spus slugile ! răspunse iute femeia, nădăjduind încă un bacșiș. Și nu se înșelase.

Iancu s-a destins deodată, cu pumni încleștați și lacrimi în ochi. A scrîșnit din dinți de parcă ar fi rupt oase în ei, a plătit de două ori pe cît făgăduise și a plecat alergînd pe stradă, cu fuga oamenilor grași, care mișcă mai mult umerii decît picioarele, tremură cărnurile, taie respirația, dar nu înaintează decît puțin și cu greu. Și nici nu făcuse bine colțul casei, și Roaiba, ascunsă după zaplaz, strigă după el, prin noapte :

— Și cum o să-l cheme, coane Iancule ?

Urmatecu se opri gîfîind. Apoi, gîndindu-se o clipă, răspunse cu un glas puternic, în care se deslușea nestăpînita bucurie :

— Ca pe mine, farfuzo ! Și la doisprezece ani ți-l și aduc, da-l fac și tobă de carte ! Și iar porni grăbit, cu pași grei, spre casa fericirii sale de bunic.

Astfel a petrecut el, în toamna anului 1893, naşterea singurului său nepot, Ion Sîntu, pe care, peste o lună, într-o după-amiază cu soare şi după o masă lungă, stropită cu vin bun, aprins de mulţumire, Iancu l-a furat din leagăn şi l-a suit în pod, de unde, pe un geam dat în lături, a vrut să-i arate pentru prima oară urmaşului său lumea şi Bucureştii. Atunci, doctorul Matei Sîntu, privindu-şi socrul pieziş, cît era de ameţit, i-a luat cu de-a sila copilul din braţe, căci doctorul nu înţelegea, nici nu preţuia astfel de fapte.

Pentru Iancu Urmatecu începuse prin lumea boierimii, încă de pe vremea cînd administra averea bătrînului baron Barbu, un renume de om priceput. Mai tîrziu, cînd după prăpădul lăsat de trecerea Jurubiţei şi a iubitului ei, Gună Licureanu, prin încrederea şi starea tînărului baron Bubi, Urmatecu izbutise să strîngă ceea ce mai rămăsese şi să aşeze temeinic la un venit bun, faima lui s-a statornicit fără umbră.

Firește că nu pentru toată lumea Iancu se devota şi nici nu se amesteca în planuri complicate de gospodărie. Pentru noii veniţi avea mai ales sfaturi de dat şi soluţii grabnice de lichidare, de preschimbarea bunurilor în bani, lucruri care, în nevoile şi poftele nerăbdătoare ale boierilor, făceau mai mult decît complicate pledoarii în faţa instanţelor. Urmatecu se alegea din toate aceste îndeletniciri fie cu o sumă dinainte înţeleasă, fie cu un atît la sută, fie cu petece felurite de proprietăţi ipotecate la el şi greu de dezrobit pentru cumpărător.

Fiecare boier, scăpat de grija copilărească de a nu găsi să vîndă atît de iute pe cît îi trebuiau banii, pleca din casa lui Urmatecu, care îi înlesnea, în forme supuse şi prietenoase, nu numai cu bucuria clipei de a avea sumele rîvnite, peste care nu mai vedea nimic, dar şi cu recunoştinţă şi hotărîtă voinţă de laudă şi recomandare. Şi astfel, în Bucureştii de atunci, Urmatecu era preţuit ca o putere şi un prieten, bun la suflet, din lumea lor aproape, despre care nimeni nu ţinea minte nici începuturile, nici trudele de a ajunge.

De bunăvoinţa şi bunătatea lui se dusese vestea. În realitate el avea un fel blajin dar viclean de a complica lucrurile, cînd i se păreau de interes deosebit pentru sine. Atunci nu da sfatul de vînzare numaidecît şi nici

nu înlesnea grabnica desfacere. Întîrzia, îl purta cîtva timp pe drumuri pe cel ahtiat şi, dimpotrivă, sfătuia să se păstreze orice avere şi se lăsa greu. Grăbit de cine ştie ce depeşe din străinătate sau de plăceri pe care nu şi le putea ajunge, prietenul client, nerăbdător să se vază vînzînd odată, cerea în fiecare zi garanţii tot mai puţine sau se lipsea complet de ele asupra bunului pe care îl da în gaj sau în ipotecă. Şi cînd lui Urmatecu i se părea că s-a copt întîmplarea, juca ochelarii între degete, bătea scrumul ţigării, arsă degeaba pe marginea unei farfurii, şi spunea cu deznădejde în glas, privind în gol :

— Vrea să zică, tot vrei s-o dai în gura lupului, coane ? Ei ! dacă ţii dumneata cu tot dinadinsul...

Şi începea să scrie mare pe o foaie de hîrtie actul de împrumut. Şi astfel adeseori din lumea victimelor sale, el îşi păstra prietenii.

Prin îndeletnicirea aceasta pricepută care îl hrănea din belşug şi îl creştea în vază, zi de zi, pe el şi pe ai lui, în lumea burgheziei ce creştea de multă vreme, se legaseră prietenii felurite (după cum era vorba de el, de coana Miţa sau de Amelica) cu doamna Vatica Varnali, boieroaică get-beget, din vechiul neam al Bălenilor, măritată de tînără cu un grec mai bătrîn şi rămasă moştenitoare pe marea avere a fostului ei soţ. Din răsăritul Bucureştilor, de prin lacul Fundenilor, cu papură lucitoare şi nuci bătrîni pe maluri, pînă departe de deschizătura vîlcelelor de dincolo de Cozieni şi de Piteasca, doamna Vatica Varnali stăpînea pămînturi pe care le ştia pe nume, dar nici nu le vedea, nici nu le simţea în întinderea şi valoarea lor, rotunjite de mult de grija şi bunăvoinţa lui Urmatecu şi pe care trudeau oameni mulţi, din greu.

Coana Vatica, frumoasă în tinereţe, se oprise acum ceva mai sus de patruzeci [de ani]. Pe Iancu îl cunoscuse printr-un vechi prieten, Ştefan Barbu, crai şi cheltuitor, cu care se legase în străinătate, căci de la moartea soţului şi mai cu seamă de la găsirea lui Urmatecu trăia mai mult la Paris. Venea o dată pe an în ţară, toamna, să-şi ia veniturile. Şi atunci, deşi avea o casă mare bătrînească, aşezată în fundul unei grădini în care nu se simţea strada, pe lîngă biserica Silvestru, casă unde numai oglinzile mai trăiau cu apele lor în cenuşiul pînzelor în-

tinse pe mobilele de preț, coana Vatica nu locuia decît la hotel și anume la unul așezat în locul cel mai zgomotos al orașului. Îi trebuia, mai ales cînd începeau ploile de toamnă, să vază de la fereastră luciul caldarîmului, să audă huruitul trăsurilor, să privească forfoteala trecătorilor și cît de cît, în partea cea mai vie a Bucureștilor, să-și poată simți orașul, cu viața lui neliniștită și plină de larmă, fără de care nu ar fi putut trăi. În camera ei, întotdeauna aceeași în vechiul „Hôtel de France", se așeza pentru cîteva zile de parcă ar fi fost pentru luni întregi, scoțînd din numeroasele cufere cu care sosea de la Paris, toate dichisurile. Între ferestrele înalte, prin care se deslușeau turlele bisericii Zlătari (și îi erau deajuns pentru a fi mulțumită și din partea duioșiei de a se regăsi la ea în țară și a simți acest lucru fără multă osteneală), coana Vatica se așeza în fața oglinzii, cercetînd în fiecare zi cu teamă și cu nădejdi încă, frumusețea care se trecea. Ochii mari, cu pleoape înalt deschise peste apele curate, albastre și surîzătoare ale privirii erau ca și acum douăzeci de ani. Gura cărnoasă își mai păstra plinătatea și arcurile roșii, iar la vorbire și la zîmbet, lunecarea ușoară și umedă, pofticioasă parcă, pe zmalțul neatins al dinților. Umerii erau rotunzi, iar sînul prins încă tare și sus, în plinătatea unui trup ce-și păstra mlădierea. Din toate aceste frumusețî, coana Vatica vrea să afle în fiecare zi siguranța unei fericiri fără de care n-ar mai fi putut trăi, căci abia acum, tîrziu, se simțea alergînd și cerînd în dragoste. Dar părul, de care nu vrea să se atingă cu dresuri, ascundea în buclele lui, ca inima de mușețel, cîte o lucire albă și ștearsă, după cum gura și ochii dobîndiseră un fel de scrisuri în jurul lor, care schimbaseră fața vioaie și lumina ei, punînd fără voie o oboseală și o tristețe. Și în fiecare dimineață coana Vatica le regăsea. Și atunci luneca privirea de la ele înspre o fotografie așezată întotdeauna printre pufurile și pieptenii din fața oglinzii. Era un chip de bărbat tînăr, cu profil tăios, cu păr mare și ochi întunecați, mai mult puternic decît frumos.

Îmbrăcămintea, cîtă se vedea, părea să fie elegantă și aparte, cu un guler înalt, închis pînă sus de o cravată lată și neagră. În degetul cel mic al mîinii de care își rezema fruntea purta un inel gros, din șerpi de aur împletiți, ținînd între capete un briliant mare, ca o pată

lăptoasă pe fotografie. Pe un colț, de-a curmezișul, scria rotund și drept : *Ton Osvald* *. Și totul era închis într-o ramă de argint greu, în care erau sculptate semnele artelor, de la paletă pînă la mască și liră. Modelul îl alesese chiar Osvald, iar coana Vatica nu se uitase la bani, ca să-i facă gustul și să aibă în ce-l ține mereu lîngă ea.

De mult, de cînd fugise de la el de acasă, din Moldova, pentru a-și găsi o chemare pe scenele din capitala Franței și o faimă, Osvald nu mai avea decît un singur nume, pe cel de botez. Acum nu mai iscălea decît cu el, fără nici un alt adaus, și contractele și afișele, și scrisorile de dragoste. Toți îl știau, iar publicul parizian îl cunoștea că e străin după accent — ce fel de străin însă, nu interesa. Îi plăcea cum joacă și astfel Osvald cîteodată avea succese și oarecare popularitate. Nedispreţuind foloasele frumuseții sale bărbătești, el începuse prin teatrele de varietăți și spectacolele bogate ale revistelor. Apoi trecuse în piesele ușoare și făcuse să se vorbească de el mai cu seamă în rolurile de costum, pentru care avea un gust deosebit în alegerea podoabelor, îndrăzneală în gesturi și vorbire și un anumit farmec molatic cu care atrăgea. Idealurile lui însă, ca ale oricărui actor, erau aiurea. Năzuia să ajungă într-o zi la Comedia Franceză aducînd, după cum spunea el, mai multă culoare, o tălmăcire largă și împodobită și mai ales un cîntec pătimaș al versurilor, în interpretarea lui Racine.

— În clasicismul francez, afirma Osvald amicilor săi uimiți sau jigniți, mai e loc pentru priveliști legate din gest și cuvînt, pentru patimi fără morală și pentru sărutări !

Teoriile acestea le ținea prin cafenele sau prin acele mici restaurante ale Parisului unde, cînd plouă, pe cîte un colț de canapea verde de piele roasă, cu doi prieteni și cîteva idei înflăcărate, chemi și stăpînești lumea întreagă. Osvald își urmărea cu încăpățînare părerile privind grijuliu efectele pretutindeni, fie prin atelierele pictorilor, fie între culise, fie în adunările de la el de acasă, unde îi plăcea să strîngă prieteni care să-l asculte. În micile încăperi pe care le locuia era o îngrămădeală de covoare, de mobile, de cărți, de vase, de arme vechi și de tablouri și fotografii și un veșnic întuneric, luminat numai

* Osvald al tău *(fr.)*.

de cîteva candele colorate, așezate prin colțuri, încît dacă îți găseai cu greu un loc, nu îndrăzneai să miști pentru a nu dărîma o șubredă și complicată așezare de lucruri.

Locuia pe o stradă îngustă de lîngă marile bulevarde, pentru că deși își pierdea nopțile prin Cartier sau prin Montmartre, Osvald nu se depărta de vitrinele magazinelor vestite, cu noutăți bărbătești, de întîlnirile neașteptate cu femei necunoscute și — din dor sau din remușcare — de românii ce se putea întîlni la voia întîmplării. Atunci povestea înflăcărat, cu accent moldovenesc, despre succesele lui de aici, dar și din amintirile copilăriei lui ciudate și ale primei tinereți din Iașii îndepărtați. În afară de asta și mai ales de teatru, despre care vorbea ca despre o religie, pentru viața politică și socială a celei de a treia Republici actorul nu avea prea multă stimă. Democrația franceză îl supăra prin intimitatea chelnerilor și a birjarilor și, mai ales, prin lipsa de uniforme la ofițeri în viața de toate zilele. Avea obiceiul ca dintr-un amănunt să lege o judecată superficială, pe care o rostea apoi solemn, cu darul său ce nu îngăduia nici un fel de răspuns.

Cu deprinderea aceasta a surprinderii, a sentințelor și a neașteptatelor fapte și păreri, de multe ori contradictorii, menite totuși să-l deosebească de ceilalți oameni, de la prima vedere — purtînd un fel de boierească obrăznicie față de jupînii înclinați și de slugile ascultătoare — rămăsese din tinerețea lui, trăită parte în tîrgușorul de lîngă conacul părintesc, unde ascundea ciolane prin casele tihniților negustori și asmuțea cîinii tatălui său, care se năpusteau prin uși, prin ferestre, lătrau, mușcau și le căutau, parte din moravurile mai subțiri și mai tîrzii de la Iași.

Aici, ca băieți de bani gata, el și nedespărțitul său prieten Henri-Eugen Crihan (un flăcău înalt, blond, uscat, cu mîini late, cu ochi mici ca doi stropi de cafea, șireți și vicioși, ascunși sub ochelarii prinși pe cocoașa unui nas osos, prieten ieșit mai tîrziu marinar dintr-o academie navală franceză și plecat la Dunăre sau la Marea Neagră, în marina română) turburau ulițele, trezeau mahalalele, indignau pe domnii în vîrstă cu îndrăznelile lor și mai ales chinuiau fetele. Dacă vreuna se îndrăgostea de Osvald, îndatorată era să fie și a lui Henri-Eugen,

precum de acesta de s-ar fi legat vreuna, Osvald își cerea drepturile, iar Henri-Eugen, fumînd tihnit pe o sofa, îi poruncea să se supună. Apoi Osvald îi ținea fetei rușinate și jignite, căutînd să fugă cît mai degrabă de ei, în timp ce se îmbrăca, o cuvîntare cu fraze întortocheate și neînțelese în care era vorba de importanța și noblețea prieteniei. Fiecare din ei își descoperise un strămoș francez sau o bunică poloneză, bizuindu-se pe numele lor străine de botez.

Simțind totuși mai tîrziu că aristocrația aceasta a necuviinței și a nebuniei, după care alergau, avea nevoie și de un anumit cheag, au căutat pe cineva care să le dea o învățătură mai înaltă. Năzdrăvăniile copilărești nu le mai ajungeau. Și dacă unul vrea să fie actor, cellalt marinar, iar amîndoi băieți deștepți și stricați, ei își dădeau seama că îndrăznelile lor trebuiau să se întemeieze și pe lucruri pe care nu le cunoșteau încă. De aceea au căutat și au găsit pe un fost profesor de limba franceză, pe numele lui misterios Papaliski, care în tinerețe încercase să scrie și versuri, iar acum era ros de mizerie și de băutură.

După cîteva pahare Papaliski își împleticea limba, iar după alte cîteva, adormea cu capul pe masă. Era un om mic, un fel de polonez soios, nespălat cu săptămînile, dormind pe scaun, în cușca portarilor pe la hotelurile de mîna a treia, știind însă poezii întregi pe de rost, de la Musset pînă la scriitorii mai noi, poezii pe care și băieții le-au învățat de la el. De crezut polonezul nu mai credea de mult în nimic și nu mai aștepta nici schimbare, nici bucurie de la viață. Dar fiindcă văzuse că se poate înfrupta cu un vin și cu o mîncare de la acești doi tineri, Papaliski își născocise o genialitate solemnă și un fel de cod al decadenței cu care impunea prietenilor săi începători. Mai întîi i-a învățat să bea, hotărînd un fel de întrecere, în ore de somn, după beție, între Osvald și Henri-Eugen.

Apoi le-a interzis orice plăcere sau bucurie care să-i facă să uite de stăpînirea minții, și mai ales în dragoste. Le-a explicat cum femeia trebuie pregătită, de la lucrurile ce-i sînt de povestit și pînă la sărutări, cum trebuie privită zvîrcolindu-se ca un cîine otrăvit, cum nu trebuie crezută și cum e de ținut în afară și dincolo de ființa celui care se veselește cu ea. Și pentru toate aces-

tea memoria lui Papaliski, păstrată cu voință trează, aducea cele mai pricepute gînduri din înțelepți mai vechi sau mai noi. În afară de aceste rosturi principale, care nu trebuie uitate, liberi erau tinerii să încerce metoda uimirii și a groazei și asupra familiei și a celorlalți burghezi, care în tot cazul trebuiau speriați cu vorbe și fapte extraordinare. Și în lumea tîrgoveților puțintei la minte, flăcăi dezghețați ca Osvald și Henri-Eugen erau bine văzuți și admirați mai ales de cucoane.

Un ritual chiar fusese născocit de cei doi tineri extravaganți. Cînd întîlneau o ființă împotriva căreia porneau sau se asmuțeau pe o anumită împrejurare, ei se uitau fix unul la altul, se atingeau la piept, la bărbie, la nas și la frunte cu degetul cel mare de la mîna dreaptă îndoit și-și șopteau cîte o îmbărbătare luată din limba curselor de tauri : — Ca picadorii ! afirma cel dintîi. — Ca matadorii ! răspundea solemn și definitiv cel de-al doilea. Și apoi porneau ca la asalt.

Astfel erau pregătiți cînd au plecat amîndoi în Franța, cu bani mai mult luați decît dați de părinți și de rude. Unul, Henri-Eugen, a hoinărit cîtva timp prin porturi cu marinari și numai în urmă s-a închis în școala de la Brest. Cellalt, Osvald, mai chipeș și cu dor de scenă, și-a încercat norocul la Paris.

Cînd l-a întîlnit într-un local de noapte doamna Varnali și s-a îndrăgostit de el, tînărul nici n-a luat-o în seamă. Sta nedespărțit de un băiat blond și frumos, un irlandez sfios, care, din sărăcie, își începuse atunci, după ce sfîrșise strălucit conservatorul, un angajament de violonist într-o biată orchestră. Osvald era fermecat de irlandez și, deși era bine cunoscut, făcea chetă după fiecare cîntec al violonistului în aplauzele tuturor. Vatica Varnali, care cu pofta ei mare de viață aducea totuși și un suflet curat și moravuri încă neîntinate, privindu-l a crezut și într-o aleasă podoabă a unei inimi bune și milostive la Osvald, o dată cu gustul ei pentru el. Și încetul cu încetul actorul a fost iarăși singur și urmărirea stăruitoare a doamnei Varnali și-a ajuns bucuria.

Acum, de mai bine de trei ani erau împreună, banii bătrînului Varnali găsind o întrebuințare pe care niciodată n-ar fi bănuit-o stăpînul lor. Osvald, astfel ajutat, se certa mereu cu directorii, lucra puțin, vorbea multe și adeseori dădea în apartamentul mai spațios al iubitei

sale adevărate petreceri literare, mai ales pentru lumea cea nouă a scriitorilor necunoscuți, de prin cafenele.

Doamna Varnali, deși boieroaică, cu purtări alese, se pricepea foarte puțin în artă și în literatură, de aceea cînd în mijlocul seratelor literare, după ce se citeau poeme neînțelese, ea păstra un zîmbet politicos și o privire pierdută în gol, Osvald, ca să se scuze de naivitatea iubitei sale, spunea iute, cu obrăznicie, vecinului său care îl privea cu o întrebare în ochi :

— *Elle est belle, elle m'adore, mais elle est bête comme la nuit !**

Apoi se uita la ea cu duioșie. Și doamna Vatica, la privirea asta, simțea ca un abur cald care îi înfierbînta sîngele și care îi dădea o mare fericire. Și încă o dată zîmbea, mai frumos, recunoscătoare. Niciodată ea n-ar fi bănuit altceva decît neauzite vorbe bune, pentru că Osvald știa să-i arate, cu cîteva cuvinte și gesturi, dragostea și respectul. Și femeia mai mult nu cerea. Cîteodată, ea însăși se scuza :

— Sînt proastă, dragule, nu e așa ? spunea ea rușinată. Dar dacă nu-nțeleg și nu-mi place, ce să fac ?

Și-atunci Osvald se repezea să o mîngîie :

— Da' de unde ! Cum o să fii, cum spui, duducă ! Și mă rog frumos, chiar dacă ai crede mata că ești, mata mie așa îmi placi ! Și cu palma îi închidea ochii sărutîndu-i pleoapele calde ce se zbăteau și sub care de fericire, ca în vis, coana Vatica vedea priveliști neînchipuit de frumoase.

În clipele acelea, Osvald simțea și credea în cuvintele sale. Cînd o vedea cum se umilea din dragoste, cum se lipea de el, cerîndu-i parcă ajutor, se trezea în sufletul său un fel de licărire de milă și de bunătate, ce nu se amestecau cu nici una din vroitele otrăvuri ale disprețului sau ale batjocurii.

Deși Vatica era numai dragoste spășită pentru Osvald, ea purta totuși și o anumită mîndrie de deșteptăciunea și talentul iubitului său. Îl credea un foarte mare artist. Și se gîndea de multe ori, cu ifos de boieroaică măgulită, cît a crescut și ce bine a ales, trecînd de la bancherul Varnali la neasemuitul actor de azi. Pe această încredere a ei se bizuia și în lucrul îndrăzneț pe care voia să-l întreprindă. Știa că în țară se vorbesc lucruri urîte pe soco-

* E frumoasă, mă adoră, dar e proastă ca noaptea ! *(fr.)*

teala ei, că lumea o așează cu clevetirea în mijlocul unui desfrîu, despre care nu se cădea să se deschidă vorba în casele cumsecade.

Știa, și spunea că puțin îi pasă. În realitate, o durea. E adevărat că acum iubea, și mai mult decît fericirea aceasta nu-și dorea. Totuși, dacă ar fi putut într-o zi să dovedească gurilor rele că ea nu e după cum au zugrăvit-o, ar fi fost mai fericită. Ar fi fost mîndră să se întoarcă odată în țară nu numai în rostul unei singure legături mărturisite, dar și biruitoare. De aceea, de mult începuse să stăruie pe lîngă Osvald să joace la București cîteva spectacole, pe cheltuiala ei. Actorul s-a ferit din răsputeri de această stăruință, și fiecare revenire a Vatichii zdruncina și mai mult așezarea temeinică a încrederii sale în talentul pe care îl purta. El își spunea neîncetat că dacă la Paris nu e încă cel dintîi, în țară ar putea fi oricînd, numai să vrea. Și iată că, acum, i se cerea stăruitor să vrea ! Ispita era mare, fără îndoială. Dar dacă n-ar fi izbutit cu strălucire, căci altfel nu se putea, nu s-ar fi năruit oare rostul unei vieți întregi ? Nu prețuia mai mult o iluzie care hrănea și dădea putere, decît o realitate care să curme entuziasmele viitoare ? De aceea de la început el s-a ferit și s-a apărat cum a putut mai bine. A chemat în ajutorul său fel de fel de temeiuri : mai întîi nepăsarea celor din țară față de numele pe care și-l făcuse ; apoi lipsa de talent a trupei camarazilor bucureșteni cu care trebuia să joace, niște bieți cabotini de provincie, după părerea lui. Iar în cele din urmă, a spus că nu-i e dor, că nu vrea să-și întîlnească familia și că se îndoiește chiar că la București va găsi satisfacerea complicatelor sale obiceiuri de toaletă, de care nu se poate lipsi.

Vatica, zi de zi, cu răbdarea și încăpățînarea femeilor care știu să răspundă și să convingă pe fapte mărunte și puternice, s-a priceput să îndepărteze toate aceste presupuse temeiuri, așezînd în locul lor momeala atrăgătoare a unei strălucite biruințe.

— Dacă tu pe mine, care nu știu prea multe, poți să mă faci să tremur și să stau prinsă de buzele tale cînd vorbești, îi spunea ea, dar ce vei izbuti cu acei care așteaptă să audă și să vadă un adevărat, un foarte mare actor jucînd în românește ! Că sînt și la noi oameni care se pricep ! Și apoi mai am și eu cîțiva prieteni ! Gîndește

numai ce o să fie după cel dintîi al tău mare succes. Toată sala te va aplaŭda în picioare şi aclamaţiile nu vor mai conteni. Atunci vei fi marele Osvald care nu datorează nimic nimănui, ba, dimpotrivă, care vine să dea ţării din bogăţia lui.

Cuvintele acestea, Vatica Varnali i le spunea mai ales după reuniunile tîrzii şi după plecarea tuturor străinilor care se ospătau la masa lor, admirîndu-l pe Osvald cu măsură, şi pe care îi simţea cum nu se dezlipesc de pasul lui, ţinînd drumul să nu cumva să le-o ia el înainte în cucerirea Parisului.

Atunci o frămîntare adîncă îl cuprindea pe Osvald. Erau îndrăzneli şi temeri care luptau în el ; erau ispite care îndată se înjumătăţeau de amintirea amară a atîtor înfrîngeri. Şi ca întotdeauna în zbuciume, după deprinderea mai veche a unei vieţi întregi, chema uitarea din afară. Din sticlele lăsate pe masă, alegea rachiul cel mai tare, pe care îl bea cu poftă în pahare mari, ascultînd pe Vatica, drăgăstoasă şi stăruitoare, cum torcea visul acesta pentru el. La început totul se însufleţea, se mişca şi era uşor. Numai viaţa nobilă a rîvnelor înflorea ! Se desprindea de greutăţi, de durere şi de frică. Era numai curaj şi nerăbdare : ar fi pornit, ar fi înfruntat, ar fi jucat ! Dar cu fiecare pahar adaus, aburul se risipea şi prin zdrenţele lui reapărea trupul pe care şi-l simţea cu o greutate de plumb şi mai ales începea cu acelaşi rău ce-l supăra tot mai mult în ultimul timp la emoţii sau la băutură. Ceva se zbătea în el, cumplit şi dureros sub inimă. Era ca o gheară care îl strîngea şi i se urca în sus, înăbuşindu-l. Îl stăpînea un fel de spasm ce-i zbuciuma întreaga fiinţă, unghiile i se învineţeau, braţele îi tremurau şi o lumină vînătă cu focuri roşii în ea îi juca în ochi, ca la leşin.

Trebuia să se întindă scuturat de sughiţ. Năravuri vechi, otrăvuri multe, începute fără gust sub sfatul lui Papaliski, schimbate apoi în vicii de care nu se putea dezbăra, se răzbunau.

După o asemenea criză, învins în toate temerile lui, fără voinţă, Osvald a primit să facă pe placul doamnei Varnali, din care parcă fugise orice urmă de milă stăruind necontenit să joace la Bucureşti. Actorul se temea că la Paris nu va mai ajunge niciodată marea biruinţă

și atunci se mulțumea cu mîngîierea pe care, cu încăpățînare, Vatica îl făcea să o întrevadă.

Femeia atît a așteptat. I-a scris îndată omului său de încredere, lui Iancu Urmatecu, despre dorința ei, dîndu-i toate amănuntele. Îi spunea cu cine are de vorbit, ce are de cerut și mai ales că pretutindeni are de plătit. Pentru toate aceste cheltuieli și necazuri, și pentru că n-avea bani își punea chezășie chiar prin scrisoarea aceasta, către el, întreaga ei bijuterie pe care o știa doar cît era de frumoasă și cît prețuia ! Întreaga valoare avea să o aducă pe curînd, ea însăși vestindu-și sosirea mai devreme, pentru întocmirea bunăvoințelor și a prieteniilor.

La primirea scrisorii, Urmatecu a dat din umeri ca în fața unei nemaiauzite nebunii. Apoi, gîndindu-se la prețul rotund al gajului, și-a chemat soția să se sfătuiască. Coana Mița cunoștea giuvaerele. Cînd a aflat, firea ei potolită și-a ieșit din rosturile obișnuite. A dat un țipăt scurt de mirare și de bucurie și n-a putut spune decît :

— Fata, Iancule !

Într-adevăr, cu toată zestrea Bălășoenilor dată Amelichii la căsătorie, coana Mița nu-și îndeplinise visul după cum ar fi vrut, să se bucure de podoabele giuvaerurilor bogate pe care să le vadă purtate de fiica ei. Unchiul cucoanei, boier Lefter cămătarul, cu vrafuri întregi de scule, nu-i dăduse la nuntă decît un inel subțire, de fetiță, cu o peruzea. A fost o adevărată rușine ! Și moartea îl tot ocolea. De aceea, nici una din afacerile soțului ei n-a fost mai iute înțeleasă și primită cu mai multă bucurie de coana Mița, care și vedea bijuteria doamnei Varnali pentru totdeauna în mîinile lor.

Pe Iancu însă treburile astea cu teatre și cu actori îl plictiseau. Nu se pricepea și nu-l atrăgeau. Dar pentru că îi cerea coana Vatica și pentru că nu era de lepădat cîștigul, s-a hotărît să primească. După cele dintîi demersuri și învoieli și după sume grase plătite în dreapta și în stînga, au sosit afișele de la Paris. Pe zidurile Bucureștilor, în ploaie sau în soare, în toamna lui 1899, Osvald a apărut ca o neobișnuită arătare, de o mare frumusețe, pe un afiș înalt și colorat, în costumul negru cu podoabe de argint al lui Hamlet, privind cu ochi întunecați o hîrcă. Pentru că înțelegerea se făcuse cu Teatrul Național (bucu-

ros să împlinească, printr-un cîştig neaşteptat, golurile bugetare ale unor săli goale de început de stagiune) să se reia, cu Osvald în rolul principal, renumita tragedie a lui Shakespeare. Un astfel de afiş nu se mai văzuse la Bucureşti. Era la fel cu al Sarei Bernhardt pentru turneele ei îndepărtate, semnat de Mucha, celebrul pictor decorator al vremii. Ambiţia lui Osvald se ţinea de renumele marei actriţe, şi doamna Vatica plătise o avere pentru ea. Ceea ce nu i-a împiedicat pe unii din colegii de la Bucureşti cu care avea să joace să-i pună lui Osvald barbă şi mustăţi, cu creionul chimic, chiar pe afişele din centrul oraşului. N-au scăpat decît cîteva din ele întinse într-o agenţie teatrală, care de fapt era un vechi magazin de muzică, ghemuit undeva pe Calea Victoriei, într-o încăpere întunecoasă pe una din trecerile murdare ce se căzneau să imite tristeţea unui oraş mare.

Iancu Urmatecu intra pentru prima dată într-o asemenea prăvălie şi pentru prima oară privea cu un ochi nou la toate instrumentele puse la vînzare, mai multe din acelaşi fel, pe care el nu le văzuse decît în treacăt la tarafurile de lăutari. Viorile mai ales, spînzurate de gîtul lor, lucioase, mute, scoţînd numai un fel de geamăt la o atingere nepricepută, îl interesau, precum şi vraful de note, nelămurite pentru el, deasupra cărora sta scris numele vreunei romanţe vechi, pe care o auzise de atîtea ori. Că exista negustoria asta a muzicii, el nu afla acum, firesţe, dar pentru prima dată o vedea de-aproape şi o dată cu ea şi pe ceallaltă, a teatrului, pentru care venise pînă aici. Era un negoţ liniştit şi curat, în care nu se auzea decît din cînd în cînd, din fund, scîrţîitul unei coarde ce se încerca pe o vioară. Pe vechimea rafturilor plutea un miros de lemn de brad, trecut, şi o mireasmă dulce şi aromată din lustrul instrumentelor. Nimic din bucuria muzicii sau strălucirea rampei nu se deslueşea încă în ochiul acesta strîmt de prăvălie, dar de aici porneau viaţa şi puterea serilor de biruinţă şi ale aplauzelor, din adunări, din socoteli, bani de dat sau de primit. Izvorul de afaceri şi chibzuieli nu numai c-a fost prins foarte iute şi bine de Urmatecu, dar, prin el, tot ceea ce rămăsese nelămurit şi uşuratic în îndeletnicirea aceasta de artişti a căpătat deodată un înţeles şi o greutate. Şi cu un gînd nou, Urmatecu a început să aprobe într-un anumit fel şi meseriile astea, ţinînd în mînă lista biletelor date şi soco-

teala celor vîndute. Negustorul, cum se și cădea într-o întreprindere mai rară și mai subțire, era un evreu vesel și mare iubitor de snoave, pe numele lui : Felix. Pe Iancu, acest Felix îl cunoștea de mult și, de cîte ori îl prindea, îl oprea respectuos, îi da la urmă socotelile și în fiecare zi îi mai povestea, cu gura lui lacomă, răsfrîntă, cu buze tighelite, umede și roșii, din desimea mustăților și a bărbii cărunte, ultimele povești, în care totdeauna se găsea una cu Dumnezeu. Apoi, cu multă cuviință trecea la negustorie.

Ceea ce însă mai întîi l-a mirat pe Iancu, iar în urmă l-a făcut să dea o anumită prețuire omului priceput și politicos, a fost cunoașterea și înflăcărarea lui Felix pentru meseria lui. În fiecare zi i-a vorbit noului său client cu atîta aprindere despre artiști străini sau români, încît pentru Iancu ținerea socotelilor a făcut cît o școală. Pentru artiști foarte mari Felix făcea o anumită mutră, după care trebuiai să înțelegi admirația ; își trecea buza de jos peste mustăți, privea în sus, dînd ochii peste cap și se legăna dintr-un umăr în celălalt, ca la o nenorocire. Apoi spunea scurt și de cîteva ori :

— Mare !... Mare !... și pleca, nemaiavînd ce să vorbească și nevrînd să audă nici un răspuns.

Pentru Osvald aruncase numai o privire în sus, dar nu spusese nimic. Prevedea totuși succese spectacolelor viitoare. După respectul negustorului de muzică pentru artiști și după întrebările ce nu mai conteneau, de cînd se aflase la București că el ducea organizarea spectacolelor extraordinare, Iancu Urmatecu ajunsese nu numai să înțeleagă mai multe, dar chiar să-i pară bine că s-a apropiat de o asemenea îndeletnicire. Simțea că din ea, peste belșug, peste bunele purtări, peste prietenii, bunăvoință și protecții, se adaugă o trecere și o nobleță ce se recunoaște de îndată. Urmatecu și-a dat seama cum dinspre artiști și din viața lor renumele răzbește deodată, poleind oarecum și pe cei ce stăteau în bătaia lui. Și aceasta îi dădu iarăși o mare mîndrie și încercă să-i facă să înțeleagă și pe ai lui, de acasă, acest lucru. Pentru coana Mița încercarea a rămas ca o poveste, cu năzdrăvănii de care o apropiau încrederea în priceputul gînd al lui Iancu și toanele de femeie bogată ale coanei Vatica ; pentru Amelica începea să se desfacă din întunecimi sala de teatru, fără scenă însă, pentru că nu o

interesa. Sala singură începea să miște pentru ea, cu atracția întîlnirilor, a podoabelor și a arătărilor, în care iarăși curajoasă, elegantă și liberă, așa cum nu va fi ea niciodată, se găsea tot doamna Varnali. Singurul pentru care vestea despre actori și despre teatru răspundea unei priceperi și cunoașteri era doctorul Matei Sîntu. Din toată familia el fusese cel mai des la teatru, încă din vremea studenției. Urmărise mai ales piesele istorice și îi cunoștea pe toți artiștii cei mari. De aceea, cînd, la masă, Iancu Urmatecu a încercat să se rostească cu vorbe noi și convinse despre frumusețea întreprinderilor actoricești și despre însemnătatea spectacolelor lui Osvald, doctorul Matei Sîntu l-a oprit și, cu o voce groasă și răspicată, cu mîna dreaptă ridicată și arătătorul desprins, cerînd tăcere, a rostit rar :

— „Se spune că, pe cînd dormeam în grădină, un șarpe m-ar fi mușcat ! Minciună !... Minciună !... Află că unchiul tău.." și a reconstituit, umflînd glasul ca în melodramă, din amintire, un text pe care nu-l citise niciodată, dar îl auzise de cîteva ori. Slugile, mirate, au rămas cu farfuriile în mînă, comesenii l-au privit cu luare-aminte, iar el a recitat în întregime ceea ce a plăcut întotdeauna tihniților burghezi de pretutindeni : tirada umbrei tatălui lui Hamlet.. Toți încremeniră o clipă de grozăvia cuvintelor. Micul Ion, care nu l-a auzit niciodată pe tatăl său vorbind atît de gros și înspăimîntător, a pălit și s-a ascuns în brațele bunicii sale. Apoi, cînd vorbele ciudate s-au isprăvit și doctorul l-a chemat la el și l-a lămurit că n-a vorbit el, ci un strigoi neliniștit, copilul s-a pornit cu fel de fel de întrebări, curios, însă și înspăimîntat. Firea lui nervoasă și ființa lui plăpîndă erau turburate de neașteptata întîlnire. Atunci Urmatecu zise puțin inciudat :

— Bine c-o știuși și p-asta, nene ! Numai vezi c-ai speriat băiatul !

Și ca să treacă groaza, se porniră pe glume și așezară o farfurie cu prăjituri în fața lui Ion. Nimic însă nu l-a putut face pe copil să uite ce a auzit și să piardă frica, risipită ca un tremur și o gîdilitură, din spate și din umeri, în pieptul său îngust.

Onu, Onel, Onuț, Bébé, ba chiar și Moșu — după cum îi spunea bunicul său, Iancu Urmatecu — erau numele cu care fiecare din casă, după inima și gustul său, îl

striga pe fiul doctorului și al Amelicăi Sîntu, căruia tatăl său îi spunea, cu o neaoșă alintare, Ionică. Era un copil firav, vioi, bun, cu un cap mare, boltit deasupra sprîncenelor, cu ochi blînzi, cenușii și întrebători, cîteodată prea trist și prea cuminte pentru cei șapte ani ai lui, păstrînd însă, poate mai mult decît alt copil, plăcerea de a contrazice. Familia și lumea înconjurătoare se răsfrîngeau felurite în înțelegerea și prețuirea lui Onuț. Cu tatăl său, care îl mustra fără să-l bată, era drăgăstos, puțin la vorbă și neîndrăzneț ; cu mama sa era însă mai întreprinzător. Pentru că Amelica de regulă îl oprea de la tot ce-i făcea plăcere și pentru că de cîteva ori a prins-o că nu s-a ținut de cuvîntul dat (o dată cînd a înghițit o doctorie și i-a făgăduit o minge și nu i-a luat-o ; iar altă dată cînd nu l-a lăsat să se joace cu copiii la poartă, după ce a mîncat un ou cu zeamă, care îi făcuse silă), băiatul era pornit împotriva mamei sale și pînă să o asculte, răspundea și se împotrivea. Bunicii îi cerea tot ce-i refuzau ceilalți, iar față de bunicul său era zgomotos, fără măsură în vorbe și în purtări, dar și înclinat spre mîngîieri, răsplătind astfel răsfățul și luînd de la Urmatecu puterea ce-l ocrotea în îndrăzneala de a contrazice și a fi chiar necuviincios cu ceilalți. În fața bunicului, nimeni n-avea voie să-i spună vreun cuvînt aspru lui Onuț, bătrînul amintind de îndată răstit, fie chiar tatălui sau mamei copilului, că „Moșu" are dreptate și că e liber să facă ce vrea.

Astfel învățînd oamenii și felul lor de a răspunde la dorințele lui, băiatul a învățat de timpuriu, turbure și nelămurit, și un drum care să-l ducă înspre îndeplinirea gusturilor sale, nelegate, cu toane răzlețe dar puternice, care pentru el erau singura lege. Și o dată cu acest interes al lui, a observat și cum stau cei mari în neînțelegerile dintre ei. De pildă, Amelica nu vroia să-l lase să se joace cu copii străini nicăieri ; tatăl său era de părere că trebuie să se joace cu copii, să se deprindă, dar în curte ; Urmatecu i-ar fi îngăduit bucuros să alerge cu orișicine, oriunde, prin toată mahalaua, așa cum făcuse el cînd era mic. Nepotrivelile astea între părerile celor de care țineau bucuriile lui nu-i scăpau băiatului și le folosea. Și atunci, pentru ca să aibă deodată totul, se plîngea de mama sa tatălui său, care îi dădea dreptate lui Onuț pentru partea vederilor lui, iar pe doctor îl re-

clama lui Urmatecu și acesta se mînia pe ginerele său, dînd dezlegarea de joacă în mijlocul străzii, pînă ce Amelica afla și, în ciuda tuturor, întreaga poveste se sfîrșea cu o bătaie.

Acestea erau vicleniile lui Onuț, care adesea învrăjbeau pînă la conflicte serioase pe cei mari, dar el nu-și dădea seama. Nu știa nici că face rău, nici ce e rău. Dacă el își îndeplinea pofta, era cu totul mulțumit și se bucura și se da întreg. Nu avea nici recunoștință pentru cel ce l-a ajutat să-și ajungă ținta, nici simț pentru ce e urît, pentru minciună sau pentru greșeală. Și mai puțin știa cu ce se încarcă altul pentru greșelile lui. Și totuși Onuț era un copil bun și deștept, dar fără milă și interesat, ca toți copiii. Astfel pe oamenii străini el îi iubea după jucăriile pe care i le dădeau sau după jocurile ce știau să joace cu el. În afară de libertate și de îndeplinirea tuturor gusturilor, Iancu Urmatecu stătea în cea mai mare dragoste a lui și prin bogăția și mulțimea jucăriilor dăruite. Pe lîngă jucăriile de la el, celelalte erau nimicuri. Și rudele mai sărace, tot mereu batjocorite de bunic, erau de rîs și de ispădat pentru Onuț și după bietele lucruri cu care veneau în dar. Iar jocuri noi nimeni nu știa pentru el, deși toată lumea îl iubea. Mai mult decît la rude, ținea la un fel de jupînească, Paraschiva, care știa să facă iepuri și pisici din prosoape și juca din pumni umbrele, seara pe zid.

În mersul acesta al bucuriilor și amintirilor lui, Onuț o cunoscuse an cu an pe coana Vatica Varnali și nu o uitase. O dată cu toamna, cînd auzea prin casă că a venit iar doamna Varnali de la Paris, băiatul se pregătea și zburda ca pentru un alt Moș Crăciun. Iar numele de Paris era un nume de lumină și de surpriză, loc pe pămînt sau în cer din care iar aveau să vină trăsuri încărcate și risipă de lucruri atrăgătoare și noi. Și nu mult după ce afla vestea, într-o dimineață suna cineva la intrare. Băiatul aștepta. Glasul îi era cunoscut. Cînd auzea, ascuns sub scară, aceeași voce, mai dulce decît a mamei sale și mai bună decît a oricărei femei din casă, spunînd de la ușă jupînesei :

— Du-te și ia jucăriile băiatului de la trăsură, Onuț țipa de bucurie și alerga să se ascundă în fustele doamnei Varnali. Acolo era întotdeauna plăcut. Deodată fosneau mătăsuri în jurul lui. Se închidea cu totul în stofe

moi, cîte o blană îl mîngîia, două braţe se împleteau peste el în dezmierdări şi din toată fiinţa asta aducătoare de bucurii se desprindea un miros dulce şi plăcut care îl ameţea. Apoi auzea din fericita lui ascunzătoare glasul gros al bunicului urînd ziua bună noii sosite şi simţea din creştet, pe ochi şi pe obraji sărutările doamnei Varnali, cu buzele ei calde, moi şi parfumate, aşa cum nu erau sărutările nimănui. Cînd se făcea iarăşi lumină, Onuţ se vedea singur lîngă cucoana asta frumoasă, iar în jurul său numai pachete multe, pentru el.

De data aceasta însă, cînd s-a trezit, se mai afla încă cineva alături. Era un domn străin, pe care nu-l mai văzuse niciodată. Era înalt şi liniştit. La înălţimea pieptului său, Onuţ n-a deslusit decît o mînă, a domnului, cu vine albastre şi umflate printre oasele întinse, purtînd o mănuşă groasă, răsfrîntă, de piele roşie, mirosind tare a tutun. Şi mîna aceasta s-a ridicat încet şi l-a mîngîiat pe frunte. Apoi a auzit iarăşi glasul bunicului său, rostind răspicat :

— Bine ai venit la noi, coane Osvald ! şi s-a uitat în sus curios să vadă cine este omul acesta cu un nume pe care nu-l mai auzise.

Noul venit s-a împrietenit iute cu copilul, dar nu pentru că ar fi ştiut să-i vorbească sau să se joace — Osvald era stîngaci şi nu se pricepea în nici un fel să stîrnească atenţia băiatului — ci pentru că îi adusese un dar, cum nu mai avusese el niciodată, un cal mare pe leagăn, din piele tărcată, cu şea adevărată şi cu scări. Şi atît de mult a legat acest lucru mintea lui Onuţ de actor, şi de tot ce auzise înainte, încît la masă, după ce a tăcut toată vremea şi a ascultat iarăşi vorbindu-se de o întîmplare cu un prinţ şi cu umbre, el a întrebat tare pe tatăl său :

— Tată ! Conu Osvald e strigoiul, nu e aşa ?

Şi toată lumea a rîs cu poftă în afară de doctorul Sîntu, care a îndreptat apăsat două greşeli ale fiului său, spunînd :

— Nu, Ionică, domnul Osvald nu e strigoiul ! Dumnealui e prinţul ! Şi ar fi mai bine să te joci în grădină.

Iar în tăcerea care s-a făcut, toată lumea a simţit în cuvîntul rar al doctorului, în acel „domnul" răspicat şi apăsat, un gînd prin care se despărţea de cei din jurul

său cu voință hotărîtă, încercînd, de pe acum poate, să-l facă pe fiul său să-l urmeze. Pe doctor îl supăra în felul de a vorbi al socrului său acel josnic și servil „coane", cu care nu ar fi vrut să-l deprindă pe fiul său. Iar baronul Barbu, aprins o clipă de flacăra ideilor sale din tinerețe, îl aprobă pe doctor și șopti lui Urmatecu încet, de parcă și-ar fi cerut scuze :

— Întotdeauna te-am rugat, nene Iancule, să-mi spui și mie pe nume și să nu mă mai cuconești.

II

Cum se întîmplă adeseori, începutul toamnei era cald și luminos la București. În dimineți și în după-amiezi pete de soare încropite se mutau iute din loc în loc, întinzînd umbrele. Plopi și tei se scuturau, împrăștiind frunzișul rupt, iar în toată limpezimea aceasta, de moarte înceată, se simțea ca o bucurie pentru pregătirile iernii. Grădinile de vară se goleau. Mesele cu fețele albe, ocolite de mușterii, fluturau poalele lor largi în vîntul ascuțit. Tarafurile de lăutari se trăgeau în geamlîcuri, cofetăriile și birturile se umpleau ca și localurile părăsite în toiul verii, iar trăsurile se răreau, după înserare, la Șosea. Școlile începeau, cu clase dereticate și cîrduri de copii gălăgioși zvîrlind cu castanele găsite în drum. Librăriile gemeau de oameni și tejghelele de abecedare. Copiii ieșeau cu vraful de cărți noi și sulul de hîrtie albastră, mîndri sau plictisiți, după fire, de un nou an, iar părinții, pînă și cei mai săraci, cu un vis nelămurit de o viață mai bună pentru odraslele lor. Toamna, ca întotdeauna, aducea nădejdea ei, atît de deosebită de a primăverii ! Nu era o nădejde de fapte scurte, depășită neîncetat de explozia puternică și grăbită a înfloririlor și a întețirilor din soare și pînă în ierburi. Ci, o speranță mai îndepărtată de bine în vitregii de vreme rea.

De la magistrați pînă la actori, breslele imitau pe școlari. Oamenii maturi își sfîrșeau și ei vacanța și orașul îi strîngea pe orășeni. Din anotimp se împleteau griji, dar și bucurii neînsemnate, care dădeau totuși unei omeniri așezate un același simț de viață revenit, după care își numără anii. De răbojul acesta unii de-abia se apropiau, copiii, ca Onuț ; alții se depărtau, cu tristețea bătrînilor,

bunicul său de pildă. În liniște, socotelile vremii se legau din orice : din gînduri, din chibzuieli, ba chiar și din priveliști și din gusturi. Astfel în lăcomia de viață a lui Iancu Urmatecu, care nu se îmbuibase, dar mîncase cu gust și la vremea ei fiecare bunătate, toamna bogată deschidea toate simțurile. Mai mult decît alții, în zilele lui, el nu uitase gustul mîncării, iar cînd ea era legată și de o anumită epocă, an cu an o aștepta, și din amintire și din reaflare, pofta creștea, alcătuind un adevărat „calendar al gurii", după cum îi spunea el, în care, de-a lungul vieții, din trufandale și din bucurie nouă se găsea în el cîte o viață a racilor, a mielului, a cireșelor, a strugurilor, a mustului și a tuturor bunătăților. Și după nerăbdarea așteptării și bucuria primei îmbucături, Iancu Urmatecu, din anotimp în anotimp, își măsura sănătatea. Acum însă, de cîtva timp, de cînd îmbătrînise, totul scădea. Cînd au ieșit piersicile, a mușcat una, și parcă ieri ar fi gustat-o ! Din trufandale, pentru el, zburase timpul lăsînd o oboseală fără bucurie, din prea multă cunoaștere. Și de lucrul acesta își dăduse seama cu tristețe de cîțiva ani și se simțea tot mai mult depărtîndu-se de mulțumirile mesei. Cu totul altfel însă se petreceau lucrurile cu nepotul său.

Și acum la bătrînețe, Iancu Urmatecu se mîngîia privind și deslușind cum copilul pune peste puternica amintire a rodului de acum un an, nerăbdarea și pofta celui de acum. Frăgezimea de ființă nouă și sănătoasă din neamul lui, cu toate gusturile deschise pînă la lăcomie, el o măsura la băiat și se bucura.

Toate aceste deprinderi cereau o anumită tihnă burgheză, o aciuire fără gînduri prea mari, pe lîngă case prin care anul trecea schimbîndu-se și schimbînd rosturile dintre lucruri, fără să le nimicească însă sau să le mute din loc. Stările acestea sufletești nu puteau fi nici înțelese, nici gustate de firi neliniștite, ahtiate de o singură patimă, ca a lui Osvald și a doamnei Varnali, care trăiau închise în viciile și rîvnele lor. Ei treceau peste tot fără să se oprească, numai cu nevoia de a fi urmați de cuferele cu toate cele de trebuință pentru deprinderile trupului și ale modei. De aceea și Osvald și doamna Varnali, veniți dintr-o viață tot mai uscată, urmărind și la București ca și la Paris bucuria unui spectacol, a unei biruințe și a unei nopți petrecute din plin, luau foarte puțin

seama la toamna burghezilor bucureşteni, după cum şi Urmatecu, cu toată recunoaşterea tîrzie dar convinsă a actorilor, preţuia mai puţin seara reprezentării lui Hamlet decît ziua ce se făcea tot mai mică şi mai rece, aducînd obişnuita şi aşteptata repetiţie.

Dar şi seara spectacolului a sosit în sfîrşit !

Încă din amurgul umed o forfoteală de oameni a cuprins scările teatrului. Caretele şi trăsurile îşi aşteptau rîndul, iar uşa îngustă a foaierului abia dădea drumul femeilor împodobite, grăbite să descopere la lumină strălucirea lor. Sala se umplea încet de spectatori bucuroşi să se recunoască între ei. În loja ce le fusese dată, Amelica, doctorul Sîntu şi Urmatecu îşi încercau locurile şi perspectivele. (Coana Miţa lipsea, pentru că ţinuse să rămînă acasă cu copilul.) În cele din urmă s-au hotărît ca Amelica să stea în faţă cu tatăl ei, ca mai bine cunoscut în această împrejurare. Măsurau cu atenţie înălţimea sălii, cîntăreau din ochi, cu uimire, candelabrul din mijlocul tavanului, supravegheau palpitaţiile cortinei şi numărau intrarea domnilor de lume bună, printre care au zărit şi pe baronul Bubi Barbu purtîndu-şi fracul la fotolii, unde se ajungea prin uşile roşii de catifea, cu ochiuri de geam rotunde, legate în alamă, ca la vapoare. Astfel se îndeletniceau ei cînd uşa lojii se trase greu, lunecînd cu un sunet de fier şi de după perdea se ivi zîmbitoare doamna Varnali. Era frumoasă cu adevărat şi foarte elegantă. Purta întreaga ei bijuterie : inelele, broşa, cerceii şi coroniţa din păr, toate cu safire şi briliante, cu mii de ape în ele. Cînd a văzut-o Urmatecu, a preţuit-o cu privirea şi s-a bucurat încă o dată de valoarea podoabelor. Apoi s-a ridicat politicos şi a făcut un pas s-o întîmpine. Doamna Varnali era veselă şi fericită. Făcea onorurile casei, neuitînd însă nici una din nevoile lui Osvald. Sub pelerina ei largă de ermină, de sub care venea, încălzit de trup, un parfum pătrunzător, doamna Varnali ţinea strîns un flacon de argint, pe care nu-l dădea nimănui şi nu-l lăsa nicăieri. Din el avea să toarne pentru Osvald, între culise, la intrările în scenă, o licoare puternică şi dulceagă făcută cu pricepere dintr-un amestec de lichioruri. Acestea erau ultimele biciuri de nevoie actorului, în afară de sticlele de şampanie la gheaţă pe care le avea în cabină.

Închis de la sfîrșitul după-amiezii între oglinzi și costume, cu perdelele trase și lumina aprinsă, Osvald își hrănea și își stăpînea în același timp neliniștea, fumînd țigară după țigară și bînd pahar după pahar. Clipa cea grea pe care o prevăzuse de cîte ori nu primise să vină să joace la București i se înfățișa acum întocmai după cum și-a închipuit-o. La repetiții nu întîlnise nici o bunăvoință de la camarazi, care nu-i puteau înțelege jocul și nu se legau cu el. Apoi avusese și gîndul nepotrivit să facă o repetiție generală, poftind gazetari și lume străină. Și ceea ce n-ar fi crezut, se întîmplase : cronicarii s-au apucat să scrie îndată numai despre el, neașteptînd premiera, despărțindu-l astfel mai dinainte de impresia întregului spectacol, și mai ales de ceilalți actori. Gazetele partidelor politice care apăreau în limba franceză îl lăudau, dar numai cu o cuviință datorită Parisului de unde venea. La fel și în alte foi, cei cîțiva profesori care se îndeletniceau cu cronica dramatică, unii din ei fiind chiar francezi de origine, iar alții crescuți la școală franceză. Dar și aci erau fraze oprite și poticneli și neîncetate comparații cu ce a mai fost și s-a mai văzut la București. Într-un cuvînt, Osvald era departe de a se găsi în fața pregătirii unui succes mare și întreg. Fusese trădat de graba gazetarilor, voită sau numai adusă ca o stîngăcie profesională. Și printre atîtea glasuri care prin păreri încropite se împotriveau unei biruințe se găsea și unul, la o gazetă liberală, rostindu-se ritos împotriva lui, cu o primejdioasă aparență de pricepere. Era articolul unui ziarist cunoscut, iscălit Mironescu-Fortinbras. Autorul fusese poreclit astfel de mult și el însuși isprăvise prin a semna cu porecla. I s-a spus așa, șopteau unii, amintindu-se lumina și lauda pe care nu se ferea să le aducă unui actor, după ce-l înjurase, dacă puteri misterioase interveneau. Sau, după cum spuneau alții, pentru că era o semnătură de mult compromisă, care putea fi lăsată la o parte fără nici o primejdie, după cum pe vremea aceea Hamlet se juca fără scena finală, în care apare simbolic, în costumul său alb, Fortinbras, biruitorul prinț al Norvegiei, venind să încheie cu o rază întunecata poveste de la curtea daneză.

Mironescu-Fortinbras își petrecuse toată viața între culise și redacție. În tinerețe fusese gagist, cum se zicea, și copist de roluri. În turneuri făcuse și pe suflerul.

Trăia de mult cu una din actriţele de vază ale teatrului, pe care o servea şi o impunea prin gazeta la care scria. Era un uriaş, cu o barbă creaţă, arămie, ce-i acoperea faţa, şi avea o voce groasă, tunătoare în timpul repetiţiilor, deşi se silea să vorbească în şoaptă. Purta ochelari strîmbi de vechime, neliniştiţi şi lunecători şi avea mîinile grase, şi moi, parcă fără oase, pătate de o boală de ficat, hrănită cu lăcomie şi din plin cu mîncăruri şi băuturi de noapte. Se pricepea, fără îndoială, în vechiul repertoriu de melodrame şi vodeviluri, cunoscînd fiecare pas şi fiecare intonaţie a actorilor, ştiind să mînuiască aceste cunoştinţe dobîndite prin practică pentru a obţine roluri pentru iubita lui şi îndulcirea traiului pentru el.

Fortinbras fusese nemulţumit de repetiţia generală a lui Osvald şi scrisese :

„În afară de bunii noştri actori, în Hamlet, nu putem uita pe întunecatul Salvini şi mai ales pe genialul Ernesto Rossi ! De aceea ne întrebăm ce a venit să ne arate nou, prin jocul său, domnul Osvald ? Domnia-sa a simţit că nu va izbuti să ne mişte în adîncimea rolului şi atunci s-a folosit de alte lucruri pentru a fi pe placul unui public care nu vine niciodată la teatrul românesc şi-l dispreţuieşte de la înălţimea nepriceperii sale. Cu năravurile aduse, domnul Osvald a schimbat frumoasa tragedie, plină de învăţăminte, într-o piesă care nu poate fi văzută de tineret şi de şcolari ! Şi rău a făcut. Toate scenele cu Ofelia de pildă, le joacă prin mîngîieri deşucheate, ca şi cum ar vrea să arate o patimă pe care o rupe. Şi pînă şi în cunoscuta scenă dintre Hamlet şi mama sa, artistul, cînd o ţine de rău pe Regină de desfrîul în care a căzut, se poartă ca un desfrînat. Iar în scena duelului, Domnia-sa nu-şi împunge adversarul, ci, prinzînd spada de la jumătate, o împlîntă în pieptul lui Laert ca pe un pumnal. Acesta nu mai e duel, ci asasinat ! Iată înfăptuirea imorală la care am fost chemaţi să asistăm. Deşi am admirat şi noi frumoasele afişe întinse pe străzi ca pentru unul dintre cei mai mari artişti, în faţa scenei protestăm în numele teatrului serios şi al lui Shakespeare !“

Mototolit şi pătat, ziarul semnat de Fortinbras stătuse printre farduri pe masa actorului, cu articolul închis într-un chenar albastru. Îi fusese trimis, cu cîteva minute înainte, de un binevoitor.

Osvald, cînd l-a primit, şi-a aruncat ochii pe el şi l-a zvîrlit într-un colţ. Era în încordare şi bună dispoziţie, şi era mulţumit de gestul monologului : „A fi sau a nu fi" — pe care îl urmărise în oglindă. Din gestul acesta izbutit, larg şi frumos i se lăsase în suflet o mîndrie de artist, o măgulire de om ales şi o putere. De aceea nici nu s-a ostenit să citească articolul şi s-a grăbit să se întoarcă la oglindă în continuarea lucrului său. A stat cîtva timp, s-a privit şi a încercat iarăşi. Dispăruseră însă şi măsura şi stilul gestului, iar gîndul care trebuia să le caute era înjumătăţit şi fugar. O curiozitate rămăsese agăţată de hîrtia aruncată care îl trăgea într-acolo. Osvald simţea că se golise din el mulţumirea şi puterea, că era ca un grăunte străin ce-şi făcuse loc şi îi juca în suflet. Ca să se regăsească, actorul rîse tare, de el, de slăbiciunea lui şi de împrejurare. Dar rîsul i se tăie deodată, şi gestul îi căzu. Îl rodea curiozitatea. Ar fi vrut numai să ştie dacă ziaristul a scris din nepricepere sau din rea-voinţă. De aceea se pomeni întinzînd mîna spre ziar. Dar se opri cu voinţă şi porni înspre colţul cel mai îndepărtat al camerei. Atunci văzu că umblă cu paşi mici, mult mai mici decît paşii lui obişnuiţi, ceea ce era semn de povară sufletească şi intimidare, dacă nu de o ciudată frică. Şi un frig îl cuprinse deodată. Fără voia lui se întoarse, şi grăbit şi ahtiat se întinse urît, lăbărţat şi cu stîngăcie peste masă, după jurnal, de parcă cineva ar fi vrut să-i fure articolul. Cînd i-a fost adus, l-a privit de departe, cu dispreţ ; acum îl citea cu lăcomie, îl recitea şi simţea că îi îngheaţă întreaga fiinţă şi că-i face frică. Peste articolul lui Fortinbras, Osvald vedea publicul acesta străin şi neprietenos şi presimţea alte multe articole la fel. Simţea din depărtare venind spre el înfrîngerea. Şi o dorinţă puternică de linişte, de iertare şi de împăcare îl cuprinse. Îi era frică de hîrtia, de cerneala şi de literele cu care îl certa Fortinbras şi, dacă ar fi putut, ar fi dat orice numai să fie lăsat în pace să nu mai joace. Ar fi recunoscut că nu vrea nici glorie, nici bani, numai să se şteargă scrisul acesta împotriva lui aci şi oriunde se va mai fi aflat. Şi nemaiputînd lupta cu groaza care îl biruia, căzu pe un scaun şi rămase multă vreme cutremurat.

Cînd a ridicat ochii şi s-a privit iarăşi în oglindă, trupul său era desfăcut din liniile frumoase ale jocului la care muncise atît. Pierise şi nădejdea de a le mai lega

sub urgia furtunii lăuntrice în care sta. Rolul de astăseară îl gîndise și îl lucrase așa cum se cuvine, actoricește. Inventase sau alcătuise modelele ca acelea de care era mulțumit cînd primise gazeta. Totul însă nu se ținuse decît prin puterea și voința sufletului ! Și Osvald înțelegea acum că inima fiindu-i înghețată, instrumentul acesta de preț, trupul său, de frică, se sfărîmase. Ceea ce vedea în oglindă îl îngrozea, dar îi făcea și bine. Mușchii și încheieturile se lăbărțau și îl urîțeau ; ochii îi erau ficși și înlăcrimați, gura i se deschidea umedă, prostește. Își freca mîinile pentru a și le încălzi și gemea încet, pentru a se ușura de aerul ce i se zbătea amar în gît. Pe lîngă el, cel din urmă borfaș, în fața judecătorului său, ar fi fost sprinten și luminat. Și privindu-se simțea totuși că, cu cît se desface, se destinde și se urîțește, cu atît se ușurează de povara fricii de gazete și de public. Cu cît se vedea mai mult un biet om, adus aci de temeri vechi, de oboseală, de neîncetat lucru și băutură și mai ales de articolul scris împotriva lui, cu atît se simțea mai bine, mai aproape de oameni și de îndurarea lor, în urîciunea aceasta a trupului descompus. Simțea cum îi e milă de el cu fiecare picior ținut mai strîmb, cu fiecare umăr căzut mai jos și din mila aceasta nădăjduia că se va naște și mila celorlalți pentru suferințele lui și, apoi, pacea.

Atît străbătuseră și turburaseră cuvintele ziaristului în sufletul lui Osvald, cînd doamna Varnali intră înviorată și mulțumită în cabină. Să mai fi fost încă o jumătate de oră pînă la ridicarea cortinei. Dintr-o privire ea își dădu seama că se întîmplase o nenorocire. La început a crezut într-un rău sau o boală venită pe neașteptate. De aceea aruncîndu-și mantila se repezi și luînd și culcînd capul artistului pe sînul ei îl mîngîie. Osvald îi căuta mîinile, i le săruta nervos îngăimînd neîncetat :

— Duducă ! Ce-ai făcut cu mine, duducă ? Ce-ai făcut ?

După glas și după vorbe însă, femeia simți că nu e boală, ci o cumplită deznădejde. Îl mai văzuse așa, nu chiar atît de abătut, dar îl mai văzuse. Căci nu mult după ce începuse să trăiască alături de el, doamna Varnali a înțeles că omul acesta trufaș nu era în adîncul sufletului lui decît un temător, un neajutorat. Pe acest lucru se bizuise de altfel, cu toate că îl iubea și îl admira, cînd

se hotărîse să se folosească de el pentru reîntoarcerea ei în țară și dezvinovățirea față de lumea care o hulea. De multe ori a fost greu și i-a fost și milă de Osvald, cînd a fost nevoită să stăruie, aproape să amenințe și chiar să vorbească de o avere ce le era de folos la amîndoi. Niciodată însă ea n-a renunțat la gîndul vechi. Socotea că are drept să-i ceară acest lucru iubitului său, știind mai ales că va răsplăti în orice împrejurare și cu orice jertfă binele pe care Osvald trebuia să i-l facă. Necunoscînd cauza deznădejdii de acum, doamna Vatica, deși înspăimîntată după o bună pricepere a sufletului lui Osvald, s-a ferit să-l întrebe. Îl lăsa numai pe el să rostească vorbe nelegate, răspunzînd cu mîngîieri și mute alintări. Spaima actorului își făcea drum din ce în ce în mărturisiri, cu anumite hotărîri luate deodată, pe care aproape le striga. Declara că nu va mai juca și că se va lăsa de teatru și că mai ales astă-seară nu va pune piciorul pe scenă. Doamna Vatica asculta din afară de frămîntările lui cuvintele acestea nebune. Firește, nu credea în ele, dar căuta neîncetat să vadă ce ar putea fi de folos în această împrejurare. Își dădea seama de primejdia prelungirii clipei de deznădejde care trebuia înfrîntă, și cu atît mai iute, cu cît nu era timp mult de pierdut. Mîngîind părul moale și negru, ce se tăia în cărări sub degetele ei, femeia lăsă privirea să-i fugă prin încăpere pînă ce văzu în sfîrșit ziarul pierdut pe podea. Atunci își aduse aminte de Paris, de dimineți și de nopți zbuciumate între teancuri de gazete, de multe ori răutăcioase și nedrepte, după citirea cărora Osvald avea zile întregi de deznădejde și de groază. Își reaminti bine cît era de slab și de neajutorat actorul în fața judecătilor presei și mai ales de cît suferise. Auzea, ca acum, pe Osvald pornit de la o asemenea rănire, aruncîndu-se singur pe un drum de chinuri cu vorbe mari, înzecind răul, făcîndu-l mult mai mare, aiurînd pînă la o margine de unde parcă nu se mai vedea nici o scăpare. Și coana Vatica înțelese în sfîrșit de unde venea totul. Și pentru că timp nu mai era — iar femeia cunoștea rostul adînc al acestui suflet fricos, cu alunecări în el, cu trufie ce putea sîngera ca un trup sfîșiat, și mai ales pentru că știa că la Osvald, și la alți ca el, la femei și la copii (la toți cei capricioși, orgolioși și slabi, toți cei care au nevoie de un stăpîn mai tare decît ei și de o voință din afară pentru ca să se reînchege voința lor ruptă sub vrăj-

măşie, nu e de ajutor decît o voinţă care să zguduie starea de dureroasă neputinţă unde se scurge o otravă neîncetat) — se hotărî să părăsească mila şi să treacă la o aspră dojană. În simţămîntul lui de desperare, milă cerea Osvald ! Într-o milă cu faţa urîtă îşi găsea el mîngîierea şi tocmai ea nu trebuia să-i fie dată. Fiinţe ca el, purtînd înduioşarea grabnică despre propriile lor mizerii, prin milă alunecă cu încîntare şi deliciu în prăpastie. Ele trebuiesc biciuite ca să se regăsească ! De aceea sub judecată hotărîtă, doamna Varnali, ridicînd mîinile de pe fruntea lui şi depărtîndu-se cîţiva paşi, îi spuse cu glas rece, indiferent, privindu-se şi îndreptîndu-şi părul în oglindă.

— Bine, eşti îngrozit. Văd ! Şi acum ce ai de gînd să faci ?

A urmat o tăcere în care surprinderea depărtării de el şi jindul mîngîierilor se citeau pe figura lui Osvald. Nepregătit pentru întrebare, el răspunse buimăcit :

— Nu ştiu ! Ce să fac ?

— Sigur ai putea să te faci de rîs ! contiună doamna Vatica în faţa oglinzii, cu acelaşi glas fără căldură şi fără duioşie.

Osvald înţelese acum că femeia care îl mîngîiase nu mai stă în ajutorul său să împartă cu el, să otrăvească şi să scormonească şi mai mult durerea, după un dor de a suferi de care inima lui avea nevoie. Şi această înţelegere a fost ca cel dintîi semn care l-a chemat de departe. Simţindu-l, fiinţa lui a trecut printr-un început de trezire. Femeia urmărea privirea nedumerită a artistului prin oglindă, vedea mai cu seamă cum fruntea se ridică şi cum sub hainele negre ale lui Hamlet, din surprindere şi din părăsire se leagă un fir nevăzut ce prindea iarăşi gesturile actorului. Acesta întinse mîna înspre coana Vatica. Ea se feri, nu se voi atinsă şi se depărtă. Omul rămase îngenuncheat ca pentru o miluire. Apoi, întorcîndu-se, ea îi spuse cu un ton aspru şi de data asta cu o mînie neprefăcută :

— Ce-ar zice să te vadă toate femeile care te-au iubit şi toţi care te-au aplaudat ? !

Osvald, ca orice bărbat răsfăţat, nu se mulţumise numai cu bucuria clipei în care se aflase mîngîiat, ci voise gloria şi pentru trecutul său, înfrîngînd-o astfel pe cea care i se supunea şi i se dădea. În felul acesta umilinţa femeii era o biruinţă a lui, iar nu o ascultare şi o supunere

din partea ei. Şi pentru a se înfăţişa în acest fel, îi povestise şi doamnei Varnali toate întîmplările de dragoste din viaţă, unele hazlii, altele triste, toate însă cu ifosul său de bărbat dorit, cerut, căutat. Atunci, doamna Vatica a ascultat cu un zîmbet şters şi răbdător, care vrea poate să spună numai că e prea mult. Acum, umilinţa bărbatului i-a readus amintirea. Şi de vreme ce o femeie nu uită şi nu iartă niciodată o astfel de spovedanie, din încordarea tăcută de atunci, doamna Varnali îşi găsise acum o putere şi o înciudare adevărată, cu care să-l certe şi să-l trezească pe Osvald. Actorul, şimţindu-se părăsit, vedea că trebuie să se întoarcă înspre el şi puterile lui. Doamna Vatica, pornită pe vechi înciudări, găsi iute un val de cuvinte tăioase, şi i le aruncă fără milă în faţă. După o încremenire scurtă, Osvald, sub puterea asta din afară care îl certa şi care, tocmai pentru că îl certa, dovedea că se gîndeşte la el, se simţi iarăşi în siguranţă. Se aşeza cineva între el şi frica lui de adineaori şi, astfel ferit, actorul se înviora. Vorbind, doamna Varnali ridicase jurnalul şi văzuse articolul, în grabă. Iar cînd Osvald, ca sub o poruncă, renunţînd la răspunsuri, s-a aşezat iarăşi la masă încercîndu-şi cu gesturi încete grimele în oglindă, femeia a împăturit foaia, a ascuns-o după un dulap şi chemînd cabiniera îi spuse :

— Caută-l, te rog, pe domnul Mironescu şi poftește-l pînă aici !

Apoi, iute, îi şopti prietenului său :

— Ai să-l inviţi după teatru la „Capşa" ! Fără nici o vorbă ! Vina e a noastră. Şi socot că ar fi foarte cumsecade dacă ar mai primi !

Şi abia Osvald a avut timpul să se chinuie şi să nu să se chinuie şi să nu înţeleagă şi s-o privească mirat, că cineva a şi bătut la uşă şi în prag a apărut Fortinbras cu făptura lui uriaşă, purtînd un frac prea scurt, cu o cămaşă scrobită, spartă de umflătura pîntecului. De pe piepţii căscaţi sărise şi se pierduse un buton. Noul sosit zîmbea, chinuindu-se cu ochelarii lui neliniştiţi. Osvald, cu vorbe frumoase, s-a scuzat că-l invită prea tîrziu, stăruind pentru plăcerea de a supa împreună după spectacol. Fortinbras a primit bucuros. Iar cînd a fost să plece, doamna Varnali adause glumeţ, cu un zîmbet :

— Şi nădăjduim, firește, că şi „Majestatea-sa" ne va face cinstea să vină.

Fortinbras se înclină a doua oară. Iubita lui juca rolul Reginei.

Cînd a bătut pentru ridicarea cortinei, după întîmplarea aceasta care i-a dat siguranța, Osvald se regăsise ca prin minune. Doamna Varnali, între culise, îi întinse flaconul de argint cu amestecul de rachiuri și, socotind că merită în sfîrșit, îl sărută pe frunte. Apoi alergă cu un foșnet de mătase, spre loja ei. La ieșirea din scenă, toba care imită vîntul, învîrtită de un mașinist bătrîn, începuse să șuiere. Un crivăț cumplit trebuia să treacă pe terasa de la Elsenőr. Și cu toată căldura din teatru, doamna Vatica, privindu-l de departe pe Hamlet, care își aștepta intrarea, și ascultînd viforul, simți un frig și se cutremură.

Spectacolul, primit la început cu oarecare răceală, în cele din urmă a izbutit să placă. Mai ales scena teatrului în teatru, înviorată de un joc foarte dibaci și pe replici împletite ale lui Osvald, care arunca vorbele cînd Regelui, cînd Reginei, cînd Ofeliei, a smuls aplauze, deși din cînd în cînd totul a fost stingherit de intervenția nedibace a suflerului, după anumite pauze ale lui Osvald. Mlădierea elegantă a trupului, glasul actorului, rotunjimile din gesturi și mai ales culoarea pe care, prin * debit și un anumit fel de a rosti, artistul știa să o dea cuvintelor au încălzit o mare parte din public.

În pauză, după ce doamna Varnali l-a asigurat pe Osvald de izbîndă, s-a dus nerăbdătoare în foaierul cel mare și s-a pierdut în public. Sala lunguiață, rece, poditā cu piatră, slab luminată, cu perdele grele la ferestrele înalte în care bătea lumina felinarelor din Calea Victoriei, gemea de lume. De pe pereți, din cadre ovale de lemn, priveau portrete vechi și fanate de scriitori și artiști. Pe cele două căminuri de marmoră, înalte, de la extremitatea sălii, deasupra unor versuri de Horațiu, săpate în piatră, două busturi, unul în bronz, celălalt în teracotă, înfățișau gloria trecută a teatrului, în actor și poet, pe Pascaly și pe Alecsandri. Cele trei uși, date de perete, lăsau să treacă numeroasele grupuri înspre adevărata încăpere a foaierului, ovală, împodobită cu medalioane de muzicieni pe tavan, între alegorii și poleituri. Teatrul Național, clădit dintr-un vechi gust baroc al unui arhitect vienez, era prin simboluri închinat muzicii. Pe pereți, foaierul cel mare

* În textul de bază : „din".

avea pictate panoplii de instrumente muzicale și suluri desfăcute de note, ca în atîtea tablouri celebre, în fața îngerilor cîntăreți. În mijlocul încăperii, o canapea mare, rotundă, de catifea vișinie păstra în mijlocul ei, pe un piedestal, un cap de bronz. Romantic, cu plete bogate și mustață groasă, Ion Heliade Rădulescu privea de acolo lumea aceasta elegantă și tîrzie, nepoți și strănepoți, veniți să petreacă numai, într-un teatru al cărui gînd i-a fost scump. Și peste lumea aceasta nelegată și pestriță se lăsa totuși din vechile ziduri și din colțurile lor de umbră și de bogăție, un fel de viață solemnă a trecutului care îi prindea și îi domolea pe toți.

Doamna Varnali dorea să vadă multă lume și știa că felul cel mai potrivit pentru a-și ajunge gîndul era să stea alături de un grup de convorbitori, în mijlocul foaierului, în văzul tuturor. De aceea ea se apropie de grupul lui Urmatecu și al doctorului Sîntu, care fiindu-i prieteni, puteau fi părăsiți oricînd, fără supărare. Și într-adevăr, legăturile și cunoștințele vechi au început să iasă la iveală. De cînd sosise de la Paris, și în timpul pregătirilor, întregul oraș putuse să afle cîte ceva despre dragostea ei cu Osvald. Se știa de asemeni că ea pusese la cale spectacolul acesta. Acum veneau de departe domni cu mîna întinsă. Femei lunecau ușor și grăbit să o îmbrățișeze. Unele, mai străine, sau mai discrete, o felicitau pentru rochie, pentru podoabe și pentru frumusețe. Altele, mai apropiate sau vrînd numai să-i dea să înțeleagă că au iertat-o și că n-au crezut niciodată în zvonurile urîte auzite pe socoteala ei, îi vorbeau și de Osvald. Oameni străini de artă și de teatru se mirau, cu stîngăcie, ce bine joacă actorul, iar alții, care alergau și după o vază a lor în această înprejurare, mai bătrîni, se înduioșau de amintirile de demult, în care doamna Vatica era înfățișată ca un copil frumos și cuminte. Față de cei care îl vorbeau de bine pe actor, ea se trăda cu : „V-a plăcut, nu e așa ?" sau „E un mare artist !" Și astfel bucuria unei reîntoarceri, biruitoare, în lumea bucureșteană a avut-o întocmai după cum o visase. Îi trebuia însă și ceva mai mult și anume o adevărată și pricepută laudă despre Osvald. De aceea a fost mulțumită cînd Fortinbras și un alt gazetar, un domn bătrîn, mărunt și chel, cu mustăți lungi, îngălbenite de tutun, vorbind cu un accent franțuzesc s-au apropiat de ea. Era domnul Joffe, parizian, pripășit de mai bine de treizeci

de ani prin țară, mai cu profesorat, mai cu gazetărie, mai cu negustorie. După ce s-au cunoscut, bătrînul a început, cu gesturi mari care loveau lumea dimprejur, să-l laude pe Osvald. Fortinbras, bucuros că altul laudă și că el numai adaugă, întărea din cînd în cînd, cu cîte o vorbă găsită mai iute, mărturisirile colegului său. Domnul Joffe era și el critic, dar de alt neam decît Fortinbras. Nefiind amestecat în treburile mărunte ale teatrului, el putea să-și dea drumul și să spună o jumătate de adevăr, luptînd mereu cu o cravată, care, nepotrivită și rău legată, ieșea din vesta prea largă, de culoarea oului de rață.

Doamnei Varnali îi plăcea francezul, iar doctorul Sîntu asculta atent, urmărind cu interes explicațiile pricepute ale bătrînului. Urmatecu asculta și el, lăsînd însă de multe ori să-i scape gîndul cînd vorbitorul se pierdea în amănunte și evocări. Amelica nu asculta de fel, pentru că bătrînul o plictisea. Se desprinsese chiar din grup, urmărind toaletele și distrîndu-se cu jocul neîncetat prin care oamenii se întîlneau și se părăseau, iar baronul Bubi fuma liniștit, cu gîndul aiurea. Și domnul Joffe vorbea mereu. Doamnei Vatica i-a plăcut din ce în ce mai mult, încît l-a invitat și pe el la supeu, după teatru, în vreme ce întindea mîna în dreapta și în stînga. Dar cînd convorbirea a fost deodată întoarsă de Fortinbras, cu intenție desigur, spre ultimele evenimente politice, iar micul domn cu accent francez s-a pornit a se rosti cu aceeași iuțeală și cu aceleași gesturi largi și în a doua discuție, femeia a fost atît de plictisită că nu se mai vorbește despre Hamlet și despre Osvald al ei, încît l-a privit cu mustrare pe criticul uriaș și bărbos.

Gazetari pînă în vîrful unghiilor, părăsind de curînd redacțiile înfierbîntate de declararea războiului anglo-bur și de primele vești despre luptele din sudul Africii, Fortinbras și domnul Joffe reluau firul pasiunilor politice și al rămășagurilor. Fortinbras ținea cu Anglia. Domnul Joffe, vechi republican generos, reproșa Angliei politica dusă de Uitlanders, emisarii ei, și număra cu miile pe voluntarii ce se înrolau din toate țările Europei pentru ca să lupte alături de buri. Din fierbințeala discuției, din colțul lor, glasurile se ridicau atrăgînd atenția celor dimprejur. O clipă cîțiva s-au oprit să asculte. Apoi, după ce au înțeles despre ce era vorba, au plecat dînd din umeri, șoptind :

— Războiul !... Războiul !... E atît de departe !... Şi apoi, ce avem noi cu războiul şi războiul cu noi !... Vorba lui Hamlet despre Hecuba....

Iar Iancu Urmatecu, ascultînd despre aceste toate şi despre război şi-a adus aminte de Bucureştii de la şaptezeci şi şapte, cînd, în dimineţi obosite, se întîlnea cu convoiurile de răniţi la ieşirea de la balurile mascate. Enervată, doamna Varnali încercase să pună capăt aprinsei convorbiri de gazetari spunînd cu un zîmbet :

— Numai bătrîna *Queen* * e de vină !

Dar nu izbutise. Alt cuvînt englesc decît *Queen*, coana Vatica nu ştia. Şi văzînd că nu poate să aducă iar vorba despre Osvald, s-a pornit, cu ciudă, să dea drumul amintirilor ei de la Londra. A vorbit iute de regina Victoria întîlnită pe străzi, la paradă, dormitînd grasă şi ghemuită în fundul trăsurii sub boneţica aşezată sus pe tîmplele cărunte, regina străjuită de mareşali cu pene verzi la bicornuri şi tunici roşii şi strîmte, călări pe subţiri cai arabi... A vorbit, dar domnul Joffe vorbea şi el mai departe. Singurul care asculta în linişte era doctorul Sîntu. Pasiunea lui pentru istorie se hrănea cu veştile acestea proaspete, abia atunci sosite şi purtate de vorbele gazetarilor. Atunci a auzit pentru prima dată numele generalului bur Botha. Şi cu multă luare-aminte, doctorul lăsa să se aşeze în el lucrurile aceste[a] noi.

Peste viermuiala lumii se auzi, în sfîrşit, semnalul continuării spectacolului şi fiecare s-a reîntors în grabă la locul său. Se stinsese [lumina în] sală şi toată lumea se liniştise, cînd uşa de fier de la loja doamnei Varnali s-a tras încet, dînd drumul singurului ei invitat, Henri-Eugen Crihan. A fost dojenit în şoaptă şi prieteneşte de întîrziere şi căpitanul de marină trecu pe nesimţite pe locul liber din faţă. În vîrsta plină a bărbăţiei el se împlinise, înfăţişîndu-se, la înălţimea lui, în putere şi frumuseţe. Purta redingota lungă a uniformei, cu epoleţi largi şi ciucuri de fir, un guler alb, strălucitor deasupra cravatei negre, iar în bătaia luminilor de la rampă, doamna Varnali îi admiră încă o dată profilul aspru şi părul bogat, arămiu, din care o buclă aruncată în sus prelungea linia dreaptă a frunţii. Mîinile lui mari şi puternice se odihneau pe catifeaua roşie a lojii învîrtind distrat, ca pe o jucărie, între

* Regină *(engl.)*.

degete, binoclul de sidef al femeii. Sosise în ultima clipă de la Constanța, unde serviciul îl ținea îmbarcat pe crucișătorul „Elisabeta", pentru a fi [de] față la izbînda prietenului său din copilărie. Călătorii dese în străinătate îl împrieteniseră de mult cu doamna Varnali, după cum de mult se cunoștea și cu baronul Bubi Barbu.

Căpitanul Crihan stătu liniștit cîteva clipe, apoi neîndrăznind să se scuze cu alte cuvinte, crezu mai nimerit să se aplece ușor și șoptit să dea o veste :

— A început războiul anglo-bur ! rosti el.

Doamna Varnali oftă de plictiseală ca sub o povară :

— Știu, știu ! Uf ! făcu ea, arătîndu-i înspre scenă, cu un deget pe buze, și se ghemui și mai adînc în scaun.

Spectacolul își reluă viața tăiată de pauză. Întîmplările se urmau pe scenă tot mai strînse, tot mai puternice, spre plăcerea sporită a publicului la care jocul neașteptat și nou al lui Osvald stîrnea aplauze. Numai suflerul se auzea prea tare, stricînd iluzia din cînd în cînd. Totuși reprezentarea aceasta a lui Hamlet s-a sfîrșit cu un adevărat și mare succes. Doamna Varnali urmărea pe figura lui Henri-Eugen atenția și un zîmbet nelămurit în care era poate și amintire și mirare și invidie.

La ieșire, grupurile erau înfrigurate, împărtășindu-și impresiile. Cîțiva studenți îl așteptau pe Osvald să-l ovaționeze. Cînd a intrat în cabina lui, doamna Varnali l-a găsit palid și obosit. Respira greu. Era abătut și depărtat de parcă nu erau pentru el toate semnele biruinței. Veselia femeii se potrivea foarte puțin cu tristețea actorului. Nici îmbrățișările lui Henri-Eugen nu l-au putut înviora. Osvald a luat numai mîna iubitei sale, a sărutat-o și a șoptit :

— M-am plătit cum am putut ! Ești mulțumită de mine, duducă ?

Iar ea i-a strîns capul în palme, i-a sărutat nebunește părul și l-a legănat ca pe un copil, închizînd ochii, de fericire. Apoi, mîngîindu-l, i-a reamintit să nu întîrzie că au invitați la supeu.

Iancu Urmatecu se îndatorase singur și din prietenie să vadă de toate, după priceperea lui. De aceea plecase de îndată spre „Capșa" cu ginerele și fiica sa. Avea să fie o masă între intimi pentru sărbătorirea lui Osvald. Banchetul oficial era fixat la sfîrșitul seriei de spectacole, peste

cîteva zile. Directorul teatrului fusese poftit, fireşte, şi el din prima seară. Dar, boier, bolnăvicios şi discret, se scuzase politicos cu o glumă :

— Inima mă îndeamnă să lucrez cu actorii, stomacul însă mă împiedică să mănînc cu ei !

Aşa că în afară de oameni cu totul de ai casei, Urmatecu şi ai lui, baronul Bubi Barbu şi Henri-Eugen, mai trebuiau să vină Fortinbras cu Regina, domnul Joffe, poftit în ultima clipă, şi un invitat la care ţinuse mult Osvald : Felix, negustorul de bilete şi instrumente muzicale. Cu totul, unsprezece persoane. Imitînd pentru gustul şi răsfăţul boierilor restaurantele pariziene de pe malul stîng şi de pe marginea Senei — unde în cadrul intim de casă particulară cu perdele de dantele la ferestre, se puteau găsi mîncăruri alese şi vinuri renumite — restaurantul „Capşa", un loc de atîtea ori celebru pentru viaţa teatrului bucureştean, într-o clădire modestă, izbutise să facă să se simtă de la intrare localul de lume bună, prin liniştea dată de covoarele groase, prin aerul proaspăt, uşor încălzit şi parfumat cu îndepărtate miresme de flori şi de poame, printr-o anumită tristeţe şi măsurată lumină, care pluteau pretutindeni. Totul poftea la seri domoale sau la înţelegeri politice între boieri, ale căror interese pornite de aci, desfăşurîndu-se în lupte de partid şi îmbrăcîndu-se în aşa-zise discursuri populare, aveau să ajungă la întrunirile de duminică în dărăpănata sală a hotelului „Dacia".

Încăperea aleasă era un salon rezervat, cu ferestrele joase. În mijloc, o masă rotundă, împodobită cu flori. Pereţii acoperiţi cu tapet de mătase ca frunza de stînjenel. Un abajur mare domolea lumina, iar după un paravan se ascundea masa ajutătoare serviciului, încărcată de farfurii şi tacîmuri strălucitoare, a cărei taină o păstra un chelner gras şi respectuos. Porunca patronului şi gustul vremii îndemnîndu-l să-şi radă mustăţile şi să-şi lase favoriţi, această podoabă îi dădea, în negriciunea lui, o ciudăţenie de neam îndepărtat. Pe pereţi tablouri, cîteva numai, în legătură cu patima curselor de cai. Se cunoştea că era un loc vizitat mai ales de domnii de la Jockey-Club. În lumea bucureşteană ei se alegeau ca o familie deosebită. Pe lîngă cîteva capete de cai desenate şi închise în potcoave, vestitul *Derby de la Epsom* al lui Géricault reamintea, prin titlu şi subiect, viaţa nobilimii engleze înspre care, în gusturi şi

apucături, începuse să se îndrepte * preferințele și ifosele unora dintre boierii români în ultimele zile ale veacului trecut.

Cel mai devreme sosit dintre invitați a fost Felix. Cu darul deosebit al neamului său de a nu neglija nici un amănunt, el purta un frac ce nu părea străin și nepotrivit pe ființa lui subțire. Și-a frecat mîinile și de bucurie și de răcoarea de afară, s-a înclinat respectuos și luîndu-l la o parte pe Urmatecu, stărui să-i povestească ultima snoavă. A venit apoi critica. Domnul Joffe începuse să vorbească de la plecarea din teatru, și nu isprăvise. Cînd a intrat, a dat și nu a știut cui, pălăria neagră, cu marginile largi și pelerina, și-a înghesuit în vestă neastîmpărata cravată, s-a înclinat grăbit și din datorie, și a continuat să vorbească, vrînd să dovedească lui Fortinbras dreptatea punctului său de vedere în chestiunea războiului anglo-bur. Regina, o femeie bine făcută, păstrînd încă în sprîncene unsoarea grimelor abia ridicate, dădea mîna înalt, apărîndu-se în lume cu gesturi de teatru. Vorbea în fraze scurte, pe care izbutea să le țină într-un ton solemn. Adevărata ei fire însă, puțin vulgară, se deslușea numai în neprevăzute exclamări și în rîs. Atunci tonul se lăbărța sau se ascuțea, iar Regina, surprinsă de ea însăși, se încrunta, închizîndu-se în nemișcare și tăcere. Mosafirii, întîlnindu-se pentru prima dată, mai mult și-au zîmbit decît și-au vorbit, așteptînd pe cei care trebuiau să vină să facă legătura între ei și să încălzească sărbătorirea. În sfîrșit s-au auzit după cîtva timp, în stradă, glasuri care urau în cor, mai tare și mai limpede ca pentru o despărțire. Toți au înțeles că sînt studenții care-l întovărășiseră pe Osvald pînă aici. A urmat o tăcere și a apărut în urmă și artistul, cu doamna Varnali, cu căpitanul de marină și cu baronul Bubi Barbu, întovărășiți și de cîțiva străini. Osvald purta un frac elegant, acoperit de o pelerină mare neagră, aruncată pe umăr. Era însă tot palid și neliniștit. A făcut semn chelnerului să toarne șampanie, să bea cu tinerii săi admiratori. Apoi a ridicat un pahar, a vrut să spună ceva, dar n-a rostit nici un cuvînt, ci a ciocnit numai cu cel mai apropiat dintre tineri, privindu-l cu un ochi încremenit, aproape înspăimîntat. Studenții au mulțumit cu cuviință, au mai adus cîteva urări și au plecat.

* În textul de bază : „îndrepteze".

Acum erau între ei și puteau să se așeze la masă. S-au strîns mîini cu înclinări tăcute și admirative, iar Urmatecu a mărturisit cu căldură :

— Grozav ai fost, coane !

Și nici domnul Joffe nu s-a putut abține. De aceea a exclamat :

— *Ce fût une grande soirée, maître !* *

Apoi fiecare a luat un scaun în jurul mesei. Doctorul Sîntu sta lîngă Osvald și aștepta clipa aceasta pentru a-i vorbi. Ținea să-i arate că i-a plăcut. Îl lăuda chemîndu-și și amintirile din tinerețe despre piesă și alți interpreți. Despre stîngăcia suflerului, care se auzise prea tare, i-a spus cîteva cuvinte, ca pe tot atîtea păreri de rău. Atunci Osvald a roșit și a rostit iute, aproape neînțeles :

— Eu, numai eu am fost de vină !

Și a tăcut. Stătea cu privirea nemișcată, risipită printre paharele aburite de pe masă din care lua cîte unul, îl bea întreg, ofta adînc și întorcînd capul către chelner, făcea semn că mai vrea. Doctorul se credea ascultat și vorbea mereu. Numai din cînd în cînd se oprea și, înlăturînd vorba pentru o clipă, se lăsa stăpînit de o atenție și o curiozitate profesională, care în mici tăceri cercetau, examinau, cîntăreau. În fața lui Osvald, de partea cealaltă a mesei, doamna Varnali, răspunzînd la întrebările din dreapta și stînga, își arăta adeseori, iubitului ei, figura mulțumită și zîmbitoare, ca să-i spună bucuria și recunoștința ei.

Mîncărurile alese se treceau gustoase și îndulcite de voia bună care domnea. Osvald era însă întîrziat față de ceilalți comeseni. După un sandviș cu icre, încerca acum să mănînce cîteva legume, înspre care întindea furculița încet, stîngaci și fără poftă. Și pentru a putea începe, el avu nevoie de un serviciu al vecinului său de masă. Dorea pîine. Zîmbind, el o ceru doctorului cu un gest. Întinse mîna și se uită înspre mai multe lucruri deodată : erau acolo pahare, solnițe, flori și cîteva bucăți de pîine. Doctorul, neputînd să-și lămurească din prima clipă ce dorește, alese la întîmplare o solniță. Osvald mișcă din deget și spuse înnăbușit : nu ! A fost un sunet scurt între geamăt și oftat și a rămas așa, căutînd parcă ceva. Era cu tîmplele umflate și zbuciumat. Sîntu îl privi și începu să se

* A fost o seară mare, maestre ! *(fr.)*

apropie de frămîntarea lui, cu o înțelegere a meseriei. Apoi, neîndrăznind să greșească încă o dată, și pentru a nu înrăutăți starea ascunsă și chinuitoare a artistului, așteptă. Și în sfîrșit, Osvald negăsind cuvîntul îi arătă o fărămitură de pîine. Atunci doctorul plecă ochii în jos, rușinat de rușinea omului, și cu o furculiță îi dădu o felie. Osvald roși și mai tare și o luă cu degete tremurate. Tăcut a încercat să mănînce. N-a izbutit însă și din cauza unui rău nelămurit și din tristețe. Nu găsise numele pîinii, deși avea limpede în minte toate cuvintele care să arate caracteristicile pîinii. Dar nu le-a rostit, fiindcă i-a fost rușine de înșirarea și biiguirea lor, ca de o biată slăbiciune ce trebuia ascunsă. De cîtăva vreme știa, fără să fi mărturisit nimănui, că așa i se întîmplase tot mai des cu lucrurile cele mai obișnuite. Și reușise mereu să scape neobservat. Numai pe scenă mai avea oarecare siguranță, bizuindu-se pe sufler. Acum însă se prinsese în cea mai nebănuită și simplă dintre întîmplări. Și i se păru lui Osvald, pentru încă un cuvînt căzut în întunericul minții sale, că a pierdut încă un lucru prețios, purtat cu el o viață întreagă. Un fior i-a cutremurat umerii, degetele și bărbia și se întoarse cu spatele înspre doctor, pentru a nu fi văzut deaproape. Sîntu învățase de mult printre bolnavi să-și ascundă și surprinderea și mila. De aceea a tăcut și abia după o pauză lungă a început să-i vorbească iarăși despre teatru și despre Hamlet, ca și cum nimic nu s-ar fi întîmplat. Osvald îl ascultă întîi cu greu, ca și cum ar fi fost supărat, și-l ascultă mult timp, să se încredințeze că nu e un viclesug cu care ar voi să-l atragă pentru a-i șopti în grabă un sfat. În clipele acelea n-ar fi fost în stare să-l primească. Și numai după ce a fost sigur că doctorul nu va pomeni nimic și că, fie din delicatețe, fie din nebăgare de seamă îl va lăsa în pace, se întoarse iarăși către el. Avea ochi turburi, puțin înlăcrimați și aprinși ca de friguri, purtînd ceva nelămurit în fundul privirii.

Conversația între cei doi oameni se pierdu. Se lăsau furați, ascultînd fiecare în felul său vorbirea celor de la masă, care acum se făcuse veselă, aproape gălăgioasă.

Era gata să se aducă poamele și se turna șampania cînd, oprind toate vorbele și zgomotele cu trei lovituri de cuțit în farfurie, Fortinbras vesti că vrea să spună ceva. Se ridică greoi și cu brațele întinse lăsîndu-se pe mîinile lui grase, începu discursul prin care să facă să se uite as-

primea articolului și să mulțumească. Ca și cum n-ar mai fi știut ce-a scris, el nu și-a precupețit nici o laudă. Apăsat, rar și fără strălucire, gazetarul vorbea de bucuria și cinstea de a-l fi văzut pe Osvald jucînd. Apoi a început să înșire caracterizări despre diferite scene din piesă și să adauge nume mari și mai mici de actori, toți, după părerea lui de acum, departe în urma sărbătoritului. Unii dintre comeseni ascultau indiferenți, băgînd pe furiș cîte o bucată în gură. Domnul Joffe mormăia afirmativ ; doamna Varnali zîmbea emoționată, oglindindu-se vag într-un fund strălucitor de farfurie. Regina se uita la toți și aproba, iar Osvald, cu o față palidă și încremenită, clipea neîncetat. Discursul s-a sfîrșit pe neașteptate, vocea groasă a lui Fortinbras tăcînd pe o scurtă urare. Apoi s-a făcut o pauză. Toată lumea și-a dat seama că trebuia să aplaude și a aplaudat. Criticul, reluîndu-și locul, privea în jurul său ca și cum ar fi așteptat felicitări. Cîțiva i-au zîmbit, dar tăcerea nu se rupsese încă. Doamna Varnali se uita drept și hotărît la Osvald. Vrea parcă prin puterea ochilor să-i ridice capul plecat. În cele din urmă, artistul a simțit stăruința aceasta și a privit-o și el. Și doamna Varnali i-a făcut semn că trebuie să răspundă.

Osvald a pregetat cîtva timp, în așteptarea tuturor. Deodată s-a ridicat. S-a privit într-o oglindă din fundul sălii, și-a trecut palma pe frunte și pe ochi, de unde parcă voia să rupă un văl, încercînd să-și pregătească glasul. Fără a se uita, cu mîna dibuitoare, ca un orb, a umblat pe masă după un pahar. Găsindu-l, îl ridică puțin, îl simți ușor și vru să ceară șampanie. Și iarăși nu găsi cuvîntul. De data aceasta însă se încăpățînă. Strîngînd din sprîncene, toată fața i se roși și începu să orbecăiască în el, în mintea lui obosită și înnegurată, cu înfrigurarea unui om care e așteptat și caută fără nădejde ceva, într-un maldăr de lucruri. Din toate părțile mesei privirile erau ațintite asupra lui. La doctorul Sîntu sporea tot mai mult o îngrijorare și o atenție. Căutarea zadarnică nu aducea lumină, iar ochii aceștia nerăbdători Osvald nu-i mai putea îndura. Atunci se hotărî să ceară cum va putea șampanie și făcu un gest cu degetul înspre pahar. Chelnerul înțelese în sfîrșit și îi turnă băutura. Artistul gustă puțin, dădu să vorbească, se opri și, încordat, începu :

— Mulțumesc tuturor...

Dar n-apucă să spună mai mult. Deodată trupul i se frînse din şold şi, ca şi cum ar fi călcat în gol, se prăbuşi. Un braţ i se întinse pe masă înşfăcînd o glastră într-o deznădăjduită încleştare. Bărbia se lovi de lemn, cu un sunet sec, frîngîndu-i capul pe spate, şi omul alunecă, pierzîndu-se sub lunga faţă de masă ca sub un cearceaf. Au fost cîteva ţipete de femei şi o neorînduială de scaune zvîrlite. Cel dintîi s-a aplecat asupra lui doctorul Sîntu. Osvald zăcea în nesimţire, lovit de paralizie. Era palid ca un mort, scuturat numai de puternice icneli. Gura i se umpluse de o spumă albă ce se umfla sub respiraţia grea. Cineva în grabă a deschis un geam. Doamna Varnali, îngenuncheată lîngă el, credea că o să-i treacă. Doctorul însă şi-a dat seama că e un lucru grav şi a sfătuit pe toată lumea să plece. D-l Joffe, repede convins, şi-a cerut în grabă pelerina şi pălăria. Fortinbras mai goli, în treacăt, un pahar de şampanie abia început. Regina se văita din cînd în cînd, iar Urmatecu a plecat luînd-o pe Amelica, fugită în altă încăpere, de îndată după întîmplare.

Cînd l-au scos pe braţe pe Osvald pentru ca să-l aşeze în caretă, căpitanul de marină Crihan a stat de veghe, la alte uşi, rugînd pe cei care ar fi vrut să iasă să mai întîrzie puţin. Iar doamnei Varnali, care sta cu braţele încărcate ca la o fugă purtînd şi lucrurile ei şi pe ale lui Osvald, doctorul Sîntu i-a răspuns cînd a fost întrebat dacă bolnavul se face bine :

— Să dea Dumnezeu !

Apoi, în stradă, a spus vizitiului să meargă încet. Şi careta şi încă o trăsură s-au îndepărtat la pas, prin noaptea umedă înspre „Hôtel de France".

III

Lumea „bună" din Bucureşti citea la 1900 *l'Illustration* ca pe o revistă de preţ. Plăcea mult prima pagină cu o fotografie mare sau cu un desen din actualitatea europeană şi cu explicaţii amănunţite în textul ce o însoţea. Apoi se găseau hărţi şi multe alte fotografii în cuprinsul revistei despre invenţii noi, după cum se găseau portrete de regi, de scriitori, de generali şi de preşedinţi de republici. Pe scoarţele largi şi mereu de altă culoare erau glume din viaţa vînătorilor şi a pescarilor

și foarte multe reclame de lucruri ce nu ajunseseră încă la București. Războiul anglo-bur și expoziția de la Paris îmbogățeau materialul revistei. Și doctorul Matei Sîntu, cu patima lui pentru întîmplările istorice, putea să urmărească mai mult de aci decît din gazetele românești ceea ce se petrecea în Africa de Sud. De aceea, în fiecare joi, cînd ieșea de la spital, își oprea în fața unei librării, pentru a-și lua ultimul număr din *l'Illustration*, careta lui de doctor pe care cu ani în urmă socrul său, Urmatecu, i-o dăruise, înhămată cu un armăsar negru. Și seara, ca toți cei ce au învățat singuri și după dicționare o limbă și sînt neobișnuiți și jenați de rostirea ei, citea textul francez într-o directă traducere românească fiului său de curînd dat la școală, arătîndu-i toate fotografiile și făcîndu-l să înțeleagă, după mintea lui de copil, cine sînt cei de-acolo și ce au săvîrșit. Doctorul făcea aceasta și pentru a-l interesa pe Ionică de timpuriu la lucruri pe care le socotea serioase și de nevoie, și pentru plăcerea lui de a împărtăși cuiva cele aflate, Ionică fiind singurul din casă gata să-l asculte oricînd. În felul acesta, războiul anglo-bur a fost primul război de care a aflat în viața lui Onuț. Despre luptele și victoriile ce se urmaseră uimitoare pentru buri, în cîteva luni de la începerea ostilităților și pînă în februarie 1900, băiatul știa multe. Numele generalului bur Botha, și ale comandanților englezi Buller, Roberts și Kitchener se amestecau mereu în jocurile lui cu soldații de plumb.

Și deseori în salon, cînd se strîngea lume, Onuț era adus, prezentat, așezat în mijlocul musafirilor, sfătuit încă o dată, în șoaptă, să nu facă un gest nepotrivit și rugat să spună, la repezeală, pe generalii englezi. Iar Onuț, spre mirarea tuturor, îi spunea și era mîndria casei. După aceea, mama lui, Amelica, sau bunica lui, coana Mița Urmatecu, explica în treacăt :

— Tatăl său îl învață și prinde numaidecît !

Și o nouă mîndrie, de data aceasta pentru soț și ginere, se cetea pe fața femeilor.

Dar era numai o mîndrie față de alții, care în rosturile zilnice ale familiei nu schimba nimic în prețuirea și îngrijirea doctorului. Căci de aproape nouă ani de la căsătorie, de cînd Urmatecu își găzduise ginerele, odăița întunecoasă din fund ce-i fusese dată drept birou rămăsese aceeași. Acolo, la lumina unei lămpi de gaz aerian ce

ardea şi ziua, doctorul Sîntu îşi citea cărţile, revistele, îşi avea instrumentele şi îşi primea şi pe cei cîţiva clienţi, numiţi de toată lumea din casă „bolnavii", oameni rari, de care toţi se fereau la trecerea lor prin antreul comun.

Marile visuri profesionale ale lui Sîntu se vedeau stingherite de neînţelegerea socrilor şi mai ales de indiferenţa şi dezinteresarea soţiei. În aceste împrejurări şi în gînduri singuratice şi îngrijorate de viitorul ce nu se mai putea schimba acum din aşezarea căsniciei sale, multe au căpătat altă faţă şi altfel s-au întocmit în voinţa doctorului.

La puţină vreme după ce Sîntu se însurase, maestrul şi învăţătorul său, marele internist Florea Petre, murise. Ciracul rămăsese fără o definitivă orientare, silit să-şi strîngă cu greu o clientelă pe care aşezarea din casa socrilor nu putea să o atragă. Apoi se mai întîmplase şi o schimbare hotărîtoare în firea doctorului pe care nici el nu putuse să o prevadă. Specialitatea aceasta a bolilor interne, abstractă oarecum în cadrul şi neosteneala ei fizică, încetase de a-l mai atrage. Maestrul său îi arătase meseria cu dragoste şi îl învăţase metodic, ce e drept. Ştia să caute adevărul diagnosticului prin eliminări logice şi ştia şi el să urmărească intima compensare a sistemelor din organism. Cîte o dată izbutea. Dar Sîntu nu era străin de faptul că profesorul pretindea că mai are o taină a lui, şi poate pe cea mai mare. În povestea tainei acesteia însă, doctorul Sîntu nu credea. Să fi fost ca un fel de ghicire şi de siguranţă în acelaşi timp, o orientare, o intuiţie puternică pe care profesorul spunea că o stăpîneşte ? Doctorul Sîntu era mai degrabă un spirit al constatărilor. „Taina" aceasta a meseriei de internist, Florea Petre de multe ori singur încerca să o lămurească celor din jurul său :

— Măi băieţi ! Eu pun diagnoza cu toată fiinţa mea : o simt cu fruntea, cu pieptul, cu mîna şi cu încă un dar, ce pluteşte prin mine !

Apoi, privea în jurul său şi aştepta felicitări.

Astfel, prin lupta aceasta, doctorul Sîntu se îndepărta de practica bolilor interne din cauze teoretice, dar şi din pricina firii lui. Internistul se apropia prea mult, după simţul său, de o lipsă de muncă fizică de care el avea nevoie. Poate din neamul lui ţărănesc îi venea chemarea aceasta să-şi osteneaşcă mîinile şi să-şi frămînte trupul

cu muncă, fără de care n-ar fi simţit că munceşte. Intelectual prin formaţie, doctorul Sîntu nu putea totuşi să se mulţumească numai cu redingota doctorilor, cu cravatele schimbate, cu o viaţă de bibliotecă şi aplecarea urechii pe pieptul bolnavilor. Avea nevoie să taie, să întindă, să rupă, să coasă şi mai ales să panseze răni. Şi în această nevoie tîrzie, dar puternică ce s-a arătat la el, s-a hotărît să se îndrepte înspre chirurgie. De cîtva timp îşi aflase cu merit un loc de medic secundar într-un serviciu unde opera zilnic. Firește că nu găsise cu cale să împărtăşească nimănui din casă schimbarea specialităţii lui, ceea ce ar fi fost de altfel de prisos. Doctorul Sîntu îşi crease în felul acesta o mare mulţumire, pregătindu-se după un gînd al său ascuns şi pentru acea practică de medicină generală de care va avea nevoie la primul concurs de medic primar de spital. Era rîvna sa de fiecare zi, care purta în ea nu numai o frămîntare de meserie, dar şi nădejdea că, astfel asigurat, va putea scăpa din găzduirea socrilor săi, cu nevastă şi copil, cu sau fără voia Amelichii. Şi scăparea aceasta doctorul Sîntu o vedea înspre o provincie, în afară de Bucureşti, pentru care nu avea nici dragoste, nici chemare.

În casa bunicilor săi Onuţ creştea, încercîndu-şi jocurile pretutindeni, întîrziind unde petrecea mai bine. Totuşi în lumea aceasta închisă, atenţia ce începea să se trezească în el i-a spus că biroul tatălui său e singura cameră altfel orînduită decît celelalte. O chemare specială nu îl mîna într-acolo, dar o ştia, şi de la cameră la om se făcuse o legătură în mintea lui, care îl deosebea pe tatăl său de bunici şi de mamă. În întunericul biroului erau unele lucruri care îi făceau frică : sub sticlă, felurite cuţite înfăşurate în vată şi limbi de fier înşirate unele lîngă altele. Dar erau acolo şi cîteva tablouri pe care copilul le privea lung şi le răstălmăcea în felul său. Între altele se găsea mai ales o cadră mare, în cuprinsul căreia, desenat în negru, un domn cu favorite, îmbrăcat frumos, ca tatăl său, cu o cămaşă albă, scrobită, sta şi arăta un iepure mort la alţi domni. Onuţ n-a întrebat niciodată cine e, dar a înţeles după îmbrăcăminte că trebuie să fie un doctor, căci deosebirea aceasta învăţase să o facă, văzînd hainele tatălui său, pe ale bunicului şi ale celorlalţi ce veneau pe la ei. Doctorul Sîntu umbla în redingotă neagră, cu cămaşa bine călcată, cu piepţii lucitori,

cu manşetele rotunde şi cravată albă, larg legată, pe cîtă vreme Iancu Urmatecu avea hainele scurte, de diferite culori, cravatele umflate şi roşii mai întotdeauna. Astfel că tabloul care era o copie a cunoscutului *Claude Bernard ţinîndu-şi cursul* de Lhermitte, îl învăţase deocamdată sigur pe Onuţ cine sînt doctorii şi cum umblă ei îmbrăcaţi.

Cu totul altfel era în camera de lucru a bunicului său. Acolo se strîngea lume multă, se întîrzia întotdeauna peste ora mesei, se vorbea, se scria cîteodată, se fuma şi mai ales se serveau fel de fel de băuturi şi mîncări. Era ca o petrecere. Şi Onuţ n-a putut mult timp să înţeleagă că şi acolo se lucrează. Veneau fel de fel de oameni, mai toţi bine îmbrăcaţi. Foarte des veneau şi cucoane şi Onuţ a recunoscut de cîteva ori trecînd pe lîngă el, fără să-l mîngîie, pe doamna Vatica Varnali, singură, cu ochii roşii de plîns, urmată de Urmatecu, care încerca la plecare să-i spună cîteva cuvinte bune. Cînd intra şi el apoi iute în birou, curios, îl îneca fumul amestecat cu miros de parfum. Şi singurul om pe care îl mai găsea scriind din greu, ridicînd mîna de pe hîrtie pentru fiecare cuvînt, era un anume căpitan Scarlat, un bătrîn cumsecade şi prietenos.

În afacerile ce-l pridideau, Urmatecu, de cîţiva ani, simţise nevoia unui copist. Şi atunci, cum făcuse odinioară cu răposatul său cumnat Lefterică, l-a luat de la prînzul zilnic unde îl hrănea pe un vechi prieten şi l-a aşezat la masa de scris. În felul acesta căpitanul Scarlat, căzut la toate examenele de maior şi retras din armată, ajunsese secretar de avocat. Era înalt şi bun. Purta mustăţi stufoase, albe, îmbogăţite la colţurile gurii de tufe de păr învîrtejite. Chel complet, mare fumător, cu degetele galbene, bătrînul căpitan umbla îmbrăcat în haine foarte strîmte, care să reamintească tunica şi cizma, prin strînsoarea pantalonilor. Spre deosebire de prietenul său Iancu, într-o căsnicie de treizeci şi cinci de ani el nu-şi înşelase niciodată nevasta, lucru ce se ştia. Şi în casa lui Urmatecu lucrul acesta îl făcuse de rîs. Spuneau unii că şi acum, seara, cînd căpitan Scarlat se întorcea acasă, coana Cuţa, soţia lui, se ascundea jucînd un fel de[-a] v-aţi ascunselea cu soţul său :

— Bau, puiule ! răsuna emoţionat glasul coanei Cuţa, în cele două odăiţe cu marchiză, sus pe Dealul Spirei,

după perdelele albe, scrobite tare, din vrednicia dumneaei.

— Bau, puică ! răspundea vocea înecată de tutun și de umblet greu a căpitanului Scarlat. Și cei doi bătrîni se strigau în amurg ca două păsări, pînă ce bărbatul, în fiecare seară în același loc, o lua în brațe cu perdea cu tot, o strîngea și o alinta. Dar căsnicia asta avea și ceasurile ei de furtună. Oamenii nu se înțelegeau din te miri ce și mai ales dimineața din cosniță și din sărăcie. Atunci, căpitanul Scarlat, turburat de remușcările și de gura nevestii, desfăcea căsătoria. Trăgea solemn ca la o dezlogodire verigheta de pe deget, o așeza pe masă și rostea rar, aproape cu lacrimile în ochi :

— Sublocotenent Scarlat — demoazela Lascarache !

Cu aceste vorbe aspre și gesturi inverse ca de acum treizeci și cinci de ani, rupînd legătura lor, el nu uita nici gradul său de atunci, nici numele de domnișoară al coanei Cuța. Apoi pleca vîrtej. Femeia rămînea și plîngea cu inima grea și fără nici o nădejde din atîtea întîmplări și împăcări pe care le știa. Ducea cu ea povara aceasta și nu scăpa de mînie și de dureri, privind din cînd în cînd verigheta lăsată pe masă, decît la bucătărie. Acolo, în fața mașinii de gătit, se așeza pe un scaun și privea cum da supa în clocot. Și numai clocotul acesta o potolea. Privea multă vreme cum în mărul fierturii, care sta mereu în oală în același loc, apăreau trase de puterea focului și a aburului, cînd un morcov, cînd o ceapă, cînd o bucată de carne sau un os. Și de îndată ce apăreau, coana Cuța le lovea și le da la fund cu o lingură de lemn. Și așa, singură pentru o zi întreagă, în tristețea și puținătatea ei, gătind pentru căpitan Scarlat, pe care nu-l uita, femeia își făcea jucărie cu aburul și cu puterea clocotului. Abia atunci se liniștea puțin și își aducea aminte că Scarlat avea să vină. Și coana Cuța începea să zîmbească ușor oalei și morcovului caraghios, care o făcuseră să rîdă. Și seara cu același joc de[-a] v-ați ascunselea, cu aceleași mîngîieri care aduceau uitarea și cu o logodnă, — a cîtea în căsnicia asta ? — căpitanul Scarlat își punea inelul pe deget, după ce rostea rar :

— Logodească-se sublocotenentul Scarlat cu demoazela Lascarache ! Și oamenii turburați de sărăcie se împăcau.

În casa lui Urmatecu, numai căpitanul se vedea în rostul îndeletnicirii lui și la mese. Femeia îl însoțea rar. Venea numai la sărbătorile cele mari, și atunci toată lumea o uita pe un scaun și nimeni nu-i vorbea în afară de Sîntu. Întotdeauna la plecare Iancu îi striga din capul scării :

— La revedere, cucoană ! Și-acum la Paștele viitor ! Și ține-l bine că e mic, să nu se piardă ! Și trîntea ușa după ei. Apoi, cînd familia se strîngea iar, Onuț auzea vorbindu-se despre ei, la fel aproape întotdeauna : cu milă, cu batjocură și delăsare, după părerea fiecăruia.

— Dragoste s-a mai văzut și la alții, că toată lumea își iubește bărbatul, că așa e dat, dar nici ca ea, spunea iute ocupîndu-și mîna cu cine știe ce roboteală coana Mița Urmatecu, numărînd cîte priviri i-a aruncat căpitanului la masă coana Cuța și de cîte ori a vrut să deschidă gura să spună ceva, dar se uitase mai întîi la el, și de cîte ori, pe sub masă, își așezase mîna peste a lui. Coana Mița o ținea de rău pe femeie nu pentru dragostea ei, ci pentru tot ce avea și păstra, și asta tăinuit, fără să mărturisească. De aceea soția lui Urmatecu nu o iubea pe soția căpitanului Scarlat. O supăra duioșia pe care viața nu i-o dăduse în căsătoria ei bogată. Amelica se scutura întotdeauna, cu fruntea încruntată, rostind aspru :

— Mi-e scîrbă de ei ! Oameni bătrîni !

Iar Urmatecu rîdea tare și spunea :

— Așa a fost el bleg o viață întreagă !

Doctorul Sîntu tăcea.

Din toate acestea Onuț, care îi asculta și trecea cu privirea de la unul la celălalt, înțelegea că dragostea este un lucru caraghios și de rușine între cei mari. Și mai înțelegea că numai la oameni săraci și de batjocură se găsea, pentru că la ai lui n-o vedea. Și lucrul acesta nu-l uita. Și pentru că bunicul său îl poreclise și-i zisese bătrînului căpitan „căpitan Rahat", Onuț a înțeles că aceasta este batjocura îngăduită oricui, pentru că o iubește pe coana Cuța. De aceea, cînd întîlnea prin casă pe căpitan, sărea în jurul lui, bătea din palme, îl trăgea de haină și răcnea cît putea :

— Căpitan Rahat ! Căpitan Rahat !

Și dacă-l ajungea cînd stătea jos și scria, Onuț făcea să hărăstruiască pe chelia căpitanului coada unei sfîrleze, de-i înroșea pielea și-l rănea. Iar omul, lăsîndu-și tocul, dădea să-l prindă. Și de-l prindea, îl săruta și-l întreba, ca și cum l-ar fi alintat :

— Ce ai cu mine, mă romîne ? Ce ți-am făcut ?

Apoi, ștergîndu-se cu palma pe rană, privea înspre lancu Urmatecu de parcă i-ar fi cerut ajutor. Iar acesta rîdea și spunea :

— Dă-i, moșule, înainte, că-i nărod !

Și aruncînd o vorbă și lui Scarlat, peste umăr, adăuga :

— Ei, de, că nu ți-a tăiat capul !

Și copilul se bucura și începea din nou.

Numai că o dată s-a întîmplat să intre în casă, la o astfel de petrecere și doctorul Sîntu. Doctorul a privit cîtva timp scena uitîndu-se lung și la socrul său. Urmatecu a simțit, dar s-a făcut că nu-l vede. Căpitanul Scarlat a îndurat și de data asta și n-a scos nici o vorbă. Amîndoi luaseră partea lui Onuț și încercau să-l apere. Numai că Onuț nu simțea nimic din ce avea să se întîmple. Ca toți copiii și ca oamenii fără răsunet, el nu-și dădea seama cum se pregătește într-o clipă de liniște o alta de furtună. În cele din urmă tatăl său l-a chemat la el cu un glas mînios. Onuț s-a supus. Doctorul, în cuvinte limpezi dar apăsate, i-a lămurit rușinoasa și nevrednica lui faptă, l-a poftit să nu o mai facă niciodată și i-a poruncit să ceară iertare căpitanului Scarlat. Onuț la început s-a mirat. Apoi, cînd tatăl său l-a împins ușor de umăr înspre căpitan spunîndu-i mereu același lucru, a auzit parcă în el pe cineva care i-a șoptit : „Nu ! Să n-o faci ! Să nu-ți ceri iertare !" Și copilul buimăcit o clipă s-a hotărît în cele din urmă și a ascultat glasul. Cu capul plecat, cu pumnii strînși pe piept a răspuns rău și cu încăpățînare :

— Nu vreau !

Și, scăpînd din mîinile tatălui său, s-a strecurat și a fugit.

Seara la masă nu s-a mai vorbit nimic de întîmplarea cu căpitanul. Onuț credea că a scăpat. Cînd însă a fost trimis să se culce, din pat, înainte de a adormi a ascultat atent o convorbire între părinții săi, care nu se înțelegeau.

— Are să-şi ceară iertare, spunea tatăl său, şi chiar mîine.

— Are să-şi ceară iertare cînd o vrea el, adăogă bunica sa, coana Miţa.

— Auzi ce necazuri ne face caraghiosul ăla de Scarlat ! aruncă moale Urmatecu.

Din tot ce a ascultat, vorba asta a bunicului său i-a plăcut mai mult lui Onuţ, pentru că se potrivea cu ceea ce înţelesese el, adică libertatea de a spune orice căpitanului. Că dacă n-ar fi fost voie, de ce i s-a dat ? Şi o umbră de dreptate, a lui, şi de temei pentru dreptatea aceasta începu să mijească în mintea copilului, să se întărească şi să-l aşeze şi mai bine în încăpăţînarea lui.

— Cum o să ceară copilul meu iertare unui milogit la masa lui bunică-său ? spuse într-un tîrziu Amelica. Voi credeţi că băiatul nu simte, nu vede ?

La aşa ceva Onuţ nu se gîndise niciodată. Dar simţea acum că vorba maică-si vine să dea putere celor dorite de el. Şi de atunci copilul adaose şi un dispreţ pentru căpitanul Scarlat şi pentru cei care nu aveau bani, ca părinţii lui. Din toate acestea Onuţ începu să simtă ceva ca o povară. Ziua de mîine nu mai era liberă ca toate celelalte, ci avea un ţarc în ea din care nu putea ieşi, pus acolo de asprimea tatălui său. Şi deodată Onuţ a simţit şi o mînie împotriva doctorului, că de la el îi veneau toate necazurile. Somnul însă l-a prins ca de obicei. Iar a doua zi, cînd s-a trezit, nu şi-a mai adus aminte de nimic. Dar după ce a fost îmbrăcat, tatăl său a intrat în odaie. Fără să spună o vorbă, l-a luat de mînă şi măsurîndu-şi pasul după acela al fiului său, l-a dus în salonul cel mare. Aici era strînsă toată familia, iar căpitanul Scarlat şedea în mijloc pe un jilţ. Toţi aveau privirile împrăştiate. Urmatecu zîmbea, căpitanul privea ruşinat în pămînt. Această adunare solemnă o ceruse doctorul stăruitor. Ceilalţi nu erau de loc convinşi de ceea ce fac, dar luau parte dintr-un gînd pe care nu-l mai cercetau. Li se părea că aşa trebuie să fie şi se lăsau duşi cu un fel de respect, ca la nuntă sau la botez. Matei Sîntu, tîrîndu-l pe fiul său pînă în faţa căpitanului Scarlat, îi spuse :

— Cere-ţi iertare, Ionică, şi spune : iartă-mă, nene, că n-am să mai fac !

Atunci Onuţ a simţit în el ca o asprime care îl închidea în încăpăţînarea lui. Şi-a adus [de]odată aminte de

cele auzite, că ceilalți nu sînt de părerea tatălui său. Și neînțelegînd de ce totuși sînt aici, s-a supărat că l-au mințit. Totul era turbure în el, în afară de un gînd de nesupunere, ce creștea din ce în ce. Și cînd i-a privit pe toți, toți erau urîți, altfel decît îi știa el, și dușmani. Și copilul s-a smucit înapoi, s-a lăsat la pămînt, s-a ghemuit și n-a mai răspuns nimic. Doctorul a mai insistat cu vorba de cîteva ori. Apoi, ridicîndu-l, l-a dus cu picioarele tîrîș, din nou pînă la Scarlat. Acesta a deschis brațele și l-a primit. Și cînd Onuț a simțit o strîngere și o mîngîiere, a început să plîngă și să urle. Era atît de nenorocit, încît i se părea că totul se prăbușește, se sfîrșește în jurul său și că niciodată nu va scăpa din împrejurarea aceasta. Atunci a auzit șoapte și i-a văzut pe ceilalți vorbindu-și între ei. O nădejde că o să scape fără să ceară iertare se aprinse în el. Dar tatăl său a vorbit iar. Totul s-a împietrit la loc, și chinul a început din nou. Astfel s-au petrecut lucrurile. Pînă în cele din urmă copilul, strîns ca într-o chingă în tăcerea tuturor, în care nu se auzea decît glasul doctorului care căpătase o monotonie înspăimîntătoare repetînd mereu aceleași cuvinte : „Haide, Ionică, vorbește !", a spus : „Iartă-mă, nene, n-am să mai fac !" A fost atunci ca și cum s-ar fi deschis deodată toate ușile din casă și ar fi intrat numai bucurii. Toți au părăsit locurile și au început să vorbească tare și să rîdă. A fost mișcare, glumă și Onuț a fost sărutat pe rînd de ai lui. Iar copilul s-a liniștit. Și a fost ceva pe care nu-l înțelegea prea bine, dar pe care îl simțea cu putere și cu mirare. Onuț pricepuse că prăpădul de care se temea se spulberase și că zăvorul unui singur cuvînt tras, poate să aducă toate bucuriile, deodată.

Era o duminică de toamnă limpede la o săptămînă după întîmplarea de la „Capșa". Duminica se simțea din pustiul și tăcerea străzilor și bătaia monotonă a clopotului de la biserica Silvestru. Doamna Varnali, într-un fund de grădină unde în tăcerea scăldată de lumină nu se auzea decît piulița unei bucătării din vecini, privea pe cer cum se strîng berzele de plecare. Erau ca un pumn de hîrtii albe, risipite în albastrul adînc. Zburau în dezordine : deodată însă își găseau un drum și se orînduiau. Zborul lor se lega și se dezlega neîncetat. Din copilărie,

doamna Varnali nu mai văzuse așa ceva. Pentru ea schimbarea anotimpurilor se făcea după rochii și petreceri. Acum însă, un presimțământ de apăsare într-o viață ce începea tristă și grea o mînau să se întoarcă înspre alte locuri pe care le uitase. Era în primele zile dintr-o nouă așezare și apăsarea începea să se arate. Se simțeau strîmtorările și necazurile ce aveau să vină. După ospățul din seara premierii, sfîrșit cu zbuciumul rușinos al transportării lui Osvald, paralizat, cu fracul rupt și murdar în caretă și apoi ridicarea lui pe brațe de rîndași, pe scările hotelului în priviri ațintite de călători și de slugi pînă în camera luxoasă, a urmat, a doua zi, un consult de medici, o groaznică destăinuire a doctorului Sîntu, care nu mai vedea nici o însănătoșire adevărată și în cele din urmă socotelile aduse de Iancu. Averea doamnei Varnali nu putea asigura o agonie lungă în cheltuielile fără de rost ale hotelului. Cel mult dacă mai îndestula o viață modestă, în liniștea unei case mai îndepărtate. Și atunci doamna Varnali și-a adus aminte cu groază de casa bătrînească pe care o avea pe lîngă biserica Silvestru și în care de ani de zile nu mai pusese piciorul. Era ultima și singura putință, și trebuia să o folosească. Cu inima strînsă de frică și de urît, de urîtul casei și al vieții ce începeq pentru ea, a deschis odăile, a ridicat învelitoarele de pe mobile, a scuturat praful, s-a întîlnit iarăși, în portrete, cu o lume dată de mult uitării, în care boieroaicele familiei sale stăteau alături de capetele de greci, abia îmbrăcați orășenește, din partea fostului ei soț, și a rostuit o cameră de boală lungă pentru Osvald, în salonul cel mare, împodobit cu o sobă uriașă de faianță albă și capete de lei, în stuc, pe tavan, la patru colțuri. Camera aceasta se prelungea în fund, spre grădină, cu o terasă, pe care dădeau trei uși cu geamuri. Scările ce coborau de la terasă erau cu trepte neegale, rupte de neîngrijire și de vreme, cu bălării crescute pe încheieturi. Salonul fusese golit de mobila lui grea și acum era prea mare pentru patul, masa de noapte și fotoliul lui Osvald. Vorbele și zgomotele se frîngeau în ecouri, în colțurile înalte, iar chipurile se prelungeau în dreapta și în stînga, tot mai șterse și mai palide, în șiruri de ființe fantomatice, în apa celor două oglinzi mari, așezate față în față. În afară de salon și o cameră alăturată, pentru doamna Varnali, întreaga casă era

închisă și nelocuită. În tăcerea grădinii în care se refugiase între două treburi, doamna Vatica stătea pe o bancă, furată de gînduri. Începea să obosească și de curînd se surprinsese purtînd un dezgust ce-i venea din lunga zăcere a lui Osvald. De cîte ori îi ajuta să se miște sau să se ridice pe perine, din jurul bolnavului se împrăștia un aer cald, dulceag, dospit de trupuri în nemișcare sub plăpumi și tartane. Barba creștea parcă mai iute pe fața actorului, descompusă și trasă într-o parte de o nevăzută putere, și firele albe de barbă, ca lucitoare grăunțe de sare, se înmulțeau. Osvald, în neputințele lui, îmbătrînea. După trup, coana Vatica fugea de el, dar după minte și după suflet se simțea legată aici, pentru totdeauna. Din nelămurita plutire a gîndului femeia a fost smulsă de un sunet subțire. Era chemarea lui Osvald, care avea la îndemîna stîngei sale sănătoase un clopoțel pentru ca să fie auzit. De mult bătea cineva în poarta mare de fier, de la stradă, ce nu fusese încă deschisă. Singura lor servitoare era liberă de sîmbătă seara. Coana Vatica a alergat și i-a deschis lui Urmatecu, sosit cu treburi. Bătrînul ținea de mînă pe Onuț.

Bunicul acesta ce-și risipise viața în afară de casă, acum, de dragul nepotului și pentru ca să stea cît mai mult cu el, umbla puțin și, dacă putea, oriunde se ducea, lua și copilul cu el. Trăsura lor era vestită în București. Și dacă locurile pe care le vizitau nu făceau pentru Onuț, copilul rămînea în trăsură, unde, imitîndu-l pe Urmatecu și cu lămuririle vizitiului, cerceta totul, mîngîia caii și se obișnuia cu ei. În felul acesta mirosul hamurilor, al animalelor și praful din perinele trăsurii s-au legat de timpuriu în el cu plăcerea de a călători prin oraș, de a vedea mereu lucruri noi și schimbate, de a întreba și de a primi răspunsuri pe care nu le mai uita.

Cînd au intrat cu toți în camera lui Osvald, acesta a încercat să zîmbească. Și Onuț s-a mirat că zîmbetul lui strîmb îi închidea un ochi, ca pe un capac tras de o sfoară. A stat, a privit lung, i s-a făcut frică și a fugit în grădină. Cînd s-a întors însă după cîtva timp, adus de o curiozitate cu spaimă în ea, și a urcat cu prudență treptele scării, cercetînd, bunicul său nu mai era acolo. Trecuse alături să vorbească despre afaceri cu doamna Varnali. În schimb, lîngă patul bolnavului stătea un ofi-

ţer de marină. Era Henri-Eugen Crihan. Onuţ nu cunoştea uniforma aceasta şi i-a plăcut. Văzînd sabie şi epoleţi a înţeles că e ofiţer şi a prins de îndată curaj. Şi ascuns după uşă a stat să asculte vorba dintre cei doi bărbaţi.

După lungi discuţii despre oameni şi lucruri, mai mult de căpitan purtate, pe care copilul nu le-a înţeles şi în care Osvald scobora cuvîntul lui puţin şi stîlcit, iar ofiţerul, cu mîinile rezemate de genunchi, privea în gol, Osvald uitîndu-se în jur a şoptit :

— Numai ea e de vină !

Şi începu să se plîngă de coana Vatica, arătînd cu greu că dacă nu s-ar fi întîmplat atîtea lucruri vrute de ea şi înşirate de el acum, el n-ar fi zăcut în halul acesta. Şi după cum îl ajutau puterile, Osvald se mînia. Bolnavul vorbea cu greu şi cu pauze lungi, în care se auzea prin uşă, nelămurit, din odaia cealaltă, vocea cîteodată mai ridicată a doamnei Varnali şi tusea de vechi fumător a lui Urmatecu. Acolo se vorbea în altfel. Se vorbea mereu, deşi cuvintele nu se auzeau desluşite. Aci, se vorbea cu gînduri grele între fraze scurte. Crihan a ascultat cîtva timp, apoi s-a ridicat şi a început să se plimbe prin casă. Se oprea din cînd în cînd, se uita înspre Osvald şi zîmbea. Apoi iarăşi lăsa capul plecat şi umbla mai departe. Se încrunta cîteodată, se privea în oglinzi, dar acestea numai ca într-o luptă cu un zîmbet ce mereu îi venea pe buze, de cîte ori se îndrepta spre bolnav. Actorul întorcea cu greu capul de la dreapta la stînga, urmărindu-şi prietenul în mers, aşteptînd un răspuns. În cele din urmă, Henri-Eugen Crihan izbucni într-un hohot de rîs. Zîmbetul care venea şi pleca din adîncurile lui cu greu stăpînite biruise.

De cum a intrat în odaie, ofiţerul a simţit cum începe să se prindă de el zîmbetul acesta. Henri-Eugen purta din seara lui *Hamlet* ca o sămînţă de ciudă în suflet. Pe scenă încă şi pînă se lăsase ultima cortină, Osvald fusese cel mai tare.

Acum însă, înalt, voinic, în uniforma lui frumoasă de marinar, căpitanul Crihan era el biruitor. Şi în locul unei mile, ca la orice om şi ca şi la el, cum ar fi trebuit să aibă firesc în liniştea bărbăţiei, Henri-Eugen simţi cum urcă în el un fel de amintire drăcească, din nebuniile lor

din tinerețe, de pe vremea lui Papaliski. Osvald, tot mai prăbușit, îl privea cu groază. Deodată ofițerul se opri și cu glasul tunător, cu mîna întinsă înspre bolnav, acuzîndu-l, juruindu-l parcă, strigă :

— Ca picadorii !

Osvald nu se aștepta nici la vorba, nici la purtarea aceasta. Închise ochii și începu să tremure.

Nestăpînită și adînc prinsă de firea lui fără netezimi, cruzimea lui Crihan creștea.

— Ei ! Ei ! Ei ! făcea el nerăbdător bătînd podeaua cu talpa, de parcă ar fi bătut tactul unui cîntec sau parcă i-ar fi dat o doctorie pe care nu vrea s-o ia. Și de vreme ce nu primea nici un răspuns, strigă din nou și mai poruncitor :

— Ca picadorii !

Osvald deschise ochii. Erau înspăimîntați, înnebuniți, cu ape de lacrimi în ei. În cele din urmă căutînd să strîngă un rest de mîndrie, se încordă, își umflă pieptul, se sprijini într-un cot de pe care lunecă și se prăbuși între perini, și răspunse răgușit, amar, printr-o bîlbîială aproape animalică, lătrată :

— Ca matadorii !

Solemn, trăind o scenă de nebunie din tinerețea lor, Henri-Eugen se apropie, îl felicită pe Osvald strîngîndu-i mîna și-i întinse un revolver cu a cărui țeavă își mîngîie mai întîi tîmpla, într-un gest măreț. Onuț, din ascunzătoarea lui, la început s-a speriat. Mai în urmă însă, făcînd și el gestul cu degetul arătător la tîmplă i-a plăcut și s-a simțit ca și cum ar fi crescut și ar fi fost un om mare. Era la vîrsta la care copiii învață gesturile și-și hrănesc închipuirea cu ele, indiferent că au băț drept sabie sau o creangă drept arc.

Apoi, deoarece se auzeau pași, Crihan ascunse iute revolverul sub perina lui Osvald. Și făcînd încă o dată gestul la frunte, de data aceasta numai cu degetul, ca Ionuț, spuse șoptit și afirmativ :

— Ca matadorii !

Doamna Varnali și Urmatecu intrau.

Într-o seară liniștită, cînd așteptau să-i cheme la masă și doctorul Sîntu se odihnea la el în birou, prin ușa întredeschisă spre dormitorul în care era lumină, el l-a

surprins pe Ionuț singur, în fața oglinzii de la șifonier, ținînd degetul arătător la tîmplă și mormăind ceva. Din întunericul biroului, copilul nu-l putea vedea pe tatăl său apropiindu-se. Acesta a stat îndelung, a privit, și-a dat seama că fiul său repetă un lucru neobișnuit. De înțeles însă n-a putut să înțeleagă bine ce însemna purtarea lui Ionuț. Cînd a intrat în dormitor și s-a apropiat de el, copilul nu s-a speriat, nici nu s-a ferit. Doctorul Sîntu l-a luat pe genunchi și a început, cu răbdare, să-l întrebe cam ce vrea să însemneze jocul acesta, dacă e născocirea lui sau dacă l-a mai văzut undeva. Și Onuț a povestit, răspunzînd la întrebările tatălui său, tot ce a văzut petrecîndu-se între Osvald și Henri-Eugen. Și fiind apoi întrebat dacă i-a plăcut, el a răspuns că da și a întrebat ce e aia „matadori". Doctorul l-a lămurit că sînt niște oameni care omoară tauri, ceea ce l-a mirat mult pe Onuț, și l-a sfătuit să nu se mai joace în felul acesta, făgăduindu-i o jucărie. Discuția care a urmat, noaptea, între tatăl și mama lui Onuț cu privire la creșterea lui nu s-a oprit, ca de obicei, numai între ei doi. A doua zi în fața tuturor, și a socrilor săi, Matei Sîntu a declarat că el nu mai îngăduie ca fiul său să fie crescut într-o lume de la care numai pilde rele poate învăța.

— Nu zău, că asta-mi plăcu ! făcu coana Mița Urmatecu, indignată cînd își auzi ginerele vorbind astfel. Să umbli dumneata mult și bine și lume mai bună ca asta pe care ai cunoscut-o prin noi n-ai să găsești. Amelica își asculta mama dînd din cap, aprobînd și lăsînd să-i treacă pe buze un zîmbet de dispreț pentru soțul ei.

— O fi „bună", că-i ziceți dumneavoastră așa și vă speriați de ea, răspunse hotărît Sîntu. Dar eu una știu : că nu vreau ca fiul meu să crească în lumea asta deșucheată, bolnavă sufletește... Pe mine neisprăviții ăștia nu mă sperie cu ifosele lor...

De data asta, Urmatecu, el însuși, se simți atins.

— Da' ce crezi, că eu sînt un „speriat", doctore, spuse el cu un gîlgîit de mînie în glasul lui gros. Aproape dinaintea nunții Amelichii cu Sîntu, el nu-i spusese „doctore" ginerelui său. Era semn de adîncă supărare și neînțelegere. Apoi adaose : Eu unul nu sînt de părerea dumitale și cred că băiatul numai lucruri frumoase și purtări subțiri ar avea de învățat de la lumea asta „deșucheată", cum îi zici dumneata. Dar în sfîrșit, tată îi ești și se

cuvine să-ți spui și dumneata cuvîntul cînd e vorba de creșterea lui...

Sîntu îl asculta liniștit, clocotind însă în suflet și legînd tot mai tare lucruri care îi răsăriseră în gînduri, plutind fără o hotărîre definitivă. Acum, hotărîrea asta se împlinea în el. Vedea lămurit că pentru a se salva și pe el, dar mai ales pe Ionică, va trebui să se rupă de lumea asta a socrilor săi, va trebui să aibă curajul să ia asupra sa, cu riscuri mari, răspunderea întregii sale familii — soție și copil — și să dea cu piciorul la sprijinul destul de firav al socrului său, sprijin de găzduire și gospodărie plătit scump, cu neînțelegeri, amărăciuni, ba chiar umilințe. Ceea ce va fi mai greu, își spunea acum Sîntu în planurile pe care le urzea, va fi convingerea Amelichii să se dezlipească de ai ei și de lumea asta cu nagode și ifose care nici măcar boierească nu era. Dar Sîntu se simțea om în puteri, pornit pe muncă, oricît ar fi fost de mare și de grea, și cu voință nestrămutată. Pierdut în gîndurile sale, el a lăsat vorbele lui Urmatecu fără răspuns. O tăcere se făcu în care bunicul lui Onuț, bănuind că a fost prea aspru, căută să întindă o punte de înțelegere :

— Noi ne-am spus părerile noastre, iar faptele le știi și nu te mulțumesc. Cade-se acum să ne spui și dumneata nu părerile, ci propunerile dumitale. De noi nu ești mulțumit ! Atunci spune în cine ai avea încredere să-ți vază de copil și să ți-l crească în afară de maică-sa, firește. Spune — Urmatecu strecura iar o dulceață și în glas și în vorbă — și dacă și nouă ni s-o părea bună ideea dumitale, ne-om strădui să o înfăptuim...

La întrebarea aceasta Sîntu nu se așteptase. Nevrînd însă să pară neajutorat, căută în grabă și aruncă un nume : Paraschiva ! Voia ca de acum încolo Onuț să fie dat în grija Paraschivei, femeia de la Bălășoeni care trăia undeva prin ungherele casei lor. La rostirea acestui nume toată lumea a sărit în sus. Amelica și-a măsurat cu o privire aspră soțul și-i spuse răstit :

— Un gînd mai anapoda nu putea să-ți vie ? Nu dau eu copilul pe mînă unei țoape de la țară. Urmatecu făcu numai un „hm !" înfundat, iar coana Mița se porni cu vorba de nu-i mai sta gura. Era o amărăciune și o pică veche în vorba cucoanei, care răbufneau acum.

Această Paraschivă căzuse puțin după dobîndirea Bălășoenilor în patima lui Urmatecu. Fată frumoasă, înaltă, voinică, cu trupul subțire și ochi verzi și mari, ea a stîrnit pofta noului proprietar, care a început cu chemări pe la curte și cu daruri. Și ispita a fost mai tare decît sfaturile și veghea singurei ei bunice dinspre mamă. Urmatecu a păstrat-o ca într-un cuib cald la țară, înfruntînd toate vorbele ba cu înțeles, ba pe de-a dreptul trîntite pe șleau de oamenii mai cu îndrăzneală, pînă într-o zi, cînd un fost logodnic de-al Paraschivei, unul Manea Strapalea, răzvrătit și iabraș, întors din cătănie și aflînd, a vrut să pornească nu împotriva fetei, ci a „boierului". Atunci simțind că e primejdie, mai ales că se măritase și Amelica și nu-i venea bine bătrînului, făcîndu-se a o pricopsi pe fată, a-i da o meserie, că-i prindea mîna, și a-i găsi un rost, a mutat-o într-o odăiță din casele lui de la București și a dat-o la croitorie să învețe un meșteșug. Milostenia asta însă nu trecuse a fi dreaptă milostenie în ochii coanei Mița. Femeia auzise și simțise dedesubtul. În casa ei, o aruncase pe biata țărăncuță lîngă o magazie cu cărbuni, dîndu-i numai cît să-și stîmpere foamea din bucatele slugilor ei. Paraschiva le îndura pe toate fără clintire și fără un cuvînt. În afară de ucenicia ei pe care și-o făcea la o croitoreasă, căta să dea ajutor la toate, cum putea. Dar slugile știind-o asuprită și urîtă de stăpîna lor, nu numai că-i aruncau treburile cele mai grele și murdare, dar și cu sila și disprețul lor o urmăreau. Fata, răbdătoare, nici nu se simțea prin casă. Urmatecu o și uitase aproape, iar ea îi ferea cu grijă drumurile. Căta să nu supere pe nimeni, căci știa că de bine, de rău, aici trebuia să rămînă. Trăia de azi pe mîine fără gînduri mai îndepărtate. Își ducea viața amărîtă și nu murmura. Singura ei bucurie era Onuț. Și copilul se împrietenise cu ea. Fata îi spunea povești de la țară și basme și mai ales îi vorbea despre animale pe care Onuț, închis ca într-o cutie în casa părintească, n-avea de unde să le știe. De Paști, Paraschiva încondeia ouă și Onuț sta ceasuri întregi lîngă ea privind-o. Apoi fata urzea și împletea. Și copilul se minuna cum pe țesătura întinsă răsăreau doi zgripțori frumoși ridicați în picioare unul în fața celuilalt.

Doctorul Sîntu prețuia tăcerea și munca Paraschivei. De aceea a și avut încredere în ea să o pună să vadă de

Onuț. Și mai ales prețuia inima ei bună, care i s-a vădit într-o anumită împrejurare, cu cîteva luni în urmă. Un rîndaș de la grajd fusese lovit în pîntece de copita unui cal. Sîntu dăduse primele ajutoare, dar nebănuind gravitatea întîmplării, nu-l dusese la spital. În cîteva ore boala se înrăutățise și într-o zi și o noapte bolnavul a murit. Singura care a sărit să ajute și să stea lîngă omul care trăgea să moară a fost Paraschiva. Ea i-a închis ochii. Iar cînd Onuț, care alerga prin casă căutînd-o, a găsit-o în fundul grajdului lîngă mortul întins pe paie, ea l-a strîns lîngă ea și i-a lămurit cu vorbe obișnuite ce e moartea și cum nu trebuie să îi fie frică de ea. Cînd a intrat doctorul a mai auzit-o spunînd : „...dormi și luneci fără să știi, ca pe o sanie, și uite așa moare orișicare și murim cu toții..." Și doctorului i-a plăcut felul simplu și țărănesc al Paraschivei de a vorbi unui copil despre moarte. Gîndea că nimeni din casă, și nici chiar el, n-ar fi fost în stare să îl apropie pe Ionică cu atîta seninătate și cu vorbe atît de limpezi și liniștitoare de moartea cu care se întîlnea pentru întîia oară. Și doctorul Sîntu a fost mulțumit de ceea ce el prețuia ca pe o mare întîmplare în viața și experiența fiului său. Cu totul altfel însă judecau ceilalți. În casa lui Urmatecu de moarte nu se vorbea, sau se vorbea cît mai puțin. Bătrînului îi era frică de ea. Amelichii îi era scîrbă de morți — nu-[i] văzuse niciodată și-și prețuia fapta asta ca pe o purtare aleasă tot de lume bună — iar coana Mița nu vrea să strice liniștea alor săi. Asupra unui lucru erau cu toții înțeleși, în afară de Sîntu. Să nu se vorbească de moarte, de morți și de cimitire în fața copilului. De aceea, cînd Amelica a aflat de la Onuț că el văzuse mortul din fundul grajdului și că lui nu-i e frică, a făcut gură mare, ocărînd-o pe Paraschiva pentru fapta ei ticăloasă. Coana Mița a și pălmuit-o pe fată pentru că a îndrăznit să-i ducă nepotul la „spurcăciunile din grajd" și „la ăla mort" și amîndouă femeile erau cît p-aci s-o dea afară din casă dacă doctorul n-ar fi intervenit și dacă însuși Urmatecu n-ar fi aruncat cuvîntul său, greu, în cumpăna aceasta.

Și acum, cînd doctorul Sîntu avea de gînd să-l dea pe Onuț în grija Paraschivei, povestea cu mortul a revenit ca o cumplită acuzare împotriva fetei.

— Pentru nimic în lume, rosti* apăsat Amelica aruncînd fulgere din ochi soțului său, n-am să-mi las copilul pe mîna „perversei" ăștia. Mîine, poimîine cine știe ce-i mai arată și unde îl duce, dacă a îndrăznit ea să îi arate un mort... ba încă și un rîndaș...

Sîntu zîmbi și își aruncă o privire spre socrul său. Apoi adause cu glasul tărăgănat :

— Cine-l duce pe Ionică la ce nu trebuie să vadă și să deprindă nu e Paraschiva...

— Cine ? sări învrăjbită Amelica. Iar te gîndești la povestea cu actorul ăla nenorocit și bolnav, pentru că l-a dus tăticu să-l vadă ! Atunci tatăl meu ne strică băiatul, nu ? Auzi, tăticule, făcu ea întorcîndu-se spre Urmatecu, dumneata nu zici nimic ? Pentru prima dată poate în viață, Amelica trecea de partea tatălui său, și asta ca să stea împotriva lui Sîntu.

— Soțul tău, răspunse îmbufnat Urmatecu, își are ideile lui, dar le avem și noi pe ale noastre, și-om vedea pînă la urmă cine e mai tare.

— Pentru copil, rosti mînios doctorul, eu prefer la vîrsta lui să se întîlnească fie chiar în grajd cu o moarte firească și să i se lămurească ce e moartea, așa cum a făcut-o Paraschiva în vorbe simple și sănătoase, decît să vadă și să prindă dușucherile unor smintiți.

Vorbele aspre ale doctorului i-au făcut pe toți să tacă. O tăcere grea s-a lăsat în încăpere, pe care în cele din urmă a curmat-o glasul ascuțit al Amelichii :

— Știu eu cum au să se sfîrșească toate astea ! Văd că a venit vremea să fac ceea ce aveam de mult în gînd : să bag o străină, o guvernantă la copil ! Și se ridică de pe scaun.

— Eu cred că înainte de guvernantă, adaose Sîntu, Ionică ar mai avea multe de învățat de la Paraschiva, și vorbe și lucruri...

— Eu nu cred ! Pe țărănoaica asta să n-o mai prind pe lîngă copil... Dar chiar în clipa în care Amelica da să plece, se deschise ușa și plînsă, cu batista la ochi, cutremurată toată, intră doamna Vatica Varnali.

— Dragă prietene, gemu ea îndreptîndu-se spre Urmatecu. S-a întîmplat o mare, o foarte mare nenorocire... Osvald s-a împușcat...

---

* În textul de bază : „rostea".

— Cum ? făcură cei din casă deodată afară de doctorul Sîntu, care, ridicat în picioare, nu-şi părăsise locul, privind în pămînt.

— Azi-dimineaţă, continuă femeia. Am auzit o bubuitură de alături... Cînd am alergat, era mort... În tîmplă... Cu mîna stîngă...

— Şi nu ţi-a spus nimic înainte, n-a lăsat nimic scris ? întrebă Urmatecu.

— Ba da, uite petecu ăsta de hîrtie, l-am găsit pe plapuma lui. E scris greu şi stîngaci, că-i scris cu mîna stîngă. Şi doamna Varnali îi înmînă omului său de afaceri hîrtia.

Urmatecu, după ce privi lung şi răsuci biletul şi pe faţă şi pe dos, dădu din umeri zicînd :

— Nu pricep nimic !

Doctorul Sîntu ceru şi el biletul lui Osvald şi-l citi. Pe el sta scris tremurat, cu litere mari şi nesigure :

„Ca matadorii !" Sîntu zîmbi trist şi dădu din cap.

— Înţelegi ceva, doctore ? îl întrebă stăruitoare coana Vatica.

Doctorul se uită în jur, rămase cîtva timp cu privirea îndreptată înspre soţia sa, apoi spuse iute, repezit, ca şi cum s-ar fi trezit dintr-un vis :

— Nu, nu înţeleg nimic ! şi adaose spre siguranţa morală a lui şi liniştirea celorlalţi : Bolnavii de soiul acesta au ciudăţeniile lor şi idei tainice pe care le urmăresc şi din care nouă nu ne comunică decît frînturi. Biletul acesta duce o astfel de frîntură de gînd...

Doamna Varnali, nelămurită, cu privirea fixă, turbure, luă hîrtia din mîinile doctorului. Ca şi altădată, acum, dincolo de moarte, ea stătea lîngă amintirea lui Osvald fără să fi înţeles nimic din fiinţa lui. Rămînea mereu străină în puţinătatea şi nepriceperea ei.

IV

Berta von Grodde venea să se angajeze ca guvernantă la fiul Amelichii şi al doctorului Sîntu. Aştepta pe stăpîna casei în salon, privind cu curiozitate în jurul ei. Încerca să ghicească după lucruri şi aşezarea lor ce fel de oameni sînt acei cu care va avea de-a face. Ea preţui foarte puţin mobilele pretenţioase copiate după un aşa-zis stil ve-

neţian şi nu-i plăcu decît o oglindă mare — un dar vechi al domniţei Natalie către Urmatecu ; un candelabru de Murano, moştenit de la bătrînul baron şi pianul, firește, nobil şi frumos instrument, închis şi neumblat de nimeni. Berta îl încercă printr-un arpegiu, şi zîmbi mulţumită. O glastră cu o singură floare, un crin sau o roză ar fi stat mai bine pe el decît ieftinele mărunţişuri banale şi fără gust : turci în rugăciune pe covoraşe de plumb colorat ; răţuşte ; cerbi încoiţiţi de cîini la vînătoare şi alte nimicuri ce se vindeau prin magazinele cu de toate de prin mahalalele Vienei. Berta von Grodde moştenise din familia ei un subţire gust artistic şi o bună iniţiere. Acum călătorea printre străini, unde încerca să-şi cîştige viaţa, sub numele de fată al mamei sale, o austriacă. Tatăl său, nobilul iunker prusac, cavalerul Bruno von Zerboni di Sposetti, rămas în Ardeal, de unde Berta fugise, îi interzisese fiicei sale să-i poarte numele. Poveşti vechi de fantazii feudale şi nebunii romantice erau legate de familia ei şi, tatăl său, azi un biet inginer silvic scăpătat, aruncat undeva în administraţia cezaro-crăiască de pe lîngă Rupea, trăgea mîndrie mare din trecutul de artă al unchilor săi. Aceşti unchi, pe care Berta nu-i cunoscuse decît din portrete, erau cavalerii Karl şi Waldemar von Zerboni di Sposetti, rămaşi celebri pentru dragostea şi ajutorul dat renumitului scriitor Friedrich Hebbel. Cînd Hebbel a sosit din Schleswig-Holstein-ul său, plin de herghelii, rătăcind pe marginea unei mări cenuşii, în Viena imperială, cavalerii Karl şi Waldemar s-au entuziasmat atît de mult de piesele lui, încît şi-au deschis castelele pentru mari petreceri date în cinstea scriitorului. Karl avea cîte un castel şi cîte o moşie în Banat şi în Hunedoara, iar Waldemar în Galiţia. Era pe la 1845. Cei doi fraţi se întreceau în nebuniile lor, mai ales că în toată povestea aceasta intervenise şi o femeie, Cristina Enghaus, o fostă dansatoare, actriţă celebră şi care avea, cu toată iubirea celor doi fraţi pentru ea, să ajungă soţia lui Friedrich Hebbel. Pe toate acestea Berta şi le amintea acum, în aşteptarea viitoarei sale stăpîne, pe care nu o cunoştea. Şi ar fi vrut ca totul să nu fi fost, şi amintirea acestui trecut să se şteargă pentru totdeauna. Dimpotrivă tatăl său, care a alungat-o din cauza înclinării ei, o înclinare ciudată, mai mult voită decît simţită de Berta, pentru un valah de pe marginea

Oltului, citea și acum în fiecare seară celor doi fii ai săi, rămași și învechiți în rele ca și el, o scrisoare a cavalerului Karl către cavalerul Waldemar, unde se dădea lista tuturor cheltuielilor și a cumpărăturilor în vederea vizitei anunțate a Cristinei Enghaus la castel. Patul i-l adusese dintre cele mai frumoase și noi modele de pe Kärtnerstrasse, de la Viena ; tacîmurile și cristalele, pînzeturile și argintăriile veneau de la Praga ; iar bucătăria, alămurile, armele de podoabe și rachiurile de la Kracovia. Peste toate acestea însă trecuse ca un vifor care le spulberase anul 1848. Din șubrezenia averii lor cavalerii căzuseră, și ei înșiși pieriseră nu mult după aceea. Nepotul lor, inginerul silvic Bruno, a păstrat o ură neîmpăcată anului și lumii revoluționare și mai ales ideilor care, spunea el, spulberaseră frumusețea de faptă și gînd a oamenilor din familia lui. De altfel și astăzi, în casa lui, pe peretele împodobit ca un altar de familie, portretul lui Hebbel cu barba în flăcări și al Cristinei cu cîrlionții negri stăteau învecinate cu ale celor doi cavaleri. Erau picturi așa cum se făceau pe vremea aceea : subțiri, ușoare, cu linii netede și lăcuite și cu un peisaj îndepărtat și aburit în fund. Berta avea încă în ochi toată lumea asta lăsată în urmă, pe care o ura și voia să o uite, pentru că îi prăbușise averea, pentru că o aruncase pe drumuri și știa că n-o să o mai ajungă, deși se simțea mai destoinică decît ea. Deodată a tresărit văzînd pe un perete mai umbrit de o grea perdea de catifea, o cadră aproape la fel cu una din cele de la ei de acasă. Era tot o femeie, dar mult mai frumoasă ca îndrăcita aceea de actriță, zîmbind proaspăt de sub trăsătura fină a penelului. Era un portret al domniței Natalie, o veche prietenă a familiei Urmatecu. Pentru ca să o vadă mai bine, Berta s-a ridicat de la locul ei, a privit îndelung, apoi, cînd a vrut să se reîntoarcă, s-a întîlnit cu ea însăși în apele oglinzii limpezi ce sta puțin aplecată într-un colț. Berta von Grodde era o ființă firavă. Frumoasă, nici gînd ; avea totuși mîini subțiri, cu degete lungi de pianistă, o față mai mult ascuțită, pe care nasul, gura, sprîncenele, se scriau în trăsături drepte și fine. Ceea ce atrăgea mai ales la ea erau ochii : de culoarea alunei, calzi, catifelați, cu un fel de permanentă rugăminte în ei, dar și cu o mîndrie aspră care le dădea străluciri de metal. Părul castaniu, cu șuvițe mai deschise la tîmple, îl purta într-o

buclă așezată pe frunte, o buclă moale de păr fin, care îi cădea neîncetat pe ochi și pe care cu un gest obișnuit o ridica. Berta se afla încă în fața oglinzii cînd a intrat Amelica. Cele două femei s-au privit o clipă înainte de a-și da ziuă bună. Vor fi prietene? Se vor înțelege? Vor avea mulți ani de petrecut una alături de cealaltă sau numai cîteva zile fără nici o urmare? Astfel de întrebări își puneau fiecare din ele în cele cîteva clipe de reciprocă cercetare. Berta părea a fi ceva mai tînără decît Amelica și totuși aceasta din urmă a simțit încă de la început o voință mai tare decît a ei, care i se impunea și lucrul acesta nu i-a plăcut. Nu s-a simțit bine sub privirea ce voia să fie liniștită și corectă a tinerei fete, dar care stăpînea. Își spuse însă de îndată că o ființă hotărîtă va prinde bine educației lui Onuț și mai ales se va impune mai ușor unei lumi care nu o primea cu bucurie pe străină și care cu siguranță încă de la început îi va arăta oarecare ostilitate. Se gîndea mai ales la soțul ei. După ce a poftit-o să șadă, Amelichii i-a plăcut mult gestul Bertei de a strînge faldurile fustei largi și de a risipi apoi înfoiata ei fustă în jurul scaunului. Și primele cuvinte i-au plăcut de asemeni. Glasul avea un timbru melodios, atrăgător, puțin tărăgănat, care învăluia pe ascultător. Întîlnirea dintre Berta și Onuț a fost mai firească decît se aștepta Amelica. Băiețelul de îndată ce a intrat în salon s-a apropiat de mama lui și apoi, la îndemnul acesteia a dat mîna noii vizitatoare. Și cînd Berta a început să vorbească despre el chiar, mîngîindu-l pe obraz și depănîndu-și primele impresii în românească ei stricată cu un accent străin, Onuț a privit-o îndelung, s-a rezemat de genunchii ei și a îndreptat din cînd în cînd, cu glas tare, dar ca pentru el, cîte un cuvînt greșit rostit de guvernantă. Berta rîdea și-i mulțumea. Și sigur au avut impresia și unul și celălalt că se vor înțelege. Străină cu adevărat în casă, Berta n-a rămas decît pentru Urmatecu, care nu se putea descurca în românească ei stropșită.

Onuț cu vremea nu i-a mai stat atît de aproape Bertei ca la început. Severitatea atentă a femeii, care contrazicea la fiecare pas libertatea anarhică pe care o iubea băiatul și cu care fusese obișnuit mai ales sub stăruința bunicului său, îl plictiseau pe copil și-l făceau adeseori să înfrîngă preceptele ce i se dădeau. Atent la cele ce se petreceau

în jurul său și mai ales la relațiile dintre mama sa și noua guvernantă, Onuț aflase că Amelica supraveghea îndeaproape mai puțin îndrumările creșterii, pe care le lăsase cu încredere cu totul în seama Bertei, și mai mult grija de igienă și îmbrăcăminte. De aceea Onuț, ca să se răzbune de severitatea guvernantei sale și pentru a avea bucuria să o audă pe mama sa certînd-o, imaginase mici mizerii, cu dovezi de neînfrînt împotriva noii sale educatoare. În taină, din cînd în cînd se ascundea în cîte un ungher al casei și de la hăinuță sau de la gulerul cămășii răsucea, pînă se tăia ața și se rupea de stofă, cîte un nasture important care încheia vestmîntul. Apoi se ducea să se joace cît mai aproape de Amelica pentru a-i atrage atenția asupra îmbrăcămintii sale. La început n-a avut bucuria să o audă pe mama sa făcînd observație Bertei. Vedea numai că, după cîtva timp, guvernanta îl chema și îi cosea nasturele. Cu vremea însă, stăruind, el a auzit, cu bucurie, cîte un cuvînt de dojană aruncat Bertei. În cele din urmă reproșuri stăruitoare veneau din partea mamei lui Onuț către angajata sa. Aceasta cu răbdare, fără să răspundă, se supunea, cosea și repara ceea ce se stricase.

Au mers lucrurile așa pînă într-o zi de pe la începutul iernii, cînd într-o după-amiază doctorul Sîntu și soția lui au intrat în camera Bertei și a băiatului. Doctorul s-a oprit în mijlocul camerei. Avea o scrisoare în mînă. Berta s-a ridicat încet din colțul ei unde ședea și cîrpea niște ciorapi. Pentru prima dată se găsea în fața „stăpînului" său, despre care știa că nu o face haz. Și doctorul rosti deodată, puțin aspru și fără nici o altă introducere :

— Pe dumneata nu te cheamă von Grodde, domnișoară Berta ! E adevărat ?

Berta nu se aștepta la o astfel de întrebare, ezită cîteva clipe, apoi răspunse drept și cu curaj :

— E adevărat !

— Atunci ce trebuie să credem noi despre onestitatea și dragostea dumitale pentru adevăr, noi care ți-am încredințat copilul să ni-l crești ? Ce are să învețe băiatul de la dumneata, care ni te-ai înfățișat sub un nume fals ?

Ocara aceasta aruncată în față — în care din nefericire era și mult adevăr — mîndria Bertei n-a putut-o îndura. Era gata să răspundă cu tărie, aproape obraznic, oamenilor

aceştia pe care-i socotea a fi inferiori ei. Dar un gînd de stăpînire îi veni la timp şi cu un glas fără nici o emoţie în el răspunse :

— O împrejurare cu totul personală a vieţii mele m-a silit să-mi iau alt nume decît cel legal. Dar n-am făcut un fals în adevăratul înţeles al cuvîntului. Von Grodde este numele de domnişoară al mamei mele.

— Asta se vede lămurit din cuprinsul scrisorii, făcu Amelica luînd hîrtia din mîna soţului ei. Cel puţin acum ai spus adevărul !

Şi femeia continuă cu fel de fel de aprecieri neplăcute şi despre cel ce scria şi despre cele ce stăteau scrise pentru Berta. Iubitul fetei aflase despre soarta fugarei de la o mătuşă a ei de la Sighişoara, căreia Berta îi scrisese. Berta uitase însă să adaoge că altul e numele ei acum. Aşa că scrisoarea sosise pentru „donişoara Berta von Zerboni di Sposetti", însă cu o adresă exactă, şi avea în ea o lungă povestire despre năzdrăvăniile tatălui ei şi ale fraţilor. Scria Tălăşan — acesta era numele celui pentru care Berta se prefăcuse a nu se înţelege şi plecase de acasă, Corneliu Tălăşan — că bătrînul inginer îşi risipeşte tot ce cîştigă cu nesăbuite petreceri. Astfel spunea că nu demult a poftit la o petrecere de iarnă pe saşii mai înstăriţi, pe pastori şi pe maghiarii mai subţiri, chiar pe o grofiţă, alungînd cu grijă pe toţi românii — sămînţa josnică, ţărănească, de revoluţionari, ticăloşiţi, după părerea inginerului Bruno, de la Horia, Cloşca şi Crişan pînă la Avram Iancu. Şi Tălăşan apăsa cu cuvinte grele şi pe vrednicia neamului său, şi cu vorbe pline şi puternice şi pe purtările de răzvrătiţi ale valahilor împotriva fişpanilor şi grofilor. Şi fireşte că tonul pasajelor acestea din scrisoare i s-a părut doctorului Sîntu de-a dreptul neliniştitor, primejdios şi revoluţionar ! Dar Tălăşan continua descriind petrecerea cu alaiuri de oameni îmblăniţi în şube, coborînd pe Oltul îngheţat cu patine şi cu sănii la lumina torţelor. Apoi ospeţele în pavilioanele de vînătoare cu punci în flăcări albastre şi ciozvîrţi întregi de vînat şi gogoşi dulci, ca în seara Anului Nou, şi mai ales cu cîntec de chitară şi din gură şi cu versuri din înflăcăratul şi cuprinzătorul Schiller, dar şi din poeţi mult mai modeşti, de mîna a doua şi a treia, care, în gustul îndoielnic al lui Bruno di Sposetti, coborau pînă la Geibel. Berta asculta cu pumnii strînşi şi cu unghiile înfipte adînc

în carne rechizitoriul acesta ce i se întocmea, fără nici un drept, din conținutul scrisorii. Cînd Amelica a mers mai departe și a rostit și unele îndoieli asupra bunei cunoașteri a limbii germane, avînd în vedere rezonanțele italienizate ale adevăratului ei nume, Berta s-a simțit îndatorată să dea lămuriri că neamul ei dinspre tată, deși de autentică spiță prusacă din răsărit, împrumutase din patimă pentru o Italie a culturii înaintate pe vremea iluminismului numele acestea italienești, cu care de altfel ea n-avea decît să se fălească. Firește că toate aceste lămuriri n-au convins prea mult perechea Sîntu. Din necunoaștere, ei puneau foarte puțin preț pe iluminismul care atrăsese cîndva familia guvernantei lor. Ceea ce într-un fel cu totul deosebit însă îl turburase pe Sîntu, făcîndu-l să stăruie asupra unui aceluiași lucru, era amănuntul nerespectuos, revoluționar cu care Tălășan descria pe oamenii stăpînirii austro-ungare și lumea cu vază din jurul său. Ba se pare că la fel simțise și Berta, de vreme ce scrisoarea amintea de întîmplări mai vechi față de care la fel s-au purtat și au gîndit amîndoi tinerii. Vrea să zică guvernanta asta e o ființă nesigură, poate o urmărită politică care ar fi putut să le facă cine știe ce bucluc. Aci însă oamenii se înșelau și nu numai ei, dar și Tălășan, care cîndva a socotit-o pe Berta pe de-a-ntregul de partea lui. Caracterul ciudat al fetei gelozea și era gata să contrazică oricînd o părere, un fapt sau un gînd ce i se părea ei a fi în aprobarea tuturor. Numai în felul acesta, cu totul trecător, Berta aprobase și imitase gîndurile revoluționare ale lui Tălășan, ca pe o contrazicere împotriva tatălui său. Iar despre corespondent, Amelica, fără idei precise despre Ardeal și situația de clasă și de neam a locuitorilor săi încheie :

— Te rog *Fräulein* *, să se isprăvească odată pentru totdeauna cu revoluționarii ăștia din casa mea ! Eu nu încuviințez așa ceva !

De data asta Berta nu s-a mai putut stăpîni și ridicînd o privire încruntată înspre cei doi soți, spuse apăsat :

— N-aveți nici o grijă ! „Revoluționarul" ăsta nu va călca niciodată pe aici ! Dar aș putea să știu și eu, doamnă și domnule, cine v-a încuviințat să-mi deschideți scrisoarea ?

---

* Domnișoară (*germ.*).

Soții Sîntu se priviră stingheriți. Nici unul n-a răspuns, iar după un răstimp i s-a înmînat Bertei plicul și scrisul ce-i aparținea. Și pentru ca să curme tăcerea care se îngreuna tot mai mult, Amelica spuse deodată :

— Și sînt foarte nemulțumită de serviciul dumitale. Zilnic băiatul umblă cu nasturii rupți de la haine și de la cămașă. Ești neatentă, *Fräulein* ! Mai bine decît ai aduce corespondență de soiul acesta, ai avea mai multă grijă de hainele copilului.

— Vă rog să credeți că știu să-mi fac datoria, răspunse gûvernanta. Dar îmi pare bine că sînteți aci amîndoi părinții lui Onuț. Binevoiți vă rog a privi — și Berta mergînd pînă într-un colț al camerei ridică o parte din covorul greu ce acoperea parchetul pînă la perete. O adevărată colecție de nasturi, mari, mici, albi, negri, colorați, se văzu deodată ascunsă sub faldurile grele ale covorului.

— Ce-i asta ? întrebă doctorul Sîntu.

— Ce să fie ? răspunse Berta. Onuț, de multe ori nemulțumit de mine și de supravegherea mea, încearcă să mă compromită în ochii mamei sale. Și atunci gîtuie cîte un nasture pînă ce îl rupe. Vă atrag însă atenția că și în pornirea asta de răutate o trăsătură bună se vădește pentru caracterul copilului. După cum vedeți, el nu aruncă nasturii. E strîngător. Asta dovedește un gînd de prețuire a lucrurilor și de echilibru.

— Te felicit, *Fräulein*, pentru îscusința și răbdarea dumitale și te rog să mă ierți într-adevăr că ți-am deschis scrisoarea, spuse doctorul Sîntu.

— Și pe mine să mă ierți că te-am certat de atîtea ori pentru nasturii care îi lipseau lui Onuț, adause Amelica.

— Dacă doamna, reluă Berta cu răceală, ar fi fost mai atentă, n-ar fi săvîrșit păcatul nedreptei acuzări. Ar fi văzut că în lipsa nasturelui mai era pe stofă un gît de ață răsucită și cusută, ceea ce dovedea că nasturele fusese rupt, iar nu pierdut. Și Berta se așeză în colțul ei, continuînd liniștită să cîrpească ciorapii. Sîntu și-a poftit politicos soția să meargă, dîndu-i pasul la ieșire și au părăsit camera amîndoi sub privirea lungă și zîmbetul cu înțeles al Bertei. Onuț a priceput din toată scena aceasta că de acum va avea de ascultat întocmai

cuvîntul educatoarei sale și a rămas cu ochii la Berta. Aceasta n-a mai spus nici un cuvînt și, în sfîrșit, despăturînd fila din plic, începu să-și citească scrisoarea, înroșindu-se, zîmbind a batjocură și dînd din umeri, mai mult decît s-ar fi cuvenit la citirea unei scrisori de dragoste.

Doctorul Sîntu a chibzuit că o veste mare, venită să schimbe rostul întregii sale vieți, e mai bine să o comunice soției sale fără nici o pregătire și fără un ton grav și important. De aceea după cîteva zile, pe cînd își citea gazeta în liniștea dormitorului lor, a ridicat deodată ochii de pe șirele de litere și a spus cu multă simplitate :

— Știi, Amelico, am dat concurs și am reușit cel dintîi !

— Ce fel de concurs ? făcu femeia intrigată nepricepînd la început...

— Concurs de medic primar...

Ochii Amelichii se limpeziră și ea adaose cu oarecare mulțumire la perspectiva unei crescute importanțe sociale :

— Și pe care din spitale ți-l dă ? Mie mi-ar plăcea Brîncovenescul...

Sîntu simți că toată greutatea e în răspunsul lui de acum. De aceea tăcu o vreme și în sfîrșit, cu același ton simplu, spuse :

— Apoi nu e vorba de vreun spital din București...

— În provincie ? sări Amelica. Crezi că am să merg vreodată în provincie ? Niciodată ! De altfel n-o să mă lase nici tăticul. Nu m-am măritat cu militar ca să nu putrezesc prin cine știe ce garnizoană și acum poftim...

Nerăspunzînd, Sîntu a lăsat curiozitatea soției sale să risipească mînia de început. De aceea femeia după ce a aruncat toate argumentele ce i se păreau temeinice, a adăugat :

— Și unde te-au trimis ? Cine știe în ce văgăună !

— Apoi nu, că fiind primul la concurs, am avut dreptul să-mi aleg, spuse doctorul bucuros că poate cît de cît să-și îmbuneze soția.

— Și ce ai ales ?

— Constanța...

— Constanța ! Se porni iar Amelica. Da' bine, omule, la mine te-ai gîndit ? La copil te-ai gîndit ? Cum o să

trăim noi în casele alea turcești, cu fîntîna sub scară și lut pe jos și cu lampa de petrol afumată ? Cu cine am să-ți țin casa ? Cu tătăroaice ? N-o să vrea nimeni să meargă acolo ! O să ne plece și nemțoaica asta, tocmai acum cînd a-nceput băiatul să se obișnuiască și să asculte de ea.

Și Amelica urzea tabloul sumbru al viitoarei lor existențe la Constanța din amintirile cîtorva veri în care tatăl ei a avut poftă să meargă la mare. Pe atunci pod la Cernavoda nu era, și Amelica, mai tînără și obișnuită cu deprinderile și vorba lor bucureșteană, s-a înspăimîntat de harabalele tătărăști cu cai mici, cu coama în vînt și mărgele albastre la gît ; de tătarii buni și ascultători, dar cu vorbă repezită, tăiată de cîte o scurtă și răstită vocală, și de turcii mărunți cu o jumătate de fes murdar pe ceafă, luptîndu-se de la piață cu un calcan uriaș, cît ei de mare, luat la spinare, părînd, în verdele lui brun, cu ghimpi tari și albi, rotund și cu ochi stinși, un scut enorm sub care omulețul se apăra de cine știe ce primejdie.

Discuțiile au continuat aprig și între ei și în întreaga familie pînă ce, față de dîrzenia doctorului Sîntu, Amelica a trebuit să cedeze, dar cu condiția ca soțul ei să clădească la Constanța o casă ca lumea în care să poată locui. El va pleca, își va vedea de noul său serviciu și va clădi, iar ea va rămîne la București, cu copilul și guvernanta la părinții ei, pînă ce casa va fi gata.

Firește că nu asta era hotărîrea lui Sîntu dinainte. Cei cîțiva bani pe care îi economisise nu-i ajungeau să clădească o casă „mare" așa cum cerea soția lui. Și ei gîndea că nici nevoie n-avea să fie chiar atît de mare casa lor. Dar deoarece în altfel nu se putea, a primit să ia de la socrul său Urmatecu bani cu împrumut, cu „o nimica toată, dobîndă — cum spunea Urmatecu — pentru că doar pentru copiii mei dau". Planurile s-au schimbat de mai multe ori tot adăugindu-se și mărindu-se. Așa că în cele din urmă doctorul Sîntu, pe un loc frumos, central, cu o largă ieșire la mare, a trebuit, cu un alt spor de cheltuieli, să o consolideze temeinic. Astfel s-a văzut ieșind la cheltuieli foarte mari, pe care tot cu bani de la socrul său le acoperea, luați „cu o nimica toată, dobîndă".

Începuseră săpăturile de cu vara cînd în vechea locuință turcească ce se afla într-un colț, pe locul cumpărat, venise să stea și Amelica împreună cu copilul și guvernanta. Un simțămînt de proprietate ce se năștea cu încetul îl făcea pe doctorul Sîntu să-și petreacă aproape tot timpul liber în preajma săpăturilor, cu atît mai mult cu cît mergeau greu, găsindu-se sub prima pătură de pămînt curățat o vastă prăbușire de coloane de marmoră albă, cu răsturnatele lor capitele. Pe alocuri, printre tamburile din articularea coloanelor, se găsea, tot din marmoră, cîte o stelă funerară cu vechi inscripții turcești. Pămîntul străvechi al Dobrogei, răscolit pentru așezarea unui cămin de burghezie românească pe la începutul veacului nostru, dădea la iveală trecutul frămîntat al acestui colț de țară, păstrat sub monotonia țărînei și în tăcerea ei. Fiecare bloc de marmoră, ridicat cu greu, de la locul său pentru a da drum liber noilor temelii, era urmărit de Sîntu cu multă atenție. Onuț se unise în curiozitatea aceasta a tatălui său, care i-a dat, pe cît s-a priceput și pe cît copilul a înțeles și a putut prinde, lămuririle necesare. Astfel Onuț a înțeles o mulțime de lucruri în legătură cu trecutul și cu oamenii care cu mult înaintea lor trăiseră prin aceste locuri. Bucuria doctorului a fost însă mare cînd cu grijă, de pe fundul săpăturilor au început să se strîngă și unele obiecte. Erau mai ales lămpi simple de lut, rotunde și mici, un fel de candele, pentru folosința, probabil, a unei populații mai tîrzii. Dar erau și alte lucruri mai vechi și mai de preț. De pildă, fiole lunguiețe pentru parfumuri și apă lustrală, din mică irizată, din care acuma, la atingere cădeau solzi argintii, după cum și un Hermes minuscul, tăiat dintr-o singură bucată de chihlimbar făceau podoaba cea mai de preț a acestui tezaur. Doctorul Sîntu le-a strîns cu grijă și le-a privit mai atent seara la lumina lămpii, încercînd încă o dată să le precizeze rostul. Ultima zi a săpăturilor adăugise obiectelor găsite și un craniu prelung, cu fruntea teșită, hîrcă străveche ce-și păstra solid fixate în alveolele lor măselele puternice. Deși era vară, un neîncetat zgomot înfundat trecea prin șubreda casă turcească în care locuiau și o larmă îndepărtată, frămîntarea mării, făcea să se audă din cînd în cînd unele bubuituri. Pentru Onuț, obișnuit cu liniștile

bucureștene, zgomotele acestea au adus o spaimă ce creștea din ungherele rău luminate ale odăilor. Și firește că n-a întîrziat să se lege în impresiile copilului toate aceste semne de groază exterioară cu cele văzute în săpăturile casei lor. Mai ales hîrca teșită stăruia mereu în groaza lui. Bertei von Grodde nu i-a scăpat turburarea băiatului. Și căutînd să-i liniștească frica ce-l cuprinsese, pînă noaptea tîrziu ea a încercat să-i povestească numai despre lucruri plăcute și luminoase. Dar ea însăși, după ce Onuț a adormit, înfiorată de șuieratul vîntului de la ferestre și-a făgăduit că de a doua zi o să pornească să se înveselească pe ea și pe Onuț cu bucuria florilor și a fluturilor. Și a doua zi, neuitîndu-și făgăduiala, a pornit dis-de-dimineață în căutarea unei grădini. Dar lucrul a fost greu de găsit. Pe locuri virane creșteau înaltă cucuta și buruieni cu un miros amar și fluturii erau rari. Numai pe dîra unui pămînt răvășit, dacă stăruia, Berta găsea ascunsă în bezne, lucrătoare și lesne înfuriată, cîte o coropișniță mare, brună, închisă în carapacele ei late, gata să muște. Atunci Berta îl acoperea pe Onuț cu amîndouă brațele, îl trăgea la o parte și fugea cu el, zdrobind sub picioare scoicile sidefate de pe malul mării, unde, într-un bazin dintre stînci, într-o căldare de pietre palpita ca un imens albuș de ou, o meduză, iar stîncile erau împînzite de mersul pieziș al crabilor șchiopi și greoi, mestecînd continuu din mandibule, ca niște babe clevetitoare. Soarele urca iute de pe zare și iute începea să înțepe cu razele lui. Lumina răsfrîntă orbea. Onuț respira adînc și neliniștit, cufundat în lumea asta uriașă și aspră a mării, cu care nu era obișnuit. Întreba, alerga, se juca dar din cînd în cînd se întorcea înspre Berta și o privea îndelung fără să rostească vreun cuvînt. Femeia îi înțelegea spaima și ar fi vrut să-i dea orice din blîndețea de dincolo, din ținutul pădurilor și al pajiștilor, ca să-l liniștească, dar în jurul ei nu găsea nimic. Ei însăși vîntul neîncetat parcă-i spulbera gîndurile. Privea însă la valurile ce se bolteau și creșteau din ce în ce și măsura cu groază, ispită și plăcere coama înaltă de apă verde ce se sfărîma în spumă. Marea răscolea în sufletul Bertei vechi chemări spre înfruntări și lupte, spre încordări și voință aspră, spre care era înclinată. Țintașă bună și tot atît de bună vînătoriță, ea se bucura că la ei în curte,

la marginea mării, unde nimeni n-o ținea de rău, putea să tragă și să-l învețe și pe băiat tainele armei. Cu o pușcă ușoară a lui Sîntu, Berta trimitea precis snopul de alice în rotogoalele negre ale țintelor sau dobora ciorile, pescărușii și, în miezul zilei, de sub streșini, cucuvelele oarbe.

Despre aceste lucruri la reîntoarcerea lor, în toamna tîrzie, pînă noaptea, în odaia bine încălzită, Berta povestea Paraschivei, care o asculta cu ochii mari deschiși, cu o curiozitate nestăpînită, sărutîndu-l și mîngîindu-l pe copil, ce i se rezimase de genunchi ca și cum ar fi vrut să se ferească de cine știe ce năprasnă. Cele două tinere femei se împrieteniseră, prin dragostea lor pentru Onuț. Cînd Berta izbutea să înfrîngă firea ei aprigă împotriva căreia lupta, era bună și omenoasă. Ba chiar îi plăcea să apere și să ocrotească, dînd la iveală, fără să vrea, un fel de mărinimie, ce era o altă față a trufiei ei. Paraschiva a învățat alfabetul din grija Bertei o dată cu băiatul și acum simțea că altfel înțelege lumea. Berta găsise în Paraschiva o minte ageră, o grabnică înțelegere și mai ales o inimă bună, iubitoare, devotată și un bun-simț, o măsură, o cuviință cu adevărat țărănească. Berta le prețuia pentru că le mai întîlnise în Ardeal, pe malurile Oltului, la populația românească.

Întrucît îl privea pe Onuț, copilul se simțea tot mai atras de cele două femei. Începuse să le iubească pe amîndouă deopotrivă. Mama sa, Amelica, preocupată de a alege lucruri și a croi cît mai încărcată casa cea nouă de la Constanța și prinsă în fel de fel de legături, nu-și dădea bine seama de noul atașament al fiului său pentru cele două femei care îl îngrijeau. Firește că din cînd în cînd cobora și pînă în camera copilului. Atunci o găsea pe Berta — pe Paraschiva nici n-ar fi vrut să o vadă — și o sfătuia să vorbească numai nemțește cu băiatul și mai ales să-i povestească numai basme nemțești. Amelica ținea neapărat ca Onuț, încă de mic, să fie crescut în cunoașterea bună a unei limbi și a unui neam străin. Gîndea că adăugindu-se apoi același lucru pentru franceză și engleză, copilul va fi minunat pregătit pentru meseria căreia, în gîndul ei îl predestinase : diplomația. În ceasurile ei rare de visare, care acum nu se împlineau decît pentru viitorul băiatului, Amelica își vedea fiul rătăcind

departe printre marile capitale europene, în strălucită uniformă, cu bicorn și cu spadă, dansînd, jucînd cărți, făcînd curte și risipind în jurul său farmec, căruia nimeni nu i se putea împotrivi. Așa visînd Amelica îl lăsa acum aproape cu totul pe Onuț pentru a-și face ucenicia întru străinism în mîinile Bertei, a cărei încredere o cîștigase. Doctorul Sîntu lipsea aproape mereu, astfel că Amelica era mai mult ca sigură că felul său de creștere dat lui Onuț va izbuti. Berta îi povestea băiatului tot ce auzise în copilărie și ce mai citise, trecînd adesea din lumea basmelor germane la lumea legendelor ce se închegau chiar cu unele figuri istorice ale poporului german. Și îi povestea de multe ori în românește, pentru ca să asculte și Paraschiva. Astfel alături de domnița purtată prin străini de Falada, calul năzdrăvan care, tăiat de cei răi, tot mai vorbea de deasupra porții cetății unde fusese țintuit, Berta povestea și de crearea sticletelui, pe care Dumnezeu l-a uitat și în cele din urmă l-a vopsit cu toate culorile rămase pe fundul tigăilor, ca și de Barbarosa, împăratul legendar trăind de sute de ani sub munte cu ostașii lui împietriți și așteptînd ziua [reînvierii] *. Și luată de apa povestirii, Berta trecea de-a dreptul la istorie, la marele Friedrich al II-lea și la legendarul bătrîn Zieten, generalul de husari ce călărea pe cai năprasnici, cu o piele de panteră drept teltie la șea. Onuț asculta și de multe ori învăța lucruri felurite întrebînd despre unul sau altul, iar Paraschiva se minuna. Cînd Berta tăcea, băiatul cerea să-i povestească și Paraschiva. Aceasta însă întotdeauna se ferea, dintr-o modestie ce-i sta bine, neîndrăznind să se măsoare cu poveștile minunate ale Bertei. În cele din urmă însă, Onuț și Berta stăruind, ea depăna lucruri auzite la țară cu privire la datini, la animale, la sărbători și la paseri. Astfel despre ciocănitoare ea știa o poveste care spunea că ciocănitoarea e prietena omului și că ea urmărește pretutindeni un duh rău ce se ascunde în trunchiurile copacilor, cu numele de Pîndilă, care din ascunzătoarea lui îi pîndește pe oameni doar, doar i-o prinde făcînd rele. Și de cum vede ceva se lasă prin trunchiuri, prin rădăcini, se topește în pămînt și aleargă cu pîra în miezul pămîntului de unde vin năprasnele, de la focuri jucăușe pînă la cutremur. Dar ciocănitoarea

* În textul de bază : „revenirii".

se aține și de cîte ori îl simte pe Pîndilă că deschide ochiul sub scoarță, dă cu ciocul și-l crapă. Dar alți ochi îi cresc mereu lui Pîndilă și așa sfada nu se sfîrșește niciodată...

Onuț privea atent spre Paraschiva. Cînd femeia isprăvea de povestit, copilul emoționat întreba cu lacrimi în glas :

— E adevărat ?

Atunci Paraschiva îl lua în brațe, îl acoperea de sărutări, îl legăna și-i sufla în ureche :

— Da' cum o să fie adevărat ? ! E doar o poveste și minte, că d-aia e poveste ! E adevărat că ciocănitoarea e prietena omului, dar ea este [considerată astfel] pentru că pigule ciocănind din scoarța copacului omizile și alți viermuși răufăcători.

Și copilul se înseninа și începea să zîmbească.

Se apropia însă și vremea mutatului în casa cea nouă de la Constanța. Și fiecare zi îi aducea o tristețe tot mai mare Paraschivei. Ea știa că Amelica nu va voi să o ia și pe ea și gîndul că are să se despartă de Onuț o durea. Sta noaptea trează și nu dormea și căuta cum să facă și de cine să se roage s-o ia și pe ea și să n-o despartă de copil. În cele din urmă s-a hotărît. Într-o după-masă tîrzie cînd nu era nimeni acasă, ea bătu sfios la ușa camerei lui Urmatecu. Un glas gros, morocănos îi răspunse și Paraschiva intră. Nu mai stătuse față în față cu el din ziua în care, cu ani în urmă, o luase și o adusese la București. De atunci el nu mai încercase să o vadă. Acum citea liniștit și n-a căutat să afle numaidecît cine a intrat. De aceea cînd după o pauză prelungită, a ridicat capul și a văzut-o pe fată, și-a scos ochelarii și i-a spus cu mirare, dar și cu o bucurie în licărirea privirii :

— Tu Paraschivo, ai venit să mă vezi ? Ce-ai pățit ?

Paraschiva nu răspunse. Îl privea. Nu-l mai văzuse de mult și omul îmbătrînise. Gesturile, din cele mai firești, erau greoaie. Ochiul [îi era] pe jumătate acoperit de pleoapa de sus obosită, iar sub bărbie îi spînzura o gușă urîtă, ca un cimpoi dezumflat. Privirea asta atentă a fetei l-a înșelat pe Urmatecu. Și tăcerea neînțeleasă, și pasul pe care Paraschiva l-a făcut înspre el, toate vreau să zică, în tălmăcirea greșită a trufiei lui Urmatecu, că Paraschiva iar îl caută. Bătrînul se ridică de pe jilțul său cu greu, făcu pași nesiguri și bucuros de o veche dragoste, proas-

pătă și frumoasă, ce s-ar întoarce înspre el, încercă să o mîngîie și să o prindă de mijloc. Abia atunci trezită din surpriza ei și din amestecul nelămurit de simțăminte ce o stăpîneau, Paraschiva îl lovi ușor peste mînă, dînd-o la o parte și se scutură cu fior, ca și cum ar fi udat-o o ploaie rece și neplăcută. În cele din urmă spuse hotărît :

— Vreau să plec de aici și am venit să mă ajuți.

Deși vorbele fetei erau lămurite, atît de mult a crescut turburarea lui Urmatecu și nestăpînita lui bucurie că fata asta tînără nu numai că se întoarce la el, dar îi cere s-o ducă undeva pentru a închega și ascunde fericirea lor, încît pierzînd orice măsură, cu un gîfîit de rușinoasă și tristă oboseală, de bătrînețe necinstită, se repezi asupra fetei încercînd să o sărute.

— Te-ai gîndit bine, fetițo, făcu el, dar de ce te-ai gîndit așa tîrziu ?... Te-am tot așteptat, că, înțelegi tu, m-am gîndit și eu de multe ori la tine, dar nu puteam să fac nici un pas...

Mințea, firește, ca să sporească și mai mult dorința fetei pentru el. În clipa în care a aruncat-o în subsolurile casei sale, fusese bucuros că scăpase de ea, și mai bucuros că soția lui o primise. Dar acum, gîndea el, cînd vîrsta îl împiedica să mai întreprindă orice ca altădată și cînd Paraschiva ea însăși cerea să o ducă undeva departe, cu puțină cheltuială putea să-și dea frîu slobod necuratelor sale bucurii. De aceea a fost rău surprins și a simțit deodată mînia cum crește în el cînd fata, respingîndu-l cu o figură scîrbită pe care nu și-o putea îndulci, îl spuse :

— Dacă plec, doar nu pentru dumneata o fac, ci pentru altcineva îți cer să m-ajuți.

Urmatecu își întinsese tocmai moale brațul spre mijlocul fetei. Cînd i-a auzit cuvintele, s-a strîns deodată, iute, cu o putere pe care brusca lui furie i-a dat-o. Și prinzînd un glas puternic a aruncat în fața Paraschivei toate ocările și înjurăturile pe care înciudarea lui amarnică i le dădea. Paraschiva le-a ascultat fără să clipească. De multă sudalmă și de răutatea bărbatului casa se umpluse ca de un fum grețos în care el cel dintîi se înecă. Lucrurile începură să se miște sub mînia lui. Urmatecu spărgea în dreapta și stînga cești, pahare, glastre și tot ce-i cădea sub mînă. Paraschiva le strîngea pe rînd, le punea în șorț și nu spunea un cuvînt. Într-un tîrziu, cînd

bătrînul prididit de oboseală s-a prăbușit pe un jilț șuierînd printre dinți :

— De ce ai venit să-ți bați joc de mine, căței ? Paraschiva, cu ochii în pămînt, spuse cu sfială mare, ca pe un ultim cuvînt pe care-l mai încerca :

— Eu pentru băiat îți ceream să plec de aici, că fără de el nici că mai pot trăi.

— Hă ? făcu Urmatecu și se desfăcu din toate încheieturile lui. A rămas multă vreme cu ochii holbați, privind în gol, cu gura deschisă, ca un mort. Cînd și-a revenit cu un sforăit îngrozitor, iar s-a încruntat și-a întrebat aspru :

— Te juri că pentru copil vrei să pleci ? Te juri pe mă-ta și pe cruce ?

— Pe ce am mai sfînt ! răspunse Paraschiva, închinîndu-se. Și a mai trecut un timp. În cele din urmă Urmatecu zise :

— Bine, ai să te duci și tu la Constanța, de-i așa.

— Și are să mă ia cucoana ?

— Are să te ia, c-am să vorbesc eu ! Și din dragostea nepotului și pentru el, în fața Paraschivei care îi plăcea și pe care o mai rîvnea încă, Urmatecu a încercat pentru prima dată în viața lui ce grea și scormonitoare e rușinea.

PARTEA A DOUA

I

Înaltă, bine sprijinită pe un brîu de piatră în care intraseră şi blocuri de marmoră cu inscriptii greceşti şi turceşti găsite în săpături, casa doctorului Matei Sîntu, cu acoperişul ţuguiat, cu terase, cu grădini, cu curţi interioare şi o consolidare solidă în mare pe care în cîţiva ani numai s-au prins oţetarii şi salcîmii, era cea mai răsărită şi de toţi cunoscută în partea de jos, dinspre port, a oraşului Constanţa. Şi prin casa aceasta care impunea, dar şi prin munca lui încordată de dimineaţa pînă seara doctorul se făcuse cunoscut în orăşelul în care o adevărată viaţă românească abia acum se închega. Trăia aci în viaţa lor de „constănţeni", în prima decadă a veacului nostru, o mînă de oameni — medici, profesori, avocaţi, ba şi cîţiva scriitori — care aduceau în Dobrogea obiceiurile provinciei lor de origine. Moldoveni, olteni, ardeleni se întreceau care pe care să ajungă dobrogeni, ceea ce nu-i împiedica în anumite împrejurări să-şi aducă aminte de obîrşia celui despre care vorbeau cînd vorbeau, şi cu un anumit înţeles şi, într-o interpretare mai întotdeauna îndoielnică să o pomenească. Astfel, faţă de ascensiunea profesională şi socială a doctorului Sîntu, concetăţenii lui vorbeau cu un zîmbet între admiraţie şi invidie şi cu cîte o „ştie olteanu să se chivernisească, nu glumă". Mai cu seamă casa lui cea nouă şi felul în care Amelica se pricepea s-o gospodărească năştea şi hrănea pizma aceasta. Ceilalţi, siliţi să trăiască prin vechi case turceşti cu clădire solidă de piatră numai jos, unde se ţineau mărfurile, cu şubrezi pereţi de paiantă şi lemn la etaj, pentru oameni,

bătuți de vînturi, neîncălziți de un foc ce-și pierdea căldura prin hornuri proaste și ferestre rău închise, se uitau cu jind la casa mîndră și solidă a doctorului Sîntu. Aproape în fiecare lună petreceri modeste strîngeau la doctor pe mai-marii tîrgului. În salonul spațios, cu geamuri largi spre mare, fantezia unui meșter italian, lăsată liberă de încrederea și nepriceperea lui Sîntu, pictase la întretăierea pereților boschete de trandafiri pe sub o perspectivă de coloane, admirată de toată lumea pentru că înșela ochiul și părea că lărgește încăperea. Iar sus în cele patru colțuri, în medalioane, pictura reproducea patru busturi de marmoră („oamenii albi" ai lui Onuț, cum îi botezase copilul în primii ani cînd s-au mutat aci). Erau Caesar, Cicero, Horațiu și Ovidiu, firește. Legătura aceasta cu Roma și latinitatea fusese o bună idee a meșterului italian, pentru care Sîntu se felicita și era mai ales des lăudat de Predescu, directorul gimnaziului, profesor de istorie, de felul lui ardelean. Sîntu ținuse mai ales la Ovidiu, vrînd să arate prin aceasta că știe să cinstească după cum se cuvine pe mai-marii înaintași ai locului.

Dintre toți musafirii părinților săi, cel mai nesuferit lui Onuț — acum băiat mare, trecînd în a doua de gimnaziu, învățînd încă acasă, dînd în particular, după o hotărîtă încăpățînare a Amelichii — era Predescu. Mic, chel, veșnic agitat, veșnic cu soluții pentru toate problemele, netezindu-și neîncetat un cioc ascuțit ca un vîrf de ac, purtînd la ghete, pentru ca să pară mai răsărit, tocuri foarte înalte — „că poate trece vrabia pe sub ele" — cum spunea doctorul Sîntu, Predescu, vrînd să-și răzbune de o greșită idee pedagogică a mamei lui Onuț, că nu-l dă la școală, că nu-l lasă împreună cu copiii, împingîndu-l spre un individualism primejdios, oriunde îl întîlnea pe băiat improviza un mic examen.

— Ia spune-mi, tu, făcea el mîngîindu-l pe copil pe obraz și privind în jurul său la ceilalți ca și cum ar fi vrut să spună : „ să vedeți că n-o să știe !", ia spune-mi tu, Alexandru cel Mare a trăit înainte sau după Caesar ? Sau cînd se afla în salonul doctorului, arătînd cu degetul înspre tavan : „Unde a scris Ovidiu *Tristele* ?" Și apoi, răsturnînd de îndată degetul înspre pămînt, rostea rar și sentențios tot el : „Aici, tinere, aici între noi constănțenii le-a scris". Și-și lustruia chelia cu palma și-și netezea ciocul. Dar cea mai mare izbîndă Onuț a avut-o în-

tr-o altă împrejurare. Ca de obicei, Predescu, într-o reuniune mai mare, începuse iar cu examenele lui improvizate. De data asta după gesturile introductive de rigoare care exprimau îndoiala despre elev, în auzul tuturor, Predescu l-a întrebat cu simplitate voită : „Dacă perșii i-ar fi bătut pe greci, ce s-ar fi întîmplat ?" Și Onuț a răspuns după cîteva minute : „Toată lumea s-ar fi sălbăticit !" A fost atunci o explozie de admirație. Toți au sărit să-l îmbrățișeze pe Onuț pentru deșteptăciunea lui. Chiar Predescu a fost entuziasmat. Dar în culmea fericirii s-a arătat a fi Nicolache Lambros, *„en gros"* de coloniale și mare patriot elin. Lambros, un grec uriaș, cu un pîntec enorm și o față măslinie, cînd s-a apropiat s-l sărute pe Onuț pe frunte cu buzele lui groase și mustoase, băiatul s-a strîns, a închis ochii și a lăsat să cadă peste el ploaia asta de dezmierdări eline, grase parcă, pentru că Onuț nu-l putea desface pe Lambros de un miros greu de untdelemn și aromate, pe care-l simțea întotdeauna cînd trecea spre port pe lîngă negustoria bogatului grec.

Întotdeauna după un asemenea succes al fiului său, mai ales cînd se aflau cu toți la el în casă, doctorul Sîntu, vrînd nevrînd, imita și el pilda lui Predescu. Și începea cu întrebări ușoare, cîteva, la care mai dinainte era sigur că are să răspundă Toderiță Clemant, un băiețandru ceva mai mare ca Onuț, bunul lui prieten și cel dintîi în gimnaziul local.

Toderiță era un copil palid, nervos, părînd mult mai mic decît Onuț din cauza făpturii lui firave. Într-o față neobișnuită, uscată, pe care umbre de puf negru se anunțau prea devreme, deasupra buzei și pe lîngă urechi, ochii mari, negri, calzi, curioși, cercetători dădeau [măsura] * întregii lui ființe interioare. Toderiță era singurul copil al procurorului Georges Clement și al soției sale Glicheria, necontestată frumusețe a orașului, recunoscută chiar de cucoane, cu adaosul firesc al comentariilor despre deșucheatele ei purtări, din care bună parte erau adevărate. Numele acesta monahal îl avea de la o mătușă, călugăriță la Văratic. Dintre toți iubiții ei nici unul nu se pricepuse mai bine ca fantezistul comandor Henri-Eugen Crihan să găsească o alintare numelui ei rar. Ofițerul îi spunea „Glück" — ceea ce înseamnă „noroc" în limba germană —

* În textul de bază : „impresia".

și mărturisea cu vorbe mari și gesturi largi și teatrale că norocul lui pe lume a fost ea. Atunci moldoveanca asta durdulie și ispititoare, nestatornică și înșelătoare ca apa, rîdea arătîndu-și dinții albi și frumoși și dădea ușor capul pe spate, ca și cum ar fi fost biruită de greutatea și bogăția părului, negru corb. Piciorul ei mic călca de sus și înțepat, dînd întregului trup bine făcut mișcări scurte, bruște și afectate. Din vîrtejul unei zile agitate de dragoste, Glück uita seara că mai e mamă și soție, după cum dimineața cînd deschidea ochii de asemeni nu-și putea aduce aminte, preocupată fiind de grija toaletei și a întîlnirilor, grele și mult mai delicate în orășelul acesta de provincie cu guri rele și ochi mulți. Firește că Amelica era departe de a se putea împrieteni cu o ființă ca doamna Clement. Trebuia însă să o îngăduie și să o primească de hatîrul procurorului și de ochii lumii, ceea ce regulat îi reproșa soțului său, socotind această înjosire a înaltei și severei sale morale ca pe o consecință a mutatului în provincie, în mijlocul lumii ăștia ticăloase. Întrucît îl privea, Georges Clement, chemat prin slujba ce îndeplinea să vegheze la echilibrul moral al societății, el se împăcase de mult și cu viața din afară de casă a soției sale și cu murdăria și cu neorînduiala din casă. Dacă nu se cheltuia prea mult și se făceau strașnice economii, se arăta mulțumit. De aceea era bucuros cînd îl invitau la masă și căuta asemenea invitații, pătrîndu-i mai întotdeauna rău că nu-și poate lua și băiatul cu el. Căci singura mituială care avea trecere la integrul procuror Clement era mîncarea. „Îndulcește-mă s-o îndulcesc !" îi scosese poreclă un maistru de desen de la gimnaziu, Aurel Bobancu, un glumici, tare urît de constănțeni pentru că le spunea întotdeauna adevărul în față, întovărășindu-l cîteodată și de o caricatură pe care o expunea chiar în geamul odăiței sale din centrul orașului. Fricos, procurorul nu se arăta sever în rechizitoriile sale decît față de borfașii de rînd. De criminalii fioroși și de răzbunarea lor mai apropiată sau mai tîrzie se temea „îndulcindu-și" mult vorba, lăsînd judecata la aprecierea Curții mai întotdeauna. Era un om mijlociu, cărunt, uscat, cu mustăți groase și lungi depășind cu mult linia obrajilor. Pe figura lui obosită ochii turburi, castanii erau mîncați în culoarea lor de pete albe. Clement era neliniștit, avea ticuri, își trăgea mereu manșetele ca pe niște burlane rotunde de sub mînecile gherocului vechi

și înverzit încheiat pînă sus. Procurorul avea întotdeauna toate buzunarele pline cu fel de fel de lucruri : cutii, bricege, piepteni, batiste, ceea ce dădea o linie chinuită întregii sale ființe gîrbove și plină de umflături. Cu soția lui era politicos și indiferent. De cîte ori un bărbat se apropia de ea și-i vorbea aprins și mai ales o privea dogoritor, cu o privire ce nu putea trece neluată în seamă nici de cel mai nepriceput dintre oameni, Georges Clement zîmbea și se depărta discret. Avea o meticulozitate de maniac. Două lucruri îl înfuriau și-i dădeau curaj acestui fricos : risipa, așa cum o înțelegea el și încercările de a turbura ordinea socială stabilită. Dacă la sfîrșitul mesei soția lui sau Toderiță începea o pîine nouă, pentru că le era foame și mai voiau o îmbucătură, procurorul urla că îl ruinează. Sau dacă o mișcare cît de cît de nemulțumire se afla printre lucrătorii din port sau cei de la atelierele căilor ferate, Clement devenea aprig și nemilos. Cerea urmărirea agitatorilor și aspra lor pedepsire. Meticulozitatea lui mergea pînă la nebunie. Acasă, pe birou avea întotdeauna șase creioane : trei negre, unul albastru și două — cele de procuror, cum spunea el — roșii. Erau toate ascuțite și cu vîrfuri ca acele. Cele negre stăteau în stînga ; cele colorate în dreapta. Penițele se găseau într-o cutie, la mijloc, sub o călimară, cu tocul înfipt în peria unei bule de bronz înfățișînd globul pămîntesc. Cel ce sta la birou, după rînduiala lui Georges Clement, trebuia să aibă întotdeauna în față pe acest glob cele două Americi. După cum era mișcat globul și n-avea chiar în față cele două Americi, procurorul simțea că a umblat cineva la birou. Și atunci începea un nemaipomenit scandal. „Glück" se uita la el cu milă, dădea din umeri și trecea la ea în odaie. În realitate ea răvășise biroul, scriind o scrisoare comandorului. Toderiță însă față de cuvintele aspre, nemăsurate, strigate ale tatălui său suferea și se chinuia cumplit. Ochii îi alergau neliniștiți pe lucruri, mîinile și le băga în buzunar, să și le încălzească și cutremurat de un fior clănțănea din dinți de parcă ar fi fost bolnav. Procurorul, firește, nu lua seama la starea fiului său și pleca trîntind ușa, bodogănind. Pe tatăl său Toderiță nu-l iubea. Îl ocolea pe cît putea, în cele trei camere strîmte ale lor și căuta să nu-i vorbească. Pentru mama lui în schimb, băiatul avea o adevărată adorare. Foarte cuminte și curat sufletește, Toderiță la cei aproape cinci-

sprezece ani ai lui avea o candoare ce-l apăra de orice bănuială şi de orice urîciune. De aceea băiatul nu numai că nu vedea, dar nici [nu] gîndea măcar la viaţa de ocară a mamei sale. Dacă ar fi ştiut, ar fi suferit cumplit. O ruşine şi o mîndrie ce se aprindeau iute şi una şi cealaltă, unite, i-ar fi dat o gravă deznădejde. Dar Toderiţă era departe de aşa ceva. Purta în el o seninătate, o bucurie, o lumină în care o păstra pe mama sa, poate şi din cauza frumuseţii ei. De cîte ori tatăl, sau lipsurile din casă îl chinuiau, băiatul chema icoana limpede a mamei sale, pe care o închidea în el, sau alerga să se arunce în braţele ei, pe care o îmbrăţişa şi o dezmierda. „Glück" îl răsfăţa, îl săruta, pentru că îşi iubea băiatul firesc, dar nu o dată i s-a întîmplat să-şi uite mîna mică, albă, grăsuţă şi îngrijită în pletele lui bogate, resfirîndu-i părul negru printre degete şi privind departe cu seriozitate, ţintă, aproape severă. Erau singurele ei clipe grave. Femeia aceasta cu rîsul uşor şi afectat, provocînd şi apărîndu-se cu rîsul, evadînd în rîs şi lăsînd în urma ei rîsul ca pe o ceaţă care să-i şteargă urma, în clipele acestea cînd îşi dezmierda băiatul se împietrea într-o severitate mortuară. Să o fi înspăimîntat prăpastia ce se adîncea în fiecare zi între candoarea lui Toderiţă, pe care o ştia, şi viaţa ei ? Să se fi temut de ziua cunoaşterilor şi a prăbuşirilor şi pentru el şi pentru ea ? De bună seamă că zvonul îndepărtat al acestor nenorociri ce umblau undeva prin cugetul ei o schimbau atît de adînc. Dar Glück revenea întotdeauna în orbirea ei uşuratică, asigurîndu-se că băiatul o iubeşte, că nu bănuieşte nimic şi mai ales că e încă un copil care nici nu ştie, nici nu pricepe lumea. Speranţa aceasta îndeosebi pe care ea o trăgea şi din dorinţa ei de mamă, dar mai degrabă din voinţa ei de femeie de a nu îmbătrîni, o purta pe drumul cel mai greşit. Pentru Glück, Toderiţă nu mai crescuse şi cînd se gîndea la el îl vedea tot un copil de opt, nouă ani. De aceea femeia a şi fost ispitită, fără prea multă îngrijorare, să-şi folosească fiul într-o împrejurare cu totul intimă şi primejdioasă. De cîteva săptămîni comandorul Henri-Eugen Grihan părăsise marina militară şi trecuse în cea comercială, avînd mai largi perspective şi mai serioase cîştiguri. Cîteva contrabande şi şirazuri frumoase, dăruite în dreapta şi stînga, la Bucureşti şi mai ales protecţia nelimitată a soţiei ministrului de Lucrări Publice, care îşi făgăduise o călătorie

în Orient şi o vizită, pe cămile, la piramide, în tovărăşia comandorului, îl dăruise pe Crihan cu comanda celui mai nou şi mai frumos pachebot al Serviciului Maritim. Invidia camarazilor şi zvonurile răutăcioase se domoleau de cîţiva prieteni de-ai lui Crihan, care răstălmăceau această numire ca pe o recompensă pentru atitudinea lui hotărîtă, şi unii spuneau şi patriotică, de pe vremea cînd, fiind încă în marina militară, cu cîteva luni mai înainte, săvîrşise o faptă aproape „eroică". Cînd răzvrătitul crucişător rus „Potemkin" a venit în faţa Constanţei în iunie 1905, înaintea predării, comandorul Crihan, pe a sa răspundere, a tras o salvă de pe „Elisabeta", prevenind crucişătorul rus că e gata de luptă. Era o provocare nesăbuită, avînd în vedere disproporţia dintre cele două vase. Din fericire n-a avut urmări. Oricum, prietenii lui Crihan, şi el cel dintîi, socoteau numirea aceasta ca foarte nimerită. Educaţia lui profesională primită în academii navale franceze, un stagiu atît de îndelungat în străinătate îl făcuseră pe Crihan să privească dispreţuitor spre marinarii şi comandanţii ieşiţi din cadrele pregătite în ţară. Pentru îndeltnicirea subţire de comandant de pachebat, în care ai de-a face numai cu lume aleasă, un adevărat om de lume ca el se cerea, nu numai nişte morocănoşi şi mîrlani cum erau cei de la noi din ţară. Apoi şi felul „artist" cu care Crihan se fălea, adică două poezii din Verlaine ştiute pe de rost şi cîteva fredonări abile după cîntece la modă îi dădeau dreptul — socotea el — să revendice şi să obţină comanda celui mai luxos pachebot. Grijile instalării în noua sa funcţie, poate şi o tăcere voită îl făcuseră pe comandor să nu dea nici un semn de viaţă. Şi acum Glück îi trimitea o scrisoare lungă, duioasă, plină de pătimaşe dorinţe şi nerăbdări, închisă cu două peceţi de ceară aurie şi încredinţată fiului său. La sfîrşitul scrisorii, pentru a risipi orice fel de bănuială, ea-şi ruga amantul să fie prevăzător cu băiatul său şi, dacă poate, să-i satisfacă firească lui curiozitate, lăsîndu-l să viziteze vaporul. Băiatul a plecat vesel sărind două cîte două treptele ce coborau spre port. Ajuns lîngă vas, Toderiţă s-a oprit mai întîi pe chei pentru a admira frumuseţea şi mărimea pachebotului alb şi înalt, ca un perete cu zeci de ferestruici rotunde, cu un coş gros din care urca un fum albicios, duduind tainic de o ascunsă putere. Vaporul i se părea băiatului o minune de la care nu putea să-şi ia ochii.

Sosise în dimineaţa aceea vasul şi, între catarge, îi şi flutura un pavilion albastru cu un patrat alb, semn că va pleca iarăşi în cursă, chiar în aceeaşi seară. Pe puntea liniştită la ora aceasta a după-amiezii Toderiţă a întîlnit doar un timonier, care l-a dus pînă la cabina comandantului.

După ce un glas aşezat i-a răspuns cînd a bătut la uşă, Toderiţă, la intrarea în cabină, s-a încurcat într-o perdea de mărgele sonoră care acoperea uşa pe dinăuntru. Pe comandor l-a găsit citind îmbrăcat încă în alb, în acest sfîrşit de septembrie, răsturnat într-un jilţ. Plutea prin încăpere un miros de tutun bun, parfumat, ce stăruia amestecat cu o mireasmă grea, dulceagă, desprinsă de pe toate lucrurile. Cabina gemea de covoare orientale, iar de sus, de lîngă busola prinsă în tavan, chiar deasupra patului, perdelele de borangic fin, ţesute cu fir de aur îmbrăţişau locul de odihnă, ca un polog. Un papagal guraliv, alb, cu o creastă mare pe care şi-o arunca înainte, se agăţa pe zăbrelele unei colivii de alamă, bîiguind cuvinte stîlcite pe limba lui. Iar pereţii, toţi, erau acoperiţi numai de fotografii de femei, bătute strîns una lîngă alta. Pe biroul din faţa patului cîteva hărţi şi un puternic binoclu de marină. Cînd a intrat Toderiţă, comandorul nu l-a recunoscut şi l-a privit mirat. După ce a citit însă scrisoarea, purtarea lui s-a schimbat. S-a ridicat, i-a oferit băiatului fructe şi şocolată şi a început să-i povestească multe despre vapor şi călătorii. Se desprindea însă pentru Toderiţă din toată fiinţa comandorului un farmec pe care nu-l mai întîlnise încă la nimeni. Îl asculta atent, văzînd chiar toate cele despre care marinarul îi povestea. Deodată se deschise uşa cabinei şi o femeie tînără cu o pălărie mare, într-o rochie învoalată în jurul trupului mlădios, intră. Comandorul nu se ridică de la locul său, nu-i dădu mîna, nu-i spuse numele, ci îl prezentă numai pe Toderiţă în cele mai neaşteptate cuvinte.

— Iată aici pe prietenul meu... cel mai isteţ dintre tineri... cel mai bun „cărturar"... (şi pentru că Toderiţă îi spusese că învaţă şi pianul) cel mai bun dintre pianişti...

Exagerările acestea ridicole rostite de comandor deodată, fără noimă, îl mirară pe băiat şi-l impresionară neplăcut mai ales faţă de frumoasele lucruri pe care i le spusese mai înainte. Judecata tînărului mergea şi mai departe şi-l lămurea la comandor şi pe om, care era în

stare să treacă atît de ușor și nelegat de la o purtare așezată la una nesăbuită. După aceste prezentări ciudate, fără să mai spună un cuvînt, comandorul se ridică și părăsi cabina. Se uită însă lung și cu înțeles la femeie și din ochi — fără să simtă băiatul — o îndemnă spre el. Lăsați singuri cei doi tineri s-au simțit stingheriți. Au încercat să lege o vorbă și n-au izbutit. Femeia a încercat să rîdă, dar nu i s-a răspuns ; a încercat să se apropie de Toderiță pentru a-i vedea mai de aproape culoarea ochilor, dar acesta s-a ferit. În cele din urmă au luat fiecare cîte ceva, el un album, ea o carte și tăcuți au început să răsfoiască. Așa i-a găsit comandorul la reîntoarcerea lui, cam peste o jumătate de oră. Cînd i-a văzut cuminți și străini unul de celălalt, a încruntat din sprîncene, s-a întunecat și scurt, fără altă explicație l-a rugat pe Toderiță să-l urmeze. Băiatul s-a înclinat în fața femeii și a ieșit urmîndu-l pe comandor, care el însuși a mers să-i arate vasul. Ofițerul acum iarăși se schimbase, iarăși se purta frumos și așezat cu el. Cînd au ajuns pe puntea de comandă, Toderiță a simțit o bucurie, în bătaia vîntului care șuiera încet printre catarge. De la înălțimea aceasta se putea privi peste digul cel mare, dincolo în larg, unde o hulă adîncă frămînta marea acoperind-o cu spumă.

În port apa era liniștită, totuși o legănare ușoară a vasului dădea o plăcută amețeală. Și Toderiță oftă și îi mărturisi comandorului dragostea lui pentru mare și vapoare și dorința de a se face marinar. Abia după un răstimp acesta îi răspunse. Cuvîntul calm al comandorului se încălzea tot mai mult, creștea, se împodobea de culoare, în varietate și în putere. Vorbea iarăși de călătorii dar în alt fel. Pretutindeni el vedea locurile, cerurile, oamenii, dar mai ales femeile. Și vorbele lui apăsate, tari despre bucuriile pe care le dau aceste femei stinghereau în sufletului lui Toderiță așezări limpezi și curate. Băiatul răspundea sau cu neînțelegeri sau cu închideri în el însuși și neplăceri față de aceste violente povestiri ale marinarului, cari voiau să fie și învățături în același timp. Dar Henri-Eugen Crihan, pornit pe cîntarea aceasta impură a femeii, se înciuda și creștea pînă la mînie față de încăpățînarea și neînțelegerea băiatului. Și mai ales gîndul că băiatul acesta greu de ispitit, închis fără voie în candoarea lui era fiul iubitei sale îl înfuria. În cele din

urmă i-a spus cu asprime lui Toderiță că degeaba vrea să fie marinar, că n-are nimic bărbătesc în el.

— Te-ai purtat ca un papă-lapte, adause el. Adineaori, cînd te-am lăsat singur, doar că nu ți-am atîrnat muierea de gît...

— Domnișoara, încercă să spună Toderiță...

— Ce domnișoară ? îl întrerupse brutal Crihan. O ștoalfă oarecare... și atîta tot... Tu crezi că toate pe cîte le-ai văzut la mine pe pereți sînt contese ?... Te-nșeli, băiatule...

Și ofițerul încercă telegraful de comandă care răspunse cu multele lui sonerii, ca la plecare. Cuvintele lui Crihan i-au dezvăluit băiatului deodată o urîciune pe care n-o bănuia. Și în ea, ca sub apele unei mlaștini în care se înecă, Toderiță văzu chipul mamei sale. Furat o clipă de gînduri, s-a trezit dureros în realitatea lucrurilor. Nu-și mai găsea locul. Era palid și iarăși obișnuita lui nervozitate îl stăpînea. Cînd și-a luat rămas bun de la comandor nu l-a privit în ochi, ci s-a înclinat adînc în fața lui, și atît... Apoi fără să-și ridice fruntea a alergat pe scări, pe punți și a coborît pe chei. Acolo s-a oprit o clipă și a respirat ușurat. Comandorul l-a urmărit de sus de pe comandă, a dat din umeri și i-a-ntors spatele intrînd în cabina timonierului. Toderiță a privit iarăși vaporul care acum pentru el era altul decît cel de la venire. Se petrecuse pe vaporul acesta cu el un lucru grav, adînc jignitor. Simțea că-l doare ceva, că trecuse ca un vînt aspru care luase podoaba pomilor înfloriți... Și Toderiță nu s-a întors acasă, ci a rătăcit pînă cînd s-a lăsat noaptea printre stînci, lăsîndu-se stropit de valurile ce se sfărîmau. Se simțea pentru prima oară murdărit și copleșit de o povară pe care nu o putea arunca din el, nu putea scăpa de ceea ce ducea în afunduri, căci Toderiță în timpul lipsei comandorului, cu albumul pe genunchi, plimbîndu-și ochii pe pereții acoperiți de fotografii ai cabinei, văzuse și fotografia mamei sale... Atunci nu bănuise nimic rău. Acum însă îl revolta și îl scîrbea purtarea comandorului.

Amelica în rîvna ei de a da o educație cît mai aleasă și mai înaltă fiului său, îi luase lui Onuț ca profesor de limba și literatura franceză pe un elvețian ciudat și singuratic, profesor la un institut din localitate. Și pentru că

în casa lor era mai mult loc, domnul Marc A. Jeanjacquet — acesta era numele profesorului — venea regulat de trei ori pe săptămînă să facă lecții cu trei elevi cam de aceeași vîrstă ; cu Onuț, cu nelipsitul său prieten Toderiță și cu Sile, al treilea băiețaș, fiul prefectului conservator Scafeș. Domnul Jeanjacquet era o ființă ciudată chiar la înfățișare : purta plete ce îi cădeau pînă pe umeri, iar pe vîrful capului o tichiuță neagră, rotundă, de catifea. Iarnă-vară umbla înfășurat într-o enormă pelerină neagră strînsă cu grijă la piept. În colțurile gurii morfolea neîncetat țigări lungi de foi, dintr-un tutun cu miros greu. Să tot fi avut treizeci și cinci de ani. Bine legat, cu o mustăcioară roșcată, nu vorbea bucuros decît cu copiii. De fel din Friebourg, fusese silit să-și părăsească orașul natal din cauza ideilor lui înaintate (era socialist) și din cauza unui pamflet pe care-l scosese, stîrnind mînia concetățenilor. Jeanjacquet era un om lăsător, moale, dar cult. Avea nu numai o bună tîlcuire a literaturii universale, ci stăpînea și o cunoaștere a clasicismului. Era rece și necomunicativ. Închis în el, nu se pricepea să îndrumeze pe un altul în ale inimii. Scriitor cu o formă perfectă și riguroasă, el a fost profesorul întru poezie și prozodie a celor trei elevi ai săi, învățătură de pe urma căreia singur Onuț avea să folosească. O mare prietenie se legase însă între băieți și profesorul lor, astfel că Toderiță, în impasul și frămîntarea în care-l lăsase vizita de la comandorul Crihan, nu s-a priceput să se îndrepte înspre altcineva decît înspre profesorul său de franceză. O nevoie a sufletului îl mîna înspre el. Băiatul i-a mărturisit toată durerea și mai ales surprinderea neplăcută care îl turburase adînc. Profesorul l-a ascultat atent, a dat din cap de cîteva ori. Deși înțelegea perfect starea sufletească a băiatului și sincer ar fi vrut să-i vină în ajutor, Jeanjacquet își dădea seama ce greu are să-i vină, cu firea lui, să desfacă, să aline și să limpezească sufletul acesta fraged. Totuși l-a chemat să vină la el acasă. Jeanjacquet locuia într-una din acele case cu două etaje, rău încheiate, în care la Constanța, pe coasta de nord a orașului, fluieră vîntul și iarna și vara. De la fereastra lui, peste un mic golf se vedea casa înaltă a doctorului Sîntu, iar dedesubt, la picioarele unui mal lutos, se frămînta neîncetat marea mîloasă plină de alge smulse și de spumă. Abia departe

apa se adîncea și se limpezea. Era mai întîi verde și numai pe zare își căpăta o culoare albastră.

Încăperea în care locuia profesorul era simplă și neprietenoasă. Un cufăr mare de paie din Elveția și cîteva lucruri săracăcioase ale proprietăresei — o armeancă — la care ședea, se învecinau. Răvășeala și dezordinea domneau peste tot. Îmbîcseala de tutun intrase în lucruri într-atît, încît abia de se mai putea primeni cu aerul sărat al mării ce năvălea pe fereastra dată de perete. Cînd Toderiță a urcat scările șubrede, ce scîrțîiau la fiecare treaptă, a început să bată rar cîte două lovituri clopotul de la biserica grecească. O tătăroaică cu fustele suflecate spăla scara bolborosind ceva pe limba ei, iar soarele palid și tot mai fără putere al toamnei furișa o lumină galbenă prin toate crăpăturile peretelui de lemn. Era o sîmbătă după-amiază și o tristețe plutea peste colțul acesta de oraș pustiu și străin pentru sufletul copilului. Racila lui era tot mai grea și mai dureroasă. Cînd a intrat la profesorul său, acesta nu era singur. Un om înalt, blond, spătos, cu o privire blîndă, îi ținea de urît. Era îmbrăcat cu o pereche de pantaloni cenușii, avea un tricou marinăresc cu dungi albe și albastre, iar în picioare sandale. Într-o farfurioară își turna ceai dintr-o ceașcă, pe care-l sorbea cu poftă.

— Iată pe elevul meu de care ți-am vorbit, Ivan Maximovici, spuse profesorul pe românește, rar și poticnit la intrarea lui Toderiță. Omul se ridică și-i întinse băiatului o mînă mare, puternică.

— Îmi pare bine, rosti el în limba noastră, înmuiată însă de accente tărăgănate. Apoi se așează iarăși și continuă să-l privească pe Toderiță zîmbind. După ce și-a primit și el ceașca de ceai, băiatul nelămurit, întrebător nu înțelegea de fel toată întîmplarea și se uita curios cînd la profesorul său, cînd la străin. Jeanjacquet, pentru ca să-l scoată din această nedumerire îi spuse în cele din urmă :

— Te-am chemat, dragul meu, pentru ca să-l cunoști pe Ivan Maximovici. Vei avea multe de învățat de la el. Și apoi el știe mai bine decît mine să asculte și să povățuiască. De aceea i-am povestit și lui durerea ta... Și cu siguranță Ivan Maximovici, așa cum îl cunosc, are să găsească o cale spre inima ta...

Toderiță roși și două lacrimi îi străluciră în pleoape. Se strînse pe scaun cu capul în piept, nemaivrînd parcă să audă. Stătu așa, ca sub ploaie...

— Îmi dau seama, continuă Jeanjacquet, de rușinea și de durerea ta. Și nu numai pentru tine, dar și pentru altcineva... Străinul, bîndu-și ceaiul, îl aproba pe profesor, dînd din cap, privind neîncetat cu un zîmbet pe Toderiță. Din întreaga lui ființă se desprindea o prevenire, o prietenie, o bunătate care mergeau să-l învăluie și să-l mîngîie pe băiat, să-l ușureze și să-l apere de lucrurile aspre pe care avea să le audă.

— Durerea ta, continuă profesorul, e tot atît de proaspătă și tare la vîrsta ta ca și o bucurie care ți-ar fi putut veni. Alții încep cu o bucurie, tu ai început cu o mare durere... De data asta Ivan Maximovici cu o față serioasă și gravă își legăna mîna dreaptă în sus și în jos, cu arătătorul înspre pămînt, ca și cum ar fi vrut să spună : așa e !

— Să nu crezi, continuă cel ce vorbea, că noi nu ne dăm seama de ceea ce se petrece în tine. E foarte trist pentru că o mînă ticăloasă a stins toate luminile. De obicei în lumea din care ai ieșit tu și în care crești lucrul acesta se întîmplă încetul cu încetul și mai tîrziu. Despre aceasta am vorbit îndelung cu Ivan Maximovici și am văzut că nici eu și nici el nu avem la îndemînă o putere care să te liniștească. Ceea ce s-a făcut s-a făcut și te-am chemat aici să îți spun nu că ai să te liniștești, ci că ai să ai de luptat cu tine însuți... Apoi întorcîndu-se către celălalt : Mai departe lămurește-l dumneata, prietene, căci ai mai mult dar decît mine.

Aici Ivan Maximovici se ridică în picioare și-și trecu amîndouă mîinile lui mari peste ochi, ca și cum s-ar fi spălat pe față. Cu gesturile astea părea că-și limpezește gîndurile și caută ceva. În cele din urmă zise tărăgănat, cu jumătate glas, ca și cum ar fi vorbit să nu trezească pe cineva :

— Té-ai privit vreodată răsfrînt într-o apă liniștită, Fedor Gheorghevici ? Toderiță tresări auzindu-se numit în felul acesta. E frumos, nu e așa, continuă străinul, dar cred că nu ți-a trecut niciodată prin gînd c-ai să-ți petreci toată viața așa... privindu-te. Așa e și cu ceea ce simți acum. Și de vreme ce va trece, pentru că știi că va trece, de ce să nu te rupi cu voință de acum... Încearcă

şi-ai să vezi c-ai să poţi ! Spuneţi-aşa : sînt alţii care n-au nici ce să mănînce şi eu am timp să mă privesc cum sufăr ! Asta nu e o treabă de bărbat, Fedor Gheorghevici. Apoi, după o tăcere : Ţi-a fost vreodată foame şi n-ai avut cu ce să ţi-o stîmperi ? îl întrebă Ivan.

Toderiţă se gîndi la pîinile întregi de la ei de acasă pe care tatăl său nu mai dădea voie să le înceapă dacă socotea că au mîncat îndeajuns. O umbră de revoltă se lăsă pe faţa băiatului şi el răspunse scurt şi întunecat :

— Da, aş mai fi mîncat bucuros şi nu m-au lăsat.

Ivan zîmbi iarăşi cu bunătatea lui obişnuită, se apropie de băiat, îl sărută pe frunte şi-i culcă obrazul pe braţul său puternic.

— Şi asta te-a mîniat, Fedor Gheorghevici, mai mult decît te-a durut. Te-ai mîniat atunci, pentru că te-ai mîniat şi acum. Aşa ţi-e felul. Şi depărtîndu-se de băiat şi arătîndu-l cu degetul : Uite ce întunecat eşti ! Şi acum simţi încă nu foamea, ci mîndria şi libertatea jignite că n-ai mai fost lăsat să mulţi o bucată. Omuleţul s-a trezit. E treaz şi asta e destul... Nu mi-e frică de tine... Dar gîndeşte, Fedor Gheorghevici, că sînt şi alţii pe care nu mîndria îi doare, ci trupul, stomacul, gîtul, cînd n-au ce mînca... Gîndeşte-te la ei că sînt mulţi şi tu ce ai de gînd să faci pentru ei ? Şi întorcîndu-se către profesor care sta liniştit, îi spuse aproape şoptit : Mai mult poate acum n-ar înţelege ! Eu aşa cred ! şi se aşeză.

Se însera. O pîclă grea începea să se lase. Intra ca un fum pe fereastra deschisă, dînd o înfiorare de umezeală ce învăluia. Sirena din capul digului începuse să urle din timp în timp. Ivan îşi luase chitara şi cînta încet un cîntec vechi marinăresc de pe coaste îndepărtate. Jean-jacquet îşi chinuia trabucul între dinţi, iar Toderiţă, primenit parcă, spălat de scurtele cuvinte ale străinului, aşezat tihnit între doi oameni mai mari decît el, în liniştea şi visarea lor se simţea mult mai uşurat de gîndurile lui grele. Era de ajuns încheierea aceasta a unei bune şi liniştite prietenii ce i se dădea pentru ca băiatul să se simtă cu încetul mai limpezit.

Deodată, de sub fereastra deschisă, de pe mal, o larmă se ridică. Erau glasuri multe, încăierări de zvonuri şi umbre ce se mişcau şi nu se putea desluşi în ultimele raze ale apusului, stinse de ceaţa ce se lăsa. Oamenii s-au oprit, au ascultat, apoi cîteşitrei au coborît. Jos printre

stînci se aprinseseră cîteva felinare. Era una din acele zilnice nenorociri ce se întîmplau în vecinătatea casei în care locuia profesorul. Se umplea un mal cu pămînt adus din săpăturile din susul orașului. Și tătarii, harabagii zgomotoși, veneau aci să răstoarne harabalele lor. De multe ori se întîmpla însă, cum se întîmplase și acum, ca harabaua răsturnată prea aproape de buza malului să se prăvălească și să se ducă rostogolită, cu cai cu tot și cîteodată și cu un om, pînă jos pe stînci. Acum toată lumea se strînsese în jurul unei astfel de nenorociri. Un biet tătăraș, tînăr, zăcea cu fața în sus, la lumina felinarului, cu ochii închiși, cu o dîră de sînge prelinsă printre buze. La căpătîiul său era doctorul Sîntu, aflat din întîmplare pe acolo. El cerea ca bolnavul să fie grabnic ridicat și dus la el la spital. Doctorul poruncea, se agita și arăta o grabă ce nu ținea numai de îndatoririle profesiunii sale. Lumea strînsă privea la el cu nepăsare. Dar mai nepăsător ca oricine era colegul său englez doctorul Irwin. Bătrîn, rămas pe meleagurile acestea din vremea turcilor, acesta, roșcovan la față, cu o veșnică pipă ce-i îngălbenise mustățile mari și albe, cu o cască de colonii și cîteodată călare pe un măgăruș, bătea drumurile și străzile cu o geantă de medicamente la el, în care populația băștinașă mai avea multă încredere. De data asta doctorul Irwin își lăsase măgărușul sus și coborîse să vadă ce se întîmplase. Sta liniștit, își fuma pipa și privea neavînd nici o nădejde în ajutoarele pe care vrea să le dea Sîntu. Dar cînd acesta ridicînd felinarul l-a privit în față și l-a întrebat ce crede, englezul a zîmbit sceptic, a clipit de lumină, și-a scos pipa din colțul gurii, a dat din umeri și a rostit, gata de plecare :

— Tătari, mulți sînt.

Peste cîteva clipe și doctorul Sîntu și-a dat seama că băiatul murise. Lăsat în întuneric numai cu un felinar la cap pînă la sosirea procurorului, mortul sta neacoperit în bătaia și murmurul valurilor. Numai în jurul său, în întuneric se auzeau mîrîituri și plescăituri. Erau tătarii care se repeziseră cu cuțitele la caii zdrobiți din care cu lăcomie își tăiau hălci întregi.

Pe Toderiță, Ivan l-a lăsat acasă mult mai liniștit sufletește cu toată scena de groază la care privise, și a plecat mai departe coborînd spre port, departe, dincolo

de bazinul de petrol, spre cimitirul vapoarelor, unde se cuibărise.

Lui Ivan Maximovici Martînov, căpitănia portului îi îngăduise să țină un fel de atelier și să locuiască pe un vechi remorcher de la Dunăre, „Sulina", amenajat odinioară și pentru excursii. Vaporul vechi, cu zbaturi, aplecat pe un bord dormea în cimitirul portului printre alte ambarcații dezafectate. Se ajungea pe bordul vasului cu ajutorul unei punți dintr-o singură scîndură ce se mlădia primejdios sub greutatea pasului. Dar pentru cei trei prieteni : Onuț, Toderiță și Sile această primejdie nu era decît o bucurie adaosă vizitelor lor de pe „Sulina". Puntea i se părea mai grea de trecut profesorului Jeanjacquet. În după-amiezile calde și senine de toamnă, care la Constanța se prelungesc pînă aproape de miezul lui noiembrie, pe „Sulina" se strîngea micul cerc pentru lecturile și discuțiile sale. „Sulina" avea un fost salon, cu bănci circulare. Aci se sfîșiau zdrențele unei vechi îmbrăcăminți de catifea roșie. Erau și două mese, de fiecare parte a salonului cîte una, prinse solid în podea. Aci se țineau ședințele nu fără a izgoni mai întîi șobolanii care se aciuaseră pe sub perinele desfundate. Se citea în salonul acesta literatură franceză modernă — Maupassant în primul rînd cu multele lui schițe și nuvele — și se revedeau frazele în rostiri și lecturi, se îndreptau corect accentele. O lectură mai rară și cu atît mai prețioasă, pentru că era întovărășită de multe comentarii ale profesorului, se făcea din Montaigne și din Pascal. Dar mai mult pentru bucuria lui, căci pe ceilalți îi atrăgea mai puțin. Jeanjacquet, deși socialist, era de altfel un credincios fără umbră de îndoială în convingerile lui religioase și un catolic des întîlnit în mica bisericuță abia aciuită undeva în această cetate a Constanței.

Un ascultător atent era Ivan Maximovici. Vorbea și el o franceză corectă în afară de germană și alte limbi pe care le învățase în Rusia, în cutreierările lui revoluționare care îl purtaseră din Finlanda pînă la Marea Caspică și mai departe pînă la flota din Extremul Orient. Marinarul asculta încîntat povestirile lui Maupassant, ciocănind la ocheanele și busolele pe care le repara și le punea la punct, îndeletnicire gingașă între optică și mecanică, pentru care avea o deosebită îndemînare și era mult prețuit. De altfel era singurul în tot portul care se pricepea

la așa ceva. Și veneau la el nu numai români, dar și străini de pe vapoarele în trecere să le verifice busolele. În felul acesta refugiatul din flota imperială izbutise să cîștige parale bune. Cînd lecturile se isprăveau, Ivan Maximovici își lăsa ciocanele lui subțiri și ușoare, ca de ceasornicar, aprindea o lampă cu petrol și punea apa de ceai. Niciodată oaspeții lui de pe „Sulina" nu duceau lipsă de ceai, de prăjituri și de poame. Ba din cînd în cînd cei trei flăcăi cu tuleie pe obraz învățau să tragă și cîte o țigară și ameteau. Pînă să fiarbă apa, marinarul povestea, cu glasul lui gros și puțin tărăgănat, cîte în lună și în stele. Vorbea despre locuri îndepărtate, despre corăbii și despre oameni. Adesea urca împreună cu musafirii lui pe puntea de comandă a „Sulinei", un foișor primejdios fără balustradă, și de la înălțimea aceasta, privind peste digul cel mare, împărțea Marea Neagră în sectoare geografice care mai mult decît niște abstracte indicații, sub cuvintele lui erau adevărate peisaje. Puternic, înalt, cu pieptul desfăcut sub tricoul alb și albastru mult răscroit, Ivan Maximovici tăia prin aer cu brațul lung și palma ciolănoasă, felii-felii și hotare pe întinderea mării. Apoi strîngea pumnul și numai arătătorul lui butucănos rămînea neclintit pe un punct din zare, pe care-l sfredelea cu mișcări în dreapta și în stînga de parcă ar fi vrut să-l scobească și să dea cep orizontului. Și atent, cu ochii mari, stătuitor, cu toată voința încordată ca și cum ar fi chemat privelișteа pentru bucuria tinerilor săi ascultători rostea :

— Acolo e Constantinopolul !

Și o dată prins Constantinopolul, Ivan Maximovici îl ținea pe loc, îl țintuia cu degetul să nu-l scape și-l apropia prin cuvinte. Creștea orașul pentru ascultători nu numai în larga lui așezare, dar și în amănunte pe care nici o fotografie, nici vreo altă descriere nu le-ar fi putut reda. Pasiunea de călător a marinarului și memoria lui minunată descria, împodobea, apropia. Și ținînd mai departe degetul pe același punct, pentru că pe acolo era trecerea, vorbitorul evoca Helespontul, Grecia, Siria, Egiptul, Italia, Mediterana întreagă. Aci, între frazele mai rare ale lui Ivan Maximovici interveneau informații scurte de istorie și cultură generală ale lui Jeanjacquet. Erau ca niște note didactice, uscate, cu trimiteri și cu litere mărunte din josul paginii, față de povestirea largă a marinarului. Și încetul cu încetul brațul se mișca făcînd roata

mării. De la dreaptă la stînga depărtîndu-se puțin pe lungimea razei, Ivan Maximovici cerceta acum coasta de sud a Mării Negre. Și mergea pînă pe cele mai depărtate meleaguri. Iată Sinope, și numai cu două degete mai la stînga Batum. Drum de aproape o mie de mile marine, de aci de la Constanța, explica marinarul, și plutiri peste adîncimi mai mari de două mii de metri cu funduri de gaze otrăvite, lipsite de pești. Amănuntele acestea îi uimea și îi înspăimînta pe băieți. Închipuirile lor tinere, înflăcărate, ajutate de proaspetele lor învățături îi făceau să alerge cu gîndul.

— Dacă ai putea zbura pînă acolo ! făcea moale Sile Scafeș, băiatul prefectului, un spirit înclinat spre lene și comoditate.

— Ba să călătorești cu pînze, zile întregi ! prefera visător Onuț.

— Ba să fii acolo și să te plimbi printre oameni de tot felul, să le înveți limba și să le cunoști obiceiurile, adăuga Toderiță, mai înclinat și mai sensibil la aspectele sociale. Și cîteșitrei stăteau cu privirile ațintite asupra punctului din zare, care de bună seamă nu mai era cel arătat de marinar și era la fel cu oricare loc de pe roata mării, pustie și neprietenoasă. Atenției acesteia istovite însă a băieților îi venea în ajutor Ivan Maximovici. El restabilea punctul cu arătătorul mîinii drepte, indicîndu-le cu stînga locul pe o hartă a Mării Negre pe care o ținea pe genunchi. Apoi, cu gesturi rotunde, din ce în ce mai crescute, el construia Caucazul pentru imaginația copiilor pînă ce, întinzînd iar palma în jurul lui, imagina și netezea suprafața Mării Caspice. Închipuirea cărturărească a profesorului Jeanjacquet se lăsă deîndată ispitită de Caucaz și de amintirile lui mitologice. Prometeu și Medeea au fost numiți și povestiți în tragediile lor. Acum, pentru băieți, zarea creștea și mai misterioasă. În special Onuț visa și mai complet visul antichității la mare. O legătură tainică se făcea în el cu ce știa despre pietrele vechi din temeliile casei lor, despre lumea trecută, din ale cărei urme pipăise și văzuse. Și pentru prima dată, el a încercat dulceața evadării din clipa de față, bucuria fugii fără pași și primejdii...

Aici însă, Ivan Maximovici stăruia într-un anumit fel. Mai mult chiar ca altă dată, cînd cu brațul lui lung ajunsese pe arcul zării pînă la Sevastopol și la Odesa, aici,

unde dincolo de linia pustie a mării mai era un munte și încă o mare, el se oprise ca și drumețul ce nu putea să treacă ușor peste locul unde s-a întîlnit o dată cu un lucru de seamă din viața lui. Și pe puntea înclinată a remorcherului, sprijinindu-se de catarg ca pentru o lungă poveste, marinarul începea să vorbească rar, cu aprindere în glas pe cîte un nume, despre luptele revoluționare duse pe meleagurile acelea, lupte la care luase și el parte. Și pentru prima dată, Ivan Maximovici vorbi și despre el, povestind cine e și de unde vine.

Se născuse undeva pe lîngă gura Nistrului, într-un bordei în care și pe bunicul său și pe tatăl său i-a apucat venind seara frînți și cîteodată și beți de la munca de pe șlepuri. De acolo deprinsese și limba românească. Și-a petrecut copilăria hoinărind și învățînd carte de la nevasta unui brutar, care avea legături cu cercurile revoluționare. Dorul lui de apă și de muncă pe lîngă ape l-a dusă pînă la malurile Caspicei, la Bakum. Aici a fost barcagiu, apoi marinar pe petroliere. Avea cincisprezece ani cînd a intrat în mișcarea revoluționară și a primit sarcini aproape peste tot pe întinderea marii Rusii. Astfel a învățat multe limbi și în cercurile revoluționare a auzit de multe cărți pe care pe urmă le-a citit. Ajuns în marina de război, și-a dus mai departe acțiunea lui revoluționară. Din toată această poveste cuprinzătoare la care băieții ascultau cu ochii sticloși și nemișcați, amintirea lui Ivan Maximovici alegea aceleași locuri ale preferințelor sale, pe aceiași oameni din amintirile sale de la Bakum. Se simțea că acolo era legat și cu mintea și cu sufletul. Multe lucruri povestea el și despre mișcarea și despre ideile revoluționare de acolo. Profesorul, pe unele le știa ; despre altele întreba, cerînd lămuriri. Cumpănit și puternic, Ivan Maximovici se lăsa totuși furat de amintire. Se vedea, cu ani în urmă, în casa bunicului Evgheni Nikolaevici, muncitor de la Odesa, unde intrase într-un cerc revoluționar condus de studenți social-democrați. Apoi, ca om de încredere, se vedea făcînd parte din organizația de pe crucișătorul „Ecaterina a II-a", apoi urmărit și fugind spre România. Era pe la începutul lui 1904. Puțini de aici din România se interesaseră de trecutul lui. Pe oameni[i], despre care vorbea, profesorul îi cunoștea puțin. Dar Ivan Maximovici stăruia și vorbea cu aprindere și cu duioșie mai ales de unul dintre ei. Prieten părea că i-a fost, și

învățător, desigur. Îl mărturisea marinarul ca salvator din multe împrejurări grele din viața lui revoluționară. Deodată se opri și spuse cu voce puternică și tunătoare :

— Asta om, nu glumă ! și plescăi cu latul palmei sale mari de lemnul catargului. Apoi, socotind poate că a vorbit prea mult și despre el și despre trecutul lui și lumea revoluționară de dincolo, se uită în jur cu cercetare. Băieții nici nu mai mișcau, sorbindu-i cuvintele, iar profesorul urzea gînduri privind la vîrful unui bețișor cu care scria lucruri nelămurite pe scîndurile punții. După ce Ivan Maximovici se asigură că nici o primejdie nu-i va putea veni dinspre acești ascultători, în care de altfel vechea experiență de agitator îi spunea că din fapte, din descrieri și evocări ideile noi se desprindeau încă turburi, dar porneau, se adînceau și rînduiau în alt fel așezările interioare ale acestor copii, ceea ce, de altfel, urmărea și dorea și el, după un răstimp strigă ca pe o noutate menită să umbrească totuși puțin cele petrecute.

— Ei și acum, cît mai e lumină să pornim pe mare !

Și toată lumea a coborît pe puntea de jos a „Sulinei".

Pe Onuț, de cîtva timp, de cînd începuse să înțeleagă rostul firii și al întîmplărilor din jurul său, privelișteа mării, atît de variată, îl cufunda, ca și întoarcerea în trecut, într-o visare adîncă. Era un lucru nou, pe care-l simțea cum crește din el o dată cu vîrsta, și căruia nu i se putea împotrivi. O latură a ființei sale se zidea și, atent, băiatul o deprindea fără să vorbească nimănui despre ea. Făcea bine, făcea rău, Onuț nu știa și nu cerceta, dar privea și aștepta desăvîrșirile ei.

Aici, la cimitirul vapoarelor, marea era strînsă între blocuri de ciment și umplea un fel de groapă adîncă ce se sfîrșea cu un povîrniș, urcînd pînă la o plajă minusculă. Apa era limpede ca lacrima și păstra în grosimea ei lucruri căzute de mult la fund și care dormeau ca sub o grea vitrină de cleștar. Ancore, lanțuri, ba și unele cutii vechi de tablă stăteau înfipte într-un nisip auriu. Adîncă, grea și totuși luminoasă, marea aici se subția spre țivul plăjii și în palpitația ei ușoară și liniștită, ca pieptul unei ființe care respiră, venea să sfarme de scoici și de pietre o buză ușoară, subțire, ca a unei cești de porțelan străvezie. Onuț o privea și-și amintea și de alte priveliști atît de felurite ale ei, încît parcă n-ar fi fost aceeași undă și aceeași apă. Prin coamele verzi de va-

luri, cu spumă pe creştet, el vedea altă mare şi pe ea luntrea frămîntată, legănată, purtată, săvîrşind o altă minune ce hrănea neîncetat închipuirea, uimirea şi visarea lui Onuţ : taina plutirii. Astea erau gîndurile care îl cercetau, cînd a fost chemat să sară şi el în „barca" lui Ivan Maximovici. Barca aceasta era o lotcă neagră de pescar semănînd cu o pirogă, aşa cum se văd multe la Constanţa, avînd bordurile înalte, aplecîndu-se tare cînd ia vînt, sub o pînză pătrată ce pare văzută din depărtare, un plic înfipt cu unul din colţuri în mare.

Cînd a[u] ieşit în larg, ziua senină ce cădea brăzda cu largi fîşii portocalii cerul spre apus, deasupra îndepărtatului mal, lăsînd să lunece printre nouraşii de purpură un disc enorm şi însîngerat : soarele. Dinspre răsărit, o pulbere viorie vestea noaptea şi foarte departe, pe zare, licăreau primele stele mărunte şi palide. Marea respira într-o hulă puternică, fără spume, pe care luntrea urca şi se apleca scîrţîind. Ivan Maximovici trăgea la rame puternic, cu acel „hînc" ! al pieptului şi al gîtlejului ce se leagă ritmic de ridicarea şi lăsarea vîslelor. Trecînd prin dreptul farului vechi, de sus, de pe bulevard, ei se îndreptară spre nord, spre golful de sub locuinţa profesorului, unde Ivan Maximovici îşi ţinea luntrea lîngă el cînd n-o avea în port. Constanţa începuse să se lumineze. Purta o sumedenie de puncte gălbui şi triste, în întunecimea ei, pe lîngă frumuseţea puzderiei de oţel luminos a stelelor ce începeau din ce în ce să împodobească noaptea. Deslușind pas cu pas coasta ce-i era atît de bine cunoscută, Onuţ găsi în cele din urmă şi silueta casei lor zvelte, înalte, ridicată ca un foişor deasupra apelor. Totul era stins, numai o lumină stăruia în biroul doctorului.

— Vii la noi, Ivan Maximovici, spuse deodată băiatul privind la marinar şi apoi la cer. Vii să încercăm luneta ?

— Bucuros, făcu marinarul, mai ales că vreau să o şi cercetez din cînd în cînd.

Doctorul Sîntu cumpărase de la un bătrîn grec, fost ofiţer de marină, o lunetă astronomică ce părea a fi de bună calitate, dar care nu mai putea fi folosită din cauza lentilelor sărite şi ale finelor ghiventuri din articulaţiile tuburilor forţate de o mînă neabilă. A trebuit priceperea lui Ivan Maximovici ca luneta să ajungă iar în stare bună. Fixată pe un trepied de mahon pe terasa de sus, dinspre mare, în nopţile senine ea făcea bucuria lui

Onuț și a tatălui său, care, depărtîndu-se din pricini și mari și mici tot mai mult de o bună înțelegere cu soția lui, își căuta în afară de munca obișnuită de la spital și de clientelă, un refugiu în tot ceea ce putea să-l pasioneze și să-l ducă înspre un vis mai larg al lumii. E drept că de cîtăva vreme se vorbea prin oraș că nu numai luneta și microscopul umpleau golurile de viață ale doctorului Sîntu.

Tatăl lui Onuț avea o bună prietenie pentru Ivan Maximovici. De aceea, cînd acesta a intrat întovărășit de cei trei băieți în biroul său — Jeanjacquet se despărțise de ei — doctorul i-a mulțumit și i-a dat mîna marinarului. După ce Onuț ceru îngăduința să folosească luneta în tovărășia prietenilor săi, doctorul spuse :

— Firește că vă dau voie ! De la Ivan Maximovici multe aveți să învățați din tainele cerului. El le știe mai bine decît mine. A navigat și a mînuit sextantul... Urcați-vă, copii ! Și din urmă adaose cîteva cuvinte pentru marinar :

— Te aștept la coborîre, Ivan Maximovici, aici, în birou la mine. Am de gînd să mai stau de vorbă cu băieții și știu că vom vorbi despre lucruri care te interesează.

Marinarul mulțumi cu un zîmbet și porni să urce scara ce ducea la etajul superior și la terasa cu luneta.

Cînd au ajuns sus, cerul era spuză de stele. Slabele lumini ale orașului nu stinghereau cu nimic o bună cercetare a boltei. Răsfirat și întors, Carul-mare parcă atîrna cu roțile lui de dinapoi de [Steaua] Polară, măruntă și pîlpîitoare, fixată înspre capul Midia. Orion, încheiat la mijloc de trei diamante, se ridica pe zare ca o platoșă. Sub mulțimea asta de stele, băieții pierduseră și măsura și dorința. Nu mai știau cu ce să înceapă. Nu știau ce vor, nu știau ce să-i ceară mai întîi lui Ivan Maximovici, ce stea, ce planetă. Acesta, liniștit, așezîndu-și luleaua scurtă în colțul gurii, mînuia cu îndemînare luneta, scriind arcuri mari pe boltă. Apoi, fixînd-o într-un punct, învîrti cu grijă un șurub de alamă, cu ochiul lipit de ocular.

— Ia privește și spune-mi de-ți place, Ivan Mateevici, se rosti el către Onuț în cele din urmă, făcîndu-i loc. Cînd băiatul și-a lipit ochiul de deschizătura lentilei, un strigăt de mirare și bucurie i-a scăpat printre buze. Ca două mure de lumină, una albă, cealaltă purpurie, două stele intraseră în cîmpul lunetei. Pîlpîind se acopereau

ca de o roată strălucitoare. Onuț, după prima bucurie, a trecut de îndată la un răstimp grav al firii lui. Simțea cum minunăția asta cerească îi dă o tăcere, un fel de adîncire, o cufundare în el, pentru a asculta un sentiment puternic, ca pe un glas din afund, de care în urmă veneau să se anine alte bucurii. Această stare l-a făcut să întîrzie mult în fața ocularului. Toderiță și Sile, nerăbdători, îl trăgeau de haină să-i ia rîndul. Într-un tîrziu, Onuț s-a desprins. Și lăsîndu-și prietenii a dat fuga la mama lui s-o cheme. Amelica abia de a ridicat ochii de pe cartea pe care o citea sub o lumină mare, orbitoare, ce cădea din tavan și n-o supăra. Cînd Onuț i-a povestit despre ce e vorba, despre stele, mama lui i-a răspuns plictisită :

— Lasă-mă în pace cu prostiile tale ! Și s-a cufundat iarăși în lectură. Citea o carte galbenă, franțuzească, din care avea o mulțime, și despre care doctorul vorbea cu dispreț. Onuț nu înțelegea nimic. Față de nepăsarea mamei sale, copilul a rămas cîteva clipe mirat. Apoi, simțind neapărat nevoia de a împărtăși și altcuiva bucuria lui, s-a dus la guvernantă. Pe Berta, guvernanta lui, Onuț a găsit-o țesînd alături de Paraschiva, femeia de încredere a casei și nedezlipită dragoste a băiatului. Cele două femei vorbeau încet, în taină. Cînd le-a povestit despre stele și frumusețea lor, Berta l-a ascultat și s-a ridicat să-l urmeze. Băiatul însă o apucat și pe Paraschiva de mînă și așa, trăgînd pe cele două femei după el, s-a repezit înspre terasă. Era îmbujorat de luptă și de emoție. Aerul proaspăt și rece al nopții de noiembrie începuse să se simtă și Onuț a fost oprit din pornirea lui pentru a fi îmbrăcat mai gros. Apoi au ieșit cîte trei pe terasă.

Aici, băieții săreau de bucurie în jurul lui Ivan Maximovici, care prinsese în cîmpul lunetei pe Saturn. Limpede ca o minusculă bulă de nichel, planeta se împodobea în zborul ei îndepărtat de cercurile late, ca de un leagăn de panglici măiestrit tăiate. Și totul era revărsat de o lumină albă, de lună clară și îndepărtată.

Onuț a privit și el noua imagine, apoi, nerăbdător, dînd din picioare, a trecut ocularul Bertei. Paraschiva aștepta liniștită, cu chipul frumos tăiat parcă mai bine sub lumina alburie a stelelor. Zîmbea, trăgîndu-și alături pe Onuț și mîngîindu-l pe frunte. În noaptea aceasta difuză, privirea ei căuta pe a lui Ivan Maximovici, iar

marinarul îi răspundea, învăluind-o într-o galeşă şi caldă căutătură. Căci în afară de Berta von Grodde, nimeni în casa Amelichii Sîntu nu ştia că Paraschiva şi Ivan Maximovici se cunoşteau. E adevărat că Berta nu l-a văzut niciodată cu ochi buni pe Ivan Maximovici. O prevenire faţă de trecutul său o stăpînea fără să vrea. Dar pe Paraschiva o asculta cu prietenie în destăinuirile ei. Nu era de mult, într-o duminică, în care, după luni de zile stăpîna ei se milostivise să-i îngăduie într-o după-amiază să se ducă să se plimbe prin oraşul pe care încă nu-l ştia. Adusă mai mult cu sila la Constanţa, în urma stăruinţelor lui Urmatecu, Paraschiva ducea o muncă grea şi o viaţă mai amarnic încărcată de dispreţ şi ceartă ca la Bucureşti. Hotărît, Amelica nu putea să o sufere şi căuta în tot felul să-i chinuiască zilele.

Femeia se mulţumea cu dragostea lui Onuţ şi cu prietenia Bertei, îndurînd totul. În duminica aceea, cînd a ieşit prima dată în oraş, ea n-a ştiut încotro s-o apuce. O prospeţime venea dinspre mare şi s-a îndreptat într-acolo. Ajunsă pînă la încheietura portului, Paraschiva a rămas privind îndelung apa asta fără sfîrşit, ce nu intrase încă nici în înţelegerea, nici în deprinderea ei de ţărancă adusă din livezile şi vîlcelele de pe lîngă Argeşul ilfovean. Îi era şi frică şi o chema apa asta mereu frămîntată şi fără sfîrşit... Aşa gîndea Paraschiva cînd cineva s-a apropiat de ea privind-o lung şi întrebînd-o simplu dacă e de fel de aici, sau din altă parte. Era Ivan Maximovici. Fata, sfioasă de felul ei cu străinii şi mai ales, după întîmplările vieţii, neîncrezătoare în oameni, de data aceasta a răspuns cu mai multă linişte. Ea i-a spus că e de departe şi că e de curînd venită pe meleagurile astea. Tinerii s-au împrietenit curînd şi Ivan Maximovici a dus-o să-i arate vaporul pe care-l avea în stăpînire. Aici s-a purtat cu ea ca şi cum ar fi fost un copil. A aşezat-o sus pe punte, în bătaia soarelui cald, i-a dat ceai, pesmeţi şi struguri dulci şi a început să-i povestească despre călătoriile lui. Paraschiva îl asculta ca şi băieţii, cu admiraţie şi mirare. Şi învăţînd drumul spre cimitirul portului şi căpătîndu-şi după stăruinţa doctorului Sîntu în fiecare duminică libertatea, Paraschiva venea regulat pe „Sulina" să-şi petreacă după-amiezile.

Încetul cu încetul, oamenii s-au apropiat. Şi în dragostea şi prietenia ce i-a legat, fata a început şi ea să

povestească iubitului despre ce a lăsat în urmă, despre satul ei și oamenii lui, despre fostul ei logodnic — un răzvrătit — și, cu rușine, și despre întîmplarea cu Urmatecu, fostul ei stăpîn. Pe Ivan Maximovici viața asta țărănească din satele românești îl atrăgea. Punea întrebări despre muncă, despre datini, despre învoieli și fata atît cît se pricepea răspundea, cu mîinile uitate pe genunchi și cu o privire lungă plecată înspre pămînt de parcă ar fi văzut aievea, departe, tot ce povestea. Lipsurile și simțurile copilăriei ei Paraschiva le înșira cu vorbe simple și cu încredere. Nu le mai spusese nimănui și acum i se părea ciudat și ei că vorbește de ele. Iar despre „boieri", despre Urmatecu și Amelica mai ales, fata n-a avut nici o vorbă de ură sau de ocară. Cînd întrebările lui Ivan Maximovici, împinse acum de usturătoarea curiozitate a geloziei, o chinuiau cu o neîncetată cercetare, Paraschiva răspundea cît i se părea ei că se cade. Dacă omul stăruia și răsucea în el și în ea vîrful ascuțit al geloziei, fata se închidea în tăcere și în loc de vorbă dădea mîngîieri și priviri calde. Marinarul atunci își simțea sîngele fierbînd. Trecuse de povestea vieții tuturor celor de la țară despre care ar fi vrut să afle totul. Nu se mai sătura privind-o pe Paraschiva și tot așa nu s-ar fi săturat aflînd despre ea și numai despre ea. Dar peste tăcerea fetei nu era chip să treacă ! Și atunci, omul zădărît se da înfrînt și o lua în brațe. Clocotul înciudării cădea, se stingea, pierea și în fericirea dragostei și în liniștea ei mai ales o judecată mai limpede îi spunea marinarului despre mărturisirea cinstită, despre purtarea mîndră și frumoasă a Paraschivei, despre măsura purtării, bunătatea inimii și linia neînfrîntă a caracterului ei. Și hrănit, astfel, de judecăți bune despre Paraschiva, dragostea lui sporea. Ivan Maximovici ar fi vrut, firește, ca fata să fie numai a lui, să nu mai fie la stăpîni, dar vedea bine că lucrul ăsta nu se putea. El însuși era doar un om îngăduit. Și de aceea s-a bucurat mult cînd prin băieți și-a găsit drum în casa doctorului Sîntu. Acesta, cu toată groaza lui de revoluții și revoluționari, pe Ivan Maximovici îl primea pentru mai multe cuvinte. Mai întîi, doctorul Sîntu cunoștea tirania țaristă față de care liberalismul său se revolta. El găsea justificată orice mișcare acolo, dar nu aici. Și marinarul era un revoluționar de acolo, din Rusia oprimată. Pentru starea de lucruri din

Țara Românească, doctorul avea păreri, dacă nu excelente, cel puțin bune. Fără mare pricepere și cunoaștere politică și dintr-o mîndrie patriotică, doctorul se făleа cu aparența occidentală a parlamentarismului românesc. Găsea că țara ajunsese foarte departe pe drumul civilizației și că dacă mai sînt lipsuri, ele se vor împlini cu vremea, spunea el. Politică însă nu făcea, dar totul în el era pregătit pentru ca într-o zi să se arunce în politică — așa cum făceau cei mai mulți dintre semenii lui fără păreri — numai pentru liniștea lui, pentru a fi lăsat în pace să cîștige cum o vrea și pentru mîngîierea sufletească și potolirea conștiinței de a avea o purtare într-adevăr de luptător naționalist. De aceea, pentru toți cei ce căutau să turbure rînduielile de la noi, doctorul Sîntu era neînduplecat. Nu îngăduia nici cea mai mică abatere, nici o răzvrătire împotriva unei societăți care îl ajutase să ajungă unde era și să-și clădească și o casă. Ura pe ciocoi și destrăbălarea lor ; viciul, așa cum îl întîlnise la Osvald și Henri-Eugen Crihan : îi era milă, deși își bătea joc de moliciunea și neajutorarea boierilor, așa cum le văzuse la bătrînul Barbu și la dezlînatul său fiu, Bubi, dar admira hotărîrea de apărare a societății oriunde ar fi întîlnit-o. Pe procurorul Clement nu-l făcea haz, ba păstra pentru el și un dispreț adînc pentru îngăduințele lui față de ticăloasa-i viață de familie, dar îl admira și îi sta alături de cîte ori era vorba să apere societatea de orice fel de răzvrătire sau lovituri de la cei nemulțumiți. De aceea, pentru Ivan Maximovici, pe care-l privea ca pe un răzvrătit, dar la el acasă — și pe care mai ales îl credea domolit aici unde a dat de bine și de libertate — doctorul Sîntu avea chiar prietenie. A rugat de multe ori pe căpitanul portului să-i facă înlesniri refugiatului rus, stăruind întotdeauna în a arăta celorlalți că revoluționarul s-a îndulcit aici, în libertatea de la noi, că a ajuns „un om cumsecade" și că e un meșteșugar care-și va face un rost, prinzîndu-i mîna la lucruri deosebit de subțiri. Cu privire la presupusa „pocăire" a lui Martînov, doctorul se înșela, desigur. Marinarul nu a reunțat nici o clipă la ideile lui revoluționare. Dar marele merit al lui Ivan Maximovici în ochii doctorului Sîntu era că, într-un anumit fel, marinarul se făcuse colaboratorul său la unele cercetări științifice. El îi aducea doctorului într-o damigeană voluminoasă cu un dop automat ce se deschidea

numai la adîncimi mari — născocită tot de marinar — apă de mare pură, de care doctorul, pornit în pasiune nouă de lucrări de laborator, avea nevoie.

Biroul doctorului Sîntu, cel de acum, față de cel din casa socrilor săi de la București, se schimbase după măsura transformării însăși a omului. Aici el își dobîndise o libertate de voință și de acțiune care adînciseră mult preocupările sale. Careta și armăsarul negru de la București, doctorul le transformase în microscop, instrumente și o masă de operație. Preocupările lui teoretice care depășeau cadrul strict medical îi lărgise cîmpul cercetărilor. Darwinist convins, lunecat de curînd spre monism și învățătura lui Haeckel, el intrase în legătură cu savantul de la Iena, trimițîndu-i scrisori admirative, traduse și transcrise corect în limba germană de Berta. Drept răspuns, părintele monismului îi trimisese îndepărtatului său admirator o fotografie pe care, sub chipul său de artist, încă frumos sub albeața bărbii și a pletelor, Haeckel scrisese un îndemn hotărît pe latinește: „*Impavidi progrediemur*" (Neînfricați vom propăși"). Doctorul Sîntu înrămase pompos prețiosul document și-l ținea pe biroul său ca pe un îndreptar pentru el însuși pe drumul hotărît al științei și al ateismului pe care apucase. Voia parcă să-și reamintească neîncetat și să-și facă curaj, el, seminaristul de odinioară, botezat, spovedit și împărtășit în copilăria lui îndepărtată de o mamă pioasă, ce tovărășie mare are la drumul ăsta nou și fără Dumnezeu. În anumite clipe de îndoială, doctorul credea mai mult în chipul lui Haeckel, în fotografia lui, decît în ideile pe care le împărtășea. Dar acestea erau numai slăbiciuni trecătoare și omenești. De curînd, medicul începuse să fie preocupat de un tratament cu apa de mare, recoltată în anumite condițiuni, pentru care folosea cu deosebit succes damigeana imaginată de Ivan Maximovici. Matei Sîntu își spunea cu rîvnă în realizarea unor ambiții științifice că el, fiind unul dintre puținii medici de pe marginea mării, se cade să încerce și, firește, să perfecționeze, dacă se poate, acest tratament. Însă mai puțin om de știință și mai mult înzestrat cu o închipuire romantică, el făcea din elementul acesta, marea, o putere și o condiție de bază a vieții universale. Atras poate mai mult de frumusețile ei decît de compoziția chimică și virtuțile terapeutice, doctorul Sîntu vedea lumea scăldată în mare

și trăgîndu-și toată forța numai din mare, — o mare ce frămînta pe oameni și pe animale încă din epocile străvechi... În felul acesta, din viața la marginea mării, din priveliști și bucuria anotimpurilor schimbate pe mare și în mișcările ei, dar și din medicină, din ambiții vagi de cercetător, din măreția învățăturilor darwiniene și severul, dar încîntătorul monism al lui Haeckel și mai ales dintr-un grăunte de poezie pe care doctorul Sîntu îl purta în sufletul său, el construise o grandioasă concepție despre lume, poate nu bine închegată, totuși cu ispite în ea. Această învățătură — pe care știa că nici un profesor nu e în stare să o dea fiului său, fiind un sistem cu totul personal, căruia cu naivitate doctorul îi dădea și valoarea unei metode de cunoaștere — el ținea să o transmită copilului. De aceea, din cînd în cînd, serile, el își chema băiatul, pe Onuț, căruia el nu-i zicea decît Ionică, împreună cu prietenii lui și le vorbea, nu încă despre complicata și necompleta lui viziune, ceea ce ar fi fost prea greu pentru înțelegerea lor, dar limpede, despre transformism și perspectivele lui amețitoare pentru mințile tinere, pline de închipuire și gata și ele la rîndul lor să construiască lumi tinere, pline de închipuire și sisteme în mijlocul cărora vor crește. Această nevoie de a crea viziuni anumite despre viață și adolescență, doctorul Matei Sîntu o considera ca pe o absolut necesară metodă de pedagogie. Pentru o cît mai izbutită înrîurire și desăvîrșire în formația băiatului, el imaginase apropierea teoriei și a experienței, fie chiar din domenii deosebite. De aceea, bucuros, el își ținea lecțiile despre transformism tinerilor săi ascultători, după o priveliște a cerului înstelat la mare și înaintea unor lămuriri de laborator în fața microscopului. Chiar numai mica etajeră de lemn cu două rînduri de eprubete scoase din autoclav, avînd în gelatină sau agar-agar coloniile crescute de microbi, unii ca o spuză albă, alții cu rădăcini prelungi, fine, purpurii sau albastre înfipte în chihlimbarul substanțelor, cu numele scurte ale tuturor marilor primejdii pentru om, de la tuberculoză pînă la holeră, putea pune în mișcare într-un anumit fel curiozitatea băieților, credea Sîntu. Și firește că puțin talent și iarăși o dulce ameteală romantică adăugindu-se peste toate aceste tuburi de sticlă simple, abstracte, se puteau crea priveliști întregi despre suferința și greaua experiență în cu-

noaştere a omenirii. Pasiunea marilor excursii istorice ale doctorului, asociindu-se acestor cunoaşteri şi controlări, dădea tablouri din trecutul luptei împotriva ciumei — moartea neagră — a sifilisului, a holerei, cu aspecte adînc sociale şi cu morala ce se putea scoate din toate aceste înfăţişări. Netăgăduit, mintea copiilor se aseuţea, se împodobea, se pregătea într-un anumit fel pentru ca să primească învăţături tot mai înalte şi mai complicate. Doctorul Sîntu credea, şi avea dreptate, că dizlocă şi orînduieşte în alt fel fragmente mari din mintea şi sufletul celor fragezi. În această privinţă, el se întîlnea în aceleaşi idei cu Ivan Maximovici, care simţea şi el cum tinerii lui prieteni îşi schimbă cu încetul ideile lor. Şi astfel se vădea adevărul că mintea reţine numai ceea ce a ars, ce s-a topit şi a curs în tiparul gîndurilor noastre sub flacăra şi sub dogoarea unei atenţii care cheamă întreaga fiinţă să ia parte la o noutate ce i se înfăţişează. Numai o poveste ascultată cu o întreagă dăruire, numai o experienţă de mecanică sau de laborator privită cu lăcomie, cu sete de cunoaştere, cu uitare de sine e rodnică, punînd în noi temelii hotărîte, de nezdruncinat. Şi astfel, prin o cunoaştere de aceasta din mijlocul arderilor spirituale şi sufleteşti, sporim. Lipsa de curiozitate, de atenţie, climatul rece rămîn fără podoabă şi fără răsunet. Şi doctorul Sîntu vedea încă o dată, prin creşterea fiului său, ceea ce văzuse de mult ca pe o adîncă şi primejdioasă racilă a aşa-zisei lumi „intelectuale" în mijlocul căreia trăia. Ceea ce de obicei copiii oamenilor înstăriţi învaţă, învaţă în climatul rece, al lipsei de curiozitate şi pasiune. Şi dacă firea tinerelor vlăstare e puţină şi fără chemare, şi mai puţină o face lumea înconjurătoare : şcoala şi familia. Învăţătura e cu etichete, cu grade, cu formule de îndeplinit, care dacă sînt satisfăcute, noii „intelectuali" sînt lăsaţi să pornească în lume. Fără o curiozitate adevărată, fără o tresărire în faţa lecturii, descoperirii sau a cunoaşterii, noii împodobiţi cu titluri universitare se văd chemaţi numai de preocupări şi rosturi inferioare pe care, ca să scape de ruşinea lăcomiilor şi orbirilor, pun o haină politică, de cele mai multe ori naţionalistă, ca fiind cu mai mult prestigiu... Şi aceste purtări, aceste deprinderi copiate şi învăţate unii de la alţii pe Sîntu îl scoteau din fire. Ele compromiteau în acelaşi timp pe omul de la noi şi formaţia lui. Şi mîn-

drul sentiment al unui naționalism activ, dar strîmt, pe care doctorul îl purta totuși sincer și nu-l vrea întinat, ci servit cu tot devotamentul și curățiia unui suflet din cé în ce mai înnobilat prin muncă și cercetări, era astfel compromis.

În seara aceea, cînd băieții și Ivan Maximovici au intrat în biroul doctorului, l-au găsit în mijlocul unui vraf de cărți, preocupat de instalarea unei lanterne magice. Se pregătea să le țină o prelegere limpede pentru dezvoltarea embrionului la om și la animale, cu proiecții și să-și sfîrșească această învățătură cu proiectarea unor imagini din viața monstruoasă a epocilor geologice. Doctorul era agitat. Muta vrafuri de cărți, potrivea ocularul lanternei care proiecta un cîmp mult prea mic de lumină, împărțea scaune, stingea lumina, iar o aprindea și păstra neîncetat pe buze un zîmbet de mulțumire, mîngîindu-și din cînd în cînd băiatul și sărutîndu-l pe frunte. Și de vreme ce ședința din seara aceasta se anunța a fi excepțională, doctorul trimise pe Ionică să le cheme și pe Berta și pe Paraschiva. Pînă la sosirea femeilor, doctorul și-a dat seama că pentru o bună proiecție biroul său era prea mic. Și atunci deschizînd larg ușile cu două canaturi ce dădeau înspre salon, hotărî să folosească amîndouă odăile.

Salonul acesta, în care nu se intra decît la reuniunile lunare din casa doctorului, era în stăpînirea absolută a soției sale. Aici odihneau neturburate mobilele de pluș verde, scaunele cu speteze în formă de evantalii așezate soldățește, trei și trei de fiecare parte a unei mese de abanos cu sidef. Aici, neatins era pianul trecut în foaia de zestre ; aici stăteau aplecate două oglinzi mari, acoperite ca și mobila, ca și pianul cu pînze cenușii. Lîngă un perete, un elefant de faianță, cît un vițel, purta un chioșc, din care un indian, scoțînd amîndouă brațele, oferea un talger de bronz cu cîteva cărți de vizită. Lumea din Constanța era sau prea intimă cu Sînții, ceea ce presupunea modeste depuneri de cărți de vizită, sau nu luase încă obiceiul acesta, învățat de Amelica de la așa-zisa lume bucureșteană, obicei la care ea ținea foarte mult și pentru care își cumpărase mărețul elefant de faianță. O curățenie exemplară domnea în încăperea aceasta supravegheată cu severitate de chiar stăpîna casei și apărată cu fel de fel de interdicții împotriva fiului, ba și a soțului său. De aceea, cînd doctorul Sîntu, în entuziasm-

mele sale neräbdätoare a poruncit să se deschidă uşile de la salon, Paraschiva, cu o teamă de cîine bătut şi cu o privire înspăimîntată, a privit înspre Berta, care şi ea nu părea liniştită. Dar stăruinţei şi voinţei doctorului nu s-a mai opus. Şi în cîteva clipe, cele două odăi s-au schimbat într-o mică sală de spectacol. Pe peretele de deasupra elefantului cercul de lumină se scria neted şi cuprinzător. Primele încercări, după ce s-a stins lumina, au făcut să hohotească asistenţa. Erau cîteva imagini de ale doamnei Amelica Sîntu, cu capul în jos. Doctorul, mînuind lanterna, şi-a îndreptat de îndată greşeala şi un embrion uman, mare cît cîmpul de proiecţie s-a instalat pe perete, deasupra elefantului, tremurînd din cînd în cînd pe acoperişul chioşcului său. Bobul acesta de fasole inform, cu cap uriaş, cu un punct drept ochi şi falduri multe strînse ca într-o pungă în care parcă se vedeau şi nişte picioruşe i-a mirat pe toţi. În lumina slabă ce se împrăştia de sub lampa lanternei, feţele se desluşeau palide şi terse. Băieţii păreau înspăimîntaţi, afară de Sile, băiatul prefectului, care o pufnit de rîs. Praschiva, de mirare, îşi regăsise un vechi gest ţărănesc : se ţinea de bărbie cu gura puţin întredeschisă ; Berta von Grodde îşi încruntase sprîncenele ca în faţa unui ultraj ; Ivan Maximovici privea senin, cu un zîmbet de mulţumire faţă de adevărurile ştiinţei, pe cînd doctorul comenta cu un glas aşezat şi explica alcătuirea embrionului. Au urmat apoi imagini de embrioane din lumea animală, de la broască pînă la cîine. Uimea şi înspăimînta asemănarea dintre ele. Şi la urmă, pentru o mai bună înţelegere, a fost prioectat un tablou teoretic şi explicativ cu transformarea oului fecundat în evoluţia lui pînă la embrion. De data aceasta viziunea mai complicată a desenului era stingherită de lucrurile ce i se aşezau în drum. Şi doctorul, lăsînd lanterna, s-a dus şi cu bruschete a dat elefantul la o parte. Atunci s-a auzit deodată în întuneric glasul ascuţit şi mînios al Amelichii :

— Matei, lasă-mi lucrurile în pace că abia am scuturat. Asta ţi-ai găsit să-i înveţi pe copii ? Şi o uşă s-a trîntit cu putere.

După spaima care a trecut peste toţi şi l-a făcut şi pe doctor să se oprească o clipă, firul lămuririlor s-a reluat. Imagini din lumea marilor reptile ale Secundarului şi pînă la maimuţele antropoide au trecut prin

snopul de lumină. Cînd totul s-a isprăvit, Ivan Maximovici a mulțumit cu cuviință și a plecat. Paraschiva a pus lucrurile la loc dînd cu totul uitării minunile văzute, cu gîndul numai la cearta ce o aștepta. Iar pe scări, Sile sărea în patru labe, ciupindu-l de pulpe pe Toderiță și pe Ionică, făcînd pe maimuța.

Ionică, în seara aceasta, după ce s-a despărțit de prietenii săi, a umblat îngîndurat și împovărat de lucruri grele. Nu s-a destăinuit și nu s-a plîns nimănui. După o înclinare a firii sale, care începuse să se arate din ce în ce mai limpede, pornea singur lupta cu tot ce-l năpădise din afară. Fără voia lui, prefaceri adînci se săvîrșeau în el. Tot ce simțea era un fel de răpire, ca un vîrtej în care era luat. Erau poteci line pe drumul acesta, dar erau și grele răspîntii de trecut. Gîndurile începuseră să se închege numai în frînturi. E adevărat că o mlădiere a minții i se ivea și o ușurință ce aducea cu ea o bucurie de a face legături neașteptate între lucruri. Ionică ghicea părți din el într-o neîncetată schimbare, dar nu izbutea să înțeleagă totul. Se părea că metoda pedagogică a tatălui se dovedea a fi bună. Încărcat de cunoașteri a căror rînduială armonioasă și definitivă îmbinare îi scăpau, Ionică se prăvălea totuși ca un mal săpat în ființa lui lăuntrică, sub puterea acestor cunoașteri, pregătindu-se pentru ceva nou, pentru propria lui viață ce avea să vie. Ca și la mare, unde după ce i-a arătat primele mișcări ale înotului l-a dus la adînc, i-a dat drumul și l-a silit să dea din mîini ca să nu se înece, așa și aici, în oceanul acesta pe care i-l dădea și din lumea uriașă fără sfîrșit a lunetei și din lumea cea mică, tot fără sfîrșit a microscopului, și, mai ales, din ispita și frumusețea ipotezelor, doctorul Matei Sîntu își deprindea fiul cu ape adînci, ajutîndu-l numai din cînd în cînd să poposească și să-și întrezărească o cale.

Berta cu totul în altfel avea să-l învețe pe Ionică ce însemnează o frumoasă atitudine morală și curajul faptelor sale. Prilej s-a ivit chiar din cele întîmplate de curînd. După ce Ionică a trecut pe la mama s-a poftind-o să privească cerul prin lunetă și a fost refuzat, Amelica, curioasă, totuși, nu de ceea ce ar fi putut să vadă în spuza stelelor, ci de cei care împreună cu copiii se strînseseră pe terasă, s-a îndreptat într-acolo. Terasa era însă pustie. Atunci, femeia s-a dus să caute în cameră pe guver-

nantă. Nici ea şi nici nelipsita Paraschiva nu mai erau acolo. Nerăbdătoare, poruncitoare, aşa cum îi era felul, Amelica a început să treacă din cameră în cameră, strigînd tot mai tare. Nimeni nu i-a răspuns. A coborît scara la etajul inferior şi acolo a auzit hohote de rîs. Desluşea glasul copiilor şi pe al Paraschivei. Fără să fi ştiut despre ce era vorba, Amelica a început să fiarbă de mînie. Ea simţea părăsirea aceasta ca pe o nedreptate ce i se făcea şi vedea cutreieratul prin camere şi neräspunsul servitoarelor sale ca pe o umilinţă. Şi nici un gînd aşezat şi nici o voinţă de dreptate neluminînd-o, mînia creştea adăugindu-se şi judecăţi exagerate, superficiale, care au amărît-o şi au înfuriat-o.

Ajunsese să creadă că soţul şi fiul ei s-au unit cu cei mai umili de sub stăpînirea ei pentru ca s-o batjocorească. Într-o clipită, tot caierul acesta de sentimente s-a aprins şi-i dogorea obrazul, îi tremurau buzele şi mîna îi era nesigură cînd a deschis a doua uşă a salonului, cea care dădea înspre sufragerie. Atunci s-a văzut pe ea însăşi cu capul în jos în proiecţia lanternei magice şi nu s-a mai îndoit de batjocură. A lovit-o în piept ca un pumn hohotul de rîs al celor de faţă. O ciudată întîmplare, o ticăloasă potriveală a vrut ca tot ceea ce clocise amarnic şi nedrept în ea despre pretinsa batjocură a celorlalţi să se arate deodată într-un vădit adevăr. A aruncat cîteva cuvinte aspre soţului şi a plecat trîntind uşa. S-a închis la ea în cameră şi nici mai tîrziu n-a chemat pe nimeni, n-a sunat nici o slugă. N-a dat nici măcar poruncile pentru masa de seară. Se încărca de mînie şi ură sub lumina orbitoare a lămpii sub care trăia, aşteptînd să răbufnească împotriva celui dintîi care va veni. Şi aceasta a fost Paraschiva. A certat-o pe femeie cu vorbe nemăsurate şi aspre, a încărcat-o de lucruri pe care nu le făcuse, i-a amintit iarăşi de toate vinele ei cele mari din trecut, de vechea poveste cu mortul şi cu Ionică şi mai ales de faptul că şi-a îngăduit să deschidă uşile de la salon.

Sub potopul ocărîlor nedrepte, femeia n-a răspuns nici un cuvînt. Făcea patul pentru noapte şi tăcea. Glasul Amelichii urca şi cobora ca o undă venită de departe, adusă de furtună. Cînd scădea şi obosea, muţenia Paraschivei o înfuria şi mai mult şi atunci mînia se umfla

într-un nou val de vorbe. Astfel se zbuciuma Amelica și o certa cumplit pe femeie, cînd Berta a intrat. Era întovărășită de Ionică. Venea să ureze noapte bună. Guvernanta și copilul au rămas lipiți de ușă și au ascultat cîtva timp. Apoi deodată Berta, cînd vinele aruncate Paraschivei s-au făcut tot mai grele și mai nedrepte, a vorbit. A tăgăduit pentru Paraschiva faptele pe care nu le săvîrșise și a înfruntat-o pe Amelica. Aceasta, mirată la început, a tăcut cîteva clipe. Apoi a început iarăși, de data asta însă nu numai cu zvonul aspru al greșelilor mărunte, al vorbelor de ocară, ci cu hotărîri grave : Paraschiva trebuia să plece din casă numaidecît, chiar în noaptea aceea. O dădea pe stradă afară, fără nici un ban, fără nici o haină, nici lucrurile nu o lăsa să și le ia. Va dobîndi poate din ele la judecata de mîine sau de poimîine, cînd se va întoarce să se socotească, căci lucrurile trebuiau căutate mai întîi, să nu fi furat ceva, că acum nu era vreme pentru o astfel de cercetare. Paraschiva, care a stat nemișcată tot timpul sub ocări, acum a ridicat capul. Era frumoasă și falnică în mîndria asta în care crescuse deodată. Se vedea că dacă în orice împrejurare ar fi fost ajutată cît de cît, ar fi depășit-o cu mult pe Amelica. Privirea ei nu dogorea, ci învăluia numai pe cei pe care îi avea în față într-o cuprinzătoare deznădejde. Fiind însă lăsată fără nici un ajutor, dîrzenia ei lăuntrică s-a frînt și a căzut în genunchi, cu capul pe marginea patului, începînd să hohotească, zbuciumată de plîns. Atunci Berta a trecut hotărîtă de partea Paraschivei. A ridicat-o, a îmbrățișat-o și a spus liniștit Amelichii :

— Pentru cinstea casei dumneavoastră, n-o să faceți una ca asta. N-o să o aruncați pe stradă.

Amelica, înfruntată, neaflînd în mintea ei nici temeiuri de răspuns, nici putere în hotărîre, înciudată, aproape biruită, nu-și găsea refugiul decît într-o contrazicere aproape copilărească :

— Ba am s-o dau afară, și chiar acum, sînt stăpînă în casa mea și nimeni nu mă poate opri !

— Atunci am să plec și eu cu ea, spuse Berta de îndată.

Amelica a tăcut. S-a lăsat într-un fotoliu cu fața sprijinită în pumni și a rostit apăsat :

— Ieșiți afară ! Atît a fost. Și nu s-a mai pomenit nimic de plecare.

Cînd noaptea, tîrziu, după ce casa s-a liniștit, Berta a intrat la Ionică să-l acopere, [că] se răcise camera sub bătaia vîntului de nord ce se stîrnise, umflase marea și învăluise casa în șuierături, femeia s-a simțit apucată de mînă. Băiatul, treaz în așternutul lui, cu licăriri în privire, o întrebă șoptit :

— *Fräulein*, și dacă mama ar fi spus să pleci, ce-ai fi făcut ?

— Aș fi plecat ! răspunse liniștit Berta.

— Unde ? întrebă tot mai enervat copilul, ridicîndu-se în capul oaselor. Apoi, scuturîndu-se ca de un fior, adaose : N-auzi ce vreme e afară ?!

— Ba aud, dar tot plecam stărui guvernanta. Nu știu unde... A început să și plouă — murmură ea — o ploaie măruntă și rece de toamnă... Și Berta însăși se lăsă furată și înduioșată de icoana ei și a Paraschivei în noaptea aceasta, pe stradă. Nu știu, poate ne-am fi dus pe vapor, în fundul portului, la Ivan Maximovici...

— Dar e departe pînă acolo, și e pustiu, și nu e nimeni și e urît... adaose Ionică, prins și el de febra nălucirilor ca și Berta...

— Da, așa e, dar ce am fi putut face ?

— Să nu fi plecat !

— Asta nu se putea, spuse Berta ridicîndu-se.

— De ce ? Și băiatul aștepta un răspuns.

Berta nu vorbi de îndată și în tăcere Ionică adaose neră bdător :

— Dumneata n-ai făcut nimic... Pe dumneata mama nu te-a certat... Acum n-ai mai fi fost lîngă mine... Și băiatul o strînse cu putere de mînă.

— N-aș mai fi fost... dar pentru dreptate aș fi plecat.

— Pentru dreptate ? făcu nedumerit copilul.

— Da, răspunse scurt femeia.

Afară furtuna creștea. Marea mugea bătînd cu putere în stîncile și terasa de la picioarele casei. Cînd valurile detunau surd, un cutremur scurt se simțea prin temelii. Ferestrele zăngăneau și prin vîrtejurile crivățelor încăierate afară de neguri și pe sub coperiș, se auzeau țipetele scurte ale unor păsări de noapte, frînte din zborul lor și lovite de strașina casei. O candelă pîlpîia pe o

sobă mare de tuci, stinsă, ridicînd umbre uriașe lipite de pereți și îndoite de tavan. Cînd Berta s-a ridicat, umbra ei colosală, lățită deodată, acoperi jumătate din încăpere. O frică neașteptată îl cuprinse pe Ionică.

— Să nu pleci, să nu mă lași singur, mi-e frică...

— Frică ? De ce frică ? întrebă Berta, deodată mai sever, cu mîinile strînse de tăblia patului.

— Nu știu, de noapte, de vînt, de urlete și de ce am văzut pe perete mi-e frică...

— Liniștește-te ! și Berta îl acoperi.

Glasul ei nu mai era însă domol, ci aspru, și fără să-i vadă bine trăsăturile prin întuneric, lui Ionică i se păru că femeia se schimbase cu totul. Stătea dreaptă, cu fruntea sus, privind departe în întuneric, cu amîndouă brațele întinse de parcă ar fi ținut și ar fi stăpînit ceva, respirînd tot mai des, tot mai adînc. Furtuna aceasta venea să descătușeze în sufletul ei puteri pe care viața de ascultare și supunere, ba și voința chiar, le ținea închise. Se lepădase de pornirile astea vechi ale ființei ei, cînd plecase de acasă, și tot timpul printre străini trăia ca sub un arc ce o îndoia și-i frîngea mîndria. Dar gestul ei din seara aceasta pentru Paraschiva spărsese temnița în care singură se închisese. Și acum furtuna cînta sufletului ei și-l împingea în aprigele lui porniri. Berta von Zerboni di Sposetti, cu tot numele ei italienizat — von Grodde era numele ei după mama austriacă — simțea în ea asprimea iuncherilor prusaci și a neamurilor ei din nord cum îi călește o ființă întreagă. O trufie nemiloasă, absurdă și oarbă o făcea să crească în pas cu vijelia de afară. Buzele ei respirară adînc ca pe înălțimi și ea murmură cu un zîmbet rece, fioros aproape, cu gîndul la înfrîngerea Amelichii prin așa-zisa ei dreptate germană :

— *Deutsche Gerechtigkeit !... Ja, die deutsche Gerechtigkeit !* * Și Berta era mîndră de fapta ei.

Ca și tatăl său și ca și unchii ei închinați Nibelungilor și lui Hebbel, ea simți pieptul cum i se umflă și cum respiră larg în sunetul vîntului și al furtunii. Și fără să mai rostească vreun cuvînt începu să cînte. Erau numai murmure, îngînări și chemări la început. Glasul ei ar fi vrut parcă să lege o ireală orchestră. Apoi, ca și cum zgomotele de afară ar fi prins sunetele acestea și le-ar

* Dreptate germană ! Da, dreptatea germană ! *(germ.)*

fi păstrat în întreţesătura lor, Berta şuieră nişte strigăte scurte ca nişte fulgere pentru auz, înfricoşătoare şi totuşi melodioase. Le întrerupea, iar le lua, le înmulţea, le lega. Se simţea în cîntecul ei ciudat şi în orchestraţia furtunii ca şi cum ar fi fost glasuri mai multe care cîntau şi ţipau, toate scurte de acelaşi fel, ca tot atîtea guri, cu chiote şi iureşe ce se învălătuceau în pînzele furtunii de afară. Şi toate readuse într-o jumătate de voce caldă, cu o privire de dragoste întrebătoare înspre Ionică şi cu o mînă ce se legăna uşor prin noapte, cu umbre prinse de degetele ei, bătînd tactul. Ionică simţea că ce îi îngînă Berta acum îi tălmăceşte furtuna şi noaptea, le îmbunează parcă şi îi dă şi lui o respiraţie mai largă, o voinţă mai tare şi îi alungă frica. În locul ei venea să se aşeze în el o bucurie ca de zbor, o plutire, o uşurare. Un zîmbet şi o linişte i s-au scris pe faţă.

— Îţi place ? îl întrebă Berta abia murmurat, ca şi cum i-ar fi făcut parte unei taine, asemănătoare cu o împărtăşire între bărbat şi femeie.

— Da... îmi place mult, răspunse înflăcărat Ionică, sărind din pat.

— Pentru Dumnezeu, copile, linişteşte-te, îi spuse iar sever femeia culcîndu-l la loc.

Ionică tremura tot şi vrea mereu să audă.

— Ta-ta-tam, ta-ta-tam, ta-ta-tam şi Berta îngînă cîntecul din nou.

Îşi dădea tonul şi singură îşi asculta răspunsurile. Apoi deodată :

— Ştii tu ce cîntec e ăsta, Ionică ?

Băiatul aştepta cu ochii mari deschişi.

— E cîntecul Walkiriilor !

Furtuna stîrnise sufletul femeii şi îi amintise cîntecul.

Marea, din fundul întunericului, vîntul pustiu, noaptea, casa lor cutremurată mai mult ca oricînd pregăteau sufletul germanei acesteia aspre pentru o simţire bărbătească, mîndră, curajoasă, neîndurătoare. Şi ea începu să povestească :

— Walkiriile sînt năprasnice fecioare, care străbat călări cîmpurile de luptă aducîndu-i pe vitejii căzuţi lui Odin, în Walhala. Şi în alergările lor ele cîntă aşa... Şi Berta iarăşi îngînă cîntecul aspru. Apoi povesti despre Odin, Freya şi Walhala. Şi Ionică, înfrigurat în patul lui, în umbrele unei nopţi de furtună pe coasta pustie a Mă-

rii Negre, văzu în gînd pentru prima dată Walhala, cetatea sufletului germanic, din lespezi străvechi de gheață, de chiciură și de raze frînte ca niște suliți. Și o dată cu ea, copilul se obișnui cu măreția poveștilor de la miazănoapte. Sufletul, mintea, ochii lui Ionică erau plini de icoanele aduse de povestirile Bertei. Furtuna îi biciuia gîndurile și sufletul cu măreția ei sonoră, față de care acum un curaj închegat din frumusețí și rîvne înalte se ridica din firea înnoită a copilului. Din lecția aceasta de frumusețe și putere, Ionică a învățat cum e dreptatea pentru care oricine trebuie să lupte : ea e aspră, rece, nemiloasă. Berta, după ce a înfăptuit-o cu gîndul, a găsit cîntecul ăsta frumos.. Din încleștarea de care sufletul ei tare și dîrz a avut nevoie în mijlocul vieții lîncede în casa Amelichii Sîntu, Berta von Grodde căzu pe un scaun cu fruntea umezită de o sudoare rece, lăsîndu-se ca într-o amorțire pe perină alături de Ionică. Ațipea parcă. Băiatul o mîngîia pe obraz și pe bucla ei de păr moale, bălai-cenușiu, silindu-se să i-o ridice de pe frunte. Cu ochii închiși, cu un zîmbet ca prin somn, Berta întinse obrazul și și-l apropie de copil. Apoi îl sărută pe ochi și pe frunte. Tresărind, Ionică se lipi tot mai mult de ea întrebînd-o întretăiat :

— Mîine, ai să-mi cînți, nu-i așa, *Fräulein*, ai să-mi cînți la pian ?

— Da, răspunse Berta ca prin vis. Și au adormit amîndoi.

De mult, de cînd se făcuse mai mare, Ionică se simțea tot mai îndepărtat de mama sa. Deși ea îl veghea cu o dragoste care n-ar fi cîntărit nici o jertfă, în purtări era rece și-și spunea sieși, ca să se ierte și să ia putere, că e mai bine așa, că Ionică e băiat și deci nu trebuie deprins cu prea multe alintări. Rar, la sărbători sau la cine știe ce altă împrejurare, Amelica își săruta fiul pe frunte. În realitate, purtarea ei avea alte cauze. Ea simțea că de la tatăl său și de la Berta, Ionică primea tot ce-i trebuie pentru minte și suflet. Firea lui setoasă de a cunoaște purta recunoștință și dragoste celor care îi arătau lucruri noi și îl învățau. Ea, mama lui, neștiind ce să-i mai arate și ce să-i mai vorbească băiatului peste cele ce-l învățau ceilalți din puținătatea ființei ei simțea

că nu mai are loc în prietenia și dragostea lui Ionică. Și atunci dragostea ei de mamă, cu atît mai fierbinte cu cît se simțea mai uitată, se acoperea cu o răceală, cu o înstrăinare voită și dureroasă, ce-i venea firește și din firea ei mîndră, răsfățată și obișnuită să i se facă toate voile. Amelica se înăsprea din ce în ce. Și soțul ei se depărta din ce în ce de ea. De aceea, ea pîndea cu ură și neprietenie pe toți cei care izbuteau să dobîndească dragostea lui Ionică. Și pentru că împotriva doctorului și-a Bertei îi era mai greu să lupte, Amelica urgisea în toată firea ei aprigă și geloasă mai ales pe Paraschiva. Știa că încă de mult, din primii lui ani, Ionică o iubea cu patimă pe țăranca aceasta. Și mai știa că și Paraschiva la fel îl iubește. Pentru a-și păstra prestigiul de stăpînă cît mai mult în izolarea ei și mai ales pentru a nu se lăsa ghicită de alții, Amelica nu făcea decît să poruncească în casă și nu punea mîna la nimic. Se înfrîna cu greu de la treaba pedantă și de migală, căci singurul lucru care-i plăcea cu adevărat era să robotească. Într-atît căută să-și păstreze ifosul acesta de stăpînă și într-atît lupta cu pornirea ei încît, pe furiș, vrînd să nu fie prinsă, după ce femeile dereticau prin casă, mai deretica și ea o dată ca să fie totul după pofta inimii ei. Prietene nu reușise să-și facă în Constanța aceasta pe care o ura din tot sufletul și în care nici măcar marea nu izbutise să-i placă și să o atragă. Își omora vremea cu lecturi de romane franceze, cu care o aproviziona un librar armean din centrul orașului. Cînd intra în librăria lui, „doamna doctor" era primită cu temenele și așteptată cu ultimele noutăți de cărți galbene, strînse în vrafuri. Nimeni nu se putea atinge de cărțile astea pînă nu alegea ea. Acasă și le îngrămădea pe o mescioară lîngă un jilț larg de piele neagră, în care citea. Amelica Sîntu nu era o cititoare cu bună rînduială și nici măcar bună. Cărțile și le tăia cu orice îi cădea la îndemînă și cu muchia palmei, cînd nu avea altceva. De aceea, cărțile ei aveau paginile sfîșiate și pe jumătate rupte. Nici poveștilor, oricît ar fi fost de simple, de naive și anoste, ea nu li se dădea pe de-a întregul. Nu se întîlnea niciodată într-o puternică trăire cu cartea pe care o citea. De aceea, bună sau rea, cartea nu putea să aibă o înrîurire asupra ei. Mai toate aceste lucrări mediocre, scrise de autori fără talent pentru cititoare ca ea și poate și mai naive și mai încrezătoare, nu aduceau decît aceleași

povești de dragoste, cu adultere și fantastice călătorii și reuniuni în lumea marilor orașe și hoteluri de care mulțimea cititorilor muceziți într-un fund de provincie duceau jindul. Pe o altă femeie tînără, pilda rea a acestor romane ar fi turburat-o poate. Pe Amelica n-o atingea. Firea ei rece, orgolioasă, purtînd un ușor dezgust pentru dragoste și dezmierdări nu se lăsa în nici un fel cuprinsă de primejdioasele năravuri din cărți. Amelica citea de multe ori numai pentru descifrarea mecanică a literelor. Viața ei goală, pe care nu se pricepea să și-o umple în nici un fel, avea nevoie de ocupația aceasta a goanei ochilor pe șiruri tipărite și din cînd în cînd numai se oprea la cîte o priveliște de bogăție și somptuozitate. Era poate singurul lucru care o interesa. Dacă astfel era cititul pentru Amelica, nici muzica nu era cu mai multă putere asupra ei. Deși Berta era o foarte bună pianistă, o iubitoare de muzică și ar fi fost bucuroasă oricînd să cînte la pian, ea n-o folosea. În bagajele ei, Berta avea un cufăr greu cu multe partituri de muzică bună, clasică. Cîteodată se furișa pînă în salon și în surdină cînta. Minunatul pian suna puternic în camerele înalte. Amelica o auzea și atunci, oriunde ar fi fost prin casă, se oprea, pe gînduri, cîteodată cu pleoapele lăsate, și asculta. Îi plăcea ? Ar fi fost greu de spus. Muzica o fura la început, însă stăruind o obosea. Și atunci Amelica se scutura din scurta ei visare, își regăsea plinul cumpăt și pleca la treburile ei prin casă. Totuși, niciodată nu i-a interzis Bertei să cînte. Numai cînd o întîlnea mai tîrziu, îi spunea sec, cu un glas rece, ca și cum i-ar fi cerut un serviciu :

— Iar ai cîntat ! și trecea mai departe.

Berta, mîndră și gata întotdeauna să-și înfrunte stăpîna, față de această observație simplă, fără ceartă nici opreliște roșea, se intimida și se rușina ca și cum ar fi fost prinsă asupra unei fapte rele. Singurele prilejuri pe care le avea să cînte fără temeri erau orele de muzică, lecțiile de pian ale lui Ionică, ce se prelungeau ceasuri întregi, după game și exerciții, cu adevărate concerte. Atunci Amelica asculta ca și altădată, însă îngăduia, pentru că își spunea că dacă asupra ei muzica Bertei nu are nici o înrîurire, asupra băiatului trebuie să aibă una și va fi bine să fie deprins și cu muzica în lumea diplomației pentru care și-l pregătea. Aceasta era singura ei rîvnă hotărîtă. De lecțiile acestea de muzică și de concer-

fele lor, profesorul Jeanjacquet încerca întotdeauna să-şi lege ure le de istorie literară şi gramatică franceză. Pasionat iubitor de muzică bună, pe care într-o Constanţă încă în alcătuire de vechi tîrg oriental nu avea unde să o asculte, Jeanjacquet preţuia ca pe o bucurie a vieţii — în acest exil al său — ceasurile în care putea să o asculte pe Berta cîntînd. De aceea, după ce-şi isprăvea lecţia cu băiatul şi după ce îşi fuma, în timpul exerciţiilor, ţigara liniştit pe terasa de sus, în pauza în care Berta îşi căuta notele, Jeanjacquet bătea uşor în uşa salonului trecîndu-şi capul pletos prin deschizătură şi întreba cu timiditate :

— *Est-il permis ?* *

— *Bitte, bitte* **, îi răspundea cu răceală Berta. Şi profesorul intra şi se ghemuia tăcut într-un fotoliu. Între amîndoi, Ionică privea atent cînd spre unul, cînd spre celălalt, întrebător şi curios. El îi preţuia şi avea încredere în amîndoi. Cu naivitatea vîrstei sale, socotind că nimic nu trebuie să-i scape din ceea ce fac sau spun oamenii aceştia pe care-i iubea şi îi admira, străinii aceştia care ştiau să se poarte altfel decît ai lui, băiatul era atent la tot ce se petrecea în jurul său.

Pe Jeanjacquet Berta nu-l iubea şi simţea că şi profesorul avea aceleaşi simţăminte pentru ea. În ciuda unor amintiri şi porniri de care ar fi vrut să scape, urmaşa iuncherilor prusaci nu-l putea face haz de elveţianul ăsta din ţinuturile romande, îmbibat de cultură franceză, simţind franţuzeşte şi după alte toate şi socialist. De cîte ori au stat de vorbă, nu s-au înţeles. Şi atunci Ionică îi privea cu surprindere, el pricepînd cu greu cum doi oameni ca ei pot să discute şi să se certe. La tăinuitele ei concerte de pian, Berta îl primea însă bucuros pe profesor. Avea sentimentul că face o milostenie cu singurul ei ascultător, în afară de Ionică, şi asta îi dădea un fel de răutăcioasă bucurie şi o superioritate faţă de Jeanjacquet. Berta cînta foarte ades Chopin, şi-l cînta frumos. Atunci romanticul profesor se frîngea, îşi lua capul în mîini şi stătea aşa ca la o mare durere sau ca în somn, numai cu o legănare din cînd în cînd a trupului său pierdut în faldurile largi ale hainei de catifea neagră. Printre degetele îngălbenite

* E voie ? *(fr.)*
** Vă rog ! Vă rog ! *(germ.)*

de tutun îi treceau șuvițele de păr bogat în care fire argintii începeau să se împletească. Și Jeanjacquet rămînea așa ceasuri întregi.

La început, lucrurile și toate acestea, lui Ionică i s-au părut curioase. Nu înțelegea nici muzica, nici pe oamenii care se găseau în puterea ei. Lăsat singur să se zbată ca în ape adînci, între cei doi străini, încetul cu încetul băiatul a izbutit să-și găsească și el un loc, dar numai cînd urechea s-a obișnuit cu sunetele. Numai cînd Ionică, care era deprins să vadă lumea, a înțeles că muzica și sunetele te pot duce și ele printr-o lume a lor, și poate mai atrăgătoare decît altele, a stat cu bucurie și cu folos alături de profesorii săi. În afară de Chopin, Berta cînta Liszt și Beethoven. Și băiatul s-a deprins iarăși cu încetul să deosebească pe compozitori și mai cu seamă, după cîteva îndrumări ale Bertei, să deosebească stilurile. Îi plăceau mai ales în rapsodiile ungare ale lui Liszt ritmurile tari, jucătoare, bătute, poruncitoare de mișcări scurte și puternice. Și băiatul, fără să vrea, începea să dea din mîini în tact și să joace pe călcîie, mînat de puterea aceasta a muzicii ce trecea prin el. Ei erau trei ascultători și au rămas numai ei trei, de-a lungul zilelor și al lunilor, la adunările acestea muzicale ce se făceau în salonul caselor Sîntu. Niciodată nimeni n-a intrat în cameră, nimeni n-a deschis ușa. Va fi ascultat oare de undeva din casă cineva undele astea sonore ? Se va fi mulțumit să rămînă în depărtare sau în indiferență ? Și cine anume ? Amelica, Paraschiva, alții poate ? Nici unul dintre cei trei nu s-a întrebat. Muzica îi stăpînea, îi îndestula, îi bucura și cînd mîinile Bertei se ridicau de pe pian, ei se despărțeau fără să-și vorbească, fără să tîlcuiască. Jeanjacquet mulțumea dînd din cap și ieșea, Berta de multe ori nici nu-l vedea plecînd și pe Ionică, la fel. Se sfîrșea ședința aceasta muzicală ca o săvîrșire care trebuise să aibă loc. Femeia închidea pianul și se furișa și ea prin casă, în vîrful picioarelor.

De data aceasta însă, Berta, în afară de repertoriul ei obișnuit, a deschis pe pupitrul negru un caiet mic, scris în note mărunte și a început să cînte o bucată care nu avea nici o asemănare cu ceea ce cîntase pînă atunci. Era altfel pornită și legată. Acorduri puternice și note răzlețite fugeau înalte ca fulgerele sau se prăvăleau și

cădeau la pămînt. Se simțea că pianul îngînă, imită o mai largă și cuprinzătoare alcătuire sonoră, o orchestră. Jeanjacquet căuta nerăbdător și mirat urma compoziției. Bun cunoscător, el voia cu orice preț să identifice noutatea aceasta muzicală. Ionică aștepta și el să prindă un fir, cînd deodată cîteva zigzaguri sonore ca niște țipete de paseri sau de mari sălbăticiuni sfărîmară construcțiile dinainte, anunțînd o temă anumită. Atunci chipul băiatului se lumină, dar mult mai limpede, mult mai împlinit. Era același cîntec, cîntecul walkiriilor. Și partitura lui Wagner prindea viață puternică sub degetele femeii.

Ce neliniște sau contrazicere va fi adus la neștiuții ascultători ai casei bucata aceasta e greu de spus. Va fi stricat ea o obișnuință muzicală cît de modestă ; va fi alarmat veghea unei bune educații muzicale a lui Ionică sau numai va fi indignat, fiind prețuită ca un joc insolent și sonor al Bertei pe pianul acesta prețios ? Poate din toate cîte ceva. Ceea ce e sigur e că, pe cînd Berta cînta, o ușă s-a deschis cu zgomot. Și, cu pași grei și apăsați, Amelica a intrat, s-a oprit în mijlocul odăii, i-a privit lung și aspru pe Berta și Jeanjacquet, care s-a ridicat leneș, într-o rînă, deranjat din ascultarea sa, și a ieșit pe cealaltă ușă, trîntind-o puternic. Deși neobișnuită, trecerea aceasta li s-a părut tuturor o simplă întîmplare. După cîteva minute însă, ea s-a repetat. Atunci Berta a înțeles că trebuie să înceteze. Și-a luat mîinile de pe pian, a stat o clipă, s-a înțeles din ochi cu profesorul și a trîntit apoi un pumn pe clapele liniștite. Notele îngrămădite și ciocnite, smulse de lovitura asta din coarde, s-au sfărîmat între ele distonant, asurzitor, ca un vas de cristal care se sparge. Apoi, femeia a trecut la etajeră să-și strîngă partiturile. Era aproape de jilțul lui Jeanjacquet ce se ridica alene din el. Și Berta rosti printre dinți, ca pentru ea :

— *Ungebildete und ungehobelte Leute ! So ein Volk* *.

Iar elvețianul, dînd din cap, îi făcu semn că a înțeles-o și că o aprobă.

— *On avale et c'est tout ! Ils sont les plus forts, mademoiselle !* ** spuse el și politicos salută și plecă. În ziua aceea și Berta părăsi salonul înaintea lui Ionică. Băiatul

---

* Oameni necioplîți și grosolani ! Ce lume ! *(germ.)*

** Trebuie să înghițim și asta ! Ei sînt cei mai tari, domnișoară ! *(fr.)*

auzise foarte lămurit cuvintele germane ale educatoarei sale și răspunsul profesorului său de limba franceză. Și din clipa aceea se trăsese deoparte și se ghemuise într-un scaun. Berta îl și uitase cînd a ieșit.

Cu Ionică se întîmplase un lucru ciudat. În clipa în care mama sa a venit să-i turbure, el însuși a simțit o pornire împotriva ei. Dar a urmat pumnul în pian și tăinuita și scurta conversație între profesori. Atunci băiatul a simțit că ceva se stinge în el și că altceva se ridică năvalnic ; înstrăinat de ai lui, pentru care începuse să aibă un ușor dispreț, deosebit de ei printr-o educație ce-i șlefuia neîncetat mintea și sufletul, Ionică ajunsese să stea numai între străinii aceștia, pentru care, din recunoștință și dragoste, își deschisese și își dădea sufletul întreg. Ei erau ai lui și el al lor, credea el, și numai pentru ei avea stimă și dragoste. Tatăl său, în mintea și inima lui, abia de se putea măsura cu ei. De mama sa, nici nu era vorba. El se credea și primit și iubit de cei doi străini. Cînd iată că deodată ei au răspuns unei stîngăcii a mamei sale cu vorbe insultătoare și nu numai pentru ea, ci pentru toți ai lui. Ce jignise în el insulta aceasta, copilul nu-și putea da bine seama. Dar se simți umilit, bolnav aproape. De cine avea acum nevoie, nevoie mare ca de o doctorie, era de oricare dintre ai lui și mai ales de mama sa, care îi era mai dragă acum și de care parcă îi era milă. De ea, de care își aducea atît de rar aminte ! Și toată frămîntarea asta îl făcu să plîngă. Băiatul, astfel turburat, a pus capul pe braț și a plîns îndelung. Apoi, mai limpezit, a sărit deodată și urcînd în goană scara spre odaia mamei sale a dat buzna. Amelica citea veșnicele ei romane galbene. De la ușă, Ionică a strigat : „Mămico ! Mămico dragă !" și s-a aruncat în brațele ei și a început s-o sărute apăsat.

Amelica, surprinsă, a zîmbit ușor și l-a mîngîiat pe frunte. Apoi s-a încruntat, a strîns sprîncenele și, îndepărtîndu-l cu mîna și aranjîndu-și falduriile rochiei, îi spuse cu glas rece, fără dragoste :

— Stai bine, Ionel, că ești băiat mare, ce naiba !

Și începu iar să citească. Ionică atunci a dat fuga la mare. A stat acolo și a privit îndelung. A privit pînă ce l-au strigat de nenumărate ori la masă, cum între două stînci un ghem de alge se umfla și bătea sub respirația mării ca o inimă verde.

— Ei, ce faci, nene, joci ori nu joci ?

Și Urmatecu, parvenitul socru al doctorului Sîntu, îi puse în față pachetul de cărți, trase adînc din țigară și începu să ciocănească cu degetele pe masă. Bătrînul Crăsnaru îi făcu semn cu mîna să-l aștepte. Miop, își cerceta cu îndîrjire cărțile...

— Ce dracu, mă Andrei, te gîndești o mie de ani. Zi că ai să pierzi acolo trei poli, hai patru ! Ce-i asta la tine ? O scroafă de mistreț și trei godaci, și nici măcar crescuți și îngrijiți la curte, că-i plin codrul de sălbăticiuni... adaose zîmbind Urmatecu.

— Ți-a venit apa la moară, jupîne, făcu unul din cei-lalți parteneri, adresîndu-se lui Crăsnaru.

— Că de-o viață întreagă te vaiți, c-ai moșie de munte, adaose cel din urmă Lăscăruș Cliță, netezindu-și pentru a suta oară chelia.

Andrei Crăsnaru, membru de seamă al partidului conservator, avea un munte întreg în Dîmbovița. Și Ministerul de Domenii recomandase stăruitor, cu adresă peste adresă organizatorilor expoziției de la Filaret ca pentru pavilionul vînătoarei să nu ia de nicăieri din țară sălbăticiuni cu pene sau păr decît din munții lui conu Andrei, pe baza unui tarif preferențial. Atent, ca în toate, la orice fărîmă de pierdere, dar mai ales la orice grăunte de cîștig, Crăsnaru juca nevinovatul *écarté* de parcă ar fi rezolvat o complicată problemă. După ce își agonisi cîteva levate, se lăsă pe spatele jilțului și zise :

— Da' nagîții, da' stîrcii, da' lișițele și fundacii cine-i dă ? C-am văzut și eu adresa la minister, și făcu din ochi înspre Cliță. Că eu n-am moșie de baltă...

Respectuoși și cu rîvnă, dar și cu priviri lacome zvîrlite înspre cîștiguri grase, moșierii ajutau cu vînzări cît mai bune organizarea expoziției de patruzeci de ani de domnie ai lui Carol I. În acest început de februarie al anului 1906, „Clubul Agricol" din calea Victoriei era frămîntat mai mult decît în obișnuiții ani de muncă, de împrumuturi, de tocmeli sau de povestiri de prin Italia sau de pe la Nisa, a [le] celor de curînd întorși. Instalat la un etaj înalt și spațios, pe colț, între calea Victoriei și strada Doamnei, „Clubul Agricol", deși nu era solemn ca „Jockey-Clubul", era împodobit cu un lux greoi de foste case boierești, din

cotizaţiile serioase şi plătite la vreme ale membrilor săi. Vitrouri grele la ferestre, mari jilţuri de piele, candelabre cu mai multe braţe şi becuri de gaz aerian sub largi abajururi şi un bufet în permanenţă pregătit cu băuturi alese şi trufandale, spre mulţumirea celor ce veneau să-şi omoare vremea, făcea să roiască în jurul acestui club şi alte categorii sociale. În special veneau ziarişti, care găseau aici, o dată cu un zvon şi o mîncare bună, un vin de la butucul viei şi o discretă dăruire cu cîteva bancnote din partea unui moşier interesat.

— Să trăieşti, nene Iancule, îţi aduc veşti bune de la copii ! Şi de masa lui Urmatecu se apropie un domn înalt, îmbrăcat în negru. În după-amiaza asta de iarnă, lămpile de gaz se aprindeau devreme, cu un sfîrîit uşor. În bătaia lor alburie, faţa noului venit, prelungă şi plină de demnitate, părea şi mai palidă. Era Iorgu Scafeş, prefect conservator de Constanţa, unul dintre puţinii prefecţi conservatori sub un guvern conservator, căci mai toţi erau takişti. Ras de mustăţi, cu favoriţi cărunţi, cu nişte mişcări măsurate, calm şi bine crescut (pentru că, în ce îl privea, totul în viaţă se lămurea prin calm şi bună creştere), Iorgu Scafeş era ceea ce se chema un „mare moşier". Avea moşii în Teleorman, în Mehedinţi, „o sfoară" şi în Botoşani, şi un conac frumos, la mare, înspre Gargalîc, la nord de Constanţa, pe cîteva „pîrlite" de sute de hectare. „După asta se vede că sînt bun român că am pămînt în toată ţara", era gluma cea mai obişnuită a boierului, după cum o socotea dumnealui, care n-avusese duh niciodată. Deşi pe lîngă conacul lui dobrogean i se dăduse prefectura, Scafeş nu-şi preţuia aşezarea aceasta, „cam peste mînă şi colonială", cum îi spuneau prietenii de la „Agricol", decît ca fiindu-i de folos pentru vestita herghelie pe care aici şi-o ţinea. După socotite chibzuieli, fie că ar fi fost la putere, fie în opoziţie, aici putea să tragă un folos mare şi pe degeaba pentru o bună remontă din depozitul de armăsari pursînge al statului de la Anadolchioi.

— Ia stai colea, nene prefectule, şi Iancu făcu un semn unui băiat să tragă un fotoliu în dreapta lui. Scafeş se cufundă în moliciunea jilţului, lăsînd în picioare, şi la spate, pe un tînăr care-l întovărăşea. Era un bărbat înalt, puţin trecut de treizeci [de ani], cu o faţă osoasă şi o privire ciudată, albă aproape, fixă, de ochi reci, albaştri,

decolorați. Din cărarea unui păr moale și bălai, o coamă lînsă era trasă înspre sprînceana dreaptă, acoperind aproape întreaga frunte. El rămăsese liniștit în spatele prefectului, părînd a nu fi cîtuși de puțin jignit de uitare. Încleștase numai pumnii lui mari în catifeaua spătarului înalt. Au trecut așa cîteva clipe, pînă cînd Scafeș, prinzînd privirea lui Urmatecu ce tot se uita înspre străinul din spate, se dumiri. Atunci, părăsind solemna lui înfățișare, se ridică din fotoliu și cu o politețe ce-și cerea iertare nu în vorbe, ci în gesturi mult prea stăruitoare pentru vîrsta lui, îl prezentă pe noul venit.

— Nu-l cunoașteți ? E doar din redacția noastră de la *Conservatorul*. E Corneliu Tălășan. I-ați citit de atîtea ori numele la gazetă... Și bătîndu-l pe umăr, protector și amical, prefectul îi spuse : „Trage-ți și dumneata un scaun, amice, și stai colea, printre noi". După care se prăbuși iarăși în fotoliu. Corneliu Tălășan plecase din Ardeal, unde nu se putuse înțelege cu administrația cezaro-crăiască. Trecuse munții și-și încercase norocul prin redacții liberale, la început. Dar ăi de la *Voința Națională* îl scîrbiseră prin slugărnicia lor. Nici la *Conservatorul* n-ar fi stat, că liberalii sau conservatorii lui în multe privințe totuna erau, dacă nu l-ar fi luat Scafeș sub ocrotirea lui. Secretar al prefectului de Constanța, conservator cu mare trecere, Tălășan se aciuase pentru cîtva timp, plătindu-și recunoștința față de patron în articole și discursuri. La invitația lui Scafeș, Tălășan nu s-a așezat, ci s-a rezemat de pervazul unei ferestre. Privea cu ochii lui incolori și reci peste toată lumea asta în care intrase de curînd. Încrucișase brațele, ceea ce îi ridicase pieptul și umerii ca într-o sfidare. Încăpătoarea sală a clubului, ca și celelalte cîteva ce se vedeau la fel prin ușile larg deschise, își trăia viața de fiecare zi. Desprinși din colțurile pline de umbre, pe la mese, jucătorii clipeau des pe cărțile lor întinse, sub lumina verzuie, cerînd peste umăr un ceai sau un vin. Unii mai de curînd veniți se plimbau singuratici, alții vorbeau, iar de afară urca, vătuit, zgomotul străzii, cu copite de cai bătute pe caldarîm, cu huruit de trăsuri și din cînd în cînd cu răbufneala unei aripi de vînt ce făcea să zăngănească vitrourile. În încăperile astea era cald, bine și un sentiment de siguranță domnea, ce venea din credința într-o nevăzută putere ce străjuia undeva și îi ajuta pe domnii aceștia să trăiască liniștit ca aici și aiurea.

Simțământul acesta pe care îl trăia și el acum, Tălășan îl cerceta și îl analiza. Căuta să vadă dacă și la el, ca și la ceilalți — și îl lua drept model pe actualul său patron, Scafeș — se continuă, dacă și în cămăruța lui de mansardă, rece și cu geamurile sparte, la un hotel de lume proastă de pe Calea Griviței, se mai păstrează sentimentul ăsta de siguranță, de ocrotire împotriva vremurilor și oamenilor. Și el ajunse, firește, să simtă că de îndată ce se vede iar în sărăcăcioasa lui casă, totul se prăbușește. Curajul care îl ține pe picioare îi vine din altă parte : din gînduri și mai ales dintr-o răzvrătire ce o poartă neîncetat și cu care a venit din Ardeal. Din fundul său, din tainițele sufletului ea îl mîna să lupte, dar deocamdată să se ascundă. Tălășan simțea și apoi judeca limpede că toată siguranța asta din jur, din belșug și din case, din ascultare de slugi, din cîștiguri grase, din orbire voită sau numai folosită în neștiință, așa cum o credeau toți domnii ăștia tihniți, nu era siguranță și vedea cum va veni o zi cînd ea se va destrăma dureros. Mai ales după cele ce văzuse și auzise de curînd la Dorohoi, unde îl trimisese gazeta să facă o anchetă. Tălășan simțea o anumită bucurie știind mai dinainte ce-i așteptă pe toți cei de aici, neștiutori, cînd au să ajungă acolo unde-i pîndesc surprize și primejdii. Astfel gîndea tînărul ardelean cînd glasul tărăgănat al lui Scafeș îl scoase din visarea lui :

— Uite, să vă spună Tălășan, că de la el o știu : se mișcă țăranii, domnilor !

De felul lui prefectul de Constanța vorbea tare, așa că i-au răsunat cuvintele în toată încăperea. Unii jucători și-au lăsat cărțile, alții se îngrijorau, cîțiva zîmbeau. După felul fiecăruia și mai ales după interesul mai apropiat sau mai depărtat de nordul Moldovei, moșierii își arătau simțămintele. Dar nu era la ei groază sau deznădejde, ci mai mult un fel de plictiseală. Siguranța aceea pe care numai cu cîteva clipe mai înainte Tălășan încerca să și-o lămurească, îi stăpînea și îi liniștea pe toți. Ei nici nu vedeau și nici nu simțeau ca el.

— Da' de la Interne nu știi nimic ? făcu foarte serios Crăsnaru. Că doar ești prefect, mă Iorgule !

— Ehei ! Unde-i Dorohoiul și unde-i Constanța, adaose cu înțeles Cliță, ștergîndu-se de zor pe frunte. Prefectul n-a răspuns. Cînd nu știa ce să spună, Iorgu Scafeș tăcea. Învățase în mai bine de patruzeci de ani de

viață publică lucrul acesta care niciodată n-a dat greș. Îl făcea să treacă drept un om cumpătat, greu la vorbă, măsurat și care nu se lăsa furat cu una cu două. În împrejurarea aceasta însă lui Tălășan i s-a părut că i-a venit vremea să vorbească. Nu era numai un fel de cinste pe care o simțea în el mînîndu-l să sară în ajutorul patronului său, dar avea parcă nevoie să dea drum glasului să plutească o clipă amenințător peste lumea asta ce nu-i plăcea și care-i făcea să-i fiarbă sîngele. De aceea Tălășan, cu brațele întinse rezemate de spătarul scaunului, cu capul dat pe spate, cu o provocare ce se aduna din felul lui de a sta, de a rosti și de a apăsa pe cuvinte, spuse simplu ca pentru un început :

— Da, sînt mișcări țărănești în nordul Moldovei !

— Le-ai văzut dumneata ? interveni Cliță mai neliniștit...

— Am văzut „capii" aduși la Dorohoi și am citit broșurile.

— Instigatorii, care va să zică, strigă cît îl ținu gura conu Leon Motăș, mare moșier de la Roman. Și cine sînt aceia ?

— Învățători și preoți, răspunse scurt și rece Tălășan.

— Iar țăranii, prostimea, după ei ! adaose cu amar Cliță.

— Și cînd te gîndești, domnule, că poate să ajungă pînă la noi ! Și cu mîna mea am botezat trii sate, se rosti răgușit conu Leon. Că sînt plini Dulcești și altele de numele ficiorilor mei Jacques și Edgar...

— Apoi d-aia se plîng țăranii, că le-ai pus nume de cîini la copii, coane Leoane, adaose Manolache Jinga dintr-un colț, unde, indiferent și leneș, își sorbea liniștit cafeaua și-și fuma trabucul.

Toată lumea a rîs cu hohote. Unii au prelungit chiar rîsul peste cît le-ar fi fost de nevoie de pe urma glumei lui Manolache, numai să risipească duhul rău pe care îl adusese Tălășan. În tăcerea ce a urmat, se mai auzea din cînd în cînd cîte un chicotit întîrziat, voit și stîngaci, care să prindă liniștea și schimbarea vorbii.

Tălășan însă era cuprins de o îndîrjire ce creștea. El rosti limpede, apăsat, dar cu o grabă în care se putea simți mînia :

— Ei nu cer să fie botezați, boierule, ei cer altceva.

— Pămînturile noastre poate ! răbufni înfundat Crăsnaru.

— Și pe alea, slobozi deodată, cu un răget aproape, Tălășan.

De data aceasta căzu o tăcere grea, ca de plumb. Ochi răi și aprinși se ridicară spre tînărul ardelean. Au fost cîțiva care l-au măsurat de sus pînă jos, au dat din umeri și cu un „hm" ! disprețuitor i-au întors spatele. Conu Leon a hîrîit deodată prelung, ca un bătrîn și vechi fumător necăjit ce era și a scuipat în batistă. A fost cu înțeles, căci a privit spre Tălășan. Cliță s-a frecat de scaun și și-a frecat chelia, iar Urmatecu, pe gînduri, s-a jucat cu cărțile răvășite pe masă, acoperind o damă cu un popă, adăugînd și un valet și închizînd totul cu un as. Se auzeau în tăcere sfîrîind becurile de gaz și glasuri și sunete de tacîmuri și pahare în sala vecină. Iorgu Scafeș rămăsese drept, palid, privind departe, neturburat, așteptînd parcă să se sfîrșească ceva. Nu știa ce să-i spună lui Tălășan, pe care îl scăpase din mîini.

— Rău, rău ! se auzi într-un tîrziu glasul stins, dar mînios al lui Crăsnaru.

— Ce-o mai fi rău ? îl întrebă aproape murmurat Urmatecu.

— E rău că d-alde dumnealui au pătruns pînă la noi la gazetă.

Tălășan era să se destindă ca un arc și era cît p-aci să răspundă, cînd din colțul său glasul moale și rîrîit al lui Manolache Jinga interveni :

— Ei și ? Ce e dacă se mișcă țăranii ? Lasă-i să se miște, că de cînd sînt țărani pe lume numai asta fac și tot mai multe cer... Dar să vedem cine le dă...

— Asta așa e ! întări Cliță, privind primprejur.

— Acum însă nu-i bine, îngînă Crăsnaru. Tocmai cînd țara se pregătește de sărbătoare, și ridică ochii lui bulbucați de broască mioapă spre portretul regelui, pe care nu-l vedea, dar îl știa că e acolo. Doar el îl comandase cînd fusese președintele clubului și-l bătuse sus pe rege, în haine albe, cu o pălărie mare de pai, ca pe cel dintîi agricultor al țării.

— Ba tocmai acum e mai bine ca oricînd, că oricine ar fi la putere — azi sînt ai noștri — credeți c-o să-i lase

să-şi facă de cap ? Au să tragă-n carne vie ! dezvălui Jinga un gînd.

— Să tragă, dacă nu se poate altfel, îngînară apăsat glasuri în cor.

— Apoi aşa va fi, zise ridicîndu-se Mănolache. Zîmbea şi era liniştit ca un doctor care găsise leacul. Leneş, el făcu doi paşi spre Tălăşan şi îi întinse mîna cu prietenie, o mînă ca de femeie, cu degete subţiri şi rotunde, încărcate de inele. În jurul lui plutea un miros dulceag dintr-un amestec de parfumuri prin care, aspră, răzbea duhoarea trabucului.

— Dumneata îmi placi, îmi placi mult, spuse el şi dînd mîna şi apucînd-o pe a lui Tălăşan îl trase molatic înspre el. Apoi repede îi rosti la ureche, aproape şoptit, ca pe o taină între ei doi :

— Şi ai şi dreptate ! Ăştia sînt toţi nişte ticăloşi, şi sînt şi proşti şi criminali. Ai văzut cum s-au liniştit cînd le-am amintit că guvernul o să tragă în ţărani ? Dar n-o să tragă, pentru că ţăranii au să se potolească... Şi-l privi lung, galeş aproape, pe Tălăşan. Acesta nu mai pricepea nimic. Jinga era sau nu era de partea lui ? Credea ce spune, sau era numai un joc ? Şi în nedumerirea lui, îşi aduse deodată aminte de vorbele lui Scafeş despre Jinga, cînd, înainte de a veni aici, prefectul de Constanţa i-a descris simplu, atît pe cît se pricepea el, pe obişnuiţii de la „Clubul Agricol". După spusele lui Scafeş, Jinga avusese avere mare şi o pierduse la cărţi. Acum trăia cu ce îi cădea de la club şi de la prieteni. Prea leneş ca să se apuce de ceva, el se tolănea toată ziua prin fotoliile clubului, cerînd fără ruşine şi împrumutînd fără să dea înapoi. Dar oamenii îi ştiau de frică şi el de pe urma lucrului ăsta trăia. Prost nu era şi era rău. Fiecăruia îi găsea un cusur cu care îl avea în mînă. Ceea ce făcuse el acum era un lucru nemaipomenit pentru cei care îl cunoşteau. Se ostenise să se ridice din colţul său şi să dea mîna cu Tălăşan. Ăsta era un eveniment. Nici prietenii lui nu se lămureau ce voia. Toată lumea privea la cei doi bărbaţi care şedeau faţă în faţă. Tălăşan se uita sever la Jinga, cu ochii lui albi, tăioşi şi ficşi. Celălalt îl învăluia cu o privire moale pe ardelean. În cîteva clipe însă, înfăţişările li s-au schimbat. Pe măsură ce gazetarul se întuneca şi se încrunta strîngînd o umbră în ochi şi o dungă între sprîncenele stufoase, pe obrazul lui Jinga o lumină parcă îi destindea

trăsăturile. Un zîmbet înflorea. Şi în timp ce săpături adînci brăzdau colţurile gurii amarnic şi cu dîrzenie la Tălăşan, trecînd într-o ferecătură de mînie buzele una peste cealaltă, ochii lui Jinga rîdeau şi buzele i se destindeau. Şi cînd, în cele din urmă Jinga pufni într-un rîs impertinent, arogant în nasul lui Tălăşan, acesta abia se trezi din nedumerirea lui. Se făcu palid. Vinele i se umflară pe tîmple. Strînse pumnii mari şi pietroşi şi privi în jur. Scafeş parcă era umplut cu paie : privea departe, liniştit. Aştepta să se isprăvească toată povestea asta. A ridicat numai o mînă, a desprins un deget şi i-a făcut semn lui Tălăşan să fie cuminte, ca unui copil oprit de la cine ştie ce faptă neîngăduită. Tălăşan şi-a dat seama că era numai între duşmani. Atunci, fără să spună nici un cuvînt, a scrîşnit din dinţi, s-a răsucit pe călcîie şi a plecat. În pragul sălii a trîntit cu bucurie după el uşa grea de stejar, cu poleituri. Abia atunci ceilalţi l-au înţeles pe Jinga, care întinsese mîinile, ca un scamator după o izbutită boscărie şi zise :

— Uite aşa, fără vorbă şi tărăboi se gonesc năpastele astea, nu ca dumneata, coane Andrei, care l-ai luat în serios ! Crăsnaru tot nu se descruntase. Uşor, lunecînd parcă, istovit de atîta muncă, Jinga se duse şi se prăbuşi iar în jilţul său, cerînd o sticlă de vin.

În drumul spre casă, în birja cu coşul ridicat pe sub care fulgii de zăpadă amestecaţi cu o ploaie îngheţată veneau să-l înţepe în obraz, Urmatecu învîrtea neliniştit gînduri şi spaime. În ultimul timp tot ce a avut a băgat în pămînturi, pentru el şi pentru bucuria vieţii lui. Moşia dată de zestre, Bălăşoeni, nu mai era a lui. Ce-i mai păsa de ea ? O arendase, şi ginerele său ar fi trebuit să primească arenda, dacă o clauză din foaia de zestre n-ar fi spus că venitul îl ia soţia sa, Amelica. Cu ce rostuise însă de la doamna Varnali, Urmatecu şi-a putut cumpăra pămînturi, că şi el o ajutase în ultimul timp, ca un prieten adevărat ce se afla. Coana Vatica, după ce i-a făcut lui Osvald de şase săptămîni şi a pus la „Belu", pe mormînt, un bust de marmură al actorului, lîngă bustul mai vechi al bancherului Varnali, a desfăcut averea şi a plecat iarăşi la Paris. Scrisori rare o mai legau din cînd în cînd de cei lăsaţi în urmă. Urmatecu a ajutat-o să-şi vîndă casa de

lîngă biserica Silvestru şi lucrurile grele din ea, pe care le-a cumpărat cu bani gata pentru „Clubul Agricol", în a cărui administraţie era. Giuvaerurile de safir şi briliant, aşa după cum se înţeleseseră i-au rămas lui, şi cu ce a mai dobîndit din desfacerea aceasta, stropită şi de lacrimi de regret şi de recunoştinţă de coana Vatica Varnali, bătrînul Urmatecu îşi cumpărase două trupuri de moşie : Bobeştii şi Glina, rămăşiţe din averea baronului. De pămînturi nu-şi vedea, că nici nu-i plăcea şi nici nu se pricepea. Cînd i se făcea numai de un chef, punea patru cai înaintaşi şi pleca pe cîteva zile la moşie. Toamna scotea şi iarna dospea din banii pe care îi lua, căci avea la moşii om de temei. Era Păuna, o dragoste din tinereţe, femeie aprigă, nelăsătoare şi care făcea cît trei logofeţi. De aceea, acum îl băteau gîndurile să dea de veste Păunii, s-o cheme, s-o cerceteze nu cumva ar fi semne că şi pe la ei stă să vină răzmeriţa despre care aflase la club. Ajuns acasă, a luat-o de-a lungul curţii, după cum îi era obiceiul, ca să intre pe din dos. O beznă umedă plutea peste tot de nu se vedea la doi paşi. Din fund, dinspre grajduri îi veni un miros de ţară, de fîn reavăn şi de balegă, şi auzi un trosnet de coceni în gurile cailor deshămaţi. A înţeles atunci că sosise căruţa de la conac şi că desigur va fi venit şi Păuna. Dar cînd a dat să coboare în sala lungă de la bucătărie, i-a sărit un plod scîncit înainte, pe care nu-l ştia. Şi după copil, din umbră, se întinse de-a buşilea o femeie stîngace şi repezită. Urmatecu feri copilul, care, speriat, începu să urle şi mai tare. Atunci femeia, ca să-l facă să tacă începu cu „hai cu mama" şi cu „dacă nu taci, te ia moşu !" Şi-l arătă cu degetul pe Urmatecu. Din prostie sau din necunoaştere, femeia spusese aşa. Nu văzuse în întuneric nici blana, nici căciula de astrahan ale boierului şi nu simţise nici în jurul lui aerul îndulcit de o apă de trandafiri. Urmatecu se opri o clipă, se întoarse mînios şi era cît p-aci să înjure şi să dea cu bastonul dacă nu i-ar fi ieşit Păuna înainte. De cînd îmbătrînise cu adevărat, nu-i plăcea să i se pomenească de bătrîneţe.

— Ce te-ai mîniat aşa ? zise femeia cu îndrăzneală veche de ibovnică şi de slugă care le ştie pe toate şi îşi are stăpînul la mînă. E proastă, ce, n-ai văzut-o ? făcu ea pomenind de femeie. Crezi că te-a cunoscut ? Parcă ştie ea cine e boierul ? O prăpădită de fină a mea...

— Ce sînt eu, sperietoare de plozi ? scrîşni Urmatecu înrăit. Auzi, „moşu", „te ia moşu", adică eu, şi asta la mine în casă ! S-o zvîrli afară, în căruţă să doarmă, cu plod cu tot, în ploaie, aburul ei de mocofancă !

— Ei haide, haide, nu te mînia, căuta să-l îmbuneze Păuna, apucîndu-l de mînă, sărutîndu-i-o şi frecînd-o în mîinile ei aspre. S-o vezi ce chipeşe e, n-ai mai zice aşa. E o biată fată greşită, dar frumoasă lucru mare... Mîine, pe zi, ai s-o ierţi... las' că te ştiu eu !

— Să nu fii botoasă, îi răspunse Urmatecu, pe jumătate îmbunat de gluma Păunei şi de gîndul că totuşi greşita femeie e poate trupeşă. Ia să vii la mine c-avem de vorbit, şi Iancu urcă scara mare de stejar care ducea la catul de sus.

În birou era cald şi pe o masă pusă, într-un colţ, aşteptau trufandalele : un calup de icre negre tescuite, o pulpă rece de miel şi portocale dulci şi stafide. O sticlă de Nicoreşti şi una de apă minerală se răceau între geamuri. Dintr-un vechi obicei gospodăresc, el nu mînca niciodată la club. Urmatecu a căzut greoi pe o canapea aruncîndu-şi în lături blana scumpă. Păuna s-a strecurat pe uşă fără zgomot. Era încă frumoasă, deşi se apropia de cincizeci [de ani]. De mai bine de douăzeci de ani era roabă plecată a lui Urmatecu. Dintre toate fiinţele care au roit în jurul lui o viaţă întreagă, în afară de coana Miţa, mai tăcută, mai modestă, mai fricoasă, Păuna i-a stat alături lui Iancu şi la zile rele şi la zile bune. De multe ori l-a văzut greşind, de multe ori l-a urît pînă în adîncul sufletului ei şi ca femeie şi ca slugă, de multe ori s-a răzvrătit împotriva lui şi, aprigă cum era, avea poftă să-i crape capul, dar pe urmă tot ea se întorcea şi se îmbuna. Femeia asta puternică se mai împlinise cu vîrsta şi în părul ei, arămiu odinioară, suviţele albe se împleteau. Şi acum, la bătrîneţile lor, Păuna tot îl mai gelozea pe Iancu Urmatecu. Mai ales o femeie şi o ispravă nu-i ierta Păuna : povestea cu Paraschiva, pentru care, în toiul ei, Urmatecu o ţinuse aproape un an la o parte. Deşi pe cucoane (pe cucoana Miţa şi pe Amelica) Păuna nu le făcea haz, în ura împotriva Paraschivei era alături de ele.

De cum a intrat în casă, femeia a zîmbit bucuroasă încăperii ăştia cunoscute de o viaţă întreagă. Apoi s-a repezit, ca pe vremuri, să-l descalţe pe Urmatecu. Acesta, după un vechi obicei, şi-a întins piciorul şi l-a aşezat

pe genunchiul îndoit al Păunei. Atunci s-a deschis ușa dinspre dormitor și înceată, dar curioasă, apăru coana Mița. Ea clipi de cîteva ori de lumina tare și spuse aproape șoptit :

— Tu erai ?

Păuna dădu din cap fără să se întoarcă și făcu : „ihî !"

— Ei, și-acum lasă-ne că avem treabă, curmă brusc bărbatul intervenția soției sale.

— Apoi nici nu vreau să vă supăr. Am auzit numai vorbă și m-am uitat. Și bătrînica se furișă printre canaturi și se mistui.

— Ei, ce se aude ? făcu nerăbdător și îngrijorat Urmatecu.

— Ce să se audă ? De arături de primăvară se aude. Pe trupul Bobeștilor am pus numai grîu, iar la Glina rapiță și sfeclă... Ai să te umpli la toamnă [de bani], coane Iancule, și cu vorbele astea Păuna trase cu greu gheata de lac înflorită cu piciorul umflat. Un ciorap de mătase roșu, cu pătrățele albastre, subțire și scump rămase întins pînă peste gleznă. Femeia, cu două degete, începu să frece ușor talpa amorțită. Urmatecu închise ochii de plăcere, dar își continuă gîndul :

— Nu de asta te întreb. Treaba ta, tu ești stăpînă, mie toamna bani să-mi dai ! Eu de altceva mă tem, de răzmeriță. Se aude și pe la noi de așa ceva, că la club am aflat că bîntuie pe sus, prin Moldova ?

— Răzmeriță ? îngînă femeia. Sămînță o fi, nu zic ba.

— Sămînță ? Ce e aia sămînță ?

— Adică un scrîntit care să umble cu vorbe și cu zîzania de colo pînă colo.

— Și e așa ceva pe la noi ?

— Cum să nu fie ? E Manea Strapalea...

— Tot Straplea, care va să zică !

— Tot el ! Nu te iartă, coane Iancule, nici mort, că i-ai suflat-o pe Paraschiva... Vine de la el, de departe și bîntuie pe la noi, numai așa, de al dracului. Că are și ibovnică la noi în sat, și Păuna îl ciupi de pulpă, de se înroși. Omul mișcă iute.

— Ce, ai înnebunit ? Smintito ! Dar Păuna i-l întinse la loc pe genunchiul ei, întoarse ciorapul și începu să-l tragă peste umflătura pufoasă și albă cu vinișoare albastre în ea.

— Da' pe aici te doare ? și rîse și apăsă adînc și mai întrebă o dată. Apoi încruntîndu-se ca din senin : Ibovnica ți-ai mai văzut-o ? Așa e, că acum te duci la Constanța s-o vezi. Eu bat haturile și ogoarele și dumneaei face pe cucoana la Constanța. Că n-oi pune mîna o dată pe ea ! Păuna își înfipse adînc unghiile în carnea moale și afînată.

— Du-te la dracu de nebună ! și Urmatecu întinse piciorul de data asta cu putere și-o izbi în piept. Femeia căzu pe spate. Un zgomot înfundat se auzi.

— De ce-mi arde mie și ea ce stă să pălăvrăgească ! făcu încălzit Urmatecu, aruncînd cît mai departe blana de pe el. Păuna îl privi lung, apoi ridicîndu-se încet pe coate, cu ochii țintă în ochii lui se îndreptă și încercă să-i ia piciorul. Urmatecu se feri.

— Dacă ești tot nebună, nu ți-l mai dau, făcu el.

— Nu, că m-am potolit. Și înșfăcîndu-l își apropie obrajii de glezna umflată și-o sărută. Iancu zîmbi de atîta dragoste, și dezmierdare și supunere și începu să miște ușor a mîngîiere piciorul de obrazul femeii. Într-un tîrziu, Păuna punîndu-i papucii, spuse, ca și cum ar fi gîndit tare :

— Vrea să zică tot are dreptate Strapalea că a băgat frica în voi ?

— În noi ? făcu Urmatecu, adică în mine, de ce ? Ce, stau eu la moșie ? Fac eu învoielile ? Strîng eu bucatele ? Tu le faci pe toate, atunci mie de ce să-mi fie frică ?

— Ia te uită ! da' colo, în acte, eu stau scrisă, sau dumneata ?

— Da' ce, actele au să le rupă dacă s-o îngroșa gluma, sau pe cine-o găsi la moșie ?

— M-arunci în gura lupului, coane Iancule, și eu mă las ca o bleagă ce sînt, că țin la dumneata. Cuvîntul acesta parcă l-a mai înviorat pe bătrîn și l-a făcut să se întindă spre masa pe care îl aștepta gustarea. Tăie o halcă de icre tescuite și o întinse pe pîine, o stropi cu puțină zeamă de lămîie și făcu semn Păunei să-i apropie sticlele. Cînd femeia se întoarse de la fereastră, Urmatecu o aștepta cu o îmbucătură gustoasă. După ce i-o puse în gură, o bătu pe obraz și-i zise :

— Na, că îmi ești credincioasă !

— Da, da' cînd o fi să fie, tot conacul și acareturile au să ardă, că eu fug, c-au să urle că sînt de-a dumitale, îi răspunse femeia cu gura plină. (Urmatecu se întunecă iarăși.) Că Strapalea așa urlă în toate părțile. C-o să fie prăpăd, sfîrși Păuna.

— Și oamenii ce zic ? abia de îndrăzni să întrebe celălalt.

— Îl lasă să latre...

— Ești tu sigură de asta !

— Sigură, sigură, cum o să fiu !... Dar deocamdată puțini se iau după el.

— Puțini ai zis ? Vrea să zică tot sînt cîțiva ? !...

— Ba oi fi vrînd să nu fie ? !

— Tu ții cu el, ticăloaso, făcu Iancu dînd să se ridice și căzînd greoi iar la loc de trosnira arcurile.

— Ba să mă ferească Dumnezeu de așa spurcăciune, se închină Păuna. Ce, eu sînt Paraschiva ?

— Ei, hai isprăvește o dată cu Paraschiva, se încruntă Urmatecu.

Femeia se ridică, își destinse trupul și se duse de se lipi de sobă. Apoi, mîngîind plăcile albe și calde de faianță, zise iute, șuierat aproape :

— Bine, bine, ai să vezi dumneata cine-i vipera asta...

— Știi ceva ? Dar sigur, întrebă Urmatecu, dovedit ?

— Eu nu, dar Strapalea.

Iancu se ridică și el încet. Se apropie de Păuna ca niciodată în viața lui, îi mîngîie tîmplele și o sărută pe frunte. Femeia se descruntă și cu un zîmbet ce-i mai sta încă bine și-i dădea un farmec, spuse :

— Te iei cu binele cînd se-ngroașă gluma și te guduri la bătrînețe, coane Iancule !

Bărbatul rîse.

— Și-acum dă-i drumul, zise el, și se așeză din nou.

— Apoi multe nu știu, începu Păuna. Îți spun tot ce am putut agonisi printre vorbe de la ibovnica lui Strapalea, care toată ziua e la conac, ba să-i împrumut cutare, ba cutare lucru... Și eu îi dau, că știu că am ce culege. El nu vine decît din cînd în cînd. Dar... se pare că primește vești.

— Vești, ce fel de vești ?

— Nu știu... așa un fel de știri, ce să facă și cum să dreagă...

— Și de unde ?

— De la un rus de la Constanța.

— Cum a dat el de rus și rusul de el ? făcu Urmatecu neîncrezător.

— Apoi e rus d-ăla răzvrătit de pe vapoare.

— A-ha !... Ei și tot nu văd cum de-a ajuns la Strapalea.

— Cine știe ?... Pe acolo, pe la Constanța, mai sînt și d-ale noastre ! și Păuna închise ochii cu viclenie.

— Adică Paraschiva să fie ? făcu Urmatecu socotind ca pentru el însuși.

— Mi-ai spus să nu-ți mai pomenesc de Paraschiva, îngînă Păuna. Și au tăcut amîndoi.

După atîtea șovăieli și bănuieli, ca un gînd nou de siguranță îi veni lui Urmatecu de departe, făcîndu-și tot mai mult loc în mintea lui. Fața i se lumină la gîndul ăsta, că a prins un fir. Întinse mîna spre mîncare și îmbucă puțin. Apoi bău două pahare de vin pe nerăsuflate. Păuna îl privea, îl servea și tăcea. Urmărea ce se petrece în el și aștepta. În cele din urmă, tot mai sigur pe el, tot mai liniștit de gîndul ce-l stăpînea, Urmatecu se ridică, aprinse o țigară și făcu spre birou cîțiva pași. După un răstimp zise :

— Apoi eu pă ăsta îl dau pe mîna Siguranței...

— Să-l dai, sări Păuna, că d-aia ți-am spus tot, dar s-o dai și pe ea !

Urmatecu o privi în ochi cu putere și femeia îi îndură privirea. Nici n-a clipit măcar. Se îmbujorase și ședea încă dreaptă, dîrză și frumoasă în fața lui. Urmatecu dădu numai din cap în semn că a înțeles, o mîngîie pe obraz și trecu la el în odaie să se culce, ceva mai liniștit.

III

Mișcările țărănești din primăvara lui 1906 s-au domolit pe alocuri, dar nu s-au stins nicăieri. Chiar în miezul verii, „fără cuviință", cum spunea grav Iorgu Scafeș, fără cuviință față de expoziția din dealul Filaretului, de „bucuria Țării și a tronului", de bună seamă țăranii n-au vrut să moară de foame și să tacă. Răbufneau răscoale pe trupul țării mai ales în nordul Moldovei, dar și în alte părți. Față de turburările acestea, în miezul anului „glo-

rios", Siguranța a fost mai atentă și a strîns chinga pe cît a putut, dar în liniște, fără zarvă mare, ceea ce ar fi fost mai primejdios decît chiar răscoalele. De aceea s-au pus sub observație, ba în unele părți au și fost ridicați, toți cei care dădeau vreo bănuială că au legături cu țăranii răzvrătiți. Și de supravegherea aceasta atentă a Siguranței nu putea să scape nici Ivan Maximovici Martînov, ca refugiat dubios din Rusia. Au început să dea tîrcoale cît mai des agenții în jurul „Sulinei", ba pescuind, ba citind, cu picioarele bălăbănind pe chei, cu ochii însă țintă asupra vaporului prăbușit și a omului ce-l locuia. N-au văzut decît trei tineri veseli venind foarte des, dintre care „un tînăr domn, spunea respectuos raportul vorbind de Sile, fiind chiar fiul domnului prefect". Mai venea, ce e drept și un domn profesor „nesigur și pletos", scria același raport, făcînd aluzie la Jeanjacquet, la înfățișarea lui și la convingerile socialiste care i se cunoșteau. Dar și domnul profesor era tot din lumea băieților și a celor sus-pușI și mai întotdeauna veneau împreună. Singura despre care raportul vorbea ca de „o femeie suspectă", [ne]fiind precis identificată la început că locuiește în casa doctorului Sîntu, era Paraschiva. Ea venea destul de des și nici nu rămînea ca ceilalți, pe punte, în tovărășia lui Ivan Maximovici, ci cobora cu el în atelier. Aici stăteau vreme îndelungată pînă ce, plecînd iar singură de-a lungul cheiurilor, era urmărită de privirea agentului. Curînd însă i s-a luat urma. Și Lipan Paraschiva „servitoare în casa domnului doctor M. Sîntu" și-a avut fișa la Siguranță.

Despre neajunsurile acestea, pe care băieții le vedeau, Sile i-a spus tatălui său, prefectul. Și Iorgu Scafeș, oricît de silă i-ar fi fost să ia la el pe un marinar răzvrătit, totuși, chibzuit și prevăzător și prefect cum era, și-a spus că-i prinde bine un om priceput ca Ivan Maximovici la conacul de la Gargalîc și că e bine de asemeni să ia măsuri înainte de a se duce vestea despre supravegherea suspecților. De aceea l-a chemat la el și l-a angajat, pe nimica toată, pe marinar, ca mecanic al întregii întreprinderi de la țară, avînd nevoie de el la batoză și la locomobilă mai ales. Ivan Maximovici, înțelegînd prețul adevărat al acestui adăpost, s-a învoit cu gîndul la tot ce mai putea pune nou și revoluționar în mințile tinere ale băieților. A primit să-și părăsească atelierul de pe „Sulina" și să se mute la conac. Despărțirea la Constanța a băieților

și a lui Jeanjacquet de prietenul lor n-a fost veselă. Au privit cîte patru lung după harabaua care venise pînă în port să-l ia pe Ivan Maximovici. Dar era aproape vacanța de vară, cu petrecerile de la moșie, și Ivan Maximovici le făgăduise copiilor să le facă o adevărată corabie de călătorii pe mare dintr-o veche mahoană uitată pe plajă. Mai tristă a fost despărțirea de Paraschiva. Femeia știa că numai rar îi va fi îngăduit și poate de fel să ajungă pînă la moșie. De aceea a plîns mult și de cum s-au despărțit a dat fuga pe chei să privească înspre vaporul cel vechi, înglodat în fundul portului, unde a cunoscut ceasurile ei bune. Și adeseori Paraschiva, ca odinioară, tot într-aici își mîna pașii în zilele libere, ceea ce îi făcea pe agenții care o urmăreau s-o bănuiască tot mai mult și tot mai greu. Astfel, llpsiți de cuibul lor din port, în care acum nu mai aveau ce căuta, băieții au ajuns și în vremea marii serbări nautice a regatelor, de Sînta Maria Mare, care în anul acesta se desfășura cu deosebită solemnitate. Cu cîteva săptămîni mai înainte constănțenii au fost agitați de pregătiri, mai ales cu privire la locuri și la importanța lor. Careul din port, în mijlocul căruia avea să se desfășoare programul, trebuia să fie închis pe cele patru laturi de crucișătorul „Elisabeta", de bricul „Mircea", de pachebotul de sub comanda lui Henri-Eugen Crihan și încă de un pachebot.

În vederea acestui eveniment, comandantul Crihan își pregătise vasul și-și ticluise invitațiile. În afară de legăturile de prin porturi și scandalurile cu diferite călătoare la bord, în timpul voiajurilor, ceea ce nu o dată au fost aproape să-i primejduiască situația, Crihan — în întreprinderile lui amoroase — avea o bărbătească putere de voință, unită însă cu o nestatornicie și cu toane de femeiușcă răsfățată, care se mînie de îndată ce se așează vreo piedică în calea capriciilor ei. Acum el dorea și chibzuia realizarea unei legături mai serioase și mai grele pentru renumele lui de cuceritor. Lipsit de orice sentimentalitate, folosind toate locurile comune ale unor exotice banalități, avînd neîncetat la îndemînă un mic dicționar francez pentru nume proprii din istoria Eladei și a Egiptului (pe unde acosta vaporul său) și pentru curiozitățile arheologice, vorbind o franțuzească corectă și cunoscînd bine canonul celor cîteva subiecte folosite în lumea saloanelor, marinarul acesta orgolios — crud cîte-

odată — întreprindea orice pentru bucuria pîngăririi, iar nu pentru voluptatea legăturii cu o femeie. De aceea, obosit de prea cunoscuta lui aventură cu Glück Clement, pe lîngă care aflase că în lipsa lui stăruia nu fără succes şi doctorul Sîntu, Henri-Eugen gîndea acum la îndrăzneaţa încercare de a se apropia de Amelica. Era o răzbunare împotriva doctorului ăsta serios, pe care în fond nu-l putea suferi, care-şi făcea un renume din muncă şi datorie, şi era şi o biruinţă cu care s-ar fi putut făli. De altfel, Amelica îl atrăsese de mult, încă de la Bucureşti, de cînd a cunoscut-o în preajma lui Osvald şi a Vaticăi Varnali, tocmai prin ceea ce contrazicea în el. Îi plăceau în ea felul rece şi depărtarea de orice cochetărie femeiască, pe care voia să le înfrîngă, pentru că Henri-Eugen încerca să-şi măsoare acum farmecele lui de cuceritor după răceala acestei femei ciudate. Nici chipul rotund, liniştit, grăsuliu al Amelicăi nu-i displăcea. Îl ispiteau privirile ei severe, ochii verzi întunecaţi şi vorba puţină şi măsurată. De aceea, luînd tocul pentru a turna în stilul său convenţional cîteva nevinovate complimente şi pentru a rotunji cîteva exagerate omagii, comandorul ticlui către Amelica o scrisoare de invitaţie la serbare. Se scuza firește, că se adresează chiar doamnei, iar nu domnului, dar — scria el — se închina şi ruga pe cea mai frumoasă şi aleasă podoabă a vasului său să nu lipsească de la „această reuniune de graţii". Scrisoarea era concepută într-un stil impersonal, vorbind fără nume de soţ şi de fiu, de asemeni invitaţi. Pe plic scrisese în ronde o pompoasă şi omagială formulă, în limba franceză, firește : *À la Patronne de ma Nef* *. Şi pecetluise cu cinci buline de ceară verde, în care apăsase agata inelului său, cu o menadă în faţa lui Priap. Era un amănunt pe care era sigur că nimeni nu-l va lua în seamă, dar care, credea el, îi purtase noroc întotdeauna. Cu predarea scrisorii comandantul l-a însărcinat pe valetul său negru cu numele de Crow. Acest Crow era un pui de sudanez de vreo şaisprezece ani, negru ca un tăciune. După o pasionantă aventură cu o englezoaică în insula Cipru, la despărţire, Henri-Eugen şi Sarah au făcut schimb de daruri. Marinarul i-a dat iubitei sale un cătel alb şi pufos ca un puf de păpădie, iar femeia i-a dăruit corbul ăsta fără aripi, hrănit cu resturile din blidurile marinarilor, terorizat de toanele stăpînului său şi

* Stăpînei corăbiei mele *(fr.)*.

chinuit mai ales de o limbă, cea românească, pe care o deprindea cu greu. Şi pentru a-l pune la mari încercări, comandorul nu-i vorbea decît românește şi foarte repede. Cînd i-a comunicat adresa la care trebuia să ducă scrisoarea, *massa*, cum îi spunea Crow lui Crihan, a bîiguit cîteva cuvinte greu de înţeles. Sprinten, puiul de negru a plecat totuşi, sărind treptele scărilor, zburdînd, dorind cu sîrg să-şi facă datoria cît mai bine. În aşteptare, comandorul nu-şi putea stăpîni neliniştea. Îşi măsura cu paşi lungi comanda, aprindea ţigară de la ţigară şi cu binoclul cerceta prin port pregătirile pentru serbarea ce se făcea pentru a doua zi. O briză proaspătă, îmbălsămată cu săruri şi iod venea dinspre larg aducînd umezeală binefăcătoare, culeasă de pe spuma valurilor de dincolo de dig, în dimineaţa asta caldă de august. Numai nişte norişori albi, uşori, ca fuioare lungi des toarse de vînt pluteau în albastrul cerului adînc. Crihan nu-şi putea stăpîni nervozitatea. Firește că realitatea, Amelica şi încercarea aceasta îndrăzneaţă pe care o făcea acum, era mult sub turburarea pe care o purta în el. Dorinţa şi închipuirea urziseră ca întotdeauna în omul acesta stăpînit de neînfrînate pasiuni o pornire pe care el o confunda cu realitatea înconjurătoare. Urmărind năluca lui interioară, Crihan cobora în viaţa din jurul său pentru a culege nădejdi şi puteri. Şi atunci nimic nu trebuia să i se opună, să-l contrazică. Dacă, totuşi, aşa i se întîmpla, firea lui înclinată să comande, sporită şi prin obişnuinţa autorităţii de la bord, se dezlănţuia. Acum se rodea în neliniște şi aşteptări, cînd pe dîmbul de deasupra portului a zărit silueta subţire şi albă a lui Crow, sărind cu paşi mari. Negrul se întorcea într-un suflet cu răspunsul, pentru ca să nu-l facă pe *massa* să aştepte prea mult. Crihan a zîmbit, faţa i s-a luminat şi a trecut în cabina lui să primească în liniște şi confort cea dintîi veste a biruinţei sale. A auzit pasul elastic şi înfundat al lui Crow pe scări şi a privit cu simpatie spre omuleţul acesta devotat, cînd, cu sufletul la gură, i-a întins scrisoarea. Crow, bucuros că şi-a servit bine stăpînul, a rămas în prag, lipit de uşă, cerşind parcă un cuvînt bun.

De cum şi-a aruncat însă ochii pe plic, comandantul s-a întunecat. Recunoscuse scriitura. Iar cînd a desfăcut scrisoarea şi a citit mulţumirile de dragoste, răsuflate, ale lui Glück, mînia lui a crescut fără frîu. Dintr-o obişnuinţă

mai veche de poştaş al scrisorilor şi al pachetelor, Crow dusese scrisoarea de invitaţie soţiei procurorului Clement. Întunecat, comandorul s-a ridicat. Purta o umbră rea în ochi şi o încruntare aspră a sprîncenelor. Bietul Crow, care le cunoştea de mult şi care acum se aştepta la ele mai puţin ca oricînd, a întins mîinile de-a lungul uşilor de palisandru căutînd un sprijin în furtuna pe care o vedea venind. Crihan s-a apropiat încet de valetul său, lunecînd parcă pe covor, cu pumnii strînşi şi cu ochii pe jumătate închişi, cu privirea aceea difuză pe care o dau marea voluptate sau mînia. Cînd a ajuns lîngă Crow, acesta i-a simţit respiraţia — cu un miros proaspăt de mentă, care îi plăcea atît de mult. Negrul ştia ce-l aşteaptă, dar în clipa aceea nu se putea împiedica să nu-şi iubească stăpînul.

— Unde ai dus scrisoarea, bestie neagră ? îl întrebă comandantul. Ştii unde ai dus-o ? Răspunde, că te fac praf... şi ridică palma lui mare şi osoasă peste faţa lui Crow. Acesta, obişnuit cu bătaia, dar nu şi cu durerea, stătu o clipă să judece ce să răspundă. Şi neînţelegînd încă bine încurcătura pe care a făcut-o şi crezînd încă în dragostea stăpînului său pentru femeia unde fusese trimis de atîtea ori, răspunse :

— La *sweetheart, massa,* la *sweetheart !* *

Fără să ştie, sărmanul Crow atinsese sîmburele mîniei. Comandantul revăzu scrisul lui Glück, măsură prăbuşirea întregii sale încercări şi mai ales se mînie de acest „*sweetheart*" al lui Crow. El abătu palma grea peste capul valetului. Sub puterea loviturii, capul se ciocni de lemnul uşii cu zgomot înfundat, iar faţa lui Crow rămase lipită, cu duioşie parcă şi mîngîiere, ca lîngă o faţă omenească, de lemnul lustruit şi curat. Nestăpînit, dezlănţuit Crihan ridica acuma şi lăsa, din ce în ce mai iute, palma peste obraz, peste ochii şi tîmpla lui Crow. Acesta îndura bătaia cumplită cu ochii închişi, fără suspin, ca pe o operaţie. Deodată însă, de pe faţa închisă şi liniştită, mîna lui Crihan a început să se ridice pătată de sînge. Şi din nări un fir roşu, subţire şi cald a zbucnit şi s-a prelins de-a lungul tăbliei frumos lăcuită de palisandru, de care negrul continua să se lipească, în durerea lui, ca de o fiinţă vie. Această ultimă putere de rezistenţă a lui Crow, ce-i venea din sprijinul uşii, l-a înfuriat pe Crihan. Şi pentru a nu-l

* La iubita, stăpîne, la iubita ! *(engl.)*

vedea încă drept în față, în mînia lui ce se ușura astfel cu o mare voluptate, el călcă pe negru cu toată greutatea trupului, pe degetele de la picioare. Acum abia Crow se prăbuși, iar furia lui Crihan se domoli. Întorcîndu-se la birou, el căută iarăși în înfloriturile dulcegi să ticluiască o altă invitație pentru Amelica. Nu se auzeau decît șuierăturile vîntului printre coardele catargelor, glasul papagalului care striga pe limba lui numele lui Crow și respirația tot mai domoală a lui Crihan. În pragul ușii, pătat de sînge pe tunica lui frumoasă și albă, vizitat de o rază de soare în care dansau aurii fire de praf, Crow leșinase.

În lungi șiruri pestrițe populația orașului cobora înspre port pentru a se bucura de ziua marinei. Sub vipiile unui soare din primele ceasuri ale după-amiezii, o briză răcoritoare sufla dinspre larg fluturînd sub cerul albastru marele pavoaz multicolor pe toate vasele. În careul de lîngă dana de plecare, pachebotul comandat de Crihan avea un aer sărbătoresc și-și aștepta musafirii. La scara de acostaj, secundul făcea onorurile, iar sus pe puntea salonului de muzică, frumos împodobit cu buchete de flori, comandantul însuși, în lungă și solemnă redingotă de marină, cu grei epoleți de aur (purta încă uniforma marinei militare), cu un guler de o albeață strălucitoare ce-i strîngea gîtul și-i tăia obrajii bine rași, își primea invitații cu o exagerată politețe. Aproape toate notabilitățile orașului erau pe vasul său. Pe crucișător și pe bric se strînseseră autoritățile militare : amiralul generalul comandant al garnizoanei și cei din jurul lor. „Grațioasa cunună a doamnelor", cum se rostea în scris și în vorbă cu politețea lui galantul comandant, era pe vasul său, firește. Au sosit foarte devreme și Predescu de la gimnaziu, și alți cîțiva profesori, pentru că știau că „nebunul de Crihan", cum îi spunea directorul, nu se uită și servește un bufet îmbelșugat. Au sosit și diplomații locului, agenți consulari de carieră sau onorifici, cu sau fără uniforme, deseori negustori, care, pe lîngă băcănia sau depozitul lor de sticlărie sau pluguri „en gros", reprezentau Franța, Anglia sau Austro-Ungaria. Și printre cei dintîi veniți a fost și familia Clement. De cum a pus piciorul pe vapor, Glück a ținut cu o compromițătoare indiscreție să-și dea aere că e de-a casei. Întindea mîna familiar ofițerilor să i-o sărute ; îi tutuia pe marinari. L-a mîngîiat pe obraz pe Crow și a urcat sprintenă, îna-

intea tuturor, scara dinspre puntea superioară. Crihan a primit-o corect, dar rece. Și cînd Glück s-a dus să se așeze pe cel mai confortabil fotoliu de lîngă balustradă, din babord, ca fiind un loc central și de onoare de unde se vedea minunat, comandantul, fără să i se clintească un mușchi pe față, rigid și solemn, a rugat-o să treacă pe un scaun de alături, fotoliul din centru fiind rezervat. Uimirea, nedumerirea și puțin mai tîrziu înciudarea au pus stăpînire rînd pe rînd pe Glück. A vrut mai întîi să nu se ridice, să nu cedeze. Dar comandantul, înfipt pe punte, lîngă ea, în picioare, o privea insistent, fără o vorbă, poruncitor aproape. Neputîndu-și lua ochii de la privirea lui aspră și neînțelegînd bine împrejurarea, Glück se ridică și execută tăcuta comandă, ca un hipnotizat care nu se poate opune celui care îl adormise. S-a ridicat, dar nu s-a mai așezat pe alt scaun. A făcut cîțiva pași stăpînită de o enervare ce creștea și, hotărîtă, s-a îndreptat spre scara de la puntea de comandă. Nici nu apucase însă bine să apuce pălimarul și să pună piciorul pe prima treaptă și comandantul i-a tăiat drumul :

— Azi nu e voie pe comandă și nici în cabina mea ! Apoi, galant, s-a înclinat, i-a sărutat mîna și s-a îndepărtat în întîmpinarea altor oaspeți. Glück a simțit sub voaleta ei fin țesută cum o podidesc lacrimile. Și-a mușcat buzele pentru a se stăpîni și s-a dus de s-a rezemat de balustradă privind de la înălțimea albă a vasului apa verde, adîncă și liniștită. Era chinuită de înciudări, de ură și de gînduri cu care nu putea să lege nici o lămurire. Toderiță, cînd a ajuns și el pe puntea superioară, a avut o strîngere de inimă. A privit la ușa închisă de la cabina comandantului și cu tristețe, și cu un sentiment de delăsare și înfrîngere parcă. De aceea, trăgîndu-se mai la o parte, a căutat un petic de soare să se încălzească. De pe vapor se puteau vedea jos pe chei noii sosiți. Și cînd o trăsură elegantă trasă de doi cai negri furtunoși, cu spume în zăbale, s-a oprit, Crihan a văzut pe prefect, pe doamna Scafeș, pe Sile și pe Tălășan urcînd pe puntea vasului său. Cu o deosebită reverență le-a ieșit înainte, dînd solemn brațul doamnei Smărăndița Scafeș, o persoană care nu sta mai prejos de soțul ei ca ifos și demnitate. Scafeș avea numele și averea, ea avea ambiția, iar Tălășan era robul cu condeiul, într-o singură înfățișare

care stăpînea județul. Doamna Smărăndița Scafeș — Emeraude, după cum îi zicea soțul ei, apăsînd și lungind întotdeauna ultima silabă pentru a da mai multă greutate și noblețe numelui — trăgea mare folos pentru aerele ei de nobilă doamnă din părul alb, strălucitor, care bătea în bordurile largi ale pălăriei de catifea neagră, ca un abur de un tavan. Cînd a urcat pe puntea de lîngă salonul de muzică, după saluturile de rigoare, Glück a fost numai ochi și lăcomie să afle, nu cumva fotoliul din mijloc a fost păstrat pentru soția prefectului. Dar abil și chibzuit, comandorul cu un anumit gînd n-a despărțit ceea ce a unit statul și guvernul : familia administrativă cea mai înaltă a județului. De aceea, de cealaltă parte a fotoliului se afla o canapea aurită și măreață, adîncă și confortabilă, pe care comandorul o oferi de-a-ntregul familiei Scafeș. Și era greu de spus, chiar și pentru cel mai priceput și tipicar în ale etichetei, dacă fotoliul ce aștepta era locul de onoare prin situația sa centrală, sau prin frumusețea aurită și împodobita ei greutate, canapeaua Scafeșilor ?

Cînd Glück a văzut că nici „oaia țigaie", cum i se spunea prin oraș prefectoriței, n-a luat loc pe fotoliu, curiozitatea ei a crescut pînă la o mare frămîntare. Nu-și mai găsea locul. Abia de răspundea la întrebări, își vîra unghiile în carne, își mușca buzele și-i venea să urle de nerăbdare și de ciudă. Au trecut așa cîteva clipe încurcate în frînturile rupte de fraze ale unei conversații ce nu se putea lega. Comandorul, atent, simțind greutatea și neînțelegerea ce plutea între oaspeți, a întîrziat printre ei pentru a încerca un acord, cînd pe punte a apărut Amelica Sîntu. Era întovărășită de Ionică și Berta. Doctorul, ca întotdeauna, cu vizite pe la bolnavi, nu putuse veni și se scuzase prin soția lui. Prins pe neașteptate de această sosire, Crihan, care ar fi dorit să fie personal jos la scară, pentru deosebite onoruri date Amelichii, a sărit ca împins de un arc. Și după felul de a-i săruta mîna, de a se frînge și de a vorbi peste umăr, cu deferență, dar și cu aplecare ce s-ar fi dorit taïnică și familiară, Glück a avut impresia că întrezărește ceva. Pentru neînțelegerea ei, neașteptatul eveniment era greu de tălmăcit. Din cîte știa despre Amelica nimic nu-i dădea de bănuit și apoi nici Henri-Eugen, cu patimile lui vicioase, nu era omul

care să alerge după păpușa asta. Totuși, Glück, prinsă de cele ce văzuse, pîndea cu ochiul ascuțit tot ce avea să se întîmple.

Condusă de comandor, Amelica a ajuns pînă la cercul invitaților. A zîmbit și a dat „bună ziua" cu răceala și ușoara aroganță pe care timizii o au în lume. Apoi, socotind în mîndria ei că totul i se cuvine și după averea de la părinți, și după poziția socială a soțului, Amelica a luat loc pe mult jinduitul fotoliu. Invitația i s-a părut firească și nimic n-a făcut-o să bănuiască vreo intenție urîtă în purtarea comandorului. Orice atenție, chiar exagerată pentru vîrsta și starea ei, îi plăcea, o îmbuna, o făcea să uite pica veche pe care o purta provincialilor. Ba acum îi dădea și o ascunsă bucurie văzîndu-se tronînd chiar înaintea Scafeșilor. Amelica, din invidie, nu-i putea suferi, tocmai pentru că erau totdeauna în „fruntea bucatelor". De altfel, întreaga ei înfățișare : toaleta pe care o purta, scumpă și de la o casă mare, de culoarea florii de liliac, cu fustă învoaltă, în volane ; cu umbreluța din dantele de aceeași culoare și pălăria mare, încărcată de struguri viorii, de ceară, pe care se lega cochet o voaletă cu buline, puțin ridicată pînă la gene, pentru ca să i se vadă zîmbetul frumos, îi dădea Amelichii aspectul unei adevărate bucureștence de lume bună și bogată. Pe lîngă ea rochia mai demodată a doamnei Scafeș și aceea ce se vedea cu greu întocmită de ingeniozitatea unei femei cu bani puțini, a lui Glück, rămîneau în umbră. Lucrul acesta n-a trecut neobservat, mai ales de femei. Comandorul, obișnuit să citească pe fețele frumoase și cu gingașă candoare femeiască întunecarea invidiei, se bucura. O mîndrie năștea în el din această bogăție de bun-gust a Amelichii, ce venea neașteptat să-i împlinească dorințele. Glück însă se înăbușea. În mintea ei agitată, căuta fără tihnă o soluție, o domolire din frămîntarea dureroasă, o dezlegare imediată, ca între oamenii de lume bună, pentru răzbunarea ei. Deși cercul invitaților se strînsese, deși la ordinul comandantului tăvile de argint cu sandvișuri, prăjituri, fructe și vermuturi începuseră să circule, conversația tînjea, oaspeții nu se puteau lega într-o preocupare comună. Fiecare își urmărea gîndul. Poate, singură Amelica făcea excepție, pentru că ea nu avea nici un gînd. Ea se simțea bine și atît. Orgoliul ei satisfăcut îi dădea o stare de plăcută somnolență, orbită și ametită

fiind și de focul săgeților de pe măruntele creste de valuri. Ele o făceau să zîmbească și să clipească din cînd în cînd. Liniștea fericită a Amelichii, ce se simțea de toți, o înnebunea pe Glück. Trebuia turburată neapărat liniștea aceasta, după părerea nevestei procurorului. Pînă să înceapă serbările mai era vreme și căutînd și frămîntîndu-se, în cele din urmă Glück o zări la o parte pe Berta. Guvernanta vorbea cu Tălășan, care purta neobișnuit pe fața lui palidă două îmbujorări și avea ape luminoase în ochii reci de obicei. Se vedea că omul aspru, colțuros era stăpînit de o emoție. Berta, subțire, delicată, fără vîrstă, îmbrăcată simplu și cu gust, cu un guler nalt, scrobit, în care sta prinsă o fundă purpurie, cu o canotieră sub care bucla ei de păr fin unduia, privea departe, fără interes, peste umărul bărbatului ce-i sta în față. Căuta peste punți și catarge, peste pavilioanele multicolore, spre larg, un alt gînd. Lîngă ea, suiți în picioare pe bănci sau cocoțați pe scaune, cei trei băieți, Ionică, Toderiță și Sile, încercau să ghicească locul unde, departe și uitat de aceste serbări oficiale, dormea într-o rînă „Sulina", vasul vizitelor lor de odinioară.

— E-n spatele petrolierului cu coșul negru, stăruia Ionică.

— Ba e mult mai la stînga, protesta Toderiță, nu știi că ne îmbarcam pe lotca lui Ivan Maximovici de pe stîncile de lîngă draga cea mare ?

Numele lui Ivan Maximovici îl făcu pe Tălășan să plece urechea. Se opri deodată din ceea ce-i spunea Bertei cu aprindere într-o pauză pe care o voia vădit folositoare. Femeia, distrată pînă atunci, întoarse capul și privi spre bărbat, ca și cum, din tot ceea ce i-a vorbit, numai tăcerea aceasta ar fi interesat-o. În aceeași clipă însă, Glück își regăsise graiul. Lăudînd-o viclean pe Amelica pentru guvernanta ei că e atît de bună pianistă și nedîndu-i Bertei o mai mare prețuire decît pe a unui lucru din proprietatea doamnei Sîntu, ea propuse ca Berta să cînte ceva. Astfel solicitată, Amelica dădu îngăduința cuvenită cu un rece zîmbet de stăpînă ce lasă grațios în folosire un bun care îi aparține. Berta era cîțiva pași mai departe. Ea nu auzise nimic din convorbire. De aceea, cînd a fost rugată de Glück, a primit de îndată. A trecut în salonul de muzică și a cîntat *Preludiile* lui Liszt. Muzica răbufnea bogată pe ușa salonașului, înăbușind sunetele fe-

lurite și nelegate ale portului. Numai din cînd în cînd fluierul vreunui remorcher o sfîșia. Pianul se auzea bine în liniștea după-amiezii de vară. Cineva a aplaudat de pe un lloyd negru, care coborîndu-și pavoazul tocmai pleca, trecînd pe aproape. Crihan își găsise o poziție admirativă în fața Amelichii. Sta rezemat pe balustrada punții, lăsînd să-i joace razele pe fireturile și aurăriile uniformei. Urmărea frazele muzicale, tăcut, închizînd numai și deschizînd încet pleoapele, printre care priviri stăruitoare străpungeau spre Amelica. Aceasta, indiferentă și la muzică și la ispită, unea liniștită, cu voluptatea orgoliului satisfăcut și al vazei sociale, dulceața unei prăjituri și parfumul unei înghițituri de vermut alb. Familia Scafeș, somnolentă, asculta corect muzica, așa cum se cuvine în lumea bună. Consulii și profesorii se uitau la Scafeși și se purtau la fel, împreună cu procurorul Clement. Singură Glück se agita dînd prin gesturi semne de entuziasmele sale. Acestea erau exagerate, prea dese și violent repetate. Se vedea că sînt voite și mai ales provocatoare. Ținea în felul acesta să prepare asistența pentru marea ei izbucnire de la sfîrșit. Dintre băieți Ionică singur s-a alipit de pian, privind cu dragoste și admirație pe Berta. Iar alături de el, Tălășan. Un zîmbet apăruse pe buzele lui subțiri, semnul unei lumini interioare. Flăcăului ăsta îmblînzit i se citea sufletul simplu în ochi. Răscolit de muzică și de ființa asta, care după atîta vreme, după atîta tăcere și mai ales după atîa chinuire, prin firea ei ciudată, era iar în fața lui, ca acum mulți ani în urmă, cînd se îndrăgostise de ea, omul se da bătut. Era fericit. Ar fi sărutat în văzul tuturor mîinile subțiri, cu degetele ascuțite ca niște fuse mlădioase. După un val sonor pe care-l struni, Berta sfîrși bucata. Cea dintîi care a aplaudat cu mănușile ei albe, să se vază, dar să nu se audă, a fost doamna Scafeș. Apoi prefectul și toți ceilalți. Aplaudau însă mai mult spre Amelica, decît înspre Berta, cum se aplaudă la curse fericitul proprietar al unui cal. Împotriva acestei slabe și incerte ovaționări se ridică furtunos entuziasmul lui Glück. Ea a îmbrățișat-o pe Berta, a cuprins-o în brațe, a tîrît-o pe punte, în fața tuturor pentru a fi văzută, sărbătorită. Atunci valul aplauzelor s-a întărit ușor, dar a murit îndată. Cîte un rece „minunat" sau „foarte frumos, domnișoară" năștea și se trecea ici, colea. Glück le încuraja, stăruia, provoca, dar clipa murea

iute și Berta se depărta. Amelica, cu zîmbetul ei palid și rece, nu era nici fericită, nici mîndroasă. Plutea mai presus de întîmplarea aceasta care n-o ajunsese și n-o supărase în nici un fel. Glück nu își atinsese scopul ; nu se putuse răzbuna.

De departe, cîteva fanioane semnalizară și răsună o împușcătură. Începea programul regatelor. Erau mai întîi întreceri de bărci cu vele, de lotci și de baleniere de la vasele de război. Grecii de pe bărcile cu pînze șuierau îndemnîndu-se, iar din lotci, tătarii și turcii hăuiau dînd din brațele lor scurte, întocmai ca la cursele de cai, cînd se frămîntau pe bidivii mărunți. Au urmat apoi glumele vechi marinărești : curse de înot după rațe slobozite în port, smulgerea purcelului legat de un par uns cu săpun și răsturnarea unei bărci cu o cucoană grasă, cu perucă de cînepă, ce se afla a fi tot un marinar. De pe puntea pachebotului, cei care dădeau semne că urmăresc și petrec erau băieții. Cei mari vorbeau gustînd bunătățile. Domnii se simțeau obligați la complimentele de rigoare iar doamnele la zîmbete. Tălășan s-a apropiat sfios de Berta, care își luase locul mai retras, și spuse roșindu-se :

— Ce frumos ai cîntat !

Apoi, fără ca femeia să se poată apăra, îi apucă amîndouă mîinile acoperindu-le de sărutări. Berta și le trase cu un gest brusc și o privire rea. Rușinat, omul se apropie și el de balustradă, se uită în gol peste vapoare și după o tăcere lungă, în care pornirea lui se răci cu încetul, zise :

— Stăpîna ta nu te iubește ! Nu s-a uitat la tine nici cînd ai cîntat, nici după...

Cuvintele acestea au fost spuse cu glas măsurat, desfăcînd vorbele în silabele lor, așa cum vorbea Tălășan obișnuit. El își regăsise stăpînirea de sine și, în împărtășirea asta simplă, sunau cuvintele ca o repede răzbunare pentru dragostea lui jignită. Berta a simțit greutatea vorbelor și mai ales a fost gata să se apere de amănuntul ăsta „stăpîna ta", pe care nu-l putea îndura. Tălășan știa că o supără și d-aia l-a și folosit. De luni de zile nu mai primise de la ea nici un răspuns la scrisorile pe care i le trimisese. Răbda și aștepta clipa să o întîlnească. Știa că o dată pașii lor se vor încrucișa, cunoscînd legăturile între familia Scafeș, unde el era nelipsit, făcînd discur-

surile şi scriind articolele prefectului, şi familia Sîntu, la care Berta locuia. Tălăşan aştepta, închipuindu-şi însă în altfel, după atîta vreme, întîlnirea lor. Acum, pe vapor, cînd s-a dus la ea cu braţele întinse, Berta i-a dat numai o mînă moale, fără viaţă, pe care apoi şi-a retras-o iute. Tot ce i-a spus el, tot ce i-a amintit, Berta n-a ascultat sau s-a făcut că nu ascultă. Şi în puţinele fraze pe care le-a auzit de la ea înainte de a se aşeza la pian, nu i-a vorbit decît de Ionică şi de dragostea ei mare pentru copil. Într-adevăr, firea pasionată, sufletul exaltat al Bertei, dar uscat, mîndru şi plin de trufie, se aprinsese în ultimul timp de dragostea pentru copilul pe care-l creştea şi pe care-l vedea formîndu-se tot mai mult în purtările şi ideile ei. O aspră educaţie, făcută din multe interdicţii, era calea creşterii impusă de Berta. Părinţii lăsaseră tot mai mult pe Ionică în grija guvernantei sale, aşa că băiatul, îngrădit în purtări de ochiul atent şi voinţa puternică a Bertei, se impuţina zi de zi din entuziasmele şi zburdălniciile vîrstei, căpătînd în schimb o adîncire, o iniţiere într-un anumit fel de viaţă şi în muzică mai ales. Izbînda aceasta, întovărăşită şi de ataşamentul băiatului, care se întorsese iarăşi cu dragostea înspre ea, îi dăduseră Bertei mulţumiri mult mai mari decît îndepărtata dragoste a lui Tălăşan, pe care ea nu o împărtăşise de altfel, şi mai ales decît comunitatea ideilor revoluţionare. Găsind iarăşi o bogăţie în care se putea mişca fără răspundere — părinţii şi bunicii nu cruţau nici o cheltuială pentru educaţia lui Ionică — şi mai ales o posibilitate de a comanda şi de a fi ascultată, Berta se reîntorsese la adevăratele înclinări ale temperamentului său. Nu numai că nu mai avea nici o chemare pentru revoltele prin care şi ea trecuse cîndva alături de Tălăşan, în Ardeal, înainte de a părăsi casa tatălui său, dar stătea acum în luptă deschisă cu toate ideile şi manifestările revoluţionare. Prin simplitatea şi prietenia Paraschivei, care nu bănuia nimic, supraveghea încă de multă vreme orice mişcare şi orice întreprindere a lui Ivan Maximovici ; iar pentru încăpăţînarea revoluţionară a lui Tălăşan nu mai avea nici o simpatie. Berta era cu totul cîştigată de firea ei aspră, stăpînitoare şi era ostilă oricărei mişcări sau gînd de răsturnare. De aceea, cunoscînd din observaţiile ei şi mărturisirile Paraschivei toate uneltirile ascunse, de care nici Tălăşan nu era străin, l-a privit pe

gazetar cu indiferență, cu vrăjmășie aproape. Și nu i-a scăpat nici pauza din vorbirea lui, nici atenția lui care aștepta încă ceva, cînd unul din băieți a rostit numele lui Ivan Maximovici. Berta știa că la conac au loc întîlniri între revoluționarul rus, gazetarul român și molîul Jean-jacquet, pe care nu-l putuse suferi niciodată. Și ea mai știa că atunci cînd cei mari nu se pot întîlni, băieții fac bucuroși pe poștașii și că în această întreprindere conspirativă locul de frunte îl avea Toderiță Clement. Pe Sile nu-l rugase nimeni, niciodată, să îndeplinească un astfel de serviciu, iar Ionică, ispitit și el de noutatea și importanța lucrului, fusese ținut d[in] * scurt printr-o riguroasă interdicție de Berta. De aceea femeia, simțind amarul vorbei lui Tălășan, care i-a pomenit de stăpîna ei, răspunse brusc și neașteptat :

— Lasă-mă pe mine și pe doamna ! Eu una știu : pe Ionică să nu îndrăzniți să-l amestecați în povestea voastră cu scrisori. Și te sfătuiesc să-i lași și pe ceilalți copii în pace ! Și se îndreptă spre grupul băieților.

Nici nu bănuise Tălășan, cu cîteva clipe mai înainte, ce adîncă era prăpastia între el și femeia asta. Și acum, își mușca înciudat buzele de tot ce s-a lăsat furat să spună și să facă. O privea, la cîțiva pași numai de el, din spate, cu talia ei subțire și capul ridicat semeț, și numai cu greu se putea desprinde de farmecul ei și de dragostea lui, căutînd să se obișnuiască cu gîndul că totul s-a sfîrșit. O bănuială începea să i se strecoare în suflet : nu cumva Berta ar merge pînă la denunțare ? Dar i s-a părut gîndul urît, monstruos și l-a alungat. Și iarăși s-a reîntors cu mîngîierea privirii înspre ea.

Portul clocotea de rîsul a mii de glasuri — de glumele marinarilor, cînd pe punte se auzi deodată un strigăt. Era doamna Scafeș, care făcu îngrozită : „Ah !" Toată lumea s-a speriat, s-a ridicat, s-a dus la balustradă și a privit în apă. Frumoasa umbreluță în volane viorii, cu mînerul de mărgean sculptat, a Amelichii, dintr-o mișcare greșită, lunecase peste balustrada vaporului. Plutea ca un pește ciudat, viu colorat, pe adîncimea verde-albastră. Cineva a spus : „Păcat", iar Amelica a zîmbit îndoielnic privind în jurul ei. Era și ciudă reținută, și regret, și afectată indiferență în zîmbetul ei. Amelichii îi părea foarte rău că-și pierde umbreluța, dar știa că de va părea mai nepăsătoare,

* În textul de bază : „de".

va arăta mai mult că e de lume bună și bogată. Privea cu un ochi înlăcrimat aproape, pe care nu și-l putea preface, spre umbreluță. Aceasta, îngreunată de apă, se deschisese și era gata să se ducă la fund, nemailăsînd să se vadă decît volanele, ca pe o uriașă floare învoaltă... Într-o clipă Crihan a prins privirea tristă, stinsă a Amelichii. Și fără să spună nici un cuvînt, fără să strige un marinar, și-a deschis sabia, a pus bicornul pe masă, a fost în picioare dintr-o săritură pe balustrada vasului și de acolo cu brațele întinse, într-o măiastră piruetă de afundare, s-a aruncat în apă. Un „A !" de surpriză și de alarmă a izbucnit din sute de voci. Pachebotul și-a lăsat de îndată o barcă la apă pentru comandant, alte bărci au alergat și ele, dar fără a fi nevoie. Zvelt, hotărît, puternic, Crihan, cu prețioasa umbreluță în mînă, urca pe o scară de funii, coborîtă din bordul vasului său. Pe punte, el a scuturat umbreluța, a rotit-o de cîteva ori între degete pentru a-i alunga stropii din dantele și cu un pas hotărît s-a dus și i-a oferit-o Amelichii. Aceasta roși pentru prima dată în viața ei. Simți în sfîrșit ce gînd se ascunde în nebunia asta a comandorului. Cu ochii plecați, fără un cuvînt, și-a luat umbreluța, jenată de atenția și de privirile lumii întregi, care trecuseră de respectul pe care și-l dorea. Glück împietrise. Urmărise fără o vorbă, fără un gest săritura în mare și întoarcerea comandorului. Cînd acesta i-a oferit umbreluța Amelichii, Glück a pălit și șovăitoare s-a ridicat de pe scaun. A respirat adînc, a lăsat să treacă un răstimp și a izbucnit apoi într-un hohot de rîs impertinent și răsunător. Ea arăta cu brațul întins spre gulerul și cravata marinarului, care, înmuiate, spînzurau în jurul gîtului. Pe ochi se răsfirau viținoane din părul lui arămiu și bogat, iar din uniforma cu fireturile stinse ciuruia apa. Și pentru ca să pară și mai caraghios se adăuga expresia nelămurită a ochilor săi miopi.

— Semeni, comandorule, cu un papagal căzut în baie ! reuși în cele din urmă să rostească Glück. Și iar se porni într-un rîs forțat dorind să-i unească pe toți în batjocura aceasta.

Lumea însă tăcea. O bucurie numai se aprinsese în Toderiță, ca o răzbunare împotriva lui Crihan, în fața jalnicei lui înfățișări. Și Crow a zîmbit o clipă cu buzele lui vinete. Dar s-a întunecat iute și a venit cu un halat

mare să-şi înfăşure stăpînul. Singur bătrînul Schmidt, consulul austro-ungar, un om mărunţel şi naiv, care citea zilnic dicţionarul la rînd ca pe o carte, a rostit ca o îmbunare, după gluma usturătoare a lui Glück :

— Parcă sînteţi Tegetthoff la Lissa, după biruinţă, domnule comandor.

Abia acum unii au rîs cu adevărat. Crihan şi-a cerut îngăduinţa să se retragă cîteva clipe în cabina lui. Şi a plecat, urmărit de privirile tuturor celor de pe punte, dintre care, sigur, a Bertei era admirativă. Gestul lui Crihan pusese o aprindere, o înflăcărare, din măreţia lui cavalerească, în firea ei închisă şi rece.

Ceea ce se petrecuse pe pachebot, se aflase de[în]dată în tot portul şi în tîrg. Se vorbea peste tot că „donjuanul" de Crihan se aruncase în mare pentru soţia doctorului Sîntu. Doctorul, cînd a aflat în oraş, între două vizite la bolnavi, chiar cu laude pentru cele întîmplate în formele graţioase ale unui gest neobişnuit de stimă şi devotament, a strîns din sprîncene, iar privirea lui albastră, limpede şi-a căpătat, sub povara unui gînd, o aspră fixitate. Fusese hotărît să nu cerceteze petrecerile din port şi să nu răspundă personal, în nici un fel, invitaţiilor lui Crihan. Avea prea multă încredere în Amelica pentru ca să n-o lase singură, întovărăşită de băiat şi de guvernantă, să se ducă la serbări. Acum însă simţea că e nevoie de prezenţa lui pe vapor pentru a curma din rădăcină zvonurile ce aveau să se poarte cu siguranţă. De aceea se hotărî să ia parte la cina pe care Crihan o dădea în seara aceea invitaţilor săi.

Pe drum, doctorul Sîntu căuta să desluşească pricinile turburării de care era cuprins. Era prima dată cînd o umbră cădea asupra căsniciei sale, o umbră nu gravă, e adevărat, dar în văzul şi auzul tuturor. Şi asta îi dădea o stare ciudată, pe care se silea s-o domolească pe cît putea. Era ceva între ruşine şi mînie. Dar ceea ce îi făcea mai rău era neobişnuitul lucrului. Din senin îi mai venea în viaţă încă o povară, la care niciodată nu se gîndise. Şi asta fără nici o vină din partea Amelichii. Dar dacă Amelica ar fi fost vinovată, ce ar fi simţit ? Doctorul Sîntu nu putu să-şi răspundă. Atît ştia că în ceea ce se întîmplase îi era nesuferită apropierea soţiei sale, prin omul acela, de una ca Glück sau altele de soiul ei. Pe Crihan, cu toată gălăgioasa lui recunoştinţă pentru că îi scăpase

o soră de la moarte, doctorul Sîntu îl dispreţuia adînc. De nebuniile şi viaţa deşucheată a comandorului îi plăcea şi lui să glumească adeseori, dar le voia departe de căsnicia şi viaţa familiei sale. Şi această neaşteptată apropiere, amestecul ăsta nebănuit, venit prin surprindere, îl supărau pe doctor, care păstrase un gînd mai vechi şi întunecat lui Crihan. Cînd a ajuns pe vapor, se înserase. Portul se scălda în bătaia reflectoarelor şi şiragurilor de becuri electrice aprinse pe toate vapoarele. Muzici se auzeau pretutindeni. De pe bărci mandolinele întovărăşeau romanţele cîntăreţilor improvizaţi. Ajuns în fumoarul vasului, doctorul i-a întins mîna fără nici un cuvînt comandorului. Acesta i-a mulţumit c-a venit. Amelica, vădit bucuroasă că-şi vede soţul, s-a ridicat şi i-a ieşit înainte. A fost mai caldă şi mai drăgăstoasă ca niciodată. Cînd s-a reîntors în cercul invitaţilor, ea zîmbea liniştită, sprijinindu-se de braţul lui Sîntu. Îşi găsise aliatul firesc în lumea în care nu se mai simţea în siguranţă. Doctorul a privit-o adînc, s-a împăcat cu înţeleptul ei gest şi i-a sărutat mîna. Atitudinea aceasta a Amelichii a fost aproape o neplăcută surpriză pentru toată lumea care, cu gîndul la clevetiri şi la vorbe purtate, se aştepta la altceva. Mai ales Glück şi-a dat seama că orice aluzie sau glumă despre cele întîmplate ar fi fost de prisos. Şi astfel menajul Sîntu a trecut prin furtuna ce i se pregătise. Însuşi comandorul era dezorientat. De aceea, nevrînd să mai continue un joc primejdios, el dădu braţul doamnei Scafeş şi îşi pofti invitaţii la masă.

În afară de cei de pe pachebot au mai venit mărimile marinăreşti : amiralul, comandanţii crucişătorului şi al bricului şi cîţiva ofiţeri încă, în frunte cu generalul comandant al garnizoanei. Cel dintîi care, de cum a deschis gura, a şi făcut o boacănă a fost generalul. Era vestit pentru stîngăcia lui în lume. „Cazarmagiu bătrîn", el singur se numea astfel, generalul purta un mondir din stofă soldăţească şi cizme de iuft. Era un uriaş cu umerii laţi şi cu un pîntec care se pornea de sus de parcă i-ar fi fost spînzurat de gît. Stufoasele lui mustăţi cănite contrastau cu părul sur, tuns mărunt pe scăfîrlia lată, ca de recrut bătrîn. Despre politeţe şi galanterie faţă de femei, generalul avea idei puţine şi necomplete. Nu deslușea niciodată conţinutul lor. El le folosea ca pe niște simple formule ce i se impuneau prin profesiune. Ştia că ofiţerul trebuie să fie graţios cu damele şi să-l bată pe răcan. De aceea, cu min-

tea lui scurtă, nemaifăcînd nici un fel de legătură, neştiind că trebuie să mai menajeze şi pe alţii, el lovi cu pumnul în masă de sunară paharele şi spuse cu o voce tunătoare şi de sus Amelichii, de parcă ar fi fost călare :

— Complimentele mele, coniţă, c-ai băgat la apă pe un ofiţer de marină. A dracului întîmplare ! şi rîse tare de se scutură tot.

Amelica plecă ochii în jos fără măcar să zîmbească din politeţea ei silită. Pe obrajii doctorului s-au umflat muşchii şi au jucat din încleştările fălcilor. Şi Crihan însuşi n-a ştiut ce să spună. Atunci a intervenit amiralul. Era un omuleţ mărunt, palid ca de ceară, cu o bărbuţă albă ascuţită, cu ochi blînzi şi duioşi şi cu o voce subţire. Ucenicia şi-o făcuse în marina italiană şi ocolise de mai multe ori pămîntul cu corăbii cu pînze. De aceea, era un pasionat al velei şi în convorbirea aceasta care lîncezea greoaie după vorba nechibzuită a generalului, el aduse o lungă lămurire cu aprecieri tehnice despre întrecerea bărcilor cu vele. Toată lumea respira uşurată. Aprins, amiralul continua elogiul pînzei.

— Adevărata navigaţie cu pînze e, rosti el însufleţit. Prinzi vîntul de unde se încaieră şi se ascunde şi-l foloseşti cum vrei, spuse şi sorbi prelung din păhărelul ce-i stătea în faţă. Comesenii, înspăimîntaţi de cîte lucruri primejdioase s-ar mai fi putut ivi în conversaţie, îl ascultau ca şi cum nimic pe lume nu putea fi mai atrăgător decît tot mai complicata lămurire a amiralului despre felul fiecărei pînze pe o corabie şi folosirea ei. Şi, din exemplu în exemplu, amiralul ajunse şi zise : Era anul trecut pripăşit pe aici un rus...

— Fugit din marina imperială, apăsă în grabă şi cu înţeles Crihan.

— Revoluţionar care va să zică, interveni zgomotos generalul.

— Pocăit, adause cineva moale şi şoptit...

— Da, ştiu că era toate astea, reveni amiralul, dar ce marinar era ! Cum ştia ăla să mînuiască vela !... rosti el mai scăzut.

— Să mă iertaţi, domnule amiral, interveni Crihan cu pornire, nu greşim oare lăudîndu-l, oricîte merite profesionale ar fi avut ? Revoluţionarul ăsta era un om primejdios şi domnul prefect şi-a dat lesne seama cînd a ţinut să-l aibă sub directa sa supraveghere. Comandorul dădea o dublă lovitură.

Henri-Eugen Crihan fusese întotdeauna un foarte mediocru și stîngaci marinar de velă. Și trufaș cum era, neputînd să uite ușor întîmplările în care se înfățișase scăzut din curaj și pricepere, el avea încă în față o scenă care i se întîmplase în largul [portului] Constanța *. Ieșiseră numai el și Crow cu un cuter nou pe care și-l adusese din Alexandria Egiptului. Vîntul bătea neregulat și nepriceperea ofițerului care comandase o manevră greșită ajutorului său negru era cît p-aci să culce pînza pe apă și să răstoarne vasul. Atunci comandorul se năpustise, după obiceiul său, cu pumnii grei pe capul bietului Crow. Acesta se zbătea, cînd a răsărit deodată lîngă ei lotca lui Ivan Maximovici. Marinarul l-a privit lung, cu scîrbă și dojană aspră în ochi pe ofițer.

— Ce cauți aici, revoluționar ticălos, a strigat Crihan recunoscîndu-l. Ivan Maximovici însă i-a dat o scurtă comandă hotărîtă, ca unui simplu marinar de punte.

Crihan, în ultima clipă în care nu era prea tîrziu, a executat personal fără un cuvînt manevra, redresînd cuterul, iar lotca lui Ivan s-a depărtat. Scena aceasta, petrecută departe, în frămîntarea și pustietatea valurilor, numai cu doi martori, Crihan nu o putuse uita. Pe Crow îl ținea în puterea și teroarea lui. Pe celălalt însă, îl urmărea oriunde din mînia umilinței sale. Acum, denunța, pe cît îi sta în putință, și pe amiral și pe prefect ca protectori ai lui Ivan Maximovici.

Amiralul dădu din umeri și încercă să vorbească cu Predescu, vecinul lui din dreapta. Marinar bătrîn, cu o viață curată în toate înțelesurile, cu pasiunea și poezia meseriei sale, el nu-l făcea haz pe Crihan. De aceea nici nu s-a ostenit să-i răspundă. Iar Scafeș, neștiind precis cam ce ar avea de spus, a tăcut ca de obicei. Atunci s-a auzit deodată glasul doamnei Scafeș, care nu se putea ascunde nici în lume să nu arate că ea comandă în casă. Roșindu-se, spuse :

— *Tu vois, Jorgou* **, cine-i rusu ? Eu ți-am spus-o de la început. Da' tu de unde să știi ! ! Și o jenă mare se făcu. Tălășan își dădu seama că în fața oamenilor străini nechibzuita intervenție a doamnei Scafeș îl compromitea pe prefect chiar în atribuțiile înaltei sale funcțiuni administrative. De aceea, cu glas măsurat, care nu vrea să

* În textul de bază : „în largul Constanței".

** Vezi, Iorgule *(fr.)*.

supere pe nimeni, ci numai să lămurească, gazetarul vorbi :

— Domnul prefect e mai bine informat ca oricine despre omul acela. Şi hotărîrile domniei-sale nu primejduiesc pe nimeni.

Coana Smărăndiţa îi aruncă o privire veninoasă. Apoi, enervată, zîmbi peste comeseni pînă înspre comandor, ca şi cum ar fi binecuvîntat. În capătul celălalt al mesei unde băieţii stăteau în jurul Bertei, cuvintele lui Tălăşan au adus rumoare şi zgomote de aprobare. Îngrijoraţi de soarta prietenului lor, băieţii se bucurau acum văzînd că Tălăşan ştie să-i ia apărarea. Crihan părea înfrînt în intriga pe care o încercase. Dar după cîteva clipe, el nu se dădu bătut. Inteligent, prinzînd de îndată rostul lucrurilor şi atmosfera creată, el nu-şi părăsi duşmanul urmărit. Întorcîndu-se puţin înspre băieţi, zise :

— Da' bucuria asta a tinerilor mei prieteni să nu fie oare semnificativă ? Nu vedem astfel cum în sufletele fragede şi în minţile lor proaspete a prins veninul propagandei omului acela ?

De data aceasta, lovitura lui Crihan era precisă, serioasă şi gravă. Doamna Scafeş a amuţit. Doctorul Sîntu s-a întunecat, iar procurorul Clement s-a agitat, gata-gata să pornească aprig împotriva lui Ivan Maximovici. Şi profesorii, în frunte cu Predescu, au ridicat capetele din farfurii, dovedind o atenţie tot mai mare. Tălăşan văzuse că îndemînarea de intrigant a lui Crihan s-a priceput să lovească tocmai unde trebuia. Părinţii şi educatorii erau neliniştiţi de cele ce li se dezvăluiau. Numai Berta, sigură pe informaţiile şi puterile ei asupra lui Ionică, sta liniştită, cu un zîmbet pe buze. Pentru a nu lăsa să prindă începutul acesta de intrigă nouă, Tălăşan spuse :

— De la eroica salvă de tun trasă de pe „Elisabeta" şi pînă astăzi domnu comandor duce o politică antirevoluţionară pretutindeni şi împotriva oricui. De aceea, pînă şi unei nevinovate şi tinereşti prietenii îi denunţă caracterul conspirativ.

Deşi Tălăşan sărise cu cîteva clipe mai înainte în ajutorul prefectului, Crihan nu se aştepta că lupta o s-o ducă împotriva lui. Înfăţişarea foarte modestă a gazetarului, îmbrăcămintea neglijată şi în general ţinuta purtării sale îl făcuse pe comandor să-l considere o cantitate neglijabilă. Îl tolera în umbra lui Scafeş, unde, în treacăt, îi

întindea mîna distras și cu un ușor dispreț. De aceea, prima sa pornire nici n-a fost să răspundă. S-a uitat la prefect, cu care credea că se va înțelege din ochi, ca-ntre stăpîni. Crihan se aștepta la o severă admonestație a patronului către secretarul său. Văzînd însă că nimic nu se întîmplă și că Scafeș tace după vechiul și încercatul său obicei, privind împrăștiat înainte-i, comandorul spuse, adresîndu-se lui Tălășan :

— De unde știi dumneata cum m-am purtat eu atunci pe „Elisabeta" ? și-și umflă pieptul și privi spre amiral și general. Acesta îl bătu pe umăr în semn de soldățească aprobare.

— Sînt ziarist, domnule comandant, răspunse cel întrebat. Informația este însuși rostul profesiunii mele. Cînd va trebui o dată să vă fac portretul la gazetă, nu voi uita că ați tras împotriva răzvrătiților de pe „Potemkin" și că v-ati aruncat în mare pentru o umbreluță.

Crihan păli. Buza de jos începu să-i tremure de mînie.

De prin redacții și cafenele, ca și de la coconetul întîlnit la București în casa lui Scafeș, Tălășan luase cunoștință de mult de faima extravagantă de cuceritor fantezist și romantic, cum i se zicea lui Crihan. Și cînd toată lumea vorbea cu admirație de marinarul acesta eroic și amoros, tînărul ardelean, după înclinarea firii sale, nu resimțea decît rezervă și o ușoară repulsie. Mai tîrziu, profesiunea ducîndu-l prin birourile Ministerului de Finanțe, văzuse procesele de contrabandă dresate comandorului Crihan, anulate apoi de secretari generali și de miniștri. Și presimțirile sale s-au schimbat în realități. Înciudat și prevenit, Tălășan l-a întîlnit în locuința de la Constanța și de la țară a Scafeșilor. Îl urmărea tăcut, cîntărindu-i vorbele și gesturile. Acum, în sfîrșit, erau față în față și gazetarul avea simțămîntul că-l apăra pe Ivan Maximovici, pe un luptător cinstit, de uneltirile îndoielnice ale unui ticălos. Îndemnat de aprobarea și prietenia generalului, comandorul căuta să șteargă partea a doua și să întîrzie cu mîndrie pe evocarea faptei sale din trecut. Pentru ca fapta asta să fie mai măreață pentru cei care poate nu o știau sau numai o auziseră în treacăt și pentru a nu lăsa să fie luată în bătaie de joc, așa cum îndrăznise ironia ziaristului, el spuse întocmindu-și o liniște aparentă.

— Ce știți dumneavoastră ziariștii de realități ? Numai dacă ai cunoaște ce fel de vas era „Potemkin"...

— Cunosc, domnule comandor, își legă iute vorba Tălășan. Era una din unitățile de mare tonaj ale flotei din Marea Neagră pe lîngă care „Elisabeta" noastră rămîne cu totul neînsemnată. „Potemkin" avea 12 500 de tone, 10 600 cai putere, făcea 16 mile marine pe oră, avea 4 tunuri de 305, multe de calibre mai mici, trei lanstorpile ; era relativ nou. Fusese construit în 1900 la Nicolaevsc și avea chiurasa din cel mai bun oțel.

Pe măsură ce Tălășan descria vasul cu multe amănunte tehnice, creștea curiozitatea tuturor. O tăcere se lăsase și toți ochii se îndreptaseră spre vorbitor. Amiralul ridicase sprîncenele ; avea o privire întrebătoare ca în fața unei plăcute surprize. Ceilalți ofițeri se priveau nedumeriți. Numai generalul se întunecase. Îl supărau vădit toate cunoștințele astea de specialitate în vorba unui civil. Crihan, în schimb, aștepta cu liniște întreaga descriere a vasului. Cu cît „Potemkin" apărea mai mare, mai puternic cu atît și fapta lui era mai eroică. Simțind cu plăcere cum iarăși ajunge în mijlocul preocupărilor, din noua sa situație strălucită el îndrăzni să arunce cîteva priviri spre Amelica.

— Așa era vasul împotriva căruia dumneavoastră ați tras cîteva lovituri în vînt, adause încă Tălășan. Că era inutil să o faceți, cred că nici nu mai e nevoie să o dovedesc.

— Inutil ? țipă aproape sufocat Crihan.

— Firește că da, continuă calm Tălășan. Eroica dumneavoastră intervenție s-a produs cînd se știa sigur că răzvrătiții erau aproape să se predea.

— Da' cine e dumnealui de s-amestecă unde nu-i fierbe oala ? tună deodată, mînios, generalul. Am ajuns ca orice țivil să discute faptele ostașilor noștri ? Ce zici camarade ? Dumneata n-ai nici un cuvînt ? făcu întorcîndu-se spre amiral. Ei, hogeagul mă-sii de treabă !

Doamna Scafeș se turbură și roși. Cu un cîrîit aproape, ea spuse indignată :

— *Mais voyons, mon général, voyons ! Au confessional ! Vous n'êtes plus sortable !* *

* Hai, hai, generale ! Mărturisește-te ! Nu mai ești de scos în lume ! *(fr.)*

— Ia lasă-mă, coană Smărăndiţo, cu confesionalul dumitale ! Nu vezi ce se-ntîmplă aici ? tună generalul frecîndu-se neliniştit de scaun.

Crihan nu-şi mai ascundea mînia. Simţea că are de partea lui punctul de vedere ostăşesc şi cavaleresc. De aceea, ridicîndu-se în picioare, zise solemn :

— Îndatoririle mele de gazdă mă obligă să curm aici şi acum convorbirea aceasta. Nu voi lipsi însă pe curînd a cere socoteală...

— Cu spada, comandorule, cu spada, că acolo să-l vedem pe dumnealui, mormăi generalul întorcînd spatele lui Tălăşan şi cu ocazia asta şi lui Sîntu şi Amelichii, aşezaţi mai aproape de el.

Pe Sîntu, fanfaronada lui Crihan şi a generalului îl îngreţoşă. Îşi aducea aminte de toate isprăvile comandorului, care mai de care lipsită de onoare, şi zîmbi sceptic la soluţia „cavalerească". El privi cu nesfîrşită milă spre general care, agitat, încerca să exprime o indignare pe faţa lui galbenă.

— Cine mă cunoaşte ştie, adăugă ameninţător Crihan, că nu mă dau înapoi de la nimic cînd este vorba să-mi apăr onoarea !

Frazei acesteia, rostită de sus, care îşi aştepta efectul în tăcere, doctorul Sîntu se simţi ispitit să-i dea un răspuns. Cu mîna întinsă pe un pahar, clătinînd uşor lichidul gălbui, privind fără pornire, dar aspru spre comandor, el zise rar şi cu o voce sunătoare :

— Ca matadorii !

Lumea de la masă a zîmbit. Unii au luat-o drept glumă. Alţii ca pe un compliment. Crihan însă a simţit cuvintele astea două lovindu-l în piept. A mai întîrziat puţin în picioare, şi-a plimbat răsfirat şi stîngaci degetele prin păr, a golit un pahar de vermut şi în cele din urmă, frînt din pornirea lui, s-a aşezat murmurînd foarte scăzut:

— Aşa după cum am spus !

Era jenat, înspăimîntat, parcă nu-şi putea opri privirea pe nimic şi nimeni. Băieţii din colţul lor urmăreau cu ochii lacomi tot ce se petrecea la masă.

Ionuţ nu o dată auzise în casă vorbindu-se de Crihan şi întotdeauna de rău. Tatăl său, mai ales, avea cuvinte aspre pentru ofiţer. Şi încetul cu încetul băiatul, aşa cum se întîmplă mai cu toţi copiii care împrumută pe neştiute

antipatiile și simpatiile celor mari, a lunecat el însuși spre un simțământ potrivnic comandorului. E drept că simțământul acesta își făcea greu drum în el, dar își făcea. Lupta adversitatea în băiat cu frumusețea înfățișării lui Crihan, cu strălucirea uniformei lui, cu călătoriile îndepărtate pe care le făcea și mai ales cu faptul că se vorbea mult despre el și că era cunoscut. Așa ar fi vrut să fie Ionuț cîndva. Așa ar fi vrut să ajungă și el odată. Și lucrul acesta se împotrivea cel mai mult întunecatelor zugrăveli în care i se înfățișase Crihan. Dar în cele din urmă a biruit stăruitoarea ocară adusă de tatăl său marinarului. Și băiatul ajunse să simtă între el și comandor o depărtare interzisă, așa cum sînt în grădinile zoologice spațiile între animale și vizitatori. Acum însă pentru Ionică un lucru nou venea să se împlinească și să dea înțeles nelămuririlor.

Cuvintele doctorului Sîntu au sunat deodată cunoscute pentru el, dar venind de foarte departe. Le mai auzise cîndva. Se apropiau de el. Se auzeau tot mai bine. În felul acesta se închega toată scena la care asistase cîndva, scena prin care comandorul îl îmboldise pe un prieten de al său, ca pe patul de moarte să se împuște. Atunci, cu o glumă sinistră din tinerețe, el îi vorbise în limbajul curselor de tauri :

— Ca picadorii ! Ca matadorii ! Ca matadorii !...

Și-i strecurase sub pernă un revolver. Bolnavul s-a împușcat lăsînd sub pernă un bilețel pe care era scris doar atît :

„Ca matadorii !"

Nimeni n-a știut să dezlege taina în afară de doctorul Sîntu, care surprinsese gestul și fraza în jocurile de copil ale lui Ionuț... Acum, toate acestea reveneau în amintirea băiatului. Dar nu puteau sta singure. Așa le simțea Ionică. Din ele se închega un gest, o săvîrșire. Băiatul acum a văzut în amintire mai întîi numai trupul comandorului. Era tot în redingota lui lungă de marină, plină de fireturi, cum i-a plăcut atunci și l-a mirat. Și apoi din trupul șters de ceturi, numai un trunchi, se dezlipi și se ridică îndoit de un braț. (Și Ionică refăcu gestul liniștit.) Acum se vedea tot mai bine și capul, și tîmpla, și degetul întins și pumnul închis, închipuind un revolver. (Ionică închise puțin ochii ca să prindă și mai bine icoana.) Apoi iată-l pe tatăl său, destăinuirea, dojana și o minge mare roșie, făgăduită. Peste cîteva zile, își aducea aminte bine, a auzit în casă că

Osvald s-a împuşcat. Şi o vedea şî o simţea pe doamna Varnali parfumată, îmbrăcată în negru, luîndu-l în braţe, sărutîndu-l. Pleoapele îi erau calde de plîns şi o lacrimă i-a căzut şi lui pe obraz, călduţă ca o picătură cu lapte. Şi apoi deodată acum, din senin, tatăl său îi aruncă în faţă comandorului vorbele acelea. Şi comandorul, trufaş şi arogant de obicei, se fîstîceşte... Toate lucrurile acestea vechi, noi, ale amintirilor, ale văzului, ale auzului, stăteau risipite în băiat. El simţea poate prima dată munca şi bucuria întocmirilor lăuntrice din noi, verificările adînci din care scoatem gînduri şi judecăţi. Ionică simţea că, pentru ca să-şi spună lui însuşi : „el l-a îndemnat să se împuşte", răscolea muntele ăsta de dărîmături, umblînd prin el legat de un gînd care-l ajuta, aşa cum umblă oamenii prin adîncul peşterilor ajutaţi şi legaţi de o funie puternică. El se uită spre tatăl său. Doctorul se înseninase iarăşi. Vorbea cu prefectul şi doamna Scafeş. Povestea ceva cu aprindere. Dar Ionică, mirat de cele ce vedea, toată aşezarea vastului şantier de gînduri şi amintiri s-a şters deodată, rămînînd numai o singură frază în auz : „El l-a îndemnat ! El l-a îndemnat !" Surprins şi îngrozit de cuvintele acestea ce nu-l mai părăseau, băiatul şi-a aruncat iarăşi privirea spre comandor. Acesta îşi regăsise şi el cumpătul şi voia bună. Glumea, vorbea şi bea.

Afară, se vedea prin geamurile rotunde cum artificii de toate culorile înfloreau pe cer. Era ca o pădure de lumină care creştea deodată şi apoi se apleca şi se rupea în ploaie. La plecare, comandorul şi-a întovărăşit invitaţii pînă la scară, cu politeţea lui afectată. Lui Tălăşan nu i-a dat mîna, ci a înclinat numai din cap. Iar cînd din ifosele lui şi un gînd ascuns, mărturisit numai cu o privire înspre Amelica, l-a mîngîiat pe Ionică pe obraz şi a încercat să-l sărute pe frunte, băiatul s-a tras şi s-a şters de parcă s-ar fi murdărit. Apoi a sărit pe chei, înaintea tuturor. Din seara aceea, Ionică a început să-i limpezească pe oameni în el, aşa după cum îi vedea. Comandorul Crihan a fost cel dintîi.

Ivan Maximovici s-a ţinut de cuvînt pregătind pentru băieţi mahoana părăsită pe plajă. Era o ambarcaţie neagră, greoaie, cu o copastie înaltă. Marinarul întocmise pentru ea două vele pătrate, întinse, cu catargele scunde. Vopsise amîndouă pînzele în portocaliu, aşa că de departe se pu-

tea ghici pe mare, după culoare, al cui e vasul care trece. În lunile de vară, cînd în miezul zilei se ridică regulat o briză ce bate înspre nord mînînd berbecii spumelor de mare, mahoana pornea să-şi ridice plasele aruncate în ajun. Serviciul de bord îl îndeplineau băieţii sub comanda lui Ivan Maximovici, iar Tălăşan, cînd era la conac, dădea şi el bucuros o mînă de ajutor. Corabia stătea trasă pe plajă pe butuci. Şi de cîte ori se opinteau cu toţi s-o ducă pînă la mare s-o prindă unda, Ionică privea tot ce avea în faţă şi mai ales marea pustie zîmbind. De-un an aproape, Jeanjacquet citea cu ei *Iliada* şi *Odiseea*, prilej pentru cunoaşterea şi deprinderea antichităţilor eline. Şi pentru că nimic pe întinsul apelor nu se împotrivea închipuirii sale, pentru că şi acum marea asta pustie putea să fie, ca şi atunci, la fel, locul unei aceleiaşi întîmplări, în Ionică se urzea minunea visării pe care o trăia aievea. Ionică, neatent în ceea ce avea de făcut, rămînea furat de gînduri. De aceea, pentru că la treabă rostuită nu era bun, Ivan Maximovici îl făcuse cîrmaci. Ţinea bara cîrmei, pe care o mînuia la dreapta sau la stînga, după cum îi poruncea comandantul. Ce vorbeau pe laviţa mijlocie marinarul cu Tălăşan nu-l interesa pe Ionică decît foarte puţin. Auzea de răscoale şi înşirate multe nume de sate. De cîte ori vorbeau astfel, gazetarul se împietrea la chip. Se vedea că pentru el se mistuiau toate cele din jurul său şi că nu avea în ochi decît săvîrşiri de groază cu flăcări şi mulţimi răzvrătite. Şi firea lui căuta şi găsea desigur în tablourile astea cumplite sîmburele de adevăr şi dreptate după care alergă. Ca şi Ionică, dar invers şi pentru altă lume şi chemare, Tălăşan putea să trăiască în închipuire ca şi cum ar fi trăit aievea. Se auzea numai, din cînd în cînd, furată de vînt, vorba domoală a lui Ivan Maximovici.

— Învăţaţi-i pe ţărani să ceară ! Suferinţele care i-au dus la răscoală să le fie cel puţin de folos ! Să nu fie numai un foc ce se stinge... rostea marinarul, înfundîndu-şi luleaua cu degetul înnegrit.

Toderiţă se aciuise în spatele vorbitorilor şi nu pierdea nici un cuvînt. Sta cu ochii lui negri, mari, deschişi, întrebători, cutremurîndu-se ca de un fior din cînd în cînd. Iar la prova luntrei, fără vis şi fără pasiune de nici un fel, Sile fluiera. Cînd vasul se apleca pe un val, el lua apă în pumn şi o resfira în bătaia soarelui.

În afară de corăbiile aheene și luntrea lui Odiseu pe care le vedea în închipuire, Ionică desprinsese cîrmuind și una din experiențele fundamentale ce ne uimesc cînd ne întîlnim cu ele și le găsim înscrise de-a dreptul în noi, în simțurile cu care sîntem dăruiți. Ca și echilibrul patinei sau al bicicletei, Ionică simți sensul orientării și mișcării pe apă. Cîrma pusă la dreapta îndrepta mahoana la stînga și invers, iar băiatul sta atent și încerca această lege în cercuri largi sau zig-zaguri scurte pe care le da ambarcațiunii pentru a simți sensibilitatea vasului la cîrmă. Atunci Ivan Maximovici ridica ochii lui albaștri a dojană înspre cîrmaci. Iar acesta se grămădea pe unealta lui, bucuros de toate pe cîte le învățase direct de la mare. Departe, plaja rămăsese o linie gălbuie peste noianul de ape ce-i despărțea de pămînt. Iar conacul se zărea turtit ca o broască țestoasă sub acoperișul de olane. Nimic nu era între conac și între mare decît un punct cafeniu, ca un mușuroi ce se vedea pierdut între nisipuri. Era bordeiul lui Ivan Maximovici. Nevrînd să împartă odăile cu ceilalți, el primise îngăduința să-și facă bordeiul ăsta la mare. Vara era răcoare, iar iarna era cald. Și apoi era mai ușor aici, în cețuri sau vreme rea, să vadă pe cei cu care avea de pus la cale cîte ceva. Mai ales Tălășan îl vizita des, iar băieții, cei trei prieteni, ascultau bucuroși, în jurul unei oale ce fierbea pentru ceai, fel de fel de povești.

Acum se apropiau de plasele întinse pe cei cîțiva pari bătuți adînc. Marea aici iarăși își ridica fundul, un prag deasupra unei prăpastii de apă verde clocotitoare. În plase se zbăteau scrumbiile ca o grămadă de cuțite. Erau puzderie, cu spinările lor albastre-verzui. Acum, la sfîrșitul lui august, pe țărmurile Dobrogei ele bat în bancuri numeroase. Improvizații pescari s-au bucurat de pradă și au deșertat în coșuri de răchită ceea ce plasele le-au adus din mare. Erau și guvizi și barbuni rătăciți prin mulțimea argintată a scrumbiilor. Munceaau în clătinatul bărcii fără să vadă însă cum namile de nouri se ridicau pe zare. Vîntul se răcise și se iuțise. Valurile veneau tot mai înalte și mai adînci și o lumină roșiatică plutea pe sub soarele stins de labele lungi ale unor nouri vineți. Cînd și-au dat seama, Ivan Maximovici a strigat din pieptul lui lat, ca să se audă în vîltoarea vîntului. „Ne-ntoarcem" ! Și a trecut și a pus mîna pe cîrmă. Velele băteau încă în jos, înfiorate de un suflu nehotărît. A trebuit toată dibăcia marinarului ca să

mînuiască și să prindă o gură bună de vînt. Cînd pînzele s-au rotunjit, mahoana greoaie porni săltînd și plescăind cu fundul ei lat pe valuri. Ploaia se apropia. Îi simțeau primii stropi calzi. Furtuna se înteţea răscolind cerul și marea așa cum se întîmplă întotdeauna în epoca asta. Zarea era zidită de tuci negru-violet, pe care se rupeau albe și înrămurate fulgerele, ca vinele pe un braț vînjos. Cînd au ajuns la țărm, furtuna era în toi. Vîntul îi abătuse din drum și îi scosese mult mai sus de conac. Să fi fost cîteva sute de metri de umblat pe plajă. Luînd la spinare din încărcătură, fiecare cît a putut, în coșuri sau în saci, au pornit voinicește, în front, frînți, de șale, cu umerii înainte, culcați pe vîntul care le bătea din față. La mijloc, lîngă Tălășan, Ivan Maximovici striga ca să fie auzit. Băieții întorceau din părți capetele spre el, dar nu prindeau decît puține cuvinte. Le fura vîntul. Păsările zăpăcite și trîntite din zbor de răbufneli piuiau. Pescărușii țipau ascuțit, atingînd cu vîrful aripilor spuma apei. Rostogoliți prin nisip, bulgări negri cădeau de sus măturați de furtună spre mare.

— Prepeliţe ! Prepeliţe ! strigară deodată băieții. Greoaie și ameţite, prinse de furtună în pasaj, păsările se înecau și se prăpădeau cu sutele. Cu încetul negura vijeliei se topi în negura serii. La conac se aprindeau luminile și ca o glugă înaintea lor se zări bordeiul lui Ivan Maximovici. Mergeau luptînd voinicește cu vijelia, cînd deodată Ivan Maximovici se opri. Gluga de pămînt a bordeiului se apropiase și, întinzînd brațul, marinarul le arătă ceva într-acolo. Se zăreau acum lămurit, pentru că nu erau departe, prin vîrtejurile de apă, cîteva ființe ce nu stăteau locului. Erau trei sau patru dînd ocol bordeiului. Din cînd în cînd se frîngeau și ele în vînt și cercetau în toate părțile.

— Pe mine mă așteaptă ! spuse marinarul lăsînd în jos coșul cel mai încărcat.

— Sînt jandarmi, șopti speriat Toderiță. Li se văd moaţele de la capele...

— Știam c-au să vie, adaose Ivan Maximovici liniștit. Lăsați-i să aștepte ! Luați coșul și duceți-vă de-a dreptul la conac. În felul acesta mai cîștig timp. Ai grijă de toți și de toate, îi mai strigă o dată lui Tălășan și se depărtă. Apoi se întoarse și adaose : Spune-i lui Jeanjacquet să scrie în Elveția, și se mistui în noapte. Cînd au ajuns la conac și, așa uzi cum erau, au deșertat la bucătărie sacii

și coșurile, băieții au fost întîmpinați, cu totul neobișnuit, de doamna Scafeș. Coana Smărăndița nu da niciodată prin bucătărie. „Dacă miros vasele și văd carnea, nu mai pot mînca", spunea adesea zîmbind cu buzele ei groase, arătîndu-și dinții rari și îngălbeniți. De data asta însă, părea că se bucură de atîta pește prins și se îngrijea de aproape de sănătatea băieților și a lui Tălășan, pe care de altfel nu-l avea la inimă. Într-un tîrziu, după ce se foi stîngace printre coșuri și saci, atingînd cîte o lucie spinare de scrumbie, zise mirosindu-și degetul cu dezgust :

— Da' unde e Ivan Maximovici, *voyons, mes enfants !* * Că lui îi datorăm recolta asta bogată. Băieții s-au privit între ei cu înțeles. Tălășan, pentru a curma orice altă bănuială, spuse grăbit :

— Furtuna ne-a scos departe și l-am lăsat lîngă luntre să n-o sfarme marea. De îndată ce a avut răspunsul, doamna Scafeș s-a prefăcut cu stîngăcie că nu se mai interesează de cei întorși și că mai întîrzie în bucătărie. După cîteva clipe însă, a dat fuga în salon, unde o aștepta colonelul de jandarmi. Emoționată, avînd impresia că ia parte la un act grav și important, în care juca rolul denunțătoarei, ea spuse cu un aer de taină :

— *Il est là !* ** A rămas să vadă de barcă. Colonelul i-a sărutat mîna și a vrut să plece. Coana Smărăndița strigă după el :

— *On vous attend pour le dîner ! N'oubliez pas, mon colonel !* ***

Colonelul se întoarse, se frînse și lipi călcîiele. Apoi ieși în cerdac, unde așteptau un locotenent și doi jandarmi cu gulerele ridicate. Colonelul le-a arătat direcția și cîteșitrei au pornit pe plajă prin furtună. Prin țiuiturile vîntului se auzea din cînd în cînd cîte un șuierat prelung, rare împușcături. La masă — Scafeș lipsea, fiind chemat la București — s-a vorbit deschis de urmărirea lui Ivan Maximovici. Colonelul nici măcar nu i-a răspuns la cîteva întrebări lui Tălășan, în legătură cu aceasta. De altminteri nici nu i-a dat mîna cînd s-au întîlnit. După scena de pe vapor, Crihan îi trimisese martori ziaristului, care a refuzat să se bată, spunînd că nu crede în formule feu-

* Ei, copii ! *(fr.)*
** Ei acolo *(fr.)*
*** Te așteptăm la cină. Nu uita, colonele ! *(fr.)*

dale. Atunci martorii comandorului l-au descalificat pe Tălășan și lucrul făcuse vîlvă în garnizoana constănțeană. Colonelul de jandarmi îl silea acum pe tînăr să tragă consecințele. Din vorbele lui aspre și hotărîte împotriva lui Ivan Maximovici și dintr-un fel de a se rosti la plural (au conspirat, au comunicat, au răsculat...), se vedea lămurit că ofițerul credea într-un complot de care nu era străin ziaristul. Băieții urmăreau cu aprindere conversația. Colonelul le era antipatic, tremurau de soarta lui Ivan Maximovici și nu înțelegeau bine, dar simțeau ceva turbure în frazele rupte, fără răspuns, ale lui Tălășan și pluralurile stăruitoare, pline de aluzii ale colonelului. La sfîrșitul mesei, doamna Scafeș îl anunță pe Ionică că va pleca a doua zi la Constanța. Cu trăsura prefecturii, doctorul Sîntu trimisese vorbă ca băiatul să se întoarcă, pentru că sosise bunicul său Urmatecu de la București. Altădată vestea asta l-ar fi bucurat pe Ionică. Acum însă o greutate îi apăsa pe inimă.

Seara, în odaia lor, cei trei prieteni au vegheat pînă tîrziu. Vorbeau pripit și în șoaptă, prin întuneric, din paturile lor, oprindu-se din cînd în cînd, trăgînd cu urechea dacă nu se mai aude ceva prin șuierul vîntului.

— Voi ce credeți, îl prind ? întrebă neliniștit Ionică.

— Îl prind, îl prind sigur, că e o companie întreagă pe urma lui, răspundea cu importanță Sile.

— Nu-l prind, că e mai deștept decît ei ! protestă Toderiță, ridicîndu-se în capul oaselor în mijlocul patului. Și apoi ce-a făcut de-l urmăresc ca pe o fiară ? Ivan Maximovici n-a făcut decît bine...

— Ce știi tu ! ripostă Sile cu îngîmfare.

— Da' tu știi ceva ? îl întrebă curios Ionică.

— Sigur că știu, încheie Sile, cuibărindu-se mai bine și trăgîndu-și plapuma peste cap... Și-acum lăsați-mă să dorm.

— Ce știi ? stărui Ionică..

— Ce știi ? adaose Toderiță. Și amîndoi săriră din pat și se năpustiră asupra lui Sile.

— Spune ce știi că altfel n-ai să dormi, îi strigară amîndoi băieții dezvelindu-l. Lui Sile îi plăcea că prietenii nu-l lasă să doarmă. Simțea că e mai important decît ei, că e forțat să vorbească și că deține un secret. De aceea, s-a lăsat rugat cîtva timp. Toderiță aprinse iarăși lumina. Pe pereții albi, văruiți, urechelnițe mari alergau

și se cuibăreau prin colțuri, alungate de aerul greu al furtunii. Se opreau o clipă și apoi fugeau iarăși în sus și în jos, neliniștite. Sile le privea cu scîrbă. Din pricina lor n-a putut să se lase rugat cît ar fi vrut.

— Dacă nu vorbești, amenință Toderiță, ți le pun în așternut ! și porni să prindă o urechelniță de pe perete.

— Spun, spun, făcu Sile sărind din pat. Numai să nu te văd punînd mîna pe scîrboșeniile alea... Aflați de-i așa, că Ivan Maximovici e un revoluționar primejdios ! Și Sile, scăpat de groaza urechelnițelor, își reluă un ton important și un anumit ifos.

— Așa spune și tata, dar eu nu cred ! îngînă Toderiță. De ce-i primejdios ?

— A răsculat țăranii. Tu n-ai auzit de răscoale ? De la el pornește ! răspunse Sile.

— De unde ai aflat ? întrebă Ionică.

— De la colonel. Înainte de masă, pînă să vă uscați voi, mama vorbea cu colonelul în birou. Eu eram în antreu și trăgeam cu urechea. El îl bănuiește și pe Tălășan. Și aduceți-vă aminte ce i-a făcut comandorul lui Tălășan pe vapor. Voi nu vedeți că totul se leagă ?

— Comandorul e un ticălos, un stricat și un mincinos, sări cu aprindere Toderiță.

— Măcar s-ajungi să fii și tu ca el, îi răspunse bosumflat Sile și se urcă în pat. Comandorul e un bărbat frumos, știe să se îmbrace, a călătorit mult și vorbesc toate femeile de el. Așa să știi !

— Ce au toate astea de-a face cu Ivan Maximovici ? se îndoi Ionică.

— Au, dar ești tu căpățînos, îi strigă Sile. Dacă l-a repezit comandorul pe Tălășan, care e prieten cu Ivan Maximovici, știa comandorul că Ivan Maximovici e revoluționar primejdios.

Toderiță încercă să mai spună ceva. Ionică însă tăcu. El deprinsese de cîtăva vreme gustul judecății logice și raționale. Tatăl său, dar mai ales Berta, îl urmăreau fără cruțare pentru ca să stingă în el felul de-a vorbi nelegat și a judeca după toane și pofte. Și încetul cu încetul, Ionică s-a învățat ca în orice împrejurare să raționeze strict și precis. Instrumentul acesta pe care-l dobîndise de curînd îl făcea să vadă oamenii și lucrurile într-un fel nou, ba și cu un ușor dispreț pentru vechile obișnuințe și cu o mîndrie pentru cunoașterea lui de acum. De aceea el

îl privi îndelung, cu un zîmbet de îngăduință ironică pe Sile. Îl mira la Sile șubrezenia raționamentului și era mîndru de el însuși că poate să se mire de asta. Celălalt se înciuda tot mai mult față de liniștea și tăcerea lui Ionică.

— Ce te uiți așa la mine ? Așa e cum îți spun ! și se frămîntă simțind că nu poate să-și convingă prietenul. Răscolea în el să-și amintească ce a auzit și să arunce totul în convorbirea lor ce se aprindea din ce în ce.

— Pe comandor l-am pus de la mine, că mi-am adus aminte de el, dar n-are nici un amestec, mărturisi Sile într-un tîrziu. Spunea însă colonelul că alții s-au plîns de Ivan Maximovici.

— Alții ? făcură și Ionică și Toderiță în același timp.

— Da. Afară de mama — și lucrul acesta Sile îl spuse cu glas scăzut — mai sînt și oameni de la București care s-au plîns de el. Și bunicul tău e dintre ei, spunea colonelul.

— Bubu ? făcu Ionică, sărind în sus.

— Da, Bubu cum îi spui tu ! Socrul doctorului Sîntu — zicea colonelul — a prins firul la dumnealui la moșie... D-aia a și venit la Constanța... Apoi, după o pauză în care Sile părea că se luptă cu un gînd și cu el însuși, adause rușinat : P-asta iar am pus-o de la mine...

De data aceasta însă Ionică nu l-a mai ascultat, nu l-a mai urmărit să vadă dacă raționează bine sau nu. Vestea că bunicul său a putut să-i facă un rău atît de mare lui Ivan Maximovici, la care el ținea, l-a mîhnit adînc pe băiat. S-a urcat încet, trist și tăcut, în pat, n-a mai spus o vorbă, a tras plapuma peste cap și a încercat să adoarmă. La început n-a putut. Se agăța cu urechea de țignalele care răsunau într-una împrejurul conacului. Furtuna se potolise, vîntul scăzuse și acum se auzeau numai fluierăturile urmăritorilor. Ionică se crezu într-o casă asediată. Și de la gîndul acesta pornind, legînd tot ce văzuse și auzise despre case împresurate, se lăsă încet într-o lume în care se desfăceau laturile lucrurilor, căzu într-o amețeală dulce și adormi.

A doua zi, cînd s-a trezit, a găsit grija lîngă el. Începea să învețe cum prăocupările mari în viață ne străjuiesc în somn și ne dau iar mîna pe trezie, pentru a porni cu noi mai departe la drum. Își aduse aminte că dintre

oamenii cei mai apropiați de el de-acum va trebui să-l uite pe Ivan Maximovici, și gîndul acesta îl duru. Ionică era legat atît de tare de marinar prin cîte știa de la el, încît nu putea în nici un fel da dreptate celor care îl prigoneau.

Salonul doamnei Scafeș ajunsese un fel de stat major, în care, liniștit, colonelul își bea cafeaua și-și lua dulceața, primind vești neîncetat despre starea „ostilităților". Se părea că Ivan Maximovici le dădea mult de lucru. Cînd a ieșit în pridvorul casei, Ionică a văzut patrule și soldați care împînzeau plaja și drumurile. După furtună, marea se liniștise. O hulă puternică se mai zbuciuma trimițînd valurile să se spargă pe nisipul jilav, ud de ploaie din ajun. Nouri albi și grei, tigheliți cu soare ascuns pluteau sus de tot și umbre mari treceau și veneau.

Deodată, dincolo de grajduri, acolo unde după împrejmuirea conacului începea o porumbiște înaltă, galbenă și trecută la vremea asta, se auziră împușcături mai dese. Și în curînd, un gradat veni dintr-acolo în goana mare. El intră în casă, luă drepți, șopti ceva colonelului. Acesta oftă cu deznădejde că-și lasă cafeaua, își potrivi mai bine revolverul și binoclul legate cruciș peste piept, ca în timp de campanie și porni spre porumbiște cu gradatul după el. În sfîrșit îi luaseră urma fugarului.

Ascuns printre tulpinele porumbului înalt, Ivan Maximovici încerca să-și facă drum înspre o rîpă din dreapta, de unde, tupilat pe sub mal, nădăjduia să iasă spre sat și să se ascundă mai bine. Soldații însă înconjuraseră porumbiștea pe toate laturile, nelăsîndu-i drum decît spre mare. Acolo malul era ridicat pe un bot de deal și nu mai avea cum să scape. Marinarul auzea din toate părțile foșnind frunzele înspre el și trosnind cocenii. Mergea încet, cu pași mari, domoli, privind mereu în urmă. Deodată în fața lui se rupse drumul. Pieptiș, se ridica dealul deasupra mării, care aici era mai adîncă. Valurile nu se spărgeau, ci se încrețeau numai. Din urmă zgomotul se făcea tot mai stăruitor, cînd printre frunze marinarul văzu strălucind spre el o țeavă de pușcă. Atunci, fără să mai aștepte, cu brațele întinse, îndoit ca un arc, Ivan Maximovici sări în mare. A clăbucit apa și s-a pierdut în adîncuri într-o curbă din care nu s-a mai văzut. În jurul lui gloanțele celor care l-au ajuns din urmă înțepau valurile cu albe puncte de spumă...

— Sînteți siguri că n-a mai ieșit ? a întrebat satisfăcut colonelul, reîntors în salonul doamnei Scafeș, cînd locotenentul s-a prezentat la raport.

— Sigur, dom' colonel. Am așteptat, am cercetat și am bătut toată coasta, răspunse locotenentul lovind tocurile.

— Bine, de-i așa, meriți o cafea, camarade ! Îngăduiți, stimată doamnă ? întrebă colonelul pe doamna Scafeș care, greoaie, plină de volane, se mișca încet ca o barcă încărcată.

— *Mais voyons, mon colonel* *, se mai întreabă ? Și cu un braț întins pe care dantelele căzute lăsau să se vadă o piele zbîrcită și pistruiată, coana Smărăndița întinse o ceașcă spre ofițer. *J'avais depuis longtemps dit à Jorgou* **, dar nu a ascultat. Era primejdios rusu ăsta, *et vous savez, sourtout pour les enfants ! Avec ses idées !* ***

Băieții și cu Tălășan ascultau din antreu convorbirea. Nu se priveau. Peste toți, în afară de Sile, plutea o aceeași mîhnire. Ei își frămîntau degetele cu plute și undițe ca să nu fie siliți să ridice ochii. Cînd a plecat, colonelul i-a găsit într-un colț și l-a întrebat pe Tălășan cu voce aspră, de parcă ar fi vorbit cu un acuzat :

— Dumneata scrii la gazeta guvernamentală ?

— Da, am această cinste ! răspunse gazetarul, privindu-l drept în ochi.

— Apoi vezi, d-aia..., mormăi colonelul, d-aia sîntem noi cu mîinile legate ! și, întorcînd spatele, ieși.

Aspru era duhul în care Berta îl creștea pe Ionică. Pedepsele, cînd i le dădea, ea îl făcea să înțeleagă că nu vin de la ea, după bunul ei plac, ci dintr-o rînduială mai înaltă, a unei dreptăți care de multe ori calcă și înfierează tocmai ceea ce ne place. Amintirea lucrului acesta, dacă Berta izbutea să o sădească în Ionică, însemna că în bună parte ea izbutea cu sistemul ei. Și după cîtva timp așa a fost. Băiatul nu o dată s-a oprit din pornirile lui, aducîndu-și aminte că va trebui să-și primească pedeapsa, pentru că așa era rînduit și pentru că nu era nădejde de

* Vezi bine, colonele *(fr.)*.

** De mult îi spusesem lui Iorgu *(fr.)*.

*** Știi, și mai ales pentru copii... cu ideile sale... *(fr.)*.

îngăduință. Și de cîte ori Ionică se afla într-o asemenea împrejurare, simțea cu putere tot ceea ce voința tatălui său frînsese odinioară în el, cînd l-a pus să-și ceară iertare de la căpitanul Scarlat. Și pentru că amintirea lucrului acestuia era foarte vie și neplăcută, și nu s-ar fi putut să nu treacă prin ea dacă ar mai fi căzut în greșeală, Ionică se ferea și se oprea pe drumul ispitelor de multe ori. Orgoliul său îl oprea. Prefera să nu guste dulceața mîniei dezlănțuite, cum de atîtea ori era pornit să o facă, sau a minciunii, decît după aceea să fie silit să se umilească și să-și ceară iertare.

Gîndul acesta ce-l întovărășea pretutindeni și nu putea fi nici mințit, nici înșelat clădea zi de zi în Ionică un om cinstit în completul înțeles al cuvîntului. Lipsea însă din lumea asta nouă pentru el o bunătate și o îngăduință de care băiatul avea totuși nevoie. Nu numai în oameni, ci și în lucruri Ionică avea nevoie să afle bucurii, prietenii, îmbunări. E adevărat că Berta i-a arătat frumusețea lucrurilor, că l-a învățat să privească un tablou, să asculte o bucată de muzică, să citească o poezie, dar băiatul înțelegea din toate acestea ce frumos sînt făcute și scrise, nu și ce nevoi ale inimii sau ale vieții acoperă. Lumea se așeza în jurul lui Ionică, solemnă, uriașă, plină de scrupuluri și interdicții. Într-o faptă sau o întîmplare el avea nevoie să găsească și lipsa de veghe, îngăduința, care dau liniștea de la fundul sufletului. Avea nevoie s-audă : „Ei și ? Ce, e capul lui Crai ? Las' c-o să treacă și asta !" Avea nevoie de un ajutor, de o bunătate, de un îndemn. Și pe astea toate nu le găsea decît la Paraschiva.

Acum de cînd el se mărise, ei se vedeau mai rar. Trăind în încăperile de sus ale casei, de la o lecție la alta, băiatul nu avea unde să o vadă, decît la masă cînd îi servea. Atunci cînd Paraschiva venea să-i schimbe farfuria, Ionică adulmeca un miros de săpun proaspăt. Și Ionică o urmărea cu privirea pe femeia care liniștită își vedea de treabă. Era mai frumoasă ca nici o altă femeie din casă. Ochii ei mari verzi, puțin tăiați de pleoapa de jos, zîmbeau fără încetare, gura ferecată de o cuviincioasă tăcere își frămînta buzele rumene, iar trupul bine împlinit, legat, se mișca puternic, legănîndu-se. Ionică simțea atunci o mare plăcere, o bucurie de nedescris ce se pornea din el și pe neștiute se agăța de femeie. Atunci uitîndu-se în jurul său el vedea toată lumea fără viață și mai urîtă.

Mama sa era mai grasă și mai palidă ca de obicei, iar Berta, cu fața ei ștearsă, nasul ascuțit, cu un puf bălai pe obraji, pe sub care fălcile se încleștau cu putere, și bucla ei de păr ce-i micșora fruntea, i se păreau lui Ionică chipuri dintr-o lume rece și străină. Dar acestea toate erau fulgere necunoscute ale ființei lui, la care nici nu se mai gîndea după ce treceau și nici nu le da vreun înțeles. Ceea ce îl lega de Paraschiva pe băiat era mai ales ușurarea mîhnirii în clipe împovărate de pedepse și interdicții venite și de la mama sa, dar mai ales de la Berta. Atunci Ionică o căuta pe Paraschiva prin toată casa și de multe ori o găsea jos în subsol, în aburi, cu mînecile suflecate la albia de rufe. Ea îi ștergea cu șorțul un scaun de lemn și-l așeza la capătul albiei. Ionică privea cum sub pumnii Paraschivei se umflau rufele de aerul prins în ele și asculta foșnetul sec al spumei ce se desfăcea din munții calzi de clăbuc năruiți. Și din frămîntarea asta puternică băiatul privea cu admirație și plăcere brațele vînjoase ale femeii pe care mușchii se scriau unul cîte unul. El nu mai văzuse la nimeni așa ceva. Mîinile mamei sale erau albe și moi, lenețe și nu întorceau decît filele cărții, iar ale Bertei aveau degetele lungi, osoase, mlădioase ca de răchită și acoperite cu o piele gălbuie. Nici ele nu lucrau, nu frămîntau, nu spălau, nu călcau. Privelișteа asta i-a plăcut atît de mult lui Ionică încît el a înțeles, a învățat și a legat de ea plinătatea, sănătatea și sporul muncii trudite și adevărate. Pe tîmplele Paraschivei brobonea sudoarea, iar ochii ei tăiați de pragurile pleoapelor întredeschise zîmbeau mereu. O voie bună, o sănătate și o putere se desprindeau din ființa întreagă a femeii încleștată în muncă. Și cînd Ionică îi povestea de întîmplările și pedepsele lui pe care firea sa și neînduplecarea Bertei îl făcea să le vadă ca adevărate urgii, Paraschiva răsucea o rufă de i se albeau degetele pe ea, se apleca înspre băiat, își ștergea buza superioară cu dosul palmei și-i șoptea zîmbind :

— Las'c-o să sfîrșească și asta, că nu-i capu lui Crai !

Apoi ștergîndu-și mîinile cu șorțul, îl închina pe Ionică pe frunte, în bărbie și pe obraji, îl săruta la rădăcina părului și-i împăca gîndul și-i liniștea sufletul cu vorba ei din bătrîni, pe care o spunea frumos, tărăgănat, aproape ca pe un cîntec :

— Spor și izvor să-ți dea Dumnezeu, maică !

Și se apuca iar de lucru. Atunci Ionică simțea adevărata alinare. Era o dulceață ce i se topea în inimă, era o dragoste și un respect ca de mamă și dacă și-ar fi adus aminte de amețeala lui cînd Paraschiva se atingea de el, s-ar fi scuturat cu groază și scîrbă. Unele simțăminte înlocuiau și dărîmau pe altele în sufletul său. Și numai mîngîierea asta dulce o căuta Ionică la Paraschiva. Mulțumirea îl făcea pe băiat să vorbească adeseori în vorbe calde despre ea, față de mama sa și de Berta, pentru că numai vorba și tot îi făcea plăcere. Dar nevinovatele lui bucurii și împărtășiri n-au întîrziat să trezească bănuieli și gelozii în celelalte. Și din încleștata ei dragoste Amelica, și din pasionata ei dăruire în creștere și educare Berta s-au întîlnit în umbra pe care se sileau să o arunce amîndouă pe Paraschiva. Din gelozie, mai ales Berta se depărtase acum cu totul de prietena ei de odinioară. Nu numai faptul că i se părea că i-l fură pe Ionică, dar și legătura Paraschivei cu Ivan Maximovici o făcuse pe guvernantă să nu o mai caute și să o dea uitării.

Vizitele lui Iancu Urmatecu în casa ginerelui său aduceau belșug și o anumită preocupare de vinuri alese. Bogat și fără alt gînd decît al unei mese cît mai gustoase, bătrînul cutreiera băcăniile, adăugînd dulciuri și fructe, mai ales cu gîndul la nepotul său. Casa doctorului Sîntu, care în afară de reuniunile lunare se deschidea rar invitaților, cunoștea în răstimpul ședерii lui Urmatecu la Constanța fel de fel de oameni și chipuri. El se împrietenea cu ei prin bodegi și cafenele și fără altă întîrziere îi poftea la aperitiv sau la masă. Lucrul acesta îi supăra deopotrivă și pe doctor și pe Amelica. Urmatecu nu simțea ce cumpănă trebuie ținută în provincie pentru o viață fără vorbe purtate și zîzanii. Lumii acesteia a musafirilor, tot mereu împuținați de protestările Amelichii, Matei Sîntu și-a îngăduit să adauge și pe un prieten din tinerețe, coleg de la seminar. Era un profesor pe numele lui Iancu State Ciuboțel, astăzi prigonit și de conservatori și de liberali deopotrivă. Folos mare doctorul nu putea trage din prietenia cu el, ba chiar poate și o bănuială de la răuvoitori, dar doctorul Sîntu, deși era prudent în viața socială, purta în el o duioșie pe care nu o putea înfrînge și pe care o cinstea chemîndu-și amicul la masă. Iancu State Ciuboțel era un om înalt, cu o barbă pătrată

căruntă, cu părul adus pe frunte pînă în sprîncene și tăiat cu breton. Avea o voce groasă și puternică și cînd povestea ceva cu aprindere, pe încheietura frazelor liniștite se auzea totuși, grăbită, respirația înfundată a plămînilor de vechi fumător. O ducea foarte greu, cu toate studiile lui strălucite de istorie. Fusese aruncat profesor la o școală de meserii, după o suspendare de cîțiva ani din învățămînt pentru o broșură pe care o scosese cu titlul : *Generalul Bem, prietenul nostru.* În ea profesorul îl lăuda pe generalul polonez, care la 1848 atrăsese pe unii dintre români să se împace întru același țel revoluționar cu ungurii și să lupte împotriva Habsburgilor. Această nemaipomenită îndrăzneală, Iancu State Ciuboțel a plătit-o scump. El a fost violent atacat și la Budapesta și la București și inspectorul general care a venit să cerceteze cazul și l-a suspendat i-a spus :

— Mai bine ți-ai fi tăiat amîndouă mîinile decît ai fi scris asta !

La care Ciuboțel i-a răspuns senin :

— Și Nicolae Bălcescu ar fi scris ca mine ! Inspectorul a tăcut, dar Iancu State Ciuboțel a fost scos de la catedră.

Îmbătrînea în lipsuri și în boli. (Doctorul Sîntu îl chemase în vacanță la Constanța și îi plătise cîteva băi de nămol.) Însă profesorul vorba și-o păstra slobodă. Nu se temea de nimeni și îi spunea oricui adevărul în față. Cei care nici nu cunoșteau, nici nu înțelegeau adîncul firii lui aprinse și răzvrătite, îl făceau nebun. Așa îi mergea vorba și în casă la Sîntu. Față de aceste păreri, doctorul avea un zîmbet îngăduitor. Pe cine însă în special nu-l putea suferi Iancu State Ciuboțel era Jeanjacquet. Cu firea lui moale, visătoare, înclinată mai mult înspre discuții și speculații decît înspre acțiune, elvețianul acesta stîrnea indignarea profesorului.

— Asta-i greierul socialismului, nu-i socialist ! spusese Iancu State după ce-l cunoscuse.

Pentru a-l face să economisească puținul pe care îl avea, doctorul îl invita aproape în fiecare zi la masă, unde profesorul Ciuboțel izbutea să indispună pe toată lumea, în afară de Ionică și de tatăl său. Necredincios și violent ateu, el contrazicea în Amelica un simțămînt religios, căruia ea i se dăruia cu practici zilnice și cu un colț de icoane bogate, în fața cărora aprindea cu grijă candela.

Dușman naționalismului de tarabă și mai ales de interes de partid sau de tagmă, profesorul îl mînia pe bătrînul Urmatecu, lăfăit acum în calitatea lui de român conservator. Și în sfîrșit, adîncind și vorbind despre un 1848 și viețile asuprite ale populațiilor din Ardeal, el era un aprig dușman al Habsburgilor, ceea ce contrazicea în Berta adîncul atașament monarhic moștenit din partea mamei sale. La aceste toate se mai adăuga și critica mesei de la care Ciuboțel nu se dădea în lături. Cînd în locul calcanului sau al morunului Amelica oferea știucă sau biban, profesorul se abținea, cerea altă mîncare, declarînd că el „vrea să mănînce, nu să scuipe", adăugînd de îndată spre întunecata înfuriere a lui Urmatecu „eu și tata mare nu mîncăm decît pește fără oase". Extravaganța aceasta, împreunată cu un fel de proastă creștere, nu putea fi pe placul celor din casă. Numai doctorul se amuza, îl scuza în lipsa lui, iar Ionică îl asculta cu multă luare-aminte.

— După ce e nebun, e și mojic ! răbufnea, greu de împăcat, Amelica, după cîte o masă la care Ciuboțel strălucise prin bădărăniile lui.

Prînzeau în ziua aceea încet și tacticos. Profesorul era singurul care se ținea la pahar de Urmatecu. Gusta vinul cu pricepere, plescăind ușor din limbă, ceea ce îi plăcea mult lui Ionică. Ciuboțel era mai liniștit și mai cuminte ca de obicei, după o biruință — nu grea de altfel — pe care o avusese împotriva tuturor în ajun. Berta, deodată, cu glasul ei modulat și aproape șoptit, spuse :

— Îmi dă voie domnul profesor să-i pun o întrebare ? M-am tot gîndit de ieri, că am trăit și eu în Ardeal. Dacă Bem ar fi avut dreptate și cei la fel cu el, atunci 1848 nu ar fi avut un caracter național, ci social. Așa să fi fost ?

Ciuboțel se miră și aprinse o țigară. Tuși și răspunse după un timp, dînd capul pe spate și privind-o pe Berta ca de departe :

— Așa a fost !

— Mă îndoiesc, adause Berta, cu putere.

Dintre toți cei care o priveau pe guvernantă, Ionică a fost cel mai aprins și mai stăruitor. El își făcuse o idee foarte înaltă despre profesorul Ciuboțel. Auzise și de la tatăl său și îl urmărise și îl înțelesese zi de zi ca pe un om foarte învățat. Lucrul acesta îi dădea un respect cu

atît mai mare, cu cît băiatului îi plăcea și purtarea și curajul ciudatului profesor, care spărgea cu felul lui de a fi toate rînduielile ce i se spuneau de întreaga familie că se cuvin. Și acum văzînd că singură dintre toți tot Berta se ridică la o discuție cu profesorul, Ionică își regăsi admirația pentru educatoarea sa.

După o tăcere ce se lăsă, Ciuboțel zîmbi, își frecă mîinile ca în fața unei bucurii neașteptate și zise apăsat :

— Ar fi interesant de știut ce mai aveți fiecare din voi în cap despre 1848 ! Și fără să mai aștepte alt răspuns începu : „Dumneata ?... Dumneata ?... Dumneata ?...“ indicînd cu degetul, rînd pe rînd, pe toți comesenii. Se purta așa cum îi era firea. Stîrnit și aprins de vorba Bertei, nici o clipă nu s-a oprit și nu i-a trecut prin minte că examenul ăsta e nelalocul lui, că ar putea supăra, că Amelica — stăpîna casei — și Urmatecu, un bătrîn cu greutate și vrednicie față de toți cei dimprejur, vor fi puși în greu impas cu întrebarea aceasta, ei neavînd nici o idee despre 1848 în afară de tot ce se mai lega încă în vorbirea de toate zilele, ca batjocură, ca răsuflare și îmbătrînire, de cuvintele „pașopt“ și „pașoptist“. La toate astea Ciuboțel nu s-a gîndit. El își tremura degetul lung și osos cu încheieturi umflate în fața fiecăruia dintre împricinați, trecînd la alții, reîntorcîndu-se și reluînd întrebările neîncetat.

Ionică, fiind cel mai învățat cu examinările de acest fel, se grăbi să se cerceteze. Și el nu găsi în minte decît același răspuns : „c-a fost o revoluție“... și apoi cuvintele de glumă și de batjocură pentru demodații „pașoptiști“.

În întîrzierea oricărui răspuns, cea care și-a găsit mai întîi cuvîntul a fost Amelica. Ea zîmbi răutăcios și uitîndu-se cu o privire ascuțită înspre profesor, își aruncă dojana sub forma unei glume :

— Zău că nu sîntem de la „pașopt“, domnule profesor !

Iancu State se bucură și mai mult. Fața i se lumină. Întinse mîna peste masă, se lăsă într-o rînă și începu să răsfire degetele lui lungi a joc și a numărătoare. Îi privea pe toți ceilalți printre pleoape, pe jumătate închise, cu mulțumită și sigură viclenie.

— Minunat fu cuvîntul dumitale, cucoană, zvîrli el Amelichii. Că ce a însemnat vorba dumitale ? Că nu ești din vremea aceea ? Asta o știm și noi, că știm cît e de

atunci şi-ţi bănuim, să nu-ţi fie cu supărare, şi vîrsta. Atunci ? Atunci vorba dumitale a însemnat lepădare de un lucru ruşinos, inutil şi caraghios ! Lepădare de 1848. Să-l fi cîntărit, să-l fi ticluit, şi mai bine nu-l găseai. Ştii dumneata cîţi au grăit prin vorba dumitale ? Amelica neputînd bine măsura unde vrea să ajungă Ciuboţel, astfel pornit, îl privea cu încremenire, cu spaimă aproape. Dar profesorul continuă : Mai întîi ai dumitale, toţi... Şi tata mare şi mama mare şi ăsta, [zise] uitîndu-se crunt la doctorul Sîntu, pe care îl bănuia de simpatii liberale. Doctorul zîmbi îngăduitor. Apoi de mai ai mătuşi, verişoare, cumetre şi ţaţe de orice fel, toate au vorbit prin gura dumitale. Şi mai departe, gîfîi el cu greu, uliţa dumitale, negustorii dumitale, tîrgul dumitale, popii dumitale, argaţii dumitale, toată suflarea românească de deasupra de astăzi, cucoană, ghiftuită, hrănită, unsă şi ajunsă, tot huzurul oraşelor pe negoţ şi pe partide, pe avocaţi şi pe clănţăi, pe deputaţi şi pe miniştri au vorbit prin dumneata, care te-ai lepădat de patruzeci şi opt. Că aşa v-au învăţat şi Catargii şi Brătienii !

I se tăia respiraţia. Pieptul i se umfla cu greutate. Bău un pahar şi apoi se întoarse spre Ionică şi strigă aproape la el, ca şi cum băiatul l-ar fi contrazis :

— Mă, să ştii că ăia n-au fost nişte caraghioşi, cum te-au învăţat dumnealor. Că au avut pe unu la care trebuie să te-nchini ca la icoană, de-l chema Bălcescu... Ăilalţi, liberalii de mai tîrziu, au fost nişte caiafe, cu care s-a dat şi tatăl tău, şi mamă-ta şi toţi ai tăi... Da' tu spală-te, mă, că eşti tînăr... şi îl înecă tusea.

Ionică îl asculta cu ochii mari cum îi certa pe ai lui, mirîndu-se el însuşi că în el nimic nu s-a clintit şi nu s-a-ndurerat. Era cu totul altceva decît atunci cînd în cîteva vorbe, Jeanjacquet şi Berta i-au disprețuit părinţii. Acum, fără să vrea şi fără să ştie el însuşi, se lăsa prins de vorba profesorului. Ieşirea lui Ciuboţel i-a amuţit pe toţi. Lăsaseră capetele în farfurii, iar el gîfîia.

Atunci a intrat o altă fată în casă, s-a apropiat de doctorul Sîntu şi i-a şoptit :

— Vă caută doi oameni. Zic că sînt de la Siguranţă.

— O, hă-hă ! făcu Ciuboţel. Umblă Siguranţa ziua nămiaza mare prin casele oamenilor ! Halal regim ! Parcă-s copiii cu colinda, da' colindul dracului.

— Şi au spus că vor să-mi vorbească ? întrebă Sîntu pe faţă.

— Da, aşa au spus, răspunse fata, că mai întîi vor să vă vorbească dumneavoastră. Şi ieşi.

— Mai întîi ! Asta însemnează că mai la urmă vor să mă vadă şi pe mine, făcu rîzînd gros profesorul.

— *Voyons, voyons, la servante peut vous entendre, professeur* * îi aminti Amelica, arătîndu-i din ochi pe Paraschiva, care liniştită se pregătea să dea la masă al doilea fel de mîncare.

— Ei şi ? Parcă ea nu ştie cine sînt ăştia de la Siguranţă, răbufni iar Ciuboţel.

Urmatecu, plin de demnitate, dar cu o grijă ce-i lăsa urme pe faţa veştedă, asculta în tăcere. În cele din urmă, cînd i se păru că se îngroaşă gluma cu năzbîtiile profesorului, aruncă sentenţios :

— Sînt oameni vrednici care ştiu să-şi facă datoria oamenii Siguranţei. Mai ales în vremurile astea turburi, ţara are nevoie de ei ! şi cu degetul cel mare, după un tic vechi, el îşi netezi deasupra buzelor mustăţile lungi şi cănite.

Sîntu a cerut iertare că turbură masa. S-a ridicat şi a trecut în birou. Pînă la întoarcerea lui nimeni n-a mai scos un cuvînt. Era o încordare în fiecare şi un fel de grijă în toţi. Vizita aceasta a Siguranţei, oricît ar fi fost de apărată casa doctorului Sîntu de bănuieli, începea să aibă ceva neplăcut. În neräbdările de tot felul lăsate peste cei de la masă, Paraschiva singură îşi păstra seninătatea. Cu obişnuita ei cuviinţă şi lipsă de zgomot, ea punea şi ridica farfuriile, aşeza tacîmurile, nesupărînd pe nimeni, nici cu o privire măcar. Numai din cînd în cînd ochiul ei, ce plutea peste oameni şi nu se lăsa cu atenţie decît pe lucruri şi treaba pe care şi-o îndeplinea, îmbrăţişa pe Ionică. Şi atunci se lumina şi un zîmbet dulce de bunătate şi ocrotire i se scria pe faţă. Iar mîinile îi roboteau în tăcere şi picioarele lunecau pe paşi neauziţi...

A fost o linişte ce li s-a părut lungă celor de la masă. În cele din urmă doctorul Sîntu se întoarse şi toate feţele s-au ridicat întrebătoare spre el. Rămas în picioare, doctorul era încruntat şi serios, iar cînd şi-a întors ochii

* Ia seama, ia seama, profesore, poate să te audă servitoarea *(fr.)*.

spre Paraschiva, o nesfîrşită milă şi părere de rău i se văzu. În cele din urmă el o întrebă :

— Paraschivo, cunoşti tu pe unu' Manea Strapalea ? Paraschiva roşi şi ridică deodată capul.

— Cunosc, cum să nu-l cunosc ? făcu ea, e un flăcău de pe la noi.

După o tăcere ce fu grea, doctorul se văzu silit să o întrebe din nou :

— L-ai cunoscut bine... Vreau să zic aşa, ca pe Ivan Maximovici, sau în altfel ?

— Ba să mă ferească Dumnezeu ! făcu Paraschiva închinîndu-se. Mi-a fost doar logodnic cinstit şi atît. Apoi privind greu înspre Urmatecu adause : Că doar ştie boierul !

— Eu ştiu ? Ce să ştiu, ai înnebunit ? De unde să ştiu ! Şi Urmatecu se apără cu îndîrjire.

I se păru bătrînului că ce a ascuns cu grijă o viaţă întreagă acum a ajuns la soroc. Şi nu mai avea nici puterea, nici îndrăzneala să înfrunte şi mai ales îl părăsise neruşinarea care îl scăpase de multe ori din încurcături cu femeile. Dar spaima cea mai mare îi venea dinspre nepotul său. Simţea cum se destramă la gîndul că Ionică ar putea să afle purtările lui din trecut. El nu numai că-şi iubea nepotul, dar ţinea — că era băiat mare acum — şi la un gînd bun al lui Ionică despre el. De aceea întîmplarea aceasta l-a scos din liniştea lui obişnuită pe Urmatecu şi i-a dat o agitaţie care nu-i era în fire. Amelica, urmărind cu atenţie vorbele şi purtările tatălui său, zîmbi cu un fel de mulţumire, ca o tîrzie răzbunare adusă mamei sale, coana Miţa. Amelica, urînd-o pe Paraschiva pentru devotamentul ei şi trecerea ce o găsise la soţul său şi urînd şi dispreţuind şi vechea întîmplare a lui Urmatecu cu ea, gusta acum o răzbunare ce îi era pe plac.

La răspunsul Paraschivei doctorul simţi că trebuie să curme întîmplarea, de aceea zise :

— Manea Strapalea a fost arestat, ca un agitator periculos...

— Bine i-au făcut, că era un derbedeu, îngînă în sfîrşit Urmatecu.

— Ba vorbeşti cu păcat, boierule, ridică fruntea şi glasul Paraschiva. Că Manea... Sîntu însă n-o lăsă să sfîrşească şi zise :

— Acum a venit să te ia și pe tine, și trecu la locul său de la masă.

— Pe mine ? făcu Paraschiva, fără spaimă, dar cu mirare.

— Da, pe dumneata, repetă doctorul. Și apoi cu ochii în pămînt : Cred că n-au să te țină mult ; e vorba numai de o cercetare. Strapalea și Ivan Maximovici se cunoșteau ? Știi ceva ?

— Nu știu, boierule, de unde să știu ?

— Tocmai d-aia e bine să fii cuminte și să te duci, că te-am luat pe răspunderea mea și te-așteaptă.

— Du-te, fetițo, du-te și nu-i face să aștepte ! Și la urma urmelor dracu să te ia, că ditai boieri mari nici nu vor și nici nu sînt în stare să te apere ! urlă Iancu State Ciuboțel și trînti cu pumnul în masă.

— Isprăvește odată, Iancule, îl mustră aspru doctorul și întunecat tăcu.

— Ți-e rușine și ție, ți-e rușine. Te cunosc eu ! D-aia uite am să tac, răspunse profesorul.

— Apoi nu m-oi codi și m-oi duce, că așa a fost cu noi, rosti liniștită Paraschiva, scoțîndu-și șorțul și boneta albă care voiau să facă din țăranca asta trufașă și frumoasă o servitorică în gustul Amelichii.

Pe măsură însă ce Paraschiva liniștită se pregătea să se lase arestată, turburat, Ionică se ridică de la locul său. Zadarnic Berta îl ținea de braț și-l privea cu asprime și cu dojană mama sa. Băiatul avea ochii înlăcrimați. Deodată se repezi, o luă în brațe pe Paraschiva și începu să plîngă. Femeia, plîngînd și ea, îl strîngea la piept și-i șoptea neîncetat : Nică al maichii, Nică al maichii !

În cele din urmă ea se stăpîni. Îl mîngîie pe băiat, îi spuse de cîteva ori : „fii cuminte" și îl închină iarăși după obiceiul ei în păr, în bărbie și pe obraji. Apoi mai sărutîndu-l o dată îl spuse vorba veche :

— Spor și izvor să-ți dea Dumnezeu ! și ieși.

Ionică rămase cu brațele căzute în gol de-a lungul trupului. Se uită lung la ai lui și întrebă în cele din urmă într-un oftat :

— De ce i-ați lăsat să o ia, că Paraschiva n-are nici o vină !

Amelica a încercat să-i răspundă : „astea sînt treburi în care copiii n-au să se amestece !" Dar nici nu l-a convins, nici nu l-a liniștit. El se întoarse atunci mînios către

Berta. Pentru prima dată privirea ei rece și poruncitoare nu l-a mai intimidat. Autoritatea femeii se spulberase. Și Ionică o întrebă cu asprime :

— De ce n-ai apărat-o și acum ca atunci, în seara cînd a certat-o mama ? De ce n-ai apărat-o, *Fräulein* ? că avea mai multă nevoie acum.

Și băiatul stăruia și se înciuda în aceeași neînțelegere. Mintea lui clară, învățată chiar de Berta cu judecăți bine legate, nu putea înțelege de ce în două împrejurări asemuitoare Berta se purtase în chip felurit. Asta pentru că Ionică, necopt cum era și fără cunoaștere de oameni, nu înțelegea lipsa de logică a sufletului și mai ales a pasiunilor. El nu știa că tocmai pentru că Berta ținea mai mult la el acum decît atunci o gelozea pe Paraschiva pentru tot ce păstra din dragostea lui. Și în gelozia asta, dealtminteri ca și Amelica, ea poate nu se bucura, dar nici nu se întrista și nici nu intervenea în ceea ce i se întîmpla osînditei femei. Și firește, — și lipsa aceasta de credință față de ea însăși îl mira mai mult și-l indigna pe băiat, — Berta sacrifica și uita frumoasa ei „morală germanică" însetată de dreptate în fața simțămîntului ce o stăpînea. O scădere și o neliniște simțea însă și guvernanta în ea însăși. Lucrurile acestea i s-au întîmplat Bertei nu fără o suferință pentru decăderea ei, pe care o înăsprea și mai mult dojana lui Ionică. De aceea și ea, părăsind masa, avea pasul nesigur și gestul frînt, neștiind bine ce are de făcut. S-ar fi repezit să-l ia pe Ionică în brațe și să-l mîngîie. Dar simți de îndată că ar fi ridicolă. Ar alerga, făcînd acum ea cu Ionică ceea ce el făcuse cu Paraschiva. De aceea, ființa asta atît de stăpînă pe ea de obicei a rămas dezorientată ca într-o aiurare, sub privirile tuturor.

Numai după ce Ionică ieși ca o furtună pe ușă, Berta și-a găsit o scuză cuviincioasă, urmîndu-l.

— Doamne, Doamne, ce încurcături poate să-ți facă lumea asta de jos ! aruncă peste masă, cu un glas pe care-l voia limpede, Amelica, pentru ca să spună ceva.

— Și la fel și un copil cu suflet, adause liniștit profesorul Iancu State Ciuboțel. Apoi, depărtînd farfuria din fața lui, spuse cu aceeași liniște : Eu, coniță, nu mănînc știucă. Păcat că au arestat-o pe Paraschiva, că ea știa ce-mi place și ce nu, și ce-ar fi putut să-mi dea în schimb.

IV

Nici lipsa, nici vreo greutate de alt soi nu l-au făcut pe Urmatecu să se mute, în „casa mică", după cum îi spuneau noii sale locuințe, cu modestie, cei din jurul său. Era o clădire mai veche, cu un geamlîc lung, cu multe odăi ce dădeau una într-alta, zidită însă temeinic, răcoroasă vara și caldă iarna. Era casa pe care o găsise pe locul pe care l-a cumpărat pentru ca să-și clădească alături casa cea mare, cea nouă. Așa că lucrurile la mutat s-au trecut doar de pe o latură a curții pe cealaltă. Aceasta s-a întîmplat cam la un an după ce doctorul Sîntu și-a luat familia și a plecat la Constanța. Iar în casa mare a intrat, plătind chirie rotundă și totuși bucurîndu-se ca de o mare favoare, baronul Barbu B. Barbu, Bubi după alintătoarea poreclă, acum îmbătrînit, căzut la manii, văitîndu-se pe toate cărările de singurătate. Urmatecu a socotit că e un fel de datorie pentru el să-l strîngă de pe drumuri, cum spunea, în schimbul unei chirii grase, pe oropsitul urmaș al unei familii boierești care-l pricopsise. Și pentru ca fapta să semene și mai mult a prietenie și bună înțelegere, la prînz, baronul era zilnic invitatul lui Urmatecu, așa că ajunsese un obișnuit al casei. Cînd minutarele se așezau unul peste altul la pendula înflorată a Barbilor și o sonerie melodioasă de clopoțel vestea miezul zilei, Bubi mai ridica încă o dată spre cadran privirea lui mioapă, își lingea dintr-o veche apucătură marginea unghiilor, smulgîndu-și cu dinții ațele de la degete, și pornea spre masa cu patru feluri de mîncare și vin bun a lui Urmatecu.

Baronul Barbu fusese instalat în casa încăpătoare a „prietenului", de slugi credincioase și vechi. Intraseră lucrurile bune ale tatălui său, mai toate. Perdelele grele de catifea domoleau lumina la ferestrele mari ; iconostasul bogat își găsise un colț de umbră ; barometrele, termometrele, ceasornicele de precizie odihneau pe mese, pe măsuțe și pe birouri. Nu lipsea din salon nici mobila fanată, nici fotografiile, nici diploma de baronie, sub sticlă, și nici, mai ales, pianul. Era un instrument de concert, un „Bösendorff" autentic, sonor și luxos. Pe el Bubi își încerca zilnic mlădierea degetelor și cu el își alina singurătatea. Singurul lucru adaus și spre care ridica adesea privirea omul acesta îmbătrînit înainte de vreme din viața

lui crepusculară, lipsită de voinţă şi de putere, era o fotografie mare, în dimensiuni de portret, a bătrînului baron, pe patul de moarte. Chelia, favoriţii, liniştea şi albeaţa perinii îl făceau să semene şi cu Wilhelm I, împăratul Germaniei, pe catafalc. Şi din asemănarea aceasta şi din nobleţea portretului Bubi trăgea o putere şi o îndîrjire pentru a-şi impune sieşi şi altora ifosul familiei sale. Căci atît îl mai ţinea în picioare : chipul bătrînului şi muzica. Încolo, se lupta cu o sănătate şubredă care nu-i adusese decît un năravgreu şi trist : patima doctoriilor. Pentru că n-avea putere să se lupte cu durerea de orice fel, el ajunsese un adevărat rob al prafurilor, al pastilelor şi al sticluţelor. Mai ales preparatele străine, cu reclamă mare, îl făceau să alerge zile întregi din spiţărie în spiţărie. Cîteva accese de inimă l-au înspăimîntat. Şi a rămas de atunci cu groază mare de surprinderea lor. I se părea că nimic nu este sigur împrejurul lui, i se părea că întreaga-i fiinţă este deschisă la voia întîmplărilor. Şi nici o înţelepciune nu izbutise să-l împace cu gîndul acesta al neprevăzutului. De aceea el trăia în alarmă veşnică, de aceea ca să prevină, cu sau fără nevoie, Bubi lua doctoriile cu pregătire, cu aşteptarea efectului ca într-o experienţă şi cu bucurie, aşa cum un altul ar fi întreprins cine ştie ce faptă creatoare. El se încerca pe sine, îşi crea plăceri şi surprize inverse surprizelor boalei, din alinare, din liniştire şi în felul acesta îşi cîştiga un mers mărunt, otova, trist, dar nedureros al zilelor şi o trecere a timpului cu care de altfel nu avea ce face. Cînd de pildă încerca şi vedea că o „antikamnia" l-a tămăduit în mai puţin de un sfert de ceas de durerile de cap de care suferea îngrozitor, el a luat preventiv „antikamnia" şi nu s-a mai despărţit de medicament. Iar ca un gest ne gîndit şi nevoit, desigur, dar care venea din adîncul lui — unde se plămădea pentru pastilele minunate recunoştinţa şi dragostea ca pentru un om — Bubi trecea din vulgarul tub de sticlă, într-o cutiuţă de fildeş cu capacul de aur şi de smalţ binefăcătoarele comprimate. Şi încetul cu încetul, găsind cîte un leac pentru oricare din multele sale dureri reale sau închipuite, el dădea o faţă preţioasă farmaciei acesteia. Fiole de cleştar cu capsule de aur sau argint închideau, cu recunoştinţă, amare şi de multe ori rău mirositoare leacuri.

În afară de rude de-ale mamei sale, acum mai vechi și mai îmbătrînite, mai scăzute și din avere și din sănătate, Ionică a găsit și pe baron, cînd împreună cu Berta a fost mutat la București în casa bunicului său. Bubi i-a plăcut băiatului și l-a atras de la început — invers și prin absurd — prin bunătate, prin darurile pe care i le făcea și mai ales prin cunoașterea amănunțită a lui Walter Scott, a lui Victor Hugo și a lui Eminescu. Omul acesta trecut care știa multe versuri pe dinafară, nu înceta totuși de a-l domoli pe Ionică din entuziasmele lui, mai ales față de muzica poeziei de care se lăsa furat. Baronul Bubi ca să-i amintească tînărului său prieten că nu frumusețea are toată valoarea în lumea aceasta, nu înceta de a-i spune un același vers din Victor Hugo :

„El, puisqu-il est si laid, faisons lui bien du mal ! *

Era înaltul cuvînt al unei frumuseți morale în care baronul, puțin abstract, puțin îndepărtat, se închisese. Lui Ionică versul acesta îi cînta în urechi, dar nu i se coborîse încă în cuget. Și a trebuit să treacă o vreme pînă ce să înțeleagă că urîtul nu cere și nu merită răul, ci îngăduința și bunătatea și că ăsta e înțelesul versului citat. Era subțirimea baronului aci, subînțelesul, pînă la care Ionică a trebuit să se mlădie. Prin salturile acestea băiatul se împlinea zi de zi în agerime și sensibilitate. În casa mare, unde locuia Bubi, fiul doctorului Sîntu, acum licean la vechiul colegiu „Sfîntul Sava", putea să intre oricînd în biroul lung și încăpător. Doi pereți întregi erau acoperiți cu biblioteca veche, frumos legată a Barbilor. Din ea Ionică lua ce vrea. Pleca încărcat cu cărți la el în odăița de la etaj din fundul curții, fostă cîndva a străbunicii sale. De acolo se vedea curtea în lung, pînă la plopul din față, pe care băiatul îl privea schimbîndu-și vestmîntul, după anotimp. Și Ionică, rezemat pe coate, citea tot ceea ce vîrsta lui înțelegea, ba și mai mult chiar. Acolo a făcut de timpuriu experiența — amintindu-și deseori de învățăturile lui Jeanjacquet — versurilor care nu numai leagă, dar și frămîntă ființa noastră sufletească. A citit și a recitit cu patimă și a învățat pe dinafară poezia lungă a lui Victor Hugo : *Le crapaud* **. A suferit cu toate chinurile broaștei

* „Și fiindcă-i așa de urîtă, să-i facem cît mai mult rău !" *(fr.)*.

** Broasca rîioasă *(fr.)*.

urîte ,rîioase și scîrboase. I-a fost milă de ea, și a ridicat fruntea luminoasă cînd, mutilată de copii răi, broasca a fost cruțată de măgărușul ce trăgea un cărucior :

„Tirant le chariot et soulevant le bât,
Hagard il détourna la roue inexorable,
Laissant derrière lui, vivre le misérable !" *

La versul acesta, pieptul lui Ionică se umfla de un aer curat. Un zîmbet îi apărea în colțul gurii. Sărea în sus, bătea cu pumnul în masă, mîngîia pagina ce purta literele care palpitau pentru el ca niște flăcări mărunte ce-l încălzeau și era bucuros, fericit de marea faptă a bunătății. Apoi plimbîndu-se prin casă cu pași rari cu cartea deschisă, el citea cu voce tare versurile următoare. Ele sfătuiau, linișteau, bucurau. Dincolo de sunete plăcute, de rimă, de ritm, de culoare și mai ales de valul enorm al vorbei ce-l ridica în poezia lui Hugo, ca o mare, Ionică simțea vie inima omenească. El creștea o dată cu bunătatea ei, închisă acolo de poet în vorbe, pentru totdeauna. Singur, în camera lui, destins din toate pînzele sufletului nou ca să primească un vînt bun, Ionică din poezie și din legănarea ei creștea. El rostea încet :

„Alors, lâchant la pierre échapée à sa main
Un des enfants — celui qui conte cette histoire —
Sous la voûte infinie à la fois bleue et noire,
Entendit une voix qui lui disait : Sois bon !" **

„Fii bun !" îi poruncea Victor Hugo și Ionică își jura sieși să fie așa întotdeauna. Își spunea că e îndeajuns să vrea. Pentru el, priveliștea vieții n-avea încă nici afunduri, nici primejdii. Și o voință, credea el, ținea bunătatea, aceeași, ca pe o cîrmă. E drept că de cum se desprindea de poezie, de farmecul și de muzica ei, porunca aceasta rămînea frumoasă, firește, chiar pentru băiat, dar parcă golită de putere. Ionică nu simțea că așa singură învățătura bunătății, aruncată în vîltoarea vremii cu greu va rămîne întreagă.

---

* „Trăgîndu-și cărucior și oiștea ridicînd
Năuc, el schimbă calea roții nemiloase
Lăsînd nenorocita în urmă-i să trăiască !" *(fr.)*

** Atunci, dînd drumul pietrei ce i-a scăpat din mînă
Unul dintre copii — cel ce vă spune această poveste —
Sub bolta infinită, albastră și neagră totodată,
Auzi un glas care-i spunea : Fii bun !" *(fr.)*.

De multe ori, în zilele acestea de lecturi înflăcărate îl cerceta nedespărţitul său Toderiţă Clement, şi el acum la acelaşi liceu cu Ionică, pus în gazdă la nişte vecini de pe aceeaşi stradă. Cînd intra Toderiţă, Ionică citea de multe ori şi-i făcea semn cu mîna să se apropie. Apoi se ridica şi declama. Şi nu o dată i-a spus pe de rost aceleaşi ultime patru versuri. Mai aşezat în judecăţile lui, mai puţin furat de cîntecul poeziei ca şi de romantica încheierii morale, Toderiţă asculta cu ochii închişi, apoi rostea încet :

— Ce frumos e ! Dar e frumos tocmai prin ceea ce tu n-ai văzut niciodată.

Atunci Ionică se oprea. Simţea că se răceşte ca iarna în bătaia unei uşi deschise. Un fel de mînie creştea în el. Ionică deprinsese nu numai frumuseţea versurilor, dar şi mîndria lor. Mîndria că are asemenea nobile îndeletniciri. Şi le spusese de atîtea ori, şi le cîntase de atîtea ori, încît acum purta şi mîndria unui fel de măiestrie. Într-un anumit fel le simţea ca pe ale lui, cunoscînd totul din ele, nepierzînd nimic din înţelesul lor. Şi iată că acum Toderiţă îi năruieşte întreaga bucurie. De aceea uitîndu-şi jurămîntul bunătăţii, cu înciudare şi cu un anumit venin, el şopti :

— Nu mai spune ! Şi ai văzut tu lucrul ăsta, tu care nu-ţi mai scoţi nasu din chimie !

Pasiunea lui Toderiţă pentru ştiinţă i se părea lui Ionică nepotrivită cu înţelegerea poeziei. Era o idee pe care şi-o născocise cu mîndrie de cîtva timp, idee de altfel hrănită şi de părerile tot atît de greşite ale baronului, a cărui influenţă băiatul o suferea din ce în ce mai mult.

— Mă rog dumitale, ce n-am văzut, ce n-am prins, ce n-am înţeles ? făcu mai stîrnit Ionică văzînd că prietenul său tace.

— *„Un des enfants — celui qui conte cette histoire“* — rosti foarte lămurit Toderiţă versul lui Hugo.

— Da, ştiu, îl ştiu ! făcu tot mai mînios Ionică, bătînd din picior. Dacă vrei să ţi-l spun, şi mai bine ca tine — ţi-l spun de o sută de ori.

— Nu e vorba de cîte ori ai să-l spui, îl întrerupse Toderiţă, e vorba că tu, aşa pornit cum eşti, n-ai înţeles că aici e chiar mărturisirea poetului, a lui Victor Hugo. Tu pe toate le-ai priceput, Ionică, urmă Toderiţă cu un glas blajin, numai spovedania asta n-ai vrut s-o înţelegi.

Şi n-ai vrut, pentru că tu niciodată nu vrei să-ţi recunoşti greşelile. De aceea versul ăsta nu ţi-a dat de gîndit.

Toderiţă luă cartea s-o răsfoiască. O jenă se lăsă greu, pe care Ionică o simţi neplăcut. În el simţăminte potrivnice se ciocneau, cum se luptă cu apele turburi de rîu cu cele limpezi ale unui lac în care se varsă. Erau porniri de mînie ce se desprindeau de pe fundul sufletului, dar nu izbuteau să se închege în răbufneli, în răzbunări. Ionică fusese îndeajuns de strunit de Berta şi apoi şi prietenia pe care o avea, sinceră, pentru Toderiţă îl făcea să se stăpînească. În tăcerea în care nu ştia bine ce să facă, căci nici cartea nu o mai avea în mîini, ocolindu-se cu gîndul într-o clipă în necazul pe care îl avea, flăcăul îşi aminti de sine şi de lecţia pe care demult i-o dăduse tatăl său, cînd cu căpitanul Scarlat. Şi în loc să simtă din aceasta o şi mai mare cumpănire şi recunoaştere, el se învrăjbi mai mult. Şi închis în el, tăcu îmbufnat.

Dacă faţă de Toderiţă se înclina şi primea observaţiile, preţuindu-i silinţa şi ştiinţa de carte, în schimb faţă de toţi „ăia", cum le mai zicea Urmatecu, rude şi prieteni simpli şi nevoiaşi din casa lui, Ionică avea o mîndrie de care n-ar fi îngăduit să se atingă cineva. Spre purtarea asta îl împinseseră şi baronul şi Urmatecu.

La masă, băiatului îi plăcea să-şi dea ifose. Spunea pe dinafară ultimele versuri învăţate, iar baronul îi corecta din cînd în cînd franceza sau germana şi îl lăuda. O făcea, pentru că la masa asta unde mînca bine Bubi n-avea cu cine să vorbească. Aşa că Ionică, în anii lui de pregătire, a fost o adevărată bucurie pentru el. Urmatecu tăcea şi asculta neîndrăznind să se amestece în vorbă, iar ceilalţi se făceau mici şi amuţeau. Pentru odrasla asta care era a lui nenea Iancu, şi mîine-poimîine avea să moştenească atîta avere şi căreia de pe acum îi turuia gura pe limbi străine, miluitele şi scăpătatele rude aveau respect. Urmatecu el însuşi le dădea să înţeleagă că aşa trebuie să se poarte. Cînd spunea „băiatul ştie", sau „lăsaţi-l în pace pe băiat", toată lumea se supunea. Rareori, cînd i se întîmpla fiului lui Matei Sîntu să cerceteze vreo rudă din partea mamei sale — verişoare sau veri, cu case scunde pe Buzeşti sau pe lîngă gară, cu ochiuri de ferestre îngheţate iarna-şi orătănii gălăgioase vara — băieţandrul învăţase să se poarte ca un prinţişor, căruia i se cădea orşice. Şi într-adevăr rudele bătrîne şi necăjite

de lipsuri se simţeau cinstite de vizita lui. Respectuoase, ca şi cum pentru nenea Iancu ar fi făcut-o, pentru ăl mare, cu bani, care o să afle cum s-au purtat, săreau şi dereticau şi dădeau lui Ionică din puţinul lor de dulciuri şi alte bunătăţi. Iar acesta astfel deprins şi astfel răsfăţat se lăsa servit, ba şi vedea şi nu uita cînd vreo neglijentă sau vreo rudă mai înfiptă sau mai independentă nu săvîrşea chiar tot ritualul umilinţei şi al închinării. Trăsătura aceasta pe care o căpătase acum, în anii de formaţie în casa bunicului său, închisă în conştiinţa că el e fiul cui e şi că multe i se cuvin, Ionică Sîntu şi-o înfiripase ca pe una din racilele greu de dezbărat ale caracterului său. Supravegherea Bertei, care numai pe drumul umilinţei nu-l putea duce şi lipsa altor supravegheri au lăsat frîu liber iubirii de sine ce creştea neîncetat, înrădăcinîndu-se adînc în el chiar în anii necopţi ai pubertăţii sale.

Singura critică era a lui Toderiţă Clement şi alături de ea aceea mai brutală, mai simplă şi mai directă, cu porecle şi batjocuri a colegilor de la liceu. Ele îl mîniau pe Ionică, pentru că din cînd în cînd îl trezeau şi îl struneau. Atunci se închidea în el şi suferea. Rar de îşi ieşea din fire şi răspundea. Deprinderea de a cîntări totul pe dreptate, învăţată de la Berta şi tatăl său nu adormise cu totul în el. Dar nu numai iubirea de sine şi gesturile şi purtările ei l-au învăţat răsfăţul şi respectul rudelor umile. La ele a văzut el pentru prima dată şi dispreţul pentru anumiţi oameni, pe care îi cunoştea foarte puţin, şi anume dispreţul pentru ţărani.

Lumea aceasta mică, mahalagească a oraşului avea ifosul tîrgului şi al ajungerii. De aceea pe toţi cei ce nu erau de la oraş, ea îi dispreţuia cu un cuvînt urît : „ţărănoii". Tîrgoveţii ăştia de-abia dezgroşaţi se cercetau între ei, se bîrfeau, se urmăreau chiar din cine ştie ce pricină pe vecinătăţi sau împrumuturi. Dar una erau cînd erau primejduiţi şi nu de cei de sus, ci de cei de jos, de ţărani. Pentru ei tot ce era grosolan şi din topor era ţărănesc, precum crima sîngeroasă, pornirea la bejanie şi tot răul şi prăpădul tot ţărăneşti erau. De le dădeai crezare, de ţărani trebuia să te temi cînd nu-i dispreţuiai. Aşa învăţase de la lumea asta mică şi nevrednică, privind în jurul său, Ionică Sîntu. O dată, aflîndu-se la cei doi blînzi bătrîni, căpitanul Scarlat şi coana Cuţa, o ţărăncuţă, ser-

vitoare a bătrînilor, ce-şi lipăia pe pietrele îngheţate tălpile goale, a greşit şi a răsturnat apa peste chiseaua cu dulceaţă. Atunci coana Cuţa, bună că nici o muscă n-ar fi omorît, i-a cărat cîţiva pumni grei ţărăncuţei după ceafă, scuzîndu-se cu vorbe pe care le mai auzise băiatul şi la alţii.

— Să ierţi dumneata, domnişorule Ionel (coana Cuţa nu uita că de la Iancu îşi cîştiga pîinea Scarlat), dar ce să te aştepţi de la o ţărănoaică, de la o „călcîie crăpate" !

Altă dată Ionică îşi întovărăşea bunica în Piaţa Mare şi prin Lipscani. Erau coşuri cu fel de fel de lucruri puse la vînzare pe marginea străzii. Şi pînă ce tîrguia coana Miţa, băiatul privea şi încerca pahare, cuţite, bricege. Vînzătorul îl privea lung, zîmbea, îl vedea cum e îmbrăcat, trăgea cu coada ochiului şi la trăsura din care coborîse şi-i spunea respectuos :

— Astea nu-s pentru dumneata, domnişorule, sînt pentru ţărani !

Iar pe ţărani, feciorul lui Matei Sîntu nu-i văzuse decît de vreo cîteva ori, tot prin piaţă sau pe la Obor, pe lîngă căruţe cu cai cocoşaţi, cu oasele ieşite. Ţăranii erau departe de el. Băiatul nu le vorbise niciodată. Era o prăpastie între el şi între ei, iar de ce o fi fiind dincolo de prăpastia asta, pe vorbe şi fapte de dispreţ arătate de cei din jurul său Ionică începuse să se teamă de ţărani şi să-i fie frică. Căci într-atît peste tot aci printre tîrgoveţii mărunţi ai Bucureştilor mergeau vorbe cu asprime şi ponegreală despre ei, încît Ionică în nici un fel, în faţa lumii acesteia noi, necunoscute şi primejdioase, nu-şi putea aduce aminte de Paraschiva şi de Ivan Maximovici. Pentru el, oamenii aceştia doi de mult şterseseră urmele lor ţărăneşti, deşi ştia bine că dintre ţărani veneau. În nici un fel el nu-i putea amesteca în „pleava" de acum, după cum gîndeau toţi ai lui.

Dar întîmplarea cea mare i-a fost hărăzită băiatului în alte împrejurări.

Ruginiseră teii la Şosea şi frunzele se desprindeau molatic de pe crengi. Mai erau încă bune şi frumoase zile de toamnă. Era între sfînta Paraschiva şi sfîntul Dumitru, cînd Urmatecu a hotărît să se ducă să petreacă la ţară. Pleca el şi cu baronul, cu sticle multe de vin şi mîncăruri rostuite de coana Miţa ; scordolele, sarmale şi dulciuri numai gata să le serveşti, reci sau încălzite, fiecare

după rostul lor. Şi la petrecerea asta nevinovată, pornită numai pe mîncare, băutură şi cîntec, bunicul se hotărîse să-şi ia şi nepotul. Era o sîmbătă după-amiază, zi liberă, după-prînz de la şcoală.

Au înhămat caii cu zurgălăi, că aşa îi plăcea lui Urmatecu, la trăsura mai veche şi mai încăpătoare de ţară şi prin Dudeşti au ieşit din oraş. Ionică şedea în fund între bunicul său şi baron. Restul trăsurii era plin de coşuri. Urmatecu îşi pusese cizmele roşii de ţară, hainele cu pătrăţele şi o şapcă pleoştită şi trasă pe ochi. Tot şapcă pusese şi baronul şi se învelise într-o pelerină largă, cafenie şi moale de i se înfoia în jur ca un cort. Pentru cei cîţiva kilometri pînă la conac, ei se pregătiseră ca pentru o adevărată expediţie. Deşi abia atunci se ridicaseră de la masă, Urmatecu, după o jumătate de oră de mers, găsi că s-au ostenit prea mult şi că n-ar fi rău să oprească în drum la conacul vecinului său de moşie, Dumitrache Roşca, unde ştia că vor fi primiţi cu tăvile întinse şi cu cafele. De Roşca — mare elector liberal şi crunt opoziţionist pentru Urmatecu şi baron, care deşi nu făceau politică, venea dintr-o veche tradiţie conservatoare de la bătrînul Barbu — o amiciţie şi o înţelegere îl apropiau şi îl legau pe proprietarul Bobeştilor. Niciodată opiniile politice deosebite nu i-a învrăjbit de la aceleaşi interese pe Urmatecu şi pe Roşca.

Trăsura se clătina acum domol, speriind vrăbiile în drumul ei. Pe clina unei vîlcele tocmai îşi luaseră vînt caii ca să urce mai uşor dealul din faţă unde se zărea conacul prietenului, cînd văzură pe marginea şoselei, pe buza şanţului, o scenă neobişnuită. Doi ţărani în puterea vîrstei, cu pumnii înfipţi în ţarină stăteau aplecaţi, iar un om cu cizme şi cu o scurtă verzuie le căra la spate cu o limbă de piele care fluiera şi plesnea. Lîngă omul în picioare stătea de veghe un jandarm. Cînd a trecut trăsura în trapul mărit al cailor, omul s-a oprit din căratul bicelor, s-a întors înspre şosea, a lipit călcîiele şi şi-a scos căciula. Urmatecu a pus un deget la cozorocul şepcii şi a întrebat din fugă, strigînd :

— Acasă boierul, Trifane ?

— Acasă, sărut mîna, se auzi în urma trăsurii în învolburarea vîntului. Ionică, înspăimîntat, păli. Se ridică în picioare ţinîndu-se de umărul bunicului său, privind în

urmă. Trifan începuse iar. Trăsura trecuse mai bine de o sută de metri cînd Urmatecu porunci vizitiului :

— Stai, Ioane, să-mi aprind ţigara ! Şi se opri. Abia acum Ionică izbuti să-şi întrebe bunicul ce-a fost ce a[u] văzut la marginea şoselei.

— Ţărani nărăvaşi, moşule, şi rău platnici, îi răspunse Urmatecu atent să nu-şi pîrlească mustaţa lungă la flacăra care de vînt juca în jurul chibritului. Mai ales toamna la socoteli, se mai întîmplă şi d-astea. Dar ştie să-i muştruluiască d-alde Roşca, că nu e el degeaba liberal. Mînă, Ioane, că-s gata ! Şi trăsura porni la pas în susul dealului. Atunci Ionică se întoarse înspre baron. Acesta, biruit de legănatul trăsurii, privea somnoros prin ochelarii lui legaţi în aur care tremurau, ţinînd ca printr-o minune de o ciupitură a nasului, între sprîncene. În fiecare zi aproape baronul îi spusese lui Ionică, încîntat de versuri şi poezii, dar şi cu o rezervă amară :

— Talentul nu face nici două parale : omenia e totul. Fii omenos, copilule, şi învaţă-te cu asta din vreme !

De aceea Ionică era sigur că baronul Barbu tăcea mînios, fierbînd o indignare pe care n-o dădea pe faţă, pentru că nu era locul potrivit. Dar Ionică se înşelase. Nici pe departe asemenea simţăminte nu clocoteau în baron. Vîrsta, întîmplările, boala îl domoliseră din avînturile generoase ale tinereţii sale sau, mai degrabă, i le schimbaseră într-o atitudine şi propăvăduire abstractă, care nu mai avea nimic de-a face cu viaţa şi împrejurările ei. El văzuse că în ciuda tuturor dreptăţilor pentru care se înflăcărase şi luptase cîndva, toate pornirile şi apucăturile potrivnice lui se dovediseră cele mai bune şi biruiseră. Mai ales Urmatecu, cu veşnica lui dreptate purtată şi întărită pe fapte şi izbînzi, cînd cu gîndul n-ar fi gîndit, îi impusese baronului. Prea slab şi cu o minte prea scurtă ca să desluşească „taina", după cum judeca el, prin care Urmatecu reuşise şi să vadă că nu el, ci o anumită lume şi o anumită aşezare dintr-o anumită clipă îl ajutase, Bubi Barbu îşi aruncase bunătatea şi omenia în lumea unor idei vagi. Nici urmă de viaţă, de suferinţă a altora, de compătimire nu ajungeau pînă acolo. Şi pilula asta gata făcută voia să-l deprindă pe Ionică s-o înghită. Dar prospeţimea băiatului, reacţiunile lui vii şi mai ales lacoma îmbrăţişare a vieţii nu se puteau împăca uşor cu tot ce fiinţa baronului, păstrată

ca-ntr-un ierbar, propovăduia. De aceea, cînd Ionică, zbuciumat, cu sufletul la gură s-a întors înspre el şi l-a întrebat :

— Ai văzut ? Ai văzut şi dumneata ? baronul i-a răspuns liniştit :

— Altfel nu se poate, că aşa e lumea, flăcăule ! Da' omenia, înainte de toate ! Talentul fără omenie nu face două parale ! Şi fără vreo potriveală directă, ci numai ca o muzică a versului ce trebuia să reamintească de frumuseţea morală înaintea oricărei alte frumuseţi, baronul îngînă :

„Et, puisqu'il est si laid, faisons lui bien du mal !"

Apoi, scuturînd din cap de-i jucară ochelarii pe ciupitura nasului, amuţi iar.

Turbure, în mintea şi în sufletul băiatului se zbuciumau acum răbufneli de tot soiul. Amintirea lumii de la Constanţa se ciocnea cu ceea ce vedea aici. Grija tatălui său, bunătatea Paraschivei şi vorbele de multe ori neînţelese ale lui Ivan Maximovici, dar şi siguranţa pe care o simţea în preajma lor, începuseră să se împletească în Ionică. Nu atît mila din scena bătăii de curînd văzute stăruia în el, cît un alt simţămînt ciudat, de jignire, de umilire. Pentru că, la vîrsta lui, Ionică Sîntu ştia să facă deosebirea între îndreptătoarea dojană şi bătaia unui om în toată firea. Oamenii acei[a] doi bătuţi pe marginea şanţului îl ruşinau. Plecă fruntea şi simţi în el cum judecăţi noi îşi fac loc. Şi ele nu-l bucurau. Le primea cu greu. Totuşi îşi spunea că, dacă i se impun şi dacă frîng chiar alcătuirea firească a firii sale, sînt cele bune, deoarece astfel i-au vorbit şi Urmatecu şi baronul. Dar mai sănătos şi mai proaspăt decît ei, Ionică primea ca pe o povară judecata aceasta, învăţătura asta despre oameni şi despre ţărani mai ales, şi nu credea în ea. Astfel îşi purta frămîntarea cînd trăsura se opri la scara conacului lui Dumitrache Roşca.

Le-a ieşit înainte un om înalt, ciolănos, cu o mustaţă albă ce-i bătea peste gură, pînă în bărbie. Avea doi ochi mici albaştri, răi şi prefăcuţi, ca două cilicuri de marfă proastă. El i-a întîmpinat cu vocea lui groasă :

— Ce bucurie şi cîtă cinste ! Şi conu Iancu şi domnul baron, deodată ! Şi după ce au păşit în * cerdac, a adaus

* În textul de bază : „pe".

în glumă și cu rînjet : dar la putere cît mai aveți de gînd să-mi staţi, boierilor ?

— Pînă nu ne-om pune ţara pe roate, nu plecăm ! răspunse cu convingere Urmatecu.

— Oleo ! Dumneavoastră ? făcu Roșca. Asta-i treabă de d-alde noi, coane Iancule, care nu ne împiedicăm de idei vechi. Dar ia poftiți ! Și trecu înainte, să le arate drumul înspre încăperea cea mare. Abia aci Roșca îl văzu pe Ionică. Tot frămîntat și neliniștit, băiatul se ţinea la un pas în urma bunicului său.

— Nepotul dumitale, coane Iancule, nu e așa ? Băiatul fetii ?

— Da, chiar el. Ionică Sîntu, făcu Urmatecu cu mîndrie. E băiat mare, merge la colegiu...

— Și e cuminte și învățat ! adause baronul zîmbind.

— Îmi pare bine, tinere, zise Roșca, întinzîndu-i o mînă cu degetele răsfirate, lată cît o farfurie.

La gîndul că Trifan, pe care-l văzuse cu cîteva clipe mai înainte bătînd doi oameni, e slugă la domnul ăsta, copilul se înspăimîntă. I se făcu frică. În mintea lui ageră și bogată în închipuire, omul ăsta mare, ciolănos, care punea să-și bată ţăranii și care acum se apleca asupra lui, își desfăcu (după ce pluti mai întîi într-o ceaţă) toată întocmirea lui obișnuită. Și uriașii poveștilor de tot soiul, hainii și sălbaticii căpcăuni cu tălpi de pogoane și braţe de stînjeni jucau acum în pielea puternicului liberal Dumitrache Roșca, director al Creditului Rural din București. Nici pe departe nu putea trece prin gîndul greoi și stins al lui Roșca vrăjita scurtare și lărgire de piele în mijlocul căreia, fantezia înspăimîntată a lui Ionică îl așezase. Atît doar a simţit uriașul, că băiatul avea mîinile reci.

— Doar nu ți-o fi frig, copilule ! zise Roșca suflînd în mustaţa ce i se umflă ca o spumă. Noi n-am început să facem focul, doar în sofragerie cîte puţin. Vino de te încălzește de-i așa...

Și fără să aștepte un răspuns, Roșca îl luă mai mult pe sus pe Ionică și-l duse pînă la o ușă din fund, pe care o deschise. Au pătruns într-o încăpere mare în căldura căreia mai plutea încă un miros răcit de varză călită și de coteț. Cînd au pășit înăuntru, un lătrat rău și aspru s-a repezit în[sp]re * ei.

* În textul de bază : „între".

— Cuminte, Diana, cuminte ! porunci Roşca. Apoi către Ionică : Nu muşcă pe toată lumea, dar acum are şi pui... Uite, stai colea, că nu vine ea pînă aici ! Şi apăsînd mîna grea pe umărul băiatului, îl îndesă într-un fotoliu de răchită, care trosni. Apoi ieşi, trîntind uşa după el.

Ionică înlemni pe locul pe care fusese aruncat, cu ochii la Diana, o căţea mare ciobănească, ce părea că rîde de el, dezvelindu-şi colţii gălbui, adulmecînd aerul. De două ori căţeaua a venit pînă la mijlocul odăii, s-a pitulat şi a privit cu ochi răi înspre băiat şi s-a întors la o viermuială ce scîncea şi plîngea la gura sobei, la căţei. Ionică se temea mai ales de trosnetul scaunului. Ştia că cel mai mic zgomot va vesti căţeaua şi o va atrage. De aceea abia de mai respira. Amurgul întunecase aproape camera cînd Roşca a venit să-l ia.

— Ei, ai văzut că te-ai încălzit şi că ţi-a fost bine ? zise el. Să mai vii pe la mine dacă ţi-a plăcut.

Şi iarăşi cu mîna lui lată, îi făcu vînt înspre uşă.

Apoi trăsura lui Urmatecu, cu felinarele aprinse a pornit iar la drum. Se lăsase un întuneric vîscos, amestecat cu ceaţă. Numai din cînd în cînd cei din fund mai scoteau cîte o vorbă.

— Crede el că mă-nşeală cu banca şi mofturile lui, făcu Urmatecu într-un tîrziu. Atît să trăiască el. Apoi tăcu.

— Da' de priceput, e priceput, răspunse domol baronul.

— Ţi se pare dumitale, coane Bubi, care nu te pricepi la nimic... adause celălalt şi rîse înfundat. Dar e haită mare Roşca ăsta, mai spuse Urmatecu şi după o tăcere adăugă : Ce vrei ? Băiat de popă, de la Cîmpulung ! Se cunoaşte de [la] o poştă...

Pe vorba asta, trăsura se opri. Ajunsese cu oiştea în porţile de la conac.

— Ei, ce-aţi murit, că vine boierul ! dădu gură Ion, ridicîndu-se pe capră.

I-a răspuns o hărmălaie de zăvozi care alerga trezită înspre poartă. O lumină călători iute, în fund, prin întunericul casei, şi cineva dădu porţile în lături. Trăsura se opinti, făcu un ocol prin curtea unde scrîşnea nisipul sub roţi şi trase la scară. În pridvorul casei îi aştepta

Păuna. Conacul de la Bobești semăna mai mult a casă de oraș. Cu două caturi, cu o scară lungă, interioară, de stejar afumat, el mai purta urmele bătrînului baron pretutindeni. Conacele boierului aveau toate zestrea lor și Urmatecu, pe cîte pusese mîna, așa le dobîndise. Portrete și arme spînzurate peste tot și covoare și perini și scoarțe. Chiar de la intrare, în fund, era sufrageria, iar la dreapta un iatac mare și călduros. Aci se făcuseră paturile pentru Urmatecu și nepotul său. Baronul a fost găzduit în catul de sus, unde, într-o odaie mai luxoasă, cu oglinzi venețiene se înălța, fanat, într-un colț, un pat cu polog.

Pînă la masă Ionică se bucura că poate să scormonească prin lucrurile vechi. În sufrageria mare, într-un colț el găsi o șea minunată, din piele de căprioară, păstrată pe o capră înaltă de lemn. În fața ei, într-un cuier, spînzura frîul bogat, cu alămuri și cu un pampon, de sub bărbia calului.

Pe Ionică îl ispitea călăritul, știind să încalece din învățătura bunicului său, dar îi era frică de cai, crescut fiind între patru ziduri și cu nasul în cărți. Totuși, la vîrsta lui un fel de nevoie de curaj și de vitejie i se furișase în suflet. Începuse și el să simtă, ca tatăl său și ca unii din profesorii săi, o admirație fără margini pentru Napoleon. Ceasuri întregi tolănit în mijlocul salonului răsfoia un album mare cu tablourile războaielor napoleoniene. Și dorința lui de [a avea] cal și de călărie o întîlnea în toate. Pe imaginile astea băiatul a stat aplecat îndelung, simțind în mișcarea lor o altă mișcare, o pornire, un avînt interior care aminteau vitejia călărețului, puterea lui și frumusețea calului. Visul ăsta eroic, Ionică îl găsise în *Bătălia de la Rivoli*, unde calul alb al lui Napoleon s-a prăbușit, dar i s-a dat generalului un cal izabel și bicornul pe care-l pierduse, iar Napoleon era încă tînăr, slab și cu plete lungi. Și imaginea *Bătăliei de la Piramide*, Ionică o avea în ochi, acolo unde Napoleon e pe un cal alb, arăbesc, cu hamuri orientale, bogat împodobite, cu șea înaltă și scări pline, după cum nici *Bătălia de la Wagram* băiatul nu o uitase, în care împăratul e călare pe un cal tot alb, într-o atitudine de siguranță și de stăpînire. Cu mîna dreaptă Napoleon ține ocheanul, iar cu stînga o hartă pe care i-o întinde un mareșal.

Cu visul acesta al calului și al înălțimii și puterii, Ionică mîngîia acum șeaua. Închipuirea lui stîrnită la vîrsta de trecere dintre un joc copilăresc și imaginația celor mari, de unde îi venea cuprinzătoarea zare și amănuntele istorice, îi dădea o sprinteneală și o bucurie. De aceea băiatul nu se mai înfrînă și-și încercă visul de la înălțimea șelei minunate. El puse piciorul stîng în scară, trecu dreptul pe deasupra și se așeză solid în șea. Din frîu își împleti printre degetele de la mîna stîngă curelele și cu ochii pe jumătate închiși, privind printre pleoape, își trăi liber și adînc întregul lui vis vitejesc. Din cînd în cînd se ridica în scări, se sprijinea cu stînga în șea și privea în urmă să vadă dacă vine după el închipuita oaste pe care o comanda, după cum, din cînd în cînd, făcea să șuiere o cravașă, pe lîngă pulpa încordată în scară.

În jocul acesta, în care se simțea sporit și pornit spre fapte aprige, nimic nu mai rămăsese din duioșia, din larga iubire și îngăduința simțite cîndva la citirea poeziei lui Victor Hugo și nici din spaima și indignarea scenei văzută pe drum. Dimpotrivă, călăria asta închipuită spre altă zare dădea alt ritm simțurilor lui Ionică Sîntu. Acum veneau să se lege în el mai ales învățături și porniri dobîndite de la Berta. El nu știa să le despartă lămurit pe fiecare, dar erau acolo și cavalerii lui Barbarosa, și generalul cu cap de mort pe cușmă și veșnic pe cal, bătrînul von Zieten, ba și Walkiriile, cu galopurile lor aprige și melodioase. Din toate acestea băiatul trăia [o] închipuire puternică, eroică și neîndurată, și astfel se continuau în el, tot mai cuprinzătoare, prăbușirile și înnoirile simțămintelor care de multe ori erau contradictorii. Șeaua moartă, ascultătoare, fără grija calului, dădea o nestingherită putere ce-i făcea plăcere flăcăului.

Astfel l-a găsit bunicul său Urmatecu pe înserat, cînd, întovărășit de Păuna, care a aprins lampa cea mare, a intrat în sufragerie. Bătrînul s-a oprit în prag și a căutat cu zîmbet drăgăstos înspre odrasla asta pornită spre propriile sale patimi de tinerețe. Și priveliștea, deși copilărească, i-a făcut plăcere. Firește că Urmatecu nici nu bănuia măcar complicata urzire a închipuirii lui Ionică. Pentru el ceea ce vedea era numai semnul unei înclinații pentru cai, și îi era de ajuns. De aceea, cînd a intrat în odaie, i-a spus Păunei cu glas de poruncă :

— Ia să mi-l urci mîine pe Sultan, pe călăreţul ăsta fără cal ! Apoi după o tăcere întrebă : Ce face Sultan ?

— E mîndru şi zburdalnic, ai să fii mulţumit de cum ţi l-am ţinut, răspunse cu un zîmbet Păuna.

Sultan era un armăsar negru, pursînge, de o mare frumuseţe, din hergheliile din Dobrogea ale lui Scafeş, cumpărat cu bani grei de Urmatecu. Bătrîn, îngreunat şi fără siguranţă în trup, Urmatecu nu mai încăleca de mult, dar din vechea lui patimă pentru cai, acum că-i dădea mîna, ţinea un grajd cu cîteva perechi de dobitoace pentru ham mai ales, dar de soi şi bine îngrijite. Iar Sultan era podoaba grajdului. Armăsarul ăsta focos era mai mult dat la coardă decît încălecat, deşi fusese obişnuit şi cu şeaua, iar în ultimul timp se mai cuminţise. Manea Strapalea, care-şi făcuse armata la călăraşi, cînd venea, deseori, pe la Bobeşti la ţiitoarea lui, îşi făcea aşa ca un fel de treabă cu învăţarea calului la şea. Iar acum de cînd soru-sa se măritase cu Tudorică Uică, tot de prin meleagurile astea, amîndoi cumnaţii, foşti buni călăreţi la oştire, muştruluiau toanele lui Sultan. Asta au început-o mai ales la rugămintea Păunei, care ţinea să-i facă o bucurie lui Urmatecu şi să-i arate deodată un cal bine învăţat. Cînd a pus prima dată şeaua pe el, Strapalea a fost lepădat de armăsar ca un copil. Atunci omul s-a ridicat din ţărînă, a dat cu pumnul în şoldul lui Sultan şi trăgîndu-şi căciula peste părul negru ca păcura, a scrîşnit printre dinţi :

— Mama ta de dobitoc ! Las' că tot am să pun eu şeaua pe tine... şi-am s-o pun şi pe alţii.

Păuna l-a privit lung, a zîmbit neînţeles şi s-a făcut că nu aude. Şi tot mai des Manea îl Muştruluia pe Sultan şi-şi făcea drum spre ţiitoarea lui, dar şi înspre oamenii de la Bobeşti cu care tăinuia şi plănuia în casa lui Uică, noul său cumnat.

Acum glasul poruncitor al bunicului şi mai cu seamă frica de Sultan, despre care auzise că e rău, a spulberat cu totul visul lui Ionică urcat călare pe şea. Prea mîndru însă ca să-şi arate spaima, băiatul a mai încercat încă o dată o ridicare în curaj şi putere. S-a mai înălţat în scări, a privit de sus în jurul său, a făcut să fluiere cravaşa prin aer şi a descălecat apoi, cu o săritură, aşa cum văzuse la jocheii de la circ. Apoi îndreptîndu-se cu mîi-

nile în șold înspre bunicul său și înspre Păuna, întrebă cu ifos :

— Mîine la cîte încalec ? și se răsuci pe călcîie și ieși.

Păuna se minună, iar Urmatecu se mîndri cu așa nepot.

Tot timpul cinei însă Ionică a tăcut. Numai el știa ce scump plătește curajul pe care-l mărturisea. Fusese la grajd și pusese să i se arate calul. Cînd l-a strigat, Sultan a întors capul, un cap frumos și îngust cu o stea albă în frunte, cu urechi mici și ochi ce roteau în ape sîngerate. Din umbră, lui Ionică i s-au părut fioroși. Apoi băiatul s-a uitat cu de-amănuntul la trupul calului. Era bine legat pe picioare subțiri și nervoase, dar ceea ce l-a înspăimîntat mai ales pe viitorul călăreț a fost înălțimea. I se părea că niciodată nu va izbuti să se arunce pînă acolo sus. Cînd a plecat din grajd, un fel de grijă și de povară pusese stăpînire pe el. Și acum sta sub puterea lor. Nici după ce s-a culcat nu s-a liniștit. Aci a mai ascultat vorba bunicului său cu Păuna și în glasul lor, Ionică a auzit și cuvinte și șoapte de care la început s-a mirat. Apoi, privind cu un ochi pe deasupra plapumei, a văzut cum femeia îl mîngîie pe obraz și pe păr pe bunicul său. Și cu greu a înțeles ceea ce nici nu bănuia măcar. A simțit atunci o leșuială grețoasă, ca un lucru ce intră în el și strică o veche așezare de respect și ascultare. Bătrînul pierdut în dezmierdări l-a turburat și parcă l-a murdărit. De bună seamă Ionică moștenise de la mama sa curățenia sufletului și aspra învățătură a apucăturilor de la Berta. Din groaza de Sultan și de călăritul de a doua zi și din indispoziția nelămurită dar puternică pe care i-a dat-o scena dintre bunicul său și Păuna, băiatul a căzut în somnul liniștitor al tinereții, care șterge și vindecă asprimile vieții.

A doua zi dimineața s-a pregătit isprava de călăreț a lui Ionică în fierberea întregii curți. Păuna răscolise prin poduri, prin lacre uitate de demult și descoperise o pereche de botfori de lac, plesniți de vechime, dar încă buni de încălțat. Cînd a coborît cu ei, baronul Bubi i-a luat, i-a privt lung, cu melancolie, rostind :

— Ăștia au fost ai mei ! Cu cîți ani în urmă, moș Iancule ? și-i întinse bucuros băiatului.

Pantalonii scurți au intrat în botfori ; peste mijloc i-au pus o cingătoare de piele, o șapcă pe cap și o fișcă în mînă și Ionică a fost gata să încalece. Cînd au coborît

cu toţi înspre grajd, tocmai intrau pe poartă Manea Strapalea şi cumnatul său Uică. Auziseră că venise „boieru", şi voiau să descurce cu el o socoteală veche. S-au oprit puţin, au privit peste toată curtea şi n-au pornit decît cînd au văzut că-l scoate pe Sultan. Cu şeaua de piele de căprioară gătit şi cu frîul scump cu un pampon alb de-i bătea pe piept, armăsarul era frumos şi împodobit ca pentru o mare paradă militară. Bucuros de lumină şi cuprins larg, Sultan juca în loc, nervos, aşteptînd să-şi ia drumul. Cu greu grăjdarul îl ţinea de frîu, lăsîndu-se tîrît pînă în mijlocul curţii de dorinţa de libertate şi de puterea armăsarului. Atunci văzînd că e abia stăpînit, Manea se apropie de cal şi puse mîna pe frîu, vorbindu-i şi bătîndu-l cu cealaltă pe şold. Sultan i-a recunoscut glasul, s-a domolit şi a întors capul înspre el cu un nechezat uşor, ca o chemare.

— Văd că te cunoaşte calul ! îi grăi lui Manea Urmatecu, bucuros că poate începe vorba cu el.

De foarte multă vreme stăpînul Bobeştilor îl ura pe flăcău şi nu-l scăpa din ochi, dar î[i] ştia şi de frică. Cînd Păuna i-a spus că umblă cu zîzanie prin sat, Urmatecu a informat jandarmeria şi a aşteptat să vadă ce se întîmplă. Nici n-a insistat, nici n-a revenit. De vreme ce se întîlneau pe neaşteptate, Urmatecu a chibzuit să se ferească şi să nu înceapă vreo ceartă, înspre care l-ar fi mînat firea pornită a lui Strapalea.

— Mă cunoaşte, că doar eu l-am crescut şi i-am fost dădacă, răspunse apăsat flăcăul.

Lui Ionică, ţăranul îi fu simpatic de la început, pentru că avea ochiul limpede şi zîmbet luminos. Apoi numele îi era cunoscut de la arestarea Paraschivei.

— Îţi mulţumesc, făcu Urmatecu.

— Cu dreptatea să ne mulţumeşti, boierule, cu dreptatea pe care o căutăm şi n-o aflăm nicăieri ! fu răspunsul.

Ascultîndu-le vorba, Păuna tresări. Simţea încotro bat lucrurile. Şi atunci cu o prefăcută voioşie se roti înspre cal, apucă scara stîngă de la şea şi-i spuse lui Ionică :

— Încaleci, domnişorule ?

Băiatul, ameninţat deodată să încalece, se dădu puţin în lături şi păli. Strapalea se uită lung la el, rîse cu hohot şi-i spuse :

— De, că nu te mănîncă, boierule ! Mie, la vîrsta dumitale nu-mi ajungeau hergheliile toate ale boierului Iatan, şi încă pe deşelatelea...

La vorba asta Urmatecu s-a roşit. Şi-a lovit carîmbul cizmei cu cravaşa şi a privit încruntat spre Ionică. Nepotul îl făcea de rîs în faţa duşmanului şi rămîneau de căruţă din boeria * lor, în faţa prostimii. Dar de mustrarea din ochi a bunicului nici n-a fost nevoie, căci sîngele iute al lui Ionică, învăţat cu linguşirea rudelor scăpătate şi cu respectul slugilor, se aprinse. Nu mai rămăsese în el nici urmă de dragoste sau părere de rău, aşa cum a simţit cînd a văzut rumânii bătuţi la şanţ. Era numai flăcără. Vorba lui Strapalea l-a lovit în faţă, ca o dogoare. Şi, tremurind, băiatul a răspuns înecat :

— Nu de frică e vorba, omule, ci de învoială, dacă o am şi dacă pricepi. Îmi dai voie, Bubu, să încalec ?

Toată încercata prefăcătorie a lui Urmatecu nu s-ar fi priceput la aşa răspuns. Generaţia subţiată de dascăli şi învăţături mai înalte, ageră şi isteaţă, a ştiut ce să spună şi cînd. Urmatecu era fericit şi alergă să-şi îmbrăţişeze nepotul. Acesta, mîndru şi drept cu o putere şi un curaj cules din împrejurare, stătea neclintit. Răspunsul lui fu scurt.

— Mulţumesc, Bubu ! Şi puse piciorul pe scară.

Sultan simţind că cineva vrea să-l încalece se nelinişti. Începu să sară mărunt în loc. Atunci Uică îşi puse umărul şi Ionică, sprijinindu-se în el, urcă şi se aşeză în şea. După cum strînse frîul, Strapalea îşi dădu seama că băiatul ştie să încalece. Totuşi nu-i dădu drumul calului, ceea ce îi plăcu lui Ionică. Îl ţinea încă de frîu, ca pe o chezăşie parcă pentru Urmatecu. Încîntat, bătrînul se apropie de călăreţ să-i îndrepte ţinuta în şea. Şi pe cînd îi lipea pulpa de cal şi cotul de şold, aruncă o vorbă îmbunată lui Uică, rămas încă îndoit de la scara făcută pentru nepot.

— Ce te aduce pe la curte, Tudorică ? întrebă boierul.

— Apoi socoteala a veche, răspunse rumânul îndreptîndu-se deodată din şale.

— Care socoteală, că nu mi-o aduc aminte ? îngînă tot moale Urmatecu.

Atunci a păşit Păuna înspre ei.

* În textul de bază : „boierimea".

— Socoteala cu împrumuturile, rosti ea repezită, că oamenii nu se mai învaţă o dată cu rînduiala şi cu învoiala.

— Care învoială, leliţă Păuno ? strigă de dincolo de cal Manea. Poate învoiala dracului şi rîşcuiala pielii.

— Cu dumneata, bade, n-am nimic de socotit, făcu femeia.

— N-ai nimic ? Da' ce, eu nu sînt tot rumân ca şi el şi nu-i sînt şi rudă ? Auzi că n-are nimic de socotit !... Hm ! şi trase frîul calului.

Sultan zburdă, necheză şi se săltă uşor pe picioarele de dinapoi. Strapalea nu-i dădea drumul, iar băiatul se ţinu bine strunind calul. Cu o mînă în şold Ionică se simţi iarăşi sporit în curajul său. Privea peste cei de jos cu mîndrie şi ifos ce-i veneau acum de la un cal adevărat. Totuşi urechea lui atentă urmărea vorba celor din jurul său. Atunci l-a auzit pe bunicul său întrebînd :

— Apoi, de cît mai era datoria ? Şi Păuna răspunse, socotind pe degete :

— Opt au fost, opt au plătit şi de opt a rămas !

— Şi de unde şi de ce au rămas ăştia opt ? strigă deodată Manea.

— Da' dobînzi la capete nu sînt, omul lui Dumnezeu ? răspunse Păuna căutînd să-l convingă şi să-l îmbuneze.

— Socoteala e dreaptă şi e după rînduiala veche a ălor din naintea mea ! făcu Urmatecu.

— Dreaptă, cu dobînzi cît capetele ?

— Apoi dacă a trecut vreme ! La asta nu te gîndeşti ? făcu Urmatecu.

— Dreaptă, cu limbile porcilor din sat la conac, de cîte ori se taie vreunul, dreaptă cu şalele rupte-n bătaie ?

— Da' ce vrei, mă rog... încercă iar cu vocea lui groasă Urmatecu.

— Dreaptă ? Las' c-o să vedeţi voi dreptate, urlă Strapalea şi lovi cu piciorul în burta calului, dîndu-i drumul din frîu. Rupe-i ciolanele, măi Sultan, să vadă şi puiul ăsta de năpîrcă ce-i dreptate ! Apoi şuieră printre degete şi se trase în lături.

Lovit şi liber, armăsarul se ridică în două picioare. Smucindu-se cu putere, alergă săgeată prin curte în galop întins. Cînd a ajuns dincolo de pătule, acolo unde e un gard scund de mărăciniş, calul l-a surprins pe călăreţ

şi sărind pe neaşteptate l-a prăbuşit din şea. Sultan s-a pierdut apoi în livada de alături. Scena aceasta, ce s-a desfăşurat iute în ochii celor rămaşi, i-a înspăimîntat pe toţi, cînd l-au văzut căzînd pe Ionică. Atunci Urmatecu a pălit şi cu cravaşa ridicată s-a repezit la Manea. Omul n-a avut timp nici să-şi pună cotul arc şi să-şi apere capul, că fişca împletită pe un fir de oţel din mînerul ei de fildeş a şi fluierat prin aer şi a tras ca un fier aprins o urmă roşie pe obrazul ţăranului.

— Să-mi omori băiatul, mîrlane ?! Las' că te învăţ eu minte. Dumnezeul mamii tale, urlă Urmatecu.

Manea, deşi rănit, se repezi cu dinţii scrîşnind * şi braţul întins înspre bătrîn. Îl apucă de guler, îl strînse de era gata să-l înăbuşe şi cît p-aci i-ar fi dat cu pumnul celălalt în cap, dacă n-ar fi sărit Păuna strigînd ajutor. S-au strîns slugile, au pus mîna pe Manea şi-au trimis la post după jandarm să-l dea legat şi bătut. În clipa aceea însă se întorcea şi Ionică. Şchiopăta puţin şi era plin de praf. Cînd l-a văzut pe Urmatecu răsuflînd greu şi pe oameni ţinîndu-l de mînă pe Strapalea legat cobză, a crezut că înţelege ceva. S-a repezit la bunicul său spunînd :

— Ce faci, Bubu ? Că eu sînt de vină !

Urmatecu l-a prins de ceafă pe copil, l-a tras lîngă el, l-a sărutat şi a pornit înspre conac. După cîţiva paşi s-a oprit, s-a întors şi a strigat spre cei rămaşi în urmă :

— Cînd o veni jandarmul, să-l trimiteţi la mine. Şi să se ducă cineva să caute calul !

Ionică a privit şi el înspre Strapalea şi i-a părut rău, fără să fi văzut întîmplarea marii vrăjmăşii, că ţăranul se uita cu ură la el.

Abia la prînz — după ce din capul mesei Urmatecu l-a primit pe plutonierul de jandarmi, după ce l-a cinstit cu o ţuică şi o gustare şi i-a spus răspicat : „Da' ştii, camarade, să mi-l freci, să iasă untul din el", şi după ce, treaba asta ticluită, au rămas iar între ei — Urmatecu a început să-şi rîdă de grozăvia călăreţului :

— Aoleu, nagodă mică, să fi poftit Sultan la vremea mea să mă lepede ca pe o rufă ! Că nu i-ai lăsat frîul lung şi nu te-ai aplecat pe coamă ridicîndu-te-n scări...

* În textul de bază : „scrîşniţi".

— M-a luat pe neașteptate, șopti rușinat Ionică și roși.

— Dormi pe cal, moșule ! Ai adormit și și-a rîs dobitocul de tine. Și ăsta zice că-i sînge din sîngele meu !

Lui Ionică i se umeziră ochii. I se puse un nod în gît și îi veni să plîngă.

— Lasă băiatul în pace, moș Iancule, interveni baronul, nu vezi că l-ai amărît ?

Urmatecu însă, înveselit și de cîteva pahare, îl încerca și pe nepotul său ca și pe „ăia", rude miluite și ascultătoare, cu deprinderea batjocurii și a hulei. Dar aci, firește, altul îi era gîndul. Nepotul îi era mai aproape, ținea la el ca la ochii din cap și îl prețuia pentru cum învață și cîte știe. Răspunsul lui Ionică dat lui Strapalea, înainte de a încăleca, nu-i mai ieșea bătrînului din minte. Dar așa era el : pornit, necruțător cu cei mai slabi decît el și-i plăcea să-l știe oamenii de frică.

Tîrziu, abia către sfîrșitul mesei, băiatul a intrat în vorbă :

— Dar de ce te-ai mîniat, Bubu, că eu tot n-am înțeles, ce era aia cu opt ? Ce sînt alea opt ?

— Poli, domnișorule ! lămuri Păuna punînd pe masă o mămăligă învăluită în aburi, ce-și spărgea pe farfurie bășicile din mălaiul ei dulce.

— Poli ? făcu mirat băiatul. Atunci de o sută șaizeci de lei e vorba ?

— Tocmai ! Atît ne e dator Uică din primăvară... Domnișorul o să iasă gospodar, nu glumă, boierule, făcu ea întorcîndu-se înspre Urmatecu. Nu vezi că după acum îmi ia socotelile. Și rîse. Ionică avea însă un chip gînditor, cu o privire fixă, serioasă. I se citea pe față că vrea să dezlege ceva.

— Da, dar de opt s-a plătit... făcu el gînditor mai departe...

— Plătit, firește că plătit. Zicem noi altfel ? Ferit-a sfîntul !

— Atunci de opt de ce a rămas ?

De data asta Păuna n-a mai rîs și nici nu l-a mai lăudat. Vedea că băiatul în judecata lui simplă, copilărească aproape, merge pînă în fundul lucrurilor, risipind ceața de pe ele. Cerea o explicație și alta decît camăta nu i se putea da. Din ciulamaua grasă, de curcan, ceilalți doi — bunicul și baronul — s-au servit încet și puțin. Și ei ca și Păuna simțeau că, fără voia lui, Ionică îi ducea înspre lucruri de care nu e bine să se vorbească.

Şi au tăcut cu toţii pînă ce tot băiatul a slobozit ca pe o descoperire, pe care arătat-o bucuros :

— Atunci Strapalea a avut dreptate !

Păuna se uită în jur şi dînd cu ochii de o fetişcană ce slujea la hîrdăul cu sticle, o apucă de umeri şi-i făcu vînt strigînd :

— Cară-te, ce-mi stai să asculţi ? şi închise uşa după ea. Apoi întorcîndu-se către masă : Să nu te audă mîrlanii ăştia, domnişorule, spunînd aşa ceva că ne căpătăm beleaua cu ei.

Ionică, vesel însă că pusese mîna pe o vorbă care să-l supere şi pe bunicul său şi pe Păuna (nu le ierta că şi-au rîs de el, trîntit de Sultan, că l-au legat pe Strapalea şi, mai ales, nu le ierta mîngîierile şi şuşotelile din noaptea trecută), se ridică de la masă şi plimbîndu-se în sus şi în jos prin încăpere, în prima lui rostire hotărîtă din viaţă, în prima lui argumentare a cărei voluptate o resimţea, afirma tare şi ritos :

— De ce să nu spun că Strapalea a avut dreptate ?

Atunci Urmatecu, surprins de purtarea nepotului său, a simţit că trebuie să intervină. A vorbit iarăşi de dobînzi şi de legitima lor folosinţă. Şi pentru ca vreun argument greu de respins să nu se strecoare din vioiciunea copilului, a luat totul în rîs şi în bătaie de joc, şi întîmplarea şi pornirea nevîrstnică a băiatului, păstrînd însă la fundul sufletului un fel de îngrijorare nemărturisită pentru isteţimea nepotului său. Baronul şi el, neputînd suferi schimbările şi încordările de situaţie, a fost bun bucuros să bată în struna fostului său administrator. Şi dîndu-se chiar pe sine drept pildă, şi batjocorindu-se singur de nepriceperea şi de moliciunea sa zise în cele din urmă :

— Dobînzile rod pe oameni mai rău decît rod iepurii lăstarul ! şi oftă.

Iar Urmatecu rîse iarăşi şi adăugă :

— Că dacă nici dumneata nu le-oi şti, cine dracu să le mai ştie !

Şi povesti cîteva întîmplări de cum i s-au topit în dobînzi şi casele şi acareturile baronului. Cu gînd ascuns, ca în cele mai bune zile ale tinereţii lui, Urmatecu urmărea acum povestea asta a dobînzilor, care a văzut că l-a impresionat atît de rău pe nepotul său. Ca nu cumva Ionică să rămînă cu vreo simpatie pentru ţărani,

Urmatecu încerca să înfăţişeze dobînda ca pe o boală a tuturor şi a boierilor, mai ales a boierilor, şi a oricui, cînd e atît de năred să se lase să ajungă la ea şi s-o ia în spinare. Că sînt şi oameni, lămurea el, care s-au ferit de nevoie, de împrumuturi şi de dobînzi toată viaţa lor. Şi întorcînd degetul şi apăsîndu-l pe piept, singur se arăta. Povestea aceasta complicată, cu sfaturi şi învăţătură în ea, Păuna şi baronul au urmărit-o de aproape şi au aprobat-o. Se ridica din vorbă, din petrecere, din rîs şi din lunecări pe gînduri străine chemate să se înnoade cît mai strîns şi cît mai complicat, un paravan înalt, cît mai înalt, dincolo de care Ionică să nu mai poată vedea nimic. Tainic înţeleşi, puneau cei trei oameni mînă de la mînă, ca tineretul ăsta să nu cumva să pornească în viaţă cu alte gînduri decît ale lor.

Din toate, Ionică s-a ales cu o tristeţe pe care a închis-o în el. Şi iarăşi a tăcut.

Se hotărîseră chiar în timpul mesei să plece pe lumină. De aceea, după ce s-a servit cafeaua bătrînilor, au înhămat şi au pornit. Cînd porţile de lemn, de la curte, s-au închis în urma lor şi au intrat pe uliţele satului, tot drumul era pustiu. Trăsura largă se legăna şi sărea peste hîrtoape, iar zurgălăii sunau fără să înveselească pe nimeni. Doar cîinii ce mai lătrau pe lîngă şanţuri. Cînd erau aproape să părăsească satul, dintr-o căsuţă mai curată, cu chenare albastre în jurul ferestrelor, aşezată pe un dîmb, Ionică a văzut doi oameni ieşind şi întorcînd spatele trăsurii. Şi băiatul a tresărit. Pe unul l-a recunoscut, că-l văzuse de curînd : era Uică. Celălalt însă l-a neliniştit mai mult, pentru că în statura înaltă şi puternică, băiatul a văzut aievea în faţa lui pe Ivan Maximovici. Atunci copilul s-a ridicat în picioare să privească mai bine în urmă. Dar în norul de praf al trăsurii cele două fiinţe s-au mistuit. Şi Ionică s-a aşezat la locul său fără să spună nici un cuvînt.

Experienţe de tot felul stăteau înaintea lui Ionică Sîntu şi în şcoală şi în viaţă. La colegiu o libertate pe care nu o cunoscuse i-a făcut bucurie mare, dar şi o luptă şi o apărare permanentă faţă de atacurile noilor săi colegi, cu care nu era obişnuit, îl înspăimîntau. Prietenii lui vechi, Sile Scafeş şi Toderiţă Clement, colegi de clasă, nu stă-

teau chiar atît de strînşi în jurul său — după cum ar fi vrut. Un fel al lui Ionică de a fi singuratic, primind pe cei ce veneau înspre el cu tot ce credea că are mai bun — el le vorbea prietenește cu versuri rostite în nemțește sau în franțuzește, cu cunoştinţe alese de istorie, de geografie sau de ştiinţe naturale — îi făceau pe băieţii ceilalţi gălăgioşi, bănuitori, zburdalnici, cu gura plină de înjurături, să fie preveniţi împotrivă-i. De mai multe ori cei mai îndrăzneţi îşi rîdeau de el şi poreclele se ţineau lanţ. Cîte o castană sau o piedică îl ajungeau din senin prin curtea colegiului şi atunci băiatul nu se plîngea nimănui, ci căuta să zîmbească şi să se izoleze pe lîngă zidurile peste care, din curţile vecine, de case boiereşti, cu sere albastre, cu grajduri mari şi şoproane, se revărsau teii şi platanii. Cînd însă suferinţele se înteţeau, tînărul Sîntu îşi ieşea din fire şi dădea vîrtos din pumni şi din picioare. Aşa că băieţii ceilalţi îşi băteau joc de el şi de seriozitatea lui cu măsură şi prudenţă, pentru că-[i] ştiau şi de frică. De curînd, Sile aflînd de păţania de la moşie a lui Ionică şi isprăvile lui de călăreţ, le-a povestit băieţilor, iar aceştia, cînd treceau pe lîngă el, începeau să sară în loc, să strîngă închipuite frîie şi să necheze. El atunci intra în clasă şi se aşeza cuminte lîngă Toderiţă, colegul lui de bancă. Firea sa avea nevoie să se dumirească încet şi să rînduiască lucrurile, să le lege, să-şi statornicească simpatiile şi antipatiile. Numai din cînd în cînd răbufnea şi atunci fără noroc pentru el, căci ieşea întotdeauna tot el pedepsit.

Încetul cu încetul Ionică începea să cîntărească şi să-i judece pe oameni, mai ales pe cei mai apropiaţi de el : pe Toderiţă şi pe Sile. Vedea de multe ori cum Toderiţă se dezlipea de prietenia lor de odinioară şi atunci suferea. Era adevărat că Ionică era obişnuit să fie servit şi să i se facă toate voile şi Toderiţă cîndva — cînd erau mai mici, cînd Ionică avea toate jucăriile iar el n-avea nici una, cînd pe lîngă Ionică a învăţat franţuzeşte cu Jeanjacquet şi nemţeşte cu Berta — îl servea, se devota, era ascultător. Acum însă băiatul îşi luase altă cale. Şi Ionică, încercînd uşor să ceară şi văzînd că nu i se dă a învăţat de timpuriu să-şi strîngă mîinile şi dorinţele, nu fără o tăcută mîhnire şi înciudare. Îi părea rău, căci pentru Toderiţă el păstra o sinceră dragoste şi admiraţie. Sile însă i s-a dovedit cu totul în altfel cu un prilej însemnat. Aveau la

colegiu un profesor de istorie pe un oarecare Tache Răsuceanu, om greoi, cu nopți pierdute la cărți, politician ahtiat, fără dragoste de carte sau de copii. El nu făcea nici un curs, nu dădea nici o explicație, ci punea, cu rîndul, cîte cinci elevi pe săptămînă să cumpere cinci foi dintr-o revistă italienească populară, mediocru executată în culori, ce-și zicea *Il papagalo* și se găsea la toate chioșcurile. În revistă, la mijloc, pe două fețe, se găsea regulat cîte o scenă din politica externă europeană, văzută naiv și umoristic. Întotdeauna evenimentele descrise se învîrteau în jurul Turciei, reprezentată ca un om bolnav cu fesul pe cap, zăcînd pe sofale. În jur, după împrejurări, puterile îl ajutau sau îi erau potrivnice. Puterile desemnate în chipul unor personagii purtînd înfățișarea regilor sau împăraților respectivi. Astfel un gropar, care săpa sub sofaua omului bolnav, avea capul lui Franz Josef, iar doi ajutori de gropari cu cazmale și tîrnăcoape semănau unul cu Wilhelm al II-lea, împăratul Germaniei, iar celălalt cu Victor-Emanuel al III-lea, regele Italiei. Domnul Fallières președintele de curînd ales al Republicii Franceze, făcea pe spițerul, dîndu-i întăritoare omului bolnav. In jur o galerie de Mari Puteri, cu bravi și ostași ce purtau capetele lui Eduard al VII-lea, regele Angliei, sau Nicolae al II-lea al Rusiei, sau Alfons al XIII-lea al Spaniei, asista. Era o tălmăcire în gustul și după măsura vremurilor a chestiunii Bosniei și Herțegovinei. Și în fiecare săptămînă era altceva, dar Omul bolnav nu lipsea niciodată din compozițiile hazlii ale revistei. Băieții trebuiau să privească atent poza pentru a răspunde cu toți la unica întrebare ce le[-o] punea profesorul. De cum intra în clasă, somnoros și cu ochii roșii de veghe prin cluburi, moale sau nervos după cum avusese sau nu avusese noroc la cărți, Răsuceanu se urca alene pe catedră și întreba cu un glas răsunător, în care punea un suprem efort al tuturor sleitelor sale puteri :

— Ce face Omul bolnav săptămîna asta, mă pîrliților ?

— Trage să moară, domnule profesor ! îi răspundea clasa în cor.

— Așa vezi ! Ca să știți și voi ce e aia politică și cum se face istoria ! Și acum stați jos. Apoi scotea cîte un elev la tablă și-l punea să citească orice, dintr-o carte veche pe care o aducea cu el și unde, după cum o deschidea, putea să fie vorba de perși sau de suedezii lui Carol al

XII-lea. Iar Răsuceanu, liniştit, adormea. Cînd suna clopotul se trezea, îşi lua bucoavna, punea cinci de 8 celor care cumpăraseră în săptămîna aceea revista şi ieşea din clasă. La uşă se mai întorcea o dată, ridica arătătorul şi spunea cu un căscat, ca un om ce se trezeşte din somn :

— Şi nu uitaţi să cumpăraţi Omul bolnav, pentru lecţia viitoare !... Şi asta era toată lecţia de istorie.

Din informaţiile pe care şi le lua de la Ionică, cînd venea prin Bucureşti, doctorul Sîntu s-a supărat foarte de cele aflate despre cursurile lui Răsuceanu. Vechea lui dragoste pentru istorie şi dorinţa ca fiul să meargă pe un drum bun al învăţăturii începute l-au făcut să stăruie pe lîngă Iorgu Scafeş, om cu trecere mare în partid, pentru ca să se găsească o îmbunătăţire a învăţăturii istoriei la colegiu. După cîteva săptămîni Răsuceanu a fost scos la pensie (lucrul n-a fost greu pentru că profesorul se scălda în ape liberale) şi în locul său a fost numit profesorul de istorie Iancu State Ciuboţel. Cei trei prieteni au urmărit cu aprindere toate întîmplările, cunoscînd bine şi pe cel care luase această schimbare în piept, şi pe cel care a trebuit să mişte voinţele şi hotărîrile ministerului. Ionică Sîntu s-a bucurat pentru că îl preţuia mult pe noul său profesor de istorie, cunoscut de acasă ; Toderiţă era mulţumit că, harnic şi cinstit cum era, avea să înveţe carte, iar Sile încă de la început (ştiind că numirea fusese opera tatălui său) se bucura că n-are să înveţe nimic.

De la prima oră de curs, în ciuda profesorilor care au primit strîmbînd din nas numirea noului dascăl de istorie, acesta a ştiut să se impună elevilor. Iancu State Ciuboţel a izbutit să intereseze pe şcolari. La lecţiile lui tăcerea era deplină. Numai cînd Sile Scafeş, neobişnuit să-şi încordeze atenţia mai mult, obosea şi îşi freca picioarele de podea, se răsucea în bancă şi învolbura în foşnituri foile cărţilor, Ciuboţel se oprea, îl privea fără să spună un cuvînt şi băiatul se liniştea. Se strîngea iarăşi cuviincios, iar profesorul îşi continua cursul. În cîteva lecţii, profesorul de istorie a ajuns să fie cel mai iubit şi mai respectat dintre toţi profesorii. Aşa vorbeau băieţii între ei. Sile, supărat însă că trebuie totuşi să înveţe cît de cît şi, gata întotdeauna să contrazică pe oricine, avea altă părere.

— Sînteţi nişte proşti că vă speriaţi de el ! spunea băieţilor care luau în recreaţie apărarea lui Ciuboţel. Pe

ăsta tata ni l-a adus și tot tata poate să-i facă vînt oricînd o vrea...

— Ești un nerușinat ! îi strigă roșu la mînie Toderiță.

— Ohă, bă, toceala s-a aprins ! răspunse insolent Sile și se depărtă. Apoi din pragul clasei le mai strigă o dată : O să vedeți voi, nepricopsiților, că tot eu am dreptate. Și trecu în bancă.

Începea ora de istorie.

Iancu State Ciuboțel le vorbea despre Egiptul celei mai îndepărtate antichități. Desfășurase pe tablă o planșă cu piramidele lui Keops și Kefren. Profesorul le dădea dimensiunile monumentelor și descria ținutul în care se află. Băieții se mirau cu admirație.

— Spuneau cei vechi, rosti profesorul, că piramidele astea sînt una din cele șapte minuni ale lumii. Lor însă nu le păsa de sutele de mii de robi care le-au ridicat, căci n-aveau simțăminte ca ale noastre, sociale. Robii, morți de sete și de oboseală, sub bici și sub o văpaie ce le răscocea creierii, au pierit cu zecile de mii pentru gîndul ambițios și nebun al faraonilor și al preoților egipteni ce-i înconjurau și încurajau pe prinți.

Și Ciuboțel, cu vocea lui groasă, ce, în aprindere, căpăta înălțimi de trîmbiță, povestea cu imagini largi și vii în culori chinul nesfîrșit al unei întregi omeniri ce s-a frînt și a pierit în ridicarea acestor piramide. Glasul se întrerupea, icoanele răsăreau, băieții ascultau cu sufletul la gură ca în fața unei adînci scene evocatoare, cînd din fundul clasei un zgomot ascuțit, ceva între un guițat de porc și o văitătură de om, se auzi. Profesorul se opri, și cu pașii lui largi porni privind țintă spre fund. Guițatul se amesteca urît cu un fel de sughiț. Ajuns lîngă perete unde era banca lui Sile Scafeș și a unui vestit repetent, Bălună, Ciuboțel își pironi privirea aspră asupra lui Sile. Acesta fără voia lui se ridică în picioare. Ciuboțel îl măsură de sus pînă jos și văzu, sub talpa elevului, o bășică roșie ce se desumfla, făcînd să suiere o țiuitoare.

— Ieși afară ! tună glasul mînios al lui Ciuboțel. Ieși pînă ce nu-mi pierd răbdarea.

Și Sile Scafeș fără să se turbure, liniștit, ieși din bancă și mai călcă o dată cu putere bășica roșie. Aceasta țipă strident ca un copil gîtuit.

Fiul prefectului de Constanța pufni în rîs și fugi. Nici unul dintre băieți n-a dat însă vreun semn de înveselire. Ba dimpotrivă.

Printr-o respectuoasă tăcere copiii se asociau indignării profesorului. După ce și-a isprăvit ora, Ciuboțel a părăsit clasa abătut.

În curtea cu platani a colegiului, Sile Scafeș fusese înghesuit într-un colț și judecat de băieții porniți, împotrivă-i. Tristul erou al întîmplării încălecase pe un stînjen de lemne și de acolo se lupta cu obăznicii, ba cîteodată și cu înjurături împotriva celor care îl asediau. Ultimii s-au apropiat de el cei doi amici : Ionică și Toderiță. Glasul lor era molcom, prietenesc, dar cu dojană aspră. Nici pe ei Sile nu i-a primit în altfel. Și pentru că băieții stăruiau, în cele din urmă Sile le-a strigat :

— Ia nu mă mai bateți la cap, mă tîmpiților ! Faceți pe băieții cuminți, pentru că părinții voștri nu pot atît cît poate tata ! Are dreptate Bălună că sînteți niște prefăcuți ! Cu Bălună, repetentul, Sile se împrietenise la toartă în ultimul timp și sta cu el în bancă. Las'că pe îngerașul vostru îl dă afară, spuse în cele din urmă și începu să fluiere.

Bălună, care era pe alături, se puse pe un rîs tare și prostesc. Avea o frunte îngustă, ochi stinși și era plin de bube pe față. Din cînd în cînd își mîngîia puful mijit al mustății cu degetele galbene de tutun. Era mai mare cu vreo trei ani decît ceilalți băieți din clasă. Atunci Ionică și Toderiță au tăcut și au trecut spre mijlocul curții. Băiatul doctorului Sîntu s-a mai întors o dată să privească înspre Sile și ca și la întîlnirea cu Dumitrache Roșca, neplăcuta surpriză a omului nou din Sile Scafeș i-a stîrnit închipuirea. Se desfăcea cuprinsul cel vechi al prietenului său. Și juca acum în trupul deșirat al lui Sile, în chipul său ascuțit, cu dinți nesănătoși, ca herăstrăul, cu ochii oblici și spălăciți și cu părul încîlcit și blond un alt Sile, rău, obraznic, înfumurat. Și de apariția asta nouă, hidoasă, pe care Ionică Sîntu o vedea aievea, o repulsie îl depărtă. Dar și în cancelarie ora aceasta de istorie și-a avut ecourile ei.

Făcînd, după cum îi era obiceiul, poliția sălilor și a curții în timpul cursurilor, directorul Traian Dimancea l-a întîlnit pe Sile dat afară din clasă, cutreierînd coridoarele. L-a întrebat, cu o solicitudine pe care băiatul a

simţit-o, ce s-a întîmplat şi Sile i-a povestit insistînd pe chestia robilor egipteni şi încă pe o chestie, pe care Ciuboţel o spusese în treacăt, dar lui îi plăcuse, mai ales acum de cînd sub influenţa lui Bălună umbla după măscări şi poveşti deocheate. Le explicase profesorul că breasla celor ce îmbălsămau pe morţi în vechiul Egipt era vestită prin rele apucături şi moravuri şi că de multe ori familiile îşi vegheau cadavrele date la îmbălsămat. Ciuboţel amintise chestiunea ca pe o nouă acuzare adusă castei preoţeşti, care-i acoperea pe îmbălsămători. Băiatul prefectului o luase însă ca pe o snoavă deşucheată. Şi clipi dintr-un ochi, cînd i-o povesti directorului. Acesta se făcu a nu lua în seamă purtarea elevului şi îl asigură că nimic nu i se va întîmpla. Cel dintîi simţămînt al lui Dimancea, după ce s-a despărţit de Sile, a fost invidia. De unde ştia Ciuboţel atîtea amănunte despre antichitatea egipteană ? Dintr-o mare cultură, de bună seamă, şi directorul simţi cum totul i se înveninează în suflet.

Profesor de latină şi convorbirist, Dimancea avea pretenţii la o mare cultură şi el — şi la o superioară pregătire. Plutea în spuma tot mai afînată din apele lăsate în urmă de corabia junimistă. Recenzor meticulos la *Convorbiri literare*, palide într-un declin ce se voia fastuos şi clasic, Dimancea îşi întocmise liste cu cuvinte poetice şi nepoetice, cu care cîntărea poeziile şi-şi scria cronicile. Acum era turburat şi de întîmplarea cu „socialistul", dar şi de ştiinţa socialismului. (Acesta fiind, firește, Iancu State Ciuboţel pe care la început nu l-a putut înghiţi.) Şi pentru ca să facă faţă aşa cum se cuvine întîmplării, el se duse în cancelarie, se aşeză la masa lungă a consiliului profesoral, deschise în jurul lui dicţionare peste dicţionare şi începu să traducă dintr-un Tacit pe care îl anunţa de cîţiva ani la vreo două edituri şi la cîteva reviste, dar la care nu lucra decît cînd era necăjit sau trebuia să-şi dea mari ifose directoriale. Scrobit de parcă ar fi înghiţit o vergea, cu un „vă rog" exagerat de politeţe făcută şi lipită pe o fire mai puţin politicoasă, cu părul alb, buze groase şi răsfrînte şi ochi mari, ca de viţel, Dimancea căuta în toate împrejurările să-şi „compună" o directorială purtare. Cînd Ciuboţel a intrat în cancelarie, l-a găsit răsfoind grav cu dreapta tomurile dicţionarelor şi urmărind cu arătătorul de la stînga şirurile din carte. Ciuboţel şi-a aprins o ţigară şi a început să respire adînc

și zgomotos. După o tăcere, Dimancea spuse cu ochii nedezlipiți de pagină :

— Parcă ai tras la plug, colega... Ori te-a mîniat cineva ?

Începutul ăsta trivial se potrivea de minune cu Dimancea, așa cum îl știa Ciuboțel. Arătosul director, solemnul junimist era în fond un vulgar pizmuitor și profitor.

Ciuboțel îi aruncă o privire, nu răspunse și-i întoarse spatele, îndreptîndu-se spre fereastră.

Unul cîte unul profesorii veneau de pe la cursuri.

— N-oi fi avut ceva cu Scafeș, băiatul prefectului, spuse în cele din urmă, enervat de nerăspuns, directorul. L-am zărit pe sală în timpul orei !

— Ba da, chiar cu el ! făcu scurt Ciuboțel.

— Rău, colega, rău, îndoi vorba celălalt. Cu unii copii trebuie să-nvățăm cum să ne purtăm.

Profesorul păli. Se apropie cu făptura lui mare și osoasă de masa directorială și întrebă ca și cum ar fi amenințat :

— Asta-i pension particular sau colegiu de stat ?

Dimancea se ridică. Căuta pare-se un drum să intre în ceartă, și aproape că se mira de ocazia ce i se ivi.

— Ce vrei să insinuezi cu asta, domnule coleg ? făcu el răstit.

— Nimic altceva, răspunse vocea groasă a profesorului de istorie, decît că eu îi judec pe elevi nu după protecții și nici după origina lor socială, ci pe cît învață și pe deșteptăciunea lor.

Glasurile ridicate atrăseseră atenția celorlalți profesori. După ce Ciuboțel își isprăvi fraza, se auzi de departe, de lîngă sobă, unde Martocea, de geografie, își scutura haina așa ca un suspin ciudat și prelung :

— Inter-na-ți-o-na-a-a-la !

Bătrînul Ciuboțel ridică fruntea ca sub o lovitură. Barba lungă îi flutura în vînt, mîinile late îi tremurau. Cîțiva au zîmbit. Dimancea a prins însă îndemnul lui Martocea.

— Da, domnule profesor, se auzi vocea lui stridentă și acum voit înaltă pentru a exprima autoritatea, dumneata ești un permanent prilej de scandal și în cancelarie și în clasă. Colegii te bănuiesc, se feresc de dumneata și te îngînă, și pe bună dreptate, iar băieții se smintesc de așazisele dumitale învățături. Cînd le vorbești copiilor, de pildă despre vechiul Egipt, în loc să le descrii strălucirea

faraonilor — așa cum e în Malet — dumneata le strecori veninul răzvrătirii și al molimii socialiste, făcînd apologia sclavilor...

Ciuboțel ridică amîndouă brațele spre cer și încercă să vorbească. Abundentul cuvînt directorial însă îl împiedică. Din ce în ce Ciuboțel lua mai mult înfățișarea unui acuzat în fața procurorului. Profesorii se strînseseră cerc în jurul mesei și ascultau, fiecare după felul său și în felul gîndurilor sale. Iar dezlănțuitul director continuă :

— ...știi dumneata, domnule profesor Ciuboțel, ce înțeles pot lua lecțiile dumitale ? Crimă de lesmajestate și instigație la răzvrătire așa pot fi socotite ! În anul acesta al strălucitelor serbări de aniversare ale regalității noastre, cuvintele dumitale neobișnuite, domnule profesor de istorie, batjocorind faraonii, lovesc direct în majestatea-sa regele ! Iar eu și noi, tot corpul profesoral, nu putem îngădui, ca dascăli și buni români, lucrul acesta.

O rumoare aprobativă se produse printre profesori. Ciuboțel se sufoca. Era palid. Cu ochii închiși, ascultă lungul discurs directorial. Apoi deodată, cu vocea lui groasă și tunătoare izbucni :

— Ești și idiot și canalie !

Și punînd mîna pe călimară, o zvîrli înspre Dimancea. Directorul se feri. Călimara se sfărmă de perete, stropind gulerul imaculat și elegantele haine ale lui Dimancea. Un tumult nemaiînchipuit se produse. Profesorii se îngrămădeau la ușă ca la ieșirea unei săli de teatru incendiat. Cînd Dimancea ud de cerneală, vociferînd, a încercat să iasă și el, colegii îi făcură loc ca unui mare rănit. Prin săli și prin clase vestea a trecut în cîteva clipite. Agitați, profesorii fugeau înspre clase. Schultze, de germană, cînd s-a despărțit de Dumitrescu, de naturale, și a intrat în clasa a șaptea, a spus doctoral :

— Și Luther a dat cu călimara în dracu ! Și Schultze a strigat apoi tunător : „Ruhe“ *, de pe catedră.

Rămas aproape singur în cancelarie, Ciuboțel a pus încetul cu încetul stăpînire pe sine. Și-a luat paltonul, pălăria și cu pași rari a ieșit înspre poartă. Simțea, cu umerii plecați, parcă toată povara soartei care îl urmărea. Sub doi platani mari și galbeni de lîngă poartă, aprinși de toamnă, el s-a oprit și a mai privit o dată cu tristețe spre curtea largă a școlii. Se despărțea cu greu, căci Ciu-

* Liniște *(germ.)*.

boţel îşi iubea meseria şi şcoala. A stat aşa cîteva clipe, cînd deodată, din spatele magaziei portarului, un cor vulgar şi fals a început să cînte parafrazînd o arie trivială : „Du-l, du-l, du-l, că de şcoală e sătul !" Sile Scafeş, cu nedespărţitul său Bălună şi alţi cîţiva din alte clase, bucuroşi că au scăpat de Ciuboţel, puseseră la cale această manifestaţie.

Ciuboţel n-a clintit sub insultă. O împietrire dureroasă însă i s-a citit pe faţă. Ionică Sîntu îşi urmărise pas cu pas profesorul. Ar fi vrut să se apropie, să-i vorbească, dar n-a îndrăznit. Acum, dat după un trunchi de platan, privea întreaga scenă. Şi fără să judece bine ce face, s-a lăsat dus de ceea ce clocotea în el. Simţea o milă mare pentru bătrînul îndurerat şi insultat şi o ură înverşunată împotriva lui Sile. Şi. zvîrlit ca de o putere ce nu era a lui, a sărit în spatele lui Sile, cărîndu-i, cu ochii închişi şi gura încleştată, picioare şi pumni. Bălună a pus mîna pe Ionică, alţi băieţi însă au venit în ajutorul lui şi flăcăii ăştia îndîrjiţi s-au bătut şi s-au rostogolit prin praf şi prin frunze uscate, în calea profesorilor care veneau sau plecau grăbiţi.

Dar la vîrsta asta supărarea nu ţine mult. Sărbătorile Crăciunului, petrecerile în familii, mesele, i-au împăcat iarăşi pe Sile şi pe Ionuţ şi au refăcut cîrdăşia celor trei prieteni. E adevărat că Ionică a păstrat multă vreme o neîncredere şi o răceală faţă de fiul prefectului. Prilejul însă care i-a apropiat mai mult a fost teatrul. Doamna Scafeş, sau Urmatecu (cîştigat cu totul de amintirea scurtei sale experienţe teatrale din vremea lui Osvald şi a doamnei Varnali) le dădeau bani celor trei prieteni şi-i trimiteau la teatru, la cel Naţional, firește. Dintre flăcăi, cel care a fost prins mai mult de înrîurirea artei, despre care tinereţea lor abia lua cunoştinţă, a fost Ionică. Pe Sile de multe ori piesele istorice îl plictiseau, iar Toderiţă, deşi nu era nesimţitor la frumuseţile spectacolului, se simţea mai mult atras de noua şi abia înjghebata artă a proiecţiunii pe pînză, unde curiozitatea lui tehnică bănuia şi urmărea şi noutatea maşinii. În schimb, pentru fiul Amelichii, întîlnirea cu teatrul a avut o influenţă hotărîtoare. El nici nu învăţa numele actorilor, în distribuţii, pe dinafară ca să poată răspunde cînd va fi întrebat, cum

făcea Sile (care ştia pe dinafară şi numele cailor de curse), nici nu prindea cîte un vers pe care în împrejurări potrivite sau apro[piate]*, ca Toderiţă, să-l repete, cu o pasiune timpurie a citatului ce-i măgulea într-un anumit fel orgoliul livresc fiului lui Glück, care era azi o personalitate aproape împlinită. Ionică, în faţa scenei luminate, a decorului şi a acţiunii, resimţea marea libertate în care gîndul şi sufletul său se mişcau nestingherite, dîndu-i o bucurie deosebită. Tocmai piesele istorice, plicticoase pentru Sile, pe el îl încîntau. Ascultaseră în toamnă şi în iarna aceea *Despot Vodă* şi *Răzvan şi Vidra*. Costumul îl fura în trecut, decorul îi hrănea închipuirea, iar limba îi plăcea. O asculta cu nesaţ şi o rupea în fraze şi în cuvinte limpezi şi rotunde, după rostirea clară a artiştilor. Ionică mergînd des la teatru românesc şi în luptă de învăţătură şi cu alte limbi — latina şi engleza la vremea aceea şi perfecţionarea celorlalte — simţea o mare bucurie să vorbească românește. Era uşor, curgător şi încetul cu încetul a început să simtă că face parte din toată fiinţa lui rostirea limbii ăştia pe care o vorbeau toţi dimprejur, dar mai ales actorii, care o pronunţau atît de frumos. El simţea că limba românească pentru el era ca o nevoie sau o bucurie mare de aer, cînd vrei să respiri sau de apă, cînd vrei să-ţi stingi setea. Chiar vorba altfel împletită, şi mai gros sau mai subţire sunată din ** *O scrisoare pierdută* îl plăcea mult. O asculta, furat de scenă şi de săvîrşirile ei şi simţea turbure, călăuzit numai de nepriceputele lui judecăţi, la vremea aceea, în ce fel aci mai mult decît în *Despot* de pildă, vorba nu numai sună, dar are şi măsură, şi mistrie şi moloz în ea. Gîndea şi spunea astfel — în judecata lui simplă dar plină de icoane —, vrînd să lămurească în ce chip pentru el vorba scrisă de Caragiale zideşte şi învie oameni. Şi lucrul acesta a stăruit în el neîncetat. Era ca o lucrare tainică şi ciudată, pe care o lăsa neisprăvită cînd pleca de la teatru şi cu care se întîlnea şi pornea iar la lucru, cînd revenea. Între *O noapte furtunoasă* şi *O scrisoare pierdută*, Ionică Sîntu îşi găsea cunoaşterea şi împlinirea. Viaţa venea să-i limpezească arta, după cum arta îl făcea atent să supravegheze viaţa. Căci băiatul n-a întîrziat să simtă că de multe ori în casa bunicilor săi, în care trăia, spectacolul cobora şi se prelungea

* În textul de bază : „aproape".
** În textul de bază : „dintr-o".

şi că peste sunetul şi vorba de pe scenă venea să se aşeze, aidoma, surprinzător de asemuitoare, sunetul şi vorba din viaţă. La rudele bunicilor săi, risipite prin fel de fel de mahalale ale Bucureştilor şi prin fel de fel de îndeletniciri, ba şi la bunici şi la Urmatecu, Ionică a surprins vicleşuguri, răutăţi, caraghiozlîcuri şi ridicole ifose ca la personagiile din piesele lui Caragiale. Scena şi viaţa se întretăiau numai, firește, dar era de ajuns pentru isteţimea băiatului să le surprindă asemuitoare în înfăţişarea oamenilor. Şi atunci o judecată simplă i-a dat lui Ionică şi îndrăzneală şi o bună învăţătură. El îşi spunea că dacă Amelica a certat-o, a dispreţuit-o, ba a şi bătut-o pe Paraschiva ca jupîn Dumitrache pe Spiridon din *O noapte furtunoasă*; dacă bunică-sa Miţa Urmatecu şi surorile ei nu pricep nimic din teatru şi din carte, ca Ziţa şi Veta; dacă Urmatecu însuşi trage ifos mare că el e stăpînul şi că-i ţine pe toţi şi cere ascultare tot ca jupîn Dumitrache, astea toate însemnează că lucrurile se potrivesc şi mai departe, dar că trebuie să le priveşti şi să le înţelegi. Şi ceea ce lui Ionică pînă atunci numai i s-a părut şi s-a temut să înţeleagă cu adevărat şi să judece, din respect pentru ai săi, acum, astfel sfătuit de tot ce văzuse la teatru, cîntărea şi judeca. Se desprinsese din scutecele false ale minţii învăţată să respecte fără să cîntărească şi acum judeca lumea din care ieşise şi în care trăia. Firește că noutatea era încă puţină şi descoperirea la fel, după puterile lui. Dar prin felul limpede de a privi, Ionică Sîntu ajunsese, în deprinderea observaţiei şi a legăturilor dintre oameni şi lucruri, un ucenic modest la învăţătura lui Caragiale. El nu ştia încă taina că se poate scrie cu toate astea şi nici un nume nu ştia să le dea, dar le simţea. La vîrsta lui cu lecturi de poeţi solemni şi patetici şi mai ales sub veşnicele avînturi romantice ale Bertei şi ale baronului Bubi, Ionică bănuia că scrisul, ca o aristocratică îndeletnicire — căci şi ideea asta i se înrădăcinase — nu se poate înfăptui decît povestind despre nemaiîntîlnite împrejurări şi cu vorbe cu totul alese. Aşa îl învăţau şi cei din jurul său şi băiatul, în afară de imagini, de ritm şi de culoare, nu putea încă să vadă ce este trăinicie de viaţă reală în opera celor mai mari scriitori. Aşa îl învăţa şi îl punea să traducă din Shakespeare şi profesoara lui de engleză, *mademoiselle* Croisset. Elveţiană trăită multă

vreme în colonii, bătrîna Croisset avea două patimi : adoraţia pentru Shakespeare, pe care îl ciugulea însă pentru uzul fetelor de pension şi al lui Ionică, şi ura împotriva englezilor ca stăpîni coloniali. Cocoşată, frîntă sub ani, cu un nas mare încovoiat, buze ridicate de doi colţi laterali şi un păr abundent, nepieptănat, o claie ca un fum, mirosind puternic a apă de colonie şi a camfor, pentru nimic în lume Croisset n-ar fi îngăduit lui Ionică să citească scena portarului din *Macbeth* sau dialogurile pipărate din *Henric al IV-lea*. Ea acoperea cu hîrtie albă paginile interzise şi le lipea la patru colţuri cu buline, pe care le iscălea spre neschimbare. În schimb îl punea pe băiat să citească pasajele eroice de mai multe ori, cu glas tare şi să le înveţe pe dinafară. Astfel nu o dată a declamat chiar ea cu patos şi avînt, aşa bătrînă şi schiloadă cum era, şi l-a pus pe Ionică să repete vorbă cu vorbă pasajul luptei dintre Mortimer şi Glendower, povestit de viteazul şi neînduplecatul Hotspur :

> Three times they breath'd an three times did they drink,
> Upon agreement, of swift Severn's flood,
> Who then, affrirghted with their bloody looks,
> Ran fearfully among the trembling reeds,
> And hid his crisp head in the hollow bank
> Blood stained with there valiant combatants *.

Şi tragedia lui Corneille, pe care stăruia tot cu versuri învăţate pe de rost noul său profesor de franceză, îi aducea băiatului aceleaşi eroice îndemnuri. Ionică însă nu văzuse niciodată pe scenă asemenea tragedii. Şi închipuirea lui neajutată nu putea făuri decît icoane palide şi eroi şubrezi. Adevăratul curaj, versurile astea nu îl puteau da. Cel mult aprinderi ale imaginaţiei ce se stingeau iute, poate mai puţin limpezi decît amintirea tablourilor napoleoniene, cînd călărea şeaua moartă, pe capra de lemn de la Bobeşti. De cîte ori băiatul sta faţă în faţă cu o năprasnă sau o primejdie, el se mai înspăimînta, ca de Sultan. Şi dacă pînă la urmă biruia, o făcea îmboldindu-se pe loc, din ruşine şi mîndrie, iar nu din răsunetul versurilor

---

* De trei răsuflară şi sorbiră
Din uda iute care curge-n Severn,
Ce-nspăimîntat de ochii lor turbaţi
Alerga îngrozit printre trestii tremurătoare
Şi-şi ascundea capu-n malul scobit
Udat în sînge de aceşti viteji *(engl.)*.

eroice ale lui Shakespeare sau Corneille. Firea visătoare a lui Ionică, dar și curioasă, ar fi primit poate cu mai multă plăcere comediile, evocările și viața vie și puternică din autorul lui *Hamlet*.

Un astfel de pasaj citea cu glas tare și trebuia să se entuziasmeze de entuziasmul bătrînesc al Croissetei, cînd, la o lecție de pe la sfîrșitul lui ianuarie 1907, Ionică a auzit din cămăruța lui pași cunoscuți, pe scara învîrtită ca un melc ce dueea spre el. Atunci versul lui Shakespeare s-a rărit pe buzele băiatului, a șchiopătat, pentru că urechea lui era atentă în afară. Pașii pe care îi aștepta s-au oprit la ușă și cu ei s-a oprit și recitarea cu tot îndemnul domnișoarei Croisset. Ionică a pălit și, fără măcar să-și ceară voie, s-a sculat de la masa de lucru. A alergat la ușă, a dat-o de perete și în fața lui a găsit-o pe Paraschiva. Femeia nevrînd să turbure lecția sta liniștită și asculta zîmbind glasul băiatului, care spunea ceva cîntat pe o limbă străină, dincolo de ușă.

— Nică ! făcu ea printre lacrimi și întinse brațele.

Ionică n-a spus nici un cuvînt. S-a repezit și s-a ghemuit la pieptul ei. Hainele Paraschivei erau aspre și miroseau a fum și a mucegai. Dar brațele îi erau încă vînjoase și o căldură bună, ce se simțea, îi hrănea trupul.

— Cînd, cînd ai venit ? întrebă printre suspine băiatul.

— Să fie un ceas ! răspunse ea. Chiar azi mi-au dat drumul. M-au adus aici, la București, de atunci de la început și aici m-au ținut... Ce faci Nică, maică ?

Ionică o mai îmbrățișă o dată, își alipi obrazul de al ei, ars de vînt și spuse iute vesel și zîmbind :

— Știi că l-am încălecat pe Sultan ! Apoi, mîndru, se depărtă s-o privească.

Acum se țineau de mîini, ca doi copii și se uitau unul la celălalt.

— Nu mai spune ! făcu Paraschiva. Dar care Sultan ?

— Calul lui Bubu, ce, nu știi ? Calul ăla rău de la Bobești, pe care-l încăleca Manea... Apoi, după o tăcere și cu o tărăgănare în glas, de parcă n-ar fi îndrăznit :

— Știi că pe Manea l-au arestat și pe el, chiar atunci...

— Așa ! făcu Paraschiva și-i luci o flacără în ochi. Hai vezi-ți de carte, Nică. Și mai sărutîndu-l o dată, închise ușa.

— *A very pretty girl !* * spuse Croisset zîmbind la toată scena asta...

— *Yes, miss, always she was my friend, but...* ** și Ionică, aprins și vrînd cît mai bine să-i povestească scena arestării Paraschivei și curajul femeii, n-a mai putut continua pe englezește, dînd-o pe limba lui.

Croisset l-a ascultat, l-a mîngîiat, i-a plăcut și și-a dat seama că, fie din vîrstă, fie din fire, elevul Ion Sîntu se aprindea cu mai multă înflăcărare la dragoste și la viață, decît la cele mai minunate versuri ale literaturii universale. Și deși constatarea aceasta contrazicea în ea un crez, bătrîna elvețiană a prețuit totuși, în fundul cugetului ei, înclinarea puiului de român.

În afară de Berta, care și în împrejurarea aceasta n-a pierdut prilejul să o dojenească pe Paraschiva și să-i aducă aminte greșelile, nimeni în casă n-a stat de vorbă cu ea. Seara femeia s-a culcat pe un colț de pat, rămas liber de la o slugă dată afară, iar masa și-a luat-o în bucătărie, după ce a mîncat toată lumea. A doua zi a vrut să plece la Constanța și prin coana Mița i-a cerut lui Urmatecu bani de drum. El a oprit-o și i-a trimis vorbă să stea liniștită că are să-i dea de veste cum și în ce fel are să se poarte : Urmatecu își avea socotelile lui. Veneau știri că țăranii iar au început să se miște pe sus prin Moldova și apoi mai aflase de la Păuna că Strapalea scăpase de la închisoare. Și de asta se temea. Toate lucrurile începuseră să-l neliniștească într-atît, încît nu numai că a păstrat-o în casa lui pe Paraschiva, s-o aibă la îndemînă pentru orice împrejurare, ca iscoadă sau momeală, dar și-a călcat chiar pe inimă și a trimis după soru-sa. Frosa Ulmeanu, și după nepricopsitul ei de fiu, Costică, rude cu care era certat de mult și aproape că nu se mai văzuse niciodată. Acolo unde rudele coanei Mița veneau des, sora lui nu călca. De gura ei însă Urmatecu l-a băgat de mult pe Costică logofăt pe moșiile baronului. Nepotu-său era o haimana și un obraznic. Urmatecu îl ținea la distanță, lucru de pe urma căruia se certase cu Frosa. Cînd Urmatecu a cumpărat Bobeștii și Glina, Costică Ulmeanu era logofăt și acolo. Bătrînul neavînd încredere în el, că era hoț și nepricopsit, și vrînd să-i dea de lucru Păunei mai de-

* O fetișcană foarte drăguță ! *(engl.)*

** Da, domnișoară. A fost întotdeauna prietenoasă cu mine, dar... (engl.).

parte de coana Miţa şi de casa lui, şi-a dat nepotul afară. Atît a trebuit ca să se aprindă focul vrajbei neadormite între fraţi. Coana Frosa şi-a blestemat fratele, şi-a luat o căsuţă cu chirie pe Schitul Maicilor şi-a pus o tablă cu patru aşi în poartă şi a început să dea în cărţi şi în cafea. Iar Costică, acum om în toată firea, trecut de patruzeci [de ani], făcea de toate pe unde apuca şi nu se încurca nici în scîrbe, nici în păreri de rău. Făcea misitii de case, de grîne şi de alte lucruri, se aţintea pe la Obor şi pe la gări să-i ia în primire pe ageamiii proaspăt sosiţi la Bucureşti şi nu o dată Urmatecu a auzit de el pe la tribunal că a trecut pînă pe aproape de parchet. În epoca alegerilor, Costică Ulmeanu făcea pe agentul electoral şi se da cînd cu conservatorii, cînd cu liberalii, după cum plăţile erau mai grase. Pe acasă venea rar, găsindu-şi culcuş pe la hotelurile dărăpănate de pe Griviţa, în jurul Gării de Nord. Şi cînd venea, tîra după el cîte o biată femeie cu care stătea cîteva zile pînă cînd se plictisea de ea. Atunci pleca şi o lăsa zălog maică-sii. Coana Frosa mai întîi o punea la treabă. Şi după ce îşi scutura casa cu ea de şi-o făcea lună, o lua la goană. Dădea gură ca la lup, cu mîinile în şold, la portiţa năpădită de nalbe şi huiduia şi suduia. Vecinele spuneau : „A pus iar Frosa toroipanul pe-o nouă !" După aceea, pe Schitul Maicilor se făcea linişte pentru o bucată de vreme.

Acum şi mama şi fiul veniseră chemaţi şi se ţineau mîndri că simţiseră că Urmatecu avea nevoie de ei. Costică a rămas în birou. Mai vrea o temenea, ca să stoarcă mai mult de la unchiul său. Cu mîinile în şold, cu capul dat pe spate, urmărea planurile moşiilor, întinse pe pereţi şi fluiera a pagubă şi a mirare. Cînd a intrat Ionică, necunoscuta lui rudă, pe care n-o mai văzuse, dar de care auzise că e acolo, l-a ciupit tare de obraz, i-a tras un picior în spate şi i-a zis :

— Uite piciu ! Al dracului a crescut ca o buruiană.

Ionică, obişnuit să fie respectat şi de slugi şi de rude, de „ăia" miluiţi care stăteau smirna şi în faţa lui şi a bunicului său, s-a încruntat, s-a uitat cu răutate la omul ăsta chel, cu ochi vicleni, cu mustăţile roşii tocite deasupra buzei şi cu buzunarele de la haine lărgite, rupte şi lăbărţate de cîte va fi cărat în ele, şi i-a spus înţepat :

— Pe mine mă cheamă Ionel Sîntu. Pe dumneata ?

Şi fără să-i dea timp să se dezmeticească, a fugit la Urmatecu în dormitor. Aci şi coana Frosa, grasă, cănită, pierdută-n volane, răguşită şi cu colţurile gurii negre de cafea, l-a ciupit pe băiat de obraz ca şi fiul său. Ionică s-a scuturat, a dat din cap şi a fugit într-un colţ.

— Nu vă purtaţi aşa cu el, că nu-i obişnuit ! şopti sorei sale, aproape jenat, Urmatecu.

— Bravo, Iancule, da' ştiu că te-a băgat la stăpîn mucosu ! explodă coana Frosa, înfoindu-se din toate volanele. Auzi, Costică, să ne purtăm altfel ! Hîm ! Şi se răsuci pe scaun.

Urmatecu n-avea nici un interes să învrăjbească ticăloasele sale rude, pe care nu le văzuse o viaţă întreagă, dar de care avea nevoie acum.

— Lasă astea, Froso, făcu el, să ne întoarcem la treburi serioase. M-am gîndit să-i dau lui fiu-tău o însărcinare de seamă şi de încredere, adause după o pauză. Plătesc bine, d-aia v-am chemat.

— Tu ai auzit, Costică mamă, ai auzit ? strigă Frosa, mai împăcată. Da' mai dă-le dracului de planuri şi vino-ncoace, că doar n-oi fi copil mic să te trag de mînă.

Costică făcu alene cîţiva paşi înspre uşă, trecu pragul şi zise :

— Mă uitam la planurile moşiilor, că sînt multe, frumoase şi pe toate le ştiu ! Sărut mîna, unchiule. Şi cu un rînjet se opri.

— Apoi d-aia te-am şi chemat pentru că le ştii, dar mai ales pe oamenii de pe acolo îi cunoşti ?

— Pe degete ! Că eu eram logofăt, nu glumă ! Şi privi dîrz şi cu înţeles la Urmatecu.

— Deocamdată nu de ăi din Bobeşti e vorba, ci de ăi din Bălăşoeni. De pramatiile alea de Străpăleşti ai auzit ?

— Pe bătrîn l-au deşelat la '88, răspunse Costică, şi bine i-au făcut, că era înfipt şi iabraş, iar fiu-său ţese a răscoală satele de prin jurul Bucureştilor. Nu o dată l-am întîlnit pe la Obor. Miroase a ceva geambaş. Da' acum e la răcoare...

— A scăpat... făcu repede Urmatecu.

— Dacă a scăpat, o începe el iar ! adause cu indiferenţă Costică. Frosa nu pricepea nimic. Se uita curioasă cînd la unul, cînd la altul şi întîrzia din cînd în cînd cu o privire admirativă asupra fiului ei, de cîte ştia.

— Apoi tocmai ca să nu înceapă, d-aia te-am chemat, continuă Urmatecu, care de la întîmplarea cu Sultan simţea ura lui Manea ca pe o duhneală fierbinte în ceafă. A scăpat, după cum auzişi de la arest şi sînt sigur că pune la cale ceva, după cum sînt sigur că roieşte prin Bucureşti... Poliţia şi Siguranţa l-or şti ori nu l-or şti, l-or urmări ori nu, că ei mai au şi pe alţii pe cap. Dar mie de ăsta îmi arde şi pe el vreau să pun mîna.

— Cam văd unde vrei să baţi, unchiule, făcu mîndru Costică. Da' frică mai ţi-e de el !

— Dacă ai priceput, cu atît mai bine !

— De nu ţi l-oi aduce eu în palmă, nici dracu nu ţi-l mai aduce.

— Aşa să faci ! încheie Urmatecu, eu d-aia te-am chemat... şi o tăcere mai lungă căzu.

Costică începu uşor să rîdă, ca pentru el. Se cutremura tot, privea în jos şi rîdea pe înfundate. Rîdea la gînduri, la fapte, la socoteli, la cîte mai toate pe care numai el le ştia. Deodată se opri, ridică înspre Urmatecu privirea lui turbure, nelimpezită din beţii înnădite, şi zise :

— Cît ?

— După treabă, făcută şi încheiată ! răspunse celălalt, ca bătrîn şi viclean om de afaceri ce se afla a fi.

— Bine, bine, îngînă Costică, dar dumneata crezi că nu sînt cheltuieli ? Cu ce-o să-l aştept pe Manea, cu apă chioară ? Şi eu cu ce am să-mi momesc oamenii ? Că eu capital de învestit n-am. Şi întorcîndu-şi deodată pe dos buzunarele de la pantaloni, risipi prin casă chibrituri arse, fire de tutun şi o foiţă „Job" cocoloşită.

— Astea le ştiu, aprobă Urmatecu. De aceea pentru treaba-ncheiată îţi dau trei sute şi-acum două sute, pentru cheltuieli.

Costică Ulmeanu, viclean şi necinstit în afaceri, era totuşi la bucurii deschis şi necopt ca un copil. De veste plăcută, îl năpădi iar rîsul. Ba se şi înecă cu el şi începu să tuşească. Dădea numai din cap, în semn că primeşte. Coana Frosa acum privea îngrijorată. Nu ştia dacă Iancu dă şi dacă o să ia şi ea şi deîndată ceva, o fărîmă numai din banii ăştia.

Urmatecu deschise portofelul şi întinse două hîrtii nepotului său.

— Ăl mai tîrziu peste o săptămînă îmi aduci veste, zise el, şi acum să rămîneţi la masă.

— Noi, la masă la dumneata ? făcu Frosa ridicîndu-se. Unde n-am avut tacîm ani de zile n-om avea nici acum. Să mănînce rudele nevestii-tale. Noi sîntem buni numai la nevoie, şi dînd cu palmele amîndouă pe fusta învoaltă, coana Frosa se scutură ca de firimituri şi ieşi.

— Nu, unchiule, făcu şi Costică, lacom de cîrciumile lui de pe la „Roata Lumii", ce să te mai încurcăm, şi-şi mai pipăi în buzunar hîrtiile, cu poftă de cîte o să înghită şi o [să bea] * pe ele. O pendulă subţire, de palisandru, spînzurată în birou, bătea douăsprezece. Pe ferestrele joase se văzu baronul venind la masă, lingîndu-şi unghiile ca de obicei. Farfuriile începuseră să zăngăne în sufragerie. Urmatecu se ridică greoi şi zise :

— Cum vă e poftă !

Atunci se întoarse coana Frosa în odaie după o raită pe la bucătărie. Şi dînd pe la spatele fratelui său, se repezi la Costică şi-i şopti iute, la ureche :

— Au icre negre tescuite, miel trufanda şi morun prăjit ! Rămînem ?

— Rămînem, aprobă Costică plescăind uşor din limbă.

Şi femeia zise cu un ton, de parcă ar fi dat de pomană :

— Ştii ce, Iancule, rămînem şi noi, ca să vezi că tot noi sîntem mai cumsecade. Şi au trecut să-şi ia locurile.

Şi la prînzul acesta coana Frosa atît s-a revărsat peste baron că bietul om abia de-a putut să ciugulească ceva, pe un colţ de masă.

Urmatecu nici că putea găsi pe cineva mai potrivit pentru planurile sale, decît pe Costică Ulmeanu. Era nu numai isteţ, lipsit de orice scrupuluri, pornit în afară de omor pe orice, dar ceea ce avea de seamă pentru însărcinarea ce i s-a dat era o ură neîmpăcată împotriva ţăranilor de pe vremea cînd era logofăt. A jefuit, a bătut şi a schingiuit, după pofta inimii, ani întregi. Nici subţiat, nici adîncit în nici un fel, ca foarte mulţi de prin mahalalele Bucureştilor, primise pe buruiana sufletului un fel de ifos, de exagerată simţire şi preţuire pentru sine însuşi. Dintr-o nimica toată i se părea că nu-l cinsteşti îndeajuns, că-l batjocoreşti sau că-l bănuieşti de cine ştie ce ticăloşie, de care, desigur, era în stare. Şi atunci se aprindea şi-şi apăra o cinste ce i se părea lui că o are, dar care nici nu trecuse pe lîngă el. Şi astfel, ca să se răzbune, simţea o

* În textul de bază : „o bătea".

bucurie și o plăcere de parcă i s-ar fi topit o bucată de unt proaspăt pe inimă. Și răzbunarea asta o gustase nu o singură dată pe pielea țăranilor mai dîrzi, care ridicaseră capul și-l înfruntaseră. Pe Strapalea îl ura de ani de zile, așa că a fost o adevărată bucurie pentru el cînd a fost pus să-l urmărească și pe deasupra mai era și plătit pentru treaba asta.

Trecuse de mijlocul lui februarie. Din Moldova veneau nu numai vești despre răscoalele țăranilor, dar veneau și cei fugiți de pe la conace, refugiați la București. Rar erau boieri mari. Aceștia plecau prin străinătate. Veneau mai mult arendași. De aceea erau pline hotelurile de mîna a doua și a treia de pe Calea Griviței și de pe Regală. În lapovițele reci, poposeau înfășurați în bunde, cu poalele depășite de blăni roșietice de vulpe, cărînd cu ei saltele, boccele și boarfe, ba și de ale mîncării, obișnuiți cum erau să se gospodărească oriunde cu d-ale lor. Deprinderea restaurantelor nu o aveau, de aceea familiile arendășești, cu cățel, cu purcel, nevrednice, murdare și înspăimîntate schimbau în cocine odăile hotelurilor care le găzduiau.

În lumea asta turbure, zăpăcită de groază și amărîtă de pierderi, Costică Ulmeanu pescuia în voie, nu chiar gheliruri mari, dar măcar ciupituri mărunte, care îl mulțumeau.

Stătea în Gara de Nord la trenurile de Moldova ce soseau. De cum vedea capete nedormite, ciufulite, scoase la ferestrele vagoanelor, privind speriate spre peronul acoperit de-un furnicar de oameni, Costică se repezea de parcă ar fi fost rude pe care le aștepta. Se îndesa în oameni, se amesteca în vorbă, îi întreba de unde veneau, da porunci la hamali și striga nume de hoteluri. Apoi lua la braț cîte o femeie mai în vîrstă, se încărca ducînd coșuri cu ouă și cu găini, ținea de mînă copii și-i punea pe bărbați să-i povestească din mers de răscoale. Toți erau îngroziți, toți vorbeau numai de prăpăd și de focuri. Costică îi compătimea. Afurisea pe țărani și vorbea de năravurile lor, [spre a] * vedea celălalt că se pricepe. Și cînd oamenii — din amintiri și din vești, iar despre țărani, aflate de la el — se înspăimîntau cumplit de parcă și în gară s-ar fi ținut răzvrătiți după ei, Costică îi liniștea, spunînd că sînt

* În textul de bază : „că".

pe drum divizii austriace trimise să potolească lucrurile, că la un aman ca ăsta altfel decît ai noştri fac treburile străinii.

— Nu zău ? Ştii dumneata ? făceau ceilalţi neîncrezători.

— Ieri a telegrafiat „Neamţu", lui Franz-Josef, spunea informatorul bucureştean.

— Şi ce-a răspuns neamţul celălalt ?

— Că trimite, trimite numaidecît ! adăugă Costică asigurînd.

— Ţi-am spus eu, Aglaie, că nu se lasă aşa, se întorcea arendaşul către nevastă. Mulţumesc, mulţumesc, dragă, de aşa veste, se năpustea el iar la Costică. Dar cum te cheamă ?

— Ulmeanu... Costică Ulmeanu...

— Mulţumesc, domnule Ulmeanu, să trăieşti... hai cu noi... hai cu noi... nu se poate... hai cu noi... o îmbucătură şi un pahar măcar... şi familia de curînd sosită, asigurată, înveselită, începea să tragă pe scările gării de Costică Ulmeanu, aducător de veşti bune.

Cu mici deosebiri, de trei săptămîni aproape asta era îndeletnicirea nepotului de soră al lui Urmatecu. Trăia din cuprinsul tuturor coşurilor şi boccelelor de la Botoşani pînă la Adjud şi umpluse toate maghernițele de pe Griviţa cu refugiaţi. Ajunsese să fie cunoscut de toată lumea asta amărîtă, pe care tot o amîna cu venirea diviziilor austriace.

De sarcina de la unchiul său aproape că şi uitase. Mîncase banii şi acum îi mai ciupea pe noii veniţi. Îl plăcea îndeletnicirea şi petrecea ca niciodată acum, la sfîrşitul carnavalului, care la Bucureşti îşi ducea mai departe, nestingherit, petrecerile şi balurile mascate. Afişele apărute o dată cu Crăciunul şi revelionul anunţînd împrumuturi de costume şi măşti mai dăinuiau şi acum, din măruntele dughene de pe Văcăreşti şi pînă pe Calea Victoriei unde, în faţa poliţiei, la „Kerenbach", magazin cu haine pentru copii de boieri, dansau, pe o sfoară întinsă de-a lungul vitrinei, nasuri de carton, ciocuri de lînă şi bărbi late de cîlţi. În lumea asta petrecăreaţă şi lacomă de mascaradă, Costică Ulmeanu se amesteca aproape în fiecare seară, cu plăcere. Fie la „Eforie", fie la „Edison" sau chiar undeva pe Belvedere, unde se înghesuia şi ciupea fetele de

la croitorie puse pe petrecut, el se strecura în acelaşi dominou negru, cu mască de drac din care purta coarnele, nasul şi ciocul. Cu cinci lei, ciupiţi de la ultimul înspăimîntat, îşi plătea o sticlă bună de vin, hrănea o pipiţă, mînca şi el şi-şi mai lua şi ţigări.

Şi era chiar de lăsata-secului, pe o vreme să nu dai nici un cîine afară, cînd, înfundat într-un „salon" de pe Belvedere, Costică a agăţat-o pe Zambilica, o muieruşcă măruntă, roşcată, durdă, ascunsă sub o căciulă şi o barbă de pitic. După ce a „făcut-o" puţin la bufet şi i-a smuls barba, Costică s-a bucurat de rumeneala şi ochii frumoşi ai fetei. Şi fără să mai întîrzie i-a propus să meargă la ea, după ce şi-a umplut buzunarele cu d-ale mîncării şi o sticlă cu vin. Afară te orbea ploaia şi zăpada. Şi — trecut mult de miezul nopţii cum era — abia de au găsit pe Podul Gîrlei un birjar rebegit, îngheţat pe capră. L-au luat, că era drum lung de urcat pînă la Zambilica pe 13 Septembrie. Cînd au ajuns, au oprit în faţa unei curţi lungi şi mohorîte, unde pe dreapta se înşiruiau căsuţele, toate la fel : odaie şi sală, odaie şi sală, şi aşa de douăzeci de ori, pînă în negrul din fund al unei magazii unde mîriia un dulău. Firește că toate ferestrele erau stinse. Numai ultima dinaintea locuinţei Zambilichii era luminată. Şi pînă să deschidă fata uşa, Costică a tras cu ochiul printre jaluzelele strîmbe şi căzute. Cînd a văzut pe cei dinăuntru, i s-a pus un nod în gît şi s-a lipit de fereastră. Strașina era la două palme deasupra capului şi dintr-un burlan rupt îi tot pica apă pe fundul pălăriei. Dar ce n-ar fi îndurat pentru norocul neașteptat care i-a ieşit înainte !

Căci înăuntru, împreună cu alţi trei, cu căciula dată pe ceafă, cu ciuful negru scos pe frunte, într-un cojoc lung, strîns peste mijloc cu curea, se zbătea în vorbă furtunoasă cu gesturi multe Manea Strapalea. Era îmbrăcat jumătate ţărăneşte, jumătate ostăşeşte. Avea pantaloni negri de călărie şi cizme. Ceilalţi îl ascultau. Unul era un om ciolănos, înalt, cu ochi aprinşi ca doi cărbuni şi cu o barbă mare, care i-ar fi dat o înfăţişare fioroasă dacă un breton tăiat pe frunte nu-i îmblînzea chipul. Un altul, tot om mare, osos şi slab, cu ochi sticloşi, sfioşi, albi aproape de albaştri ce erau şi cu o coamă lînsă de păr bălai, trasă spre dreapta de-i acoperea fruntea. Şi în sfîrşit al treilea, spătos, blond, cu un chip liniştit, nu părea să fie de-ai noştri. După ce Strapalea a isprăvit furtunoasa lui poveste,

acesta a început să vorbească. A scos şi o hîrtie şi un creion şi a început să însemne ceva, de parcă ar fi făcut socoteli. Ceilalţi se uitau cu atenţie şi respect la scrisul străinului, ca şi cum ar fi primit porunci şi lămuriri şi ar fi căutat să le înveţe pe de rost. Apoi, rînd pe rînd, omul cu hîrtia i-a pus pe fiecare din ceilalţi trei să spună ceva, el ţinînd degetul pe cîte un rînd de pe filă, şi după ce toţi au vorbit, el a strîns hîrtia şi a băgat-o în buzunar. În afară de Strapalea, Costică Ulmeanu nu cunoştea pe nici unul. A stat cîtva timp să se gîndească ce are de făcut. Să intre ? Să nu intre ? Nu era hotărît. În cele din urmă şi-a spus că se duce la mîncare şi băutură la Zambilica şi că de acolo are să scoată din cînd în cînd capul la pîndă. Şi aşa a şi făcut. Numai că a adormit în braţele Zambilichii şi s-a trezit abia a doua zi într-o odaie rece pe o dimineaţă mohorîtă de lapoviţă. S-a uitat în jur, n-a ştiut la început unde e şi cînd şi-a dat seama a alergat la uşă. Alături totul era liniştit. Nici urmă din cei patru din ajun. A stat şi a ascultat îndelung. Perdeaua era trasă şi uşa ferecată. De necaz, Costică Ulmeanu a plescăit din degete, a tras o-njurătură şi s-a-ntors mofluz la Zambilica, purtînd cu biata fată un adevărat interogatoriu. Aşa a aflat că în camera de alături locuia ăla cu barbă, un profesor cam nebun din cîte ştia femeia, pe care l-au dat de curînd afară, că a făcut un bocluc la el, la şcoală. Pe ceilalţi, Zambilica nu-i cunoştea. Mai ştia însă că în ultimul timp profesorul dădea tot mai rar pe acasă. Lipsea cu zilele. Şi cînd venea, se strecura întotdeauna noaptea cu ăilalţi trei după el. Aşa că acum degeaba l-ar mai aştepta Costică să se întoarcă în curînd.

Nehotărît, spionul lui Urmatecu a chibzuit în cele din urmă să se ducă şi să-i dea de veste celui care l-a trimis cum că l-a văzut cu ochii lui pe Manea şi că o urmă tot a prins. Desigur nu era prea mult ceea ce aflase şi apoi venea şi mult peste ziua pe care Urmatecu i-o îngăduise. Dar ceva tot era. Un fel de dovadă că lucrase, că nu stătuse cu braţele încrucişate şi că nu-l trăsese pe sfoară pe bătrîn. Dacă norocul îl ajutase, de ce să nu-i facă pîrtie mai departe norocului şi să nu mai ciupească şi ceva bani ? De aceea nici nu se trezise bine Urmatecu şi nepotul său se şi înfăţişase cu raportul. Era călduţ în iatac şi plutea prin aer un miros greu şi parfumat de rom turnat din abundenţă în ceai şi de un bectimis calitatea întîia

ce lăsa nori albi prin casă. Costică Ulmeanu, după ce a înghițit și el un ceai, și-a lipit spatele de teracota caldă a sobei, și-a frecat mîinile și-a exagerat, cu amănunte fel de fel și cu poveste de muncă stăruitoare, descoperirea pe care o făcuse. Urmatecu asculta răsucind o linguriță de argint cu o garoafă de smalț pe mîner, în purpuriul cald și aromat al ceaiului tare. A ascultat și n-a spus nimic pînă ce a ridicat deodată capul, a pus mîna pe o sonerie și slugii care a intrat i-a poruncit :

— Să vină Paraschiva !

Sosise în sfîrșit ziua pentru care, cu plan chibzuit, după ieșirea ei de la închisoare, o păstrase pe femeie. Paraschiva a intrat, a dat „bună ziua" și s-a lipit de ușă, cu mîinile la spate, așteptînd. O răbdare liniștită i se citea pe fața care se lumina de un zîmbet permanent de privirea ușor tăiată de pragul pleoapei de jos. Urmatecu i-a lămurit că acum are de săvîrșit un lucru mare, dacă vrea să o ierte de toate păcatele ei din trecut, dacă vrea să-i facă o legătură de nezdruncinat cu familia lui, și cu Ioșica firește, și dacă vrea — asta a lăsat-o numai să înțeleagă — s-o treacă poate și cu o slovă mai măruntă, dar aducătoare în testamentul său. Acum abia Costică a stăruit mai greu cu privirea asupra Paraschivei, cînd l-a auzit pe bătrîn vorbind de testament. A privit-o îndelung pe femeie și i-a plăcut. Ba s-a trezit chiar rîvnind la ea, înzestrată cum ar fi fost de unchiul său. Glasul bătrînului se făcea tot mai moale, mai cald, mai stăruitor, amintind femeii și de avantagii, dar și de păcate, iar privirea lui Costică se făcea tot mai grea și ea, tot mai plină de pofte și de nerușinări pe care Paraschiva le simțea.

Mai ales cînd Urmatecu, socotind mai dinainte treaba pusă la cale ca izbutită, a început să-i dea și amănunte femeii, și să-i arate cum se va duce să se împrietenească cu Zambilica și cum, el plătind, va sta la ea pînă la întoarcerea lui Manea, cu care avea să vorbească și să încerce să-l abată din nebunii. Toate, firește, sub oblăduirea nepotului său. Lui Costică i se aprinseseră ochii și se neliniști a grabă și poftă. Numai că în această lungă chibzuire, Paraschiva a stat între două focuri fără să rostească un cuvînt. Și s-a făcut deodată o clipă de răgaz, în care Urmatecu a sorbit o linguriță de ceai, iar celălalt a așteptat cu ochii înfipți în sînul Paraschivei, cînd aceasta liniștit spuse :

— Nu primesc !

De pedeapsa păcatelor nu-i era frică. Se știa că n-are ; de bani și de testamente puțin îi păsa ; iar de Ionică știa că n-o poate nimeni despărți, că și băiatul acum are o vorbă de spus, și de inima lui era sigură.

Urmatecu atunci a început să strige, să facă să sară lucrurile de pe mese lovind greu cu pumnul, să umble apăsat prin casă și să amenințe. Vorbea de dragoste, de recunoștință, înjura apoi și-și aducea aminte de Ionică, îl pomenea și iar o lua de la început cu înjurăturile. Așa se frămînta sub liniștea dîrză a Paraschivei și așteptarea lacomă a lui Costică, așezat într-un colț și zîmbind cu înțeles, cînd ușa se dădu la o parte și intră Păuna ca o furtună. Urmatecu s-a oprit din mînie și s-a uitat nedumerit la ea. Păuna își puse mîinile în șolduri, o măsură de cîteva ori cu privirea pe Paraschiva și zise oțărît :

— Ce-ți pasă, coane Iancule, stai la taifas și [mie-mi] * arde părul vîlvătaie. Apoi aruncînd o privire rea Paraschivei cu gust de răzbunare, dar și cu frică de cîte văzuse ea, începu să povestească de grozăviile răscoalelor ce se apropiau. Păuna fusese de față la prăpădul de la conacul lui Dumitrache Roșca. El însă scăpase pe din dos, mai mult mort decît viu, împreună cu ea, într-o prăpădită de brișcă.

Se părea, din cîte spunea Păuna, cum că pe seară ar fi venit țăranii și din Bobești și din Glina înspre conacul lui Roșca. Aveau cu el socoteli vechi. În poarta curții l-au prins pe Trifan, care n-a avut timp să se strecoare și să tragă poarta după el. Cînd s-a văzut în mîinile lor, Trifan logofătul le-a căzut în genunchi și a început să se închine jurîndu-se că, dacă a bătut și a luat pielea de pe oameni, din pricina boierului a făcut-o.

Țăranii opriți o clipă, l-au privit cu scîrbă și l-au și pocnit. A fost destul să înceapă unul, că au plouat după aceea pumnii și bîtele. Trifan trecea din mînă în mînă ca o boccea de zdrențe care, din ce trecea, se rupea, se uda și se înroșea. Scăpat pe jos, se mai tăvălea prin țărînă de se rotunjea și se înnegrea. De mult fugise din el și răsuflarea și glasul. Și s-a rostogolit așa în mînia lor pînă ce a ajuns într-un șanț și a rămas acolo ca un stîrv. La povestea asta Urmatecu a holbat ochii și dîndu-se de-a-n-daratelea cu pași mărunți pînă la scaun, i-a pipăit spe-

* În textul de bază : „și-ți".

teaza cu mîna și s-a așezat. Dar privirea de la Păuna nu și-a luat-o. Costică s-a trezit și el ca dintr-un somn. Firea lui pornită îi dădea un clocot ce începuse să se vadă. Numai Paraschiva tăcea, cu ochii în pămînt și cu zîmbetul ei nelămurit pe față. Păuna, care începuse povestea și cu gînd de răzbunare, acum trăind iar grozăviile văzute, pierduse orice gust de răutate. Le povestea pe toate de parcă le-ar fi avut în fața ochilor aievea... Venise de cîteva clipe la conacul lui Roșca, spunea ea, după treburi gospodărești, cînd a prins-o acolo întîmplarea cu Trifan. Trimisese Roșca un om de încredere să se furișeze și să închidă poarta în vreme ce răsculații îl socoteau pe logofăt. Cînd s-au trezit, țăranii au trebuit să pornească la asalt împotriva porților grele de stejar, încuiate cu lacăte mari de fier și cu patru pripoane bătute în pămînt. Curtea lui Roșca era închisă din toate părțile cu zaplazuri înalte, așa că a fost o clipă de nedumerire pentru cei din afară încotro s-o apuce și pe unde să spargă meterezele.

În timpul ăsta, în întunericul ce se lăsa în casă, Roșca și cîteva slugi și Păuna chibzuiau cu sufletul la gură. La flacăra unui chibrit cu care-și aprinse luleaua, Păuna l-a văzut pe Roșca schimbîndu-se la față. I s-a tras pielea urîtă și brobonită pe oase după ce și-a luat luleaua în pumn și gura a rîs larg ca o ruptură sub spuma mustății. Apoi s-a destins, s-a lungit și s-a dus înspre negurile tavanului și a spus gros :

— Cîinii, Zamfire ! Dă drumul la cîini ! Și a început să rîdă înfundat.

De ani de zile la Roșca, la conac, cîte cățele fătau, toți cîinii se păstrau. Era opreliște aspră de la boier să se arunce vreunul. Îl ținea bani grei nebunia asta în care era și un gust al lui, dar și prevedere de pază bună și puternică. Haita nu se împuțina decît cu moartea celor bătrîni sau bolnavi. În fundul curții, pe unde fusese un cimitir, se măcina în plesnituri de la cutremure, din zidurile lui groase, un fost paraclis. Aici își ținea Roșca haitele, la lanț și la ferestre bătute în scînduri, la întuneric, să le înrăiască. Un singur om se pricepea să umble cu cîinii ăștia pe jumătate sălbăticiți : Zamfir, că pe el îl cunoșteau. După ce cădea noaptea și le dădea drumul și pînă în zori, cînd îi închidea, nimeni nu mai îndrăznea să iasă prin curte, nici chiar Roșca, stăpînul. Stătea fericit în odaia lui, fuma lulele grele din tutun înecăcios, dădea

cu cărţile sub lampă şi zîmbea auzind în jurul casei urletele şi mîrîiturile fiarelor. Acum, în primejdie mare, aştepta, gîndea şi singur îşi dădea dreptate. Parcă simţise de mult că o să aibă odată nevoie de cîinii ăştia, de-i crescuse şi îi îngrijise. Şi iată că a venit şi ziua aia.

La început se auzi o hărmălaie înfundată, trasă parcă înspre poartă de strigătul de asmuţire al lui Zamfir...

— Au...u...u... Ciu-Ciu ; Au...u...u... Ciu ! făcea omul şi îi răspundeau aproape o sută de dulăi cu urlete şi lătrături.

De departe, ca din fund de ape, veneau glasurile răsculaţilor, cînd mai tare, cîte unul ţipînd ca o poruncă ascuţită, cînd murmur ameninţător. Şi peste toate, sunetele topoarelor ce cădeau grele pe poartă şi încercau s-o spargă. Mulţimea de dincolo de îngrădire şi loviturile ei îndîrjeau şi mai mult pe zăvozi, care se aruncau sus, pînă la înălţimea unui stat de om, se plesneau cu pieptul de tăbliile de stejar, cădeau, schelălăiau şi iar se repezeau. Printre ei, Zamfir abia de s-a strecurat. A deschis lacătele, a dărîmat pripoanele şi a fugit cum a putut. Poarta grea şi mare a rămas descuiată, dar tot trasă, jucînd încă între năvala cîinilor şi opinteala ţăranilor. Cei dintîi care au simţit că e descuiată au fost dulăii. Au dat năvală prin deschizătura pe care au lărgit-o, s-au încălecat şi au năvălit în mulţime. Cînd s-au auzit urletele celor muşcaţi şi scheaunele cîinilor spintecaţi, Roşca şi-a lăsat luleaua, a pus mîna pe puşcă şi a suflat în candelă. Ceilalţi din casă au tras drugul la uşă şi au aşteptat. Acum, gura ţăranilor biruia lătratul cîinilor, care se pierdea în urlete tot mai îndepărtate. Mulţimea a tăiat şi a omorît jumătate din haită. Oamenii aveau cămeşile şi izmenele sfîşiate şi la mulţi le curgeau sînge din braţe şi din pulpe. Unii erau muşcaţi la cap şi sîngele care-i orbea îi înfuria şi mai mult. Cu o trosnitură de stejar doborît s-a rupt poarta şi cei de afară au strigat a bucurie, cu un singur glas. Au trecut în curte ridicînd printre înjurături numele proprietarului. Şi mergeau apăsat. Atunci Roşca s-a întors şi cu pumnul lui osos a spart un geam şi a scos ţeava puştii prin spărtură. Era un *driling* de precizie, cu glonţ. Femeile din casă n-au vrut să-l lase. S-au agăţat de braţul lui şi l-au rugat : „Nu, boierule ! Nu face una ca asta !“ El însă le-a dat cu cotul în piept şi a tras. După primul foc a gemut cineva. Murmurul

mulțimii a tăcut o clipă. Și Roșca a tras și pe al doilea și pe al treilea. Au fost două strigăte. Mai înfuriată, curînd a crescut mulțimea. Se întunecase de-a binelea și se iscase și vîntul. Atunci s-au văzut trecînd tot mai aproape, din mînă în mînă două focuri. Erau ghemotoace de paie aprinse în tîrnuri de araci. Și cînd cea dintîi flacără a ajuns pînă în față, ea a scăpat din mîna celui care a aruncat-o, a făcut drum încovoiat prin noapte și a venit de și-a înfipt focul în geamlîcul casei. Bolovanii aruncați mai înainte spărseseră ferestrele. Un ghemotoc aprins a căzut pe o sofa veche de catifea plină de perini. Într-o clipă vîlvătaia a sărit și a crescut. Era dincolo de o fereastră cu gratii, tocmai în fața lui Roșca. Topoarele începuseră să bată în ușa de la intrare. Toți vedeau primejdia, numai Roșca împietrise cu pușca în mînă. Privea prostește la focul din fața lui, de căldura căruia mai plesnea și cîte geamuri mai rămăseseră. Îi luceau pete galbene și roșii pe figura lată, iar ochii mărunți, de obicei vioi, erau sticloși și pleoapele nu se mai lăsau pe ei. Se prostise și înțepenise. Femeile și Păuna au tras de el și mai mult l-au aruncat sub un chepeng de pivniță. O bătrînă de-a casei știa în fund o ușă veche, bătută în cuie. Cu ce au avut la îndemînă au spart-o. Dădea într-o trecere ce răsufla dincolo de împrejurimile curții. Pe acolo au luat-o de au scăpat. Tîrziu s-au oprit în arături, s-au închinat și s-au lăsat locului. Nu mai erau decît trei : Roșca, Păuna și bătrîna. În noapte, dinspre conac se vedea crescînd, ca o vîlvătaie de cuptor uriaș, focul. Ardea casa, cu hambare, cu pătule, cu tot cuprinsul. Roșca, prăbușit pe o movilă de pămînt, ținînd strîns în pumni țevile puștii, privea pleoștit pe sub sprîncene, cu gura deschisă. Răsufla greu și nu spunea nici un cuvînt. De departe, dintr-acolo, venea un vuiet de șuvoi umflat. Incolo liniște și întuneric primprejur. Deodată, în întuneceala nopții, se auziră lătrături multe, care veneau spre ei. Se simțea că erau cîinii alungați care năvăleau ca lupii. Erau cîinii lui Roșca, ce mai rămăsese din ei. Prin întuneric nu se vedea nimic, se auzea numai. Urletele se apropiau. Și nu era nici chip de adăpost, nici rost de fugă. Cîinii, huiduiți, răniți, speriați de flăcări, se năpusteau acum peste fostul lor stăpîn. Atunci Roșca s-a urcat în vîrful movilei și le-a spus celor două femei :

— Lipiți-vă de mine, spate în spate.

El s-a așezat cu fața dincotro venea primejdia. Și n-a trecut mult și primele boturi s-au și oprit mîrîind lîngă ei. Potăile întîlniseră un obstacol și ciucure se dădeau la om. Atunci Roșca și-a apucat pușca de țevi și cu mîinile lui puternice a făcut-o roată. Plesnea la întîmplare cu patul în dreapta și stînga. Și s-au ridicat numai scheaune și urlete în jurul lor. Cădeau dulăii rostogolindu-se în întuneric, clănțănind din fălci. Pe capetele celor ce se apropiau, patul puștii suna sec și trecea ca o coasă. Așa să se fi luptat Roșca cu propriile sale haite, cam la o jumătate de ceas. Cu încetul, năvala s-a oprit și doar de departe în dreapta se mai auzeau lătrături. Erau dulăii care o apucaseră într-acolo. Spre miezul nopții, reci și umede, norii s-au tras și au început să licăre cîteva stele. La lumina lor slabă, oamenii au putut să privească în jurul lor. Erau cîinii morți cu capetele sparte, care zăceau sau mai zvîcneau. Roșca, fără un cuvînt, le-a făcut semn femeilor să-l urmeze. Și au mers o bucată bună din noapte, pînă ce au dat de un post de jandarmi și ceva mai departe de trupe. De-acolo și-au făcut rost de o brișcă, în care au ajuns la București. Ce s-o mai fi întîmplat cu Roșca, femeia nu mai știe, dar sigur că va fi căzut la pat.

— Eu astea le-am văzut și le-am pățit, făcu Păuna închinîndu-se... Și una știu : că la țară nu mă mai întorc să fiu și poleită — și se prăbuși pe un scaun.

Urmatecu sufla greu. Îl turburase și îl înspăimîntase povestirea. După un răstimp el ridică fruntea și privirea îi căzu iar pe Paraschiva.

— Ai auzit ? făcu el înfundat. Nici acum nu te duci ?

— Nu ! răspunse Paraschiva. Și ieși, trîntind ușa după ea.

— Vipera pămîntului ! urlă bătrînul. Și să mai zici că pe asta am crescut-o la casa mea !

— Ba și în așternutul dumitale, mormăi Păuna.

— Și era cît p-aci s-o treci și în testament... îngînă în sfîrșit Costică.

— Multe zice omul la nevoie, făcu unchiul său. Dar ce ne facem că vine prăpădul și la noi ? Cum rămîn acareturile alea, așa în voia soartei ?...

Urmatecu își tînguia aproape deznădejdea. Costică a simțit de îndată impasul de griji și de frică al unchiului

său. Şi ştiind că ce făgăduieşte se pricepe tot el, Costică Ulmeanu, în multe feluri să nu ţină, şi nici viaţa, ce i se părea tot mai dulce, nevrînd în nici un fel să şi-o primejduiască, aruncă totuşi ca pe îndrăzneală, ca pe o nemaipomenit de binevenită legătură cu vorba de adineaori, despre testament :

— Mă duc eu, unchiule. Că altfel vine un bărbat decît o femeie la vremuri de nevoie !

Urmatecu, surprins peste poate, îl întrebă cu o bucurie ce i se simţea în glas :

— Faci tu una ca asta pentru mine, mă Costică ?

— Fac, de ce să nu fac ? răspunse celălalt. Că dumneata pe nedrept n-ai crezut în mine. Dar sîngele apă nu se face, unchiule !

Numai Păuna — care deşi nu-l cunoştea, a simţit limba ascuţită a vicleniei prefăcute la Costică — zise cînd acesta spuse că de îndată se va repezi pînă la Bobeşti şi va veni pînă mîine să arate cum stau lucrurile :

— Să nu-ţi vină numai numele, boierule !

Urmatecu se încruntă şi privi aspru spre femeie. Apoi deschise portofelul şi îi trecu nepotului său cîteva sute de lei. Asta aştepta şi Costică. Se umflă în pene, mai aprinse o ţigară şi zise răspicat :

— Că pe Manea tot eu ţi-l aduc, să vezi !

De Mucenici, coana Miţa, ca de obicei, a făcut masă mare şi şi-a poftit toate neamurile. De data asta însă, Urmatecu a fost mai puţin vesel, ba cînd a auzit de masă a spus mohorît :

— Lăsaţi-o mai moale cu chiolhanurile, nu vedeţi ce se întîmplă ?

— Da' mai dă-i dracului de ţărănoi, Iancule, i-a răspuns coana Miţa. De ce-ţi faci atîtea griji, c-au să se potolească ei !

— Crezi ? făcu Urmatecu încă nădăjduind ; după atîţia amar de ani, ca şi în tinereţe, el tot mai credea în grele împrejurări în cuvintele simple, dar întotdeauna sănătoase, ale soţiei sale. Şi acum parcă era ca o linişte ce-i venea dinspre femeie.

— Dar cum să nu cred ? Că dacă nu s-or potoli, au să vadă ei pe dracu pînă la sfîrşit ! făcu bătrînica ridicînd

ochii din poală, unde se strînsese un maldăr de ţigări, pe care, pentru soţul ei, ea singură le răsucea.

Mîngîierile astea îi erau plăcute lui Urmatecu, dar le ştia fără temei. Toate faptele întîmplate le tăgăduiau. Costică Ulmeanu nu mai dase nici un semn de viaţă şi era mai bine de o săptămînă de cînd făgăduise că se repede pînă la moşie şi că va veni înapoi. Pe altcineva nu avea să trimită şi nici veşti nu avea de unde să ia. În schimb, gazetele urlau că se întind răscoalele. Singurul loc de unde mai putea să afle cîte ceva şi mai putea să vorbească şi să stea între oameni pe care îi privea ceea ce-l privea şi pe el era Clubul Agricol. Întîlnea acolo acum lume necunoscută, e adevărat, moşieri şi arendaşi de prin Moldova şi alte părţi ale ţării, care vorbeau cu îngrijorare, dar, pentru că mulţi dintre ei, fie liberali, fie conservatori, aveau legături cu cluburile politice, aduceau veşti în fiecare oră şi trăgeau nădejde că stăpînirea o să pună picioarele în prag şi lucrurile au să se schimbe. Urmatecu întîlnea la club şi pe oamenii vechi, de la care afla cum se ţes în zilele astea fapte cu cei mai îndeaproape şi cunoscuţi. Astfel a aflat şi de la Andrei Crăsnaru, care acum tuna şi fulgera, strigînd că el e deştept, că are nas subţire, că de mult a dat de veste de greşelile care s-au făcut, amintind de scena cu Tălăşan, adus cu mare încredere de Scafeş, petrecută chiar aici la club. Destăinuia acum că Tălăşan fusese un trădător care a trecut la socialişti. Părăsise redacţia gazetei conservatoare de mai bine de zece zile şi, ceea ce era mai grav — şi aci Crăsnaru se aprindea, se ridica în picioare şi ameninţa cu pumnul — era că Tălăşan şi-a compromis înainte de plecare patronul, povestindu-i prostia şi apucăturile, şi, o dată cu el, partidul conservator. Arăta o telegramă, spunea Crăsnaru, pe care Scafeş o trimisese ministrului de Interne şi povestea Tălăşan că a fost singura dată în viaţa lui cînd prefectul de Constanţa a pus mîna pe condei. Cînd el, Tălăşan, aşa spunea detractorul, a vrut ca întotdeauna să compună telegrama, prefectul i-ar fi spus, politicos cum era :

— Pardon, tinere, că pe asta o scriu eu ! Şi că telegrama ar fi sunat astfel :

„Prière ordonner préfets de mes terres envoyer soldats partout. Fusillez misérables paysans voleurs et paresseux. Interdit combine travailleurs port sympatisants. Grand

mérite magistrat. Propose décoration procureur Georges Clement" * (Şi urma o listă a moşiilor prefectului şi judeţelor în care se aflau.) Şi, adăuga ticălosul de Tălăşan, că de îndată Scafeş a trimis după coana Smărăndiţa să-i arate ce a compus. Şi că soţia dumnealui, după ce a citit, ar fi luat tocul şi ar fi adăugat între *„fusillez"* şi *„misérables"* cuvîntul *„sales"*, adică : *„fusillez sales misérables paysans* **... etc. Şi că apoi ar fi rostit :

— Acum e bună, Iorgule, dă-i drumul ! Să ştii că înnebuneşte aia a lui Clement pe chestia decoraţiei ! Şi Crăsnaru adăuga că au rîs două zile cei din redacţia *Voinţei Naţionale* şi că unii băieţi ar fi vrut să scrie şi o „baclava" cu povestea asta (cum se numea pe atunci notiţa răutăcioasă), dacă n-ar fi intervenit secretarul de redacţie de la *Voinţa...*, pe care de mult Crăsnaru îl ţinea cu păstrăvi şi alte bunătăţi de la el de la moşie.

În forfota asta, adusă de evenimente, viaţa clubului propriu-zis, adică jocul de cărţi, creştea tot mai mult. De la picket şi de la maus se trecuse la maca. Oamenii veneau cu bani la ei şi, enervaţi între două ştiri care erau din ce în ce mai rele, jucau. Îşi încercau norocul. Şi feţele se schimbaseră pe la club. De unde înainte nu vedeai decît domni cărunţi şi greoi urcînd scările, acum răbufnea pe aci un tineret fără griji, ce petrecea pretutindeni prin oraş şi venea la club la orice oră să ceară bani bătrîn[ilor] respectiv[i], încremeni[ţi] la masa de cărţi. Femeile şi ele, soţii mai ales, dar şi demimondene adeseori bine cunoscute în Capitală, care altădată n-ar fi îndrăznit să se arate, în zilele acestea primejdioase, cînd morala se destrăma spre ticăloşie, îşi îngăduiau să apară. Pe conul Leon Motaş, care doar dormea la hotelul „Bulevard", iar toată ziua şi-o petrecea aici, începînd de la ţuica de dimineaţă, îl sîcîiau şi băieţii şi coana Pulheria, care de cîte două-trei ori pe zi rămînea fără bani. Dumneaei bătea teatrele şi vizitele cu cupeaua la scară. Şi acum fierbea între croitorese şi modiste, că vrea să arate bucureştencelor, la spectacolele lui de Féraudy, cine e coana Pulheria Motaş de la Roman.

---

* Rog ordonaţi prefecţilor de pe moşiile mele să trimită pretutindeni soldaţi. Împuşcaţi pe ticăloşii de ţărani hoţi şi leneşi. Interzis întrunirea lucrătorilor simpatizanţi din port. Magistratul are merite mari. Propun decorarea procurorului Georges Clement *(fr.)*.

** Împuşcaţi pe scîrnavii ţărani ticăloşi... *(fr.)*.

În afară de aceste categorii sociale indiferente : coconet, copii de bani gata şi toţi cei care prin profesiunea lor erau legaţi de ei, de la băcan şi pînă la casele de modă, slugi, cocote, birjari, lăutari, cîntăreţe etc., etc., răscoalele ţărăneşti izbutiseră să mişte şi alte categorii, care încercau acum să mai arunce la un noroc o undiţă în ape turburi. Dintre aceştia făcea parte şi „nenea" Spirache Păsărică, zis Ciupitovschi, pensionar, botezat astfel cîndva de Urmatecu şi astfel cunoscut de toată lumea, pentru că avea faţa ciupită de vărsat. Pe numele lui adevărat, îl chema însă Spirachè Păsărică.

Ciupitovschi, pornit de undeva de prin mahalalele bucureştene, cu tocul la ureche şi dosarul la subţioară, iar cu mîna slobodă întinsă, izbutise să se aciuiască ani întregi ca funcţionar la Creditul Rural, deci ca subaltern direct al lui Dumitrache Roşca. Mai puţin feroce şi curajos decît şeful lui, Ciupitovschi „ciupise" generaţii întregi de moşieri, la împrumuturi, ba pentru procese-verbale, ba pentru înregistrări, ba pentru fel de fel de dichisuri ale hîrtiilor, că unii spuneau că de aici îi şi vine numele. Dar nu era adevărat. Oricum, nenea Spirache şi-a cumpărat încetul cu încetul un locşor lipit de casa lui Urmatecu. Şi mai trecînd şi cîţiva ani buni, cu recolte îmbelşugate, Păsărică şi-a făcut şi casă, numai cu doi ochi în stradă şi geamlîc lung, că la fel cu a lui Urmatecu n-a putut să-şi facă. Şi aşa, pas cu pas, şi-a măritat fata, pe băiat l-a scos ofiţer, iar pe el, s-a miluit Dumnezeu să-l ducă şi pînă la pensie. Acum din viaţa lui tihnită de pensionar ce n-avea altă grijă decît să-şi hrănească privighetorile cu ouă de furnici, privea înspre răscoalele ţărăneşti şi cu plictiseala celui ce-şi vede liniştea şi obiceiurile, tabietele de om înlesnit turburate, dar şi cu ochiul celui care dintr-o tîrzie recunoştinţă faţă de toţi proprietarii şi arendaşii, miluitori pe ani întregi, nu vrea să dezerteze şi să-i părăsească pe ai lui. Şi mai era şi o mîndrie că „ai lui" sînt domnii şi boierii, iar nu ţărănoii ticăloşi, pe care de altfel îi ştia foarte puţin din propria-i experienţă, dar nu-i putea suferi. Pe de-o parte, nenea Ciupitovschi, mare cititor al tuturor gazetelor, se găsea cu preocupări în mijlocul frămîntărilor zilei, iar pe de altă parte, se plictisea. Şi stînd aşa şi învîrtind în cap multe şi mărunte, s-a gîndit că ar putea întocmi un plan care să potolească

lucrurile, să fericească ţara şi, cine ştie, să-i aducă şi lui o grasă recompensă de la guvern.

De aceea, cu candoarea celor cu adevărat simpli, dar şi cu abilitatea combinaţiilor de tot felul a celor necinstiţi în fundul inimii lor, Ciupitovschi s-a pus să-şi perie planul şi să-l transcrie apoi pe o hîrtie groasă de desen, cu o peniţă lată, în ronde înflorite. A lucrat o săptămînă întreagă în geamlîc, cu cafeaua şi ţigara lîngă el, de umblau toţi ai casei în vîrful picioarelor, iar bătrîna nevastă-sa le spunea la copii : „Scapă tata ţara !"

Cînd a fost gata, Spirache Păsărică s-a dus să-i arate lucrarea vecinului şi oarecum protectorului său, Urmatecu. Acesta a fost impresionat, l-a bătut pe umăr, l-a felicitat şi i-a spus că în după-amiaza aceleiaşi zile avea să-şi citească opera în plenul „Clubului Agricol". Firește chestiunea privea guvernul (de altfel către primul ministru era şi îndreptată jalba-propunere), dar la „Agricol" se găseau oameni puternici şi destoinici pentru toate partidele şi toate ministerele. Dacă în împrejurările de astăzi, în pline răscoale ţărăneşti, n-ar pleca de la „Agricol" ideile sănătoase şi mîntuitoare, de unde au să plece ? Şi Urmatecu adăuga judecăţilor astea, rostite tare, şi altele gîndite numai, că în definitiv, dacă o ieşi ceva, clubul are să profite, dar şi el, că l-a adus la club. De Ciupitovschi nu putea să fie vorba în nici un caz, el nefiind proprietar. Şi „trebuia să ai şi idei, dar şi pămînt", gîndea Urmatecu.

Erau oameni şi noi şi vechi strînşi într-o mohorîtă după-amiază de martie la adunarea aceasta. Andrei Crăsnaru, conu Leon Motaş, Cliţă, ba şi Manolache Jinga erau prezenţi. Dintre edecuri, lipsea Dumitrache Roşca spre marea părere de rău a tuturor, dar mai ales a lui Păsărică. Nădăjduia că fostul său şef ar fi pus o vorbă bună dacă, cine ştie, ar fi ieşit ceva din toată povestea jalbei. Dumitrache Roşca lipsea pentru că zăcea acasă. Din noaptea arderii curţii sale, el a căzut la pat şi nu s-a mai ridicat. Făceau doctorii cu rîndul la căpătîiul lui, dar leac nu-i găseau. Oricum, Păsărică era foarte emoţionat. Îşi purta cu sfială fiinţa firavă printre atîţia moşieri strînşi la un loc, că moşierii şi arendaşii pentru el, care a trăit atît de pe urma lor, alcătuiau un fel de neam aparte şi apoi n-avea nici „fason" — cum a observat de cum l-a văzut Manolache Jinga. Slab, mărunt, cu mustăţile făcute covrig deasupra buzei, cu privirea turbure, neli-

ništită, el părea şi mai urît în bătaia luminii albe. Ciupiturile îi murdăreau obrazul de parcă ar fi fost stropit cu nisip. În sala mare, lumea s-a strîns roată, iar Spirache şi-a luat sulul şi cu un glas tremurat a început să citească :

„Excelenţă !

În aceste momente de grea cumpănă pentru ţară, cred că este de datoria oricărui cetăţean să vină cu o idee nouă (inovaţie) propunînd orice pentru potolirea răscoalei."

Aci s-au auzit cîteva aplauze, întrerupte de îndată de un semn al lui Andrei Crăsnaru. Şi încurajat Ciupitovschi continuă :

„Subsemnatul vin cu multă modestie a vă propune o inovaţie de introdus, care inovaţie aş crede-o nimerită şi la momentul oportun dacă şi excelenţa-voastră ar judeca-o din acelaşi punct de vedere. Eu, Spiridon Păsărică, pensionar al Creditului Rural din Bucureşti, m-am gîndit ca ziarele Universul, Ţara şi Avîntul *să scoată cîte o ediţie specială pentru comunele rurale din ţară şi adică : o ediţie pentru Oltenia, alta pentru Muntenia şi alta pentru Moldova."*

— Ca să le citească ţăranii seara la club ! Bravo, nene, cap ai, minte ce-ţi mai trebuie ! mormăi rînjind Manolache Jinga.

— Tăcere ! se auzirăcîteva glasuri, vrem să ascultăm.

„În ediţia Olteniei — continuă Păsărică îndîrjit de întrerupere — *se vor da ştiri din Muntenia şi Moldova ; în cea pentru Muntenia, din Oltenia şi Moldova ; iar în cea pentru Moldova, din Oltenia şi Muntenia. Ştirile acestea vor fi din cele mai înspăimîntătoare. Se va arăta că armata este mobilizată ; că cinci sute de mii de ostaşi au şi pornit împotriva răsculaţilor, ostaşi care au ordinul să tragă în carne vie (şi se va arăta că au şi tras). Cavaleria şi artileria sînt pe picior de război.* (De infanterie, de bună seamă, Păsărică avea o idee mult mai modestă, deoarece nici nu o pomenea. De altfel numai el ştia prin cîte trecuse ca să-l scoată pe fiul său artilerist, cavaleria fiind rezervată pentru boierii cei mari). *Să se mai arate* — continua inovatorul — *că sînt mii de cadavre, că sute de comune au fost nimicite, că s-a declarat stare de asediu, că s-au chemat sub drapel toţi concediaţii şi rezerviştii şi că cei care nu s-au prezentat şi nu se prezintă, dacă sînt prinşi, sînt împuşcaţi. Ediţiile acestea vor fi împărţite numai la sate, pentru ţărani, ca să bage frica în ei.*

Primarii, secretarii, preoții și învățătorii să-i strîngă pe săteni, să le citească — și Păsărică trase o privire fioroasă spre Jinga — *să le arate că orice rebeliune îi duce la pieire. Toate acestea au de scop să bage deodată groaza în toată țara. Și cînd or auzi de asemenea grozăvii, au să se potolească.*

În fine, cam așa ceva propun, să se sperie toți și să revină la ordine. Dacă excelența-voastră găsește această stratagemă ca proprie de a se face uz de ea, bine ; dacă nu, vă rog a-mi scuza cutezanța că mi-am permis a vă scrie.

Spiridon Păsărică
Pensionar, București, martie 1907"

— Bravo ! Bravo ! Bravo ! nu-și putu stăpîni entuziasmul conu Leon Motaș. Grozavă idee ! Numai să vrea guvernul și presa...

— O să vrea, de ce să nu vrea, dacă e spre binele țării, adause Cliță...

— Dar cine o duce sus, mai departe ? întrebă un glas.

— O duc eu, de asta să n-aveți grijă ! Și Andrei Crăsnaru întinse mîna cerînd hîrtia. De bucurie, Păsărică, de mic ce era, se făcuse și mai mic și-i întinse plecat, ca un jălbuitor umil, sulul solemnului senator conservator.

Atunci se ridică cineva din fundul sălii. Era un om între două vîrste, bine legat. Vorbea ritos și apăsat. Cîțiva, puțini, care îl cunoșteau spuneau că e un oarecare Grigore Dragne, de prin Teleorman, moșier, care dădea rar prin București. Pînă acum, la club nu-l văzuse nimeni, deși era membru și la curent cu cotizațiile.

— Domnilor, zise el ; o tăcere se făcu și toate privirile se întoarseră înspre vorbitor. Domnilor, dumneavoastră sînteți moșieri sau tîrgoveți ? Și un murmur nemulțumit trecu peste cei de față. Știu că n-are să vă placă ce am să vă spun, continuă Dragne cu asprimea firii lui, dar eu nu mă îmbăt cu apă chioară. Apoi dacă ați stat cît de puțin la țară și dacă v-au prins ca pe mine răscoalele astea acolo — iar nu aici la siguranță și la căldurică — trebuie să recunoașteți că toată pelteaua asta care ni s-a citit e de-o nemaipomenită gogomănie...

— Bravo, domnule, bravo ! Nu știu cine-i fi, dar ești om deștept ! sări Manolache Jinga din colțul său.

— Dumneata, domnule, făcu Dragne privindu-l țintă pe Păsărică, mirat, holbînd ochii, de poate cumva să nu fie de părerea lui, dumneata ai văzut țăran, da' țăran adevărat, în viața dumitale ? Poate la panoramă, că altfel n-ai fi scris prostiile alea. Eu unul de la țară mă trag, domnule. Bunicul meu a fost țăran înstărit, tata mai mult, iar eu, rotunjind pămînturile, am ajuns curat moșier. Nu zic, or fi avînd dreptate rumânii, clăcașii de s-au răsculat, că pe la mulți dintre dumneavoastră crapă de foame, dar și noi avem dreptate să ne apărăm pămînturile. Eu, domnule Păsărică, nu umblu cu șosele și momele ca dumneata ! Eu sînt de părere, și o spun verde : să tragă în ei, să tragă să-i curețe pînă la unu ! Cu ăștia trebuie să umbli cu gloanțe, nu cu gogorițe ! Așa că jalba dumitale zvîrle-o pe apa Dîmboviței, că e prostie ! Și se așeză.

La început se lăsă tăcere. Apoi se ridicară glasuri. Se porni o hărmălaie prin care se auzea din cînd în cînd intervenția lui Crăsnaru către Dragne : „Dumneata ești un criminal !" la care Cliță răspundea întrerupt : „Da' de ce ?" Și striga cît îl lua gura Jinga : „E om curajos, domnilor !" Păsărică amuțise în spatele lui Crăsnaru. Făcea numai din cînd în cînd semne scurte de aprobare sau dezaprobare. Iar Urmatecu, în vîrtejul acestora, căzuse pe gînduri. Ca întotdeauna cînd n-avea la îndemînă o experiență a lui, era nesigur pe păreri și pe hotărîri. Vedea acum cît se înșelase ascultînd în ultimul timp numai pe cei care îi întîlnea la „Agricol". Grozăviile Păunei rămăseseră în urmă ca un vis urît și, fără voia lui, orașul îl îndepărtase de realități. Și își da seama acum — trezit de vorba ticăloasă, dar adevărată a lui Dragne — că drumul ăsta al încețoșării, al înșelării îl făcuseră aproape toți cei din jurul lui, de au ajuns să li se pară bună propunerea lui Ciupitovschi. Și acum se mira că se liniștise pentru că cel ce sta în mijlocul îngrijorării lui — Manea Strapalea — se depărtase și se șterse o dată cu celelalte. Și lipsa de vești de la nepotul său Costică, și asigurările coanei Mița, și optimismul celor de la club aruncaseră un văl peste nenorociri, rupt brutal de vorba apăsată a lui Dragne. Pentru Urmatecu înviară deodată grozăviile ce nu erau excluse și o dată cu ele și grijile. De aceea, nemaiavînd ce cîștiga la club și nevrînd — ceea ce ar fi dorit — să se apropie de Grigore Dragne și de cobeala lui, cu singura tristă mulțumire a unui adevăr aflat din nou,

Iancu Urmatecu se ridică să plece. Cînd l-a văzut părăsindu-și locul, Ciupitovschi, ce se credea legat de el prin bunăvoință, prețuire și introducere la club, alergă să-l prindă pe scară.

— Mergem, nene Iancule, făcu el. Ei, ce zici ?

— Zic că să te duci la dracu, că te-ai făcut de rîs ! Și privi de sus spre stîrpitura asta de om, care era foarte emoționat. Apoi coborî tacticos și puse să i se aducă o birjă. Păsărică însă, cu îndărătnicia celor fără de măsură și îndeletnicire obișnuită a condeiului și ideilor, s-a întors lîngă Andrei Crăsnaru, acum mult mai puțin entuziasmat și el de jalba pensionarului, și nu l-a slăbit pe bătrînul senator pînă ce nu i-a dat o moale asigurare că-i va duce petiția la locul cuvenit.

Cînd a dat să se urce în trăsură, lui Urmatecu i-a tăiat drumul portarul clubului, cu o prăjină înfășurată într-un sul negru la subțioară. Pe primele trepte, portarul a desfășurat un mare și bogat drapel de doliu și a urcat cu el, să-l scoată pe fereastră, la primul etaj.

Urmatecu se încruntă.

— Cine a murit, Marine ? întrebă el mohorît pe portar.

— Conu Dumitrache Roșca, răspunse cel întrebat. A venit adineaori o slugă și ne-a adus vestea.

Iancu Urmatecu a simțit și mai aproape primejdia răscoalelor ce se apropiau. După vorba lui Dragne, vestea morții lui Roșca învia în el spaima. O grijă și o frică îl apucară. Cum de s-a lăsat atîtea zile în seama ticălosului de Costică, fără răspuns ? Ce-o fi pe la moșie ? Și Manea o fi urzind ceva ? Și se va mulțumi numai să prade și să jefuiască acolo, sau, prinzînd nas, va îndrăzni să-l atace într-un fel și aici, în oraș, la el acasă sau pe stradă ? E drept că pînă acum de așa ceva nu s-a auzit, dar te pui cu ce s-ar putea întîmpla dacă se încurcă lucrurile ? Și în frica asta pentru el, pentru siguranța lui, nu mai era deeît o singură ființă care ar fi putut să-i fie și de ajutor și să-l liniștească : Paraschiva. Dar ea n-o să vrea să-l ușureze, cum n-a mai vrut. Asta era răzbunarea ei. Și în fundul birjei cu coșul ridicat, legănat și înfrigurat de vînt și de stropi de ploaie, Urmatecu începu să se dojenească de tot ce n-a făcut pentru Paraschiva, de a lăsat-o să ajungă cu ura și răzbunarea pînă aici. Dar dacă n-o fi nici una, nici alta și s-o fi purtînd așa pentru că așa a fost învățată ? Și iarăși gîndul întors pe partea cealaltă, a

vrăjmășiei femeii, îl muncea, mai ales în bănuieli de înțelegeri cu dușmanii lui.

De la scandalul de la școală și de la jalnica plecare a profesorului, băieții nu mai știau nimic despre Ciuboțel. Și erau cîteva luni de atunci. Cînd iată că într-o sîmbătă seara, la meditația de engleză, Toderiță a venit cu o veste mare. Aflase de la niște vecini din curtea în care locuia, că a doua zi muncitorii plănuiau o manifestație la „Eforie", în legătură cu răscoalele și că profesorul Ciuboțel avea să ia cuvîntul și el. Dornici să-l vadă și să-l asculte, cei doi prieteni plănuiră nerăbdători cum vor putea ajunge la întrunire. Îi interesa și Ciuboțel, firește, dar îi interesa și întrunirea, că nu mai văzuseră niciodată. Din jurul lor auziseră că orice întrunire e un lucru primejdios și că e bine să te ții departe de el. Și tot din casa bunicului lui Ionică, prinseseră, în zvonul vremurilor turburi prin care treceau, fel de fel de ocări împotriva țăranilor și mai de curînd și a muncitorilor. Baronul Bubi povestise la masă de atacurile violente din *La Roumanie* a lui Take Ionescu împotriva guvernului conservator — în care, de altfel, Take însuși se afla — iar nenea Jean, cumnatul lui Urmatecu, soțul lui Mau, tălmăcea toată campania presei liberale ca binevenită împotriva guvernului conservator. După scena de la „Agricol", Urmatecu el însuși nu mai știa ce să creadă. Lucrurile erau turburi și nesigure. Nenea Jean prinsese o vorbă de undeva și cu ea tuna și trăsnea și înfiera cu ea toate ticăloșiile și nenorocirile care se întîmplau. Se părea că la Senat, după interpelarea șefului liberal, Mitiță Sturdza, în chestia răscoalelor, tot Take Ionescu, ministru de Finanțe, propusese cumpărarea casei Vernescu de către guvern.

— De asta ne arde nouă acum ? răbufnea nenea Jean. Dar e uns Satana, e uns nu glumă, cu bani buni și grei...

— Zi-i „șapte pantaloni" și lasă-l în plata Domnului ! mormăi căpitanul Scarlat, făcînd aluzie la porecla după tată a ministrului de Finanțe. Păcat de deșteptăciunea lui, că e dat cu toate alifiile.

La aceste intervenții, baronul a lăsat capul privind dezgustat în fundul farfuriei. Era una din clipele rare în care își realiza decăderea, simțind lumea în care trăia și masa la care mînca pe degeaba, mediu rămas încă trivial în ciuda tuturor poruncilor de tăcere și înfricoșărilor lui Urmatecu. Iar acesta, nescăpînd nici una din

privirile sau mișcările baronului, se întuneca așa cum a făcut întotdeauna cînd „ai lui" îl descopereau cu adevăratele lor apucături. De bună seamă și Urmatecu și baronul se abțineau de la orice comentar. În afară de supărare, Urmatecu o făcea și dintr-o cuviincioasă rezervă conservatoare (Take Ionescu fiind în guvern), dar și dintr-un gînd interesat. Casa Vernescu, cu grei stîlpi de stuc și aurării, cu tavanele de stejar și lunetele de plafon pictate „de parcă s-ar vedea cerul", cu vestibule, grajduri, șoproane și un manej chiar, era casa cea mai somptuoasă de pe latura de miazănoapte a Podului Mogoșoaiei și învecinată prin zidul manejului chiar cu proprietatea lui. Dacă palatul ăsta l-a cumpărat Take, adică statul, gîndea Urmatecu, de bună seamă că a făcut-o în vederea instalării vreunui minister. Și iată că întregul cartier căpătînd altă valoare și casa lui avea să crească în preț. Aceste considerații îl împiedicau pe bunicul lui Ionică să treacă de partea cumnatului său. Întrucît îl privea pe baron, el o făcea din cauze sentimentale. De aceea s-a și întunecat. Se cunoșteau din tinerețe cu ministrul de Finanțe, erau buni prieteni și nu o dată îl avusese avocat pledant, pe bani buni, firește, în numeroasele lui procese. Barbu avea punctul de vedere al aristocrației, iar nu pe cel al micii burghezii din care ieșise celebrul politician. Cuvintele lui nenea Jean, dar mai ales ale căpitanului Scarlat, nu ar fi fost de închipuit în gura baronului Barbu. E adevărat că porecla și învinuirile au fost spuse fără ură de cei doi mărunți indivizi, că nu și-ar fi avut rost în alt fel. Dar au fost repetate, duse mai departe, așa cum le născocise pizma micii burghezii împotriva unuia dintre cei mai străluciți reprezentanți ai ei, desprins (deși începuse să-și zică „conservator democrat") de grija care i-ar fi creat obligații și de amestecul, puțin trivial, al păturilor mărunte. Dimpotrivă, asimilarea totală a unei culturi străine, formația rapidă a unui temperament foarte dăruit la înalta învățătură franceză, împodobirea unei minți de o mare claritate și precizie cu cunoștințe de specialitate și largi și varii alte cunoștințe, o oratorie limpede, puternic înlănțuită susținută de un glas plăcut, o înfățișare europeană, o grijă vestimentară care se oprea la sobrietatea unei ținute ce-i venea și dintr-o Anglie pentru care Take Ionescu a avut înclinări timpurii făceau din fiul acesta al unui îndoielnic negustor ploeștean cu porecla de „șapte

pantaloni", nu numai un egal al boierilor de la „Jockey-Club", dar și un domn, căruia bucuros mulți dintre ei i-ar fi cedat pasul. Mintea ageră, care îi indica de îndată drumul ce avea de urmat, îl făcea însă pe noul biruitor să treacă de multe ori peste fireștile scrupule și să nu-și vadă interesul decît în interesul celor cărora de curînd s-a asociat. Și aristocrația și marea burghezie îl primeau bucuros.

Despre Take Ionescu și despre cariera lui, nu o dată baronul Bubi Barbu îi vorbise lui Ionică, dîndu-i amănunte, arătîndu-i hărnicia, îndărătnicia omului și biruințele lui. Și baronul nu uitase niciodată să adauge că, în alcătuirea socială de la noi, oricine poate pătrunde, oricît de jos ar fi fost, numai să-i fi priit învățătura, limbile străine și mai ales să se fi legat cu totul de o țară și un popor din Apus, oricare ar fi fost el. Acesta era gîndul lui cel mai larg. Și baronul îi număra pe degete băiatului atîtea și atîtea cariere strălucite, atîtea și atîtea nume mari, fie în politică, fie în știință, fie din învățămînt, purtînd fiecare, în cunoștința tuturor, pecetea culturii din care ieșise.

— Uite Maiorescu, spunea baronul în aceste lecții solemne și de mare învățătură. E neamț pe de-a-ntregul! Nu numai studiile superioare și le-a făcut la universitățile germane, dar și formația din copilărie l-a pregătit, la fel. A fost crescut la Theresianum... Eu sînt sigur că Maiorescu gîndește în nemțește. Și cînd spunea lucrul ăsta, baronul, în trăsăturile moi ale chipului său, punea un fel de înțepenire de mort, iar buzele, roșii și umede de obicei cu zîmbetul lor îngăduitor cînd repeta mereu versul lui Hugo și rostea : „Caracterul înainte de toate", acum se înțepeneau, se țuguiau, se învinețeau ca pentru o șuierătură neauzită. Apoi, după o clipă adăugă : Dar Carp ? Neamț și el, iuncher din tălpi pînă-n creștet... Dar ce caracter ! Și cu aceeași admirație pentru asimilarea lor întreagă în mediile în care au fost la învățătură, el număra (și aceștia erau foarte mulți) pe cei veniți din Franța. Erau și cîțiva medici renumiți printre ei, dar erau mai ales avocați.

Ionică, în ciuda părerilor tatălui său, pe care îl vedea rar, în vacanțe sau de sărbători, nu se putea opri de a nu admira pe acești domni. Deși doctorul Sîntu avea cuvinte aspre pentru baron, pentru parazitismul lui, pentru neaju-

torarea în viață, pentru ideile greșite ale clasei sale sociale, băiatul simțea înrîurirea tot mai mare a acestui om blînd, cu un prestigiu de netăgăduit al titlului și al rostirii corecte și frumoase a limbilor străine pe care le vorbea. De multe ori, la masă, Ionică rămînea cu ochii ațintiți asupra mîinilor baronului, care, în gesturile obișnuite ca și ale celorlalți, știa să pună o eleganță, o mlădiere ce fermecau. Degetele lungi, mlădioase — numai Berta mai avea asemenea degete — cu unghiile îngrijite, trandafirii, pluteau parcă peste lucruri. Iar în degetul cel mic de la mîna stîngă, inelul gros de aur, cu coroana de baronie săpată în el, dădea o greutate ce impunea duhul acesta de aristocrație pe care baronul Bubi Barbu, din toată decăderea lui, îl reprezenta în ochii curioși și ageri, prinzînd cele mai mici amănunte, ai băiatului. Fire înclinată în a se desprinde ușor de cei din mijlocul cărora a ieșit și a se transforma și el, și mai ales neîncetat hrănit de Berta cu admirație pentru aristocrație și pentru distinsele purtări și subțirile îndeletniciri, așa cum baronul Bubi, pe care îl avea sub ochi, era o pildă dintre cele mai izbutite, Ionică nu numai că urmărea îndeaproape lumea aceasta — pe care îl ajuta să o întregească și gesturile actorilor din piesele moderne văzute la teatru — dar încerca să o și imite îndeaproape. De aceea și oamenii mari ai vremii de care baronul îi vorbea cu admirație, cu admirație mai ales pentru „europenismul" lor și potrivirea obiceiurilor și felului lor de a gîndi cu culturile străine, făceau și admirația lui Ionică. Tainic el simțea cum creștea în el încă nelămurită rîvna de a-i ajunge și a fi și el odată la fel.

De aceea, în zilele acestea turburi ale răscoalelor, era cuprins de neînțelegeri și curiozități. Emoțiile sincere, simțite cîndva la țară, fie în scena bătăii de pe marginea șanțului, fie la dobînda luată pe nedrept, nu-i dădeau amintiri care ar fi putut birui în el încrederea și admirația pe care cei din jurul său i-o dădeau în cei mari ai zilei. Întrunirea despre care îi vorbise Toderiță îl atrăgea ca un lucru necunoscut, aproape neîngăduit și în contradicție cu tot ce vedea și auzea în jurul său, și mai ales prin bucuria de a-l vedea pe Iancu State Ciubotel, la care ținea.

Pentru duminica aceea, 11 martie, băieții aveau bilete la teatru, la matineu, așa că în toată liniștea puteau lipsi de acasă. Cînd în fața teatrului Toderiță și Ionică s-au despărțit de Sile, acesta s-a mirat, i-a întrebat unde

se duc şi cînd, în cele din urmă, Toderiţă plictisit i-a mărturisit că se duc la întrunire, Sile i-a dojenit şi i-a ameninţat :

— Treaba voastră dacă vă faceţi de cap ! Dar să ştiţi că vă spun acasă ! şi s-a depărtat, apucînd spre Teatrul Naţional.

La „Eforie", unde se ţinea întrunirea din ziua de duminică 11 martie, era puzderie de oameni. Mai sfios, văzînd o lume în care nu mai fusese, Ionică a pregetat cîteva clipe să intre în mulţime. Toderiţă însă l-a hotărît şi amîndoi s-au strecurat în sală. Vestibulul era plin cu reclame cinematografice „Pathé", fotografii turburi, parcă împroşcate cu nisip, şi altele ale unui teatru de marionete ce dădea regulat spectacole. Iar în urma balului mascat de sîmbătă seară, rămăsese silueta unei enorme paiaţe de carton, rînjită şi cocoşată, aşezată la intrare, printre picioarele lungi ale căreia toată lumea trecea. În sala rece, cu loji de ciment şi coloane puternice, urmele balului se mai vedeau prin colţuri, nemăturate. Maldăre de confeti, de serpentine, de flori fanate, de măşti rupte, de sticle sparte şi de pachete de ţigări goale te împiedicau la mers. Peste tot mai plutea încă miros acru de tutun şi de vin. Cortina era ridicată, iar pe scenă o masă cu un postav roşu, cu sticla şi paharele obişnuite îi aştepta pe vorbitori. Sala era ticsită de oameni. Cei doi prieteni nici nu s-au gîndit să caute vreun loc. Se mulţumiră să se strecoare pînă lîngă scenă, unde, unul lîngă celălalt, pitiţi de un stîlp, priveau şi aşteptau. Ionică, puţin înspăimîntat la început, încetul cu încetul s-a obişnuit şi a simţit ca un fel de linişte în mijlocul mulţimii aştia de muncitori necunoscută lui. Publicul îndesîndu-se din ce în ce, nu o dată a fost prins uşor şi cu prietenie de umăr de mîini puternice, privit cu zîmbet şi cu simpatie şi rugat frumos să facă loc. Cîţiva l-au bătut chiar familiar pe spate. Tinereţea lor şi chiar tunica de liceu erau binevenite. Se simţea că oamenii strînşi aci privesc bucuros tineretul. Şi, ca nicăieri, Ionică a bănuit că se va putea foarte iute împrieteni cu oricare din mulţimea aceasta.

Astfel îşi petrecea noua sa experienţă strîngîndu-l din cînd în cînd pe Toderiţă de mînă, sau dîndu-i cu cotul, cînd pe scenă au urcat cei care aveau să vorbească. Erau cîţiva domni cărunţi, cu bărbi, cînd iată că băieţii s-au

uitat nedumeriți spre scenă, apoi zîmbitori, unul la celălalt. Intraseră rînd pe rînd, după domnii mai în vîrstă, profesorul Ciuboțel, Tălășan și Strapalea. Prietenii lor ! Simțămîntul de siguranță și de bună tihnă sufletească al lui Ionică a sporit. Strapalea era îmbrăcat orășenește, dar cu cizme lungi, tunică neagră și curea peste mijloc. Toți cei intrați au luat loc la masă și iarăși băieții s-au bucurat cînd au înțeles că prietenii lor au un rol de seamă, fiind așezați printre cei dintîi. La dreapta unui domn cărunt, cu barbă albă, care prezida, sta profesorul. Tălășan la stînga lui, iar Strapalea lîngă Tălășan. Apoi ceilalți. În aplauzele sălii, în picioare, ședința s-a deschis. Cel dintîi căruia i s-a dat cuvîntul a fost Tălășan.

Înalt, osos, cu ochii albaștri, aproape albi, pironiți spre fundul sălii și pumnii mari apăsați pe postavul roșu, el a început să vorbească rar, lovind în cuvinte, încărcînd de multe ori două-trei silabe cu intonații grele și intenții puternice. În aceste eforturi ale rostirii se simțea din cînd în cînd accentul ardelenesc. Băieții zîmbeau bucuroși că îl reîntîlnesc și neliniștiți frecau tălpile de podea, așa cum tinerețea își exprimă și bucuria și nerăbdarea.

Tălășan a descris îndelung lumea din care venea, lumea guvernamentală. Mărturisea că nevoile vieții l-au împins să-și cîștige pîinea printre boierii latifundiari, că pîinea lui fusese amară, dar că nu-i părea rău de experiența pe care o făcuse. „În zilele astea grele cînd țărănimea se ridică și noi trebuie să o ajutăm, nu e greșit, spunea el, să ne amintim și de cei care o asupresc." Și Tălășan în murmure, în hohote de rîs sau în aplauze cînd înfiera hotărît, a povestit multe lucruri cunoscute în parte de băieți, trăite la moșia sau în casa lui Scafeș, sau a lui Urmatecu, dar ale căror înțelesuri și legături abia acum le prindeau. Pe oameni mai ales Tălășan avea un dar deosebit de a-i zugrăvi din două-trei cuvinte. Și cei doi prieteni au recunoscut cu surprindere, în ticăloșie, mișelie, avariție și alte păcate, prezentați de vorbitor, pe comandor, pe doamna și domnul Scafeș și pe cei din lumea lor. Firește că cel de la tribună nu rostea nici un nume. Emoționat și de arta lui Tălășan, dar și de cele auzite, de cîteva ori Ionică s-a aplecat la urechea prietenului său șoptindu-i :

— Bine că n-a venit și Sile cu noi !

La care Toderiță nu răspunse. Ridică din umeri și-i făcu semn să asculte. Cuvîntarea lui Tălășan se încheia cu vorbe calde pentru țărănimea care se ridicase pe drept să-și scuture suferințele de veacuri și împotriva așa-zișilor social-democrați „europenizați", care nu vedeau în țărănimea alături de muncitori o putere ce-ar fi fost în stare să ajungă la o luptă împotriva stărilor de lucruri create de burghezie. Se simțea la el stîngăcia unui gînd descoperit de curînd în afirmarea asta. După ziarist au mai urmat cîțiva vorbitori care toți au apărat credința muncitorilor în puterea țărănimii răsculate, căreia îi întindeau o mînă frățească. Și pentru ca să se dovedească și mai mult lucrul acesta, președintele adunării, domnul cu barbă albă, îi dădu cuvîntul unui țăran luptător — spunea președintele — lui Manea Strapalea. Ionică se îmbujoră cînd tînărul a început să vorbească. El rostea fraze scurte precise, cu un glas ca de comandă, scuturînd din cînd în cînd din cap, pentru a înlătura viținoanele negre de păr încîrlionțat care îi cădeau în ochi. Spre deosebire de Tălășan, care descrisese și acuzase o lume larg zugrăvită, cu oameni ridicoli sau răi, dar fără nume, Strapalea, îi acuza pe oameni în faptele lor, numindu-i. Se vedea din rostirea puternică și apăsată a numelor că omului nu-i era frică și că dacă, în loc să fie la o adunare unde mai dinainte întreaga lume era de aceeași părere, s-ar fi aflat între dușmani cu care ar fi avut de luptat, la fel s-ar fi purtat și ar fi rostit. Toate nedreptățile și samavolniciile împotriva țăranilor își aveau locul și oamenii lor. Astfel Ionică a auzit o sumedenie de nume denunțate, unele mai mult, altele mai puțin cunoscute din casa părinților săi. Deodată auzi însă și pe acela al lui Gherasie Baldovin și de îndată și o vorbă despre moșia părinților săi, Bălășoeni. Gherasie Baldovin era arendașul moșiei lor. Firește că faptele arendașului nu erau faptele doctorului Sîntu sau ale mamei sale și cu nimic Ionică n-ar fi trebuit să se simtă rușinat. Totuși, numele moșiei lor, rostit tare în fața mulțimii aștia ca un nume de rușine, ca un loc de ocară în care se întîmplă nelegiuiri, l-a făcut pe băiat să nu se simtă bine. Era ceva din el care era acuzat, înfierat o dată cu numele moșiei lor. Și dorința sinceră și devreme trezită în Ionică de om cinstit, de a nu strica și de a nu vătăma nimănui, și mai ales dorința proaspătă de suflet încă liniștit și curat de a nu culege decît cuvinte bune din

toate părțile, ca toată lumea să fie împăcată, era călcată în picioare, cu brutalitate de Strapalea. Totuși băiatul n-a simțit nici un fel de ură împotriva celui care vorbea. El știa că spune adevărul. Numai o jenă tot mai mare îl cuprindea, de data asta și față de prietenul său Toderiță, căci în toată mulțimea el era singurul care știa că Bălășoenii au o legătură cu Ionică. Și gîndul că Toderiță n-are o povară ca a lui, că n-are părinți cu moșie ca ai lui îl apăsa pe nepotul lui Urmatecu. El se uită pe furiș la prietenul său și-l prinse într-adevăr, pe cînd Strapalea mai rosti încă o dată numele moșiei Bălășoeni, privindu-l ciudat, așa cum nu-l mai văzuse niciodată. Era ceva tăios și aspru în căutătura lui Toderiță. Chiar la vîrsta lor, nedespărțita prietenie nu izbutea să se apere de felurile deosebite de a sta în viață, în două familii altfel dăruite în avere, și mai ales de firile ce începeau la fiecare din băieți să apuce altă cale.

Cuvîntul lui Strapalea, în atenția neclintită a întregii săli, își continua povestirea. Cînd iată că deodată atenția lui Ionică, răvășită în călătoria unui gînd mîhnit, adus de privirea aspră a lui Toderiță, a fost chemată din nou de o frază ritmată, ca de un fel de vers ce-i era cunoscut și pe care-l rostea Strapalea. Vorbitorul denunța ticăloșia dobînzilor cu care proprietarii și arendașii îi sleiau pe țărani și arăta că omul, după ce s-a plătit de banii împrumutați, rămînea încărcat cu încă pe atît, cu dobînzile ce i-au mai rămas de plătit.

— Opt poli au fost, de opt te-ai plătit, și tot cu opt ai rămas ! striga tare, ca pe un strigăt de amenințare, Strapalea.

Cuvintele astea aproape cîntate cu o mare deznădejde, rostite aprig, au căzut ca o măciucă peste cei din sală. O tăcere lungă s-a făcut. Strapalea își trecu mîna prin păr și se șterse pe față, privind în sus ca un biruitor. Ionică tremura. Un fel de neliniște cum n-a mai cunoscut pînă atunci îl cuprinsese. Din mîndrie nu vrea să-i ceară nici sfat, nici ajutor lui Toderiță. De altfel și acesta, de cînd începuse să vorbească Strapalea, se închisese într-o neclintire și, în afară de cîteva priviri aruncate pe furiș colegului său, nu dădea nici un semn de prietenie. Lui Ionică cuvintele acestea rupînd o frază și reluînd-o de trei ori, făcute să impresioneze adînc și să intre în cugetul oricui, îi aduceau aminte de întreaga scenă de la moșie

de lîngă Sultan. Şi neliniştit, frămîntat aştepta cele ce aveau să se mai întîmple. După tăcerea grea a sălii, un murmur s-a ridicat, un murmur ce-şi făcea loc după cuvîntul vorbitorului care îşi oprise discursul. Era un zvon dîrz pe care-l scotea mulţimea asta, zvon făcut din mirări, din protestări şi din împărtăşiri de la om la om. Deodată, de pe la mijlocul sălii un glas bărbătesc răsună puternic :

— Opt au fost, de opt te-ai plătit şi cu opt ai rămas ! Asta să n-o uităm fraţilor !

Murmurul crescu. Larma se făcu tot mai mare pînă cînd un fel de cor aspru, poruncitor, ameninţător începu să rostească scandat şi puternic :

— Opt au fost, de opt te-ai plătit şi cu opt ai rămas !

— Asta-i toată mizeria ţărănimii ! Dobînzile le plătesc, dar capetele rămîn ! strigă acelaşi glas. Şi sala protestă cu un huiet şi o larmă în care nimeni nu se mai putea auzi.

În cele din urmă preşedintele făcu tăcere şi Manea continuă. Ionică sta ghemuit lîngă stîlpul său, de parcă el ar fi fost vinovat de toate. Nu se mai uita nici în dreapta, nici în stînga, ci aştepta. Ceea ce îl stăpînea mai ales era ruşinea, ruşinea de lumea asta multă care huiduia cuvintele pe care el le-a auzit mai întîi, stînd mîndru pe Sultan. În turburarea lui, el uitase cu totul că nimeni nu-l cunoştea aci, că nu exista nici o legătură între el şi sala aceasta şi că nici măcar Strapalea nu ştia că e şi el printre ascultători. Acum faptele pe care le povestea vorbitorul aproape că nu mai aveau nici o însemnătate. I se păruse lui Ionică, strîns în el şi fremătător, că ce a fost mai greu trecuse, cînd deodată glasul tunător al vorbitorului rosti numele bunicului său. Atunci s-a trezit dureros. Creşterea lui izolată, între pereţi zăvoriţi, numai cu cîţiva prieteni şi mai cu seamă între oameni fie obosiţi, fie îndepărtaţi de viaţă, cu preocupări subţiri şi aproape abstracte, i-a dat fiului lui Matei Sîntu, în faţa asprei lupte şi denunţări a bunicului său, o cutremurare adîncă. Peste ruşinea pe care o mai încercase venea acum o frică, o frică de întreagă această mulţime dezlănţuită. Ea ştia precis înspre cine şi încotro să apuce, împotriva cui să se îndrepte. Şi un sentiment de groază pentru soarta lui Urmatecu se legă îndată în nepotul acesta ce se găsea pentru prima dată în faţa unei furtuni adevărate a vieţii. Înspăimîntat, gîndul lui a zburat înspre toţi domnii cei

mari ai zilei despre care îi vorbise baronul, care puteau şi trebuiau să-i apere. De la ei aştepta o scăpare. Şi o clipă îngrozit şi ruşinat, Ionică se simţi desprins de toată sala aceasta pe care la început o privise cu simpatie. Acum ea se pornea cu toată ura împotriva alor săi. Cuvîntarea lui Strapalea se sfîrşi într-un tumult, în protestări împotriva asupritorilor şi în manifestaţiuni pentru ţărănime. După el, s-a ridicat să vorbească profesorul Ciuboţel. De sub ghemuirea furtunii prin care a trecut, Ionică se limpezi puţin. Avea mai multă încredere de data asta. Îl cunoştea mai bine pe profesor. Îl ştia că e prieten al tatălui său. Şi băiatul cu sufletul şi cu mintea speriată, dînd din colţ în colţ, căuta un refugiu, o siguranţă la o cunoştinţă mai bună şi mai îngăduitoare. Pentru prima dată, faţă de asprimea adevărului care venea peste ai lui şi peste el, Ionică se simţi înclinat să ceară protecţie pe hatîr, pe prietenie. Simţămintele astea noi, răvăşite, turburi, ieşind unele din celelalte ca întregiri sau ca simple apărări de groaza în care era, ridicau şi prăbuşeau cugetul băiatului.

Profesorul a început înecat şi cu vorba tăiată să dea dreptate celor care au vorbit înaintea lui. Apoi, înflăcărîndu-se, găsindu-şi un glas tot mai puternic şi răsunător şi gesturi lungi, tremurate, de acuzare, zvîrlite în tremur pe deasupra sălii cu braţele şi mîinile lui osoase, el ajunse în sfîrşit la chestiunea cea mai gravă, la scopul adevărat al întrunirii şi anume la protestul muncitorilor împotriva represiunii armate a răscoalelor. Cu darul său de a evoca mai larg şi mai adînc, făcînd să răsune în el mai turburător decît în vorbirea lui Tălăşan suferinţele ţăranilor, Iancu State Ciuboţel, dintr-o convingere de neclintit, cu vorbe şi intonaţii ale unei adînci omenii, chema oştirea la o trezire de sub o oarbă disciplină, dar şi la nesupunere. Profesorul îi ruga pe ofiţeri, dar mai ales pe soldaţi, să nu uite că în faţa puştilor lor nu stă inamicul, ci fraţii lor din mijlocul cărora au ieşit. Şi printr-o lungă amănunţire, cu o vorbă ce era pe înţelesul tuturor, el a pătruns pînă în cea mai adîncă analiză a stărilor sociale, arătînd iarăşi, într-un larg tablou de fericire colectivă, ce ar putea fi viaţa unui neam întreg, dacă o parte din el nu s-ar lăsa ispitit de dragul unor nelegitime cîştiguri, împilînd pe ceilalţi. Şi zugrăvind starea asta, Ciuboţel, crunt la înfăţişare,

cu barba răsfirată, cu plămînul sufocat, luptînd din şubrezenia sănătăţii sale şi cu gîndul şi cu vorba, în faţa atîtor sute de ascultători, chema totuşi convingător spre o bucurie largă de viaţă, pe care o făcea tuturor simţită. Pentru acest înalt ideal, cu convingere reîntorcîndu-şi cuvîntul, el venea la rugămintea către armată de a nu trage şi de a nu îneca în sînge o mişcare violentă poate, dar pornită din suferinţă şi pentru adevăr. În cuvîntul acesta al profesorului Ciuboţel, îmblînzit, chemînd la înţelegere, cuvînt rostit fără ameninţare, Ionică Sîntu, din spaima lui, a găsit adăpost. I se părea că s-a oprit deodată tăvălugul monstruos ce trebuia să treacă peste el şi ai lui şi simţămîntul de linişte şi bună înţelegere pe care le avea sădite în el îşi găsiră o siguranţă. Aproape că se întorsese iarăşi la starea de la începutul adunării, cînd o rumoare se porni în sală şi cu mîinile lui deşirate întinse de-a lungul trupului, privind în fundul sălii fără să clintească, Iancu State Ciuboţel tăcu, aşteptînd.

Pe drumul din mijloc, dintre staluri, intrară poliţişti şi soldaţi. Pe scenă urcară agenţi ai poliţiei şi ofiţeri. Cei de la masa roşie se ridicară şi urmară lungi parlamentări. Pe lîngă toate zidurile erau înşiraţi jandarmi, ca şi la ieşire. Nimeni nu mai avea voie să miste. Începură din mijlocul celor adunaţi fluierături şi huiduieli. Cîţiva au încercat să frîngă cordonul de ieşire, dar n-au izbutit. În învălmăşeala aceasta cei doi băieţi s-au apropiat unul de celălalt, s-au privit speriaţi şi ţinîndu-se de mînă au încercat să-şi facă loc prin mulţime. Mergeau cu greu pitulîndu-se şi aruncînd din cînd în cînd cîte o privire spre scenă. Acolo oamenii nu mai erau atît de luniştiţi ca la început. Strapalea se zbătea între doi jandarmi care îl ţineau de braţ, iar un ofiţer şi un comisar, discutînd violent cu Tălăşan şi cu profesorul, le făcea semn cu mîna să coboare de pe scenă, invitîndu-i să treacă peste o scară îngustă de lemn. Domnii ceilalţi cu barbă şi toţi cei de la masă erau de asemenea înconjuraţi de poliţişti şi de ofiţeri. Cu greu cei doi prieteni şi-au făcut loc pînă la ieşirea din sală. Şi profitînd într-o clipă că toţi cei care păzeau uşa au trebuit să ţină piept unei năvale ce venea din partea cealaltă, uşori şi mărunţei cum erau, ei au trecut în vestibulul teatrului. Aci se credeau în sfîrşit scăpaţi cînd văzură cu surprindere că mai era un cordon, şi poate şi mai strasnic, la uşa cea

mare de la ieșirea ce dădea în bulevard. În vestibul înghesuiala era mult mai mică și Toderiță și-a dat seama de primejdia de a fi mai degrabă descoperiți. De aceea îl trase pe Ionică după el înspre ascunzătoarea din spatele unui pilastru, lîngă uriașa paiață de carton. O frică mare îi cuprinsese pe amîndoi, mai ales că din sală venea acum o rumoare în care nu încetau fluierăturile, huiduielile și comenzile după care se făcea liniște cîteva clipe și se auzeau tocurile soldaților, bătînd din cizme, primind la dreapta sau la stînga și încheind rîndurile. Aci au stat cîteva clipe, cînd Ionică a simțit o mînă pe umărul lui. Toderiță la fel fu înșfăcat.

— Voi ce căutați aici, puștamalelor ? Liceeni sînteți voi ? O să vedeți voi pe dracu ! Și amîndoi pumnii se strînseră și îi aduseră pe băieți, ca într-o figură de dans, în fața unui comisar de poliție, gros, duhnind a vin și a mahorcă. Pe o față grasă și lată, roșie de băutură, sub un nas cît o pătlăgea, se răsuceau ca doi covrigi, unși și ridicoli, mustățile. Ochii mici, leneși, ascunși în cărnuri puhave, pluteau în aburi.

— Așa, haimanale spurcate ! La întrunire, hai ? Las' că o să vă dau eu întrunire ! Și zgîlțîindu-i din răsputeri și înghiontindu-i îi împinse spre ușă.

— Mișcă, mișcă, n-auzi ? ! Le urla cît putea [împingîndu-i] cu pumnul în spate.

Purtați de comisarul care îi arestase, băieții au trecut printre cordoane și au ieșit în bulevard. Se înserase. Ploua ușor și se aprinseseră luminile. Tramvaiele treceau cu zgomot în sus și în jos. Ionică arunca o privire la cei ce călătoreau indiferenți de ceea ce i se întîmplă lui și gîndea : „Ei sînt liberi și pot face ce vor !" Pentru prima dată el simțea lipsa libertății nu ca pe o simplă pedeapsă de-a Bertei, ci gravă, nemiloasă și lucrul acesta îl durea și îl înspăimînta. A încercat să-i comunice gîndurile lui Toderiță.

— Nu, să nu vă prind că vorbiți, că vă fac piftie ! urlă comisarul. La secție să vorbiți, nu aici !

Pe trotuarul din partea teatrului n-avea nimeni voie să stea. Curioșii și gură-cască erau strînși pe trotuarul din față.

— Treceți ! le urlă comisarul.

Și cînd băieții au intrat în mulțimea de dincolo, care privea, au auzit în urma lor glasuri ascuțite de femeie :

— Rușine să vă fie ! Băieți de școală ! Și glasuri de bărbat : Haimanale ! Păcat de bieții părinți !

Hula mulțimii de care se rușinase în sală cînd se îndrepta spre oameni și spre locuri de care nimeni nu știa că au vreo legătură cu el, acum, cînd înspre el însuși se îndrepta, Ionică o resimți mai puțin. Dîrzenia sub nedreptate și mai ales dezgustul și disprețul pentru comisarul în puterea căruia se aflau îl făcu să nu mai simtă nici rușine, nici durere. Străbătea cot la cot cu Toderiță mulțimea, neștiind încotro se vor duce. Printre atîția oameni strînși, comisarul mai greoi rămînea cîte-odată cîte un pas în urmă, cu mîinile întinse spre ei. La o astfel de înghesuială băieții au auzit deodată, aproape șoptit pe cineva din dreapta.

— Fedor Gheorghevici, Ivan Mateevici, sînt bucuros că vă văd aici !

Cei doi prieteni au ridicat capetele ca treziți din somn. Au privit înspre partea de unde venea vocea și în bătaia unui felinar n-au văzut decît pe un domn înalt, cu o barbă roșcată și ochelari negri. I-a privit cîtva timp, apoi s-a făcut nevăzut.

— Mișcă, mișcă, ce te-ai oprit ? îi îmboldi de la spate comisarul.

Băieții s-au privit cu înțeles și au zîmbit. Întîlnirea asta îi înviorase și le dăduse curaj ; întîlniseră un prieten de demult, din primele zile de pe „Sulina" și de la mare... Era prietenul lor Ivan Maximovici, marinarul revoluționar.

La comisariatul din Pasajul Român au fost ținuți să aștepte într-o cameră murdară. Comisarul-șef, bătrîn și plictisit, isprăvise tocmai un interogatoriu al celor arestați mai înainte. Trăgea cu sete dintr-o țigară groasă, încrucișînd pe nas și pe gură fumurile ce-i veneau din adîncul plămînilor și care se vedea că-i fac o mare plăcere. Cînd comisarul care i-a adus pe băieți i-a dus la șef, a luat o atitudine respectuoasă și a spus :

— Să trăiți, domnule comisar-șef, am adus încă doi. Bătrînul a ridicat încet capul dintr-un dosar. Văzîndu-i pe cei doi liceeni în fața lui, se îmblînzi și zîmbi ușor :

— Ce sînt ăștia, Tănăsache ? întrebă el cu un glas blajin și puțin ironic.

— Conspiratori, domnule comisar-șef, i-am cules la întrunire, spuse grăbit comisarul, dînd cu podul palmei

pe chelia lui congestionată, pe care o șuviță de păr trasă de lîngă urechea stîngă nu vrea să se potolească.

— Ce-ați căutat acolo, mă cîrlanilor ? se adresă comisarul-șef către băieți.

— Am vrut și noi să vedem, domnule... începu Toderiță pripit.

— Ce să vedeți, mă, că nu era nimic de văzut, tuși el înfundat. Apoi, după o pauză : Cum vă cheamă, ai cui sînteți ?

După ce și-au spus numele și profesiunile părinților, Ionică ar fi vrut să adauge și pe acela al bunicului său, la care stătea. Cu cîteva clipe mai înainte, cînd a fost arestat, așa ar fi făcut. Acum un sentiment turbure de jenă și inutilitate îl făcea să se abțină de a vorbi de bunicul său, moșier. Îl împiedica de la aceasta și întîlnirea de pe trotuar și un fel de rușine față de Toderiță, care nu putea aduce un asemenea titlu în apărarea lui. Comisarul-șef se uita la ei blajin și tocmai căsca gălăgios întinzîndu-se din toate încheieturile, cînd un alt comisar mai tînăr dădu buzna în cabinet. Emoționat, răsuflînd greu, noul venit abia de putu să îngîne :

— Am onoarea a vă raporta că unul dintre delicvenții principali ne-a scăpat !

Comisarul-șef, căruia toată povestea asta cu întrunirea îi era complet indiferentă, fiind un pasionat crescător de porumbei, la care îi sta mereu gîndul, simți că a venit totuși clipa în care trebuia să se supere. De aceea el trecu la manifestările de nevoie. Bătu cu pumnul în masă și strigă cît îl lua gura (strigă ca la munte, cu glasul cel mai tare, dar fără mînie) :

— Care și cum ? Raportează !

— Manea Strapalea, răspunse comisarul nou venit. El e agentul de legătură al țăranilor răsculați cu mișcarea muncitorească.

— Sînteți niște mămăligi ! stropși printre dinți comisarul-șef neavînd ceva mai de ocară la îndemînă. Și cum a fost ?

— Cînd am ieșit cu arestatul în mulțime, el s-a smucit din mîinile oamenilor și a luat-o în goană în jos, înspre „Belvedere". Aci se pare că-l aștepta unul înalt, cu barbă roșie și ochelari negri — așa am aflat de la martori — care s-a urcat cu el într-o birjă cu coșul ridicat și au pornit-o înspre Podul Gîrlii.

Ionică și Toderiță se uitară iar unul la celălalt și zîmbiră. Nimeni din jur n-a luat în seamă zîmbetul lor.

— Și ăilalți doi ? întrebă cu aceeași grea prefăcută mînie șeful.

— Arestați, să trăiți, în grija domnului maior de jandarmi.

Comisarul-șef simți ca o ușurare și o bucurie că s-a terminat așa. Se uită în jurul lui pe birou. Nu știu pe ce să pună mîna mai întîi, pe toc sau pe țigară. În cele din urmă se hotărî pentru țigară. O aprinse, trase cu sete, cercetă pe noul venit și după o tăcere se uită la băieți și iarăși cu glasul blînd :

— Duceți-vă, măi băieți acasă, și altă dată să nu mai faceți. Dă-le drumul, Tănăsache, și nu-mi mai veni cu plevușcă d-asta !

— Sînteți liberi, găsi de cuviință să repete comisarul cel gras. Ionică se lumină la față și cu un zîmbet încercă chiar să fugă. Toderiță l-a apucat însă de mînecă și-l reținu cu putere. Apoi, liniștit, către comisarul-șef :

— Bună seara, domnule comisar, și vă mulțumim.

Și cu un pas rar lîngă care îl silea și pe Ionică să meargă, ieșiră din comisariat.

Cînd au urcat două cîte două treptele din pasaj spre Calea Victoriei, Toderiță îi spuse grav prietenului său :

— De ce să-i lăsăm să creadă că am făcut o faptă necugetată și că am fost buni bucuroși că ne-au iertat ? Ai auzit că profesorul și Tălășan sînt arestați ? O să aflu eu ce s-a mai întîmplat cu ei... Și o porniră cu pasul întins.

Se înserase de-a binelea. O burniță de martie udase strada, în luciul căreia tremurau razele felinarelor. Cînd au trecut pe la Finanțe, la ceasul luminat era nouă și un sfert.

— Vii la noi ? îl întrebă Ionică pe amicul său, aproape cu sfială, dar și cu rugăminte în glas.

— Sigur să viu. Doar n-o să te las singur. Să ne certe pe amîndoi, că împreună am fost, răspunse Toderiță. Cînd au cotit strada, au luat-o la fugă.

Paraschiva îi aștepta nerăbdătoare în poartă.

— Unde ați fost, Nicuță maică, zise ea și-l luă pe Ionică în brațe. Aici e foc și pîrjol !

— La întrunire, răspunse scurt Toderiță.

— Și ne-au arestat ! adaose cu oarecare ifos Ionică.

— Păcatele mele, ce-o să pățiți, făcu femeia. Sile a fost p-aici și v-a și pîrît și bătrînul tună și fulgeră.

Intrară în curte și prin ușa din fundul geamlîcului se strecurară pînă lîngă sufragerie, unde era încă lumină. Două tacîmuri mai așteptau pe masa pusă. Băieții, înfometați, bucuroși s-ar fi așezat să înbuce ceva, dacă dinspre iatacul lui Urmatecu n-ar fi venit larmă de ceartă mare. Un glas de femeie răgușit, cînd țipa de lua casa foc, cînd începea să bocească.

— E coana Frosa, sora lui domnu, îi lămuri Paraschiva. Se bocește, cică i l-au adus acasă pe fiu-său, pe domnu Costică, bătut măr și cu picioarele frînte. Cică ar fi pus oamenii de la Bobești și de la Bălășoieni împotrivă-l... Da' domnu l-a trimis acolo ? !

În aceeași clipă o ușă se deschise și apăru Berta, din birou. Era nervoasă și nu-și putea stăpîni frămîntarea mîinilor :

— *Endlich !* îi spuse ea aspru lui Ionică. *Um Gottes Willen, Kind, so ein Unfug... Dein Grossvater brummt und schimpft seit zwei Stunden* *... apoi adresîndu-se iute lui Toderiță, care parcă ar fi vrut să spună ceva, continuă pe același ton, pe românșete :

— Dumneata să taci, Toderiță, că numai dumneata ești de vină. Și el a greșit că te-a ascultat, dar dumneata l-ai scornit... Și întorcîndu-se cu dragoste înspre Ionică, Berta îl mîngîie, acum putîndu-l ierta, după ce a găsit pe adevăratul vinovat.

Ionică simțea cum împotriva lui Toderiță se năpustește, în dorința de a-l apăra pe el. Și neputînd suferi nedreptatea, se depărtă de lîngă ea, rostind :

— Nu, *Fräulein*, amîndoi sîntem vinovați. Și au rămas așa, cu toții ascultînd.

Prin ușa deschisă, de dincolo de birou, tot se mai auzea cearta dintre Urmatecu și soră-sa.

— Dumneata l-ai trimis, dumneata mi-ai nenorocit băiatul, pentru moșia dumitale, țipa Frosa cît îi lua gura, că mi l-au adus mai mult mort decît viu. Așa cum era el, mă ținea, că acum am rămas pe drumuri... pe drumuri... c-am să-mi pierd băiatul și dumitale puțin îți pasă...

---

* În sfîrșit. Pentru numele lui Dumnezeu, copilule, ce nebunie ! Bunicul tău bodogănește și înjură de două ceasuri... *(germ.)*

— Ţi-am mai spus că am eu grijă de voi, se auzea vocea groasă şi plictisită a lui Urmatecu. Dar Frosa începea mai tare pe măsură ce frate-său făgăduia mai mult...

— Oleo ! Costică maică, ce a fost să se întîmple cu tine... Costică maică, băiatul meu...

— Că huo ! se auzi deodată urletul bătrînului. Bocetele Frosei încetară ca prin farmec. Na bani şi du-te acasă ! Am să-ţi mai trimit eu, n-avea grijă... Apoi se deslușiră paşi tîrşiţi şi uşa din faţă, de la intrare, trîntindu-se cu putere. Frosa plecase. După cîtva timp, glasul coanei Miţa, care se afla acolo, dar nu spusese un cuvînt în toată cearta asta, se ridică :

— Da' ce, dumneata l-ai trimis să-l omoare ? Că cine ştie ce-o fi făcut ? Dar e bună Frosa de gură, n-o ştiu eu ? Urmatecu însă părea că n-o aude.

După un răstimp el întrebă încet :

— S-o fi-ntors băiatul ? Nu mă culc pînă ce nu ştiu ce-i cu el. Ia du-te de vezi... şi coana Miţa cu paşi mărunţi porni prin birou spre geamlîcul în care, între Berta şi Paraschiva, băieţii aşteptau rîndul lor.

Era zece trecute cînd au intrat în iatacul lui Urmatecu. Ionică îl strîngea de mînă şi-l ţinea lîngă el pe Toderiţă, iar în urma lor, cu paşi mărunţi, fără zgomot, venea Berta. Ea îi întovărăşea pe băieţi nu atît din îndatoririle ei de educatoare, care trebuia să fie faţă la o straşnică lecţie de morală a bunicului, cît mai mult din dorinţa de a-l apăra pe Ionică. După mînia bătrînului, se temea ca băiatul să nu fie certat prea tare sau pe nedrept.

Camera în care au intrat era încăpătoare, dar scundă şi plină de mobile grele. Un pat de bronz sta pregătit pentru noapte. Lîngă el un scrin înalt de nuc cu o plită de marmoră. Pe scrin şi pretutindeni pe mese multe lucruri, toate de preţ, din vechea moştenire a bătrînului baron. Ceasornice în tocuri de piele, ouă de struţ legate în alamă, flacoane groase de cleştar răsucit, cu dopuri de argint şi, într-un dulăpior de sticlă, sticluţe de parfum cu mirosul greu de paciuli şi ylang-ylang. Preţuirea acestor lucruri se vedea uşor, dar tot atît de uşor se vedea că ele începuseră să îmbătrînească. Veneau dintr-o altă lume, slujiseră altcîndva şi altcuiva şi acum se refugiaseră aci parcă de frica lucrurilor noi, cu alte croieli,

cu alte volume și culori, cu alte înfățișări. În odaie era călduț și mirosea a hîrtie de afumat. Pe scrin, tot atît de veche și demodată, o lampă înaltă de Sèvres, cu o scenă pastorală pe pîntecul ei și cu un glob alb, dădea o lumină lăptoasă din flacăra măruntă de ulei de rapiță cu care ardea. Urmatecu fuma și își bea a treia filigeană de cafea. Era într-un halat larg de catifea neagră, cu o tichie tot de catifea pe cap și papuci brodați. Îmbătrînise. Pungile de sub ochi se măriseră, gura se închidea greu, buzele erau învinețite, mustățile se răriseră și omul arunca în jurul lui o privire obosită și împrăștiată. Cînd au intrat băieții, i-au rîs ochii de bucurie. S-a uitat la nepotul său cu multă dragoste și mai că l-ar fi sărutat, dacă nu și-ar fi adus aminte că trebuie să fie mînios. De aceea mîngîind o chisea galbenă de cleștar plină cu tutun subțire ca fideaua, el vorbi apăsat, cătînd în pămînt :

— Bine, moșule, să-mi faci dumneata una ca asta ? Soției, fiicei, ginerelui și nepotului, Urmatecu le vorbea cu dumneata. Nu tutuia decît pe slugi și liota nesfîrșită a rudelor sărace din partea coanei Mița.

Ionică, învățat cu răsfățul bunicului, a înțeles de la început că aici nu e mînie și că deci nu încape iertare. Bătrînul era așa cum a fost întotdeauna cu el : îngăduitor. De aceea băiatul, ieșit ca de sub o apăsare, o luă înainte pe un ton de rîzgîială :

— Am fost și noi la întrunire, Bubule ! Ba și la poliție, zău c-am fost !

Ultima noutate l-a mișcat pe bătrîn și l-a și înspăimîntat. Toate întîmplările din aceste zile puseseră o groază în el și în mijlocul acestei groaze nu și-l putea închipui pe Ionică arestat. În zilele astea pline de primejdii, care puteau să sară de unde cu gîndul nu gîndeai, Urmatecu nici nu vrea să-și închipuie măcar că nepotul său ar putea umbla departe de ei. Parcă ar fi fost în fața unei bariere trase pe șosea cînd trece fulgerul și Ionică i-ar fi scăpat și s-ar fi dus să se joace pe șine. Neliniștit de simțămîntul acesta, Urmatecu își găsi în sfîrșit, din frică, dar nu din mînie, o vorbă mai aspră :

— Nu face ca dumneata, un băiat de familie bună, să te iei după derbedei !

Toderiță, care rămăsese ceva mai în urmă, ridică fruntea privindu-l întrebător pe Ionică. Se știa prietenul lui,

primit de părinții și bunicii lui ca un frate. Niciodată nu i s-a adus nici cel mai mic cuvînt de ocară ; ba, dimpotrivă, adeseori era dat ca pildă de hărnicie și bunăpurtare. Și iată că acum, deodată, i se aruncă în față un cuvînt greu, pentru că la nimeni alt, în afară de el, nu se putea gîndi Urmatecu. De aceea băiatul făcu un pas, puse mîna pe umărul colegului său, ca și cum ar fi vrut să-și întărească mărturia, și zise apăsat :

— Pe Ionică eu l-am luat la întrunire ! Era sigur, în gîndul său încă de copil, că totul se va liniști cu răspunsul acesta.

Abia atunci însă opreliștea pe care Urmatecu o simțea în el din dragostea pentru nepotul său căzu. Mînia sa se întregi și-și găsi adevărata rostire :

— Și crezi că asta vă iartă pe amîndoi ? Bătrînul, dintr-un fel de întîrziată jenă, în clipele astea îl mai unea și pe Ionică cu prietenul său în dojană.

Dar de îndată, apăsarea reveni jignitoare :

— Da, am zis „derbedei" și bine am zis, că altfel nu se poartă cineva cînd îl împinge pe băiat la lucruri împotriva familiei sale, că părinții lui Ionică sînt oameni de ispravă. Așa că știi dumneata.

Toderiță abia acum simțea că se înșelase. El lăsă mîna de pe umărul prietenului său și cu greu își căută cuvîntul care nu venea. În vremea aceasta dojana lui Urmatecu continua, hotărît pornită numai împotriva lui :

— Noi, tinere, te-am primit la noi ca pe copilul nostru. Te știam băiat bun. N-aveai ce să-i strici băiatului nostru... Dar acum văd că dumneata ai și alte apucături. De unde le-oi fi luat, dumneata știi... treaba dumitale... umblă cu cine vrei... cu haimanalele podului și cu cine știi, dar pe băiatul nostru n-ai să ni-l strici... Ne-am înțeles ? Și Urmatecu îl amenință cu degetul.

În tăcerea ce a urmat, se auzi încet plînsul lui Toderiță. El însuși se crezuse mai tare. Dar cînd cu răsteală și asprime Urmatecu i-a aruncat toate vorbele astea grele în față, a simțit cum îl podidiră lacrimile. Și și-a-ngropat fața în mîini și-a început să plîngă. Berta rămăsese nepăsătoare la toată scena. Pentru prima dată se înțelegea cu Urmatecu. El rostise cu mai multă putere și autoritate gîndul ei. Urmatecu se uită fără milă la Toderiță, care își lăsase fruntea pe pat. Mutîndu-și apoi privirea asupra nepotului său, îi zîmbi și bătînd cu

podul palmei ușor pe un scaun scund, de catifea, cu ciucuri, ce era lîngă el, îl chemă pe Ionică să șadă. Gestul avea ceva duios și împăciuitor, ca pentru un copil mic sau pentru un cățel.

Atunci Ionică a mai simțit o dată ceea ce simțise la întrunire, dar într-un alt fel: mai tare, mai ascuțit. Între bunicul său și Berta, care, amîndoi, pentru ca să nu se atingă de dragostea lor pentru el, se repeziseră împotriva lui Toderiță făcîndu-l să plîngă, Ionică simți aceeași rușine, dar mai adîncă, mai aproape, mai arzătoare, deoarece îl privea numai pe el. Însingurarea asta în dragostea lor îl turbură. Îi era rușine nu numai că sta în viață în atîta avere a părinților săi, ca la întrunire, dar ceva mai mult acum că sta în atîta dragoste nedreaptă și jignitoare pentru alții și mai ales pentru cel mai bun prieten al lui. Ionică îl iubea sincer pe Toderiță. Privirile de la „Eforie" i le uitase și i le iertase. Acum era mîhnit de durerea lui. Apropiindu-se, el se plecă peste umerii lui, încercînd să vorbească. De cum l-a simțit, Toderiță a început să plîngă mai tare, ca întotdeauna cînd într-o durere vine și un pic de mîngîiere. Acum se scutura tot și plînsul său umplea casa. Atunci Ionică a simțit iarăși în el — ca și la țară, ca și la școală — în fața nedreptății, răzvrătirea. Răzvrătirea mai ales împotriva bunicului său. Și-a ridicat brațele de pe prietenul său și s-a întors înspre Urmatecu. Acesta, judecînd după el însuși, a crezut că totul a trecut, că bruma de compătimire s-a șters și că nepotul său vine iarăși spre dragostea bunicului, unde îl așteptau daruri și bucurii. Dar bătrînul se înșela. Fiul fiicei sale îl depășise de mult și ca simțire și ca înțelegere, chiar din fragezimea lui. Spre bunicul său ce-l aștepta primitor și cu zîmbetul pe față, dar nedrept față de prieten, Ionică făcu un pas căutînd în gînd tot ce ar putea să-l turbure și să-l mînie mai mult. El căuta o grabnică răzbunare a lui Toderiță și o despovărare a lui însuși. Dragostea asta nedreaptă și rușinoasă în care se afla îl înăbușea și îl neliniștea tot atît cît îl rușinase moșia și averea părinților săi denunțate la întrunire, în fața sutelor de oameni. Nepotul căută ceva care să-l supere și să-l îngrozească pe bunic. Și în fața încă zîmbitoare a bătrînului, în cele din urmă el aruncă aproape cu liniște, ca pe o vorbă de mult împăcată, dar cu dîrzenie:

— Știi, Bubule, că la întrunire a vorbit și Strapalea... (Băiatul își aminti într-o clipă cum, după scena cu Sultan și după arestarea lui Manea, bunicul său dăduse în grijă mare pe arestat șefului de post și cum mai în urmă îl trimisese pe Costică Ulmeanu pe urmele lui.) De Manea se teme și se mînie de cîte ori aude de el, își spuse băiatul și nu se înșelă.

De unde pînă atunci, în prefăcuta lui supărare, Urmatecu nu-și ștersese un zîmbet din ochi, acum se întunecă. Mestecă în gol, de cîteva ori din gura lui veștedă, făcînd să-i joace mustățile lungi și cu o dungă între sprîncene își fixă privirea neîmbietoare și rea.

Se vedea cum o furie lăuntrică punea stăpînire pe el și creștea. S-a ridicat greoi de pe fotoliu, și-a scuturat halatul și a început, frînt, dar cu pași încă siguri, să umble prin încăpere. Băiatul și cu Berta îl urmăreau în tăcere. Simțeau că vine furtuna. În cele din urmă bătrînul se opri și zise înfundat :

— Strapalea, hai ? Te-ai dus să-l asculți pe tîlharul ăla ? și după o scurtă pauză în care luă și dădu de pămînt o ceașcă subțire de cafea ce se făcu țăndări :

— Știai că mă dușmănește, și dumneata acolo te-ai dus... că acum nu mai ești copil și-ți dai seama de toate...

Pe măsură ce creștea și se dezlănțuia mînia lui Urmatecu, Ionică simțea o ușurare. Se bucură că nu se înșelase și parcă supărarea bătrînului îl depărta de el apropiindu-l de Toderiță. Nici urmă din teama cu care a intrat în odaie nu se mai simțea la băiat. El sta dîrz și-l înfrunta pe bătrîn. În cele din urmă îi veni un gînd. Și neavînd încă, din nepriceperea sa, ce să răspundă frămîntărilor de fraze, neavînd încă obișnuința unei certe crunte și adevărate, el aruncă deodată cuvintele care-i cîntau în urechi :

— De opt ai fost, de opt te-ai plătit și de opt ai rămas !

Bătrînul s-a oprit ca și cum i-ar fi pus cineva mîna în piept. A ridicat capul și a ascultat cu atenție, de parcă ar fi vrut să prindă un strigăt de departe. A strîns pumnii și s-a uitat crunt la băiat :

— N-ai uitat-o, nagodă spurcată, mormăi el.

— Toată sala o cînta la întrunire și spunea și numele dumitale, răspunse băiatul.

Acum Ionică își dădea seama că slobozise vorba cea mai mare și usturătoare din cîte ar fi putut rosti. De

aceea, cu toată hotărîrea lui, a închis ochii cînd a legat cuvintele, ca şi cum s-ar fi aruncat într-o prăpastie. Ionică se răzbunase de toate : şi de ruşinea şi de nedreptatea faţă de Toderiţă, dar şi de ruşinea lui de-acolo, din sala cu sute de oameni. Sentimentele astea noi, necunoscute pînă atunci, clocoteau în el.

Urmatecu se îneca. Apropiindu-se de nepotul său, se destinse din toată făptura şi cu vocea groasă ţipă, arătînd cu mîna peste umărul băiatului :

— Astea numai derbedeul ăla te-a învăţat ! Şi parcă s-ar fi repezit la Toderiţă, care se ridică şi el, aşteptînd. Berta ea însăşi, văzînd tot ce se întîmplă, îşi ieşise din nepăsarea cu care a intrat.

— Să nu te apropii de el, Bubule, m-ai auzit ? strigă Ionică în primejdie mare.

— Să nu mă apropii ? Atunci uite-ţi învăţătura de minte... şi Urmatecu, ridicînd mîna lui lată, trase o palmă puternică nepotului său. Apoi mai făcu cîţiva paşi şi se prăbuşi în fotoliu.

Ionică simţi cum tot sîngele îi năvăleşte în tîmple. Nu se mai întîmplase niciodată aşa ceva. Bunicul său nici măcar nu-l certase vreodată. Arsura de pe obraz era încă puternică. Băiatul se uită în jur. Nu ştia ce să facă. Berta se apropiase de el. Deodată Ionică se trezi ca dintr-un vis urît şi aruncîndu-se asupra lui Toderiţă îl luă în braţe şi-i acoperi faţa cu sărutări. Îl săruta tare, cu zgomot, pe amîndoi obrajii, des, îl săruta mult, ca bunicul lui să vadă şi să audă... Şi s-a răzbunat şi în acest fel de ruşinea pe care o simţea şi de palma pe care o primise.

Prin casă toţi umblau mohorîţi şi tăcuţi de parcă ar fi fost cineva bolnav. De două zile de cînd Urmatecu îşi pălmuise nepotul nimeni n-ar mai fi vrut să-l mînie pe bătrîn şi să-l mîhnească pe băiat. Singură Berta stăruia pe lîngă Ionică să se ducă să-şi ceară iertare, dar băiatul întîrzia. Nu înţelegea, după felul judecăţilor lui limpezi şi drepte pe care de la însăşi Berta le învăţase, de ce să-şi ceară iertare cînd nu era vinovat, căci Ionică înţelesese că din alte părţi venea fapta bunicului său, iar nu din neascultarea lui. Zi de zi Berta cedase judecăţilor elevului său, pentru ca la urmă să recunoască numai o jumătate de dreptate, dar să şi adauge că aşa e frumos,

că așa e cuviincios, că cel mai mic, chiar dacă el are dreptate, trebuie să se umilească în fața celui mai mare. Hotărîrea asta, de-a gata făcută, nu se lega cu nimic în mintea băiatului care se opunea și se răzvrătea acestui fel de a gîndi. Totuși față de stăruințele — rugămințile aproape ale Bertei și ale Paraschivei adause — Ionică se învoi să ceară iertare bunicului său.

Intrînd în iatacul bătrînesc a treia zi de dimineață, la vremea ceaiului, se opri în prag și zise cu jumătate de glas neconvins :

— Iartă-mă, Bubule !

Urmatecu l-a chemat lîngă el, l-a sărutat și i-a făcut un dar, spunîndu-i : „Să nu uiți că m-ai supărat !" Și a plecat să se spele.

Ionică rămase privind lung la obiectul dăruit. Erau, într-un cadru de lemn de nuc, frumos și cu grijă sculptat, înfățișînd un cap de cerb înrămurat între doi fazani, un ceas, un barometru și la mijloc subțire prins, un termometru. Se vedea după lucrătură că obiectul fusese luat dintr-un pavilion de vînătoare. Desigur că era unul din cele tot de la bătrînul baron moștenite. De mult băiatul își dorise așa ceva. Cu firea și mintea lui înclinate înspre imagini limpezi și judecăți clare — la care nu puțin contribuise și luneta și microscopul cunoscute și deprinse din copilărie și în general bucuria oricărei lentile și a oricărui instrument de precizie — Ionică avea acum aparatele astea pe care le putea studia îndeaproape și folosi în liniște. Ar fi fost chiar mulțumit, dacă o interdicție ce-l privea pe prietenul său nu l-ar fi mîhnit. Din porunca lui Urmatecu, Toderiță nu mai avea voie să pună piciorul la ei. Cînd se întorceau de la școală, băieții se despărțeau cu greu la colțul străzii, revenind de cîteva ori, întrebîndu-se de lecții, schimbînd cărți și caiete, ducîndu-se fiecare pînă în dreptul casei sale și iar întorcîndu-se. Lecțiile de engleză și franceză făcute singur, meditațiile de asemeni, pentru Ionică nu mai aveau nici o bucurie. Cîteodată, pe seară, cînd bunicul său era la club și știa că nu avea să-l cheme, băiatul dădea fuga pînă la Toderiță și abia cu prilejul ăsta Ionică a văzut odaia prietenului său. Era săracă și igrasioasă. Un pat în tăblii, o lampă cu gaz și o masă de lemn acoperită cu o gazetă și cu cărțile orînduite bine și caietele la fel. Lui Ionică încăperea asta nu i-a plăcut. L-au îngrozit

și frigul, și mirosul de mucegai, și proprietăreasa bătrînă și uricioasă, care tot vîra capul pe ușă, ca să-i mai strige băiatului o ocară pentru cine știe ce neglijență sau vină închipuită. Și privindu-l pe Toderiță, care se mișca vioi dintr-un colț în altul fără să-i pese, Ionică l-a prețuit și mai mult. El știa că el n-ar fi putut nici învăța, nici trăi dacă Berta nu i-ar fi purtat de grijă, dacă n-ar fi fost cald în casă și dacă un aer proaspăt nu s-ar fi schimbat adeseori în camera lui. Dar mai ales ceea ce admira Ionică la prietenul său era felul în care el se pricepea să culeagă știri adevărate despre cele ce se petreceau. În curtea asta lungă de unde mulți plecau la lucru cu noaptea-n cap, unde la uși rău închise, pe prag, femei nevoiașe înviau mangalul sub plitele pe care sta fiertura, în curtea asta unde foiau vecinii de la unii la alții și de multe ori se certau aprig femeile, Toderiță izbutise să lege prietenii. Erau cîțiva muncitori de la atelierele căilor ferate. De la ei aflaseră băieții de întrunirea de la „Eforie", de la ei aflau acum ce se mai întîmplă : la școală nimeni nu le pomenea de răscoale. Orice le-ar fi spus profesorii, numai despre cele ce se petreceau dincolo de zidurile Bucureștilor nu aminteau. Acasă de asemeni toată lumea tăcea, dar cu grijă și cu apăsare. O singură dată, după 13 martie, baronul Barbu a deschis vorba la masă și l-a lăudat cît a putut pe Take Ionescu, care ar fi spus în parlament că toți românii trebuie să dea mîna pentru salvarea țării, uitînd vechile dezbinări dintre ei. Și baronul l-a lăudat și a admirat mintea și patriotismul ministrului. Urmatecu, pe gînduri, a dat numai afirmativ din cap și singur căpitanul Scarlat a spus că dacă liniștea va fi iarăși adusă în țară, asta se va datora partidului liberal venit la putere. Astfel a aflat Ionică de schimbarea guvernului și de unirea dintre toți politicienii. Pentru el toate lucrurile astea nu erau încă limpezi, pe oameni nu-i vedea și nu-i cunoștea, nu-i știa cum sînt, cum arată fiecare, ce vrea și nici deosebirile dintre ei... Simțea numai că se petrec lucruri mari și se ajuta să înțeleagă cu ce prindea din gazetele și mai ales din caricaturile unei foi umoristice care apărea regulat la ei în casă. O aducea căpitanul Scarlat și o uita pe divanuri și mese. Acolo a văzut băiatul pe un țăran slab, numai pielea și osul, cu o căciulă mare pe cap, întins pe masa de operație. În burta lui tăiată, un domn cu cioc și unul cu barbă, cu o

față prelungă și ochi cu pleoape grele, îndopau niște feși pe care scriau cuvinte încă neobișnuite pentru băiat : „boieresc, dijme, agresiuni, reforme." Mai tîrziu căpitanul Scarlat l-a lămurit că domnul cel mic cu cioc, cu un ochi mare și unul închis era Mitiță Sturdza, primul ministru liberal, iar celălalt cu fața prelungă era ministrul de interne, Ionel Brătianu, băiatul lui Iancu Brătianu și că de la el multe se așteptau. Iar cînd Ionică a întrebat care e Take Ionescu, de care atît de mult auzise, căpitanul i-a arătat un drac roșu cu coarne, cu o coadă și mustăți mari, turnînd acid fenic în burta țăranului. Și Ionică s-a minunat și nu i-a venit să creadă, dar Scarlat în fervoarea lui liberală l-a asigurat că așa este și în caricatură și cu adevărat.

Dacă inițierea politică a lui Ionică era șubredă și fără o bună orientare, nici nu se putea măcar pomeni de așa ceva la ceilalți ai casei. Coana Mița, care cu convingerile ei ce-i veneau din icoane și din slujbe chiar pe Urmatecu îl întărea, nici nu știa, nici nu vrea să știe de toate întîmplările astea. Văzînd însă că viața lui se otrăvește, se învrăjbește, că necurățenii pătrund în sufletul tuturor celor din casă, coana Mița a hotărît să facă o slujbă de sfințirea artoselor la biserica din colț, la sfîntul Vasile. O forfotă se simți prin casă în tot timpul săptămînii în pregătiri pentru vineri seara. S-a ales grîu, s-au făcut artose dulci, unse cu miere și parfumate cu apă de flori. S-au cumpărat lumînări de ceară cu miros bun, care nu fac fum și au fost lungi convorbiri, ba acasă, ba la biserică, cu părintele Iancu. Dacă ar fi fost după coana Mița, toată lumea din casă ar fi trebuit să meargă la slujbă să spulbere diavolești uneltiri din sufletul și trupul fiecăruia. Cînd a încercat însă cucoana cu sfiiciune să-i vorbească lui Urmatecu, acesta, ca de obicei, a refuzat-o cu o vorbă aspră și de batjocură pentru popa Iancu. Acum mai mult ca oricînd el fugea de biserică, pentru că în biserică poposeau și morții. Baronul, în schimb, a primit invitația bucuros. Slăbiciunea voinței sale și melancoliile care îl măcinau se potriveau de minune cu cîntecul tărăgănat și lumea de dincolo, întrezărită. Berta a făgăduit că-l va aduce pe Ionică. Deși catolică, ea avea o atitudine respectuoasă pentru credința stăpînilor ei. Firește, mai bucuros se ducea cîteodată la „Sfîntul Iosif", bucurîndu-se, ca muzicantă, de sunetul

orgii, şi mai bucuros, dintr-o veche pietate, închina crini albi sfîntului Anton din Padova. Dar şi în larga biserică ortodoxă, cu libertatea deplină dată închinătorilor, cu sîmburele roşu al candelelor aprinse la icoane, sufletul ei se mîngîia.

Pentru că se întuneca încă devreme, coana Miţa a cerut ca slujba să înceapă mai de timpuriu. Trimisese pentru ea un fotoliu larg şi scund, în care să stea. Stranele (deşi avea două cu numele ei şi al lui Urmatecu scris în poleială pe spătare) erau prea cocoţate pentru făptura măruntă a coanei Miţa. Picioarele i se bălăbăneau şi amorţeau. De altfel cucoana de cîtăva vreme umbla greu şi la drumuri mai lungi se sprijinea în baston. Cînd totul a fost gata, coana Miţa s-a uitat în jurul ei. Biserica era aproape goală. Cîteva babe din vecini, Mau, sora cucoanei, o nepoată, Ionică, Berta şi ai casei, slugile toate care stăteau la uşă. Atunci coana Miţa i-a făcut semn preotului că poate să-nceapă. Era slujba la pomeniri. Se pomeneau şi morţii şi vii. Se cerea pentru aceştia din urmă limpezire, apărare şi iertare pentru tot natul românesc de pretutindeni. Atunci în liniştea bisericii, în care orice cuvînt se răsfrîngea în auz de mai multe ori, se auzi un plîns înăbuşit, de undeva de pe aproape de fotoliul stăpînei, din spatele unei scări ce urca la amvon. Coana Miţa încruntă din sprîncene, întoarse capul răsucindu-se în jilţul ei. Şi deodată se ridică şi în paşi pripiţi, sprijinită în baston, se îndreptă înspre locul de unde venea hohotul de plîns.

Ghemuită sub scara de la amvon, Paraschiva, cu faţa plecată şi în genunchi, n-a văzut-o pe cucoană venind. Abia cînd i-a auzit glasul lîngă ea :

— Ieşi afară, ăsta nu-i loc pentru slugi ! femeia s-a trezit.

Bătrîna cucoană îi sta dreaptă în faţă şi o ameninţa cu bastonul.

Dacă ar fi fost întrebată de ce s-a purtat astfel, coana Miţa n-ar fi ştiut să răspundă. Cu judecată limpede întîmplările sufletului ea nu s-ar fi priceput să le vadă. Ea îşi lăsa pornirile, faptele să roiască în toată libertatea, nu le punea frînă nici din voinţă, nici din învăţătura bisericii, de la care nu se pricepea să ia decît întărirea slujbelor, închinarea icoanelor şi tălmăciri despre lumea de dincolo şi despre dumnezeieştile puteri în felul ei.

De ce a pornit ea, atît de blîndă și de sfioasă de obicei, s[-o] dea pe Paraschiva afară din biserică ? De bună seamă din imboldul complicat al unor simțăminte cărora se lăsa pradă pe neștiute. Mai întîi era o ură veche. Din toate ticăloșiile lui Iancu cu femeile, ura și răzbunarea cucoanei pe Paraschiva tăbărîse, pentru că era țărancă și slugă și pentru că o avea la îndemînă. Apoi era o ură nouă, pentru că [în] nici un fel nu putea să scape de lepra asta, după cum își spunea cucoana. Peste ocrotirea lui Iancu, acum venise dragostea lui Ionică, ce o apăra ca un scut chiar împotriva bunicii. Și mai era în cele din urmă și starea ei de cucoană, despre care coana Mița abia acum de cîțiva ani aflase și căpătase o cunoștință proaspătă, dar crescîndă și tare. În rînduiala asta supremă din fața lui Dumnezeu, i se părea cucoanei că mai mult ca oriunde deosebirile între stăpîni și slugi trebuiesc făcute și păstrate. Dumneaei nici nu citise, nici nu ascultase evangheliile. Așa că Paraschiva neîntîrziat trebuia să intre în rîndul slugilor, la ușă.

Femeia se ridică plînsă și umilită. Privea cu ochi dogoritori înspre altar. Îi tremurau lacrămile în gene. De-a-ndaratelea ea se trase pînă la ușă. Acolo se închină, făcu o metanie și ieși. Slujba s-a desfășurat mai departe și la miruit popa Iancu îi spuse la iconostas coanei Mița :

— Să v-ajute Dumnezeu după credința și inima dumneavoastră bună !

Cucoana, ridicîndu-și pălăria, pentru ca să o atingă în frunte vîrful miruitorului de argint înmuiat în untdelemn sfințit, răspunse :

— Să ne ajute Dumnezeu, părinte, că n-am făcut rău nimănui. Apoi stătu să-l vadă și pe Ionică cum se miruiește. Și cu inima ușoară și cu sufletul împăcat, neavînd nimic pe conștiința ei lucie și puțin adîncă, mulțumită de tot ce făcuse, după rînduiala firii ei, coana Mița, sprijinindu-se în baston, o luă spre casă în urma unei fete ce purta cu grijă coșul cu artose, cu făină, cu grîu și cu untdelemn sfințit.

Groaznice erau veștile ce se auzeau de cînd veniseră liberalii la putere. Guvernul era hotărît, cu învoirea regelui, să potolească răscoala oricîți țărani ar fi căzut. Se

auzea că Hudivoaia și Stăneștii din Vlașca fuseseră rase de pe fața pămîntului. Puseseră tunurile în ele și îngropaseră sub dărîmături femei, bătrîni și copii. Se spunea că la Severin autoritățile prinseseră trei, patru sute de țărani răsculați în județ, îi legaseră cot la cot, îi suiseră pe două șlepuri și în mijlocul Dunării găuriseră fundurile șlepurilor și îi înecaseră în valuri. Dimineața, Păsărică venea regulat cu cîte o veste nouă. Intra în iatacul lui Urmatecu, rămînea în picioare în mijlocul casei, spunea ce auzise ca pe o lecție învățată pe dinafară, dădea din umeri pentru a-și arăta neputința și se așeza. După aceea regulat adăuga :

— Nu era mai bine, coane Iancule, cu propunerea mea ? La mine toate grovăziile astea erau doar pe hîrtie !

Apoi, cu răbdare, aștepta să-l înjure și să-l drăcuiască Urmatecu. Și mai departe aștepta să-i vină și un ceai, care-i venea regulat cu rom mult.

De la el de la moșie, Urmatecu atît mai știa ; că la conac se instalase un comandament militar. O trimisese iar pe Păuna acolo, dar femeia nu se întorsese încă și bătrînul era îngrijorat să nu fi pățit și ea ca nepotu-său Costică. Odată a vrut să pună caii la trăsură și să se ducă chiar el. Dar i-a fost frică pînă în cele din urmă că tot poate l-or prinde țăranii pe drum. Și apoi nici nu putea trece pe lîngă ruinele afumate ale conacului lui Dumitrache Roșca. Ca niciodată, acum, Urmatecu simțea o povară pe care nu o mai putea alunga. Știa că în viață cînd a avut o piedică s-a luptat cu ea, și mai ales a așteptat și a biruit. Dar acum veneau lovituri de departe. Liberalii începuseră să vînture chiar ideea unor noi legiuiri agricole. Și, deși nu era legat de pămînt ca alții din tată în fiu, Urmatecu, dintr-un sentiment de stăpînire și de proprietate, se simțea înjumătățit. Și la club, la „Agricol", aceeași atmosferă era. Crăsnaru singurul luptător mai de seamă pentru așezările vechi, pe urmele căruia Urmatecu ar fi călcat orbește, era întunecat și amărît ca și el. De Strapalea se dusese vestea. Vorbea tot clubul. Omul scăpase iar și se întorsese de se așezase în fruntea țăranilor răsculați. Și mai mult ca dè oricine, de omul ăsta îi era frică lui Urmatecu. Spuneau însă toți că într-o zi cu sîngele și cu gloanțele are să se sfîrșească și nebunia asta a răscoalelor, dar moșierii simțeau dincotro bate vîntul... Viața lui Urmatecu se strîn-

sese din petreceri și din mese și de la el și de la alții. Prînzul cu nelipsitul baron, iar pe seară cîteva ore la club era tot ce i-a mai rămas. Apoi o gustare, două vorbe cu coana Mița și griji, multe griji. Așa a mers o săptămînă, zece zile, pînă cînd într-o seară, întorcîndu-se de la club, simți că nu-i e bine. Ca o gheară i se pusese în piept, o gheară năprasnică de oțel, ce-l strîngea de partea stîngă și i se urca în gît. Îl durea brațul stîng pînă în vîrful degetului arătător și gheara asta îi răsturnase capul și-i deschisese gura. Nici n-apucase să guste măcar din mîncare și nici să spună o vorbă. Se uita speriat cu ochii holbați la coana Mița, pe care o strîngea cu putere cu mîna dreaptă. Cucoana, neputîndu-l lăsa, striga cît îi lua gura, chemîndu-i pe ai casei. Cînd odaia s-a umplut de slugi speriate, care își pierduseră capul, Urmatecu, după o agonie de cîteva minute, mai horcăi o dată, se destinse din tot trupul și muri cu ochii deschiși și holbați spre colțul dinspre sobă unde sta Paraschiva. Coana Mița, cînd își dădu seama de ce s-a întîmplat, luă urma privirii înghețate a mortului și, dînd de Paraschiva, strigă la ea cît putu :

— Mută-te de acolo ! Și numai după ce femeia a plecat, îi închise ochii lui Urmatecu.

Paraschiva se duse în odăița de la etaj, din fundul curții, să-i ducă vestea lui Ionică. Să fi fost zece seara. Băiatul tocmai se pregătea de culcare. A privit mirat, o lacrimă i-a umezit ochii și a zis : „Săracu Bubu !" Răsfățat toată viața de Urmatecu, Ionică avea pentru bunicul său dragostea mediocră pe care o avem față de cei care ne răsfață. Apoi și pe foarte via lui simțire, palma primită nu demult și nedreptățile față de alții din dragoste pentru el potoleau tot ce ar fi putut fi o mare durere a lui Ionică la moartea bunicului său. Berta s-a apropiat de el solemn, i-a strîns mîna, l-a sărutat pe frunte și i-a prezentat condoleanțe ca unui om mare. Apoi îi zise :

— *Telegraphiere an deine Mutter... Du bist jetzt der einzige Mann im Hause !* *

Și Ionică s-a așezat de îndată și a scris telegrama către mama sa, prin care îi vestea moartea tatălui ei. Cînd a isprăvit de scris și i-a dat hîrtia Paraschivei s-o

* Telegrafiază-i mamei tale... Tu ești acum singurul bărbat în casă ! *(germ.)*.

ducă la poştă, Ionică a simţit un fel de mulţumire şi o bucurie. Mîhnirea morţii bunicului său se ştersese faţă de sentimentele astea ce-l stăpîneau acum. Condoleanţele Bertei şi telegrama pe care o scrisese — cea dintîi în viaţa lui — îi dădeau o mîndrie şi o siguranţă de sine care-i făceau plăcere. În casa vizitată de moarte şi îndoliată învia în flăcăiandrul acesta un domn. În ciuda tuturor bunelor şi omeneştilor sale simţiri, în Ionică, din idei ce-i fuseseră altoite şi de baron, dar mai ales de Berta, o conştiinţă a lumii lui se năştea şi punea stăpînire pe el. Se simţea urmaşul şi reprezentantul unei lumi care avea să îmbrace în pompă şi în alaiuri moartea simplă a unui bătrîn.

Într-adevăr a doua zi dimineaţă a sosit răspuns telegrafic de la Amelica : „Sosesc cu primul tren. Vorbiţi cu baronul pentru depunere. Pregătiţi înmormîntare clasa întîia". Pe telegramă scria : *„Urmatecu"* şi adresa. De bună seamă Amelica o adresase mamei sale. Ionică însă o lua ca pentru sine şi se duse chiar el să vorbească prietenului său, baronul. Bunica sa îl lăsa să facă ce credea, privindu-l cu admiraţie. Baronul, ca şi Berta, de cum îl văzu, îi prezentă condoleanţe şi-l asigură că, pînă la sosirea tatălui său, el, Ionică, reprezintă familia. Apoi s-a învoit numaidecît să cedeze antreul cel mare din casele pe care le locuia pentru o somptuoasă depunere a mortului. Cînd în ziua următoare chiar, la amiază, a sosit Amelica — singură, doctorul Sîntu se scuzase fiind reţinut de treburi grabnice la Constanţa — totul era aranjat. Pe un catafalc înalt între ficuşi, leandri şi palmieri, Iancu Urmatecu îşi dormea somnul de veci într-un coşciug de stejar, căptuşit cu atlaz vişiniu. Era în frac, cu mustaţa albă culcată pe obrazul palid şi cu un zîmbet în colţul gurii. Numai complicata lui pieptănătură, cu o şuviţă de păr trasă pe tîmpla dreaptă pentru a acoperi o veche cicatrice dobîndită în isprăvile de călăreţ ale tinereţii, frizerul ultimei toalete nu se pricepuse s-o facă. La picioare, printre coroane şi flori, o perină cu ciucuri de aur ducea în mijlocul ei Cavăleria Coroanei, unica lui decoraţie. La poartă, scuturi de catifea neagră, sub înalte şi filfîitoare drapele cernite, între ramuri de argint vesteau în iniţialele „I.U." numele mortului. Toată mahalaua se strînsese în faţa casei şi forfota de la o vecină la alta nu mai contenea. Cupeurile începuseră să vină. Din ele

coborau sau domni în vîrstă, cu țilindre, sau doamne în doliu cu jerbe de flori. Împreună cu Amelica, Ionică și coana Mița se instalaseră în salonul baronului, primind condoleanțe. Bătrîna văduvă cu vorba răspundea celor ce o mîngîiau, dar cu urechea era la stîlpii pe care popa Iancu îi citea înăuntru lui Urmatecu. Și popa Iancu uitînd, cucoana deschidea ușa din cînd în cînd și-i spunea din prag, răstită :

— Ți-am mai spus, părinte, să sari !

Atunci popa Iancu, aiurit, rușinat se oprea o clipă din citit, se scuza, dădea din cap că a înțeles și pornea mai departe. Dar după cîteva cuvinte iar greșea. De cîte ori îl pomenea pe robul lui Dumnezeu „Ioan" popa adăuga : „nespovedit, neîmpărtășit". Și coana Mița tocmai asta nu vrea, socotind că sînt lucruri ce nu trebuiesc spuse în lume, pe socoteala mortului. De ce să afle toată lumea de treburile lui Urmatecu cu Dumnezeu ? În tăcere, dar cu agitație, cu cheltuială multă și rude strînse pînă la al nouălea neam, au trecut zilele privegherilor și a sosit și ziua înmormîntării.

A fost slujbă cu arhiereu și cu șapte preoți. Slujbă lungă pentru iertarea păcatelor lui Urmatecu, plictisitoare, în timpul căreia pînă și rudele cele mai apropiate se mutau de pe un picior pe altul. Afară, alaiul mortuar aștepta înșirat de-a lungul străzii, ca o coloană de artilerie în popas. Erau caii descălicați ai falaitarilor, dricul cu un loc între geamuri pentru mort, sub o cascadă neagră de pene și panglici, carele pentru coroane. În după-amiaza umedă de martie, cu nori groși și umbre reci, dricarii își băteau umerii cu brațele, săreau în loc, fumau sau urinau prin colțuri. Unii îl lăudau pe mort și bogăția lui, alții îl înjurau de frigul pe care trebuiau să-l înghită.

La sfîrșitul slujbei s-au ținut discursuri. A vorbit cineva din partea Societății funcționarilor publici (unde defunctul fusese cîndva președinte) ; a vorbit conu Andrei Crăsnaru din partea „Clubului Agricol", amintind nobilele simpatii conservatoare ale mortului și la sfîrșit au trebuit să-l lase și pe Păsărică să vorbească. De două zile se agita. El a vorbit din partea vecinilor. Cu gesturile încete și moi de femeie răsfățată, pe care le obișnuiesc în astfel de împrejurări fețele bisericești, arhiereul s-a lăsat condus și suit în cupeu. A fost semnalul plecării pentru întreaga coloană, ca și cum maiorul ar fi încălecat. Dricarii și-au

îndreptat livrelele pătate și bicornurile ce le stăteau pe vîrful capului sau le cădeau peste urechi, falaitarii s-au suit pe cai cu felinarele aprinse și au pornit la pas în fruntea cortegiului. După dric, pe jos, Ionică pășea încet într-un costum civil, negru, și cu melon. Alături de el, baronul, Crăsnaru, cîțiva dintre „ăia", rudele sărace, cîți mai rămăseseră, și prieteni. În cupeuri, cucoanele. Coana Mița cu Amelica, apoi, singură, coana Frosa. În prima birjă cu coșul ridicat, Berta, în celelalte femeile din casă, toate, zăbrenite.

Alaiul a cotit încet pe Calea Victoriei în jos înspre Poșta mare. Trăsurile îl ocoleau cu grijă, trecătorii salutau respectuoși. Printre flori și coroane nu se mai vedea din Urmatecu decît un coșciug masiv, cu un joben bătut în cuie pe pleoapă.

Mersul încet al trăsurilor era odihnitor, pentru unii chiar adormitor. Nimic nu turbura și nu se opunea acestui ultim drum al lui Urmatecu. Muzica militară cînta un marș funebru. Cînd a ajuns la bulevard, în mersul acesta încet și solemn, cortegiul s-a întîlnit cu o coloană de furgoane ale regimentului de artilerie ce venea de sus, dinspre Obor, coborînd spre „Malmaison". O clipă cei din fruntea celor două coloane au ezitat. Cioclii călări și soldații o clipă s-au uitat unii la alții. În cele din urmă, furgoanele s-au oprit, soldații au salutat și cu aceeași încetineală alaiul lui Urmatecu a trecut. A fost o clipă rară pentru gură-cască de pe trotuar. De o parte o înmormîntare bogată, cum nu se mai vedeau des, de cealaltă țăranii răsculați, legați cot la cot, care răniți, care bătuți, care cu cămășile sfîșiate, aruncați în furgoane. Ei priveau lumea tăcuți, cu gurile ferecate, proptindu-se unii de alții, lunecînd și iar ridicîndu-se în picioare. O ploaie mărunță, rece, care începuse îi pătrundea pînă la piele și le năclăia părul în șuvițe. Deodată se auzi un glas ascuțit de femeie.

— Maneo !

Și de sub coșul lăsat al unei trăsuri din cortegiul funebru, sări Paraschiva apropiindu-se de primul furgon. Manea Strapalea, legat cobză, cu ochii învinețiți și fața însîngerată, aruncă asupra ei — care-și făcea loc prin mulțime cu coatele — o privire lungă ce pătrundea pînă departe. Nici un mușchi nu i se mișca pe față, nici un semn. A scuturat numai din cap, alungînd stropii de

ploaie și de pe ochi și de pe tîmple făcînd să-i cadă în ochi viţioanele de păr negru.

Toţi cei care mergeau pe jos după dric și care într-o clipă hotărîtă s-au temut să nu le taie furgoanele drumul, acum liniștiți și mulțumiți în demnitatea lor de jalnici la o înmormîntare de clasa întîia, porniră iar cu mersul tărăgănat. Ionică însă auzise glasul Paraschivei. Toată pornirea lui era să alerge înspre ea. Locul, haina și cortegiul îl opreau. Și pentru prima dată el n-a simțit numai bucuria unei stări noi ca mai înainte cu cîteva zile, ci și puterea asta nouă și neplăcută care îl ţinea pe loc.

Pe trotuar, pînă la trecerea cortegiului, cineva, o femeiușcă vopsită și gătită a strigat :

— Veniţi să vedeţi prizonierii !

Atunci o voce de bărbat a strigat :

— Ruşine să-ţi fie ! Ce, ţăranii noștri sînt prizonieri ? ! și o învălmășeală s-a produs.

Mulţimea se mișca înghesuindu-se. Unii înjurau. Femeia ţipa. Ultimele trăsuri din înmormîntarea lui Urmatecu treceau. Cînd drumul a fost liber, au pornit și furgoanele cu ţărani pe bulevard în jos și înghesuiala s-a desfăcut.

Cu ochii în lacrămi Paraschiva a privit furgoanele ce se depărtau. Apoi a pornit încet spre casă, și nici nu s-a mai dus la cimitir.

I

Amelica Sîntu, rămasă unică moştenitoare, deşi nu se pricepea nici la oameni, nici în afaceri, a ţinut să-[şi] dovedească încă de la început voinţa şi autoritatea. S-a închis în încăpăţînări, a făcut tocmai pe dos de cum la început a sfătuit-o soţul ei şi a plătit scump toanele astea de femeie nepricepută şi răsfăţată. Îşi lua hotărîrile pe judecăţi pe care încă din copilărie le avea, necontrolate mai tîrziu nici în fapte, nici în oameni. Pornea la drum cu nepricepere, cu capricii şi un fel de sentimentalitate, care la ea, ca toate celelalte sentimente, apărea cînd era mai puţin firesc sau chiar cînd contrazicea toate împrejurările. Astfel, după o viaţă întreagă de neînţelegeri cu tatăl ei, de rece depărtare şi îmbufnare, acu, după moartea lui, o duioşie ciudată o făcea să se emoţioneze la orice amintire despre Urmatecu. „Bietul tătucu, aşa sau aşa ar fi făcut..." era o vorbă ce-i revenea mereu în rostire. Bătrînii din jurul ei, de o vîrstă, de un temperament sau de o profesiune cu Urmatecu îi atrăgeau simpatia. Dar ei trebuiau să nu fi fost în slujba defunctului — cum fusese căpitan Scarlat — sau în contrazicere cu el — cum fusese cumnatul său Jean. Dintre toţi, un avocat bătrîn şi viclean, un şoarece de notariat, un anume Anghel Ciuflea a stîrnit mai mult înduioşarea Amelichii. Ea ştia că Ciuflea venise din cînd în cînd pe la ei (în casă crescuse cu el), că era avocat şi-şi zicea pe nume cu mortul, fiind din aceeaşi generaţie, dar nu ştia că Urmatecu nu-l iubea, pentru că îl cunoştea aprig la cîştig, cum el însuşi era, şi lacom şi priceput în tertipuri şi şurubării avocăţeşti. Dar candoarea neajutorată a Ame-

lichii nu aflase așa ceva, iar lipsa ei totală de dar în a simți pe oameni nu o vestea.

La înmormîntare, durerii destul de moderate a Amelichii, grijulie mai mult de pregătirea ceremoniei, Ciuflea i-a adus, o dată cu condoleanțele obișnuite, și cîteva sfaturi :

— Acum, pricepere și minte să-ți dea Dumnezeu, își îngădui el, părintește. Să păstrezi ce ți-a lăsat, că bietul Iancu — numai eu știu cu cîtă trudă și amar, — a strîns o avere atît de frumoasă ! (Se făcea a fi fost un bun cunoscător al încercărilor defunctului, ceea ce în realitate nu fusese.) La care Amelica, foarte simțitoare la prețuirea averii și la importanța pe care aceasta i-o dădea, mai mult chiar decît la mîngîierea adusă, răspunse emoționată și filial :

— Apoi te-aș ruga, nene Anghele, dumneata să-mi fii avocat. Bietul tătucu ce s-ar mai bucura dac-ar ști...

În ochii bătrînului chițibușar se ivîră luciri ca în ochi de bufniță plecată la vînat. Peste mîna Amelichii ei își lăsă amîndouă mîinile osoase, albe și reci de moșneag pîndit de o mare anemie și zise cu limba-n dungă, ceea ce-i dădea o ușoară pelticeală :

— Lasă că mai vorbim noi ! Adevărat că poate bietul Iancu s-ar bucura. Să vii pe la mine, fata mea. Amelica dădu din cap și zîmbi cu recunoștință.

Pentru ea, care nu-și ieșea ușor din felul ei de a fi, a fost o zi însemnată aceea în care a pus mîna pe cheile de la casa de fier. Era un „Wertheim" vechi, dar solid. Amelica a privit îndelung cheia cea mare croită neobișnuit, mai lungă și cu două limbi, întovărășită de alte două mai mici. Cîteșitrele făceau un ciucure de metal ce suna curios. Ea văzuse de multe ori chei de astea sau la fel și la tatăl său, și la doctorul Sîntu. Și deși veniturile dotei sale ar fi putut să le cheltuiască oricum ar fi vrut, deși era de sine stătătoare în hotăriri și împotriva voințelor ei doctorul nu se ridica, Amelica mai păstrase încă în ea copilărosul gînd că mai ales cheile de la casa de fier sînt un atribut bărbătesc de stăpînire. Și acum cînd acestea trecuseră în mîinile ei, femeia se simți crescută și întregită parcă într-o voință și putere nouă. Și pentru firea ei rece și orgolioasă, lucrul acesta era de un mare preț.

La cîteva zile de la înmormîntare, ea a umblat încet și cu grijă în casa de fier, cu acel sentiment al curiozității pe care întotdeauna asemenea ascunzișuri îl trezesc. A găsit acte, cîteva bijuterii și bani, aur mai ales. A umblat printre toate cu degete ușoare, ca și cum i-ar fi fost frică să le miște din loc, ca și cum încă tot n-ar fi fost ale ei și s-ar fi temut de răspundere. Era gata să închidă ușa grea, ce luneca însă ușor și în care se opintea cu plăcere, cînd pe deasupra altor acte văzu un plic galben purtînd în scriitura înaltă și înflorată a lui Urmatecu neașteptatele cuvinte : *„Testamentul meu"*. Surpriza a fost cu atît mai mare și neplăcută, cu cît ea a venit deodată să turbure liniștea și mai ales siguranța Amelichii. „Testament ? La ce bun testament, cînd eu, singurul copil, sînt aici ?..." Întrebarea aceasta și-o puse neliniștită, de cîteva ori, în gînd. Într-o clipă sentimentalitatea postumă pentru tatăl ei se risipi și reapăru vechea înciudare cu care crescuse, pe care o simțise toată viața de cîte ori voința mai tare a lui Urmatecu o înfrînsese pe a ei. Trase cu un gest brusc plicul și trînti ușa casei de fier. Apoi întoarse de cîteva ori misterioasele chei, sună mănunchiul de oțel și rămase nemișcată, cu plicul în mîini, pe gînduri. Cînd s-a trezit, după cîteva minute, a aruncat o privire piezișă în odaie. Era singură. La deschiderea casei de fier, ea avusese grijă să nu fie nimeni alături, mai ales coana Mița, mama ei. Amelica știa că bătrîna, legată foarte mult de nenumăratele ei rude, nepricopsite mai toate, pîndea cîteva firimituri de la dărnicia lui Urmatecu și după moarte. Testamentul să nu cuprindă tocmai legatele astea ? Multe ? Mari ? Și Amelica se întunecă și la ideea pagubei făcute în averea ei, dar și la gîndul că ea va fi silită să-i ajute pe acei pe care nu i-a putut suferi niciodată.

Umblînd cu plicul galben de parcă ar fi fost foc în el, ea se îmbrăcă și porni spre noul ei sfătuitor, spre Anghel Ciuflea. Într-o casă de curînd ridicată pe Popa Tatu, între vestite bodegi și consumuri, unde nenea Anghel se oprea cu plăcere la o mastică și o fărîmă de icre cînd erau plătite de altu, avocatul ducea o viață dugoasă și săracă din calicie, în mijlocul unor lucruri de preț pe care le agonisise și le păstra. Coana Tinca, soția lui, freca toată ziua și deretica, nepieptănată, oblojită în flanele murdare. În casă, unde nu călca nimeni, mirosea a

ceară și a curățenie. Mobilele erau [acoperite] * cu îmbrăcăminte cenușie, oglinzile scînteiau, pomierele în sufragerie purtau fructe de ceară colorată în talgere, iar pe pereți spînzurau sitari și crapi de faianță colorată. Bătrînii mîncau însă la bucătărie, treceau înspre o odăiță, în care dormeau, printr-un culoar dosnic, iar biroul era o încăpere tristă, lîngă magazia de cărbuni. În biroul ăsta întunecos și rece Ciuflea, cu o broboadă pe el, cu mîinile înghețate și albe, cu buzele vinete de anemie, cu ochii șterși și vorba împleticită, dădea consultații și scria acte, cu un scris rar și stîngaci, ce pleca în șire aplecate și curgea pe hîrtie ca o ploaie tristă, din stînga spre dreapta. Cînd Amelica i-a spus că a găsit un testament lăsat de Urmatecu și a scos plicul, Ciuflea a rostit cuvîntul :

— Testament ? și cu mirare, dar și cu acea lăcomie profesională pe care orice avocat o presimte într-o hîrtie aducătoare de încurcături. Da, olograf ! făcu el cu ifos și rîse mărunt ca de o mare bucurie, după ce luă plicul în mîini.

Amelica parcă mai aștepta ceva. Se vedea lămurit că nu pricepuse. Atunci Ciuflea îi explică :

— Asta însemnează că-i scris cu mîna lui, dar atît. L-a scris și l-a băgat în casa de fier. Putea să fie și mai rău.

— Adică în ce fel ? întrebă îngrijorată femeia.

— Putea fi și autentic, lămuri, tot atît de învățat, bătrînul. Atunci n-am mai fi avut ce face. Și tăcu. Văzînd că Amelica nu dă semn de nici o hotărîre, Ciuflea adause : Atunci ar fi însemnat că știe și judecătorul de el. Și gata ! Nu se mai putea face nimic — și întinse cu neinteres plicul misterios.

Amelica, foarte încurcată, nu se pricepu să se poarte în nici un fel. Puse plicul pe masă, își scutură degetele, de parcă le-ar fi băgat în făină. Apoi respiră adînc. Ciuflea răsuci de două ori limba lui prea scurtă între dinți și în cele din urmă rosti, împleticit :

— Deschide-l. De ce nu-l deschizi ?

— Nu fac rău ? răspunse Amelica roșind. Femeia aceasta voluntară și capricioasă, hotărîtă, cînd era vorba să vîndă sau să dea ceva din averea ei, era cu totul neajutorată și se înspăimînta de îndată ce vreun act de al său sau de al altuia ce venea spre ea îmbrăca o formă

* În textul de bază : „trase".

juridică. Atîta pricepuse Amelica de la tatăl ei, din îndelungile lui sentinţe solemne, fraze întortocheate şi semne cu un ochi sau tremurul mustăţii, că dreptul este o ştiinţă foarte complicată şi primejdioasă, plină de viclenii de care nu e bine să te apropii. Şi testamentul acesta tocmai o groază din astea purta pentru ea.

— De ce să faci rău ? îşi legă iute vorba avocatul. Că în afară de mine alt martor nu mai ai. Cu un legat la care desigur Iancu nu s-a gîndit, poţi să le ştergi pe toate... Şi, arătîndu-se pe sine cu amîndouă arătătoarele pe piept, se cocoloşi, se boţi, se tremură şi se prăpădi de un rîs mărunt ce-i venea din gît suna fals.

Trezită ca dintr-un vis, Amelica zise rar şi încet :

— Adică ?... privindu-l stăruitor şi cu întrebare.

— Da, da, „adică" — m-ai înţeles bine... Adică îmi dai mie şi huşti ! ţi le-am şters pe toate !

Acum poate mai mult ca oricînd femeia a simţit lipsa tatălui ei. A fost ca şi cum ar fi călcat în gol. A fost însă o bănuială trecătoare, certată de îndată de gîndurile de încredere ale Amelichii. Cu un gest brusc ea luă plicul şi-l deschise. Despături o coală mare de-a lungul căreia defunctul, pe puncte subliniate, fixa legatele, rugînd-o la încheiere pe fiica sa să le respecte. Aici avocatul ridică din umeri şi privi neliniştit. A făcut asta pentru a potoli pe Amelica ce dădea semne că e turburată de cuvintele de dincolo de mormînt ale tatălui ei. Apoi bătîndu-şi dinţii cu limba împleticită zise stropşind şi stropind :

— Să vedem, să vedem ! şi întinse iar mîna spre testament.

După cum se aştepta Amelica, Urmatecu lăsa mai multe legate rudelor soţiei sale. Erau sume mărunte de cîteva sute, ba şi zeci de lei. Un legat mai mare, de cinci sute, era pentru coana Frosa, sora lui. Paraschivei şi Păunei le lăsa cîte o mie de lei, iar coanei Miţa, uzufructul unei vii de la Valea-Călugărească. La sfîrşit, cu duioşie şi vorbe calde de dragoste, testatorul trecea unicului său nepot de fiică, Ion Sîntu, botezat de el, ceasul său masiv de aur cu lanţul greu şi brelocuri, inele cu briliante şi safire, acele de cravată şi un loc mare dintr-o parcelare pe şoseaua Pantelimonului.

Ciuflea citi de două ori testamentul. O dată cu glas tare, iar a doua oară rar şi mormăit. Amelica îl privi

cu ochii ei reci, neexpresivi, cum trecea de la surprindere la înciudare. Apoi avocatul puse testamentul pe masă, luă o hîrtie şi un creion şi începu să socotească. Aduna legatele. Şi pe cele în sumele lor fixe indicate, şi pe cele pe care le evalua. Şi cu uzufructul coanei Miţa şi cu locul şi bijuteriile lui Ionică ajunse la douăzeci şi cinci de mii. El scrise mare cifra pe hîrtie. Apoi trînti creionul pe masă şi o privi pe deasupra ochelarilor pe Amelica. Era ca şi cum ar fi vrut s-o întrebe : „Îţi convine ?"

Şi rămase cu capul dat pe un umăr, cu o sprînceană ridicată, privind-o fix, ca un cîine care aşteaptă o bucată de zahăr.

— Dumneata ce zici, nene Anghele ? făcu într-un tîrziu Amelica.

— Să le luăm pe rînd, răspunse avocatul. Şi îşi puse ochelarii şi apucă iar creionul. Mai întîi rudele maică-tii. Le ştiu pe toate. Sînt prea multe şi legatele sînt prea mici. Asta e testamentul cu înjurături. Mă mir cum de nu s-a gîndit bietul Iancu la aşa ceva. Le tai pe toate. (Şi făcu o cruce mare peste primele alineate testamentare.) Vine la rînd Frosa, continuă Ciuflea. Cu asta n-a vorbit o viaţă întreagă. Acum la sfîrşit a chemat-o cu fiu-său. Ce, asta e soră ? (Aci Amelica dădu afirmativ din cap). Şi-apoi l-au stors cu boala lui fiu-său, de numai eu ştiu cît... (Şi trase o linie şi peste Frosa.) Legate Paraschivei şi Păunei ? Da' bietu Iancu la nevastă-sa nu s-a gîndit ? Cu ce a meritat ea, femeie iubitoare, harnică, strîngătoare, cinstită, palma asta de dincolo de mormînt ? Că toată lumea ştie că au fost ibovnicele lui.

Austeritatea şi morala severă a Amelichii îşi găsea satisfacţie deplină. Ea dădu din cap afirmativ, cu un zîmbet rece pe buze, cel dintîi în această mare îngrijorare. Avocatul exprima cu libertate cuvintele pentru care — din ura veche şi pizma pe frumuseţea şi căldura Paraschivei şi priceperea şi devotamentul Păunei — ea nu s-ar fi învoit nici în ruptul capului să plătească legatele. Şi apoi bătrînul Anghel, după ce şterse bine numele celor două femei, să nu mai rămînă nici urmă, trecu la coana Miţa.

— Legatul ăsta mi se pare nefiresc, făcu el cu multă autoritate. E aici ca o scuză pentru păcatul legatelor anterioare. Ca să fie iertat că le-a lăsat cîte o mie de lei ibovnicelor, bietul Iancu i-a lăsat şi soţiei sale

uzufructul de la via din deal. La ce are nevoie bătrîna de așa ceva ? Casă, masă, luminat, încălzit, spălat, slavă Domnului, la tine din belșug ! Atunci ? Aproape că Iancu aici nici nu s-a gîndit ce face și te-a jignit în îndatoririle tale de fiică, fata mea. Dar trebuie să fii bună și să-l ierți. Amelica aproba prin semne și se mira cum Ciuflea găsea cuvintele pe care ea nu le-ar fi găsit. Căci încă o dată și aci el rostea tocmai ceea ce ea însăși simțise și ar fi rostit, dacă ar fi avut curaj și ar fi avut cuvintele la îndemînă. O admirație tăcută, înceată dar trainică, începea să urce în cugetul ei. Ciuflea, ales la început numai dintr-o toană sentimentală, cu răstălmăcirea asta a testamentului după simțămintele ei, începea să-i prindă toată încrederea. Mai ales în chestia legatului pentru maică-sa, cel mai greu de dărîmat în conștiința ei, cel mai important în același timp, avocatul a uimit-o și a încîntat-o. Amelica crezu în sfîrșit că simte un sprijin, al ei și numai pentru ea, în ciuda tuturor celorlalți, fie chiar și a mamei sale, în care ea nu vedea (bănuitoare și neîncrezătoare cum era) decît tot potrivnicie pusă la pîndă. Și abia acum tăria și afirmarea acestei credințe alături de Ciuflea, de sprijinul și îndemnul său descătușa și alte gînduri pe care Amelica le simțea neîncheg ate în mintea ei, că nu îndrăznea să le gîndească și mai puțin să le rostească. Toată grija coanei Mița pentru rudele ei, de pildă, nu era o pornire împotriva ei, unica moștenitoare, să-i împuținеze moștenirea și să se atingă de avere ? În fața tuturor acestor descătușări, ușurări, aduse de priceperea și hotărîrea lui Ciuflea, Amelica oftă, îl privi cu recunoștință și zîmbi iarăși. Și încrederea ei se temeinici fără rezerve. Rămînea cel din urmă legat în favoarea lui Ionică Sîntu. Înainte de a vorbi despre el, bătrînul a stat cîtva timp pe gînduri. Simțea că aci e toată greutatea. A-l lăsa în picioare vedea că e nefiresc. Dădea de bănuit, numai cu un singur legat. Firește, dragostea bunicului pentru nepot fusese mare și putuse prilejui o dorință expresă și scrisă după moarte, dar de unde știau ei că Urmatecu nu îi va fi făgăduit și coanei Mița ceva pentru ea și rudele ei ? Și atunci se va simți că partea lor a fost tăiată și că nu s-a păstrat decît partea băiatului. Apoi Ciuflea mai simțea că, față de legatul lui Ionică, alta era și dispoziția Amelichii. Aici nimic nu o supăra. I se părea firesc, era fiul ei și apoi

nici nu avea bani de dat. O soluție trebuia găsită. Ciuflea nu numai că nu-l iubea, dar era chiar pornit împotriva lui Ionică. Nu-i plăcea la el un aer de independență pe care și-l luase, nu-i plăcea libertatea în vorbire, cunoștințele pe urma cărora bătrînul nu se putea ține și mai ales lipsa de umilită politețe, în gust patriarhal, pe care bătrînul ar fi dorit-o din partea flăcăiandrului. Toate acestea Ciuflea le simțea cînd se ducea la masă la Urmatecu. Ionică se sprijinea pe dragostea și admirația bunicului său și a baronului și nu se purta altfel cu avocatul — la care îl supăra și defectul de rostire și nu-și putea ascunde un zîmbet batjocoritor — decît cu „ăia", rudele miluite ce umpleau casa. Ciuflea însă ar fi vrut un alt respect și o altă considerație din partea mînzului ăsta nestrunit. Antipatia bătrînului pentru băiat trebuia totuși să-și găsească aci locul și începutul. De aceea sfătuitorul Amelichii, cumpănindu-le bine pe toate, zise în cele din urmă :

— Ei, și acum cu băiatul ? Ce facem ?

— Să-i dau, cum vrea tăticu, răspunse Amelica oftînd. Iar după o pauză : Da' nu e prea mic pentru ca să moștenească atît ?

Rezerva aceasta a femeii Ciuflea o prinse cu multă îndemînare :

— N-am nici o grijă din cîte văd, zise el cu pricepută lingușeală, că ai să-ți gospodărești și singură averea, mai bine decît Iancu. Tu nu ești nici pornită, nici pătimașă ca el. În această critică de după moarte, aruncată ca o vobră fără însemnătate, sta (dacă Amelica ar fi știut s-o prindă) toată părerea lui Anghel despre răposat. Beteagul ăsta de Ciuflea, șubrezit și mai mult de calicie, nici acum nu putea să-i ierte celui dus puterea de viață, gustul de a trăi, de a lupta și de a învinge. Dar Amelica nu s-a priceput să prindă așa ceva. Și Ciuflea continuă : Da' cîtă înțelepciune și prevedere la tine, fata mea ! Și părăsind apoi scurta lui vorbire solemnă și reluînd iarăși tonul obișnuit, continuă ca și cum ceea ce urma era mărunțișul gîndului :

— E mic băiatul, nepotrivit de mic pentru tot ce vrea testamentul să-i dea. Ce s-ar pricepe el să facă acum cu lucrurile scumpe și bijuteriile ? Dar cu locul ? Că e minor și proprietatea tot n-ar fi a lui. Bine, bine te-ai chibzuit !...

Şi lăsînd să treacă un timp care să limpezească şi să aşeze în înţelegerea şi convingerea Amelichii vorbele lui, încheie : Peste cinci, şase ani, atunci să i le dai... Şi cine ştie ce femeie o avea parte de pietre sau de banii după ele !

Cuvintele astea au turburat-o pe Amelica. Dragostea ei geloasă pentru fiu, pe care o încercase toată lumea care dobîndise iubirea lui Ionică — şi în primul rînd Paraschiva — îi aducea acum, deşi în depărtată perspectivă, gînduri neliniştite. Ceva se descumpăni în ea, punîndu-i o umbră în ochi. O pornire aspră o cuprinse şi făcînd ceea ce poate n-ar fi făcut dacă n-ar fi fost stîrnită de vorbele lui Ciuflea despre femei şi pierderea lui Ionică, luă testamentul şi-l rupse în bucăţi. În felul ăsta se convinse pe ea însăşi că stăpîneşte, că se apără şi că se răzbună pe lucruri care încă nu se întîmplaseră, dar puteau veni. Apoi deodată se ridică, gata să plece.

Ciuflea nu se aştepta la o încheiere atît de bruscă. Mirat, o privi, neştiind ce are de făcut. Nu putea s-o lase. Strînse maldărul de hîrtioare care fuseseră testamentul lui Iancu Urmatecu şi cu pumnul plin începu să se bată în piept, încercînd să prindă un ton între glumă şi vorbă rostită cu înţeles :

— Da' eu, singurul martor, cum rămîn ?

Amelica, vădit înciudată, îi zise :

— Ţi-am făgăduit, nene Anghele, şi nu-mi iau vorba înapoi !

— Cînd ?

— Cînd m-oi mai lumina ! Că acum, să şi vreau, nici nu ştiu ce loc să-ţi dau !

Ciuflea nu pierdu vreme multă :

— Pe al băiatului, făcu el şi aşteptă.

În Amelica se stîrni un sentiment ciudat. Abia acum simţi cu adevărat că a rupt testamentul. Era voinţa mortului călcată în picioare ; era o impietate ; era deposedarea copilului ; era legătura dintre bunic şi nepot distrusă, după sfatul bătrînului ăsta uscat, cu mîna rece şi privirea turbure. Testamentul acum era bucăţele şi ea se simţea în gheara lui Ciuflea. Se uită lung la avocat, care vrea să pară liniştit în aşteptare, neliniştit însă în fundul sufletului. Aşa să fie toţi avocaţii, gîndi Amelica, aşa să fi fost şi tăticu ? Ticăloşia faptei n-o supăra, ci

numai neprevăzutul și starea de nesiguranță pe care i-o dădea, și o ușoară umbră, și o frică se strecurară în sufletul femeii. El a fost singurul martor. Trebui[a] deci să-i d[ea] *. Și cum Amelica nu știa nimic despre locurile ei de pe șoseaua Pantelimonului, nici cuprins, nici vecinătăți, nici plan de parcelare, nici valoare, și cum vrea să scape cît mai iute din nesuferita strînsoare a acestei împrejurări, zise în cele din urmă, întorcîndu-se din drum :

— Bine, am să-ți dau !

— Mulțumesc, fată bună, rosti, cu limba și mai tăiată de emoție, Ciuflea. Apoi ridicînd pumnul cu hîrtiuțele în aer, ca și cum ar fi vrut să arate că în puterea lui erau și că în ele tot mai era testamentul, se duse luminat la față și abia acum deschise ușa de la sobă și le zvîrli în jăratic. Întorcîndu-se la birou luă tocul, îl învîrti de cîteva ori prin aer înainte de a-l pune pe hîrtie și zise :

— Mi-l faci vînzător, că așa e mai sigur. Amelica nu răspunse. Dădu numai din cap și se așeză.

În tăcere nu se auzea decît scîrțîitul peniței. Ciuflea scria, scria mereu, cînd deodată se opri. Tuși, își mușcă buzele, se răsuci pe scaun. În ochi îi licări o lumină rea. Făcuse o prostie. Aruncase hîrtiuțele testamentului înainte de a lua întinderea locului și numărul de parcelare. Acum ce putea să treacă în act ? Amelica își redobîndise liniștea și răceala. Aștepta să iscălească și atît. Avocatul simți că e greu să vină cu o nouă cerere. Dar nu avu altă ieșire. În cele din urmă el explică totul.

— Pune ce-oi vrea, îi spuse indiferentă Amelica.

— Un loc de cinci sute de metri pătrați și de colț, zise grăbit Ciuflea. Că mai mari nici nu sînt ! Numărul lotului îl trecem pe urmă, de pe plan. Amelica dădu din cap.

După ce a iscălit și a respirat ușurată, după ce a fost condusă pînă la poartă de ploconelile interesate ale lui Ciuflea, prin care cu greu se mai putea vedea solemnitatea și protecția sfătuitorului bătrîn, Amelica plecă ducînd o mulțumire, ca o lumină în ea. Tot nu vînduse locul băiatului. Și intră la o cofetărie să-i cumpere prăjituri, ca să-l îmbuneze, ca și cum Ionică ar fi știut de toate astea.

* În textul de bază : „să-i dau".

O dată cu moartea lui Urmatecu, și rînduiala și duhul casei s-au schimbat. S-au dus strășnicia bătrînului, înjurăturile, toanele și chefurile, dar și zeflemelele, glumele, dărnicia și acea îngăduință de mînă largă pentru multă lume. Amelica socoti că e mai înțelept să taie din drumul neamurilor, să împuțineze tacîmurile la masă, să strîngă risipa de icre și de vin și, de vreme ce se rușina cu multe dintre ele, să facă să se simtă că nu avea chiar atîtea rude pe cît îi dăduse Dumnezeu. Coana Mița, neîndrăznind să deschidă vorba, a așteptat cîteva luni, privind-o adesea lung și întrebător. Și, văzînd că nimic nu se întîmplă, și-a luat gîndul de la testamentul pe care i-l făgăduise soțul ei. A socotit de bună seamă că nu l-a făcut și în penumbra minții ei nu prea înalte, după patruzeci de ani de căsnicie, l-a urît și l-a blestemat pe Iancu Urmatecu. Lăsată la mîna fiicei sale, bătrîna cucoană suferea din tot ceea ce noua rînduială îi stringea din risipa și din lăcomia de trufandale. Din vechile obiceiuri, singurul păstrat a fost invitația baronului la masa zilnică. Multe lucruri Amelica nu avea de vorbit cu el, dar socotea că nu-i strică o legătură de asta de boierie. Cînd îi venea bine, arunca în vorbă : „cînd era și baronul la noi" sau alte lucruri de același fel.

În gospodărirea mare a averii iarăși lucruri însemnate s-au petrecut. Amelica nu iubea caii. A vîndut amîndouă perechile, a concediat pe vizitiu și a desființat grajdurile. Apoi și moșia îi dădea prea multă bătaie de cap. A vîndut-o (pe cea de zestre și-a lăsat-o arendată), bucuroasă de bani și mai mult bucuroasă că a lăsat-o pe drumuri pe Păuna. Nici măcar economiile logofetesei din casa de fier, păstrate într-un plic de pînză semnat, calculat și contrasemnat de defunct, nu i le-a dat decît cu greu. Era un fel tîrziu de a-și răzbuna mama și pe ea însăși împotriva femeilor care cu farmecele lor le furaseră soții, căci în ultimul timp se pare că și doctorul Sîntu, acolo la Constanța, nu se dădea înapoi de la unele povești de dragoste. Pe Paraschiva n-a alungat-o, dar a îndepărtat-o. A trimis-o între loturile parcelate la grădina cu pomi fructiferi de pe șoseaua Pantelimonului, pusă pe rod în ultimii ani de tatăl său. Era acolo o cramă veche de la o vie ce nu mai era, cu o pivniță de întorceai carul în ea, cu butuci și cu lanțuri și cu multe povești din vremea lui Tudor Vladimirescu. Cele cîteva

odăiţe femeia şi le putea îngriji. Şi cu o mică simbrie putea să vadă de întreaga gospodărie şi să aducă un venit, ba să ţină o rînduială şi la parcele, vîndute sau nevîndu-te. Într-un cuvînt, totul s-a redus, s-a simplificat pînă la desfiinţarea vechilor obiceiuri gospodăreşti, de putini cu brînză, de borcane cu magiun, de vedre cu vin şi de butoaie cu varză murată, toamna în pivniţă. Nici stînjenii de lemne nu mai veneau în octombrie din plin, ci cîteva mii de kilograme tăiate, de la depozit. În felul acesta, în răceala şi bîrfeala rudelor alungate, Amelica îşi făcea timp şi linişte pentru ca să nu facă nimic cu ele. În afară de dimineţi de gospodărie, cu tipic strîns şi larmă multă, după pofta inimii şi jaf şi risipă de mîncări din belşug, dar fără gusturi alese, şi în afară de după-amieze goale şi şubrede, cu aceleaşi lecturi de cărţi proaste (strînse acum în vrafuri tot mai mari, în pod) sau de vizite scurte la prietene cu aceeaşi vorbă de gospodărie, şi numai gospodărie, nici un gînd, nici un simţămînt, nici o pasiune nu turbura şi nu avînta fiinţa rece şi corectă a mamei lui Ion Sîntu. Numai în adînc o rodeau ca un vierme infidelităţile soţului.

Rarele ei drumuri la Constanţa, şi popasurile de acolo, se sfîrşeau întotdeauna cu aceleaşi neînţelegeri. Neavînd destul curaj să-i reproşeze pe faţă soţului ei cele ce auzise despre legăturile lui, Amelica Sîntu născo-cea alte pricini de ceartă, din senin. Atunci ridica glasul, striga, se înfuria. Doctorul Sîntu nu răspundea. Îşi lua pălăria şi pleca. Şi de multe ori la reîntoarcere nu o mai găsea. Cu primul tren Amelica pornea spre Bucureşti. Sigură pe averea ei, pe libertatea ce i-o dădeau banii moşteniţi, ea îşi purta o neatîrnare şi o voinţă cu care de multe ori făcea greşeli, nefiind nici pregătită, nici călăuzită de un instinct sigur care să o poarte printre oameni şi împrejurări. Pentru o mai statornică aşezare la Bucureşti şi pentru băiat care, cu anii ce au trecut şi au adus alte obiceiuri, crescuse mare — era în clasa a VIII-a, gata să fie student — Amelica se hotărîse să construiască pe locul grajdurilor din fund încă o casă după gustul ei. A ieşit o clădire cocoţată, incomodă, cu dependinţele mai mari şi mai bune decît camerele de locuit. Îşi luase ca arhitect pe un nepot de al lui Ciuflea. Bătrînul, de cîţiva ani — în ciuda scenei cu testamentul — se înscăunase cu totul în încrederea femeii. Claudiu Ciuflea

— arhitectul — era un om înalt, cu un cioc lung, ascuțit și negru corb, cu o pălărie cît roata carului și pelerină. Semăna cu un pietrar de monumente funerare italian. Cînd nu era pe șantiere, era prin cîrciumi. Bun de gură, cu o față veșnic congestionată, el îi făgăduise Amelichii — cu bani puțini, ceea ce o cîștigase — un palat. În realitate, pe o bucățică de loc întortochease o casă cu intrînde și ieșinde și așa de răsucită pe axul ei, că din salon se vedeau cratițele din bucătărie. Cînd s-au făcut săpăturile, pînă înspre mijlocul grădinii, s-a găsit un adevărat cimitir de cîini. Scheletele de toate dimensiunile vorbeau de cîini trecuți ani în șir prin afecțiunea lui Urmatecu și a fiicei sale. Șoricari, baseți, prepelicari, *terre-neuve*, dogi germani ședeau înșirați sub straturile de pămînt. Amelica i-a privit cu un ochi înduioșat, dar și cu o anumită mîndrie, știind că numai în curțile boierești mai poți găsi atîtea urme de nobile animale.

Cînd clădirea a început să crească și să se răsucească în juru-i ca o casă de melc, iar Claudiu Ciuflea a căutat să o amețească pe Amelica înșirîndu-i fel de fel de nume de stiluri, ceea ce ea aproba fără să-i placă, Ionică a îndrăznit să se amestece și el în vorbă. Era cu gîndul mai ales la camera ce-i fusese destinată și care, în răsucirile zidurilor, era cu totul lipsită de lumină. Într-o întrevedere la care a luat parte și avocatul Ciuflea, tînărul Sîntu și-a spus și el păsul. A fost pus la locul lui de cei doi, cu un ton ce nu îngăduia contrazicere, dar băiatul nu s-a intimidat. Cu un bun-simț și cu o vorbă ce începea să fie la el mai dezlegată decît la toți ceilalți, el nu s-a dat bătut. Amelica simțind această neplăcută situație, nu s-a priceput să o sfîrșească decît aproape în plîns, reproșînd fiului său că de cînd a început să-și dea seama de cele ce se petrec în jurul lui, sistematic el nu se împacă și nu iubește tot ce-i aparține sau vine dinspre ea. Astfel pusă chestiunea, firește că nu îngăduia răspuns. Ionică a părăsit încăperea în privirile mîniate ale avocatului și ale arhitectului. Era un început și pentru neîncrederea viitoare a mamei sale în el, în așa-zisele lucruri „grave" ale vieții, și pentru o hotărîtă luptă dintre el și Anghel Ciuflea.

În neînțelegerile astea dintre mamă și fiu ce se făceau tot mai dese, Berta a încercat să intervină. Dar asprimea Amelichii i-a amintit guvernantei hotarul peste care nu

putea trece. Astfel prietenia dintre cele două femei, pe chestiunea cea mai vie care le lega, nu se armoniza. Cu hotărîre, Amelica se închidea în singurătatea și asprimea ei. Orgoliul susținut de avere făcea un gol în juru-i și în el se refugia cu un fel de mîndrie și voluptate. Astfel își ascundea și amărăciunile înfidelităților soțului ei. Berta, în a cărei fire mai străbătea încă o căldură tîrzie, o nevoie de oameni și de duioșie, în convingerea ei catolică, pe care și-o reamintea în asemenea împrejurări privind înciudarea hotărîtă, îndepărtarea și însingurarea stăpînei sale ce nu se putea face fără suferință, șoptea, de multe ori ca și băiatul să o audă :

— Parcă ar fi protestantă !

Toată vechea luptă împotriva protestanților din Ardeal, dar și o ciudată admirație pentru austeritatea lor moștenită de la mama ei, o austriacă pioasă, Berta și-o rostea în răbufneala asta tîrzie.

Între aceste două femei și într-o casă închisă și severă ca o mănăstire, primele tresăriri de dragoste ale lui Ionică Sîntu au fost sfioase. Erau doruri în care cădea și în care se pierdea, fără să știe ce e cu el. Erau imbolduri lăuntrice, ca niște apăsări puternice pe suflet și pe întreaga lui ființă, care îi umpleau simțurile ca pe un mugur gata să plesnească. Și atunci, la flăcăul acesta învățat să asculte și el însuși să lege cuvintele și să vorbească, erau ușurări ce-i veneau din cuvintele ce realizau ca un cîntec stările ce-l frămîntau. Astfel Ionică înclina spre poezie, dar mai mult înclina să-și găsească o limpezire și o liniștire în muzică. Și spre norocul lui, o avea la îndemînă. Căci în orele ei libere, Berta de mult primise îngăduința baronului să urce sus la el la pian. Și niciodată nu se așeza să cînte, fără să-l fi chemat și pe Ionică.

Prin camerele înalte, luminoase, încărcate de un miros greu de paciuli, tutun și abur de cafea fierbinte, baronul își trecea pașii dintr-un loc în altul, cu tîrșitul lunecător al ființelor obosite. Făcea semn cu o mînă, nimeni să nu se stingherească de prezența lui, iar cu cealaltă, udîndu-și de buzele roșii și veșnic umede buricele degetelor, lua praful de pe faianțe și bibelourile de sticlă sau de metal. Cîteodată se oprea, dădea capul pe spate și asculta ce cînta Berta, ca pe un zvon prelung, venit de foarte departe. Apoi pornea iarăși, și repede înghițea cîteva buline pentru a uni apărarea trupului cu bucuriile suf-

teşti. Făptura lui înaltă, corectă, de om bine ras şi pieptănat, ascundea oboseala sub aspectul acesta îngrijit. Spre el, în pauze, sau cînd în vraful imens de note Berta căuta vreun alt caiet, ea privea pe furiş. O admiraţie tăcută i se citea în ochii rotunzi căprii, şi parcă şi încă ceva. Privindu-l pe baron, Berta îşi îndrepta bucla părului căzută pe frunte şi îşi netezea cu amîndouă palmele trupul, pornind de la sînii ei abia zăriţi, spre şoldurile lungi şi înguste. Era ca o potrivire de falduri pe rochiile învoalte, dar era şi ca o alintare, ca o dorinţă, poate, şi ca o mîngîiere. Firesţe că baronul nu vedea şi nici nu vrea să vadă. El aştepta bucata ce avea să urmeze şi atît.

Aproape toate şedinţele acestea de muzică se sfîrşeau cu *Simfonia a noua* a lui Beethoven sau cu părţi din ea. Berta o cînta în transcripţia pentru pian cu strălucire. Cînd începeau primele acorduri, baronul, oriunde s-ar fi găsit prin cameră, căuta cu mîna întinsă, ca un orb, un fotoliu şi se prăbuşea în el. Era ca o mare putere ce-l ajungea din urmă şi-l dobora. Iar femeia, îmbătată şi ea de muzică, se oprea din cînd în cînd şi, cu un glas pe care Ionică nu i-l recunoştea sub povara intenţiilor, apăsărilor, sublinierilor ce se voiau adînc expresive şi nu erau decît stîngace, recita strofele din *An die Freude* a lui Schiller :

„Freude, schöner Götterfunken
Tochter aus Elysium.
Wir betreten feuertrunken,
Himmlische, dein Heiligtum.
Deine Zauber binden wieder,
Was die Mode streng geteilt ;
Alle Menschen werden Brüder,
Wo dein sanfter Flügel weilt" *.

de care apoi lega cu violenţă, cu pornire şi cu o înflăcărare a temperamentului ei excesiv muzica lui Beethoven. Baronul asculta într-o fascinaţie, cu ochii ţintiţi într-un

* Bucurie, frumoasă scînteie a zeilor,
Fiică din Elizeu
Păşim înflăcăraţi de foc
Divină, în templul tău.
Vraja ta leagă iarăşi
Tot ce moda a dezbinat ;
Toţi oamenii se înfrăţesc
Unde este aripa ta blîndă *(germ.)*.

colţ, rostind ca în vis, repetat şi din ce în ce mai îndepărtat : *„An die unsterbliche Geliebte !"*, *An die unsterbliche Geliebte !"* *... ca pe o fermecată formulă din lumea beethoveniană.

Pentru Ionică, ritualul acesta al extazului de care nu se putuse lega rămînea ca o ciudăţenie neînţeleasă. El simţea cu totul în altfel pe Beethoven şi *Simfonia a noua*. Le simţea mult mai simplu, mai direct, mai proaspăt, rupte din viaţă, îl înflăcăra şi-i dădea o bucurie adîncă iureşul muzicii, exprimînd cea ce el de atîtea ori a încercat şi n-a izbutit prin cuvinte. Ştia şi el, pe de rost, imnul lui Schiller şi-i cîntaseră în minte, în suflet, mult mai mult, mai proaspăt decît baronului şi Bertei versurile :

„Wir betreten feuertrunken,
Himmlische, dein Heiligtum,

îi stăruiau toată poezia şi versurile acestea în auz, ca unui poet, ceea ce nu era nici unul din ceilalţi. După *„himmlische"* Ionică simţea o pauză mare, hotărîtoare, pe care *„dein Heiligtum"* cădea ca o deschidere de zări, ca un preludiu de gînd şi de vers, pentru acel : *„Alle Menschen werden Brüder"*... de mai tîrziu. Şi peste ele învolburarea muzicii şi mai ales largul val de bucurie adînc omenească, a tuturor. Legătura asta cu viaţa, din muzica lui Beethoven, pentru tînăr era cu totul firească. Pe drumul ei el călătorea spre tot ce bucuriile şi marile emoţii îi împodobeau, dar nu-i desluşeau în alt fel [realitatea] : spre amintirile mării limpezi şi albe sub calmul plat ; spre mireasma reavănă a primăverii ; spre aleile de la Şosea cu lumină galbenă aurie filtrată toamna printre teii îngălbeniţi ; spre [mirosul] ** pădurii al ciupercilor şi al lemnelor verzi, cu un parfum jilav, în tăria cărora ar fi muşcat şi mai ales spre nuferii lacului lor de la Fundeni unde, sub ochiul Paraschivei, Ionică plimba într-o luntre veche pe Zoica Poroieneanu şi fericirea de a fi cu ea. Muzica lui Beethoven aducea încă o dată viaţa spre el, legată mai strîns în toate frumuseţile ei, dar reală, vie, palpitîndă. Şi mai mult, muzica asta îi dădea o înălţime şi un zbor, aşa cum simţi la optsprezece ani în faţa fericirilor întrezărite, cînd pieptul ţi se umflă, ţi se

* „Iubitei nemuritoare ! Iubitei nemuritoare" *(germ.)*.
* În textul de bază : „miezul".

culcă pe zare, se face una cu ea, iar dincolo sînt numai stele... Viaţa tare şi plină, şi viitorul cît mai înalt, cît mai frumos era muzica asta pentru Ionică Sîntu, în care dragostea şi puterile vieţii băteau.

Prăbuşirea în sleiri şi învingeri a lui Bubi Barbu, admiraţia fără conţinut, abstractizată, închisă în gesturi şi formele care se auzeau, din neputinţă, în locul oricărui lucru bun şi mare pe care muzica l-ar fi creat, avea ceva trist şi deznădăjduitor. Ca întotdeauna lipsa de invenţie, puţinătatea cuvintelor rebele, care nu veneau să se aşeze pe bruma de gînd a baronului, îl făceau să se refugieze neîncetat în versuri mereu repetate sau în suspine articulate de alţii. Berta îl privea şi din pasiunea ei pentru aristocraţie cădea într-o greşeală de care robusteţea tinereţii îl ferea pe Ionică. Berta îl admira pe baron în chinul acesta fără conţinut, bănuind că la Bubi Barbu o taină mare se cuprindea în starea aceasta de vechi aristocrat. O feminitate firavă şi capricioasă şi un entuziasm la fel, greşit pornit, poate ca la cei din familia ei, o făceau să răstălmăcească astfel ultimele zvîrcoliri morale şi sentimentale ale baronului.

Micile concerte se terminau întotdeauna în înserări melancolice. Ceaiul luat în cadrul mobilelor şi fotografiilor vechi şi ale poveştilor bătrînului baron, ce proslăveau neîncetat trecutul, înfierînd prezentul şi ignorînd viitorul, depărta şi mai mult salonul de muzică de viaţă. Cînd ieşea de acolo şi trecea curtea şi grădina spre camera lui, Ionică respira adînc, avînd impresia că iese de la multe leghe de sub pămînt. El simţea hotărît că nu poate fi nici ca baronul, nici ca Berta. O măsură ce începuse de mult să se statornicească în el îl apăra de toate excesele şi nu-l dezlipea de adevărurile vieţii. Totuşi, neavînd deplina siguranţă în judecăţi, neavînd încă afirmarea contrară a unor persoane cu prestigiul Bertei şi al lui Bubi, tînărul ezita, neputîndu-se despărţi nici de înclinarea de a dori să imite lumea bună. Se gîndea că poate n-ar strica să facă şi el ca ei, hotărîndu-se să privească mai de-aproape repetările sarbădului extaz.

O prietenie legată la şcoală cu Fred, l-a făcut pe Ionică Sîntu să ajungă un obişnuit mosafir al casei Poroineanu. Bazil Poroineanu — tatăl lui Fred şi al Zoichii —

era una din figurile cu mare vază ale baroului de Ilfov și ale partidului liberal după 1907 și potolirea răscoalelor, pe linia noii sale conduceri în frunte cu Ionel Brătianu. Jurist cultivat, Bazil Poroineanu făcea să i se simtă profesiunea și în relațiile de la om la om. Logician sever, el nu admitea nici în cele mai nevinovate afirmări ale copiilor sau ale servitorilor decît informații strict înlănțuite, într-o rostire simplă și fără multe cuvinte. Bazil Poroineanu era spaima secretarilor și a magiștraților tineri, pe care știa să-i mustruluiască din replici. Era foarte stimat și la clubul liberal, și la „Tinerimea". La „Jockey" nu putuse încă pătrunde decît ca invitat, deși își avea ochii ațintiți și rîvnele îndreptate într-acolo. Omul acesta masiv, cu un cap rotund, tuns scurt, cu o mustață groasă ce-i încărunțise înainte de vreme, corect îmbrăcat, cu gesturi măsurate, presupunea (și așa îi mergea vorba) că e un om de înaltă moralitate și de multă sobrietate. Și într-adevăr, la adăpostul marii sale averi, Bazil Poroineanu nu socotea nici un sacrificiu bănesc prea mare pentru a ascunde cu discreție pasiunea lui pentru femei. Acolo unde chiar în casele cele mai bune, între bărbați se lăsa să se vadă, cu fală, un dezmăț și o ghidușerie ce se desfășura în nenumărate anecdote și bîrfeli din viața sexuală a fiecăruia ; acolo unde vorbirea pe șleau și de multe ori înjurătura la fiecare pas dădea un „teribil" fel de a fi domnilor „bine", avocatul și deputatul Poroineanu își păstra severitatea și o gravitate reprobativă, adînc săpată pe chipul său aspru, bine dăltuit. Niciodată nimeni nu l-a văzut zîmbind la vreo glumă în doi peri. Cei mai tineri nici nu îndrăzneau asemenea glume în fața lui, căci le era frică de el și le impunea. Atît de mare era prestigiul lui Bazil Poroineanu, încît Anghel Ciuflea, cînd a aflat că Ionică e prieten bun cu copiii lui și că zilnic aproape îl vede pe marele avocat și ia masa cu el, a fost cuprins de admirație, și-a împleticit și mai mult limba scurtă în dinți și a adaus adversității ce avea pentru Ionică și o îndepărtată nădejde de protecție. Poroineanu era văduv, încă din vremea cînd erau copiii mici. El și-a stabilit faima severă respingînd toate ofertele de căsătorii sau legături în lumea bună, avînd o purtare de stăpîn corect față de guvernantele și menajerele ce i-au trecut prin casă. Gusturile și socotelile marelui avocat mergeau în

altă parte. Adesea el lua trenul din Gara de Nord, fie pentru un proces la Giurgiu, fie pentru a se duce la moşie, pe care tot în Vlaşca o avea. Automobilul său, cu şofer cu livrea şi bumbi poleiţi — căci Poroineanu a fost unul din cei dintîi automobilişti pasionaţi ai Bucureştilor — îl lăsa la gară, iar secretarul îl conducea pînă la vagon. Aci îşi pierdea urma. Călătorul ocolea numai oraşul, discret, cu ajutorul acestui tren, încet şi provincial, coborînd în Gara Filaret. Apoi, cu un pas sprinten el urca la dreapta înspre îndepărtatul Cuţitul de Argint, unde într-o străduţă întortocheată cumpărase o tihnită şi pitorească locuinţă. O îngrijea o bătrînă ce nu ducea nici o lipsă şi nu ieşea decît prin mahalaua în care trăia, iar în cele două odăi de la stradă, din grija bătrînei, Poroineanu îşi descoperea surpriza. Era cîte o fată nostimă dar sărmană, instalată acolo pentru cîtva timp, în risipă de bunăstare şi mîncare. I se spunea numai că va veni un „boier" să o vadă şi că nu va trebui să fie cu nimic supărat. În cele cîteva zile pe care severul domn le petrecea în galanta şi ispititoarea tovărăşie, îi plăcea nu numai să privească zîmbetul naiv al femeii, dar să şi asculte poveştile cele mai copilăreşti, rostite în cea mai negramaticală şi dezlînată vorbire.

La plecare, după ce lăsa bani mulţi, el dădea indicaţii bătrînei, iarăşi cu precizia şi sobrietatea obişnuită. Spunea numai, în prag, cînd mai întîrzia pentru a-şi trage mănuşile : „Bine !" sau „Destul !" Asta însemna că data viitoare „faţa", cum numea el, impersonal şi pedant, ca în vechiul drept, pe neştiutoarea lui parteneră de aventură, poate fi regăsită sau nu. Iar în gara pustie de la Filaret, cu trenuri puţine şi maşini minuscule ce fluierau ascuţit şi-şi ascundeau roţile în nori de aburi, Bazil Poroineanu, aşteptînd să fie luat de un personal care să-l ducă iarăşi pînă în Gara de Nord, socotea cu mintea împărţită în compendii, la un tratat amănunţit ce s-ar putea scrie, de el firește, şi ar purta titlul *Despre feţe*. Şi zîmbea nevăzut şi neştiut de nimeni, la gluma asta galantă şi savantă.

Fiul său Fred, strunit de severitatea tatălui, era dăruit cu o inteligenţă vie, dar şi cu o ambiţie nestăpînită de a se afirma. Se împrietenise iute la şcoală cu Ionică şi cu Toderiţă Clement, deşi temperamental era deosebit de ei, de Ionică mai ales. De timpuriu, privind cu admiraţie

la sobrietatea tatălui său, în care credea pe deplin, el căuta să-l imite și să-l ajungă, folosind deocamdată, pînă la desăvîrșire, un fel zeflemist și neîncrezător de a fi. Mult mai puțin educat în artă și literatură decît ceilalți doi prieteni, Fred se încăpățînase a se ține departe de desfătările versurilor și ale muzicii, și asta pentru că în timidele lor începuturi de poezie nu izbutise. Toderiță, mai puțin dornic de a fi în fruntea tuturor îndeletnicirilor, prețuise și admirase pe Ionică în încercările lui de versificator. Fred însă, înciudat, întoarse spatele acestor ocupații, declarînd că se îndreaptă înspre alte preocupări mai serioase. În felul acesta orgoliul îi acoperise înfrîngerea.

De altfel, în desele convorbiri pe care băieții le aveau, cu avocatul Poroineanu — care ca și doctorul Sîntu își iniția fiul și pe prietenii lui — nu era niciodată vorba de teatru, de muzică sau de poezie modernă. Poroineanu, un bun cunoscător al antichității, abia de-și îngăduia literatura latină, recitînd versuri de la Horațiu pînă la Catul. Apoi, întotdeauna purta discuții înspre istorie și drept, în care de timpuriu căuta să-i inițieze pe tinerii ajunși în anii studiilor universitare și, firește, că totul se dezbătea cu corectitudine și precizie în vorbire, cu logică înlănțuire în gînd, adică în singurul fel în care avocatul îngăduia discuția.

Aci, spre deosebire de conversațiile cu baronul Barbu, în care impresiile și senzațiile oricum exprimate prețuiau mai mult prin prospețime și noutate, decît prin severitatea și sobrietatea rostirii, Ionică și-a disciplinat definitiv și gîndirea și vorba. Școala aceasta nu i-a prins rău, și nici greu nu i-a fost, temeliile limpedei gîndiri și rostiri fiind de mult așezate în el și de tatăl său și de Berta. Ceea ce însă a întîlnit aici a fost posibilitatea încercării unui vocabular mai bogat. Firește, multe erau noțiunile noi pe care Ionică le întîlnise în feluritele sale lecturi, însă mare era și sfiala primei lor folosiri într-o liberă discuție. Ionică ajunsese la clipa minunată, dar plină de spaimă în preajma celor nouăsprezece, douăzeci de ani, cînd în relațiile cu oamenii încerci cuvintele pe care le-ai învățat din diferite discipline, trecînd la un registru superior al rostirii. Astfel cînd pentru prima dată el a slobozit formula — într-o discuție despre structura Imperiului roman de răsărit, subiect deosebit

de drag avocatului — „interdependența factorilor sociali", Ionică s-a speriat singur de ce a spus și ce a auzit și cu neîncredere, cu așteptare, a roșit, a privit în dreapta și în stînga, pregătindu-se neliniștit pentru gluma usturătoare a lui Fred, sau îndreptarea calmă, părintească, dar cu atît mai amară, a lui Poroineanu. Și cînd a văzut că formula sa a trecut și s-a țesut firesc în vorbirea ce a urmat, Ionică a respirat, ușurat, notîndu-și-o în atenție ca pe un bun cîștigat, de folosit de acum cu înțelegere în formulele viitoare. În felul acesta, aria cuvintelor i s-a lărgit simțitor, fixîndu-i-se definitiv. În felul acesta, multe noțiuni ce mai stăteau încă pentru el în umbră s-au limpezit. Ușurința firească a vorbirii pe care o avea, găsirea cuvintelor potrivite și simțul de echilibru și armonie a frazei i-au dat de asemeni lui Ionică o biruință în scurtele alocuțiuni pe care le ținea în fața temutului apreciator.

În afară însă de ascultarea atentă a maestrului, tînărul își înfrîngea timiditatea și își găsea avîntul sub privirea limpede, caldă, albastră a Zoichii Poroineanu, pentru care a simțit născîndu-se prima dragoste.

Cu un an mai mică decît el și fratele ei Fred, Zoica era o fată frumoasă. Semăna leit cu maică-sa din portretul cel mare din salon, pe lîngă care Ionică trecea zilnic cu admirație. La ei în casă nu se găsea așa ceva. După cum pictorii mai vechi ai veacului al XVII-lea adăugau portretelor lor și atributele profesionale ale modelelor, la fel și aici artistul, un străin al cărui stil era necunoscut tînărului, înfățișa pe Marta Poroineanu înconjurată de luxul strălucitor al stării sale, într-un cadru de draperii bogate de catifea vișinie, în perspectiva monumentală a unor săli de recepție, cu degetele fine și roze întinse spre un clopoțel de argint, atribut grațios al comandei. Și portretul acesta al unei doamne din lumea mare, solemn, multă vreme a pus o timiditate de neînfrînt în tînărul îndrăgostit. I se părea că Zoica, tăcută din fire, — reamintind neîncetat prin puritatea feței, valul auriu al părului, fragilitatea brațelor minunat conturate și întreaga ei făptură pe femeia de pe pînză, — nu va voi niciodată să asculte dragostea lui. Și atunci Ionică se arunca în discuțiile de seară din biroul cu pereții acoperiți de biblioteci, cu aprindere și entuziasm, pentru a o cîștiga. Zoica rareori intervenea.

Asculta cu un zîmbet risipit pe chipul luminos. Numai cînd în înflăcărarea vorbirii și în puterea celor mai hotărîtoare argumente Ionică stăruia cu privirea asupra ei, fata își pleca ochii și-și împletea sfios degetele. Cu taina aceasta, fiul doctorului Sîntu, împreună cu prietenii lui, a urcat scările Facultății de drept. Numai Toderiță Clement se despărțise de ei, înscriindu-se, cu diferența dată, la Poduri și Șosele. La facultate, o lume nouă se întîlnea cu tînărul student Ion Sîntu, care își începea munca în rîvna unui aceluiași gînd și unui aceluiași dor : Zoica.

O vedea zilnic. Petreceau împreună, se duceau pretutindeni întovărășiți de Fred. Pentru Ionică, aceeași fericire stăruia în apropierea ei, dar și aceeași timiditate. Zoica îi spunea ca la țară „Ioane" (prinsese cîteva frînturi din vorbirea asta voit neaoșă, care era la modă pe atunci), cu un glas dulce, puțin tărăgănat și cu o încetineală în gesturile grațioase ce nu erau de vîrsta ei. Firimiturile acestea ce-i cădeau din priviri, din mișcări, din atenții, tînărul le culegea ca pe niște talismane. Prietenia lor se învăluia tot mai mult într-o tainică afecțiune, din care însă Ionică nu putea deslușì bine ce i se cuvine, dacă era ceva pentru el și numai pentru el.

La împlinirea celor douăzeci de ani ai lui, Amelica i-a îngăduit o petrecere în grădina lor de la Pantelimon. Ionică ar fi vrut să facă din crama veche în care locuia Paraschiva un decor minunat. De aceea se duse acolo și neputînd să împodobească după cum ar fi vrut, și-a descărcat cel puțin sufletul, vorbindu-i cu aprindere Paraschivei de frumoasa Zoică.

— O, cînd ai s-o cunoști, are să-ți placă, sînt sigur că are să-ți placă, îi spunea el Paraschivei cu dogoarea în obraji.

— E cuminte ? îl întrebă femeia gîndindu-se mai departe decît el însuși se gîndea.

— Nici o fată nu e ca ea ! răspundea tînărul cu aprindere. Ai s-o vezi și sînt sigur că are să-ți placă... și începea să înșire frumusețile Zoichii.

La plecare, cînd a vrut să ceară schimbări în casa cea veche și n-a știut bine ce, Paraschiva l-a luat de mînă și l-a dus în grădină. Cireșii, zarzării, merii, prunii erau în floare. Înviaseră albinele și gîndacii. Graurii și ciocă-

nitoarele poposeau prin nucii rotați din vale, iar departe, undeva peste lac cînta cucul.

— Mai frumos decît aici, n-o putem face noi casa chiar de-am avea cu ce ! îi spuse Paraschiva. Aici în grădină s-o aduci. Și dacă i-o plăcea, e fată bună ; dacă nu, leapădă-te de ea, Ionică !

Niciodată tînărul n-o auzise pe Paraschiva vorbind astfel. O privi. Femeia dădu încet din cap, întărind în acest fel ceea ce spusese. Surîse însă pentru ca să-și îndulcească, poate, vorba prea aspră. O încărunțeală ușoară îi apăruse pe la tîmple, dar ochii tăiați de pleoapele de jos tot zîmbitori erau. Îl mîngîie și-l sărută pe băiat. Apoi adause simplu :

— Vă aștept, Ionică maică. Vă aștept mîine.

A doua zi, automobilul avocatului Poroineanu a adus în grădina în floare pe Fred, pe Toderiță, pe Ionică și pe Zoica. Sile Scafeș lipsea. El își avea automobilul lui, cu care se ducea la curse. De cum au sosit, tinerii au alergat forfota pretutindeni. Soarele începuse să ardă și să țeasă pe alocuri pe alei, printre frunzele noi o plasă de umbră și de aur. Un vînt ușor tremura crengile, iar sus de tot, născut parcă din albastru, se ivi un punct călător. Era un uliu... Găinile înalte și moțate ale Paraschivei, dintre care două cloști cu pui, începură să se neliniștească. Fugeau la adăposturi de chepenguri deschise, pe sub roabe răsturnate. Numai cocoșul rămăsese, răsucindu-și cu mișcări bruște capul spre cer, pentru a prinde mai bine în ochiul lui inexpresiv, încercuit cu roșu, imaginea dușmanului. Paraschiva se repezi în casă și se întoarse cu pușca. Uliul coborî în cercuri mari, cu aripile ascuțite, neclintite. Acum era atît de jos, încît se putea vedea bine încotro tinde să coboare.

Ionică luă pușca din mîinile femeii. Și prinzînd răpitoarea în cel mai îndrăzneț ocol al ei, trase. Bubuitura călători departe și răbufni peste lac. În albastrul pur al cerului de primăvară, a fost ca o explozie de fulgi și un ghem căzu la pămînt. Toți se repeziră înspre vînat. Uliul, răsturnat pe aripa ruptă, îi privea dușmănos cu ochiul negru, bulbucat. Deschidea din cînd în cînd ciocul umezit de cîteva picături de sînge.

— Așa-ți trebuie dacă nu-mi lași găinile și puii în pace ! îl certă Paraschiva. Apoi apucîndu-l de aripa sănă-

toasă, îl ridică. Pasărea se zbătu. Se sfîrșea liniștită, întunecată, s-ar fi spus demnă, cu dispreț pentru omorîtorii ei. Femeia întinse un deget spre gheara solzoasă, galbenă și deschisă. Uliul îl prinse cu putere și ținîndu-se așa încleștat muri.

— Ești vînător, Ioane ? Nu știam... spuse admirativ Zoica.

— E, că el e de toate ! Pe toate le știe... (crede el) interveni tăios Fred.

— Mă înveți și pe mine să trag ? întrebă fata.

Ionică dădu afirmativ din cap și zîmbi.

— Hai, dom'le, prin grădină, îi spuse Fred lui Toderiță, că aici fac școală. Și se depărtară voioși. Ionică luă pușca la umăr și strîngînd-o ușor pe fată de braț, porniră spre lac. În drum erau două pătule. Sub streașina unuia, tînărul descoperi o cucuvea. Orbită de lumină, stătea într-o completă încremenire a trupului și a privirii. Întreaga ei ființă arăta o răbdare încercată și liniștită. Lui Ionică îi păru numai bun pentru început vînatul acesta cuminte. Oprindu-se, el își făcu lecția :

— Vezi, ții pușca așa. Proptești bine patul în umărul drept, închizi ochiul stîng pentru ca să vezi mai bine cu celălalt... iei linia de mîră, privești cătarea pe care nici nu o acoperi, nici nu o descoperi prea mult și o așezi în vînat... la picioare...

Zoica încercă să facă întocmai, după cum i se explicase, dar umbla cu stîngăcie.

— Nu, nu, să nu tragi, îi spuse băiatul. Nu e bine ! Să nu tragi !

Și luînd-o de umeri, el încercă să o îndrepte. Un trup mlădios i se ghemui la piept. Șuvițe răzvrătite ale părului moale, blond, îi mîngîiau buzele și un parfum proaspăt, cald, de tinerețe îl ameți. O cuprinse în brațe, căutîndu-i obrazul cu gura.

— Nu e bine... nu e bine... nu e bine... repeta el, tot mai rar și tot mai șoptit.

Zoica închise ochii și-și aplecă pe umăr capul. Lacom, Ionică i-l luă în mîini și prima sărutare fu lungă și dulce.

— Ba e bine, adăugă el, gură în gură.

Și coborîră amîndoi în goană înspre lac.

O ceață subțire se destrăma în păpuriș. Pe margini, iarba era vie de forfota lighioanelor mărunte, iar frun-

zele late de nufăr, broscoii, cu baloane minuscule și albe la ureche, orăcăiau a dragoste neîncetat. O familie de nuci bătrîni străjuia malul lîngă care luntrea spartă se pleca mai mult în mîl decît în apă. Despre toate acestea Ionică i-a povestit Zoichii, și despre nuferi, și despre broscuțe, și despre paseri, și despre albine. Apoi tinerii se culcară în iarbă, îmbrățișîndu-se și zîmbindu-și unul altuia și amîndoi dragostei lor aprinsă de cîteva clipe. Începutul acesta al iubirii pentru Ionică Sîntu a schimbat deodată lumea din jurul său. Tot ce fusese gol se împlinise ; tot ce fusese mort și inert începuse să vibreze, și viața lui și zarea ei s-au aruncat pînă în nebănuite depărtări.

Din clipa aceea, pentru Ionică a început cutreierarea marilor visări. Pe Zoica a împodobit-o cu un cer aruncat pe umerii ei, cu un cîntec ce-i venea din întreaga lui ființă răscolită, de tot ce văzuse, auzise și trăise frumos, dar mai ales de tot ceea ce firea lui înflăcărată descoperea, lega și arunca pe ființa ei reală, pe o imagine ce creștea din ea peste ea și lumina ca un răsărit de soare. Dar oricît ar fi fost de prins în vîrtejul fericirii sufletului și în chemările simțurilor, tînărul Sîntu a simțit încă de la început și frumusețea morală ce trebuia să întovărășească dragostea alături de celelalte frumuseți. Nimic din gîndul neloial al tinerilor aventurieri și nici măcar din inconștiența și lipsa de răspundere a primei tinereți nu se afla în dragostea aceasta a lui Ionică Sîntu, dragoste de mult întrezărită.

Firea lui adînc morală se formase încă din copilărie și sub înrîurirea doctorului, dar mai ales a Bertei. Fusese la început o înclinare la el pentru tot ce era neted, precis și clar. Pînă să ajungă să ia formele unei limpezimi morale, înclinările acestea străbătuseră prin Ionică în felul cel mai ușor în care el le putea înțelege. Erau plăceri ale ochiului și ale unui simț al rînduielii și al proporțiilor. Lumea văzută mai mic, mai îndepărtată, dar tăios de limpede într-un binoclu răsturnat ; sau, ceva mai tîrziu, lumea prismatică, scînteietoare a mineralelor, lumea cristalelor — din care ametistul i se părea de o puritate neasemuită, în violetul pal și translucid, de apus de soare închegat în coaja brună din care răsărea și, mai tîrziu, lumea tinerilor însurăței din tabloul lui Van Eyck, cu oglinda bombată din fundul încăperii zugrăvite, unde

totul se răsfrîngea nemaipomenit de limpede, toate acestea chemaseră şi disciplinaseră, prin ochi, firea lui Ionică. Şi cînd, din întîmplările de la moşie, de la întrunire şi din scena cu Urmatecu, o viaţă şi o sensibilitate nouă au început să pună stăpînire pe el, limpezimile ochiului, precisul imaginilor au dat un cadru şi un fel de asemănare frumoaselor gînduri şi purtări din tot ce văzuse şi simţise limpede şi precis mai înainte, într-un cuvînt întregii vieţi morale a tînărului ce creştea. Prietenia lui Toderiţă de asemeni l-a făcut să stăruie în desăvîrşirea acestei înclinări. Lecturile lor erau domolite din entuziasmul închipuirilor ce se stîrneau la Ionică şi îndreptate mai liniştit şi mai temeinic spre conţinutul orientărilor morale. Şi pentru ca dreptate să i se facă, nici baronul Barbu n-a fost străin de această creştere morală a tînărului Sîntu. Chiar în felul naiv, patetic şi tîrziu romantic în care acest înfrînt al vieţii culegea din literatură şi artă mai mult valori etice — cum ar fi fost de pildă repetirea versului „*Et puisqu'il est si laid, faisons-lui bien du mal*", vers ce-şi pierduse cu vremea măreţia şi-l făcuse să zîmbească îngăduitor pe tînăr — chiar stăruinţa aceasta de bărbat maniac n-a fost fără importanţă în formaţia lui Ionică.

De aceea acum, în mărturisirea primei lui dragoste, în gînguritul cuvintelor pe care nu le învăţase niciodată şi le născocea pentru cîntecul iubirii lui, el nu s-a sfiit să facă planurile de viitor ale căsniciei cu Zoica. Se vedea întemeind o familie, ceea ce îi dădea o bucurie, o răspundere şi o mîndrie. Se vedea, deşi foarte tînăr, aducînd tot ce avea să îi înfăţişeze viaţa, spre comunitatea asta în care întrezărea copii şi fericire. Poate căsnicia părinţilor lui, şubrezită de curiozităţile şi glacialitatea mamei, de depărtarea dintre soţ şi soţie şi de libertăţile pe care şi le luase tatăl său, să-l fi făcut pe Ionică Sîntu să dorească sincer, şi încă din primii lui ani, o căsnicie temeinică. Părinţilor lui el nu ar fi îndrăznit să le arate vina vieţii lor, cu o răsfrîngere melancolică şi în a lui. De aceea, fiindu-i interzise cuvintele împotriva lor, el descoperise în el numai un gînd care ar fi fost să le aducă dojana lui prin fapte sănătoase, altfel îndrumate prin fericirea căsniciei lui. De aceea, la început, numai cu sfioase cuvinte de viitor, mîngîind fruntea Zoichii sau sărutîndu-i mîinile, apoi cu fraze tot mai închegate, iar

mai tîrziu cu adevărate înflăcărări de entuziasm, Ionică Sîntu i-a vorbit fetei de căsnicia lor, în calea căreia cei douăzeci de ani ai lui nu vedeau nici o piedică.

Dar cu acea prudență înnăscută a femeilor dintr-o anumită lume, Zoica nu se grăbea să-l urmeze pe Ionică nici în visurile căsniciei lor viitoare, nici în vreo mărturisire care să-i angajeze viața în afară de dragoste. Ea îl iubea pe Ionică cît putea ea să iubească și în clipa asta era fericită, desigur cu ajutorul tinereții ei. Dar i se spusese de atîtea ori, după moartea mamei, de către mătușă, și tatăl ei de atîtea ori îi vorbise și-i amintise că, în lumea lor, o căsătorie trebuie să aducă cel puțin tot atît dacă nu mai mult decît ceea ce fata a cunoscut la casa părinților săi. Mai ales de o anumită libertate i se vorbise Zoichii și de mult mai multă avere și de nume mare. Și i se amintise că toate astea un tinerel nu le poate da și i se arătase că o căsătorie înțeleaptă, în care să le găsească pe toate, numai într-o legătură cu un om mai în vîrstă, „făcut", va putea afla. Într-un cuvînt Zoica fusese sfătuită să deosebească dragostea de căsătorie. Sfaturile astea se potriveau de minune cu firea Zoichii și cu creșterea ei. Copiii Poroineanu nu avuseseră o guvernantă în felul Bertei von Grodde, care de timpuriu să-[i] îndrepte spre lucrurile alese ale vieții. Guvernantele lor, îmbuibate și speriate de banii lui Poroineanu, crescuseră, pe fată mai ales, cu pofta gătelilor, a luxului și timpului pierdut. De aceea zilele Zoichii erau de multe ori goale, și cu goliciunea asta, și lipsa de muncă și de bune preocupări ea avea să intre în viață. Desigur că Ionică nu putea bănui nimic din toate acestea. El făcea greșeala, obișnuită mai ales față de femei, închipuindu-și că frumusețea din afară presupune neapărat și pe una a minții și a sufletului.

Zoica se lăsa mîngîiată, zîmbea și cu o artă a disimulării, necunoscută încă lui Ionică, nu rostea nici un cuvînt care să-l fi îndemnat să nu creadă în visul său. Dar întîmplarea aceasta, ce i se părea măruntă, nu-l putea opri din calea pornirii lui.

Cînd au urcat să prînzească sub pomii înfloriți, de unde i-a strigat Paraschiva, Ion și Zoica au fost întîmpinați de privirile iscoditoare ale lui Fred.

— Nu i-ai spus nimic, nimic sorei mele ? îl întrebă el pe Ionică făcîndu-se că glumește.

Ionică îl privi lung. I se păru ciudată întrebarea, îl supără. Şi era cît p-aci, şi din pornirea lui cinstită, dar şi dintr-un fel orgolios de a-l înfrînge pe Fred prin adevăr, să spună tot ce au visat şi au săvîrşit, cînd, mai îndemînatică, Zoica interveni :

— Mi-a povestit cîte în lună şi în soare ! Tu ştii de ce au broscuţele baloane albe la ureche, acum ?

Şi pentru că nimeni nu răspunse, Paraschiva rosti :

— Pentru ca să orăcăie mai bine la vremea dragostei ! De la mine o ştie Ionuţ !

Neconvins, Fred trecu la masă. După cîteva clipe însă zise :

— Las' c-am să văd eu ce-i cu tine, am să te pun la încercare. Şi-l bătu pe umăr pe Ion.

II

Acordarea drepturilor politice dobrogenilor a schimbat mult din tihnita viaţă a Constanţei din vremea patriarhalităţii aproape coloniale. Oamenii s-au turburat. Au fost solicitaţi de un partid sau de un altul, care de îndată s-au organizat ca sucursale ale centralelor de la Bucureşti. Mulţi dintre cei ispitiţi au început să cîntărească trecutele lor merite în dorinţa de a fi aleşi. Şi lumea mai măruntă a alegătorilor, funcţionari şi profesiuni libere, în oraş, la colegii mai modeste, a căpătat o rîvnă şi o emoţie din mîndria aceasta de a fi alegători. Pregătindu-şi — prin noi secretari, după trădarea lui Tălăşan — o platformă de merite din prudenţă, frică şi neajutorată rezervă, conservatorul Scafeş a izbutit să se aleagă la Senat. Directorul Predescu a candidat pe lista liberală la Cameră şi s-a ales. Liberalii, prin toată clientela bogată mocănească, începuseră să aibă trecere din ce în ce mai mare. Ţinîndu-se departe de orice aparentă simpatizare politică(conservator însă în inima lui), procurorul Clement a dobîndit în cele din urmă transferarea la Apel la Bucureşti. A fost o răsplată ce i s-a acordat cu laudă. Oricare partid politic i-ar fi dat-o, în urma meritelor deosebite şi străşniciei dovedite în timpul răscoalelor, deşi destul de reduse * la Constanţa, unde, în afară de cîteva mişcări ale muncitorilor din port,

* În textul de bază : „deşi cu prilej destul de redus".

țăranii nu se porniseră. Atenția sa însă a fost mai mult decît vie, a fost sîcîitoare pentru toate mișcările din port și de la C.F.R. abia înjghebate. El a știut să-și poleiască mărunțișul de fapte. Și după decorație, venită chiar în vremea răscoalelor, la cîteva luni a sosit și transferarea.

Familia Clement a găsit în Capitală o casă modestă, cam departe, în sus, pe strada Țăranilor. La București, ca și la Constanța, neorînduiala s-a ținut de gospodăria lui Glück. Biroul procurorului de la Apel, însă, a rămas tot atît de ticluit ca și al procurorului de tribunal provincial. Creioanele erau tot cinci și perfect ascuțite, globul pămîntesc tot cu axul celor două Americi spre cel ce ședea la birou era, iar în viața căsniciei, Georges Clement la fel striga dacă se începea o pîine nouă spre sfîrșitul mesei. Firește că Toderiță s-a mutat la părinții lui, dar de data asta cu mai multă liniște, avînd o cămăruță în fund, la mansardă, numai pe seama sa.

Din recunoștință și poate și dintr-un gol al vieții și o plictiseală ce-i venea o dată cu vîrsta și încă din lipsuri bănești, Glück Clement, mai mult decît la Constanța, s-a legat de bogații Scafeși ca de niște binefăcători. Aproape ziua întreagă și-o petrecea în monumentala casă cu două intrări de pe Știrbei-Vodă, cu seră închisă în geamlîc albastru, cu grajduri și de curînd cu garaje. Deși Sile se pasionase de automobil și îl schimba în fiecare an pentru a fi cel dintîi în noutatea progresului, a liniei, culorii și vitezei, doamna Scafeș și mai ales bătrînul, mare crescător de cai, nu renunțaseră la echipaj, cu troteri negri și cu pneumatice la roți, ca singură concesie acordată vremurilor noi. În casa aceasta mare, cu multe odăi, cu slugi numeroase și gospodărie complicată, Glück nu se dăduse în lături de la nici o trudă. Supraveghea totul, așa că, ceea ce nu făcea la ea, izbutea — fără să pună mîna, firește, ci numai cu vorba, care era poruncitoare și hotărîtă — să realizeze la alții. Erau multe pricini legate de acest devotament și de pasiunea și jertfa ei pentru Scafeși. Mai întîi permanenta protecție a unor oameni puternici de care procurorul de la Apel tot mai avea nevoie. Apoi economiile mari pe care le făcea cu masa. Clement și Glück erau în permanență mosafiri la Scafeși. La ei acasă, rar dacă mai puneau de o fierturâ. Și Georges Clement, mai ales, era ahtiat după cele patru

feluri de mîncare, după vinul bun și după monumentalele prăjituri cu frișcă ce se serveau. Singur Toderiță, mai slab, mai deșirat acum la cei douăzeci și unu de ani ai lui și mai nervos de muncă și de alte cauze ce nu se cunoșteau bine, dar de care familia se interesa puțin, nu venea la masă. Mînca, Dumnezeu știe unde, și de bună seamă că nu mînca bine și nu se hrănea îndeajuns. De altfel, pentru a-și dobîndi o oarecare independență și față de Scafeși și față de familie, luase meditații de matematici. Cu banii astfel agonisiți se ospăta pe la birturile populare sau la cîrciumile de pe Calea Griviței, din apropierea școlii lui.

Deși aveau aproape aceeași vîrstă, nici nu se putea pune alături înfățișarea atletică, robustă, de tînăr blond, cu ochi bulbucați și inexpresivi, cu glas de comandă și rîs sonor a lui Sile Scafeș — ras, parfumat, cu pantaloni vărgați cu dungă ireproșabilă și haină neagră, cu înguste și lungi ghete de lac cu postav și nasturi de sidef — cu înfățișarea studentului Clement, ce nu avusese bani pentru uniforma Școlii de Poduri și Șosele și fusese îngăduit, pentru calitățile sale excepționale, să umble în civil. Un palton galben, vechi și ros, adus cu o palmă peste nasturi, îl înfășura. Puțin gîrbovit de slăbiciune, veșnic cu ochii în pămînt, veșnic netuns, cu plete negre, lucioase ce-i treceau peste urechi și cu o privire stăruitoare, cu flăcări în ea, ca a unui om cuprins de friguri, Toderiță Clement se izolase într-un anumit fel de prietenii lui. Numai lui Ionică Sîntu îi dăduse de cîteva ori să înțeleagă că ducea cu el o caznă mare, dar niciodată, cu toate stăruințele prietenului, nu-i spusese care. Rareori, cînd în cîte o duminică sau sărbătoare primea să vină la Scafeși, rămînea îndelung cu ochii ațintiți asupra mamei sale, fără să rostească vreun cuvînt. Privirea aceasta grea, Glück nu o simțea, preocupată fiind de îndatoririle ei de menajeră de bună voie, fie de ea însăși și viața ei.

Cînd la sosire, dimineața, Clück trecea prin salonul cel mare, acoperit cu oglinzi, străbătut de raze piezișe de soare, în pustietatea luxoasei și solemnei încăperi ea dădea frîu liber feminității și cochetăriei sale. Se privea în oglindă, care o resfrîngea întreagă, căutînd să-și corecteze imaginea din prea cruda mărturie a sticlei prin îndepărtare sau prin artificioase podoabe. Îi rămăsese din tinerețea trecută ochii mari, rotunzi, întrebători, zîm-

betul pe dinții albi strălucitori și o anumită voioșie și sprinteneală. Îi apăruse însă pe mîinile grase supărătoare pete brune, pe care le ascundea sub manșete de dantelă, iar pe la ochi buchete de zbîrcituri sub arcul sprîncenelor. Peste ele încerca să tragă zulufii meșteșugiți, dar în nici un chip nu-și putea ascunde altfel decît cu o fustă lungă deformatele picioare, atît de admirate odinioară. Firește că toate acestea erau supărătoare amănunte pe care numai un ochi încercat putea să le descopere. Dar în general Glück cu rîsul ei, al cărui izvor nu secase, cu felul sprinten de a se mișca și provoca și cu ciripitul vorbei care nu spunea nimic mai putea ispiti. Era încă o cucoană care înțelegea să părăsească ades încremenirea și răceala pe care [i-]o cerea în lume poziția ei socială și să primească și să facă haz de gluma mai îndrăzneață și cu două înțelesuri. Și cel dintîi care a îndrăznit să glumească astfel cu ea a fost Sile Scafeș.

Felul acesta de a se purta și a o tachina a început în fața tuturor. Doamna Scafeș îi făcea observații, firește, fiului său că-și permite asemenea glume, dar zîmbea în ascuns de îndrăzneala și bărbăția lui nesfiicioasă. Și văzînd că Glück nu se supără, ci, dimpotrivă, primește totul cu rîsul ei încîntat, doamna Scafeș cu vremea a început și ea să rîdă, Sile fiind singurul din casă căruia i se îngăduia o asemenea purtare. Încetul cu încetul familiaritatea aceasta s-a schimbat într-o apropiere tot mai mare între ei. Sile a îndrăznit, iar Glück s-a apărat prima dată cînd a încercat să o sărute. Femeia s-a zbătut la început cu rușinări și remușcări ce-i veneau din vîrstă, și din situația ei în casa Scafeșilor. A aruncat cîteva vorbe severe, care la altul decît la Sile ar fi amintit poate glasul însuși al mamei și ar fi răcit cu o bruscă trezire morală prea marea aprindere a tinereții. Dar Sile nu era omul care să se dea înfrînt în asemenea împrejurări. El îndrăznea la femei nu numai din pornirea celor douăzeci de ani ai săi și a puterii sale, dar și din conștiința pe care o avea despre situația și averea părinților săi. La Glück sau la altă femeie, fetișcană de serviciu sau cucoană de lumea mare, Sile îndrăznea neuitînd nici o clipă cînd săruta sau strîngea în brațe că e proprietarul unui automobil de cel mai nou model, că la chefuri poate să spargă oglinzi, că au bătrînii de unde plăti, și că poate să-și umple de sînge rîndașii la moșie, ba și la București, dacă nu i-au văzut bine de cîini. Glück,

la care pudoarea şi ruşinea erau numai pojghiţe subţiri, reamintindu-şi de zilele frumoase de dragoste ale trecutului şi stăruind cu gîndul ei nătîng [asupra] „omagiului" ce i se aducea, ba şi încîntată de biruinţa ei tîrzie, a cedat. În dimineţile robotirii prin casa Scafeş, ea a întîrziat din ce în ce mai mult în dormitorul lui Sile, unde tînărul, într-o lenevire prelungită, se răzbuna de noaptea pierdută la chefuri sau la cărţi. Şi a venit o zi cînd toată casa a ajuns să ştie povestea asta. Tînărul nu se sfia să-i poruncească din răsfăţul pe care dragostea, patima şi gelozia femeii îl urzeau în jurul fiinţei lui. Iar cînd — la ceaiuri de lume mare, servite în cești uşoare şi transparente de degete nemuncite, sorbite îndelung de pe scaunele subţiri şi fragile, poleite şi nesigure sub şoldurile revărsate — cucoanele şopteau, ba şi îndrăzneau să-i spună în faţă doamnei Scafeş ce şi cum se vorbeşte în oraş de legătura lui Sile cu Glück, coana Smărăndiţa, sub părul ei alb, în luxul ăsta strigător, mira prin vulgaritatea răspunsului din grijă maternă şi candidă :

— O fi bătrînă, dragă, dar eu sînt mai mulţumită aşa. Îl am aci, sub ochi, şi-apoi ce vrei, să mi se îmbolnăvească băiatul ?

Şi cu mîini ofilite ca şi ale lui Glück, servea băutura galbenă şi aromată. În fidelitatea lui Sile nu credeau, firește, decît mama şi amanta sa. În lumea prietenilor era cunoscută viaţa lui deşucheată, după cum de asemeni nu era pentru nimeni o taină lipsa lui de interes pentru tot ce ar fi fost cultură sau nobilă îndeletnicire. După un liceu sfîrşit pe protecţie, el nădăjduia să-şi ia roşiile de trecere la examenele de drept în urma intervenţiilor tatălui său la colegii de Senat sau de club. Printre ei se aflau mai toţi profesorii îndoielnicului student. De altfel tînărul acesta de familie, elegant, vorbea o limbă vulgară şi negramaticală. Rostea şi scria „chii" în loc de „chei" şi „deşt" în loc de deget. Nici o limbă străină nu se prinsese de el şi în lumea bună se ferea pe cît putea de replicile sau lungile perioade pe care maniacii franţuzismului le aduceau în discuţie. Un belşug relativ recent al părinţilor săi nu dăduse încă acea poleială, cu o corectă cunoaştere a unei limbi, pe care familii mai vechi o aveau. Cînd nu avea bani cîţi dorea sau era obosit, sau nu era invitat, Sile Scafeş se ducea şi la facultate mai ales la cursurile de

după-amiază. Îl aştepta automobilul la scară, cu care răpea, după o oră plicticoasă de drept roman, cine ştie ce studentă săracă de la litere, ahtiată de bogăţie şi dornică de aventură. În lumea studenţească frămîntată de visurile ei [Sile] nici nu vrea, nici nu putea să se amestece. Colegii îi erau ostili. Îl lăsau singur pe săli sau în bănci, iar el le răspundea cu aroganţă. Nici prietenii vechi şi Ionică Sîntu şi Fred Poroianu nu stăruiau pe lîngă el. Dar dintre toţi, cel care nu pierdea nici un prilej să îl provoace pe săli, era un student de la filologia clasică, pe numele lui Taşcă Simion, care, ca înfăţişare, nu era de fel izbit. Mic, îndesat, cu umeri neegali şi braţe lungi, rupt şi aplecat dintr-un şold, găsindu-şi echilibrul pe tălpi late ce-i sfîrşeau picioarele arcuite, el vorbea cu capul dat pe un umăr, privind în sus cu ochii negri şi neliniştiţi. Veşnic nepieptănat, cu dinţii neegali, verzi, nespălaţi, năpădit de tuleiele unor mustăţi şi ale unei bărbi ce creştea cu greu, el vorbea agitat, cînd gros, cînd subţire, dînd din mîini, cu o patimă şi o violenţă stăruitoare. Era însă unul dintre cei mai buni studenţi, aşa îi mergea vorba, şi era şi învăţat. Pentru acestea Ionică Sîntu, care urma şi el literele, încerca să se apropie de Taşcă Simion. Lucrul însă nu era uşor. Cel urmărit se apăra cu dîrzenie, cu violenţă, aştepta orice gest de prietenie din partea lui Ionică cu ostilitate, cu pumnii strînşi şi privirea fierbinte. De altfel era şi mai mare ca el. Trecuse acum în anul al treilea. Taşcă Simion între Sile Scafeş şi Ionică Sîntu nu vrea să facă nici o deosebire. Îi ura pe amîndoi pentru că erau din altă lume decît a lui, pentru că erau frumoşi, curaţi şi bine îmbrăcaţi. Dacă te-ai fi uitat atunci bine la studenţimea ce zorea zgomotoasă pe săli, ai fi văzut multe figuri închise, voinţe încordate şi hotărîte şi multe hărnicii alergînd de la un curs la altul. Erau la tinerii aceştia porniri să răzbată, să ajungă. Dar ele erau făcute, închise, cu planurile lor şi puterile fiecăruia, după fire. La Taşcă Simion încordarea asta se unea şi cu un fel de protestatară atitudine, de luptă, de ironie sau de brutalitate, îndreptată mai ales înspre grupul băieţilor „de familie". Hotărît totuşi să se apropie de el, Ionică a îndurat cu răbdare ironiile şi umilinţele la care l-a supus. După această perioadă de încercare, Simion a înţeles că e sincer gîndul lui Ionică şi că nici ca om nu era de lepădat. De aceea a primit cu încetul invitaţiile la teatru ale tînărului Sîntu şi apoi, studenţeşte, întîrzieri

prin cafenele și berării. În nopți lungi și hoinăreli pe sub felinarele ce pîlpîiau în vînt, apropierea s-a făcut și mărturisirile au venit. Mîndrul său prieten s-a spovedit lui Ion Sîntu într-o seară de slăbiciune sufletească, într-o berărie zgomotoasă.

— Mă Ioane, i-a spus el, vezi tu, eu așa sînt, urît și sărac. Dar dacă sînt morocănos și rău, e că mă apăr, mă! Înțelegi tu treaba asta? Cum s-o înțelegi?... și vorba i se gîtui. Și degetele lui păroase se repeziră cu înverșunare și rupseră în fărîme mici, pînă la pulverizare, un corn pe care-l avea lîngă halbă. Apoi repetă ca un ecou tot mai slab, tot mai înăbușit:

— Sigur. Tu nu mă poți înțelege.

Ionică n-a știut ce să-i răspundă. Simți însă ca un val cald ce i se urca în suflet. Și întinzînd mîna peste masă el închise degetele agitate ale lui Simion în pumnul lui. Erau reci și tremurau. Tinerii s-au privit în ochi și Ionică a stăruit pînă ce pe figura celuilalt a trecut un zîmbet, șters însă de îndată. Și după o tăcere el reluă:

— Da, mă, sînt singur pe lume... Ai mei au murit toți la Hudivoaia, că au pus tunurile în ei și au ras tot satul. Eu atunci eram aici, la carte. Tu unde erai la '907, Ioane? Cînd m-am trezit, eram singur. Și a trebuit să lupt și să dau lecții... Și iar se întrerupse. I se uscase gura. Plescăia cînd vorbea, iar la colțul buzelor se strîngea o spumă albă. Trase un gît de bere și continuă: Și de-atunci umblu prin lume așa cum mă știi și așa cum și tu m-ai cunoscut: Taşcă Simion. Tu nu vezi, mă, că în afară de tine nimănui nu i-a dat prin gînd să mă strige pe numele meu de botez? Și nici să-mi zică așa cum vă zice la toți, cu prenumele întîi! Nu! Eu pentru toată lumea și peste tot am fost, sînt și am să rămîn Taşcă Simion. Ca la armată!... Și începu să rîdă cu un rîs care aproape că l-a mirat și pe el. Gîndul acesta și vorbele lui erau turburătoare. Simplu, glumeț parcă, dar stors din suferință, el îl zugrăvea pe Taşcă Simion așa cum era, cu mintea ascuțită, pătrunzătoare și cu dorința de a răscoli în durere, fie chiar și în a lui neferindu-se să lege zeflemeaua chiar dacă îl lovea.

Încetul cu încetul prietenia lui Ion Sîntu a crescut pînă la admirație pentru Simion. Izbutise chiar să-l îmblînzească puțin. Taşcă primise după multe stăruințe să vină la el, dar numai sus, în cămăruța lui. Acolo tinerii

își dădeau drumul inimii și pornirilor. Ionică citea din tot ce-i cădea la îndemînă, din poeții germani sau englezi, iar Simion scanda hexametrele. Uneori se duceau împreună la teatru. Fuseseră de curînd și văzuseră *Romeo și Julieta*. Pe Simion îl interes[ase] * mai ales textul, traducerea. Pe Ionică însă spectacolul. Se continua, în creșterea lui, înrîurirea hotărîtă a teatrului, începută din copilărie. Lumea creată de actor, decor și costume, Ionică o simțea cu anotimpurile, cu zefirii sau cu furtunile ei, cu nădejdile, cu pasiunile sau cu fricile personajelor. De cîte ori se întorcea de la teatru, venea ca dintr-o călătorie. Tot ce simțea în viața lui de toate zilele prin teatru sporea, se intensifica. Lectura nu ajunsese încă să-i înlocuiască spectacolul. Ionică nu era un bun lector decît pentru versuri, pentru tremurul muzicii și plasticitatea lor. Marile desfășurări ale romanului, mișcarea sufletească a oamenilor sau tumultul mulțimilor, el nu izbutise încă să le prindă și să le tălmăcească din lectură. Pentru toate acestea el avea teatrul. Bucuria de odinioară a teatrului acum se schimbase zi cu zi într-o adevărată pasiune. Și singurul om care îl putea înțelege era Tașcă Simion, deși, pentru el, teatrul nu era ce putea fi pentru Ion Sîntu. Origina lui țărănească îl ținea departe și străin de întreaga acoperire a simțămintelor și gîndurilor prin teatru. (Formația de orășean a lui Ionică îl îndemna și îl ajuta la aceasta.) Dar nu este mai puțin adevărat că firea adînc simțitoare și subțiată de cultură a lui Simion găsea în teatru nu o satisfacere primă și directă, ci o stîrnire mai degrabă pentru alte plăsmuiri ale gîndului și ale sufletului său. Și apoi cu totul deosebit resimțeau cei doi prieteni și solemnitatea însăși și monumentalitatea clădirii. Înălțimea sălii, risipa de aur și roșu în bătaia puternică a candelabrelor, frumusețea foaierelor, relicvele din vitrine, scările largi, într-un cuvînt tot ceea ce un baroc tîrziu a născocit pentru sălile de teatru (și la fel și Teatrul Național era împodobit) impunea și îl impresiona pe Ionică. O purtare mai controlată sau un pas mai ușor, un glas mai tăinuit îi veneau ca de la sine în cuprinsul teatrului. Fiul doctorului Sîntu se supunea unui prestigiu a cărui putere nu știa lămurit de unde vine. Dimpotrivă, Tașcă Simion, cu firea lui protestatară,

* În textul de bază : „interesează".

anarhică aproape, pe urma unor gîndiri și voințe ce nu se impresionau nici de înălțimi, nici de aurării, avea o purtare cuviincioasă, dar nu timorată de majestatea teatrului. Totuși din toată lumea prietenilor, legătura lor se alesese ca cea mai trainică în cercetarea și experiența aceasta. Spectacolul lui Shakespeare i-a turburat pe amîndoi, dar îndeosebi pe Ionică, care mai mult ca oricînd lega întîmplările vieții lui de cele săvîrșite pe scenă, găsind în cuvintele poetului o frumoasă rostire a celor ce îl frămîntau.

De cîteva săptămîni Zoica Poroineanu era plecată și asta îl chinuia pe Ionică. Zoica îl întovărășea pe tatăl ei pentru vacanța de Crăciun la Nisa. Fred și Ionică, conducîndu-i la gară, se trezirăă pe peron în mulțimea secretarilor și a prietenilor politici ai avocatului. Fred zburda de bucurie că rămîne cîteva săptămîni fără veghea aspră a tatălui său, iar Ionică, lîngă ușa vagonului, ținea strîns mîna Zoichii. Glasul îi tremura și vorbe multe și dulci, născocite atunci, abia șoptite îi veneau pentru despărțirea asta. Zoica era mai frumoasă ca niciodată. Purta o haină largă, cenușie, de drum, un *canotier* de catifea și un voal ce-i acoperea întreaga figură. Sub el îi lumina zîmbetul și sclipeau, atîrnate de genele lungi, lacrămi ușoare de bucurie. De bucuria mărturisirilor lui Ionică, sau de bucuria plecării ? La întrebarea a doua, tînărul nici n-a voit să se gîndească. Au stat așa cîtva timp pînă ce deodată Zoica și-a tras brusc mîna. Peste cîteva minute a sosit un domn urmat de doi servitori cu bagaje înfășurate în tartane scoțiene și cu grele geamantane de piele de porc. El a salutat politicos și a sărutat mîna fetei. Un servitor i-a întins o cutie mare de bomboane, pe care el a dat-o Zoichii.

— Sînt maroane de la „Capșa", de rontăit pe drum, recomandă el dulciurile. Apoi, vădit încurcat, oprind în loc urcarea numeroaselor sale bagaje, adăugă :

— Mi se pare că sîntem alături, ha, ha... La drum lung n-o să ne plictisim... Am luat și gazete... Și iarăși un servitor sări și-i întinse un vraf de publicații. El le arătă, ridicîndu-le în sus, triumfător :

— Sînt și franțuzești... Și făcu să se vadă, lîngă o mare revistă *Fermes et châteaux*, desenul frivol de pe

coperta unei *Vie Parisienne*. Atunci abia Zoica s-a gîndit să facă prezentările :

— Domnul Ion Sîntu... domnul Alexandru Gădină, moşier, prieten cu tata... Bărbaţii se măsurară cu privirea, dînd din cap. Zoica adause :

— Domnul Gădină merge şi dumnealui cu noi la Nisa... Moşierul zîmbi aprobativ.

— Îmi daţi voie... zise el, şi se urcă în vagon, urmat de servitori.

Lui Ionică nu i-a plăcut Gădină. Cînd şi-a scos pălăria, a văzut un cap teşit, pe jumătate chel. Ochii bulbucaţi, ce se mişcau greu în orbite, un nas îngust, astupat, silindu-l mereu să sufle şi mustăţi lucioase, uşor ridicate ca nişte vîrfuri de cornuri lîngă nări, îi dădeau moşierului o întfăţişare nătîngă, suferindă şi pretenţioasă în acelaşi timp. Trupul dezmintea însă micimea şi paloarea feţii. Era gras, umflat aproape, înfăşurat într-o inutilă şi somptuoasă blană, ale cărei găitane împletite de un ceaprazar de lux plesneau de grăsimea pîntecului. De îndată ce Gădină s-a suit în vagon, Zoica şi-a regăsit vioiciunea tinerească. A pus mîna în mîna lui Ionică, făgăduindu-i să-i scrie mult şi des. Se apropia de altfel şi clipa plecării. Solemn, Bazil Poroineanu se opri şi el o clipă lîngă scara vagonului. Strînse mîna băieţilor, zîmbi lui Gădină, care apăruse la fereastră, ajută Zoichii să urce şi trenul porni. A plecat încet zăngănind pe macazuri. O batistă albă se mai văzu fluturînd din ce în ce mai departe.

— Doar n-o să stai aici pînă cînd s-o-ntoarce, făcu Fred, apucîndu-l de braţ pe Ionică şi tr[ezi]ndu-l* din visarea lui... Bine, bine, am înţeles ! las' că ne socotim noi ! zise el rîzînd. Şi cu automobilul avocatului, vehicul în care Ionică se simţea atît de bine, s-au întors în oraş.

Golul lăsat de plecarea Zoichii nu se împlinise pentru Ionică. Dimpotrivă, dorul lui creştea din zi în zi. Şi spectacolul cu *Romeo şi Julieta* a venit tocmai la timp să-i rostească simţămintele şi să dea o nobilă înfăţişare suferinţelor sale. De la teatru băieţii s-au întors de-a dreptul acasă. Ionică a luat pe Shakespeare şi a început să citească mai ales ceea ce i se părea că exprimă mai adînc

* În textul de bază : „trăgîndu-l".

zbuciumul său. Marea tînguire a lui Romeo îi mergea la inimă :

„Carrion flies...
they may seize
On the white wonder of dear Juliet's hand...
Files may do this, but I fom this must fly :
They are free men, but I am banished.

Absurdul şi durerea despărţirii versurile shakespeare-ene le rosteau aşa cum el însuşi le resimţise. Din strînsoarea dorinţei şi sinceritatea ei, de bună seamă se născuseră şi la Shakespeare versurile aştea. Ionică se simţea întocmai cuprins şi el de starea de dinaintea creaţiei şi, tocmai de aceea, creaţia, analizarea răspundea atît de bine simţămintelor sale. El traduse cu grijă tot pasajul, dînd frîu liber inimii şi dragostei să se frîngă, să sufere şi să admire, cînd deodată Taşcă Simion, ridicînd mîna doctoral, zise :

— Ia mai tradu o dată.

Şi după ce Ionică se execută, biruitor Taşcă izbucni :

— Asta e ! Nici nu se putea altfel. Nu se putea numai să orăcăie Shakespeare ca un broscoi amorezat. Tu nu vezi ? într-adevăr, tot pasajul reaminteşte chinul dragostei despărţite, dar versul de la urmă pe altceva pune accentul. Pe lipsa de libertate, pe exilul lui Romeo, pe starea lui politică, aş spune. Aşa că tot pasajul nu este decît un preambul acordat cu firea eroului, dar ideea finală e alta... E tînguirea lipsei de libertate... Asta e ! Desigur că asta e ! Aşa că nu mai aiuri degeaba...

Tălmăcirea asta lui Ionică i se păru absurdă. Mai citi o dată. Şi într-adevăr găsi acolo tot ceea ce simţise el de la început : nerăbdarea dumnezeiască a dragostei lipsită de idolul ei, ciuda, durerea. De altfel începutul paragrafului era limpede : *„heaven is here where Juliet lives"*. ** Deci toată lipsa de libertate era deplînsă nu de starea „politică", aşa cum vrea Taşcă Simion să vadă, ci legată de interzicerea de a vedea, de a o avea pe Julieta.

---

* Muştele dezgustătoare...
Se pot aşeza pe alba minune a mîinilor Julietei.
Şi ceea ce ele pot face, eu nu pot.
Căci muştele sînt libere, în vreme ce su sînt surghiunit *(engl.)*.

** Cerul e acolo unde trăieşte Julieta *(engl.)*.

[În] depărtarea lui de Zoica, Ionică * simțea la fel, numai celălalt se agăța de un vers izolat. Argumentele s-au împletit îndelung în discuții aprinse și de o parte și de cealaltă. Nici unul nu s-a lăsat convins. În cele din urmă, înflăcărarea lui Ionică s-a domolit. S-a trezit din aprinderea discuției și l-a privit pe Simion. Acesta rămăsese cu un deget în aer, mărunt, urît, cu capul dat pe un umăr, înfipt și cu picioarele arcuite pe tălpile lui enorme. Zîmbea de bucurie că a învins, privind în sus spre Ionică cu ochii lunecoși și sclipitori de inteligență. Era convins, din tăcerea celuilalt, că a biruit. În schimb la tînărul Sîntu cedarea a venit pe un drum lung și ocolit. A trecut prin multe simțăminte, de la revoltă pînă la milă. O, dacă ar fi știut Taşcă Simion din ce era făcută aparența convingătoare a prietenului său! Cîtva timp Ionică — frumos, zvelt, cu ochii lui mari, verzi, visători, cu trupul bine legat — a luptat în discuția asta ca de la egal la egal. Numai la sfîrșit, cînd înflăcărarea vorbirii l-a silit pe Simion să-și iasă din haina zeflemelei ce-l prindea atît de bine și-i ascundea urîțenia și să arate și el patima — fie chiar numai patima ideilor și a discuției — abia atunci Ionică a fost trezit de nepotrivirea, dureroasă, supărătoare dintre plăzmuirea fizică a prietenului său și pasiune. Are dreptate Simion să nu se demaște niciodată, gîndea acum liniștit Ionică, că abia așa se vede cît e de urît... Și furat de o meditație tristă, a tăcut. Celălalt, luînd tăcerea drept o biruință a lui, aștepta încă zîmbind. Încremenise cu degetul în sus. În cele din urmă Ionică, tot mai trist, dădu din umeri și puse cartea pe masă.

Vioiciunea și ascuțimea de gînd a lui Taşcă bănuia ceva. Era departe de a cunoaște cuprinsul adevărat și tragic al acestei clipe, totuși era neliniștit. Simțea că biruința lui nu fusese completă. De aceea, agitîndu-se prin casă, zise :

— Și ca să-ți arăt că am dreptate, am să te duc mîine la unu care știe mai multe decît noi. Și trîntind ușa, ieși.

A doua zi, sub o înserare umedă și rece în care se presimțea zăpada, cei doi prieteni au intrat la „Terasa Oteteleșeanu". Ionică nu mai fusese niciodată, dar știa multe lucruri despre localul acesta vestit, loc de întîlnire al tuturor artiștilor și scriitorilor de seamă. În față curtea

* În textul de bază : „Depărtarea lui Ionică de Zoica".

era tristă şi pustie, fără mese, ca pentru iarnă. Cînd au deschis uşa, i-a lovit un aer greu şi o lumină puternică. Un miros de tutun îmbîcsit cu abur de cafea caldă plutea prin aer. De undeva venea cîntecul unei pianine electrice.

— Uite aici, în dreapta, stau maeştrii, îi spuse Taşcă Simion. O să trecem pe lîngă ei. Să te uiţi la masa din stînga... Şi Ionică a ascultat întocmai sfatul prietenului său.

La o masă lungă sub oglinda în care se răsfrîngea toată sala, pînă la „Salamandra" ce duduia în mijlocul sălii, pe o canapea de piele castanie, ca un colţar, stăteau cîţiva consumatori. Unul roşcovan, gras, cu o şuviţă de păr ce-i cădea peste ochelarii nelinişţiţi pe nasul gros se uita în fundul unui ibric de cafea din care parcă ar mai fi stors cîteva picături. Fredona ceva nedesluşit. Altul citea cu coatele pe masă. Era slăbuţ şi cu ţăcălie. Şi în sfîrşit un al treilea, bătea toba cu degete lungi şi mînjite de pictor, sugînd dintr-un trabuc pe care-l mişca dintr-un colţ al gurii în altul. Ionică s-a oprit şi i-a privit cu admiraţie. Nu ştia cine sînt, dar tot îi admira. Ar fi întrebat pe chelner, dar îi era ruşine.

— Las'că aflăm noi mai tîrziu, îi făgădui Taşcă, trăgîndu-l de mînecă.

Au ocolit întregul local. Au ajuns pînă şi în restaurant unde, de-a lungul unui geamlîc, ca de pe puntea unei corăbii, se vedea parcul, jos, şi mai departe, printre plute groase şi tei aplecaţi, scena. În tristeţea înserării şi a ceţii, Ionică tot a mai putut recunoaşte vechea grădiniă unde încă din copilărie venise să asculte opereta. Ocolind la stînga, au intrat iar în cafenea, într-o sală mică şi s-au îndreptat înspre o masă din fund.

— Uite-l ! exclamă Taşcă, arătîndu-i pe cel care, pierdut printre cărţi, scria de zor, cu un şvarţ alături. Cînd au ajuns lîngă el, Taşcă a dat să spună cîteva cuvinte. Dar bătrînul — căci bătrîn era după barba albă ce i se vedea aplecată pe foi şi după creştetul nins — ridicîndu-şi capul, slobozi puternic :

— Băiatule, ce mare te-ai făcut ! Şi, sculîndu-se, întinse braţele spre tînărul student. Ionică nici nu-l mai văzuse, nici nu mai auzise nimic despre Iancu State Ciuboţel, din ziua arestării sale din sala „Eforie". Se împliniseră şase ani în primăvară. De aceea tînărul a fost foarte mişcat că l-a recunoscut atît de iute profesorul.

— Îl cunoașteți ? făcu mirat Simion.

— De cînd era cît o lingură, rîse gros Ciuboțel, arătînd dimensiunile uneltei. Apoi : Ia stați, mă băieți... Ce să vă dau ? și întinzînd picioarele lui lungi începu să se scotocească în buzunarele de la pantaloni. Se vedea, după mutra pe care o făcea, că ele nu răspundeau dorinței stăpînului lor. Ca să nu se ia în seamă deșarta lui dorință, Ciuboțel schimbă vorba : Ce face taică-tu ? Nu mai vrea să știe de mine. Rușine să-i fie ! și aprinzînd țigara trase cu sete.

Ionică tăcu. A doua oară în viața lui, simți că s-ar lepăda bucuros de ceea ce nu purta din el și-i venea numai ca o povară de la ai lui. Își plecă fruntea și-și împleti degetele, așteptînd să fie judecat. Dar Ciuboțel, cu o prețuire delicată a clipei, știu să-și înfrîneze vorba amară pentru a nu-l încerca prea mult pe Ionică... Însă foarte iubitor de sine și încrezător în interesul pe care-l stîrnea, zise : Așadar v-ați nimerit vorbind de mine și ați venit să mă vedeți ?

Băieții se uitară unul la celălalt. Li se păru curios că profesorul pierde firul întîmplărilor, că după ce astfel s-au întîlnit, el mai putea crede că și mai înainte au vorbit de el. Și Simion, nepricepîndu-se să acopere golul acesta din mintea lui Ciuboțel, zise :

— Nu, domnule profesor, noi pentru o chestie cu Shakespeare am venit !

Bătrînul se întunecă. Prinse dintr-o dată și greșeala lui și faptul că s-a descoperit din lăcomia și dorința de a fi mereu așezat în cea mai mare prețuire. Apoi și numele lui Shakespeare nu-l mulțumi. De aceea mormăi ceva nedeslușit și întrebă înfundat :

— Ce aveți cu ăla ?

Atunci Ionică îi povesti totul din fir în păr, neînțelegerea lui cu Tașcă, încîntarea, prețuirea lor și ca să dovedească scoase din buzunar piesa și începu să citească. Înflăcărarea lui obișnuită îi îmbujoră obrajii. Ciuboțel îl privea pe sub sprîncenele stufoase cu o ascuțime aproape răutăcioasă. Cînd Ionică a vrut să traducă, profesorul l-a oprit :

— Nu e nevoie, știu englezește. Era încă un fel la el de a-și afirma personalitatea în lupta cu Shakespeare, a cărui întreagă putere o simțea, dar de care în orgoliul

său exagerat se apăra. Apoi, după ce Ionică tăcu, el întrebă : Asta e tot ? și după o pauză : Apoi bine, mă împiedicaților, poezie de dragoste vreți voi ? Să vă spun eu poezie de dragoste. Ia ascultați. Și, făcîndu-le semn să se apropie ca și 'cum le-ar fi împărtășit cine știe ce taină, șopti cu glasul gros și aspru :

Ochii tăi cuțite n-au,
Mă mir junghiuri de ce-mi dau.
Și-atîtea doruri m-apasă
Cîte cuie sînt pe casă.

Apoi tăcu. Făcu de cîteva ori „bun ! bun !", își mîngîie barba și adause :

Și mai știu una, frumoasă de n-are pereche !

Trandafir mîndru rotat,
Și-aseară te-am așteptat,
Cînd văzui că nu mai vii,
Pusei dorul căpătîi,
Cu dragostea mă-nvălii,
Doamne, rău mă hodinii !

Hă ? Nu e cît Shakespeare, mă ? Ba e ! făcu Ciubotel bătînd în masă. Cine mai îndrăznește, în afară de el, să facă într-o stare sufletească un obiect, fără să cadă în ridicol, mai ales în limba noastră și în înțelesul tuturor vremurilor ? Cine „plasticizează", cine colorează și mișcă, cine dă fiorul ca el ? Poporul, mă băieți, marele poet anonim și numai el ! Poporul nostru românesc, creator și-n jale și în bucurie, că de el vorbim acum ! Dar și alte popoare. Și trăgînd din țigară : Să nu credeți că, la fundul creației shakespeare-ene, nu stau multe lucruri minunate împrumutate creației anonime a poporului englez. Renașterea care a sărit canalul, sub mîna lui Shakespeare, a folosit și a îmbrăcat multe bogății folclorice, venite de departe, din inima poporului și din veacurile negurilor.

Și aruncîndu-se pe spetează scaunului, rosti tare de se treziră chelnerii ce moțăiau într-un colț :

— Ei, e asta sau nu e poezie mare, poezie adevărată ? Se înecă de plăcere. Sorbi din cafea și mai mormăi, cu încîntare, numai pentru el :

Pusei dorul căpătîi...

Pe Ionică mai ales, frumusețea simplă și adîncimea simțirii l-au emoționat. El scoase în grabă un creion și o hîrtie, să-și noteze.

— Scrie, scrie s-o ai la tine, că asta e adevărata poezie ! făcu poruncitor Ciuboțel, întinzînd, tremurat, degetul lui osos. Apoi întorcîndu-se la Tașcă : N-ai dreptate ! Dacă vrei un exilat și numai atît, cu orice preț, du-te la Socrate și la cucuta lui, dar lasă-l pe Romeo în pace — și ca pentru el, cu necaz înfundat : Shakespeare ! Shakespeare ! Ați înnebunit cu Shakespeare ! Ce, îmi dă el de mîncare ? Aștia da ! Și bătu cu pumnul pe cărțile din jurul său.

Cu timiditate, Ionică întinse mîna înspre un volum. Era tipărit pe hîrtie ordinară cu cerneala întinsă. Era o carte groasă cu sumbre imagini în culori pe copertă, iar pe deasupra cu litere roșii numele autorului și titlul : Michel Zevaco — *Les mystères de la tour de Nesle.*

Tînărul întrebă curios :

— Și e bună ?

— E o porcărie, tună Ciuboțel. Dar din asta mănînc. O traduc pe ea și altele la fel pentru un mișel care le tipărește în fascicole și scoate bani buni pe ele...

Ionică îl privi lung, înduioșat. Acum începea să priceapă mai bine firea zbuciumată a profesorului. Își dădea seama că și el e un mare admirator al lui Shakespeare, și nici nu s-ar fi putut în altfel, numai că din spirit de contradicție, din înăcreala vieții și de înrăit ce era, se purta în alt fel ca să-i sperie pe ei. Înțelegerea tînărului ce începuse să se formeze a deslușit naivitatea și candoarea acestei mînii. De aceea el îi spuse :

— De ce nu poftiți pe la noi ?

Ciuboțel își ridică ochelarii. Și privindu-l țintă, răspunse :

— Tatăl tău s-a mîniat, e om cumsecade, nu zic, dar nu-i plac trăsniți ca mine. N-are ștofă de răzvrătit, iar maică-ta nu m-a înghițit niciodată. Apoi apucînd creionul, își așează ochelarii pe nas și-și bagă capul în carte, traducînd. Era semn că băieții trebuiau să plece. Ei s-au ridicat și și-au luat rămas bun. Cînd s-au depărtat puțin, Ciuboțel a scos capul din carte și a strigat după ei :

— Multă sănătate Paraschivei, de mai trăiește ! Apoi a început iar să mormăie și să scrie.

Noutatea cunoașterii oamenilor îl frămînta și îl pasiona pe tînărul Ion Sîntu. Mai ales oamenii adînci, cu chinuri, dar și cu aprinderi, cum erau Taşcă Simion și profesorul, îl preocupau. Începuse să vadă ce privelişte felurită, în care se resfrîngea viața adevărată cu atît de neașteptate aspecte, poate afla în jurul său. Și erau cu atît mai bogate cu cît se depărtau de el, de casa lor. Dintre toți cei pe care zilnic îi vedea, singurul care, ca și altădată, îi stîrnea un mare interes, era Toderiță Clement. Dar acum interesul acesta era întovărășit și de o îngrijorare. Tot mai tăcut, tot mai singuratic, lungind cu voință absențele de lîngă ai lui și chiar de lîngă Ionică, Toderiță Clement ducea cu el o boală a trupului și a sufletului. De cînd îndeletniciri felurite îi despărțiseră, Ionică abia de îi mai putea smulge, în rarele clipe în care se întîlneau, cîteva cuvinte. Erau locuri prin care Toderiță nu mai călca și oameni pe care nu mai voia să-i vadă. Îndeosebi pe Scafeși. Și cînd odată Ionică a stăruit cu întrebările, Toderiță i-a răspuns tărăgănat, ca pe o neadevărată mărturie, dar și ca pe o poruncă să nu mai fie turburat :

— Sînt prea bogați ! Viața lor mă umilește !... Părinții mei sînt mai lacomi decît mine. Dar fiecare sîntem așa cum ne-a făcut Dumnezeu !... Și aruncîndu-și brațele slabe și lungi peste umeri, s-a strîns singur, s-a ghemuit și a tăcut înfundat într-un fotoliu.

Așa că s-a dat o adevărată luptă și toți au stăruit să-l facă să vină la Scafeși de ziua lui Sile. A fost petrecere mare acolo pentru tineret. S-a mîncat, s-a băut, s-a glumit și s-a dansat. Mai mult ca oricînd Glück Clement a ținut să facă pe menajera casei. Era un fel comod de a nu stîrni bănuieli și de a fi mereu printre cei tineri, unde se găseau și multe fete de lume bună și femei frumoase. Astfel, Glück, stăpînită de iubirea ei tîrzie și tiranică, putea, dintr-o gelozie ce o chinuia, să-l supravegheze pe Sile. Acesta firește, se ferea tot atît de puțin de trecuta lui amantă, cît și de părinții săi, ca să petreacă după pofta inimii. Era zgomotos, făcea glume de care tot el rîdea, era îndrăznet, tachinînd brutal și vulgar pe toată lumea. Împlinea douăzeci și unu de ani. Era un popas din care se vedeau „ca palatele la o curte de împărat din povești, monumentele unei vieți larg deschisă de politică și frumusețile ei spre care era chemat", cum s-a rostit la sfîrșitul prînzului Andrei Crăsnaru în toastul rostit ca o bună

urare tînărului viitor luptător pentru conservatorism, în pragul glorios al bărbăţiei. Toată asta pentru Toderiţă a fost un chin. Abia de a gustat cîte ceva. A stat într-un colţ, de unde, cu o atenţie ce nu a scăzut nici o clipă, i-a privit pe dansatori şi a urmărit, cu o uşoară ameţeală de care se ferea printr-o înceată aplecare a pleoapelor, vîrtejurile dansurilor. Cînd se trezea din aceste răstimpuri de cufundare în sine, căuta, cu aprindere şi stăruinţă în priviri, pe Glück. De o găsea singură sau în îndeletniciri feluri te, liniştit se închidea de îndată în el. De o vedea însă stăruind pe lîngă Sile, pălea. Ochii îi luceau neliniştiţi şi cu greu se domolea pînă să-şi găsească un alt obiect pe care să-şi aşeze privirea. O singură dată şi-a părăsit locul. Trecuse de nouă seara. Era vădit obosit. S-a dus, l-a căutat pe Ionică şi numai lui i-a spus că vrea să plece. Prietenul a stăruit şi nu l-a lăsat. S-au îndreptat amîndoi spre bufet. Aci s-au regăsit în încrederea lor de odinioară. Toderiţă parcă mai uitase frămîntarea de o seară întreagă. A fost mai vioi. A mers chiar pînă a-l întreba pe Ionică dacă a primit vreo scrisoare din străinătate. Şi fireşte că Ionică, aşa cum la douăzeci şi unu de ani fiecare poartă scrisorile de dragoste fără a se despărţi de ele, scoase la iveală scrisoarea Zoichii. Toderiţă i-o ceru, nu ca să o citească, ci să-şi arunce o privire pe scris. Era curios să-l vadă pentru a-şi da seama dacă îşi întregeşte impresia lui despre fată. A zîmbit uşor şi a restituit scrisoarea. Nu se înşelase. Era un scris neformat, cu majusculele încovrigate, şcolăreşte şi cu literele dezechilibrate cînd spre dreapta, cînd spre stînga. Ideea pe care el o avea de lumea în care se învîrtea Ionică se adeverea. Fireşte că n-a spus nici o vorbă. A plecat numai urechea atent la lectura scrisorii pe care celălalt o începuse. Zoica povestea nimicuri. Nu era pe patru pagini o trăsătură nouă, o observaţie chiar naivă, dar proaspătă. În fraze scurte sau stîngace ea scria despre cîteva cunoştinţe, despre rochii şi mai ales că aşteaptă cu toţii carnavalul, nebuniile şi cortegiile lui, cu înfrigurare. Ceea ce i s-a părut curios lui Toderiţă — dar s-a ferit să-i împărtăşească lui Ionică — au fost scurte informaţii ce reveneau, se simţea, aproape fără voia corespondentei : *„Domnul Gădină ne-a dus"*... sau : *„Domnul Gădină ne-a invitat"*... Fireşte că totul era fără nici un fel de comentar. De altfel lucrul acesta ar fi depăşit posibilităţile Zoichii.

Ionică era departe de a avea ochiul ascuțit al lui Toderiță în lucrurile care îl priveau. El citea cu un glas scăzut, legănat în modulații, cînd ridicate, cînd șoptite, rîndurile goale, fără simțire și fără vibrare ale Zoichii. Podoaba și înfrumusețarea Ionică le punea de la el ca pe o muzică adausă unor biete cuvinte.

Cei doi prieteni se izolaseră cu totul de restul sălii. Ascunși după un buchet de ficuși ce străjuiau intrarea în seră, unul citea, iar celălalt asculta. Așa au petrecut cîteva clipe cînd odată, ridicînd ochii de pe scrisoare, Ionică și-a dat seama că prietenul său nu-l mai asculta. Pălise așa cum i se întîmpla în marile emoții și un tremur ușor al buzelor îi arăta enervarea. Fără să fie văzut, Ionică încercă prin cîteva priviri lăturalnice să găsească pricina acestei turburări. Și în adevăr, el descoperi în seră pe Glück și pe Sile într-o ceartă de îndrăgostiți printre ficuși și leandri ce alcătuiau o încîntătoare dumbravă pe fundalul unei ninsori dese începută afară. De bună seamă se credeau la adăpost de orice supraveghere. Ionică, citind mai departe, ca și cum n-ar fi văzut, îndruga cuvinte al căror înțeles nici el, nici Toderiță nu-l mai prindeau. Urmăreau amîndoi scena din seră. Femeia părea că vrea să-l înduplece pe Sile să facă sau să nu facă ceva. Cuvinte lămurite nu se auzeau. Din cînd în cînd numai frînturi de fraze. Bărbatul părea neînduplecat. Atunci Glück căzu în genunchi și-i luă amîndouă mîinile și le sărută. Sile și le trase, bruscînd-o pe femeie și ridicînd glasul. Atunci au auzit și cei doi care ascultau :

— Ba am să mă duc, am să mă duc în oraș cu prietenii... Că n-am să stau, cînd e ziua mea, acasă cu babele, și, smucindu-se, părăsi sera. Glück, umilită, căzu cu fruntea pe genunchi. După cîteva clipe ea își ridică fața umezită de lacrimi. Întîrzie cîtva timp, se pudră, se aranjă și ieși iar în lume.

„M-aș bucura dacă aș avea și eu vești de la tine. Scrie, nu fi leneș. Salută prietenii, pe tine te sărut...“ Încheierea asta din scrisoarea Zoichii, Ionică o citi tare, o strigă aproape. Apoi împăturind hîrtia, nu mai știu ce să spună. Toderiță închisese iar ochii și se rezemase de o ușă.

— Sînt obosit, șopti el. Am să plec !

Celălalt nu mai încercă să-l oprească. Și amîndoi au intrat iar în sala în care se dansa.

La scară, cînd au vrut să se îmbrace, îi opri Sile :

— Nu merge așa, strigă el. Plecăm cu toți, mai ne abatem prin oraș să petrecem... Ne-am înțeles ? Unde e Fred ? Și strigînd, porni să-l caute pe Fred Poroineanu.

Toderiță s-a zbătut, n-a primit nici în ruptul capului să meargă cu ei. Cînd Glück, care a intervenit pe lîngă Sile să-l lase în pace, s-a apropiat de el, Toderiță i-a luat amîndouă mîinilei, a căzut în genunchi și i le-a acoperit de sărutări. Glück, surprinsă și enervată de o amintire recentă, l-a ridicat și l-a sărutat pe frunte. Gălăgioși, băieții s-au urcat în automobilul cel nou al lui Sile și mașina a pornit scrîșnind pe zăpada zdrobită. După cum au făgăduit, pe Toderiță l-au lăsat să coboare în Luterană. Gîrbov, strîns în paltonul lui galben, petrecut pînă la subțiori de larg ce-i era, el a luat-o în sus pe stradă, topindu-și ființa firavă în valul de zăpadă ce cădea din abundență.

— Și acum scoatem noi untul din tine, zise Sile apăsat, uitîndu-se la Ionică. Fred rîse cu multă voie bună. Rămas numai cu ei doi, Ionică era prins într-o uneltire de mult pusă la cale împotriva lui.

Conducînd cu dibăcie, trecînd printre roți mormanele de zăpadă, ștergîndu-și din cînd în cînd parbrizul de omăt și trăgînd cu sete dintr-o havană, Sile opri brusc pe un colț de stradă.

— Jos, toată lumea jos, comandă el. Ionică, recunoscînd cartierul, nu vru să-și părăsească locul.

— Pune mîna pe el, Fred, strigă Sile. Și astfel cei doi îl siliră să coboare.

După ce unui sergent de stradă, amărît și înghețat, Sile îi puse o monedă mare în mînă, de strigă omul abia auzit prin crivăț un „să trăiți" din fundul rărunchilor și-i lăsă automobilul în grijă, cu Fred îl tîrîră pe Ionică pe o uliță îngustă.

Dinspre Cișmigiu, unde se ciocneau ramurile uscate de ger, răbufnea vîntul. Rarele felinare, suflate cu putere, jucau flacăra albastră pînă aproape să se stingă. Mersul era nesigur pe sub casele joase, albe, cu ferestre rău închise, dincolo de care, prin tulpane întinse, se vedea lumina galbenă și tristă a lămpilor cu gaz.

— Ce căutăm aici ? făcu Ionică zbătîndu-se.

— Ai să vezi îndată ! îi răspunse Sile.

Și într-o clipă în care Ionică se lăsă furat de frumusețea ninsorii, deschizînd o ușă dărăpănată cu piciorul, Sile

îl îmbrînci pe amicul său într-o cameră scundă, întunecoasă și rău mirositoare. Plutea o duhneală de ceapă prăjită prin aer, amestecată cu un iz de petrol. O femeie înaltă, grasă, care poate fusese frumoasă cîndva, îi întîmpină cu o înjurătură zvîrlită stropșit prin gingiile fără cîțiva dinți din față. Apoi adause :

— Ce năvăliți așa, beților ?

Sile o luă deoparte.

— Nu sîntem beți, avem numai pe un bolnav cu noi. Tu n-ai nimic de făcut. Dezbracă-te, stai deoparte și zîmbește... și flutură o hîrtie de douăzeci de lei în privirea lacomă a femeii.

— Ei, așa da, boierilor ! gîlgîi mulțumită din glasul ei gros blonda trupeșă, trăgînd peste cap capotul soios.

— Ce e comedia asta scîrboasă ! urlă Ionică, sărind în sus.

— Să-ți fie rușine că mă faci scîrboasă, îi zise înăcrită femeia care înțelesese anapoda. Era pe jumătate goală. Ea întoarse cheia în ușă la un semn al lui Sile. Apoi apropiindu-se de Ionică și încercînd să-l ia în brațe :

— Păcat de tine, flăcăule, că ești curățel !

— Să nu mă atingi, să nu cumva să mă atingi ! strigă iarăși băiatul. Dați-mi drumul de aici, dați-mi drumul.

Atunci Fred, urcîndu-se în picioare pe un scaun, bătînd din palme începu un fel de psalmodiere ridicolă. Cu un glas pițigăiat cînta :

— A avut dreptate, a avut dreptate... și prăbușindu-și deodată glasul, ca un bas : comandorul ! comandorul ! E amorezat ! E amorezat ! Și Sile și Fred în cor dansau în jurul lui Ionică, urlînd : E amorezat, e amorezat !... Apoi, după o scurtă pauză, iarăși cu glasul ascuțit, cu degetul ridicat, Fred slobozi, ca pe-o vestire : Și de soru-mea e amorezat ! De Zoica e amorezat !

O nespusă scîrbă îl năpădi pe Ionică. O scîrbă de prietenii lui și mai ales de Fred. Nu-i mai răspunse nimic, dar îi aruncă o privire dezgustată, tristă, deznădăjduită. I s-a părut atît de mare nelegiuirea că numele Zoichii a fost rostit aici și încă de fratele ei, încît nu a găsit în el nimic, nici un cuvînt, nici un gest destul de tare cu care ar fi putut să răspundă ticăloșici acesteia. Sub puterea privirii lui Ionică și față de liniștea lui hotărîtă la care nu s-ar fi așteptat, și Fred și Sile au rămas deziluzionați de sfîrșitul farsei lor. Lucrurile se întorceau deodată, sub felul sur-

prinzător de a fi al lui Ionică, dintr-o glumă groasă și tri-vială într-o împrejurare serioasă. Tăcerea care s-a făcut, grea și supărătoare, a simțit-o pînă și femeia. I-a fost deodată rușine de goliciunea ei, care se potrivea cu larma și cu strigătele, dar nu cu liniștea asta, în care parcă um-blau gîndurile. Cu gesturi mărunte și iuți, trăgîndu-se în-tr-un colț, cu fața la perete, ea se îmbrăcă. Domolit de clipa asta, Fred coborî de pe scaun. Își aprinse o țigară și, vădit plictisit, spuse în cele din urmă :

— De ce-ați făcut pe „misterioșii" cu noi ! Și tu și Zoica ? Credeți că noi n-am văzut ? Dar am vrut să știm dacă e da, sau dacă e nu... Tu nu ne-ai fi mărturisit-o niciodată... Atunci comandorul... Ionică ridică fruntea ca sub o lovitură.

— Da, da, comandorul nostru, făcu Sile, comandorul Crihan, el ne-a învățat ce să facem ca să te dai de gol... „Duceți-l la femei, dar nu la de-alea subțiri — ne-a spus — și dacă o face schime, dacă o face pe nebunu, e amorezat..." Și ai făcut-o. Dar ai să mărturisești.

— Să vă fie rușine, porcilor ! Ați venit aici să vă bateți joc de mine ? și femeia sări iarăși mînioasă din colțul ei : Auzi ! Da' nu la de-alea subtiri... fir-ați ai dracului să fiți... Atunci Sile mai scoase o hîrtie din buzunar și o puse pe o masă ce se clătina. Ca o dihanie între gratii căreia i s-a dat peste labă, femeia mai mormăi ceva și se trase la locul ei.

Amintirea dezgustătoare a comandorului pus în cunoș-tință cu dragostea lui întrecu orice răbdare a lui Io-nică. El se ridică hotărît să plece. Sile îi tăie drumul.

— Lasă-mă să trec. Acum nu mai e glumă ! făcu Io-nică serios.

— Oleo ! îi răspunse celălalt. Dar mărturisirea cui o lași ? Noi nu ne mulțumim cu atît. Să ne spui verde : ești sau nu ești amorezat de Zoica ?

Ionică îl apucă pe Sile de piept. Buza îi tremura. Ochii îi jucau neliniștiți sub sprîncenele încruntate.

— Ascultă, Sile, spuse el apăsat, nu crezi că a venit timpul să te trezești ? Dacă părinții tăi sînt bogați crezi că poți face orice vrei ?

Celălalt, lovit în mîndria lui, în răsfăț, neobișnuit cu as-prele dojeni, abătu cu un braț puternic pumnul ce i se în-cleștase în piept.

— Nu primesc lecții de la nimeni ! răcni el.

Întîmplarea intra pe un alt făgaș. Fred se apropie de ei, iar femeia din colț, tot mai curioasă, se mișcă, neștiind sigur să îndrăznească să spună ceva, de partea cui să se dea și mai ales cum să se poarte fără să-și pună cîștigul în primejdie.

— Dacă ați vrut să glumiți, cred că v-ați săturat, adause pe același ton Ionică. Și acum, lăsați-mă să plec.

— De plecat n-ai să pleci și mai ales făcînd pe grozavul, se mînie deodată Sile de gînduri care la el veneau mai încet. Nu e numai povestea cu soru-sa, și-l arătă pe Fred. Acesta începu să se simtă jenat, cu toată firea lui cinică. Mai avem și alte socoteli noi doi, făcu Sile.

— Noi doi ? îi răspunse cu dispreț Ionică, dînd din umeri.

— Uiți de schilodul ăla cu care te-ai împrietenit, numai pentru că mă înjură pe mine ?

— Taşcă Simion ? Dar nici nu-i pasă de tine...

Vorba asta-l otrăvi pe Sile pînă în adîncul sufletului.

— Las' că o să-i pese odată și odată, o să vedeți voi... Și se făcu roșu de mînie.

Atunci Ionică se apropie prietenește de el și îl luă deoparte. Fred, deși ar fi vrut grozav să știe ce-i spune în taină, se lăsă ispitit de farmecele femeii, care începuse să se plictisească în colțul ei, găsind că povestea asta de boieri trăsniți ținuse prea mult. Ea mîngîia obrazul neted și părul buclat al lui Fred, făcîndu-i semn și îmbrîncindu-l să se scape de ceilalți doi.

În vremea aceasta Ionică îl dojenea pe Sile :

— V-am văzut, înțelegi, îi repeta, și v-a văzut și el...

— Nu-i adevărat, se apără slab celălalt, vrei să bagi intrigi.

— Nu-i adevărat ? Atunci adu-ți aminte cînd am plecat, acum o oră, cum fără nici un alt înțeles, la scară, Toderiță a căzut în genunchi sărutînd mîinile mamei lui... Mai adu-ți aminte și de turburarea doamnei Clement... Dar tu nu vezi nimic niciodată...

Nesimțirea lui Sile păru că se turbură.

— Crezi tu? făcu el. Și apoi deîndată : Dar eu ce sînt de vină, mă Ionică, că ea le-a voit pe toate ? Și o neliniște, aproape o panică îl cuprinse. Inconștiența și ifosul se topiseră. Un fel de început de răspundere licări undeva în conștiința lui. Ionică simțindu-i prefacerea, gîndi că e

mai bine să-l lase pradă ei, ca pedeapsă. După ce a izbutit să spargă zgrunțuroasa-i indiferență, era și o neliniște ce i se cuvenea lui Sile, frămîntarea în care se zbătea acum. Se cuvenea să vadă că și alte lucruri sînt tot atît de puternice ca și banul și răsfățul.

Firește că Ionică nu se mîngîia cu gîndul că o schimbare adîncă și hotărîtoare se făcuse în tînărul Scafeș. Știa că mulți vor sări să-l surzească la loc și să-i aline zvîrcolirile unei treziri ce nu era decît la început. Dar măcar pentru cîteva ceasuri, Ionică se bucura că l-a neliniștit, că, într-un anumit fel, el însuși s-a răzbunat de tot ce l-au făcut să sufere în seara aceea și, părăsindu-și prietenii care nu s-au mai opus, i-a cerut femeii să-i deschidă și a plecat prin viscol spre casă.

Drumul acesta a fost cel dintîi de prefaceri și adîncă frămîntare de gînduri al lui Ionică. Pentru prima dată el făcu drumul pe care nu-l simți nici în lungimea, nici în greutatea lui sub puterea vieții lăuntrice și neîncetata lucrare a minții. Ochii, urechile și o amintire a locurilor cunoscute din umbra minții îl călăuzeau, dar nu o limpede judecată și o hotărîtă voință. Puterile ființei lui atunci erau în altă parte, chemate de probleme și frămîntări. Ionică făcea experiența marilor cutreierări singuratice și a rodului lor de gînd.

Toate întîmplările din seara aceea fuseseră, firește, de natură să-l preocupe. Se descoperise în jurul lui o frîntură de lume îndoielnică și rușinoasă. Iar el căutase să țină o cale dreaptă, nu numai pentru el, dar și pentru alții. Își apărase dragostea și curățenia ei ; își mîngîiase un prieten și îl dojenise pe un altul. I s-a părut că a făcut o sumă de fapte vrednice de amintit sieși și altora. Și astfel a intrat în camera lui, a cărei căldură parcă nici n-a simțit-o, și a aprins lampa. Era în el ca o trepidație de motor ce se cerea descărcată și mînată în altă parte. Se săvîrșea în ființa lui o mare lucrare a forțelor interioare, care-i dădeau o ușoară amețeală, o vătuire a lumii înconjurătoare, ca un fel de somn plăcut, prin care umbla însă cu o conștiință trează și ageră. Și fără să vrea aproape, puse mîna pe toc și se așeză în fața unei coale nepătate și strălucitoare, sub lumina irizată a becului electric. Și Ionică scrise mult pînă noaptea tîrziu, pentru prima dată în viața lui. Cînd a auzit o pendulă bătînd trei, a încercat să se odihnească. S-a culcat și a stins lampa. Dar somnul nu venea. Aceeași enervare, ace-

eași trepidație continua și sporea în altfel. Simplele întîmplări notate pe hîrtie acum, în vîrtejul cugetului, pentru faptul că au fost notate, năsteau un fel de bucurie și de mîndrie în același timp. Ionică deodată căpătă o minunată idee despre el, despre ce-a fost în stare să facă și să scrie. Plăcerea scrisului se împletea cu orgoliul gîndului de a fi scriitor. Drumurile minții croiseră înaintea lui, și o sumedenie de proiecte vagi, dar gigantice îi umpleau sufletul de bucurie. Măreția planurilor rămînea ispititoare și ușoară, nefiind în nici un fel dureros sfărîmată de experiența înfrîngerilor și amintirea ei. Lui Ionică Sîntu totul i se părea ușor. Cutreierarea asta ireală îi alunga somnul. Și a trebuit să cheme dragostea și icoana Zoichii să îl adoarmă. Fericirea iubirii era cu totul deosebită de bucuria proiectelor și a orgolioaselor visări. Chipul Zoichii, zîmbetul ei, îl mîngîiau și îl liniștеau. Și mai ales gîndul stăpînirii acestei fericiri. Candoarea tinereții lui îi dădea lui Ionică Sîntu atîta siguranță în dragostea lui, atîta încredere în fata blondă, cu ochi albaștri, care oriunde s-ar afla n-ar putea decît tot ca și el să simtă, încît siguranța aceasta a fost cel mai dulce și mai alinător gînd dintre toate. Și cu el a adormit.

A doua zi, puterea luminii și a zilei, dimensiunile unei aspre realități au fost cea mai sigură încercare pentru ceea ce Ionică scrisese peste noapte. Cînd a recitit, a tăiat multe lucruri și poate ar mai fi trebuit să taie, dacă o anumită înclinare de a se desprinde de fapte și de a bolti cuvinte și fraze pompoase peste putință de acțiune, nu s-ar fi prins de el. Ionică începuse să se placă singur în ceea ce a scris mai întortocheat și mai încurcat. De aceea gîndul că pe curînd are să se întoarcă la „Terasă" și că are să-și caute discret ucenicia la masa maeștrilor sau pe lîngă ea.

O vreme mohorîtă de iarnă pătase frumusețile zăpezii cu lapoviță rece. Ea nu izbutea totuși să întristeze această dimineață de bucurii noi în viața tînărului student. Astfel plutea încă în priveliști ce stăteau în fată-i cînd cineva bătu stăruitor la ușă. Era Sile Scafeș. Uimirea lui Ionică n-a fost mică, după scena din ajun. Sile era palid. O privire neliniștită, lunecătoare, pe care nu i-o văzuse niciodată prietenului său, îi dădea o înfățișare ciudată. După cîteva cuvinte aruncate la intrare, Sile, cu nepriceperea lui în ale vorbirii, spuse iute, parcă speriat :

— S-a omorît Toderiţă astă-noapte... S-a spînzurat ! şi căzu pe un scaun.

Vestea asta ca o dogoare fierbinte îl lovi pe Ionică în faţă. Ar fi plîns, ar fi strigat. Dar firea lui se oţărîse în altfel. Era schimbat în creşterea ce-i dusese strunirea pînă în anii de sub puternica înrîurire a Bertei în alt fel de cum ar fi fost plămădit. El izbutea să aşeze de îndată pe primele clipe ale veştilor neaşteptate şi rele o linişte pînă la care nu lăsa să pătrundă decît gînduri cît mai simple, cît mai limpezi, cît mai directe. De aceea, după o clătinare de început, el îl întrebă pe Sile :

— De unde ştii şi cum s-a întîmplat ?

Celălalt, care cunoştea dragostea lui Ionică pentru Toderiţă, s-a mirat. Nu putea în mintea lui puţină să dea nici o tălmăcire acestei purtări. A crezut mai degrabă că purtarea asta ciudată era îndreptată împotriva lui. Şi o frică nouă se adause peste aceea cu care intrase. Căci Sile, după scena din noaptea dinainte în care Ionică i-a scuturat gîndurile, în altfel a primit vestea năprasnică. Fără cele ce s-au întîmplat în camera femeii aceleia, de bună seamă liniştită şi fără nici o teamă ar fi fost conştiinţa lui şi după vestea cutremurătoare. Dar acum lucrurile stăteau altfel. Sile povesti încet, obosit, dar cu privirea neîncetat lunecătoare.

— Azi-dimineaţă a venit mama lui la noi, plîngînd. L-au găsit spînzurat de o grindă, într-o cameră de lîngă pod, plină cu cufere şi vechituri. Se pare că ar fi făcut-o de mult, din timpul nopţii, poate chiar de aseară, aşa spunea...

După o clipă Ionică, îmbrăcîndu-se :

— Hai să mergem, trebuie să mergem acolo...

— L-au luat de acasă, adăugă celălalt, cu privirea în pămînt.

— Şi unde l-au dus ?

— Nu ştiu.

Mintea Sile ? Poate. În orice caz el nu vrea să-l lase pe Ionică să plece. Avea nevoie de el. De aceea cînd celălalt s-a aşezat pe un scaun, Sile îl întrebă cu jumătate de glas :

— Acum că ştii tot, crezi că bătrîna tot mă mai iubeşte ?

La întrebarea asta Ionică nu se aştepta. Simţi un fel de scîrbă şi milă în acelaşi timp. Dar curînd după aceea se întrebă : adică tot să se fi prins ceva de Sile din devota-

mentul și dragostea lui Glück ? Și ca o îmbunare răsări în el. Dar celălalt continuă, cu aceeași dezorientare și spaimă :

— Te întreb și pe tine, că eu mă gîndesc așa, că dacă mă iubește n-are să mă amestece în toată povestea asta. N-are să facă scandal. Femeile sînt nebune, mă, tu nu știi, dar eu... Și deodată se scuturară parcă de frică, își umflă pieptul și ifosul de crai îl făcu să-și uite o clipă răspunderea. Dar după o pauză adăugă : Că, vezi tu, de scandal mi-e frică...

În Ionică se stinse licărirea de simpatie. Îl privea acum pe Sile cu curiozitate dar și [cu] dezgustata depărtare cu care privești o piesă anatomică. Din oroare și scîrbă încerca să învețe să-și deslușească o năclăită ființă omenească și să-și noteze, ca să nu uite. Gîndurile lui limpezi, logice, cu care era obișnuit, se legară pe deasupra emoției adusă de întîmplarea asta tragică. Și după ce a dat ocol, în tăcere, exemplarului ăsta odios și nou de om pe care-l avea în față, Ionică mai găsi în el libertatea pentru o rostire scurtă, aruncată vie în celălalt :

— Cred că te iubește ! Celălalt zîmbi ca și cum de mult s-ar fi așteptat la răspunsul ăsta și mult mai liniștit dădu din cap.

Se ridicaseră. Ionică îl trimise pe Sile să-l aștepte în automobil, iar el trecu să ducă vestea morții lui Toderiță și Bertei și doamnei Amelica. La amîndouă n-a găsit decît o compătimire rece, de circumstanță. După „săracul" sau „păcat", fiecare din cele două femei s-au grăbit să adauge cîte un gînd aspru : „Nu era bine crescut", sau „Nu cred că ar fi dat ceva bun din el ! Era încăpățînat și nebun".

„Hotărît, pe Toderiță nu l-a iubit nimeni în afară de mine", gîndi Ionică. Și pe scările pe care le cobora în grabă, sărind, se opri deodată. Gîndul care a trecut prin el cerea un ecou. Rămase o clipă cercetîndu-se. „Dar eu însumi l-am iubit cu adevărat ? Dar el, m-a iubit ?" Ținîndu-se cu mîna de pălimarul scării, cu un picior pe o treaptă mai ridicată, iar cu celălalt zvîrlit în gol, s-ar fi spus că a pierdut ceva și caută. În realitate Ionică își chema amintirile și silea legăturile gîndului celui mai adînc. Pentru prima dată în viața lui, el făcea o asemenea socoteală, un bilanț cu un om care nu mai era. Și din fundul lui de undeva, în clipa asta de cuprinzătoare rememorare, se strecură pînă în cugetul frămîntat amintirea privirilor piezișe de la întrunire pe care Toderiță i le aruncase, cînd

a fost vorba de ai lui și de moșia lor. Privirile astea al căror înțeles îl simțise atunci, Ionică le simțea și acum. Amintirea asta s-a strecurat ca o otravă în sincera lui durere. De aceea tînărul Sîntu se scutură ca de un vis rău, alergă dornic de pioase îndatoriri la căpătîiul prietenului său, urcă în mașină și cu un glas pe care el însuși nu și l-a mai recunoscut,îi strigă lui Sile :

— Haidem !

Cîteva zile, pînă la înmormîntare, Ionică s-a devotat cu totul acestei împrejurări. Glück s-a îndreptat cu deosebită afecțiune înspre el. L-a mîngîiat și l-a sărutat de cîteva ori și, printre lacrimi, l-a întrebat :

— De ce crezi tu c-a făcut-o ?

Iar Ionică în deplină hotărîre și siguranță, ca nu cumva să dea prilej nici celei mai mici bănuieli, i-a răspuns simplu (că nimeni n-ar fi putut să-i răstălmăcească în alt fel răspunsul) :

— Era bolnav ! și Glück repeta ca pe o mîngîiere, privind în gol :

— Așa ! Bolnav ? Așa să fi fost ?

— Desigur Și scurta conversație se încheie.

Trecuseră cîteva săptămîni de la întîmplarea aceasta. Între Ionică și Tașcă Simion prietenia rămăsese aceeași. Schimbările pe care le simțea neîncetat în el tînărul Sîntu, se ferea să le împărtășească celuilalt. Iar acesta nu punea nici o grabă în a provoca mărturisirile prietenului său. Mai degrabă Ionică, în însingurarea lui, scria. Răscolit de toate întîmplările din urmă și lăsîndu-se ispitit de viziuni prea mari, deșarte din lipsa de experiență, el se refugia în aceleași exprimări întortocheate și înflorite, cărora le găsea o transcriere ușoară care de multe ori îl mulțumea. Dar singur, în necunoașterea încă precisă a drumurilor și orientărilor, i se părea de multe ori că e un om rătăcit. De aceea se gîndi că cel mai bun și sigur sfătuitor tot profesorul Ciuboțel era. Astfel apucînd calea „Terasei", îl găsi pe bătrîn la aceeași masă, cu șvarțul lui, traducînd de zor. El și-a întrerupt cu bucurie lucrul, zîmbindu-i noului venit. Cu o sfială a cărei supărare nu o mai cunoscuse, Ionică îi mărturisi că scrie și el și că ar vrea să-i afle părerea. Ciuboțel îl privi lung, îl bătu bucuros pe umăr și-i zise :

— Bravo, băiete ! Dă-i drumul ! Numai să fie lucru bun.

Ionică scrisese o bucată, care lui i se părea minunată. Făcuse de curînd o plimbare pe la mănăstiri cu baronul Bubi şi văzuse osuarul plin de hîrci şi de oase îngălbenite, aruncate unele peste celelalte. Privelişte aceasta unită cu moartea recentă a lui Toderiţă, îl stîrniseră spre imagini gigantice, înceţoşate în neprecizie, iscată dintr-un fior nelămurit de frică şi părăsirea tuturor realităţilor. Imaginile se complicau, se desfăceau în amănunte ce se asociau, se ramificau într-o geometrie ascendentă, pierzînd însă puterea lor. Oasele erau comparate cu arme vechi, cu arce rupte de coardă, cu săgeţi frînte din care zborul şi lupta nu mai porneau. Craniile erau bolţi fără ecou, iar de afară, de undeva, scriitorul lăsa să adie primăvara pînă aci, în ruina aceasta a fiinţei omeneşti.

Profesorul l-a ascultat atent, sorbind din ţigară şi din cafea. Gîfiia din plămînii bolnavi de parcă ar fi urcat un munte. Cînd Ionică a sfîrşit lecţura manuscrisului său, Ciuboţel a lăsat să treacă o pauză lungă. Cunoştea greutatea tăcerii după o lectură. Vrea să-l pregătească prin ea pe Ionică pentru cruntele lucruri pe care le avea de spus. Apoi deodată :

— Aiurări, măi băiatule, asta ai scris. Lasă-te de smintelile astea, că parcă tot mişcă ceva în tine !

Această ultimă consolare, Ionică nu a mai auzit-o. I se împăienjeniseră ochii, îi vîjîiau urechile şi parcă totul se învîrtea în jurul lui. Simţea un gol în piept şi o oboseală în tot trupul. Prima dezamăgire adusă de critica asta a fost adîncă şi dureroasă. El rămase cu foile căzute pe genunchi şi cu privirea întrebătoare înspre călăul său.

Ciuboţel îşi căută o aşezare mai bună pe locul său. Îşi întinse picioarele să le dezmorţească, dădu din umeri şi se pregăti ca pentru vorbă chibzuită şi îndelungată. Apoi ridicînd braţul şi mişcînd degetele ca pe o morişcă prin aer, se răsti aproape la Ionică :

— Nu te pleoşti, măi băiete, că asta e floare la ureche pe lîngă ce ai să mai auzi... Da' să ştii că ceva, ceva tot mişcă în tine...

Încurajarea pătrundea cu greu în celălalt.

— Vrei să fii scriitor ? Să fii, cine ce are de zis ! Da' atunci apucă-te de lucruri vrednice şi serioase !

Abia începutul ăsta de lecţie ce părea că vine, l-a mai trezit puţin pe Ionică.

— Uite. Hai să o luăm înțelepțește, așa cum se cuvine. Ține ochii mari deschiși asupra lumii din jurul tău și scrie ce vezi. Așa să faci ! Așa am să-ți măsor talentul. Să-mi arăți ce lași și ce arunci, pentru ca ceea ce ai văzut să iasă nu numai la fel cu modelul tău, dar și mai viu. Cum alegi amănuntul expresiv ăsta e tot meșteșugul. De pildă dacă ai vrea să mă descrii pe mine, ce ai să spui ? Că am barbă, că mă înăbuș, că strig, că mă aprind iute ? Da, toate astea sînt bune și adevărate. Dar trebuie să spui că te iubesc, că te-am crescut, că am încredere în tine și... așa mai departe... Și întinzînd brațele lui lungi, profesorul îl atrase pe Ionică lîngă el și îl sărută pe obraz. Voia parcă să șteargă cu sărutarea asta tot amarul pe care i-l făcuse cu cîteva clipe mai înainte. Acum tînărul se trezi complet. Iar celălalt continuă : Și trebuie să te uiți bine la mine, și să nu scapi nimic. Cel mai mic amănunt, după cum ți-am spus, își are însemnătatea lui. Uite, de pildă, să nu uiți că am o gaură mare în ciorap ! Și întinzînd piciorul el arătă la călcîi, deasupra pantofului scîlciat, o gaură cît o gură de pahar. Asta înseamnă, continuă el, mai domol și cu tristețe, asta înseamnă sărăcie, singurătate sau neglijență. Fiecare în parte, sau toate la un loc... Lui Ionică i se păru vorba profesorului schimbată. Îl privi atent și-l văzu clipind des și mărunt ca și cum i-ar fi dat fum în ochi. Se înduioșa de el, ceea ce nu i se întîmpla prea des. Du-te în Piața Teatrului și privește bine la birjarii umflați în hainele lor de catifea strînse în cordoane de argint, la cucoane împopoțonate ; la fasonei tîmpiți, la vînzătorul de castane calde din colț ; la teatrul ce-și deschide porțile, la înserarea ce se lasă ; la vitrine luminate, la oameni și la toate ale lor... privește bine, du-te acasă, așează-te la masă și scrie despre tot ce ai văzut. Mîine vino tot aici, la aceeași oră și-mi citește. Așa să faci. Și atunci oi vedea dacă ești scriitor. Și acum, salutare, că am treabă... Și-și vîrî capul în cărți.

Din încercare în încercare și sub nemiloasele ștersături ale profesorului cărora le cădeau jertfă de multe ori frazele cele mai frumos împodobite ale lui Ionică, ucenicul își îndrepta pe o cale bună activitatea. Erau notații despre oameni și despre anotimpuri, însemnări din cărți, judecăți personale, pagini de jurnale intime, schițe, poezii. Dar cîștigul cel mare al lui Ionică de la învățătura lui Iancu State Ciuboțel a fost că s-a deprins să citească și mai ales a ajuns

să fie un lector al literaturii adevărat mari și romanului ales. A făcut cunoștință cu Balzac, cu Stendhal și cu George Elliot. Ceea ce firește nu l-a împiedicat să urmărească cu patimă o inițiere mai temeinică în ale teatrului. Ca orice intelectual întîrziat în biblioteci și pierdut în manuscrise, profesorul nu numai că nu se ducea la teatru, dar se mîndrea chiar cu abținerea asta. O viziune exactă și vie a unui text de teatru înfăptuit îi lipsea. El citea piesele, nu le vedea. De aci și îndoielnica lui atitudine față de Shakespeare, la care admira tot ce era de creațiune „slăvită", cum spunea el, de oameni și uriașă înflorire de lumi, dar era în luptă și contrazicere cu tot ceea ce dădea puterea pe [scenă] * nemuritorului poet. Firește că și pentru succesele zgomotoase ale pieselor și ale actorilor Ciuboțel avea dispreț. Lucrul acesta îi oferea îndelung prilej de meditație lui Ionică, așezat între profesorul său — pentru care avea o admirație și o dragoste nețărmurită — și între el însuși, un pasionat de teatru, ba și între baronul Bubi care se abonase la toate spectacolele cu *Hamlet*. Ionică ar fi vrut să știe de ce și în ce fel se petrecea lucrul acesta la baron ? Ar fi vrut să afle cum de nu învățase pe dinafară textul, cum de mai avea vreun interes ? Sau poate nu urmărea decît să stabilească o identitate a jocului actoricesc de-a lungul atîtor seri ? Cînd însă baronul s-a mărturisit printre vorbele pe jumătate rostite, el a aflat că nu era nimic din tot ce bănuise. Al nu știu cîtelea spectacol cu *Hamlet* (ca și precedentul, ca și viitorul) nu era pentru baron decît o trecere fără gînd a timpului, ca o ploaie monotonă. Oboseala lui, și la fel în muzică, se mulțumea numai cu scurgerea ritmică a sunetelor sau a vorbelor, fără a mai încerca să prindă ceva din ele. Era ca un vîrtej, ca o ameteală, în care baronul se arunca deznădăjduit, ca într-un ocean în care să se înece. Și între aceste poziții deosebite — a lui Ciuboțel și a baronului — Ionică înclina firește înspre cea dintîi. El a înțeles ce primejdioasă și seacă și inutilă este arta gustată ca un narcotic, fără viață și fără putere în ea, desprinsă de orice legătură cu pămîntul. Și sub învățătura lui Ciuboțel, Ionică a dat ocol tuturor celor foarte mari. Și a văzut că nici unul : nici Shakespeare, nici Dante, nici Goethe, nici Molière nu s-au dezlipit de lîngă viața reală pe care au răsfrînt-o în operele lor. Și astfel în el a pă-

* În textul de bază : „teatru".

truns, pentru totdeauna, o adevărată înțelegere a artei celei bune și permanent valabile.

Ucenicia între cursuri, lecturi și discuții a deschis pentru Ionică și anul cel nou, 1914, împingîndu-l înspre primăvară. Toată această trăire bogată se împletea pentru tînăr cu fiorul dragostei, cu siguranța ei și cu o așteptare ce îi era din ce în ce mai grea, cu cît întoarcerea iubitei întîrzia. Cînd iată că într-o zi de martie ce era încă mohorîtă, rece și cu fulgi de zăpadă rătăciți prin văzduh, Fred i-a vorbit despre întoarcerea tatălui său și a sorei sale din străinătate. A fost numai o informație scurtă, fără invitație, fără o vorbă adausă.

Firește nerăbdarea lui Ionică n-a luat prea mult în seamă amănuntul acesta. De aceea, chiar în după-masa aceleiași zile, el a sunat la scara lui Poroineanu. Zoica nu era acasă, ceea ce l-a mirat, și nici Fred. Feciorul l-a poftit să-i aștepte. A intrat în birou cercetînd volumele bibliotecii. Alături, în camera secretarilor, se auzea glasul lui Bazil Poroineanu. De cîteva ori a trecut Gădină prin fața ușei dinspre antreul cel mare, cu capul lui cît un pumn și burta scoasă înainte. A intrat și în birou și i-a aruncat, în treacăt, o „bună ziua" lui Ionică, așa cum face un om bine crescut cu oricine, iar nu cu un om pe care-l cunoaște. Căuta ceva. Lăsa în urma lui o dîră de parfum aspră, prea puternică, supărătoare. Se purta ca și cum ar fi fost de-al casei. O neliniște pătrunse în gîndurile studentului. O turburare dintr-o neplăcută impresie, dar atît. Ionică se lipise de un colț al bibliotecii și răsfoia un volum, cînd în sfîrșit a intrat în birou Poroineanu. Cu toată solemnitatea vorbei și importanța persoanei sale, se vedea, din exagerata politețe și grija cu care se purta cu tînărul student, că are ceva de spus, și că-i vine greu. În cele din urmă, cu o mărturisire directă și aproape stîngace, surprinzătoare la un om cu experiența lui, zise, sculîndu-se :

— Mîine seară vii la noi, Ionică. Se logodește Zoica !

De bună seamă băiatul se va fi schimbat la față. Avocatul s-a apropiat prietenește de el, l-a bătut pe umăr și l-a așezat iarăși pe scaunul său. Apoi, cu capul plecat, cu mîinile la spate, făcînd trei pași în sus și trei în jos, ca la horă, a început să vorbească :

— A fost mai bine că ți-am spus-o eu. Da, a fost mai bine. Și, după ce singur se aprobă, de cîteva ori, urmă o tăcere. Și iarăși : Cunosc lăudabilele dumitale sentimente

pentru fiica mea. Ionică ridică fruntea mirat. Uiți, continuă avocatul, că fratele ei, așa cum e și firesc, veghează asupra frăgezimei ei și-i ferește pînă și numele de impuritățile lumii. Fred mi-a mărturisit înclinarea dumitale. Dar judecă și dumneata, visul pe care l-ai visat a fost numai o frumoasă iluzie a tinereții. Nu sînteți potriviți. Dumneata ai merite multe, nu zic, dar ești prea tînăr, n-ai încă nici o carieră... Zoichii îi trebuie un bărbat serios, cu posibilități bănești și răspundere socială, așa cum e domnul Gădină. Unei nave superbe, un pilot priceput ! Nu-i așa ? E logic !

Lipsa de înțelegere omenească și umflătura vorbei lui Poroineanu i-au curmat durerea lui Ionică. În locul ei și a unei tînguiri care ar fi putut să fie în el, crescu o revoltă. Sfiala care-l cuprinsese la început, cînd a pus piciorul în casa asta, timiditatea în fața renumelui și a unei mari bogății, apoi păinjenișul delicat pe care-l urzise din vorbe și purtări în jurul Zoichii și al dragostei sale s-au spulberat deodată. Ionică privea acum în golul din jurul său cu un ochi limpede, cercetător.

Își reamintea că, numai cu cîteva clipe mai înainte, omul ăsta serios, Gădină, intrase în birou, pe cînd el, Ionică, răsfoia *Istoria lui Carol al XII-lea* de Voltaire. Se răsucise pe călcîie, căutase și în cele din urmă îl sunase pe fecior.

— Un album cu Parisul n-aveți ? îl întrebase el măreț pe speriatul Gheorghiță.

— Nu știu, conașule, om fi avînd, o fi pe-acolo ! Ați căutat ?

— Am căutat și nu e. Dacă n-aveți Parisul, la ce mă uit eu pînă vine domnișoara ? Și, supărat, trecuse în salon.

Găunoșenia asta a lui Gădină, peste care Poroineanu cu autoritate încerca să arunce vază și prețuire, trezise în Ionică și alte întîmplări mai vechi, care toate înviau și veneau să se lege într-o singură întrebare. Ce însemnează un om serios, adică un om capabil, demn de o femeie pe care o iubește și de răspunderea ei față de lume ? Dacă Gădină e un asemenea om, iar el nu e, prețuirea asta vine din ei, sau din cei din jurul lor ? Și Ionică își aduse aminte deodată și de scena cu cei doi Ciuflești, în care mama sa i-a arătat că nici nu-l prețuiește, nici nu are încredere în el. Amelica Sîntu semăna uimitor în această judecată, în acest fel de a fi cu Bazil Poroineanu. Și cei doi oameni nici nu se cunoșteau și nici vreo altă apropiere nu s-ar fi

putut face între ei. Atunci, de bună seamă că ăsta e felul de a fi şi de a judeca al unei anumite lumi, pe care el, Ionică, o contrazice cu tot ce spune şi gîndeşte. Şi dincolo de singurătatea lui pe care o simţea acum, el văzu înşirîndu-se, din cît cunoştea, pe toţi cei care, cu diferenţe mai mari sau mai mici, alcătuiau lumea celor preţuiţi, de la Sile Scafeş la Gădină. Toate gîndurile astea care se legară în el într-o clipă îl opriră de la o dureroasă izbucnire. Se adăuga şi o trufie jignită. Avea sentimentul că greşise şi fusese cu brutalitate pedepsit.

Poroineanu se opri din mers şi din improvizata lui pledoarie. De data asta el îl privi surprins pe tînăr. Ionică se sculă liniştit şi-şi luă rămas bun. Celălalt, bucuros că întîlnirea a fost mai uşoară decît îşi închipuise, îi strînse mîna cu putere şi-l întrebă prietenește :

— Aşadar vii mîine seară, Ionică ?

— Viu, domnule Poroineanu, şi înclinîndu-se plecă.

Nu departe, la colţul străzii, o sanie trecu pe lîngă el în clinchet de clopoţei, şi rîs limpede de fete tinere. Era Zoica şi încă cineva, o prietenă, de bună seamă. Purta o căciuliţă de astrahan pusă strengăreşte şi-i şedea bine. Cînd a coborît, o blană mare, tot de astrahan, şi-a risipit faldurile în jurul trupului ei, ca o trestie. Era o haină ce nu se mai potrivea cu fetiţa de odinioară. Viitoarea doamnă Gădină se deprindea cu luxul somptuos de femeie măritată bine. Şi amănuntul acesta lui Ionică nu i-a scăpat. Un gînd nătîng, dar dureros, îi puse o întrebare : e de la tatăl ei ori de la logodnic blana asta scumpă ?... „un om serios, cu posibilităţi băneşti şi răspundere socială"... cuvintele astea ale lui Poroineanu, reci, afectate, aşa cum le rostise îi răsunară iar în urechi. Şi peste deznădejdea lui, Ionică parcă ar fi vrut să se întoarcă şi s-o întrebe pe fată, care desigur nici nu se mai gîndea la el, dacă uitase cu totul dimineaţa începutului lor de dragoste. Dar simţind că îi vine să plîngă, o porni grăbit pe stradă.

A mers şi a ocolit mult pînă acasă. Cînd a trecut prin faţa uşii baronului, era lumină şi se auzea pianul. A sunat. I-a deschis feciorul. În vîrful picioarelor a intrat în salon şi s-a trîntit pe un scaun. Baronul nu l-a simţit. Era prins de o sonată de Beethoven, pe care o cînta, mult mai puţin bine decît Berta. Cînd a sfîrşit, s-a bucurat de vizita asta

tîrzie. A răsucit butonul și bogatul candelabru de Sèvres, cu zeci de cupe albastre și lumini a strălucit. În lumina asta mare, fața trasă și palidă a lui Ionică îl îngrijoră. Se apropie de el, îi puse amîndouă mîinile pe umeri și-l privi drept în ochi. Apoi clătinînd din cap :

— Pentru Zoica Poroineanu ! Nu e așa ? Mie nu mi-ai vorbit niciodată de ea...

Ionică făcu un semn afirmativ apoi întrebă :

— De unde știți ?

— De la club, de la „Tinerimea". Manole Poroineanu, unchiul ei, magistratul, vorbea de logodna asta și de întreaga voastră poveste de dragoste. Tăinuia prin colțuri, în șoaptă spunea că abia v-a despărțit pe unul de celălalt, că tatăl fetei a trebuit să plece cu ea în străinătate ca să te uite și cîte altele... Lui Ionică îi luciră deodată ochii. Se trezi din amorțeală și cu un zîmbet aproape, izbucni :

— Atunci tot mă iubește, dacă s-a luptat cu ai ei pentru mine.

Baronul lăsă să-i cadă mîinile pe umerii tînărului.

— Nu te aprinde, zise el, și nu apuca pe o cale greșită... Nu-l cunoști pe Manole... Cele mai neînsemnate lucruri din familia fratelui său le povestește ca pe adevărate romane. E un fel al lui de a aduce aminte lumii că e frate cu Bazil... A fost desigur o socoteală mult mai banală... Căci cu cît e mai banală, cu atît se prind mai ușor femeile... toate... de la cele mai de jos, pînă la cele subțiri... Apoi ridicîndu-se cu pasul lui obosit, se îndreptă spre dormitor, făcîndu-i lui Ionică semn să-l urmeze.

Tînărul nu intrase niciodată în încăperea asta. Ardea doar o candelă. O penumbră domnea acoperind lucrurile, ștergînd contururile. Un duh greu de medicamente și de parfum se amestecau în dogoarea unei sobe înalte, supraîncălzite. Baronul în întunecime umbla cu siguranța locurilor cunoscute. Se duse pînă la măsuța de noapte și aprinse lumina. O fotografie mare, într-un cadru de piele cu poleituri, apăru. Era o femeie frumoasă, cu zulufi negri în jurul frunții și zîmbet în ochi. Îmbrăcată ca în alte vremi, cu mîneci umflate la umeri, purta o pălărioară cu paseri cu aripile întinse, ca un cuib așezat pe creștet. Se simțea însă o feminitate, o dogoare, o ispită. Baronul se apropie încet. Luînd cadrul, înălțîndu-l ca să cadă pe el întreaga lumină, zise :

— N-ai văzut-o niciodată ? În fotografie, bineînțeles: Nici nu erai născut cînd a plecat. Era rudă cu bunicul dumitale.

Tînărul dădu din cap, negativ. De bună seamă, din casa lui Urmatecu, sub veghea aprigă a coanei Miţa, dispăruse din galeria fotografiilor de familie portretul acelei ticăloase de Jurubiţa, cumnată nevrednică, patima de tinereţe a baronului şi cîndva, cu mult înainte, şi una din multele şi deocheatele legături ale lui Iancu Urmatecu. O umbră grea, de uitare voită se lăsase peste femeia asta care ruşinase şi turburase întreaga familie, care îl ruinase pe neştiutorul Bubi şi care, la sfîrşit, îl înşelase cu cel mai bun prieten, fugind pentru totdeauna în străinătate. Povesea asta veche, acum baronul i-o repeta molcom lui Ionică.

— Am iubit-o foarte mult, cu toate păcatele ei... avea un farmec nespus... n-a fost nebunie să nu fac pentru ea... sînt mai bine de douăzeci de ani de atunci... Bătrînul vorbea întrerupt, sufocat aproape, povestindu-şi şi el dragostea lui cu o voce nesigură, cînd subţiată, cînd prăbuşită în horcăieli. Deodată, parcă ar fi uitat că mai era cineva lîngă el, şi cu acelaşi glas, el îi vorbi direct chipului din cadru : Tu ştii ce dragă mi-ai fost, totdeauna... Se simţea că sînt vorbe pe care nu le regăsea după multă vreme, ci le rostea des, poate în fiecare zi, poate în fiecare noapte. Ionică se trase cu sfială din bătaia luminii pentru a nu întrerupe mărturisirea aceasta neaşteptată. Baronul puse însă fotografia la loc şi în întuneric îl căută.

Pînă la sfîrşit nu m-a mai vrut, îi zise el cu un şuierat în glas. Socoteli banale... da, foarte banale, iar nu dragostea altuia mi-au răpit-o... Tîrziu, el mai căuta o mîngîiere în felul acesta ciudat, împodobind-o pe Jurubiţa cu o scuză mai degrabă din ticăloşia şi lăcomia firii ei, decît din ispita dragostei... O răbufneală de ciudă învechită se amesteca pe nesimţite în vorba lui. Mînia creştea şi, în cele din urmă, izbucnea într-un fel copilăros şi neajutorat.

De ce a plecat ? De ce a plecat ? Tot ce ar fi vrut i-aş fi dat dacă ar fi rămas aci... Şi stîngaci şi nepricepîndu-se la nici un alt gest bărbătesc, la nici o altă pu[rtare] *, baronul se lăsă pe vine şi dădu cu pumnul în podea zicînd „aci", ca un copil care bate scaunul de care s-a

* În textul de bază : „putere".

împiedicat. Privind deznădejdea asta umilitoare, Ionică simți nevoia să-și scuture întreaga ființă și să și-o stăpînească. Cu un gest cu care să înfrunte cu mîndrie bărbătească toată dezbinarea unui suflet lunecat în cădere, toată deschiderea asta a durerii, el încrucișă mîinile pe piept și privi fără să dea măcar ajutor baronului să se ridice. Acesta, prăbușit pe podea, se căznea să-și strîngă bătrînele oase. Cîteva clipe Ionică a mai întîrziat, din politețe. Invitația de noapte lungă, de mărturisiri, de cafea, de băuturi, de țigări și poate de muzică n-a primit-o spre deznădejdea lui Bubi Barbu. Baronul spera să se asocieze o nouă suferință de dragoste învechitelor lui bocete. Ionică îl părăsi aproape brusc pe baron. Vizita asta îl dezgustase, dar îl și întărise. Negăsindu-se mai liniștit, nici în fața mesei lui de scris, durerea de acum stătu în cumpănă cu durerea de ieri. Moartea lui Toderiță îi reveni în minte, cu tot tragicul ei. Și o măsură și cu admirație, dar o judecă și ca pe o greșeală. La tînărul Sîntu toate întîmplările astea năprasnice dărîmaseră așezările și înțelegerile vieții. Fără lumini și fără o hotărîtă orientare, el își simți pasul nesigur. Se gîndi la ajutor. Cercetă cu mintea încotro să se îndrepte. Se opri cugetînd și la profesorul Ciuboțel, și la Tașcă Simion, și la mama lui, și la Berta... Simțea că nicăieri nu va găsi ce-i trebuia, ceea ce nici el nu știa cu limpezime. Dar gîndul rănit și obosit i se opri la Paraschiva. Mai degrabă decît dragostea pe care nu o mai vrea, mîngîierea Paraschivei îi făcea bine. Și cu amintirea chipului sub pleoape și cu făgăduiala de a o revedea pe cît de curînd, adormi.

Marile lampadare de la poartă era aprinse. Caretele și cele cîteva automobile, după ce lăsau domni în frac, ofițeri în mare ținută și doamne în toalete strălucite, treceau, la rînd, în curtea cea mare din spatele casei. Un covor roșu cobora pe scară pînă la marginea zăpezii. Pentru logodna Zoichii era în casa Poroineanu o desfășurare de lux și bogăție. Două muzici, bufet bogat, cotilioane, carnete de bal și cornete cu tradiționalele bomboane de logodnă, drajeuri și fondante fine, cu gust * alese,

* În textul de bază: „gusturi".

în mîinile înmănușate pînă dincolo de cot ale tinerelor doamne și domnișoare. Cînd a sosit Ionică, ceremonia logodnei se sfîrșise. Balul care începuse umplea saloanele. Ionică își îmbrăca pentru prima oară fracul. Era o haină frumoasă, tăiată la un croitor bun, un dar al mamei sale. Trecînd prin fața oglinzilor din vestibul, tînărul se privi și rămase mulțumit de sine. O înfățișare corectă și elegantă, un trup zvelt, bine legat, o ființă tînără și puternică. Își zîmbi. Răsfrîngerea asta îi dădea încredere în el. Cînd l-a întîlnit pe logodnic, chel, fără ceafă, cu capul apăsat între umeri și pieptul cămășii sparte de pîntecul voluminos, a zîmbit : „Socoteli banale... foarte banale..." Vorba baronului îi cînta în urechi. Banale poate, dar puternice. Și cu gîndul acesta ce-i aduse o oțărîre, tînărul Sîntu se apropie de Zoica. La întîlnire, fetei parcă i-ar fi lucit în ochi o bucurie, care aprinse o alta în Ionică. Însă la el o voință hotărîtă și o purtare corectă nu lăsară să se vadă nimic.

— Felicitările mele ! îi spuse ceremonios, înclinîndu-se.

— O, Ioane dragă, îți mulțumesc ! și întinse mîna.

Cînd a vrut să i-o sărute, el văzu pe degetele fine, cu unghiile lunguiețe și strălucitoare, un inel foarte frumos. Era un briliant cît o alună, între două mărgăritare mari. Darul de logodnă de bună seamă... De la celălalt... gîndi Ionică. Și adause, fără voia lui, din ceea ce auzise cîndva : „Mărgăritarele nu poartă noroc ; însemnează lacrămi"... și mai grăbit, cu o stranie bucurie la gîndul ăsta, îi sărută degetele. Zoica ținu mîna întinsă, purtînd un zîmbet pe care-l avea pentru toți. A stat așa cîteva clipe. Vrea să-i lase timp și să-l facă pe Ionică să-i admire inelul. Apoi adause :

— Știi că la Nisa trăsura mea a luat premiul întîi la bătaia de flori ?

Îl încerca sau era numai un fel instinctiv de a se depărta de el, de a uita tot ce a fost cîndva între ei ? Ar fi fost greu de spus și de drămuit ce se petrecea în femeia asta, trezită la viață. Dintre toate, îndepărtarea lui Ionică parcă izbutise mai bine. Împietrit, tînărul nu se trăda cu nimic, apoi întîrzia să ia o hotărîre. Cea dintîi care a spart gheața tot Zoica a fost. Apucîndu-l de mînă, copilărește, prietenește, ștergînd dintr-o dată încremenirea de mai înainte, l-a tîrît după ea prin odăile îmbulzite de dansatori.

— Vino de stai cu noi, că tu eşti cel mai bun prieten al meu... îi aruncă peste umăr, zîmbind, alergînd voioasă, lunecînd pe parchet.

La masa din fund, de lîngă seră, erau strînse persoanele mai de seamă ale reuniunii. Cîţiva deputaţi şi avocaţi cu renume, generali, politicieni fără mandate şi cu însărcinări neprecise în partide, trăind totuşi pe picior mare. Discuţiile erau foarte animate, deşi frînte şi făcute numai din jumătăţi de fraze. Bazil Poroineanu, în frac, cu comandorii şi plăci de mare ofiţer, mai solemn ca niciodată, stătea la mijlocul mesei ţinînd o bună cumpănă în toate. Şi în discuţii, şi în entuziasmul, şi în serviciul pe care-l vrea automat aproape şi fără zgomot. La urări şi pahare închinate el răspundea politicos dar scurt, cu o închinare a capului şi cu zîmbet şters de îndată ce apărea. Două femei frumoase îl despărţeau de ginerele său. Acesta renunţase de mult la dans, preferînd paharul, Zoica a trecut lîngă viitorul ei soţ şi i-a făcut loc şi lui Ionică la stînga ei. O privire de-a lungul mesei era într-adevăr impresionantă. Farfuriile şi paharele subţiri şi sunătoare scînteiau. Tacîmurile frîngeau razele de lumină în argintul lor, iar faţa de masă de o albeaţă uimitoare avea ceva din greutatea unei plăci de marmoră. Ionică s-a distrat cîtva timp privind numai masa bogată, fără oamenii din jurul ei. Vedea mîinile care lucrau, luau, duceau şi se reîntorceau grăbite. Ele aminteau de mandibulele unor lăcuste. Gîndul acesta iute asociat îl duse iarăşi la grădina lor, la ziua de primăvară şi la norul de gîze. Un val proaspăt de dragoste bătu în el şi cu ochii plini de rugăminţi i-ar fi vorbit Zoichii. Întorcînd însă capul spre Zoica, o văzu aplecată pe braţul logodnicului, ascultînd cu pleoapele întredeschise şi privindu-şi, cu fericire, îndelung, inelul... Gădină mîngîia mîna ce i se dăduse, făcînd proiecte, povestind cu vorbe rupte, abia înnădite şi fraze care veneau cu greu. De altmintrelea, în afară de Poroineanu, alţi cîţiva avocaţi şi baroneasa de Blarenberg, vorba tuturor celor de la masă era aproape la fel. Noţiuni goale, fără epitet ; povestiri fără mişcare ; evocări fără culoare şi nu numai o dată şi nu numai la unul, acorduri greşite. Ionică, impresionat de lux şi de frumuseţea lucrurilor care împodobeau viaţa acestor oameni, era încă o dată surprins şi dezamăgit

de urîţenia şi grosolănia vorbei, de vulgaritatea vocilor şi nelămuritul frazării. Erau glasuri între lătrat şi mîrîit, iar vorbele erau mîncate de litere, ca gardurile rupte de scînduri. Rarele fraze franţuzeşti erau pronunţate greşit, cu un accent lat şi nearmonios. Ionică Sîntu în această privinţă mai purta în el întreaga oroare a tinereţii, care îşi închipuia că totul trebuie să fie, în săvîrşirile oamenilor, a unei anumite lumi mai ales, în armonie perfectă. El abia acum începea să afle că o casă bogată şi blănuri şi multe briliante nu presupune întotdeauna şi o înaltă frumuseţe a minţii şi a vorbei. După cele dintîi impresii neplăcute, el se reîntoarse totuşi cu bucurie la un gînd şi anume : „că el, Ion Sîntu, avînd neîndoielnic o superioritate a culturii, trecea înaintea multora de la masa aceasta". Şi iarăşi o nădejde pentru dragostea lui se ivi. Ocolul acesta al înlănţuirilor şi judecăţilor îl făcu pentru o clipă să piardă legătura cu cele ce se petreceau în jur. Cînd reveni şi regăsi mîna Zoichii în a logodnicului ei, i se dovedi că alegerea fusese făcută în ciuda iluziei lui de o clipă. Încălzit de fericire şi de vin, Gădină era aprins, fie chiar cu infirmitatea vorbei lui. Baroneasa de Blarenberg, o doamnă în vîrstă, cu un dublu şirag de perle pe o rochie de catifea neagră, simplă, strînsă pe pîntecele gras, lucie ca o piele de focă, era muziciană de mare pricepere şi trecea prin lumea măruntă a tuturor greşelilor şi gafelor mondene cu un zîmbet pe buze veşnic crăpate sub fard, iar în urechi cu fraze de la Bach pînă la Mozart, ce o legănau. Ea vorbea de cîteva minute despre muzică, despre frumuseţea ei, ca de cea mai mare binecuvîntare pentru fericirea tinerilor logodnici. Cu nepricepere, dar cu rîvnă, prin încheieturile frazelor baronesei, Gădină aproba. Poroineanu dădea semne, cu o luminare specială pe faţa lui împietrită, că aprobă şi el, că e vesel de nivelul înalt al conversaţiei la logodna fiicei sale. Baroneasa le vorbea de călătorii, de dirijori, de locuri celebre ale muzicii, de pelerinaje de făcut... Gădină făgăduia. Şi pentru că baroneasa pomenise de Wagner, numele cel mai la modă într-o discuţie de acest fel, Gădină aducîndu-şi aminte că undeva a auzit odată pe cineva că Wagner a făcut un teatru care dă de-a dreptul în pădure, unde se cîntă mult şi zgomotos şi se mănîncă bine crenvurşti cu hrean, într-o localitate în numele căreia se ciocnesc literele, el se grăbi să spună :

— Cunosc ! Am fost şi eu la Beirut şi-am s-o duc şi pe Zoica...

Excelenta creştere a baronesei, dispreţul pentru lumea aceasta şi indiferenţa faţă de greşeli şi mai grave au făcut-o să nu arate că a luat act de eroarea lui Gădină. Poroineanu îşi muşcă numai buza de jos, zvîrlind săgeţi din priviri viitorului său ginere. Unii tăcură, aşteptînd ce-o să mai vină, fără să-şi dea seama de greşeală, alţii zîmbiră. Atunci clocotul din Ionică găsi în sfîrşit locul slab şi clipa răzbunării. Un sentiment turbure şi violent îl stăpîni. Şi neputîndu-l înfrînge, în liniştea de o clipă, grăbit să nu piardă ocazia, el aruncă, întorcîndu-se spre Gădină :

— Adică Bayreuth aţi vrut să spuneţi !

Nori grei întunecară fruntea lui Poroineanu. El mustră aspru din ochi pe Zoica. Ea îl adusese pe Ionică la masă. Şi în confuzia ce s-a făcut o clipă glasul puţin tărăgănat al baronesei se auzi iar. De data asta ea se hotărîse să dea o lecţie tînărului prea îndrăzneţ :

— Aţi fost acolo ? întrebă ea cu o abia perceptibilă, dar nespus de supărătoare ironie.

— Nu, dar pentru mine e ca şi cum aş fi fost ! Şi Ionică, vioi şi înflăcărat, folosind toate amănuntele, toate numele de cîntăreţi şi de dirijori, toate pătimaşele mărturisiri şi bogatele impresii de la uvertura din *Tannhäuser* pînă la cîntecul Fetelor-flori din grădina lui Klingsor, toate povestite în seri lungi de baronul Barbu şi fixate pe interpretările Bertei, aduse, ca nimeni de la masă, laude lui Wagner. El simţi că e stăpîn pe atmosfera asta încărcată. Chiar şi cei nepricepuţi îl ascultară. Biruinţa îi uşură situaţia.

— Interesant ! Foarte interesant ! repetă de cîteva ori baroneasa, uitîndu-se în dreapta şi în stînga ca şi cum ar fi cerut aprobarea tuturor. Apoi cu o privire caldă, prietenoasă înspre Ionică.

— Vrei să vii lîngă mine, amicul meu ? Cred că avem multe de vorbit împreună.

Ionică se ridică. O bucurie ciudată îl stăpînea. Zoica părăsise braţul logodnicului privindu-l admirativ.

Cînd tîrziu, după o îndelungată convorbire cu baroneasa, care l-a poftit stăruitor la „modestele" ei serate muzicale, Ionică a traversat sălile vrînd să plece, Zoica l-a ajuns din urmă şi aproape prin surprindere i s-a aruncat în

brațe. Au dansat împreună în vals învolburat. Fata, cu capul dat pe spate, cu brațul întins, ușoară, elegantă, plutea într-un vîrtej, fericită alături de el. Cînd a încetat muzica, Ionică i-a sărutat ceremonios mîna, iarăși a felicitat-o și a coborît scara de marmoră. În îngrămădirea vestiarului, Sile Scafeș, puțin băut s-a apropiat de el și i-a șoptit :

— Tot tu ai să fii primul ei amant, norocosule !

Tînărul Sîntu, scîrbit, s-a făcut că nu-l aude. Și grăbit a plecat prin ceața ce se lăsase, cu mîinile în buzunare și gulerul ridicat.

Venise primăvara. Între contrazicerile sîcîitoare, uneori răutăcioase și absurde ale lui Tașcă Simion și lecțiile paradoxale ale lui Iancu State Ciuboțel ; între indiferența mamei sale, melancolia baronului și iscodirea pasionată și indiscretă a Bertei, care dintr-o gelozie dezlănțuită ținea neapărat să afle cine e pricina suferințelor nemărturisite ale tînărului, Ionică își căuta un drum și o liniște. Și în primele zile cînd codrul s-a legat și s-a țesut iarba, cu un bagaj ușurel, cu cîteva cărți de studiu și altele de desfătare, a plecat să locuiască la Paraschiva, în crama veche de pe șoseaua Pantelimonului.

Priveliștea se unduia dincolo de lac, așa cum se deschide în partea de răsărit a Bucureștilor frămîntîndu-se încă în vîlcele și în ape stătute, pînă ce ajunge să intre într-o uriașă lipie de pămînt, Bărăganul. În dreapta șoselei rău pietruite, cu șanțuri murdare și verzi de apă stătută, zaplazuri rupte, copii desculți cu burți umflate, cîini vagabonzi, căsuțele pitite și vechi arătau întreaga mizerie a celor nevoiași, de care nimeni nu voia să știe. Hanuri vechi cu coperișuri priponite și prispe bătătorite stăteau la răscruci. Femeile, cu tulpane, broboade și scurteici treceau drumul lipăind din papuci. O viziune, o răbufneală de Anton Pann răsăreau în amintirea băiatului, care, într-o brișcă ce făcea în părțile astea drumurile spre mănăstiri, o pornise înspre locuința Paraschivei. Ionică Sîntu simți atunci pentru prima dată, cu violență, cu chemare, dar și cu bună mîngîiere, cît e legat de toată lumea asta românească, chinuită și părăsită. Îi plăceau răbdarea, dar și nădejdile acestei populații, obiceiurile, zicalele, florile, catrințele, busuiocul, orătăniile, posturile, suferințele dar și nădejdile ei. Cu ele inima lui era una

şi băiatul subţiat, cu ştiinţă de carte, rupt din strălucirea saloanelor se simţea adînc prins în frumuseţile pămîntului. Un Bucureşti de mahala, mărunt, întîrziat, uitat aci, de parcă ar fi fost cu zeci de ani în urmă, îl atrăgea şi-l năpădea.

Inima lui şi-a găsit alinarte şi s-a deschis în cămăruţa văruită, cu perdele scrobite, cu miros de mere creţeşti, de gutui şi iarbă mare şi cu sîmburele roş al candelii în faţa unui sfînt Ion, cu aripi, „înger în trup", aşa cum i-a lămurit Paraschiva. Macate roşii împletite de vrednicia femeii, cearceafuri ca fulgul, lapte bun şi gras, ciorbe acrişoare cu agrişe din toamnă şi fripturi gustoase, mere coapte cu scorţişoară şi un vinişor cu mireasmă de pelin îl îmbiau, îl hrăneau simplu şi îi dădeau putere. Zilele se scurgeau iute. Ionică cerceta, visa, plănuia. Ceasurile cele mai plăcute erau seara, înaintea culcării. Parcă toată lumea se strîngea şi se cumineţea în cămăruţa lui. Ionică sta trîntit pe pat cu ţigara între dinţi, cu mîinile sub căpătîi, privind umbrele de pe tavan, iar Paraschiva îi povestea ca acum douăzeci de ani. Poate unde crescuse cu el, glasul femeii avea o putere de legănare şi de alinare asupra lui. Băiatul îi povestea femeii despre moartea lui Toderiţă şi despre logodna Zoichii. Cînd vorbea Paraschivei, îl mai durea încă ; asta i se simţea în cuvînt. Paraschiva sta pe un scăunel şi îl asculta şi îl privea ţintă. Nimeni, niciodată nu l-a ascultat astfel. Nu era numai o atenţie ce-i venea din afară, dar Ionică simţea că femeia făcea drumurile povestirii o dată cu el. Fără o şoaptă el îi simţea tremurul, aşteptările, surprizele, întristările şi la urmă, liniştite, hotărîrile. N-a fost nevoie ca Paraschiva să-i dea sfaturi, să-l aprobe sau nu, să laude sau să vorbească de rău pe toţi cei pe care Ionică îi trecea ca într-o icoană în povestirea lui. Ea, din felul ei de a tăcea, de a-şi şterge buzele, de a-şi trage tulpanul pe tîmplă, de a se ridica puţin şi de a se aşeza mai bine, cu fustele strînse sub ea, îl făcea să înţeleagă mai iute sau mai încet, vesel sau întristat, gîndul ei. Şi Ionică niciodată nu greşea. Prindea cît trebuia să prindă şi asta îl mulţumea.

Despre mama lui, Ionică i-a vorbit puţin şi Paraschiva nici nu i-a răspuns. Pentru prima dată ea şi-a luat ochii de la el, şi tînărul a înţeles că e o racilă dedesubt şi n-a mai stăruit. În schimb într-o seară ea a venit să-l încerce. Îi aducea un pahar cu lapte cald, aburit, tare

îndulcit. După spuma ca de chihlimbar se cunoștea că femeia bătuse și un gălbenuș de ou în el. Ea a pus paharul pe masă, a tăiat o felie de pîine albă, caldă, a potrivit fitilul lămpii și a aruncat așa, ca și cum n-ar fi ascultat-o nimeni :

— Largi sînt drumurile lumii ăștia, Doamne ! Îți bate la ușă cine cu gîndul nu gîndești !

Ionică simți că femeia are ceva de spus și că clocotește. Ridicîndu-se în pat în capul oaselor întrebă :

— Cine e ?

— Ia, un biet om care vine de departe. Strapalea e numele lui.

Chipul tînărului se lumină.

— Unde e ? Cheamă-l, ce-l ții afară ?

Paraschiva nu se grăbi. Își așeză țărănește mîinile pe pîntec, cotul în palmă. Parcă ar fi stat la gînduri.

— Apoi nu merge așa ușor, spuse ea într-un tîrziu. Că mă omoară cucoana de m-o afla. Strapalea nu s-a cuminți t. Acum tocmai din Bulgaria vine.

— Și ce importanță au toate astea, strigă băiatul sărind în picioare. Simțea cum se deschide cercul în jurul lui. După zilele chinuite ale orașului cu bogăție mare, dar cu privirea scurtă, numele ăsta, Strapalea, îi evoca îndrăzneală și libertate. Așa rămăsese de cînd își aducea aminte cu mulți ani în urmă și de la țară, și de la întrunire. Se vede că așa era făcută firea lui Ionică, să se bucure la toate lucrurile de răzvrătire. Ca și din cărți, ca și din piese, la fel din viață, din întîmplările ei, păstra în el o stare sufletească bună sau rea, bucuroasă sau turbure. Și peste ani chiar, din rădăcinile astea ce rămăseseră, creștea clipa în care iar trăia toată întîmplarea. De aceea se bucura la numele lui Strapalea și dădu să deschidă el ușa. Paraschiva însă îi tăie drumul și-l opri :

— Avem iscoadă alături, și mîine are să se știe tot la București.

— Care iscoadă ?

— I-a vîndut cucoana unuia Bondoc, gard în gard cu noi, un loc de casă... sînt vreo trei ani de atunci... Și Bondoc ăsta e toată ziua cu ochiul și urechea la zaplaz... Pe mine nici că mă poate suferi... Și cum de află sau prinde ceva, iute la domnu'avocat... Și domnul avocat

e biciul lui Dumnezeu... Pentru bieții oameni de aici fuge la cucoana... Da' pentru Strapalea, de, poate să nimerească și la Siguranță și eu știu ce e aia...

La scurta povestire a femeii, Ionică simți ca un fel de bucurie. Se bucura că nu se înșelase. Îl revăzu aievea pe Anghel Ciuflea, palid, mărunt și înghețat, cu broboada pe el, cu ochii clătinați în cap, vorbind iute, stropșit, cu limba lui scurtă și privind în dreapta și în stînga, ca și cum ar fi cerut aprobare. După un timp de gîndire, tînărul întrebă :

— L-a văzut cineva pe Manea venind ? Femeia dădu din cap că nu. Atunci dă-i drumul, că mîine răspund eu de el.

Peste puțin ușa se deschise și Manea Strapalea intră zîmbind și scuturîndu-se de stropii unei ploi ușoare, ce se pornise. Purta încă o blană mițoasă, ciobănească, cizme lungi și groase, pînă peste genunchi și căciulă fumurie. Ducea pe umăr doi desagi vărgați, ardelenești, plini cu lucruri. De bună seamă Paraschiva îl vestise pe cine avea să întîlnească.

— Bună, boierule, zise el, întinzîndu-i palma, da' cum ai crescut ! Apoi după o clipă, îndoit, întrebă înspre femeie : Om bun ?

Atunci Paraschiva făcu un pas înainte :

— Eu n-am vrut să te primesc. Să-i mulțumești dumnealui !

Strapalea zise limpede :

— De-i așa, apăi îți mulțumesc !... și se așeză. Vin de departe, gemu, că nu de ieri sînt plecat. Să fie peste doi ani... Ce zici Paraschivo ? Sînt ? Din pușcărie scăpasem de mult... și după o pauză : Era prin al doilea ianuarie, în urmă, nouă sute doisprezece, cînd am plecat... Și iar se opri : Zici că-i om bun ?

Drept răspuns, Paraschiva îl certă :

— Nu te mai potolești, Maneo, odată...

— De ce să mă potolesc ? Ce, s-a schimbat ceva ? Țăranii tot robi au rămas !

Ionică se întinse înspre o țigară. Lui Strapalea i se păru fie că se plictisește, fie că nu vrea să-l mai asculte. De aceea cu asprime i-o trînti :

— Unde-ai fost peste Dunăre, anul trecut, la războiul cu Bulgaria ?

— Nicăieri, îi răspunse simplu Ionică. M-au oprit pentru studii...

— Hm ! făcu celălalt. Înțeleg. Învîrtit ! Da' nici n-aveai ce să faci acolo...

Studentul clocoti. Bucuria cu care l-a primit pe Strapalea n-a avut răsunet. Acuma i-ar fi spus o vorbă urîtă. Prea îl bănuia și prea îl repezea. Dar se deprinsese să nu dea drumul aprinderii din el. Și stînd și judecînd puțin, văzu că omul parcă avea dreptate. El, Ionică Sîntu, nu făcuse nimic, pe cînd celălalt cutreierase lumea din primejdie în primejdie. De aceea Ionică se pierdu cîteva clipe în gînduri, căutînd un drum, un martor pentru buna lui credință cu care Strapalea să-l primească. În cele din urmă își aduse aminte de întrunirea de la „Eforie", de profesor și de Tălășan, și-i pomeni, mărturisindu-i că tot îl mai vedea pe Ciuboțel.

— Care va să zică mai trăiește, făcu Strapalea bucuros. El și cu ălălalt au luat numai cîte trei luni. E om cinstit bătrînul, dar joacă în ham... Cu celălalt însă, să-ți fie de bine ! Și la mirarea lui Ionică : N-a făcut decît cîteva zile, adause Strapalea, a dat o scrisoare prin care mărturisea și tăgăduia fel de fel, așa se auzise pe la Văcărești... Că nu toți ăi de la '907 s-au dovedit a fi luptători adevărați. Amintirile astea l-au și apropiat și l-au liniștit într-un fel pe călător. O încredere veni și o prietenie se legă. Așă că după ce sorbi și el dintr-un pahar cu ceai pe care i-l pusese Paraschiva înainte și după ce-și aprinse o țigară, Strapalea vorbi : Ei, multe sînt de spus și de făcut. Apoi deodată : Da' pe unu Ștefan Gheorghiu îl cunoști ? Și la înfățișarea nelămurită a tînărului adăugă : Nici n-ai auzit de el măcar ? Ăsta e doar adevăratul revoluționar cinstit, nu domnii de la așa-zisa conducere a mișcării. A bătut singur toate drumurile cu manifestele la subțioară și a strîns cît a putut pe muncitori, prin porturi mai ales. Eu sînt ciracul lui Ștefan Gheorghiu. La pușcărie ne-am împrietenit, el m-a învățat adevărata lucrare și de atunci bat drumurile ca și el, și pe-aici, și pe dincolo de Dunăre...

Și Manea Strapalea deschise o dăsagă. Băgă mîna prin mulțimea de lucruri și scoase un sul de hîrtie. Îl desfăcu și întinse un manifest tipărit cu litere groase : „Război războiului". Era al lui Ștefan Gheorghiu. Manifestul se ridica violent împotriva războiului trecut, din 1913 și îm-

potriva războiului în general, tăgăduia dreptul unei clici de a vorbi și hotărî în numele patriei declarînd că „patria sîntem noi, producătorii întregii bogății sociale".

Ideea aceasta, astfel închegată în cuvinte, se potrivea minunat cu gînduri care nu numai o dată îi trecuseră prin minte lui Ionică, mai ales în lumea celor care mînuiau bunuri de tot felul, scumpe, complicate, străine de ei, în priceperea alcătuirii lor. De multe ori un ceas, o armă, o haină, o carte, o blană, atunci cînd le-a văzut fie la baron, fie la Scafeș, fie în casa atît de bogată a Poroinenilor, ba și la ei, le cîntărise și le gîndise, le văzuse în trecerea lor prin mîinile celor care le-au produs. În fiecare lucru erau închise muncă și pricepere. Ale cui ? Ale altora. Și gîndul acesta de multe ori se arătase în mintea lui Ionică, mai tare sau mai slab, ca o umbră. Așa că acum, deodată, fraza asta scurtă l-a luminat și l-a convins, așa cum pot să ne convingă confruntările dintre adevărurile cugetului nostru, întrezărite, potrivite și întocmai suprapuse pe adevărurile altora, limpede rostite. De aceea tînărul privi cu și mai multă căldură și simpatie pe Strapalea.

— Și unde e acum Ștefan Gheorghiu ? întrebă el într-un tîrziu.

— De iarna trecută am auzit că e undeva într-un spital, pe la Filaret. O mai fi trăind, o fi murit ? Nu mai știu. I-au ros plămînii la pușcărie, răspunse celălalt îngîndurat... De aia m-am și întors, cu toate că sînt dezertor... Dacă moare, să aibă cine porni mai departe... Și vorba se stinse pentru o bucată de vreme. În tăcere, Paraschiva se ridică și se duse să dea drumul ferestrelor. Era o pîclă de tutun în cameră să o tai cu cuțitul. Afară se străsese ploaia înspre apus. Licăreau stelele pe un cer curat și o lună ciuntită și întîrziată plutea peste un hambar. Un duh de pămînt reavăn, de mireasmă, de verdeață grasă, tînără, puternică, în plină creștere, intra pe fereastra deschisă. În liniște, numai cîte un mîrîit de cîine sau o cotcodăceală îndepărtată, ca și cum orătăniile și jivinele ar fi visat prin somn.

— La Atudosei, e tot lumină. Are copilul bolnav. O mai apuca ziua ? zise Paraschiva ca pentru ea și se întoarse în cameră. După tăcere, Ionică în sfîrșit îl întrebă, curios și cu o dogoare în privire, pe om :

— Așadar dumneata ai văzut războiul ?

— Nu l-aş mai fi văzut ! răspunse înfundat Strapalea... Apoi aprins : Da, am colindat ţările, luptînd împotriva lui. N-a venit vremea, da' o să vină cînd şi alţii au să lupte ca noi. Că am să lupt ca fratele Ştefan, pînă la ultima suflare împotriva războiului. Vezi dumneata, peste durere şi mîhnire, peste pagube şi omor, cînd treci prin el, zi şi noapte, e o ruşine care te prinde şi te încearcă... Niciodată nu mi-a fost mai ruşine de mine, ruşine că merg pe două picioare, ca la război.

Ionică aştepta cu gîtul întins urmarea, dar altă vorbă de la celălalt n-a mai auzit... Ionică parcă ar mai fi vrut ceva de la Strapalea. Curiozitatea lui cărturărească ar fi vrut aspecte, descrieri. Deprinderea lui literară ar fi vrut un tragism, o încleştare, un eroism şi fapte din umbra sufletului nemărturisită, şi o filfiire patriotică. Poate ar fi vrut încă povestirea patetică a unor jertfe suprapreţuite ca la intelectuali, sau chiar la unii politicieni. Blestemul acesta uscat al lui Strapalea, cules dintr-o rînduială morală, pentru tînăr nu era de ajuns, mai ales că avea de luptat în el cu alte credinţe. Dar dincolo de simplitatea asta hotărîtă, el simţea totuşi o putere, o chemare, un adevăr. Era numai un vis de nerealizat „Războiul războiului" sau se putea înfăptui ? În cugetul lui, Ionică şovăia. Simţea că e greu pragul de trecut, se simţea fără puteri, fără experienţă. În rînduiala lui intelectuală hotărî că e o problemă asupra căreia va trebui să se întoarcă. Şi fără să gîndească bine ce face, întinse mîna înspre un manifest.

— Îmi dai şi mie unu ? ceru el lui Strapalea.

— Da, cîte vrei. Da' miroase-a puşcărie, să ştii. Să nu te plimbi cu ele de gît pe Calea Victoriei !

Firea aprigă a băiatului sări sub insultă. Roşi pînă-n tîmple :

— N-am să spun la nimeni de la cine-l am... Nu-ţi fie frică... Nu te trădez ! zvîrli el răspicat. Strapalea îl privi lung. Apoi începu să rîdă, limpede şi cu poftă. Se ridică, se duse pînă la el, îl apucă de umeri şi uitîndu-i-se adînc în ochi îi zise serios :

— Eşti înfipt ca atunci, cu Sultan... şi ai mai şi crescut... Mult mi-ar plăcea să ne mai întîlnim... Noapte bună... Şi luîndu-şi desagii o întrebă pe Paraschiva : Pe unde mă culci ? şi ieşi.

Ionică mai citi încă o dată manifestul. Apoi îl împături, ascunzîndu-l în fundul geamantanului. Încet se duse să privească noaptea de la fereastra deschisă. Cîntau cocoşii. O spuză de stele cădea peste albăstrimea limpede care se lumina cu o geană gălbuie spre Bucureşti. Asta e liniştea păcii, gîndi tînărul ; cum or fi nopţile războiului, aici şi aiurea ? Şi gîndul discuţiei de mai înainte îi reveni. O lume de umbre iute răsărită venea războinică înspre el să tăgăduiască manifestul şi pe Strapalea. Dar erau numai umbre fără viaţă. Ionică simţea lucrul acesta. Apoi îi sunară în urechi unele vorbe de la şcoală, o întreagă literatură care preamărea războiul. Şi o frază : „bărbaţii iubesc războiul". Cu asta crescuse, i-o repetase Berta de nenumărate ori... Şi iată că deodată războiul nu trebuia să fie ! Şi pentru ideea asta oamenii îşi primejduiesc viaţa... Hotărît, va trebui să revie asupra ideii acesteia, gîndi el. Pulberea aurie a dimineţii începea să cadă peste casă. Curtea se trezea. Ionică închise ferestrele şi-şi înfundă obrajii în puful moale şi călduţ al pernelor. Desigur că şi ăsta e un pat de vremi de pace, gîndi el somnoros. Şi cu voluptate şi cu lene se lăsă mîngîiat de cearceafurile proaspete şi curate.

Soarele era de mult pe cer cînd Paraschiva bătu cu putere :

— Scoală, că a venit domnul doctor !

Şi Ionică nici n-a avut vreme să se trezească bine că uşa se deschise şi apăru în prag doctorul Sîntu. Cărunt, cu mustaţa aproape albă, dar bine legat, vînjos şi în puteri pentru cei peste cincizeci şi cinci de ani ai lui, doctorul păşi cu braţele întinse înspre fiul său. Îl strînse cu putere la piept şi-l sărută pe amîndoi obrajii. Dragostea drămuită, veşnic turburată de gelozie şi a Amelichii şi a Bertei de mult nu mai răzbătea în căldură sinceră, în bucurie de a fi iubit şi de-a iubi aşa cum se arăta faţă de tînăr, în rarele lor întrevederi, dragostea tatălui său. Apoi şi vorba cu el era molcomă, liniştită, înţelegătoare. Şi acum, cînd Ionică era om în toată firea, doctorul se pricepea să-i pregătească adevăratele bucurii. Veştile bune nu le lăsa să se tîrască moale, să se desprindă îndoielnic din fraze, să fie mai mult trase înapoi decît zvîrlite înainte, aşa cum făcea mama lui, niciodată cu un surîs, niciodată cu

o vorbă rotundă, ci le aducea întotdeauna tinerește, cu o surpriză, cu o explozie. De aceea după ce îl bătu pe umăr, doctorul Sîntu îi spuse (de cînd se mărise, Ionică și tatăl său erau buni prieteni) :

— Bucură-te, pleci în străinătate !

— Cînd ?

— Peste o lună, două. Și tatăl său îi povesti că un consult de eminențe medicale (din care el nu credea nici un cuvînt) a hotărît pentru boala de ficat a Amelichii („boală boierească", după cum sublinia doctorul cu un zîmbet) ca pacienta să plece anul acesta la Tarasp, în Elveția.

— A secat Karlsbadul și Vichy-ul, fără să mai vorbim de Slănic ! zvîrli doctorul, făcîndu-i strengărește semn din ochi fiului său. Lui Matei Sîntu îi plăcea să glumească cu Ionică pe socoteala apucăturilor și maniilor soției sale. Ei se înțelegeau într-un duh de libertate, de zeflemea pe care firea închisă, rece, autoritară a Amelichii nu-l îngăduia. Mai ales pe seama bolilor soției sale, doctorul Sîntu nu mai înceta să glumească.

— Dacă ar deschide o spițărie cu ce are în masa de noapte, ar face parale ! spunea el adeseori. Dar ceea ce e mai grav, adăuga, maică-ta le înghite. Se potrivește cu baronul ! Și nici că vrea să mă asculte...

Într-adevăr pentru cele cîteva indispoziții ușoare de care suferea Amelica, din lipsa unei vieți de mișcare și aer liber, doctorul își sfătuise soția să arunce la gunoi toate sticluțele și să pornească la o viață slobodă, veselă și curajoasă mai ales. Neliniștită însă, tremurînd pentru sănătatea ei (ca toți cei care în lipsă de alte ocupații stau și se cercetează), înțelegîndu-se minunat cu baronul pe acest unic subiect de conversație, femeia dădea crezare mai puțin ca oricui soțului ei. Amelica, de altfel, nu avea nici o încredere în cei din jurul său, soț și fiu mai ales. Nu credea nici în medicina lui Matei Sîntu, nici în inteligența și cît de cît în lecturile lui Ionică. Nici unul din ei nu puteau și nici nu aveau în fire înclinarea să se poarte aspru cu ea și să vină des în conflict cu oțărîrea ei. Și în loc să le fie recunoscătoare pentru blîndețea și delicatețea aceasta, Amelica alunga de la ea ca nefolositoare gîndurile bune, sfaturile lor, atît timp cît nu erau încărcate fie de o brutală hotărîre, fie de o viclenie ca a lui Anghel Ciuflea, sau ca odinioară a răposatului său

tată. La început astfel de purtare o înspăimînta, dar în urmă i se impunea. Față de femeia asta voluntară, primind oricînd fără șovăială un conflict, numai asprimea avea trecere.

De aceea, cînd cu cîteva zile înainte, ea i-a împărtășit soțului său gîndul de a pleca în Elveția să se „caute", acesta a zîmbit, a aprobat-o cu căldură și a sfătuit-o să-l ia și pe Ionică „la drumul ăsta făcut pentru sănătatea ei". Și tatăl și fiul se bucurau acuma ca doi prieteni școlari care au izbutit să înșele pe un pedagog sever. Rîdeau cu poftă, cînd ușa se deschise încet și în prag, sfioasă, se opri Paraschiva.

— ...și ce mai faci, Paraschivo ? îi spuse tare și vesel Matei Sîntu.

— Eu, bine, domnule doctor, dar aș avea o rugăminte... răspunse femeia. Stă aici lîngă mine o amărîtă de vecină, Atudosei Maria, cu o casă de copii, ca vai de ei... Ăl mic e bolnav... Ați vrea să-l vedeți ?

— Bucuros, Paraschivo, răspunse doctorul. Vrei să fie chiar acum ? Și femeia dădu din cap. Doctorul se ridică.

— Viu și eu, tată, adause Ionică sărind de pe scaun, și porniră.

...De la primele învățături despre microscop și microbi din copilărie, doctorul Sîntu nu părăsise niciodată — în vacanțe și de sărbători, cînd Ionică venea la Constanța — educația științifică a fiului său. Îl lua cu el la autopsii, iar de cînd se mărise, îi îngăduia să asite și la operații, ba îl ținea lîngă el la consultațiile gratuite, precizîndu-i simptomele cu care bolnavii se înfățișau, dîndu-i scurte rezumate despre boli și despre desfășurarea lor. Și spiritul tînărului înclinat înspre o cunoaștere directă și precisă era chemat cu putere și curiozitate de cele ce i se arătau. Nu urmase medicina din cauza unei idei ciudate a tatălui său, care nu i-ar fi îngăduit decît o specializare de anatomo-patolog sau chirurg, ceea ce nu se potrivea cu firea lui Ionică. Aceasta însă nu-l îndepărtase în nici un fel de atracția și pasiunea lui pentru știința medicală. Se mișca în ea, în perspectivele și înțelegerea, învățăturilor ei, cu ușurința cu care ne descurcăm în cele mai grele îndeletniciri deprinse din copilărie. De aceea o vizită ca aceasta, neașteptată, îl pasiona pe tînăr.

Cînd au ieșit în curte, l-au întîlnit la fîntînă pe Strapalea care arunca găleți cu apă rece pe umerii lui vînjoși.

— Tată, se adresă Ionică vesel către doctor, dumnealui e Manea Strapalea... știi doar că ți-am povestit... de la țară, de la întrunire, de la înmormîntare...

— Și de cînd cu arestarea ta ! spuse blajin doctorul întorcîndu-se spre Paraschiva. Femeia nu răspunse, privind în pămînt. Apoi doctorul, ducîndu-se la Manea, îl bătu pe umerii goi, zicînd :

— Bravo băiete ! zdravăn român ! și trecu mai departe.

Ieșiră pe șoseaua plină de gropi și de praf cu Paraschiva alături. Mergeau tăcuți, ferindu-se de bolovani.

— Și ce face acum ? întrebă într-un tîrziu doctorul. Ca și ceilalți doi, și el tot la Strapalea sta cu gîndul. Neprimind nici un răspuns, mai întrebă încă o dată : Ce face ?

— E dezertor... se hotărî după cîtva timp Paraschiva să răspundă și numai atît. Apoi, prinsă parcă de curajul ei adause : Înspre Constanța ar vrea s-o pornească... O fi bine ? Doctorul tăcu. Numai cînd au ajuns la Atudosei, în prag, a zis aproape ca pentru el : — Om vedea...

Încăperea era murdară și o duhoare grea te izbea, deși ușa cu lemnul pe jumătate putred stă dată de perete. Pămîntul pe jos era ud. Două geamuri mici, crăpate, lipite cu hîrtie. Sfîrîia într-un colț, pe vatră, o oală în clocotul căreia jucau buruieni negre. Maria Atudosei, cu ochii arși de nesomn, legăna într-o albie mică un copil înspăimîntător de urît. Vînăt, slab, cu burta umflată și pielea uscată și lucie pe la tîmple, copilul nu mai știa nimic de el. O fetiță mai răsărită moșmondea într-un fund de pat cu niște zdrențe, iar din curte, cu gură mare, un alt băiat, ca de vreo trei ani, cu picioarele strîmbe de abia umbla și striga pe mă-sa de bucurie. Venea cu poala cămășii plină cu coji de ouă, de prin vecini. Erau jucăriile lui.

— Ce face Lache, vecină ? Uite c-a venit și domnu doctor să-l vază... zise Paraschiva.

— Apăi ce să facă ?... Știu eu ?... Că de trei zile n-a mai deschis ochii și nici udătură n-a mai luat... Curge din el o apă verde și dogorește... Și femeia, ridicînd scutecele cu copilul, veni înspre lumină. Încet doctorul l-a desfăcut, l-a pipăit, l-a încercat și apoi a cerut să se spele pe mîini. Sta aplecat în afară, peste prag, îi turna Paraschiva, iar el fluiera ușor printre dinți, așa cum făcea cînd lucra și cînd asta îi prindea și atenția și sufletul.

— Ce are, tată ? Îl întrebă în șoaptă Ionică.

— Mizerie ! Dar dacă vrei neapărat să știi, tuberculoză intestinală... apoi întorcîndu-se către Maria îi întinse o hîrtie de o sută de lei. Ține, spuse, ajută-te...

— Doctorii nu-i dai ? întrebă încruntată femeia.

— Las' că-ți prinde mai bine asta, răspunse doctorul. Bărbat n-ai ?

— Ba am avut, da' a murit acum un an, de holeră, în Bulgaria.

— Aha ! șopti Sîntu cu un ton nedeslușit. A fost la război...

Și femeia repetă :

— Fost !

Ionică îl privea nedumerit pe tatăl său. Nu putea să deslușească bine ce gîndește. Și ar fi vrut. Abia aproape de casă doctorul a vorbit iar :

— Lui Manea i-ai găsit un pat pe undeva ? Să nu se teamă... și iarăși tăcu. Gîndul lui, care tot la Manea stătea parcă, se întărise. Atunci Paraschiva pricepu de îndată și mai mult sări :

— Să vorbiți dumneavoastră cu cucoana, că pe Atudosei vrea domnul avocat s-o dea afară din casă... Cică mai are de plătit la loc... De avut mai are, că doar eu țin catastifele... dar n-are de unde...

Doctorul Sîntu se întunecă. De multă vreme, mai ales în felul de a se purta cu oamenii, nu se mai înțelegea cu Amelica. Multe lucruri și din afară și dinăuntrul căsniciei lui îl schimbaseră în ultimii ani. El care avusese odinioară admirație și respect pentru progresul social și politic al țării și se mîndrea cu parlamentarismul ei, acum părăsise de mult părerile astea. Recentul război din 1913, la care luase parte, luptele politice din Dobrogea de după acordarea drepturilor și mai ales întîmplările din 1907 îi arătaseră în altfel pe conducători. Doctorul Sîntu nu era dintre oamenii care să se împietrească într-o stare de lucruri, chiar dacă ea ar fi convenit intereselor lui. Om de bună-credință și de mare cinste morală, el trăise închis în studiul profesiunii, departe de intrigi, afaceri și coterii, de la cele mai mărunte pînă la cele mai mari. I se păruse la un timp că liberalii ar reprezenta o slobodă mișcare înainte și un gînd bun pentru soartă tuturor. În neexperiența lui politică nu se ferise să arate lucrul

acesta, ceea ce cîndva îi atrăsese zeflemeaua vechiului său prieten profesorul Ciuboţel. Doctorul Sîntu, cu o candoare care îi făcea cinste, mai credea atunci în politicienii gravi, cu ifos, eleganţi, cu gura plină de formule gata făcute şi cu jurăminte în fel şi chip. Şi a stat aşa pînă la 1907, aprobînd de multe ori şi apărînd cînd se ivea împrejurarea. Înăbuşirea sîngeroasă a răscoalelor de către liberali, partid faţă de care fusese numai simpatizant, a fost pentru doctorul Sîntu o trezire şi o dureroasă experienţă. A încercat atunci omeneşte să-şi folosească legăturile. A venit în grabă la Bucureşti şi a colindat pe la toţi oamenii pe care-i cunoştea cu rugămintea să oprească vărsarea de sînge. Cel dintîi om pe care l-a văzut a fost socrul său. L-a găsit în toane rele. Urmatecu l-a privit peste ochelari şi i-a zis, cînd a încercat să discute cu el :

— Doctor bun, oi fi dumneata, ginere, dar tare prost cetăţean... Şi în bătaie de joc, i-a băgat sub nas proiectul pacifist al lui Spiridon Păsărică, adăugînd : Să vă luaţi de mînă ! şi a rîs gros şi batjocoritor.

De la Urmatecu, doctorul a alergat la Scafeş. Acesta l-a privit solemn, i-a pus mîna pe umăr şi, politicos cum era, s-a purtat cu el ca şi cu un copil, ocolind vorba despre ce îl ardea pe doctor. A bătut la uşile politicienilor din amîndouă partidele şi a încercat, naiv, şi la un aghiotant regal, cunoscut al lui din tinereţe.

A aflat apoi şi de participarea fiului său la adunarea de la „Eforie" şi nu l-a certat, iar de la înmormîntarea socrului său s-a abţinut. Toţi politicienii, aghiotanţii regali şi, ceea ce era şi mai trist, medici cu renume mare, somităţi ale ştiinţei, profesori universitari înscrişi într-unul sau în celălalt din cele două partide l-au primit pe doctorul Matei Sîntu la fel. Îl socoteau copilăros sau nebun. Au fost şi cîţiva care i-au dat să înţeleagă că e primejdios ceea ce face, că în alt fel s-ar putea tălmăci. Şi pentru prima dată doctorul Sîntu, care nici nu era obişnuit, nici înclinat să-i privească pe oameni îndeaproape, să-i cerceteze, să-i vadă cum arată, s-a uitat la ei şi s-a mirat. S-a mirat de lăcomie, egoism, ferocitate. Şi doctorul Sîntu a simţit ce rău a făcut că de mult, din vremea studenţiei, de cînd îi mijise norocul, a părăsit neîncrederea lui ţărănească în tîrgoveţi. Adormită, neîncrederea asta lăsase descoperită firea bună a lui Sîntu,

cu care umblase atîta vreme prin viață. Acum, de la întîmplările tragice din 1907, el nu mai avea încredere decît în meseria lui și în știință. Nu mai avea decît o singură admirație, pe care o păstra curată în fundul sufletului. Admirația pentru fostul lui profesor, acum prieten, marele Babeș. El singur se păstrase și curat și necruțător, el singur nu se murdărise în cîrdășie cu politicienii, ba dimpotrivă îi certase cu tot curajul și puterea adevărului pe care îl rostea. Primit ca modest colaborator de bunăvoința marelui învățător, doctorul Sîntu venea adeseori, să-i aducă o contribuție statistică și observații asupra pelagrei. Și totdeauna o revedere cu Babeș era o sărbătoare pentru el.

De altfel, bucurii în afară de muncă și de nădejde în viitorul fiului său, pe care îl dorea strălucit, dar nu ca Amelica, înfășurat într-o uniformă de diplomat, ci ca un om activ, creator, doctorul Sîntu nu mai avea. Se despărțise cu încetul, sufletește și de soția lui, cu prilejul multor încercări. Au fost împrejurări grele, de bani, prin care doctorul trecuse și în care Amelica (stăpînă întotdeauna pe veniturile ei) refuzase să-l ajute. Îi răspunsese că oricît ar fi fost de greu pentru el, el ca bărbat tot ar fi trebuit să se descurce, pe cîtă vreme ea, dînd bani, ar fi rămas cu ei buni dați. Fusese informată de tatăl ei că frustrarea între soți (dacă, Doamne ferește, ar fi fost) s-ar fi chemat „tainică luare" și că n-ar fi existat nici constrîngere, nici acțiune în asemenea împrejurări. De aceea cînd doctorul i-a vorbit soției sale, rugînd-o să nu lase să se pornească neomenoasa executare împotriva Mariei Atudosei, Amelica a tăcut și n-a vrut să se lege cu nici un cuvînt. Era de față și Anghel Ciuflea. Rugămintea doctorului a căzut într-o tăcere grea, în care s-au schimbat priviri cu un anumit înțeles ca față de un străin, între femeie și avocatul ei. În cele din urmă, acesta găsi o vorbă rece și plină de necuviință :

— Om vedea noi, și încercă să treacă la altceva. Ciuflea n-avea considerație pentru doctorul Sîntu și nici teamă de el. Nu prețuia situația lui socială, nici trecerea foarte redusă pe care-o avea în lumea mare. Pentru valoarea doctorului, ca om de știință, nu avea nici o înțelegere, iar averea lui, casa și leafa și ce mai cîștiga, nu îi impuneau. Ciuflea nu era slugă plecată decît de la cinci sute de hectare în sus sau echivalentul lor în alte

bunuri. Şi toate pe cîte le gîndea nu se sfia să le arate, mai ales că ştia că doctorul nu se amesteca în administrarea averii, lucru de altfel pe care nici Amelica nu l-ar fi îngăduit. Ştiind că nu o să-i încurce socotelile, el nu se sfii să repete : Las' c-o să vedem noi ! dar de data asta mai plictisit şi peste umăr.

Doctorul nici nu l-a luat în seamă, nici nu i-a răspuns. I-a întors spatele şi a început să-i vorbească stăruitor, cu aprindere soţiei sale de mizeria pe care a văzut-o la Maria Atudosei şi de copilul ei bolnav, care trebuie să fi şi murit. El îi amintea Amelichii de faptul că oamenii de acolo sînt legaţi oarecum de ea, de numele ei, de acel al tatălui ei, de proprietatea lor. Şi Amelica se apăra cu greu de stăruinţa soţului. Simţea o nespusă bucurie că doctorul îi mai vorbeşte atît de mult şi cu atîta căldură în glas, fie chiar şi despre lucruri străine de viaţa lor intimă. Trecuse atîta vreme de cînd nu se mai întîmplase aşa ceva. Orgoliul ei nu-i îngăduise niciodată să se umilească încercînd să înlăture indiferenţa soţului. Iar acesta încetul cu încetul se îndepărtase de ea. Împrejurarea asta străină, oricît s-ar fi părut de ciudat, îi aducea Amelichii o mare bucurie. Firește că ar fi oprit orice executare, de n-ar fi fost decît să-i facă pe placul lui Matei. Numele acesta legîndu-l în gînd, îi sună plăcut, din adîncimea anilor şi o însenină. Ea ridică încet capul cu o lumină în ochi neaşteptată, nouă. Apoi întinse mîna şi şi-o aşeză pe a doctorului. De ani de zile cei doi soţi nu se mai apropiaseră atît. Doctorul Sîntu, socotind că a biruit, sărută cu recunoştinţă mîna soţiei sale.

Ciuflea rămase surprins, dar nu se dădu bătut. Slăbiciunea Amelichii el o luă ca pe o înclinare spre milostenie. Mai mult nici n-ar fi putut înţelege. Oricum însă nici latura asta nu-i convenea. De aceea, întorcîndu-se înspre Sîntu, îi vorbi în ciuda jignirii pe care i-o adusese :

— Îmi dai voie, doctore, să-i spun şi eu Amelichii lucruri mai puţin frumoase, dar practice... Apoi către femeie, apăsat : Dacă-l ascultăm şi nu executăm pe Atudosei, creem un precedent... moral... Au să afle debitorii dumitale, au să înceapă să se milogească şi n-ai să mai scapi de ei... De încasat, n-ai să mai încasezi nici un ban şi n-aş vrea să te bag într-o mulţime de procese... (Limba i se răsucea printre dinţi, sub apăsarea mînioasă şi scuipa). Dumneata hotărăşte cum vrei, dar eu mi-am

făcut datoria... Şi deşi era cald în casă, îşi freca mîinile înghețate.

Amelica rămase cîteva clipe pe gînduri. Apoi privi lung înspre soţul ei. Merita chiar atît clipa asta de bucurie ? Era un gînd ce i se răsucea în minte. Şi apoi, nici n-a fost a ei, nici n-a fost pentru ea toată dogoarea din cuvintele soţului ei. Neîncrederea, îndepărtarea reveneau. Lumina din ochii femeii se stinse, faţa i se împietri. Rămase numai cu grija banilor, cu frica de a nu greşi, de a nu pierde, de a nu păgubi ce o cuprinse. Ea trase încet mîna din mîna doctorului aşezînd-o cuminte pe genunchi. Pe măsură ce Amelica îşi domolea pornirile neobişnuite cu firea ei, Ciuflea se linştea. Zîmbea uşor ca un cunoscător la leacul de care fusese nevoie. De data asta însă îi ţinea piept doctorul Sîntu :

— Nu mă pricep în meseria dumitale, îi spuse el cu un ton rece şi tăios, dar nici nu e nevoie. Ciuflea ridică sprîncenele surprins. Ca să o înspăimînţi pe soţia mea, continuă doctorul, i-ai zugrăvit o întreagă ceată de debitori pornită împotriva ei, ai ameninţat-o că o să moară de foame... că n-are să mai încaseze nici un ban... ai speriat-o ca pe un copil...

— Şi aşa va fi ! spuse Ciuflea apăsat, peltic, agitîndu-se pe scaun.

— Afirmaţiile dumitale, domnule, nu stau în picioare la o cercetare mai amănunţită, adause Sîntu. Nu ştiu cîţi debitori are soţia mea şi nici nu vreau să ştiu. Dar cine îi va înştiinţa pe debitorii ăştia cumpliţi că a fost iertată sau amînată Maria Atudosei ? Amelica ? Firește că nu. Maria Atudosei ? Şi mai puţin. Atunci cine ? Poate dumneata, pentru a dovedi clientei dumitale ce furtună s-a stîrnit împotrivă-i şi de ce eşti dumneata în stare să o aperi...

Amelica se uita mirată cînd la Ciuflea, cînd la soţul ei. Se trezea parcă din somn. Ciuflea numai asupra ei îşi aţintise privirea. Acolo era cheia. De acolo voia să ştie cît convinge sau nu vorba lui Matei Sîntu. Simţea că e nevoie de cîteva cuvinte impresionante, pentru a nu o pierde pe Amelica din mînă. De aceea el aruncă :

— Dar termenul privilegiului ?

— Cine-l ştie în afară de voi ? Îl ştiu vecinii ? îi răspunse de îndată celălalt.

— Dar actul ? Că trebuie să facem actul...

— Vă bate cineva la tălpi ? Proprietara-vînzătoare poate să îngăduie cît vrea... Oricînd, în răstimpul prescripției celei mari, poate să intervină valabil...

— Atunci... făcu Ciuflea sufocat.

— Să n-o împingi pe Amelica să greșească nu în drept, ci în omenie, ceea ce e mai grav... Apoi întorcîndu-se către soția lui : Am vrut numai să dovedesc că totul se poate, și se poate așa cum e mai bine...

Amelica zîmbitoare, dădu din cap. Înțelesese.

— Mă rog, eu nu sînt decît un executant... un executant... făcu Ciuflea învinețit, zvîrlind în aer mîinile lui uscate și scurte.

— S-o lăsăm în pace pe femeie... pentru cîtva timp cel puțin... spuse încet și atît de ciudat de blînd Amelica. Doctorul Sîntu, de data asta sigur pe izbînda lui, se ridică. El se aplecă iarăși și-i sărută mîna soției sale. Erau mulțumiți amîndoi. Iar Amelica își prelungi cu bucurie clipa asta de înțelegere cu soțul ei, clipă cu care se întîlnea atît de rar.

Birja îi legăna, în trapul măsurat al cailor. Doctorul Sîntu și Ionică se bucurau de căldura și lumina dimineții de primăvară tîrzie. Coborau de-a lungul Cișmigiului în floare, spre malul gîrlii. Pe Schitul Măgureanu și pe toate străzile liniștite ce se tăiau înspre Plevnei, oltenii strigau trufandalele. O viață puternică și nouă se simțea pretutindeni, din crengi, din flori, din paseri, din gîze... În trăsura care o cotise încet pe splaiuri, doctorul îl pregătea pe Ionică pentru vizita pe care avea s-o facă. Îl luase cu el la Institut. Tînărul student avea să fie prezentat lui Victor Babeș. Doctorul Sîntu nu-și părăsise niciodată linia ideilor sale pedagogice. De-a lungul anilor, cînd socotise de nevoie, intervenise întotdeauna într-o orientare a fiului său. Și acum el chibzuia că a cunoaște pe un învățat ca Babeș, va fi de mare folos lui Ionică. Doctorul nu intervenise niciodată în relațiile lui Ionică cu baronul sau în legăturile lui cu Berta. Știa că acestea reprezintă formația în artă, în muzică a fiului său, formație care lui îi lipsea. Deși bănuia o primejdie în influența bolnăvicioasă, în lipsa de voință a lui Bubi Barbu și în aceea de asprime iuncherească a Bertei, totuși doc-

torul, de departe, fusese atent la vreme și se convinsese cu bucurie că temperamentul sănătos al fiului său, orientat din copilărie pe preciziuni, crescut de el în bucuria cunoașterii și în duhul unei inițieri științifice, nu se lăsase astfel influențat. Acum el adăuga cele mai însemnate podoabe în educația fiului său. Și una din acestea el socotea a fi cunoașterea unei mari personalități. Firește că din contactul strîns cu profesiunea tatălui său și din grija și atenția acestuia lui Ionică Sîntu îi erau cunoscute toate numele celebre din biologie și medicină. De la Claude Bernard („domnul cu iepurele" din tabloul amintirilor din copilărie) prin Pasteur, Virchow, Mecinikov, Koch și pînă la Babeș, tînărul student cunoștea cît de cît toate contribuțiile de care erau lgeate aceste reputații de savanți universali. Și resimțea o mîndrie neasemuită (pe care tatăl său i-o îngrijise an cu an și i-o împlinise informație cu informație) că Babeș este român. Pe măsură ce se apropiau de Institut, Ionică simțea cum îl cuprinde o emoție. Era o emoție ca de examen, dar în alt fel, cu o admirație puternică în ea. Se petrecea în el un lucru curios și nou, care în aceeași măsură îi agita și mintea și sufletul.

Cînd au intrat la Institut, clădirea impunătoare de pe malul Dîmboviței, și au urcat scările și au traversat sălile, în Ionică emoția ce-l cuprinsese în așteptarea întîlnirii se unise cu încă o altă stare nelămurită ce-l turbura. Nu era priveliște[a] de groază a preparatelor anatomo-patologice, înșirate în borcane, pe rafturi — cu care era obișnuit — ci mai degrabă o stare făcută din entuziasm și pasiune pentru munca cercetătoare și migăloasă, lăcomia de lucru greu și cale lungă, laborioasă, așa cum propun cercetările strict științifice, așa cum fusese învățat de tatăl său, el însuși elev al lui Babeș. În tînărul Sîntu, contactul cu atmosfera aceasta în care lucra omul universal, consacrat prin descoperirile lui, stîrnea dorul său de înfăptuire ce-și întrezărea maturitatea. Din înfrigurarea faptului nou de creație în artă, ca și în știință, izvorul comun făcut din dorința de a cunoaște, viziune, adevăr, onestitate și mișcare străbătea acum, ca o primă undă, stîrnind numai înainte puterile sufletești ale tînărului student. El simțea că în asemenea clipe s-ar putea lăsa cu totul absorbit de pasiunea înaltă a științei, pasiune pe care cu același răsunet o simțise și în marea creație artistică și literară. În fră-

mîntarea aceasta, fireşte încă romantică, însă cu străfulgerări care consfinţeau autenticitatea temperamentului său, tînărul Sîntu ar fi găsit greu cuvintele care să-i exprime limpede şi măsurat starea sufletească. Greşelile marilor divagări metafizice, din care tăiase brutal şi fără milă Iancu State Ciuboţel îl pîndeau acum iarăşi. Ar fi fost dispus să scrie sau să vorbească în icoane, în fulgere sau extazuri. Ideile mari, înfăptuirile gigantice ale artei şi ale ştiinţei şi viaţa în desfăşurările ei de seamă îi dădeau lui Ionică Sîntu o îmbătare ca dragostea, semn al temperamentului său pasionat. Frîna judecăţilor simple, exacte şi controlate, deprinse din copilărie, nu-i erau de lipsă în asemenea clipe, dar nu mai era destul de puternică. La dimensiunile de azi ale exaltărilor sale, el avea nevoie de o altă disciplină, mai cuprinzătoare. Cu frămîntarea asta de gînd şi de suflet, între entuziasm şi lipsa de măsură, de care avea atîta nevoie şi pe care o resimţea Ionică Sîntu, l-a întovărăşit pe tatăl său în biroul doctorului Babeş.

Profesorul i-a primit cu prietenie, strîngînd călduros mîna lui Matei Sîntu. Despre tînăr s-a interesat dacă e medicinist. Cînd a aflat că, deşi lucrînd în alte discipline, este iniţiat şi pasionat de problemele biologice şi medicale, l-a bătut pe umăr, felicitîndu-l şi îndemnîndu-l să stăruie.

— Metoda ştiinţelor pozitive e un control şi o frînă pentru orice abatere a gîndului ! îi spuse Babeş şi-l pofti pe doctorul Sîntu la biroul său.

O bucurie neaşteptată îl străbătu pe tînăr, lăsat singur să cerceteze discret încăperea în care se afla. Părea că răspunsul la toate frămîntările lui, la deznădejdea lipsurilor venea mai repede decît se aştepta. El se retrase cu paşi uşori pînă în fundul camerei largi, lîngă biblioteca de unde îl privi cu lăcomie pe Victor Babeş.

Nu era om înalt, mai degrabă scund, nici tînăr. Se mişca însă iute şi cu gesturi mărunte şi elastice. În îmbrăcăminte avea o eleganţă sobră, pe care Ionică nu o mai văzuse decît la baron. Vremurile mai noi îndepărtase la medici moda solemnă a gherocului. Şi în sacoul simplu, negru, bine tăiat, în care era îmbrăcat profesorul, se simţea grija şi gustul pentru viaţă şi aspectele ei cele mai îmbietoare. O floare la butonieră şi alte cîteva garoafe roşii, cu un parfum tare într-o glastră pe birou

aduceau bucuria de a trăi în cercetătorul acesta aplecat zile întregi pe cadavre. De altfel ferestrele mari erau larg deschise, lăsînd să intre frunzele unor platani bătrîni. Profesorul vorbea destul de tare pentru ca să poată fi auzit și de Ionică. Avea un glas subțiratic și un accent străin, ascuțind, ca în limba germană, unele sunete. Astfel: „cele mai bune"... erau „țele mai bune", iar „geniul acesta" era „dzeniul acesta". Capul rotund, cu părul lins, îngrijit, se pleca și se ridica pe funda argintie a cravatei, prinsă în gulerul înalt. Ochelarii legați în aur îi mînuia cu stînga, ridicîndu-i și așezîndu-i pe o privire limpede, atentă, cercetătoare. Mîna dreaptă urmărea în foile aduse de doctorul Sîntu — cu statistici și observații — șirul ultimelor informații. În general în discuții și în fața textelor, își dădea greu aprobarea. Tăcea, privea cu atenție, ca și cum ar fi vrut să nu lase nici un grăunte de îndoială sau necunoaștere în lucrul despre care trebuia să se rostească. Și numai după ce lucrul cel nou își găsea precisă așezare în mintea lui, aproba scurt continuînd. Ionică îl privea cu ochi lacomi, cu o imensă curiozitate încercînd să deslușească, pe cît putea, în ce fel savantul acesta își urmărește și își seriază cunoașterea. După o îndelungă contemplare, tînărul a încercat să privească și la lucrurile înconjurătoare.

A trecut peste rafturile bibliotecii, unde în tratatele groase germane numele lui Babeș figura adeseori, în legătură cu descoperiri de seamă. A privit cu curiozitate cîteva „preparate", dintre care un fetus, un omuleț mărunt, trist, cenușiu, cu capul cît un măr păduret și o față zbîrcită de bătrîn. A văzut organe bolnave, tot în spirt, impalidate și cu excrescențe hidoase ale bolilor și a ajuns într-un colț la un desen curios, care i-a oprit atenția. Era înfățișat un mare cabinet de lucru în perspectivă. În primul plan un birou cu fotoliul gol în fața lui. Iar de la birou pînă la jumătatea celor patru pereți, întreaga încăpere împovărată de o imensă arhivă. Dosare peste dosare, file îngrămădite, fișe, rapoarte, statistici, tomuri deschise și aruncate neglijent. Desenul era în peniță, abil și corect. Sentimentul ce se desprindea era mai mult de admirație pentru o muncă uriașă, fidel consemnată de desenator. Totuși o anumită impresie de ironie, de satiră se transmitea privitorului. Pe Ionică l-a interesat mult. Nu-și putea lămuri semnificația sau valoarea

documentară. Dintr-un titlu șters nu se mai putea citi pe cartonul în care era legat decît un început de frază : „*Arbeitzimmer des**...“ Pe cînd se trudea să înțeleagă, auzi pași lîngă el. Era profesorul, întovărășit de tatăl său.

— Te interesează ? Trebuie să știi însă și ce reprezintă. E un desen bun, mă pricep, că și eu desenez, spuse profesorul prietenos. E camera de lucru a lui Rudolf Virchow, fidel reprodusă. Ai auzit de Virchow ?

— Da, domnule profesor, răspunse Ionică limpede și cuminte ca la examen.

— E marele anatomo-patolog al veacului al XIX-lea. Am lucrat cu el la Berlin. E într-un fel predecesorul meu... Dacă n-ar fi avut o încăpățînare absurdă, dacă s-ar fi controlat neîncetat cu experiența, n-ar fi greșit... căci a greșit. Apoi întorcîndu-se la desen : Mi se pare că acest desen înfățișează întocmai poziția științifică a lui Virchow... E exact, e corect desenul și totuși...

— Are o intenție, făcu Ionică mai mult șoptit.

— Așa e, bravo, ai prins... E un pamflet, un pamflet de deosebită calitate, vezi... și întorcîndu-se către Matei Sîntu... Vă felicit, domnule doctor, pentru fiul dumneavoastră. Apoi, continuîndu-și ideea : Locul lăsat gol, de la birou, imaginează poziția lui Virchow, susținută cu încăpățînare — așa cum îi era temperamentul — dar nedovedită de toată arhiva din jurul ei. Acea „*Zellularpathologie*“ ** (cuvîntul german îi veni cu multă ușurință profesorului) care deducea boala ca pe un proces localizat, stă acolo la birou ca o eroare imaterială, nu se clintește, dar nici nu se împlinește... Și un rîs mărunt, sonor îi întovărăși spusele. Apoi bătînd ușor cu unghia pe geamul desenului, ca pe un barometru pe care ar fi vrut să-l coboare, Babeș continuă : Virchow a luptat violent — așa lupta și în politică, și în viața socială — împotriva adevărurilor bacteriologice, apărîndu-și „*die Zellularpathologie*“ (cuvîntul german revenea), dar a fost învins... deși infectarea prin bacterii nu se poate lămuri complet decît printr-o condiționare generală a organismului... Astfel boala nu mai este ca la Virchow un proces localizat în celula din care ar porni, ci, invers, e[a] e dedus[ă] *** din condiționarea ge-

* Camera de lucru a... *(germ.)*.
** Patologie celulară *(germ.)*.
*** În textul de bază : „el e dedus“.

nerală a organismului. Acesta îngăduie, ca să zicem așa, maladia. Ea străbate și îmbolnăvește și celula, unde poate fi surprinsă ca un fenomen în trecere, în devenire... Aceasta eu am susținut-o cel dintîi...

Glasul îi era limpede și liniștit. Vorbea de el, de descoperirile lui cu o seninătate și o hotărîre simplă, date de conștiința unei munci grele și oneste. Și Ionică Sîntu ascultîndu-l îl apropia fără voie de tot ceea ce întîlnise, în casa lui Poroineanu mai ales, de lumea politicienilor de tot soiul. Își amintea ce fals suna vorba lor, lauda lor despre ei, atunci cînd, ascultîndu-i, era silit să gîndească : „Ce proști și inculți sînt..."

Babeș se întoarse între timp la birou.

— Și totuși ce aprig a fost acest Virchow, spuse el, în lupta socială, cît îi datorește Imperiul ca sănătate și învățătură. Și de îndată făcu legătura cu stările din România : Pînă astăzi, la noi, țăranul este uitat și părăsit în mizeria lui... Nici răscoalele nu ne-au învățat ce trebuiau să ne învețe... Cînd acum treisprezece ani am ținut o conferință la Ateneu și am arătat toată mizeria țăranilor, mi-am ridicat împotrivă pe senatori și pe marii proprietari. Credeți că astăzi s-ar purta în altfel ?... Nu... își țin banii cu dinții și oamenii pot să moară. Dar să lucrăm mai departe, domnule doctor,... îi spuse în cele din urmă lui Matei Sîntu. Să ne facem datoria, și or veni și alte vremi... Și începu să comenteze ultimele statistici.

La despărțire a iscălit o carte poștală cu fotografia lui și i-a dat-o lui Ionică.

— Ai prins numaidecît, tinere... mi-a făcut plăcere, îi zise și îi strînse mîna. Învețl dreptul și literele și de acolo poți fi de folos.

O bucurie și o siguranță coborîseră în student. Și cînd pe drum tatăl său i-a spus :

— N-ai să uiți ziua de astăzi, Ionică, nu e așa ? băiatul cu o dogoare în ochi răspunse :

— Nu, tată, niciodată !

— Ei, și acum, du-mă și la nepricopsitul ăla ! spuse zîmbind doctorul Sîntu. (Ionică îi vorbise de multe ori de fostul său dascăl și-l rugase să-l vadă.)

Și amîndoi luară drumul „Terasei", să-l întîlnească pe Iancu State Ciuboțel. Ziua asta de primăvară, cu liliac în floare, a fost ca un început de viață pentru noua cunoștință a lui Victor Babeș. Iar pentru doctorul Sîntu,

ca o zi de mare bucurie părintească, dar și de căință. Uitase pe nedrept pe un prieten spre care se îndrepta acum. Îl uitase poate voit, pentru că el însuși de multe se temea. Nu avea firea unui luptător. Dar ultimele cuvinte ale lui Babeș, lui însuși îi dăduseră curaj și putere...

După cîteva zile liniștite și după plecarea doctorului la Constanța, cu examenele luate, Ionică își petrecu începutul de vară în așteptarea plecării în străinătate între plimbări la Șosea sau în parcul „Carol" și seri îndelungi la „Terasă". Cînd începea să cînte orchestra, masa profesorului se despovăra de cărți. Aurică, un chelner bătrîn, le lua și le ascundea într-un dulap, unde strîngea cu grijă și coji uscate de pîine, pentru gustarea de dimineață, de acasă, a lui Ciuboțel. Acesta niciodată nu le primea, și în fiecare seară Aurică, cu sila, îi îndopa buzunarele. De cum se aprindeau luminile, la masa profesorului erau nelipsiți Ionică și Tașcă Simion. Acesta, în pasiunea lui pentru cultura clasică, citea acum și răscitea pe tragicii greci. Și pasionat și stăpînit de duhurile intoleranței, nu mai admitea nimic din toată literatura universală. În special Eschil, îmbibat de religiozitate și eroism cetățenesc și ostășesc atenian, cu acțiune puțină, dar cu o adîncă muzicalitate, îl fermeca. Îl împinsese la asta și cartea lui Nietzsche *Nașterea tragediei din spiritul muzicii*, și un anumit duh de naționalism ce-l cuprinsese în ultimul timp. Apoi din lectura întregii opere a lui Nietzsche, din sălile universitare, de la cursuri, din diferite colțuri ale cafenelei prin care mai întîrzia și din atmosfera *Neamului românesc*, în ale cărui foi strecura din cînd în cînd cîte o notiță, Tașcă Simion sorbea zi de zi violența naționalistă, plămădind în el o intoleranță și un fel aspru și tăios de a vorbi și de a nu mai admite decît păreri în bună înțelegere cu felul său de a gîndi. Cartea lui Nietzsche despre tragedie, i-o împrumutase și lui Ionică. Tînărul, în pasiunea lui pentru teatru și muzică, o citea cu dorința de a urca și a cunoaște izvoarele cele mai îndepărtate. În diminețile liniștite sub plute bătrîne, în Cișmigiu, în plasa ochiurilor de soare, el studia, revenea subliniind, frămînta cartea, luîndu-și notițe. Spre deosebire de Tașcă Simion, el urmărea fenomenul în sine, fără nici un fel de gînd politic. Cartea îi deschisese orizonturi noi, îndemnîndu-l la lec-

turi complete din tragedia veche, pe care nu o cunoscuse încă. Temperamentul său conştiincios şi o dorinţă tot mai stăruitoare de a se forma temeinic într-o disciplină care îl ispitise şi a cărei predare nu o aflase nicăieri — o vastă şi aprofundată istorie a teatrului — găseau în cartea lui Nietzsche un orizont şi o părere nouă. De multe ori venea din îndepărtatele sale lecturi, cu cartea la subţioară, la „Terasă". Cînd a pus-o prima dată pe masă şi profesorul şi-a aruncat ochii pe titlu, a bătut puternic cu pumnul în volum, ca şi cum ar fi vrut să-l strivească şi a strigat răguşit şi sufocat :

— De unde ai luat otrava asta ?

Ionică nici n-a apucat să-i răspundă că s-a apropiat Taşcă Simion. S-a uitat la profesor, s-a uitat şi la carte, s-a lăsat pe un şold, s-a înţepenit pe tălpile lui late şi cu îndrăzneală şi cu provocare a zis :

— De la mine ! Ei şi ?

Ionică nu înţelegea bine nici mînia, nici apărarea şi nici păcatul său de a citi *Naşterea tragediei...*

— Dar pe *Zarathustra* şi *Genealogia moralei* şi toată literatura asta de călăi cînd i-o aduci ?... Eşti mai ticălos decît te credeam, vrei să-mi strici băiatul... Şi băgîndu-şi pumnii în burtă, profesorul se cocoşă şi grohăi.

Lui Taşcă Simion, după un fulger rău ce i se aprinse în priviri, ochii i se liniştiră şi i se limpeziră. Se uită lung la profesor şi începu să rîdă. Şi aşa rîzînd se aşeză.

— Şi să se mai zică de noi, naţionaliştii, că sîntem intoleranţi, domnule profesor... Mai răi sînteţi dumneavoastră, cei de stînga... Apoi răsturnîndu-se pe scaun, cu mîinile proptite de marginea mesei : Eu o spun verde : sînt naţionalist şi cred în Nietzsche... Şi ce-i cu asta ?

Nelămurit, Ionică îndrăzni să şoptească :

— Nu înţeleg.

Simion îl privi cu căutături ascuţite şi cu un zîmbet ironic de dispreţ şi superioritate. Asta îl răni şi îl supără. Mergea bucuros spre învăţătura unui lucru pe care nu-l ştia încă, dar nu primea jignire. Profesorul, în schimb, se răsuci pe locul lui şi apucîndu-l de mînă îi strigă :

— Nu înţelegi pentru că nu ştii cine e Nietzsche, mă băiatule ! E cel mai mare decant[at]or de otrăvuri... Întreabă-l pe dumnealui... Dar cînd Simion dădu să vorbească, tăindu-i cuvîntul, îi zvîrli : Ba lasă că-i spun tot eu... Nietzsche e teoreticianul supraomului, băiete... al

omului superior... al rasei îngerilor blonzi... a Siegfriezilor nibelungi... vezi pe Hebbel, vezi pe Wagner, vezi Ringul și pe nemțoaica dumitale... care după cîte știu cam în aceeași apă se scaldă... Ce măgărie... Rase nobile și rase inferioare... Ptiu ! Ca și cum omul n-ar fi același, tot om, de la pol și pînă la ecuator...

Violența profesorului îl amuțise chiar și pe Ionică Sîntu. Tăcea și el și tăcură cu toți[i] o clipă. În Ionică se strecură un regret și o îndoială. Îi venea din conștiința lipsei lui de cunoștințe filozofice. Și simți și o ispită spre acest necunoscut Nietzsche. Profesorul se uită la el, de parcă i-ar fi citit gîndurile. Îl mîngîie blajin pe frunte, ca și cum tînărului i-ar fi trebuit o alintare și apoi deodată brusc, violent retrăgîndu-și mîna și amenințînd cu degetul :

— Să nu cumva să-l citești ! Îți interzic, mă înțelegi ?...

Cuvintele acestea în Ionică risipiră ultimele ezitări. De abia acum îl va citi. Înclinarea spre contrazicere a tinereții, dorința de a afla, și mai ales acest Nietzsche intrat în cunoașterea lui deodată, cu întregul prestigiu al certei violente dintre profesor și Taşcă Simion, între două poziții cu totul contrarii, toate acestea îl duseră înspre o dorință de lectură și de inițiere. Sunau în el din fundul anilor și strigătele Walkiriilor pe care, într-o noapte de furtună la mare, în copilărie, cînd îi era frică de umbrele din jurul său, le auzise de la Berta. „Da, Berta, își reaminti deodată Ionică. Dacă asta e împletitura sufletului ei, prin Nietzsche și Wagner, pe care n-am știut-o pînă acum, nu se înșeală profesorul... Dar ce are de-a face ?" Ionică o văzu pe Berta, în toate purtările ei, de multe ori aspre și neîngăduitoare — se gîndea la Paraschiva — de neînțeles altădată, dar acum cu totul lămurite... Galeria eroilor Germaniei, cu care l-a crescut și vorba ei, pe care a auzit-o de atîtea ori : „bărbaților le place războiul" i se limpezea. Din toate acestea, un imens prestigiu de cunoaștere — din frumusețile scrisului său îl încercase în *Nașterea tragediei*... — îl atrăgeau înspre Nietzsche. Și apoi mai era și ambiția de a nu fi mai prejos decît Taşcă Simion, care îi rîsese aproape în nas. Simțea, ce e drept, opunîndu-se în el întîmplările de curînd din viață : vizita de la Babeș și întîlnirea cu Manea Strapalea, și grija aproape de mamă a Paraschivei. Dar Ionică era la o vîrstă cînd încă puterile contradictorii

lunecă una din fața celeilalte. Și cînd profesorul mai repetă o dată : „Îți interzic, mă înțelegi ?" Ionică plecă fruntea în semn de aprobare, ascunzîndu-și un zîmbet. Îl iubea însă mult pe Ciuboțel, pentru că acum încă o dată își dădu seama ce mult ține la el. Și n-ar fi vrut să-i arate că nu-l va asculta.

De cîteva săptămîni apăruse la masa profesorului și Corneliu Tălășan. Venise, dăduse bună ziua și se așezase fără ca nimeni să-l fi poftit. Era mai mult tăcut, rar lua parte la discuții și se sfia mai ales de Ciuboțel, care, cu firea lui bruscă, de cum apărea Tălășan se întorcea cu spatele la el, deși nu îi spunea nici un cuvînt, nu-i arunca nici o dojană. Din cînd în cînd numai noul venit vorbea cu fală de închisorile lui din timpul răscoalelor. Atunci Ionică Sîntu, după spusele lui Strapalea, își amintea că închisorile astea nu fuseseră nici prea lungi și nici prea grele, că anumite scrisori și declarații i le ușuraseră. Acum revoluționarul de odinioară își găsise un post de corector la *Minerva*, iar Tașcă Simion știa — și mai ales știa și profesorul Ciuboțel, că d-aia îi întorcea spatele — că făcea parte chiar din conducerea Partidului Social-Democrat, cu a cărui orientare profesorul nu era de acord. Dar despre asta Tălășan n-a pomenit niciodată nimic. Și de cîte ori discuția se apropia prea mult de anumite probleme politice, Tălășan privea pe furiș spre Ciuboțel, ca și cum i-ar fi fost frică și se strecura numai cu cîteva vorbe. Mai puțin respectuos față de el decît față de profesor, Tașcă Simion îl înțepa adeseori și căuta să-l tragă de limbă. Dar, după sistemul lui, fostul gazetar se strecura. O singură dată s-a prins la vorbă, într-o discuție despre ultimul război și alipirea Cadrilaterului. Tălășan afirma că România a dus o politică abilă, că s-a ales cu o provincie însemnată și că trebuie să fim mîndri că am ajuns arbitri în Balcani. Atunci bătrînul Ciuboțel s-a uitat la el cu niște ochi fioroși, a făcut numai un „Hî !" puternic de au întors capetele toți ceilalți pe la mesele de primprejur și și-a băgat pumnii în burtă după obiceiul său, cînd era frămîntat și nu vrea să vorbească. Atent, dar nu înspăimîntat, Tălășan își susținea și mai departe părerea. Atunci Ionică (cînd celălalt încheie o peroratie cu fraza : „și socialiștii sînt români !") își aduse iarăși aminte de spusele lui Strapalea și aruncă în discuție numele lui Ștefan Gheorghiu. A fost pentru toți ca și cum un nor s-ar fi

spart deasupra mesei. Fiecare s-a mirat în felul său și toți s-au întors cu chipuri întrebătoare către tînărul student. Ciuboțel l-a privit cu admirație, Tașcă Simion cu o ușoară înciudare, iar Tălășan de-a dreptul cu încremenire. Nu se aștepta la un astfel de răspuns tocmai de la Ionică. Ca și cum ar fi simțit că și alte legături mai sînt pe dedesubt, el căută să încheie discuția fără pierderi prea mari și mormăi :

— Nu toți nebunii sînt socialiști ! Și se sculă și plecă. Victoria lui Ionică fusese deplină.

Toate preocupările acestea cărora tînărul li se dădea cu pasiune îl făcuseră să-și vadă mai puțin pe vechii prieteni, lăsați în altă lume. El lupta adevărat să se desprindă cu orice preț de amintirea Zoichii, o amintire care-l chinuia în ceasurile de singurătate. Cu toată jignirea lui Poroineanu și ușurătatea fetei — pe care acum o cunoștea — dragostea i se desprindea cu greu de suflet. Voința lui puternică neîngăduindu-i să pună stăpînire pe plinătatea conștiinței sale, dragostea aceasta lua multe alte forme mărunte, se refugia la marginea vieții sufletești, de unde chema și amăgea. Astfel Ionică interzicîndu-și vizitele la Poroineni în urma logodnei, nu putea totuși să lupte cu ispita de a nu trece pe lîngă casa lor, de a nu întîrzia cu ochii la geamul Zoichii reconstituind în lumina palidă viața de dincolo a iubitei sale. Cunoștea lucrurile, o vedea trecînd printre ele, o vedea aproape și totuși pentru el era atît de departe. Tînguirea lui Romeo acum îi suna mai mult ca niciodată în auz. Și în durerea pe care o resimțea mai avea curiozitatea și limpezimea de minte să desprindă din întîmplarea lui de viață răsunetul unei autentice și mari creații literare. Experiența lui de acum se suprapunea întocmai pe aceea a lui Romeo sau a lui Shekespeare mai degrabă — care rămăsese vie peste atîtea sute de ani. Și cuvintele de atunci nu numai că aduceau viața de azi, dar mai mult ca alte cuvinte noi, născocite de oricine și chiar de el (Ionică Sîntu îndrăznea și gîndul acesta) făceau să tremure sufletul ca o rană pe locul cu îndemînare atins. Deprinderea lui intelectuală și pasiunea cărții îl ajutau să se salveze din marile triste'i ale vieții și prăbușirile dragostei. Acolo unde un altul poate s-ar fi nimicit, sau ar fi regăsit mult mai tîrzie o împăcare cu propriul său trecut de îndrăgostit înfrînt, rămas cu infirmități ale sufletului, așa

cum îl văzuse pe baron în deznădăjduirile bătrîneţelor şi îl dezgustase, Ionică biruia, se depărta — încet, dar se depărta — de vîrtejul ce sta gata să îl tragă la fund. În lupta aceasta se găsea cînd a primit o invitaţie „de acolo". Era un ceai pentru tineret, pentru prietenii ei, pe care Zoica îl dădea în casa tatălui, cu îngăduinţa viitorului soţ. Casa întreagă era deschisă. Din sufrageria cu trei uşi mari cobora pe o terasă înspre grădina din fund. Deşi era pe o stradă din centru, casa Poroineanu mai păstra în alcătuirea ei şi casa din vechile aşezări boiereşti, şi deci şi parcul. Aci, în după-amiaza caldă de vară şi înspre înserarea în care avea să se prelungească tinereasca petrecere, mese multe, ascunse prin boschete, fiecare cu micul ei bufet şi cu fata sau chelnerul respectiv aveau să grupeze pe invitaţi, după chemări şi înclinaţii. Ceştile erau preţioase, transparente şi aşteptau ceaiul fierbinte ; paharele cu picior, dintr-un cristal verde, cereau picăturile acrişoare de vin bun, iar prăjiturile şi torturile cu grasa lor îndestulare, poamele parfumate ale verii îmbelşugate sau uscăturile sărate şi aromate, toate aşteptau gusturile fiecăruia. Lampioane străvezii dansau pe fire trase de la o creangă la alta şi mărgăritarul gingaş şi violete erau răspîndite printre tacîmuri. Gustul şi priceperea unei viitoare stăpîne de casă mare treceau examenul în faţa celor în vîrstă, pentru care sufrageria însăşi, cu uşile deschise, fusese rezervată. Un mic taraf de lăutari, ascuns într-un boschet, cînta dansurile la modă. Ca pe o încercare a propriei sale izbînzi asupra dragostei, dar şi ca o nemărturisită cedare unui imbold ce-l mîna încă înspre Zoica, Ionică primise să ia parte la petrecere. Serbarea avea două pricini. Una era plecarea — înainte de sezonul de mare — a lui Poroineanu cu fiica sa la Sinaia, în vila lor de pe Furnica ; a doua era plecarea lui Gădină la moşie, unde trebuia să-şi urmărească îndeaproape pregătirea veniturilor din iarnă. De ele mai mult ca niciodată avea nevoie pentru bucuriile noii sale căsnicii.

În lumea veselă a tineretului fără griji, în zburdălnicie şi îndrăzneală, viitorul ginere purta o tristă figură. Prea zgîrcit pentru a se avînta în mizele enorme de la mesele de poker de pe terasă, unde cei vîrstnici petreceau în felul lor — prea greoi şi cu o minte înceată pentru a se lega de vioiciunea celor tineri — Gădină se mulţumea

să umble singuratic, cu mîinile la spate printre mese şi să-şi dea cu greu o gravitate ce se vedea a nu fi a firii sale simple. Cînd o întîlnea pe Zoica, îi zîmbea cu un zîmbet scurt, ce venea din indiferenţă şi reintra în ea, neaşteptat, ca o trîntitură de uşă. De dansat nu dansa şi se plictisea. Zoica în schimb era mulţumită. Era sprintenă şi gureşă ca niciodată. Dădea ordine în dreapta şi în stînga, iar la întîlnirile cu Gădină îşi lăsa mîna pe braţul său şi întîrzia aşa cîtva timp. Îl liniştea pentru tot ce i se părea ei că îl neliniştise. Începuse să [aibă] * o purtare de stăpînă, o pricepută viclenie femeiască, poate nepotrivită şi de mirare la vîrsta ei. Ochii îi erau vii, cercetători şi ei îl căutau parcă pe Ionică stăruitor. Într-un boschet, tînărul Sîntu îşi găsise o tovărăşie care-l atrăsese. Îi plăcea şi fata şi preţuia şi neliniştea pe care o urmărea la Zoica. Se ascunsese aci cu Elvira Corini, o rudă mai îndepărtată a Poroinenilor după mamă, italiancă din partea tatălui său. Elvira era o fată înaltă, subţire şi brună. Într-o faţă prelungă, sub sprîncene drepte, genele dese şi aduse se zbăteau pe ochi albaştri, iar părul lins descoperea o frunte înaltă şi palide tîmple cu vine ghicite prin transparenţa pielii. Apoi se strîngea într-un coc greu, căzut pe ceafă, străpuns de un pieptene înalt de baga. Spre deosebire de agera privire a Zoichii, privirea Elvirei stăruia îndelung pe chipul celui cu care vorbea, nelămurită. Nu ştiai bine : căuta să pătrundă, sau stăruie ca să se dea toată, să dea tot ce sufletul îi grăia prin ochi. Tălmăcirea asta din urmă fu mai aproape de dorinţa lui Ionică şi îi plăcu mai mult. O nouă undă caldă îl străbătu, ca o poftă de a prinde deodată în braţe pe Elvira şi de a o săruta. Era mai mult decît doar ispita trupului. Moliciunea şi încetineala fetii, vorba ei rară, puţin tărăgănată, nelimpezită, îi îngădui închipuirii lui aprinse să construiască o nouă dragoste, o nouă fericire. De bună seamă ochii îi luceau şi o lumină i se revărsase pe faţă, ceea ce nu va fi scăpat privirilor atente ale Zoichii. După primele bucurii ale bogăţiilor de la logodnă, acum şi ea se reîntorcea parcă spre tinerescul ei trecut de dragoste cu Ionică. Simţea într-adevăr, ca odinioară, sau era numai un orgoliu jignit ce-şi căuta răzbunarea ? Greu ar fi fost de spus. În orice caz ea-şi părăsi deodată logodnicul şi se îndreptă cu un pas

* În textul de bază : „să fie".

ușor, sigur, mai înspre Ionică. Și fără o vorbă, încercînd numai în treacăt să-i zîmbească Elvirei, îl tîrî pe tînăr sus, pe terasă, la dans. De cum au început să se legene în tactul muzicii, Zoica a pornit să-i vorbească. Se lipise cu totul de el și-i vorbea la ureche. Povestea despre o viață a ei (în viitor) așa cum o vedea și așa cum o și vrea. Erau numai petreceri și călătorii. Viitorului ei soț îi spunea „el" și se simțea acest „el" [lăsat] undeva în umbră, osîndit să îndure și să plătească toată viața de lux și de petreceri. Și permanent, fie că ar fi fost vorba de nebunii sau călătorii prin țară sau străinătate, ea îl asocia și pe Ionică. „Vom merge, vom dansa" sau „tu ai să spui", „pe tine am să te ascult" erau vorbe ce-i veneau neîncetat în rostire. Și cînd iarăși îl asigura că el e cel mai bun prieten al ei — apăsînd tare pe „prieten" — obosită, emoționată, turburată, cu simțurile aprinse, Zoica îi vorbi atît de aproape, încît Ionică îi simți pe gît răsuflarea caldă, proaspătă ca pe o nespus de plăcută mîngîiere. Și în vîrtejul acesta în care logodnica altuia i se dădea în felul femeilor de lume bună, în văzul tuturor, sub pretextul înșelător al dansului, Ionică își aduse deodată aminte de vorbele impertinente și invidioase ale lui Sile : „Norocosule ! Tu ai să fii primul ei amant". De bună seamă despre femei, ticălosul acela știa mai multe decît el. Acum totul era limpede. Și un copil ar fi înțeles. De la pornirea Zoichii de astăzi și pînă la adulter nu mai era decît un pas. Ionică n-ar mai fi avut decît să aștepte cîteva luni și fericirea lui cu Zoica ar fi fost deplină. Și în beția asta de vals, de tinerețe și de ispită, Ionică Sîntu, în loc să simtă o bucurie din chemarea simțurilor și făgăduințelor ce i se făceau, fu cuprins de un dezgust și o tristețe. Tot ce pusese din el, întreaga frumusețe morală în dragostea lui cu Zoica, așezarea cinstită a unei vieți curate era călcată în picioare. Dacă alta ar fi fost, poate că toate momelile astea l-ar fi ademenit. Dar Zoica ! Și simți prăbușirile din el. De bună seamă că fiica avocatului Poroineanu niciodată nu l-a înțeles, nici n-a putut înțelege ce se petrecea în Ion Sîntu. De aceea acum, nu din stîngăcie, ci din nepricepere ea a rupt pentru totdeauna ultima legătură a lui Ionică de ea. Din clipa aceea tînărul a învățat repede — dar n-a crezut în toate împrejurările din viitor, pentru că așa îi era firea — că frumusețea, subțirimea și bogăția nu se împacă întot-

deauna cu frumusețea și puritatea morală. În clocotul acesta ar fi fost ispitit să zbucnească cel puțin cu un gest brusc și aspru. Ar fi dorit să o lase de îndată pe Zoica în mijlocul terasei și să plece. Dar o domolire a pornirilor, pe care o învățase în ultimul timp ca pe o deosebită discreție — și Paraschiva, fără să-i spună o vorbă, îi dăduse pilda aceasta — îl împiedică. Dansînd mai departe, își trase obrazul de sub gura fetei, care într-o nesăbuită uitare se apropia din ce în ce de el, și îndură ispita pînă ce se sfîrși dansul. Cînd se înclină și respectuos îi sărută mîna Zoichii, aceasta îi înfipse în palmă, cu necaz, ca pe niște ace dureroase, unghiile ascuțite. Apoi privindu-l aspru, cu sprîncenele încruntate îi aruncă :

— *Voyez-vous, le monseiur* *... și întorcîndu-se cu furie, plecă.

În timpul valsului, Elvira refuzase pe toți dansatorii. Cînd s-a întors la ea, Ionică a găsit-o cuminte, așteptîndu-l. Inima lui a tresărit de bucurie. Să fie oare atît de cuminte și atîta de curată ? Altă fire sau altă lume ? se întrebă prudent tînărul. Era hotărît să nu se descopere, să nu-i vorbească de dragoste, să reziste. Dar n-a putut. Prin mîndria de a fi fost așteptat, a fost învins. După primele priviri grele, stăruitoare ale Elvirei, cînd peste masă ea i-a întins mîna, el a acoperit-o de sărutări, i-a șoptit „te iubesc" ca pe o ușurare de chinul îndurat de la Zoica, dar și ca o pornire spre fata frumoasă ce-i sta în față, și în umbra înserării și-a culcat obrazul pe mîna ei moale, mîngîietoare...

Din clipa aceea Ionică Sîntu nădăjdui că va avea iarăși pe cine să dorească în călătoria lungă în care pleca.

În larma obișnuită a țigănușilor ce veneau din Sărindar strigînd gazetele, la început nu s-a putut desluși despre ce era vorba. Numai după ce vreo doi-trei au intrat la „Terasă" cu ediția specială, foaia a început să umble din mînă în mînă. Vestea era mare și năprasnică. Oamenii se îngrămădeau în jurul unei mese citind, comentînd. Franz-Ferdinand, moștenitorul tronului Austro-Ungariei, fusese asasinat de un tînăr naționalist, Princip, la Sarajevo. A doua zi toate gazetele publicau primele fotografii. Catafalcul cu cele două sicrie : arhiducele și soția lui, placida Choteck ; Franz-Joseph în tunică albă,

* Uite-l și pe domnul... (*fr.*)

îngenuncheat pe un scaun de rugăciune, cu fața în palme ; tunica tot albă, pătată de sînge a arhiducelui ; scena arestării lui Prinţip... Trecînd pe la baron, Ionică l-a găsit privind cu melancolie toate fotografiile astea lugubre. Într-un tîrziu a suspinat și a spus, ca un răspuns parcă unui gînd foarte depărtat (legat desigur de înnobilarea neamului său) :

— Uniformele albe și Lîna-de-aur... asta e toată Casa de Austria.

La „Terasă" era fierbere mare. Se vorbea de intervenţia hotărîtă a Austriei împotriva iridentei sîrbești... Unii credeau, alţii nu credeau în război. La masa profesorului, Taşcă Simion bătea cu pumnul și striga :

— Trebuia să spargă buba undeva !

Tălășan, privind și el fotografiile din gazetă, spunea cu vocea pe jumătate :

— Se duce Austria !

Iar profesorul Iancu State Ciuboţel, agitat, sufocat, cu pumnii băgaţi în burtă, mormăia :

— Ţi-o fi milă de drăguţu de-mpărat ! Că tot cătană chezaro-crăiască ai rămas... Și răsucindu-se pe scaun : De la morsa asta bătrînă, o să ne vină războiul !...

Acasă Berta însăși declara că germanismul nu putea trece cu vederea insulta ce i s-a adus. Chiar Austria, oricît o fi de prăpădită, adăuga Berta cu o mîndrie prusacă, nu va îndura jignirea aceasta... Războiul vine pentru că trebuie să vină... Și încheia, firește, cu o vioiciune neobișnuită pentru fiinţa ei firavă și părul ei cărunt : „Bărbaţilor le place războiul". Apoi deodată aducîndu-și aminte că acum războiul, de s-ar întinde, l-ar putea prinde și pe Ionică în vîrtejul său, se apropie de tînăr, îl privi în sus, căci era mai înalt, se agăţă de braţul lui și ca și cum ar fi vrut să se asigure că nu-l va pierde, îl alintă și-i spuse curios : „Dar mai sînt și eu pe aici !" De bună seamă resimţea vechile virtuţi germanice. Și viaţa ei de fată bătrînă, cu o singură pasiune, Ionică, îi aducea acuma, prin el și pentru el, dragoste, devotament și curaj ca pentru frate, soţ și fiu...

Singura fiinţă pe care întîmplările astea nu o turburaseră în nici un fel, era Amelica. O preocupase tragedia de la Sarajevo, ca un fapt senzaţional, o singură zi. Apoi reintrase în grijile călătoriei. De mai bine de o săptă-

mînă ţinea în camera ei deschise, pe scaune, pe mese, pe sofale, geamantanele — multe — cu care trebuia să plece la drum. Le ţinea aşa pentru ca să aşeze în ele lucruri ce i-ar veni în minte de-a lungul zilelor şi pentru ca să nu uite. Marea ei preocupare era plecarea. Avea emoţiile călătoriei pe care totuşi vrea să le ascundă. Toată frămîntarea politică din jurul ei nu o interesa. Stătuse o zi întreagă să vadă ce ia la drum, din romanele franceze recent apărute. Atitudinea Austriei o interesa puţin. În schimb se împietrise iarăşi cu o înciudare specială împotriva soţului ei. Bătrîna coană Miţa — mama ei — îl auzise pe doctorul Sîntu glumind pe socoteala boalei Amelichii. Spusese că n-ar avea nimic, că n-ar fi suferindă şi că ar fi numai un pretext de cucoană bogată să plece în străinătate. Lucrul acesta a mîniat-o pe femeie şi nici nu l-a uitat şi nici nu l-a iertat vreodată soţului ei. Ca răzbunare, se întorsese cu deplină încredere spre Anghel Ciuflea, dîndu-i mînă liberă a administra şi a se purta cu oricine, în numele ei, cum va crede de cuviinţă. Iar Ionică decăzuse iar o dată cu tatăl din încrederea mamei sale. Îl lua în străinătate pentru că îi făgăduise şi îşi ţinea cuvîntul. Dar nu cu inimă voioasă.

Într-o dimineaţă de început de iulie au plecat cu expresul de Viena. După ce, în compartimentul de *vagon-lits*, Amelica şi-a numărat cu grijă valizele, zidite parcă din plasă pînă în tavan, s-a aşezat într-un colţ, şi-a luat romanele franţuzeşti şi a început să citească. Nici o privire pe fereastră, nici o curiozitate la drum. Actele şi biletele le lăsase pe o măsuţă în faţa ei, de unde le lua automat şi cu o încetineală plină de demnitate le înainta la control. Ionică a încercat de cîteva ori să-i vorbească. Simţea nevoia să împărtăşească noutatea impresiilor, bogăţia asocierilor, surprizele călătoriei. La început i-a răspuns monosilabic. În cele din urmă nu i-a mai răspuns de fel. Lăsat visării şi frămîntării lui, tînărul trăia, de la ferestrele expresului ce alerga urcînd Carpaţii, cu bucurie, cu prospeţime, cu lăcomie, călătoria aceasta. Ionică nu mai trecuse graniţa. De aceea, după Braşov, cînd trenul a început să alerge spre inima Ardealului, lucruri ciudate, idei vechi şi impresii noi au început să i se ţeasă în atenţie. Ca de atîtea ori în viaţa lui, în cele mai bune şi pline clipe, primea şi învăţa. Realitatea sau îi întărea

ceea ce numai cu închipuirea văzuse sau ştergea ca pe o greşeală ceea ce imaginaţia construise în altfel. Despre Ardeal el avea o idee cărturărească. Îl ştia din oameni, din fapte, din lupte — toate desprinse din cărţi, dar nu şi din privelişti. Şi acum, peisajul ce alerga în faţa lui îl încînta şi îl mira. Linia unduită a dealurilor, cu arături, cu livezi şi pîlcuri de arbori ; ape ce se strîngeau în vîlcele şi o pulbere de ceaţă albăstruie pe zare îmbrăcau viaţa oamenilor, pe care o ghicea. Apoi aşezările altfel erau decît pe la noi. Satele rînduite. Zidul, piatra şi coperişul ţuguiat înlocuiau bîrnele, lutul şi mărăcinişul din cătunele munteneşti sau tizicul dobrogean şi înfăţişau o lume nouă pentru tînăr. Şi mai ales bisericile catolice şi unite, atît de deosebite de cele de dincolo, de pe la noi, cu turlele drepte, de tablă veche, ruginită. Aci bisericuţele de la sat, ridicate ca veghi deasupra căsuţelor strînse în jurul lor, imitau, într-o turlă cu bulb şi în răscroieli ce se lăsau şi în zid, ceva ce venea de mai sus, dintr-o Austrie pe care Ionică nu o cunoscuse încă. Erau ca tot atîtea note risipite şi abia răsărite din cîntecul puternic al barocului pe care împărăţia apostolică îl cînta de sute de ani din clădirile sale, din magnificenţă şi catolicitate. Cu toate acestea Ionică abia acum trebuia să se obişnuiască şi multe lucruri avea de deslușit. Cînd a ajuns în Viena imperială, capitala l-a încîntat. Aci, barocul risipit mărunt prin satele ardeleneşti stăpînea ca o biruinţă. Monumentele Grabenului, strîmtorarea încă veche a Kohlmarktului şi deodată bogăţia Burgului, cu mitologie de marmoră strajă la porţi, cu interioarele-i curţi, cu statui, cu treceri şi corpuri de gardă, cu gherete vopsite în galben şi negru, şi Ringul, şi cele două muzee şi monumentală, uriaşă, pe tron, în bronz, Maria-Tereza. Faţă de aceste frumuseţi, izolat, tînărul a avut un simţămînt curios. Căuta viaţa şi nu o putea prinde şi nu ştia de unde să o înceapă. Căuta să-şi închipuie aşezările familiare, întîmplările cu oameni, poveşti despre oameni aci, şi-i venea greu. O clipă s-a gîndit cu pizmă la baron. Ştia că el cîndva deslușise toate întrebările astea, trăise întîmplările care lui îi rămîneau închise. Tot ce a putut simţi a fost o blîndeţe a oamenilor mărunţi, simpli, a celor cu care el avea de-a face : cîte un portar, un comisionar, un birjar cu jobenul alb, de muşama, sau cîte o florăreasă. Erau prietenoşi şi preve-

nitori, bucuroşi că le vorbeşte limba. Şi judecata lui Ionică îl aşează ciudat între două evenimente. De o parte birjarii, de pildă, stăteau nepăsători în staţie, lîngă catedrala Sfîntului Ştefan, al cărei gotic stîrnea admiraţia, neîncetata curiozitate a tînărului ; iar pe de altă parte trăiau în frămîntarea ultimelor zile cu aceeaşi indiferenţă. Viena oficială jelea pe recentele tragice întîmplări. În vitrine, în presă, în reviste, peste tot fotografia obsedantă a tunicii albe, pătate de sînge. Casa de Austria, tunica albă şi Lîna-de-aur... cuvintele melancolice ale lui Bubi Barbu îi răsunară din nou în urechi lui Ionică. În cele din urmă, în mijlocul populaţiei acesteia liniştite, voioase, bucuroase de viaţă, nepărtaşe la tragismul habsburgic, tunica albă îi apăru tînărului în adevărata ei semnificaţie : un steag de luptă şi de război, spre care vienezii priveau cu groază. De altfel, în ciuda Vienei imperiale şi oficiale, Viena populară de totdeauna cînta. Trebuia să o auzi dimineaţa în prospeţimea aerului, cînd fetele din Stiria şi Karintia spălau geamurile cu pătrăţele ale palatelor, trebuia s-o auzi la funcţionarii ce se duceau la birouri, la vînzătorii ce ridicau obloanele magazinelor şi la cei din împrejurimi care-şi duceau poamele şi zarzavaturile la piaţă... Reîncepuseră şi marile concerte vieneze. Ionică a mai prins, în ultima zi, *a IX-a*, condusă de Weingartner. A rugat-o şi pe Amelica să meargă. L-a refuzat. A preferat să se plimbe pe Mariahilferstrasse pentru cadouri. Seara nu s-au mai văzut. A doua zi în gară, Amelica nu i-a vorbit. Dar Ionică abia de a avut vreme să scrie cîteva cuvinte pe o carte poştală : „*N-am să uit*, Fräulein, *niciodată bucuria de aseară. A IX-a întreagă, cu coruri şi cu Weingartner. Mama n-a vrut să meargă şi e supărată pe mine. Acum plecăm spre Elveţia. Dar eu îl iau pe Beethoven cu mine. Dumitale şi baronului vă mulţumesc, vă mulţumesc.*"

Şi au plecat. Tirolul se înalţă ca o cetate în drumul lor. Ramura asta a Alpilor e sălbatică şi totuşi îngrijită ca un salon de mîna omului. Genunchii goi şi pălăriuţele verzi cu pene de cocoş de munte au şi apărut... Innsbruckul e un oraş modern peste care se prăvăleşte un munte... aşa s-a gîndit Ionică din tren. Pe cei doi călători însă trenul i-a lăsat dincolo de Innsbruck, la Landeck. De aci aveau să facă drumul cu trăsura. Administraţia elveţiană interzicea în Graubünden şi pe întreaga vale a

Engadinei automobilele. Aerul curat al munţilor nu trebuia stricat de aburul de benzină.

Vehiculele ce li se ofereau erau landouri largi şi confortabile, cu cîte patru locuri [faţă] în faţă. La Viena ele apăreau încete şi greoaie la nunţi şi la înmormîntări. În spatele gării din Landeck, aşteptau călătorii completarea fiecărui landou. Amelica şi fiul său au fost poftiţi împreună cu o doamnă şi o domnişoară. Mamă şi fiică de bună seamă. Erau poloneze, veneau de la Lemberg. S-au făcut prezentările. Ionică prea mult n-a înţeles din numele noilor tovarăşe de călătorie. Cele două doamne mai în vîrstă s-au aşezat în fundul landoului, iar tinerii în faţă, pe scăunele. Trăsura a plecat încet în trapul greoi al cailor uriaşi, laţi în crupe, ca vechii pensionari ai circurilor. Cîteva impresii despre natură s-au schimbat pe familii şi în limbile respective. Amelica se jena să nu răspundă fiului său, deşi firea ei ar fi tras-o înspre o tăcere de plumb. Străinele nu se puteau dumiri ce limbă vorbeau tînărul şi doamna ce-l întovărăşea. Cînd Amelica i-a spus vecinei sale că e „rumänisch" aceasta s-a adresat tinerei de lîngă Ionică :

— *Dis donc, Ewunia, quelle ressemblence avec l'italien...* *

Astfel a aflat Ionică, atent la tot ce se spunea, că pe fată o cheamă Ewunia, şi i-a plăcut.

Defilau pe amîndouă laturile prăpăstiile şi fortăreţe (fuseseră preveniţi că n-au voie să fotografieze) şi sate cocoţate pe piscuri sub biserici cu turle piramidale, cu cocoşul în vîrf, calvine de bună seamă. Trecuseră graniţa elveţiană şi călătoreau de-a lungul Engadinei. Vijeliosul Inn, torent de munte, îşi căuta drum printre stînci, frîngîndu-şi de nenumărate ori direcţia. Şoseaua îl urmărea.

Cele două doamne de mult nu mai priveau natura. Într-o franţuzească deosebit accentuată, găsiseră o conversaţie de mărunţişuri de viaţă, care le interesa pe amîndouă. Ionică simţi că mama Ewuniei are mai mult de o asemănare cu mama lui. Prin aceasta îi măsură valoarea şi se bucură. Tovărăşia cea nouă îi plăcu din ce în ce mai mult. Şi gîndul că vor fi într-o prietenie tot mai strînsă cu cele două poloneze îl încîntă. De-a lungul drumului, Ewunia şi cu el se găseau lunecînd şi rostind

* Nu e aşa, Ewunia, ce asemănare cu italiana... *(fr.)*

aproape aceleaşi gînduri. Şi de cîteva ori Ionică stărui cu privirea asupra vecinei sale. Fără îndoială că Ewunia (un diminutiv de la Ewa) era o fată frumoasă, dar de o frumuseţe ciudată. Chema înspre ea nu pentru trăsăturile feţei, nici feminitatea ei, ci cu un farmec făcut din încredere în sine, ce se simţea după rostire şi felul în care apăsa pe cuvinte şi, paradoxal, dintr-un fel de îndoială ce se desprindea din nesiguranţa gesturilor şi lunecarea privirii. Tocmai pentru a întări însă impresia de încredere în sine, Ewunia folosea citate şi autori, poeţi şi filozofi, ceea ce o înfăţişa ca pe o fată deosebit de cultă. E adevărat că toată rezerva aceasta de cultură la care neîncetat se întorcea tînăra poloneză era străină lui Ionică. Pînă în amănunţimi Ewunia pomenea numai de autori ruşi şi cîteodată polonezi. Dar lui Ionică nu-i căzuse în mînă pînă atunci decît o singură carte din literatura rusă : *Muzicantul orb* de Korolenko. De aceea, pînă la urmă, tînărului student i se păru că vecina lui pozează într-o îngîmfare specială, făcută să mire pe europeni, stăruind atît de mult asupra unui cerc de cultură care lui, şi altora la fel cu el, de bună seamă le era străin. Totuşi părerea asta încîudată a lui Ionică nu se potrivise cu felul de a fi al Ewuniei. O mare sinceritate, brutală cîteodată, se desprindea din vorba fetei. Încrederea în sine îi venea tocmai din ceea ce cunoştea bine şi despre care conştiinţa ei îi spunea că este de mare valoare, cel puţin tot atît cît şi cercul întregii culturi apusene. De altfel şi chipul şi întreaga fiinţă se legau cu credinţele ei. Profilul tăios, cu un nas puţin coroiat şi buza de jos ieşită în afară îi dădeau o asprime, dar şi un farmec. (Să fie evreică ? gîndi Ionică privind-o pe furiş. Şi zîmbi. Şi-l închipui deodată, în locul său, pe Taşcă Simion la această întîlnire, zvîrlind cu siguranţă : „evreică e" şi găsind la repezeală cine ştie ce poreclă.) Apoi la Ewunia atrăgeau ochii. Verzi, migdalaţi, ochi codaţi cum se spune la ochii frumoşi, smaraldii, cu grăunţe de aur în apele lor, sub umbre viorii lăsate de genele lungi, răsfrînte. Părul era roşu şi greu. Aşa i se păru lui Ionică din cauza abundenţei. Cădea ca o cască pe lîngă tîmplele marmoreene. Iar buzele le avea răsucite puternic, umede, mobile, jucînd din colţurile lor între tristeţe şi bucurie. Degetele palide şi mlădioase cu un tremur în ele, piciorul zvelt şi subţire, iar îmbrăcămintea, un taior ce-

nuşiu, părea mai mult bărbătească. Singurul lucru de cochetărie puţin învechită la fata asta modernă era o panglică neagră de catifea, ca o zgardă în jurul gîtului. Părea o rămăşiţă dintr-o veche uniformă uitată sub albeaţa şi transparenţa bărbiei. Vorbea iute, cu opriri şi priviri curioase în jurul ei, din lunecarea permanentă a ochilor printre gene.

Pornind de la ultimul eveniment politic, atentatul de la Sarajevo, Ewunia, cu pricepere şi curaj, îi zugrăvi în cîteva cuvinte lui Ionică, în împăraţi şi evenimente, cele două ţări pe care le cunoştea şi care o interesau : Austria şi Rusia. Erau în ea o sprinteneală, o putere de caracterizare şi mai ales o pasiune politică pe care tînărul le-a admirat şi le-a recunoscut de la început ca pe o netăgăduită superioritate asupra lui. În ciuda impresiei de nesiguranţă în gesturi, la Ewunia totul se lega. Şi discuţiile ei literare, şi părerile despre filozofi (Ionică făcu iarăşi cu amărăciune o reflexie neplăcută pentru incultura lui filozofică) şi toate celelalte judecăţi despre cultură răsăreau de undeva dintr-o credinţă socială, dintr-o dragoste de oameni, dintr-o poziţie sigură din care porneau şi la care se întorceau toate acţiunile ei. Faţă de această formaţie unitară, legată cu viaţa şi crescută din ea, Ionică simţi că întreaga lui cultură stă împrăştiată, de multe ori valoroasă, dar neîmbinată, neslujind unei atitudini puternice, unui ţel. Austro-Ungaria, sub a cărei stăpînire Ewunia trăia şi învăţa la universitatea din Lemberg, era după părerea ei un mozaic ce avea să se desfacă în curînd. Împăratul, „*der alte Herr*“ — cum, fără să vrea, ea însăşi îl numea ca toţi supuşii lui — era, aşa spunea ea, un funcţionar mediocru ce nu lipsise niciodată, în mai bine de cincizeci de ani, de la birou. Era un om brutal şi insensibil. Austria, afirma ea, trăia pe valorile germanice, din Reich. Scriitorii ei nu erau decît croitori noi de literatură veche. Şi se porni cu sarcasm şi ironie împotriva lui Hoffmannsthal mai ales. Aci Ionică ciuli urechea. Era prilej în sfîrşit să se ia la luptă cu Ewunia... Hoffmannsthal, cu reflexele lui de catifea veche, cum spunea Ionică, în proza lui încărcată, fusese lectura preferată a tînărului din ultimul timp. Ewunia sări în sus ca sub o lovitură. Îşi privi vecinul în ochi şi zise într-o germană de cea mai curată rostire : *Frühge-*

reift und zart und traurig" *... nu ? Ha, ca în prologul lui *Anatol* al lui Schnitzler. Brînză putredă, camambert făcut... Dacă vrei viață adevărată, caut-o dincolo, la ruși... O să mai vorbim noi, prietene...

Versul, în care sta parcă tot Hoffmannsthal, l-a cîntat atît de frumos și totuși l-a socotit cu dispreț. Ionică era gata să-i răspundă cu dîrzenie, cînd tînăra poloneză îl opri, strîngîndu-l de mînă. Landoul urca încet. În fața lor, un hotel imens, cît o cazarmă, răsărise dintre brazi. Ajunseseră în sfîrșit la Tarasp. Cînd au coborît, armata politicoasă a servitorilor, în frunte cu un portar galonat ca un amiral, le-a ieșit în întîmpinare. Pe lîngă ei, trecea forfota oamenilor liniștiți, cazați, care nici nu sosesc, nici nu pleacă, și-i privesc pe ceilalți cu o superioritate ce le vine din faptul că știu precis în caravanseraiul acesta numărul camerei în care locuiesc. În hotelul acesta izolat — ca o așezare utopică din creierul munților — domnea cel mai deplin internaționalism. Îndelunga pace a lumii apusene și confortul elvețian îngăduiau lucrul acesta. Mutrele cele mai deosebite se încrucișau, de la indienii bronzați cu ochii întunecați și lucioși, pînă la rasele spălăcite ale nordului. Toate limbile se vorbeau, toate numele stăteau scrise pe cartoanele de sub chei. În hol, Ionică s-a despărțit de noua lui tovarășă de drum. Amelica și cu el au luat liftul din dreapta, polonezele pe cel din stînga. Cînd *groomul* de la lift i-a deschis ușa, Ewunia i-a strigat tînărului :

— Mai avem multe de vorbit împreună ! Și poarta de fier înflorit, legată în ramă nichelată, s-a trîntit greu în urma ei.

Fereastra camerei lui Ionică (cu o ușă înspre locuința Amelichii, alta înspre vestibul și una mascată înspre baie) dădea în parcul din spatele hotelului. În mijlocul parcului, un chioșc cu toate cele necesare pentru prevestiri meteorologice și înregistrări : hidrometre, termometre, barometre, toate în perfectă stare, cu geamurile șterse în fiecare dimineață de o fetiță în saboți, cu o bășmăluță roșie și părul alb în vițioane țeapene ca niște surcele de brad. Deasupra micului chioșc fîlfîia crucea albă pe fond roșu, steagul helvetic. Iar în fund, spumos, vijelios, prăpăstios, Innul. Ionică s-a instalat cu plăcere. Pe o masă și-a înșirat cărțile (iarăși *Originea tragediei*... a lui Nietz-

* „Precoce, firav și trist"... *(germ.)*

sche şi alte cîteva, caiete şi creioane). A simţit ca o mare mîndrie despre el însuşi. S-a socotit a fi un domn important, un adevărat scriitor, în străinătate, de unde avea să culeagă atîtea lucruri şi impresiii... Nu-şi transcrisese încă impresiile de la concertul de la Viena. De aceea lăsase cîteva file albe la începutul caietului...

Cînd clopotul a sunat pentru prînz, Ionică a avut bucuria să se regăsească la o masă cu Ewunia. În sala mare, luxoasă, numai stucaturi şi oglinzi, cu ferestre pînă în tavan, privind înspre pădure şi o pajişte smălţuită cu flori ; se aşezau la mese de cîte opt persoane, grupate în ordinea sosirii. La masa lor erau : Amelica şi el, Ewunia cu doamna Honorina (mama ei) ; domnul Wilhelm Schwefelbretzel, mare industriaş din Aschaffenburg, cu soţia Ernestina ; colonelul la pensie Hector Favart, parizian pînă în vîrful unghiilor şi avocatul tăcut, lent şi blond, Charles Godby, din Captown.

Încetul cu încetul oamenii s-au împrietenit, dînd frîu înclinărilor şi preferinţelor lor. Astfel domnul Schwefelbretzel, cu o faţă grasă pe care sta să plesnească pielea însemnată adînc de crucile „mensurilor" din studenţie, nu sfîrşea niciodată masa fără cîteva sticle de bere în care turna multe păhărele de coniac bun. Şi atunci, ce e drept, încet şi discret, cînta *Gaudeamus*... şi îi spunea pentru a nu ştiu cîta oară doamnei Ernestina :

— *Lass sehen, Liebchen !* *

Iar doamna Ernestina deschidea capacul de smalţ negru, cu un buchet de grenade roşii pe el, de la un medalion prins de o brăţară grea de aur, arătînd fotografia onorabilului industriaş Schwefelbretzel în uniformă. Wilhelm al ei era locotenent de infanterie în rezervă. Şi după ce iar toţi comesenii priveau la casca de oţel, cu ţepuşa în vîrf din fotografie, Schwefelbretzel, el însuşi, cu un sunet sec închidea capacul, ca şi cum ar fi pus pleoapa unui coşciug. În afară de această mică manie militaristă, Schwefelbretzelii erau oameni cumsecade şi prietenoşi. Ei organizau toate excursiile, ei angajau landourile, ba ei le şi plăteau. Mult mai solemn era colonelul Favart. Avea pentru Schwefelbretzel dispreţul pe care putea să-l aibă un parizian get-beget pentru un locuitor din Aschaffenburg, un colonel pentru un

* Să vedem, iubito ! *(germ.)*

locotenent şi, mai ales, un cavalerist pentru un infanterist. Uscat, înalt ca un Don Quichotte fără cioc, legat ca în sfori de vine groase şi albastre, colonelul se cănea şi se îmbrăca foarte îngrijit. Avea mania bijuteriilor. Peste tot purta rubine, diamante şi safire : la butonii de la manşetă, la acul de cravată, la inele, pe capacele de la ceasornic. Cu un tic îşi mîngîia mustăţile şi sprîncenele :

— *Soignons la façade !** şoptea el, jumătate glumă, jumătate serios lui Ionică, privind galant înspre Ewunia. Era extrem de politicos, de o politeţe învechită şi puţin ridicolă. Nu se despărţea niciodată, la prînz, de comesenii săi, fără să-i strîngă mîna fiecăruia şi să-i ureze :

— *Bonne sieste !***

După cîteva zile, în momentul acesta solemn, pe cei doi tineri i-a bufnit rîsul. Colonelul însă nu s-a turburat. El a continuat în fiecare zi. Aşa-i şi rămăsese numele. Ceilalţi, cînd vorbeau de el, se întrebau :

— *Aves-vous vu „Bonne sieste" ?****

Englezul era neutru şi tahîniu. Bea şi el cu Schwefelbretzel, nu cînta, nu protesta şi se uita corect şi aprobativ de cîte ori doamna Ernestina îi arăta fotografia soţului ei. De urările de după prînz ale colonelului n-a zîmbit niciodată, ştia să mănînce nespus de frumos, împăturindu-şi ca nimeni altul leguma într-o fîşie de carne. În excursii el culegea fragi de munte, parfumaţi, de sub poala pădurii şi se căţăra pe stînci pînă la izvoarele cele mai reci, fiind cel mai sprinten şi mlădios...

Şi în felul acesta, mica şi pitorească adunare internaţională de la masa 38 se înţelegea de minune. Iar prietenia dintre Ionică şi Ewunia se lega tot mai strîns.

După critica Austriei, tînăra poloneză trecuse, cu o pasiune politică şi mai mare, cu bune cunoştinţe şi cu vervă, la descrierea Rusiei. În Lembergul acesta austriac ce acoperea un vechi Lwow, Ewunia trăia în efervescenţa cercurilor ruso-ucrainiene foarte înaintate. Ewunia — pe numele ei întreg Ewa Stanislawowa Krynicka — era bine cunoscută atît *Ohranei* ruseşti, cît şi *Oberpolizeiamt*-ului austriac. Firește că toată acţiu-

---

* Să îngrijim faţada *(fr.)*.
** Odihnă bună ! *(fr.)*.
*** L-aţi văzut pe „Bonne sieste" ? *(fr.)*.

nea „subversivă" a fetei era cu grijă păstrată departe de cunoştinţa mamei sale. Doamna Honorina, catolică practicantă şi văduvă de magistrat superior, ar fi fost nesigură dacă ar fi avut vreo cunoştinţă şi grozav de nenorocită în acelaşi timp. O critică violentă a stărilor politice şi sociale era dusă de temperamentul înflăcărat al tinerei fete. Ea îl ataca mai ales pe Nicolae al II-lea, incapabil, degenerat şi totuşi crud în autocraţia lui. De „duminica sîngeroasă" din ianuarie 1905 Ionică abia acum a aflat. (Şi un gînd îl întoarse înspre Ivan Maximovici şi sosirea lui „Potemkin" la Constanţa, la care asistase.) Stările de dincolo abia acum i se înfăţişau. Pamfletele lui Gorki şi *În ţara diavolului galben* abia acum le-a citit în manuscris, într-o traducere a Ewuniei. Şi pentru că prietena lui a văzut că teatrul îl interesează îndeosebi, i-a dat şi *Azilul de noapte* într-o traducere franceză şi i-a vorbit mult, mult de tot despre „Teatrul de artă" de la Moscova al lui Stanislawski şi Nemirovici-Dancenko. Erau atîtea lucruri noi şi era atît de mult de spus despre ele, încît dimineţi întregi pe drumul de pe lîngă Inn ce duce înspre Vulpera şi Schuls, Ewunia vorbea neîncetat. Şi îi plăcea să vorbească. Se rostea într-o franţuzească limpede, bogată, cu un vocabular savant, aşa cum se cădea unei studente în filozofie. Ionică nu îndrăznea să o întrerupă ceasuri întregi, din care cauză cu vremea a început să se simtă într-o supărătoare inferioritate. El, care altădată între baron şi Berta, ba de multe ori şi la masa lui Iancu State Ciubotel jucase cu plăcere rolul pe care astăzi îl avea Ewunia faţă de el, se simţea, cu toată dorinţa şi bucuria de a afla cît mai multe, micşorat, umilit. Orgoliul său îl îmboldea să se ia la întrecere cu Ewunia. Din ultimele lui lecturi şi din Eminescu îi tălmăcea cîteodată. Dar erau slabe popasuri. Fata îl asculta distrasă şi nerăbdătoare. Înregistra, aproba, dar nu-şi pierdea gîndul. Era în toată firea [ei] şi o înflăcărare şi un zel de propagandistă superioară, care nu îngăduia ca alte preocupări să-i întrerupă acţiunea. Găsise în Ionică un ascultător ales şi asta îi plăcea. Simţea că tot ce va aşeza în el avea să rodească şi asta o încînta.

Ispitit de frumuseţea fetei şi aprins de tinereţe şi de preţuire, Ionică s-a lăsat dus înspre dragoste. Într-o dimineaţă, pe munte, a prins-o de mijloc şi a sărutat-o pe obraz. Ewunia nici nu a protestat, nici nu a încercat

să scape. A întors numai fața înspre el, l-a privit cu ochii ei verzi cu pete de aur în ei în așa fel încît sărutarea pe gură, pe care Ionică o dorea atît de mult, nu a mai îndrăznit să i-o dea. Cînd astfel strînși, unul lîngă celălalt, ca în cea mai îmbătătoare îmbrățișare, Ewunia a început totuși să-i vorbească la fel de limpede, la fel de legat, la fel de rațional ca și altă dată cînd nici o emoție puternică n-ar fi stăpînit-o, Ionică surprins, înfrînt oarecum în bărbătească-i îndrăzneală de o neașteptată purtare, a stat și a privit îndelung cum fetei sub rostire îi jucau și-i lunecau buzele purpurii pe dinții albi și ascuțiți. Cîtva timp n-a ascultat-o. O mirare, o înfrîngere, dar și o mare voluptate era în el. Cînd și-a reîntors gîndul înspre vorbele ei, rostite totuși cu o tainică șoaptă, înțelesul lor i-a descleștat brațele de pe trupul tinerei ca nevăzute mîini. Ewunia îi vorbea de ceea ce el însuși îi vorbise altădată Zoichii. Dar ea vorbea în alt fel. Mai stăpînit și mai îndrăzneț în același timp. Îi vorbea de o frumusețe morală a dragostei, a chemării dintre două ființe care împiedică urîciunile împreunărilor brutale. De căsătorie nici vorbă nu era, ci de libertate deplină, dar de o libertate care nu putea să aducă adevărata frumusețe a dragostei decît sub forma consimțită a unei înalte ținute morale.

Era latura la care temperamentul lui Ion Sîntu era mai sensibil ca la oricare alta. Cîtă deosebire între Ewunia și tot ce cunoscuse pînă atunci ! Nimic din viclenia de femeiușcă a Zoichii și nici din moliciunea lăsătoare a Elvirei. Ewunia voia și ea dragostea, dar o voia într-un anumit fel, așa cum el însuși o voise întotdeauna. Pentru prima dată Ionică se întîlnea cu ceea ce visase și dorise. Ewunia îi dovedea că nu fusese aiurare tot ce a dorit. A trebuit numai să intre în altă lume pentru ca să găsească bucuria aceasta. A trebuit să găsească o fată care să gîndească și ca Strapalea și ca profesorul, dar care să simtă dragostea ca el. Și nu numai dragostea, dar viața însăși, viața intimă a fiecăruia dintre ei. Privirea gravă a Ewuniei, ce se potrivea atît de bine cu firea lui, aruncată în adîncul zilelor, al întîmplărilor, făcînd din fiecare lucru o problemă, creînd o răspundere morală la tot pasul, aducea curate bucurii. Și tinerii s-au lăsat furați de fericirea întîlnirii lor. Înțeleseseră că o adevărată fe-

ricire nu va putea izvorî decît dintr-o armonizare a stărilor sufleteşti ce-i cuprinseseră cu lumea din jurul lor.

Pentru noi cunoaşteri, Ionică descoperi cu încîntare, în mica bibliotecă de călătorie a Ewuniei, pe Tolstoi. Lectura *Jurnalului intim* din tinereţe al scriitorului în căutarea desăvîrşirii sale morale şi *Război şi pace* l-a îndreptat, făcîndu-l să se apropie de o altă creaţie, tot atît de mare ca şi a lui Shakespeare, izvorîtă însă din alte rosturi şi frămîntări.

Pe Ewunia, doamna Amelica Sîntu nu o iubea. Pe cît se apropiase de mult de mama ei, că ajunseseră nedespărţite cele două doamne mai în vîrstă — avînd aceleaşi prejudecăţi ale clasei lor, aceleaşi preocupări intelectuale modeste, într-o bună creştere şi o convenienţă de neînfrînt — pe atît doamna Sîntu se simţea ofuscată şi jignită de fiica ei. De aceea, de multe ori ea primea cu bucurie mărturisirile doamnei Honorina, care se plîngea amarnic de emanciparea şi zvăpăiala Ewuniei. Mai mult onorabilele doamne nu înţelegeau. Faţă de această situaţie, Ionică nu putea întîlni decît o rece rezervă de cîte ori îi vorbea mamei sale de tînăra poloneză, cu aprinderea ce ne cuprinde cînd o fiinţă ne atrage puternic şi simţim nevoia să vorbim despre ea cu cît mai multă lume şi cu bucurie să aflăm păreri bune şi laude. Nimic din toate acestea nu putea culege Ionică din convorbirile cu mama sa. Ba, dimpotrivă, chiar dojană, chiar prevenire. Îl ruga pe fiul său Amelica, să nu se asocieze tuturor fanteziilor şi extravaganţelor Ewuniei şi spunea că auzise vorbe neplăcute, de la străini, pe socoteala ei, că lumea o luase la ochi, că era deocheată [în] * întreg hotelul cu purtările ei. E drept că şi la masa lor, în afară de colonel, care încă îşi mai dregea „faţada", uitîndu-se cu înţeles la Ewunia, toţi ceilalţi erau închişi şi bosumflaţi în relaţiile cu ea. Doamna Ernestina, apucată de o gelozie fără de rost, tremura pentru locotenentul ei de rezervă, iar englezul măsurat şi etichetat nu se uita la ea niciodată ca la un lucru greţos sau de ruşine.

Şi în ciuda tuturor acestor întîmplări, Ewunia continua cu lipsa ei de intimidare, cu curaj, să rîdă tare, să fumeze, să-l ia cea dintîi la dans printre mese pe Ionică, să se poarte pentru toţi şi în ochii tuturor ca cea mai zvăpăiată dintre neînsemnatele fetişcane întîlnite cu

* În textul de bază : „de".

duzinile pretutindeni prin dancinguri şi baluri. Şi purtarea ei astfel convingea de puţinătatea minţii sale, încît Ionică, de n-ar fi cunoscut-o bine din conversaţiile lor îndelungi şi plimbările fermecătoare, el însuşi s-ar fi înşelat.

Era într-o dimineaţă de sfîrşit de iulie, cu soare violent domolit de înălţimi, cînd Ewunia i-a spus lui Ionică, în faţa tuturor la micul dejun, să o întovărăşească pînă la Davos. În felul acesta îşi anunţa lipsa de la prînz şi poate şi de la cină. Aveau să urce pe jos pînă la Schuls şi de acolo găseau cu siguranţă landouri pentru Davos. Ewunia pretindea că se duce să viziteze pe o prietenă din copilărie, bolnavă de piept de mai mulţi ani.

Pe drum, Ewunia a fost preocupată şi tăcută. Ajunşi la Schuls, în faţa micului hotel *„Zum goldenen Schwan"**, ea a sărit într-un landou pentru Davos şi i-a strigat în ultima clipă lui Ionică :

— Aşteaptă-mă ! În două ore sînt înapoi.

Şi trăsura a pornit. Ionică rămăsese mofluz în mijlocul şoselei. Nu se aştepta la purtarea aceasta. Primul său gînd, mînios, a fost să se întoarcă la Tarasp, să se plîngă de „insultă" doamnei Honorina. Dar de îndată i-a fost ruşine de el şi de gîndul lui. Avea, de bună seamă, să se socotească la întoarcere cu Ewunia, dar o elementară politeţe bărbătească, o elementară amiciţie îi spuneau să o aştepte...

Schuls, un tîrguşor elveţian, cu şosele tăiate în stîncă, sonore sub copitele cailor greoi, trăia liniştit ziua de vară în cîntec de cocoşi şi piuit de rîndunele. Din spatele hanului, cu bolovani pe acoperiş şi inimioare scobite în obloanele verzi, venea de undeva dintr-o fîneaţă un iodl îndepărtat. De bună seamă vreun cosaş. În starea lui nelămurită, între ciuda împotriva Ewuniei şi bucuria pentru ziua de vară, Ionică porni de-a lungul şoselei prin pulberea albă, cretoasă. Peste cîţiva paşi, în faţa unui pod acoperit, zvîrlit peste o şuviţă de apă limpede, era piaţa. Mai ales flori şi fructe. Lîngă minunatele garoafe ale Engadinei, unice aproape, mingi enorme frizate şi parfumate stăteau piersicile de Bozen, tot atît de minunate. Mari cît pumnul, păreau de ceară. Faţă de revărsarea asta de roade, gîndul lui Ionică se legă totuşi de bucuria reîntoarcerii Ewuniei. El pregăti cu grijă un coşuleţ cu piersici

* La „Lebăda-de-aur" *(germ.)*.

şi garoafe. Îl acoperi cu brad şi luîndu-l la subţioară porni mai departe, de-a lungul şoselei. Un vechi cîntec răsuna în el, o poezie de-a lui Verlaine, pe care acum încerca să o înfăptuiască într-un omagiu pentru Ewunia. Era poate şi o mîndrie nemărturisită că se pricepe să trăiască în felul acesta ales dintre aristocraţie şi literatură. Astfel el simţea încă o dată literatura, poezia mai ales, ca pe o aristocratică îndeletnicire menită să dea un anumit stil împrejurărilor solemne ale vieţii. Cum aproape de miezul zilei a văzut apropiindu-se încet landoul cu un murg şi un roib, inima i-a tresărit. Fata şi ea a resimţit graba revederii. Nici n-a ajuns la bar şi a sărit din trăsură. Era îmbujorată, grăbită parcă şi purta şi ea un pachet la subţioară.

La hotel tocmai suna clopoţelul pentru prînz. S-au strecurat ca să nu fie văzuţi şi s-au urcat în camera Ewuniei. Pe scaune stăteau zvîrlite rochiile ei de seară, aşa cum le lăsase. Ciorapi subţiri atîrnau pe spătare, flori se ofileau prin pahare. Pe sub uşa dinspre camera doamnei Honorina venea un parfum pătrunzător. Ionică l-a recunoscut de îndată : era parfumul ce-i rămînea pe degete de cîte ori dădea mîna cu bătrîna doamnă Krynicka.

— Mama a coborît, spuse Ewunia. Se simte ! Şi-a luat baia de parfum. Ewunia se aşează în faţa oglinzii, respiră adînc ca şi cum s-ar fi despovărat de cine ştie ce greutate şi-şi înfipse amîndouă mîinile în părul bogat, arămiu, ridicîndu-l de pe tîmple. Se privea şi-şi zîmbea. Era frumoasă. Parcă ar fi fost mulţumită de ea. Atunci Ionică îngenunche şi cu un gest iute şi discret puse pe o masă coşuleţul cu poame şi flori. Apoi, apucîndu-i mîinile amîndouă, le sărută îndelung. Ewunia se dădu patimii lui. O clipă ea însăşi se pierdu în ameţeala asta. Deodată brusc însă, cu ciudă, cu violenţă şi cu răutate, înfigîndu-şi mîna în părul lui bogat îşi apropie chipul tînărului pînă sub gură şi-i spuse cu un şuierat de dispreţ :

— *Voiçi des fruits, des fleurs...*

Et puis, voici mon coeur qui ne bat que pour vous ! *... Ca-n *Green* de Verlaine nu e aşa ? Ce frumos ! Smucindu-i apoi capul, îl îndepărtă cu un gest brusc şi se ridică :

---

* Iată poame şi flori...
Şi apoi inima mea care nu bate decît pentru tine !... *(fr.)*

— *Fils à papa. Va !** și se duse să-și reazime fruntea de fereastră.

Tînărul tresări sub insultă. Era palid. Buza de jos îi tremura. Din clipa în care o cunoscuse îndurase ironia Ewuniei și aerul ei de superioritate. Zi de zi se prefăcuse că nu simte și că nu-l dor înțepăturile ei. Avea prea multă dragoste și admirație pentru ea. Dar acum fata depășise măsura. Îi rămăsese poza asta literară din lecturi, din piese văzute, din mărturisirile baronului, din stilul searbăd al unor cucoșnețe artificiale și nătînge pe care le cunoscuse prin saloane. Gestul nu era nici al vîrstei, nici al generației sale, e adevărat. Ar fi trebuit sau prostie, sau snobism din partea femeii să îl primească. Și Ewunia, mai ales în starea în care se găsea, nu le avea nici pe una, nici pe alta. În loc să-i zîmbească îngăduitor, ea l-a dat de gol cu brutalitate. Poate că avea dreptate ! Totuși de ce a făcut-o ? De ce nu l-a menajat ? Înlăturînd toată literaturizarea asta de prost gust, Ionică recunoștea că dacă ar fi ținut la el cît de puțin, nu s-ar fi purtat așa. Și fără să spună un cuvînt, rușinat, insultat aproape, Ionică vru să o părăsească.

— Rămîi, se întoarse brusc fata înspre el. Ai meritat-o. Și figura de obicei palidă a Ewuniei se îmbujoră. Apoi făcînd doi pași hotărîți înspre el : Sper că n-ai să mă trădezi. N-ai să spui nimănui că m-am dus singură la Davos. Și la mutra mirată, aproape înspăimîntată a tînărului, ea adăugă iute, cu privirea în pămînt, ca o scuză : Nu puteam să te iau... Prietenii noștri sînt bănuitori...

Fără să înțeleagă totul, Ionică simți o împăcare ce se lăsă în el. În ochii lui, Ewunia avea atîta prestigiu, încît o vorbă bună de la ea, semnul unei mărunte prețuiri, era îndeajuns ca să-l împace. Simțea din purtarea ei că se întîmplase ceva ce îi era nedeslușit. După o clipă de blîndețe și o îngăduitoare privire, fata se reîntoarse la asprimea ei.

— Cînd Europa fierbe, tu umbli după prostii ! Am zis bine *fils à papa !*

Dar de data asta îi luă capul între mîini și-l sărută pe gură și pe pleoape. Apoi iarăși se depărtă. Era în ea o neliniște mare, o nervozitate. Cu o vorbă precipitată fără obișnuitele și alunecătoarele ei gesturi de îndoială, ba

* Papă-lapte. Pleacă ! (*fr.*)

dimpotrivă cu scurte manifestări, frîngeri din mîini și ridicări din umeri, ea începu să rostească iute, plimbîndu-se prin cameră :

— Înțelegi ? Atentatul de la Sarajevo a fost scînteia și pentru ei și pentru noi... Asasinarea odiosului personaj o să aibă consecințe, acum, desigur... Franz-Ferdinand, protectorul popilor, ofițerilor și bancherilor și căpetenia reacțiunii din mult încercata monarhie, s-a dus... Îi scot răspunzători de asasinarea lui pe slavi... Cel puțin așa vrea să încerce guvernul... Dar slavi nu sînt numai sîrbii, ci și croații, și cehii, și slovacii, și ucrainienii, și noi, polonezii... Numai sîrbii sînt liberi... Noi toți sîntem însă în gheara bătrînului. Ewunia se opri. Se uită pe fereastră, departe înspre munți și respiră adînc. Parcă nu mai avea aer. Ionică începu să înțeleagă frămîntarea ei. Și fără voie își aminti de baron, de o tunică albă și de Lîna-de-aur... Cîtă deosebire în judec[area] acel[ui]așI * lucru, gîndi el... Ewunia își reluase agitata plimbare.

Problema naționalităților din monarhie se pune acum mai violent ca niciodată și voi românii aveți multe de revendicat. Procesele curg... Viena nu stă cu mîinile în sîn... După procesul de la Cernăuți de anul trecut, din decembrie, împotriva celor 180 de ucrainieni, acuzați de înaltă trădare și înțelegere secretă cu Rusia, aflu acum că s-a pornit un nou proces de masă în Ucraina Subcarpatică... Austria aprinde focurile la toate granițele... Se-aproprie poate eliberarea... Oprindu-se brusc, luă în mîini pachetul pe care-l purtase la subțioară... Și mama nu vrea să plece, continuă ea... Pe mine — nimic nu mă mai reține aici... Ba dimpotrivă...

Cînd a ridicat privirea înspre Ionică, l-a văzut trist, trecînd printre degete boabele unui colier uitat pe masă :

— Doamne ! Cît pot să fiu de neomenoasă cu tine ! strigă Ewunia și, ducîndu-se la el, îi dădu mîinile amîndouă. Dar cred că ai înțeles că trăiesc într-o neîncetată încordare și în nesiguranță... Mai mult nu trebuie să-ți spun...

— Pot să-ți fiu de ajutor ? o întrebă Ionică strîngînd-o lîngă el.

— Tu, mie de ajutor ? Nu. Nu văd cum. Ba da, ia stai puțin, făcu ea... Ai avea curajul să iei la tine un lucru primejdios ?

* În textul de bază : „în judecăți, același".

— De al tău ?

— De al nostru... și din ochi îi arătă pachetul de pe masă, cu care venise. Înțelegi de ce aș vrea să fiu acum mai iute acasă, la Lemberg ? Poate, cine știe, datorită manifestelor astea, am avea libertatea fără război !... În ele stă o voință nouă a mii de oameni, poate viața lor... Revoluția ! Mă înțelegi ? Eu sînt bănuită... Mi-e frică de unul din portari, parcă l-am mai întîlnit undeva... La tine pachetul ar fi în siguranță. Numai cîteva zile. Mi l-ai da la plecare... Vrei ?

— Mă mai întrebi ? răspunse Ionică, strîngînd-o cu putere. Ewunia era fericită. Închise ochii, își lăsă capul pe spate și zîmbi. Se dăruia cu totul îmbrățișărilor lui. Îmbinarea dragostei cu idei generoase, cu jertfă pentru ele îi dădu lui Ionică o aprindere pe care nu o mai cunoscuse niciodată. Toate dorințele și bucuriile lui se uniră în clipa aceasta. Simțea, așa cum dorea de mult, o răspundere la care să fie chemat. Și într-o clipă își aduse aminte de alt manifest pe care îl luase din desaga lui Manea Strapalea. Dar acela atunci era o hîrtie moartă. O împăturise și o păstrase numai ca pe un document fără putere în el. Războiul balcanic trecuse. Pacea îl curmase. Nimic nu mai sta ca putere înaintea manifestului. Acum însă, fiecare literă din pachetul acesta era vie. Ele aveau să schimbe soarta oamenilor, să-i scape de la moarte. Puterea lor le sta înainte și el era chemat să le adăpostească. Prima lui faptă conspirativă îl încîntă. Și nu mai simțea nici o mîhnire că Ewunia își împărțea dragostea cu pasiunea ei politică. Candoarea tînărului îl arunca în construcții extravagante.

O alintă pe față cu vorba și cu ușoara mîngîiere pe față cînd auziră zgomot la ușă. Peste cîteva clipe intră doamna Honorina.

— V-ați întors, copii ? făcu ea. Atît de iute ? și se roti sprintenă prin încăpere. Risipea în jur un miros puternic, enervant, pătrunzător de parfum. Ciripea tinerește și avea poftă de glumă. Era izbitor contrastul între gravitatea senină, conștientă a Ewuniei și inconștiența afectată de femeiușcă răzgîiată, care n-o mai prindea, a doamnei Honorina.

În cele din urmă, ea văzu coșulețul cu poame și flori.

— *Oh, quelle merveille !* * De unde-l ai, Ewunia ?

* O, ce minune ! *(fr.)*

— E un dar al lui Jeanot.

— *Mes félicitations, jeune homme. Vous avez du goût !** făcu ea, întorcîndu-se înspre Ionică. Apoi continuă, transportată :

— *C'est tendre, c'est délicat ! C'est comme dans* Green *de Verlaine !... Voiçi des fruits, des fleurs...* **

— Las' că asta i-am spus-o şi eu, *maman !* zise Ewunia cu o ironie amară, al cărei înţeles numai Ionică l-a putut prinde. El zîmbi şi se înclină adînc în faţa doamnei Honorina.

— *Oh ! Que c'est beau, Verlaine, mes enfants !*** ciripi aceasta încă o dată, în extaz, dîndu-i mîna să i-o sărute. Cînd a vrut să plece, Ewunia i-a amintit cu o vorbă lămurită şi rară tînărului :

— Nu-ţi uita cărţile, Jeanot ! şi-i întinse pachetul. Ionică îl strînse cu bucurie şi ieşi.

Aci, Ion Sîntu îşi scrie jurnalul.

29 iulie 1914. Tarasp. Încep de la fila a 4-a. N-am chef să-mi transcriu impresiile de la Viena cu *a IX-a.* Poate mai tîrziu. Cîte s-au întîmplat în ultimele zile ! Alaltăieri a fost Ewunia la D... Ieri a declarat Austro-Ungaria război Serbiei. (Să fi văzut ce era în holul hotelului ! Toată lumea sta strînsă în faţa telegramelor afişate pe obişnuitul tablou de excursii şi previziuni meteorologice. Erau telegrame în toate limbile, de la toate agenţiile. Toţi citeau şi se uitau întrebător în jur. Un chinez a rămas cu ochii la mine. Colonelul Favart la Ewunia. Era surprins, cu sprîncenele întrebătoare, urcate pînă-n păr, dar tot şi-a făcut mustaţa...) Azi a plecat Ewunia... Am condus-o de dimineaţă la 6 la landou. I-am dat pachetul, firește ! Se certa cu doamna Honorina, care nu pricepe niciodată nimic din lucrurile mai complicate. E ca mama ! Bătrîna doamnă nu vrea să plece, spunînd că nu are nici soţ, nici fiu mobilizabil. Şi mama îi dădea dreptate. Niciodată nu m-am despărţit atît de greu de o fiinţă ca de Ewunia. Cred că şi ei i-a părut rău... Am iubit-o totuşi mai mult pe Zoica. Aşa să fie ? Pentru Ewunia am avut

---

* Felicitările mele, tinere. Ai gust ! *(fr.).*

** E gingaş, e delicat ! E ca în *Green* de Verlaine !...

*** O, ce frumos este Verlaine, copii ! *(fr.).*

şi am altceva. Şi dragoste, dar şi multă admiraţie şi recunoştinţă. M-a învăţat atîtea lucruri. Şi manuscrisele traducerilor ei din Gorki mi le-a lăsat. De cînd a plecat, nu mai îmi găsesc rostul. E un gol în jurul meu. La masă neamţul a făcut o glumă stupidă pe socoteala mea şi a Ewuniei. L-am privit crunt. Soţia lui i-a dat cu cotul şi aşa a tăcut. Seara, cînd am traversat parcul, mama mi-a spus : „Îmi pare rău de doamna Honorina ; era o prietenă bună. Dar bine că a plecat nebuna aia, că te făcuseşi de rîs cu ea. Doamne, ce oameni !" Stau şi mă gîndesc şi cred că Ewunia a avut dreptate cu portarul. S-a frînt pînă la pămînt la plecarea lor, la bacşiş. A rămas apoi în mijlocul şoselei şi-a notat ceva într-un carneţel. Are cap de spion. Cînd am trecut la cină, s-a uitat lung şi la mine. Îmi place să cred că n-are nici o bănuială.

30 iulie. Tarasp. M-am reîntors cu patimă la *Război şi pace.* Am citit toată noaptea. Am recitit. De unde vine impresia asta uluitoare de viaţă ? Camera mea e plină de personajele din romanul lui Tolstoi. Trăiesc cu ele. Şi asta prin minunea celui mai simplu şi transparent dintre stiluri. O iubesc pe Natalşa şi m-am împrietenit cu prinţul Andrei. Dar mai presus de toţi mă simt legat de Pierre Bezuhov. Problemele lui sînt şi problemele mele. (Mi-e ruşine s-o scriu, dar sînt mîndru că o aflu.) Ele sînt, firească, şi problemele lui Lev Tolstoi. Jurnalul din tinereţe al autorului seamănă leit cu jurnalul lui Pierre Bezuhov. Eu nu seamăn cu ei decît la cusururi. În cunoaşterea lor abia acum mă cercetez. Înflăcărarea care mă cuprinde cîteodată e şi bună, e şi rea, dar ea nu trebuie să-mi ascundă viaţa. Şi apoi pornirea mea de a tăgădui complet astăzi (cînd sînt cuprins de un mare entuziasm) înclinarea mea de ieri, iar nu e bună. Nu pot să-l mai văd pe Nietzsche şi nici s-aud de *Naşterea tragediei...* L-am şi băgat la fundul cufărului. Pînă unde am să merg aşa ? Am să-mi schimb mereu părerile, sau voi trece numai prin astea pînă ce mă voi găsi pe mine însumi ? Am să-l întîlnesc şi eu pe Platon Carataev al meu, sau l-am şi întîlnit risipit în mai mulţi ? Şi dacă l-am întîlnit, de ce nu m-a limpezit ? De bună seamă n-am stofa lui Pierre Bezuhov, sau poate n-am experienţa lui ! Mă întreb de ce nu mi-a vorbit niciodată profesorul Ciuboţel de *Război şi pace.* Nu se poate să nu-l cunoască. O fi crezut poate că nu face de mine.

31 iulie. Tarasp. Au început ostilitățile. Austriecii bombardează Belgradul. Ce-o fi la Viena ? Or mai fi concerte ? (Ewunia nu mi-a telegrafiat, și doar îmi făgăduise.) Aci e frămîntare. Oamenii așteaptă. Mulți sînt pe picior de plecare. La masa noastră toți tac. Nu se discută decît rar, și numai despre vreme. Simt toți că, dacă ar vorbi, s-ar încăiera. Și ce oameni pașnici erau ! Antipatici, dar pașnici ! ...Eu continuu cu lecturile din Tolstoi. Mă lupt cu probleme despre valoarea practică a literaturii. Abia acum parcă o întrevăd. Valoarea efectivă, umană, contribuția la viață a scrisului în general. De mult îmi pun întrebarea aceasta. Între știință și artă, am ajuns să cred că cea dintîi are o valoare mai mare. Răspunde unei necesități, preschimbă și îmbunătățește viața. Ce valoare au lecturile mamei, de pildă ? De cînd mă știu, o știu cu cartea în mînă. Munții de cărți (poate or fi și bune printre ele) de la noi din pod cu ce au schimbat-o pe mama ? Cu nimic, nici în înțelegerea vieții, nici în cunoașterea oamenilor... Și mai sînt și alte categorii de literaturizanți care se omoară pentru un cuvînt sau pentru o rimă. Ce folos aduc lor sau altora... Desigur că în contribuția literaturii la viață e și o problemă a scrisului, dar e și una a lectorului. Trebuie să înveți să citești, după cum trebuie să înveți să asculți la teatru. Și indeletnicirea asta de lector eu abia acum încep să o prind. Încep să văd tumultuos viața în carte și mai ales contribuțiile cărții la viață acum de cînd îl citesc pe Tolstoi. De cum am să mă întorc acasă, am să citesc pe toți scriitorii ruși pe care am să-i găsesc traduși. Am mai întîlnit numai la Shakespeare impresia asta puternică de creație desăvîrșită, adică lîngă viața adevărată încă o viață, tot atît de autentică în toate dimensiunile ei, tot atît de vie, dar care, spre deosebire de confuzia și nebulosul vieții adevărate, aduce un mesaj. Asta e adevărata literatură : pornește de la viață și se reîntoarce la ea îmbogățită, înfrumusețată. Cum să facem însă ca mulți să înțeleagă și să se bucure de lucrul acesta ? Cîți nu vor rămîne pe drum agățați de nesfîrșitele producții mediocre ? Sau cîți nu vor părăsi lectura mare și adevărată, cu vremea ? Unul din ăștia mi se pare că va fi Tașcă Simion. Mi-a scris azi o scrisoare lungă, prin care îmi spune că să-mi fie rușine de hotelul în care stau și de lumea în care mă învîrtesc. Pretinde că un adevărat intelectual stă în spatele Gării de Nord și vara și-o pe-

trece în Cișmigiu, că suferă și mănîncă pe cartelă... Pe mine și pe Ewunia ne face impostori ! (I-am scris, firește, și despre farmecul cunoștinței mele celei noi și despre orientarea ei politică, adăugînd că și eu mă simt atras într-acolo.) Eu știu însă ce l-a supărat : divorțul meu de Nietzsche, despre care iarăși i-am scris. *Război și pace* mi-a răspuns că e o peltea pe care n-a putut-o sfîrși niciodată... Sau nu mai e cum îl credeam, sau e de rea-credință Tașcă Simion...

1 august 1914. În același loc. N-am să uit niciodată ziua de astăzi. Citeam lîngă micul chioșc meteorologic din parc, firește tot *Război și pace*, cînd fetița spealbă, cu tulpanul roșu și vițioane de păr ca surcelele de brad și-a sunat saboții pe lîngă mine, zvîrlindu-mi dintr-o goană înnebunită înspre hotel :

— *La guerre, monsieur, la guerre !...* *

Mi-am luat cartea la subsuoară și-am alergat după ea. În holul hotelului mișuna lumea, înghesuindu-se la același tablou, însă cu alte telegrame, care anunțau de data asta că Germania a declarat război Rusiei...

— Așadar vom avea un război germano-rus, spuse lîngă mine calm, pe englezește, destul de tare, un olandez enorm (vecinul meu de cameră) cu o barbă aurie împlîntată parcă într-un cantalup.

— Vă înșelați, domnule ! îi răspunse în franțuzește o doamnă de o mare finețe, mai în vîrstă, jucînd cu mîna frîntă lornieta de sidef. Vom avea un război mondial ! și se depărtă...

— Asta e rusoaică, îl liniști un italian pe olandez. O știu de la St. Moritz ! Bate toate drumurile Europei, numai la ea acasă nu stă... Mi se pare că e prințesă și bogată.

— Îi dă mîna, că oriunde ar fi, n-are să întîlnească niciodată războiul, asta-i sigur, răspunse celălalt.

Trebuie să mărturisesc că, întrucît mă privește, nu am încă o imagine clară a războiului. Instinctiv îl simt ca pe o urgie năprasnică și nu l-aș dori niciodată. Totuși anumite tablouri îmi răsar în minte, anumite marșuri în urechi și anumite îndemnuri mă cuprind. Sînt ale mele ? Nu cred și îmi pare bine. Alții le-au pus în mine. Întreaga noastră educație e falsă. Din entuziaști mediocri în clipele de încercare, nu cred să dea vreodată eroi. De ce tata,

* Războiul, domnule, războiul ! *(fr.)*

de pildă, care e atît de bun, atît de uman, atît de convins de ajutorul pe care știința trebuie să-l aducă omenirii, m-a învățat numele generalilor englezi în războiul anglo-bur și numele cuirasatelor de la Port-Arthur în timpul războiului ruso-japonez ? Altceva nu găsea să mă învețe ? (Să fi avut și el nevoie de senzațional ?) De ce, mai tîrziu mi-a vorbit cu atît entuziasm de Napoleon, de Austerlitz, de Lodi, de Wagram și de ce mi-a cumpărat și albumul cu toate reproducerile după tablourile lui Horace Vernet, Gros și Pfilippoteaux ? (Din monotonia și liniștea spitalului și a laboratorului, în epoca lungii păci europene de după '70, să fi avut și el nevoia de o evadare romantică ?) De ce din anii primei mele copilării *Fräulein* mi-a vorbit de Barbarosa și nu de Gottfried din Strasburg ? De ce mi-a preamărit războiul de treizeci de ani fără să pomenească de Simplicissimus ? Și mai ales de ce mi-a repetat neîncetat, cu toate prilejurile, „bărbații iubesc războiul", că am ajuns să o cred și eu ? Astea, din copilărie, m-au falsificat. Rar am simțit mai multă plăcere ca la jocul cu șeaua de la Bobești, înainte de a mă trînti Sultan. Cu o neînchipuită putere de imaginație priveam după mine nesfîrșitele batalioane pe care le trimiteam la moarte... Cu explozia bombelor văzută în tablouri și bubuiturile tunurilor auzite la 10 mai, îmi reconstituiam zgomotul războiului. Imaginile le aveam de-a gata făcute de fel de fel de picturi și, cu astea toate, simțeam nespusă plăcere să comand și să trimit la moarte... Viața adevărată era ruptă de scenele războinice și mărturisesc că un război de ăsta de carton văd poate și astăzi... Singurul care m-a trezit a fost tot Tolstoi în povestirile de la Sevastopol... Acolo războiul e văzut în ororile lui. În tragedie, mai tîrziu, în *Război și pace*.

Oricum ar fi, războiul e marea mea preocupare de azi. Pe mama am găsit-o mult mai calmă și de loc preocupată. Nu vrea să-și ciuntească epoca de cură nici măcar cu o zi. Se simte bine aci și crede — din cîte i-a spus portarul galonat, cu care s-a împrietenit și nu știu de ce ? — că noi n-o să fim amestecați în război. În curtea hotelului am văzut scene ciudate. Landourile erau insuficiente pentru rușii și nemții care plecau. Era greu să se împartă landourile, puține de altfel, între călători care nu voiau să stea unii lîngă ceilalți. Plecau trăsuri de cinci persoane cu unul sau doi călători, pentru că un rus

nu s-ar fi urcat pentru nimic în lume lîngă un neamț. Cînd porneau landourile din fața scării începeau toți să cînte marșuri războinice, pe limba lor, să ridice brațele și să dea din picioare. Îi apuca un fel de deșucheare frenetică pe toți domnii gravi, bine crescuți, solemni pînă în ajun. Războiul adusese un fel de nebunie. Schwefelbretzel n-a putut să plece, cu toate diligențele lui. Un rus colosal, industriaș mi se pare, cu care neamțul discutase multe afaceri, singur în landou, i-a dat în ultimul moment cu piciorul în geamantan rostogolindu-l pe șosea. Doamna Ernestina, rănită de geamantan la degetele de la picioare, a început să plîngă și Schwefelbretzel a rămas de căruță amenințînd cu pumnii, declarînd că Elveția îl împiedică să-și facă datoria către patrie...

2 august 1914, în același loc. S-a creat o situație imposibilă... Prin toate colțurile numai certuri și violente amenințări : călătorii între ei, sau călătorii cu administrația... ...La noi la masă e un chin. Schwefelbretzel e cel care a început. Înjură tot timpul hotelul, Elveția și pe elvețieni : popor de chelneri, zice el. Cînd nu înjură, mormăie marșuri, dă din coate și-și hîrșîiește tălpile, sub masă, de parchet. (Occidentalii, cînd vor să fie mîrlani, nimeni nu-i întrece.) Colonelul s-a tras mai înspre mine de lîngă neamț, iar Godby i-a spus de două ori pînă acum „Te poftim să fii liniștit, că noi n-am intrat încă în război !" După masă englezul nu mai bea bere cu el. Din cauza traficului de ieri de nemți și de ruși, caii întreprinderii s-au istovit și astăzi s-a suspendat orice legătură cu stațiile de cale ferată în toate direcțiile.

3 august 1914, în același loc. Azi, pe la 11, nici n-apucasem bine să mă spăl și a început să geamă hotelul. Erau bocete în toate culoarele și tropăieli pe scări. Cînd, curios, am scos capul pe coridor, olandezul, vecinul meu, în halat, a apărut și el întrebător, luînd de lîngă ușa lui o uriașă pereche de ghete ascuțite, curate și strălucitoare, oglindă... A suflat în ele să le încerce cu aburul și m-a întrebat apoi tacticos pe englezește :

— Ce-o fi însemnînd toate astea ? Eu am dat din umeri nedumerit. Atunci a trecut Albertina, madama de la etajul nostru, cu ochii roșii de plîns, ducînd, spălată și călcată fulg, o rochie de vară pentru doamna de la 507 și ne-a strigat înăbușit :

— *L'Allemagne a déclaré la guerre à la France !* *

— Tot ăi mari între ei ! îmi spuse olandezul. Să vezi că noi o să rămînem neutri ! Și cu oarecare grabă, ca un cuc dintr-o pendulă după ce a spus cît e ceasul, s-a tras la el în odaie și a trîntit ușa.

În învălmășeala cumplită de la masa noastră, ultimul prînz cu reprezentanții puterilor beligerante a fost memorabil. Arogant și necuviincios, Schwefelbretzel a început să cînte :

„Da kommen die Franzosen.
Mit den roten Hosen !" **

privind înspre colonel :

A băut mult, de bucurie că pleacă. (Și-a asigurat cu bacșișuri landoul pentru Ernestina și pentru el.) A fost vesel și a declarat de mai multe ori :

— După războiul ăsta și chinezii au să doarmă în paturi și au să mănînce la mese fabricate de mine la Aschaffenburg ! Și a privit cu înțeles înspre Godby. (Vechea rivalitate politică și problema economică erau văzute de un supus al lui Wilhelm al II-lea.)

Apoi, înghițind încă un coniac și jucîndu-se cu furculița și cuțitul, așezîndu-le cînd pe vîrf, cînd pe coadă, a început să spună ca la rișcă :

— Metz-Sedan ! Metz-Sedan ! Metz-Sedan !

Godby a scos și el un mic steguleț *Union Jack* și l-a înfipt într-o chiflă în fața tacîmului. A încrucișat brațele și a așteptat...

După prînz, englezul a încercat să mijlocească un lucru aproape de neînchipuit, și totuși a izbutit. L-a convins pe Schwefelbretzel să-l ia și pe colonelul Favart în landoul lui pînă la gară. Măgulit (cînd i-a spus englezul că nemții sînt „*Kulturträger*" ***) Schwefelbretzel a primit, dar cu un rînjet curios, care mie cel puțin nu mi-a inspirat nici o încredere. La plecare, Schwefelbretzel s-a așezat cel dintîi în fundul landoului sub un munte de geamantane. Mama i-a dat un buchet de garoafe doamnei Ernestina. (Ce i-o fi venit ? Aproape că nu și-au vorbit cît au stat

---

* Germania a declarat război Franței ! *(fr.)*
** Iată vin francujii
Cu pantalonii roșii ! *(germ.)*
*** Propagatori ai culturii *(germ.)*.

aci ! Ce lucruri curioase sînt cîteodată în purtarea mamei !) Nemţoaica a fost emoţionată. El i-a strigat : *Schnell ! Schnell !** şi a bătut din picioare. Colonelul Favart a întîrziat. Îşi instalase şi el cele două geamantane, dar rămăsese în fundul holului să-şi ia ziua bună de la Albertina, care e tot pariziană ca şi el. Eu m-am dus să-l grăbesc. Dar colonelul e sentimental şi vorbă lungă. Cînd m-am întors la intrarea holului, landoul lui Schwefelbretzel pornise. Colonelul a început să alerge după el. Alerga greu, ţinîndu-se cu amîndouă mîinile dintr-o parte. Neamţul, cu capul întors, îl privea şi rînjea de după coşul trăsurii. Nu mă înşelasem asupra rînjetului său de la început. Nici cînd colonelul a ajuns să pună mîna pe aripa landoului, Schwefelbretzel n-a oprit. Într-un ultim efort deznădăjduit de a ajunge, colonelul s-a împiedicat de un bolovan şi s-a tăvălit prin pulberea cretoasă a şoselei. Frumoasele lui haine erau ca vai de ele.

Cînd s-a reîntors pe peronul din faţa intrării de unde am privit scena cu toţi[i], Albertina i-a ieşit înainte cu o perie. Iar dezgustătorul olandez a rostit mormăit, sugîndu-şi trabucul, lîngă mine :

— Au început ostilităţile franco-germane !

Pe colonel l-a dus la gară poştaşul cu gabrioleta lui. Şi aşa s-a sfîrşit episodul acesta al plecării marilor beligeranţi.

4 august. Tot Tarasp. Declaraţia de război a Angliei a produs mult mai puţină emoţie şi mişcare. Oamenii se aşteptau. Apoi şi englezii au plecat mult mai liniştiţi decît ceilalţi. Godby şi-a luat politicos rămas bun şi mi-a lăsat amintire steguleţul din chiflă. („Ca şi romanii, englezii pe unde trec lasă semnele lor", a comentat olandezul, care a trecut la masa noastră.) Ceea ce a înspăimîntat mai mult a fost vestea încălcării neutralităţii Belgiei de către germani. Olandezul meu, van Hülsenboeck, pare îngrijorat... De dimineaţă, cînd Albertina a intrat la mine să-mi deretice camera, mi-a făcut plăcere să stau de vorbă cu ea. E tot tristă ; îşi revine încet. Mi-a spus că are doi fraţi care trebuie să fi plecat. E de fel din Montrouge şi e fermecătoare şi veselă de obicei. Acum însă e îngîndurată. Ea e singura fiinţă de aci în care văd războiul răsfrînt în sinceră durere pentru ai ei, în grijă şi în groază, omeneşte, iar nu în socoteli ca la Schwefelbretzel şi van

** Iute ! Iute ! *(germ.)*.

Hülsenboeck, în îngîmfări patriotarde ca la Favart, sau ca la Godby în sigure gînduri imperialiste... Albertina e ca o pasăre căzută din cuib ; e înspăimîntată şi asta mă apropie de ea. Are ochi limpezi şi întrebători, aşteaptă să fie mîngîiată, consolată... Obrazul îi e ca o piersică şi are farmecul oamenilor simpli şi cinstiţi, care îţi cer din priviri să te porţi la fel cu ei. Nu ştiu de ce mi-o reaminteşte pe Paraschiva prin fondul ei de onestitate, de apropiere caldă, de care eu însumi am nevoie, dar, firește, cu ceva adaos, cu o atracţie puternică, cu o ispită trupească a celor douăzeci şi trei de ani ai ei...

5 august 1914. S-a golit aproape hotelul... De o săptămînă landourile risipiseră pe duşmanii strînşi odinioară la Tarasp, pe la diferite gări, în calea diferitelor rapide. Aci e liniște, soare, confort şi mă întîlnesc des cu surîsul Albertinei. Mă plimb singur prin pădure, peste tot pe unde am fost cu Ewunia. Ce curios ! Pe măsură ce trece timpul, despre Ewunia păstrez tot mai mult o amintire nu de fiinţă, ci de carte. Parcă aş fi citit o carte prin care m-am lepădat de altele şi în sfîrşit din duhul căreia am întrezărit şi o cale nouă. În jurul meu, natura e aceeaşi. Pajiştile elveţiene smălţuite de toate culorile florilor de cîmp, munţii, cerul atît de albastru şi cu nori albi, înalţi şi grei... Innul e neschimbat, limpede, rece, vijelios... Cînd îl privesc, îmi cîntă în urechi *Păstrăvul* lui Schubert, cu melodia lui uşoară, cu bucuria curată de om de la munte şi cu arpegiile care imită clipocitul apei... Îmi închipui şi aci războiul. Îmi închipui tăpşanele astea elveţiene arate de bombe, stîncile dezgolite, coperişurile înfundate, fîntînile şi pădurile rupte... Natura şi lucrurile se schimbă trecător sub furia războiului, dar nu sîngeră şi nu se distrug complet. Nu pier. Sînt mai puţin fragile decît omul. Numai el se macină şi se nimiceşte de războiul pe care singur îl face. Ce nebunie ! Tăcerea şi liniştea de aci au totuşi ceva ruşinos şi enervant. Aşa le simt. E o izolare, un indiferentism faţă de tot ce se întîmplă pe a cincea parte a globului care mă revoltă. Numai mama se simte bine. Între paharul ei de cură şi lecturi, nimic nu o interesează... Veştile de pe teatrele de război în ochii ei trec mult în urma celorlalte mărunţişuri ale vieţii. Mă gîndesc la Ewunia. Cît trebuie să se agite, cît trebuie să lupte, cu riscuri mari, acolo la ea aproape de clocotul războiului ! Îmi pare rău că nu sînt acolo, s-o ajut. Alber-

tina, după primele zile ale marii și dureroasei surprize, acum s-a liniștit. Un fel de fatalitate căreia i se supune și apoi siguranța de aici o fac să uite tragismul prin care a trecut și să privească lucrurile ca mama. Între ele două, neliniștea mea mă face să sufăr.

6 august. Nimic. Rușine și enervare.

7 august. Aceeași stare. Nu mai primesc scrisori din țară. Începem să fim oarecum izolați și de apus (se spune că numai pentru o bucată de vreme). Ne culegem informațiile despre război numai din ziarele elvețiene.

8 august. Hotelul e aproape gol. Dacă vom mai fi douăzeci, douăzeci și cinci de oameni. Ce-o fi făcînd Ewunia ?...

9 august. În sfîrșit, mama s-a hotărît : plecăm mîine spre țară. Rămîne să vedem cum...

10 august. I-am făcut Albertinei un cadou care a încîntat-o (de despărțire) : i-am dat un coșuleț de lucru în formă de căsuță elvețiană. Înăuntru i-am pus un pachet mare de șocolată „Lindt". Fără nici un fel de amintire literară și fără complicații, ca Ewunia, Albertina m-a sărutat și a plîns. Am simțit-o vibrînd ca în primele zile ale războiului și ne-am despărțit.

Nimeni nu se mai bate pe landouri. Administrația ni l-a dat pe cel mai frumos să ne ducă pînă la Landeck. De aici la Innsbruck, cu trenul. La Innsbruck ne-am potienit. Se simte că am intrat într-o țară care e în război. Se mobilizează al 17-lea corp de armată tirolez. Muntenii roșcovani, cu pipele lungi de porțelan, cu *edelweissuri* la bonetele țesite, cîntă ca pe drumul caprelor negre. Trenuri lungi ocupă gara întreagă. Vagoane de marfă cu oameni și cai. Lîngă mașină, vagoane de persoane pentru ofițeri. Sînt eleganți și corecți, ca la cafenelele de pe Ring. Pe vagoane, pe toate, scrie cu cretă *„Nach Paris"** și sînt desenate spînzurători de care stau atîrnați dușmani cu cioc, să se vadă că sînt francezi. (La cunoștința desenatorului, francezii sînt tot cei de la '70). Zgomot asurzitor și mișcare pretutindeni. Munții albi stau atîrnați deasupra orașului. Mama citește în sala de așteptare clasa I-a. Mă plimb pe peron. Mă privesc oglindit într-o fereastră mare. Am o înfățișare ciudată, cu pantalonii mei scurți, cu șapcă și ochelari negri și aparatul fotografic spînzurat pe după umăr. Se vede că și pe alții i-a făcut curioși înfă-

* La Paris ! *(germ.)*

ţişarea mea. Foarte politicos se apropie de mine un ofiţer şi mă pofteşte să-l urmez. Dau să mă întorc şi văd în spate doi soldaţi. Calmi şi siguri pe ei, mă întovărăşesc şi n-au de gînd să mă scape. Pentru a doua oară am senzaţia arestării. (Prima dată a fost la adunarea de la „Eforie.") Nu e plăcut. Te simţi deodată rupt de lumea întreagă. De data asta însă a început să se agite în mine neliniştea bănuielilor. (Aveam cîteva lucruri nelămurite şi suspendate parcă în conştiinţă : drumul la Davos, pachetul Ewuniei, portarul cu cap de spion şi alte suspiciuni, care erau desigur mai mari în mine despre mine, decît în alţii.) Într-o clipă, călcînd de-a lungul peronului ce nu se mai sfîrşea, îmi făcui toate socotelile şi-mi deschisei toate perspectivele. Mă şi vedeam trimis la Viena, cercetat, arestat... În sfîrşit ajunserăm într-un birou elegant, la comandantul gării : un maior grăsuţ de ţipa tunica pe el, bătînd de pulpa cu pantalonul întins şi negru, simpla sabie austriacă, cu dragonul de aur. Maiorul îmi spuse :

— *Sind sie ein Russe ! Ihre Papiere, bitte !** a fost prima întrebare severă, dar nu arogantă. Cînd a aflat care mi-e naţionalitatea, o bruscă îndulcire s-a produs. Totuşi mi-a declarat că, fiind starea de război şi avînd în vedere regiunea apropiată a forturilor dinspre Elveţia, prin care am trecut, va trebui neapărat, cu regret, să-mi developeze filmul din aparat şi orice alte bobine aş mai avea. Din fericire nu aveam decît pe cel din nedespărţitul meu „Kodak". Cu politeţe multă am fost poftit în camera obscură. Aici, un plutonier mustăcios şi încruntat privindu-mă ca pe un spion odios, mi-a smuls aparatul din mîini. Maiorul, care mă păzea, se aplecă peste umărul meu privind curios banda neagră şi umedă cum luneca sub razele roşietice. Fluiera uşor o arie din *Văduva veselă*, săvîrşindu-şi această gravă îndatorire de ostaş. Încetul cu încetul, dintr-un cenuşiu lăptos, pe bandă, începură să se contureze imaginile. De emoţie, maiorului îi rămase *Văduva veselă* în gît. El îşi întinse capul plecat mult înspre film, ca şi cum şi l-ar fi pus la tăiere. Poziţia forturilor era nelămurită. Erau în lung ? Erau în lat ? Maiorul îşi drese glasul, plutonierul mustăci şi mă strînseră şi mai mult între ei. Clipa era încordată cînd picăturile de soluţie care se prelingeau rozînd tot mai mult gelatina şi fixînd imaginea dădură la iveală silueta unei femei. Forturile se

* Sînteţi rus ? Vă rog actele dumneavoastră ! *(germ.)*

schimbaseră în Ewunia, pe care, în ziua despărţirii, o fotografiasem în toate colţurile familiare prieteniei noastre. O surpriză mai plăcută nici că-i puteam face ofiţerului care, se vedea, fusese răsfăţatul tuturor balurilor de la cazinourile militare şi fugea de complicaţiile neplăcute ale războiului şi ale spionajelor. Îndreptîndu-şi talia cambrată, el luă drepţi şi salută galant pe Ewunia multiplicată, rostind :

— *Wir Oesterreicher, wir wissen auch wie man sich in Salons benimmt, nicht nur die Franzosen !* *

Apoi deplînse faptul că filmul s-a stricat, trenul pentru Viena neputînd să-l aştepte să se usuce.

10 august 1914. Viena. Spre deosebire de ofiţerii galanţi de tipul celui întîlnit, care foiesc pe aici, populaţia capitalei s-a îndîrjit. Războiul îi exasperează pe austriecii mărunţi şi tihniţi. Răbufnelile lor sînt aspre, ca ale celor blajini şi absenţi din preocupări politice în general. Azi-dimineaţă, de pildă, Herr Egon Amadeus, portarul nostru de la hotel „Müller", un om gras, chel, paşnic, moliu, galonat ca un mareşal, şi el vorbindu-mi de presiunea austriacă asupra sîrbilor, mi-a spus cu o înfăţişare hidoasă, rea, pe care nu i-o văzusem niciodată :

— *Die Serben haben nichts zu frassen !* ** apoi a izbucnit într-un rîs trivial. Şi pretutindeni populaţia este la fel. Acum îmi dau seama că tunica albă, pătată de sînge de la Sarajevo, fotografiată şi expusă peste tot, şi-a făcut efectul. Comentată abil sau mai degrabă necomentată, lăsată să fie întîlnită în toate colţurile, în toate vitrinele, obsedantă, întovărăşită de recviemuri şi slujbe şi sunete de clopote, cu asistenţa bisericii catolice în Austria barocă şi credincioasă, întîlnită, multiplicată prin Viena antisemită, naţionalist-şovină şi antislavă, a ajuns o adevărată putere. Ea a coborît şi s-a prins temeinic în subconştientul lumii mărunte, sentimentale şi comode şi cu ajutorul sentimentalităţii acesteia populare înşelate, deviate, guvernul duce războiul comandat de la Berlin. Şi iarăşi mi-am adus aminte de Ewunia şi de spusele ei. Dar sînt şi violente protestări. Am văzut pe lîngă Wotivkirche manifestările socialiştilor împotriva războiului. Sînt oameni pe care tunica albă nu i-a îndîrjit, ba dimpotrivă

* Ştim şi noi, austriecii, cum trebuie să ne purtăm prin saloane, nu numai francezii ! *(germ.)*.

** Sîrbii nu mai au ce să crape ! *(germ.)*

sînt cei care văd limpede în ițele ce se trag de cei de sus pentru orbirea poporului. Au fost încăierări serioase, capete sparte și arestări.

Privind în jurul meu, toate lucrurile acestea mi se par. acum simple, evidente. Judecățile asupra lor se leagă în mintea mea aproape fără să vreau. Cercetîndu-mă mai îndeaproape, rămîn surprins de mine însumi. După cum știu sigur, falsele mele înclinări războinice de la început, năzuințele mele înspre un eroism caraghios nu erau ale mele, tot așa și acum simt că și curiozitatea, și aplicarea, și ușurința de a descifra intenția politică sînt un adaos prețios venit din afara firii și deprinderilor mele. Și căutînd cu de-amănuntul, mărturisesc înrîurirea hotărîtoare a Ewuniei. Cum s-a putut săvîrși lucrul acesta într-un răstimp atît de scurt ? Firește că au fost și prestigiul cunoștințelor, multilateralitatea și asocierea bogată, vioaie ale Ewuniei, sprinteneala, patosul, fanatismul ei, o priveliște nouă de viață într-o lume nouă, — dar a fost desigur și la mine o stare specială de receptivitate, pe care mi-o cunosc de altfel de multă vreme. Am clipe în viață în care nu numai că se mobilizează întreaga mea ființă pentru a primi o nouă cunoaștere, dar deodată cu aceasta se petrece în mine o adîncă organizare a lucrului celui nou. În felul acesta se dobîndesc valorile unei trăiri îndelungi. E ca o dăruire totală prin atenție încordată și o neîncetată vibrare a inteligenței, care transformă, pe loc aproape, noutatea în valori morale și sentimentale. În învățătură, la pregătirea examenelor, în luare de contact cu lumea prin literatură și artă, m-am întîlnit de multe ori cu starea aceasta și stăpînire de mine. Clipele acestea le-am trăit puternic și la întîlnirea cu Strapalea și manifestele lui și mai ales în scurta vizită de la profesorul Babeș... Mă observ și mă văd astfel clădindu-mă interior, transformîndu-mă... De bună seamă că tot acesta a fost și mecanismul care a prilejuit o atît de hotărîtoare înrîurire a Ewuniei asupra mea. Venise clipa, întreaga mea ființă era pregătită prin toate întîmplările înconjurătoare să înțeleg și să învăț importanța și neîncetata schimbare a fenomenului politic și să mă las atras de el.

Firește că nu puțin vor fi contribuit și lecturile mele din ultimul timp, Lev Tolstoi și *Război și pace* mai ales. Dincolo de creația literară, se găsește acolo un fel social

şi politic de a gîndi care a pătruns în mine. Şi am mai învăţat încă un lucru, tot de la Tolstoi : sinceritatea, în tot ce gîndeşti şi în tot ce scrii. Curajul nu mai cred că e o răbufnire a unei îndopări patriotarde, ci, în orice sens, felul de a acţiona şi a te rosti cu sinceritate...

Drumul de la Viena prin Austro-Ungaria turburată a fost lung şi greu.

14 august 1914. Azi, la 10, am trecut graniţa, la Predeal, întorcîndu-ne în ţară. Mi-a făcut mare bucurie grănicerul român !...

Aci se sfîrşesc notele lui Ion Sîntu.

III

Călătoria de nuntă, soţii Gădină au făcut-o în Orient. Au voiajat pînă în Egipt pe vasul comandat de Henri-Eugen Crihan. În răstimpul îndelungilor sale aventuri de dragoste (unite cîteodată şi cu altele mai prozaice, de contrabandă), faima comandorului crescuse. Un prestigiu de libertin îndrăzneţ, diabolic, mergea înaintea numelui său, dînd o ispită primejdioasă femeilor de toate vîrstele. De aceea, în eleganta sală de mîncare a pachebotului, îmbrăcată în mahon, cu acea mireasmă specială a vapoarelor, făcută din miros de lac, de ulei şi de briză marină, de unde prin ferestre linia orizontului creştea şi scădea în legănarea vasului, cînd, la masa prezidată de comandant, Zoica a primit locul de onoare, din dreapta, o mîndrie şi o bucurie au cuprins-o. Se simţea parcă trecînd cu paşi mărunţi, ea, căreia pînă de curînd rosturile celor mari îi fuseseră interzise, de-a lungul cronicii scandaloase, ca de-a lungul unei afundate şi totuşi fermecătoare prăpăstii. Cu o voluptate specială se dăruia politeţurilor corecte, dar chibzuite ale comandorului, lăsîndu-se învăluită de atenţiile care făceau o diferenţă atît de mare între ea şi soţul ei. Călătoria a fost o încîntare. Iniţieri în felurite probleme, de la cele marinăreşti pînă la ştiinţele secrete ale Orientului (discret înviorate cu povestiri despre practici erotice de tot felul) învăţate pe dinafară şi repetate fără emoţie de acest „corsar al inimilor", cum singur îi plăcea lui Henri-Eugen să se numească, îi dădeau o adevărată ameţeală Zoichii. De aceea, la întoarcere, pe Mediterana, într-o noapte cu lună plină

și fosforescențe ciudate pe crestele valurilor — cînd Gădină își găsise un loc la poker în fumoar, sus pe comanda bătută de briza sărată a largului — Zoica l-a lăsat pe comandant să-i strîngă cu putere sînii în mîinile lui mari și pricepute, să o sărute pe gură și i-a făgăduit, nevrînd să intre chiar în cabina lui, că-l va vizita la București, pe străduța tainică de lîngă Cișmigiu, unde în apartamentul molatic, mobilat oriental, se spunea că se petrec cele mai nesăbuite lucruri. Din experiența lui bogată, comandorul s-a mulțumit și cu atît. Știa sigur că Zoica are să vină și a venit într-adevăr. Așa că pe foarte curînd, ea a adus căsătoriei ei comode pe acest prim amant, bătrîn pentru ea, dar expert...

Ceea ce comandorul a putut dobîndi ușor de la Zoica a fost matur cumpănit de cunoașterea lui în ale vieții și de interesele pe care știa să și le urmărească. Prin familia Scafeș — pe unde se ducea — și prin Glück, el era de mult legat cu băieții. Ei îl vizitau cînd era în București, în afară de Ionică și Toderiță. Era însă o legătură cu totul secundară ce nu putea fi folosită în rosturi mai înalte, deși comandorul le dorea de mult. De aceea în epoca febrilă și mănoasă a neutralității României — care începuse curînd după legătura lui cu doamna Gădină — Henri-Eugen, simțind nevoia de a se lega temeinic, dacă nu chiar de un om al puterii, cel puțin de pe lîngă putere, prin dragostea încîntată a unei fetițe, el își deschisese drumul înspre Bazil Poroineanu, ajuns pe primul plan al îndeletnicirilor liberale de tot felul. Aproape nu era permis de export pentru nesfîrșitele trenuri de grîu, cu destinația Puterilor Centrale, care să nu treacă prin mîna celebrului comercialist. Între băncile liberale și guvern, el deținea un loc de unde putea să supravegheze economia țării și să-și mîngîie naționalismul arzător, care de la începutul războiului mondial, în vorbirea lui rece, logică și măsurată, a adaus și cîteva cuvinte calde. „Flăcăiașii noștri" pentru ostași și „frații noștri" pentru ardeleni — erau cele două mari noutăți sentimentale din cuvîntările sale de la tribuna Camerei și din rapoartele diferitelor consilii de administrație. Între oficiile de export de cereale și comisiile de armament, inima și punga lui Poroineanu oscilau, una golindu-se de sentimentalismul patriotard, cealaltă umplîndu-se cu devize. De la cinicii partidului liberal și ai puterii, pînă la mediocrii, laborioșii și numeroșii

membri ai familiei Brătianu, care stăpîneau țara cum voiau, de cînd Ferdinand I se urcase pe tron, Bazil Poroineanu circula prin uși deschise, dînd-o cu discreție, dar și conștiință de sine la o parte și pe cea din urmă, în spatele căreia, ca într-o Sfîntă a Sfintelor, medita Ionel Brătianu. Aci era puterea, necondiționata putere ce străbătea nu numai ca un îndemn și siguranță de nezdruncinat prin cetele liberale, dar ajungea chiar (necontrolată, necîntărită, necercetată de un dezinteres general politic și de o frică de răspundere) pînă la micul funcționar, sau negustor, sau meseriaș, pe care-l liniștea, nepunîndu-i nici mintea, nici cugetul la încercare. Și firește că lîngă izvorul puterii totul era îngăduit. De aceea pătrundeau pînă aci, sus, de multe ori cele mai neașteptate figuri, pentru desfătarea stăpînului. Scriitori și pictori, cărora li se dădea atît cît să nu-și uite lungul nasului, înveseleau sau predispuneau la o visare leneșă întotdeauna pe cel mai mare, cel mai abil și cel mai puternic dintre românii epocii de neutralitate. Împuterniciților cu treburi serioase, politice sau economice, printre care se număra și Poroineanu, li se îngăduia și li se însemna ca merite deosebite chiar, în devotamentele domestice față de marele șef, dacă din lumea largă pescuiau și aduceau figuri din acestea de scriitori, de pictori sau de artiști, sau de orice neam vor fi fost, numai împodobiți cu duh, cu patriotism și cu simțul măsurii. Și omul lui Poroineanu, [priceput] în acest singur soi de teatru la care Ionel Brătianu asista, a fost Henri-Eugen Crihan.

Dragostea sa pentru Zoica, fantezistul comandor și-a arătat-o prin poamele parfumate, păsările rare și maimuțele pe care i le aducea cu fiecare cursă a pachebotului. Ba de curînd, ca un suprem omagiu, îi dăruise împreună cu un *mistiti* și pe Crow. De vreo indiscreție a fostului său valet despre cunoscutele sale aventuri, Henri-Eugen nu se temea. Ba, dimpotrivă, el știa că orice poveste din trecut s-ar fi apucat s-o flecărească tîmpitul de negru avea s-o aprindă și mai mult și s-o înciudeze pe Zoica. În casa lui Gădină, noul sosit a fost însă și mai batjocorit decît pe vapor. Astfel, Fred, de cîte ori venea să-și vadă sora, făcînd aluzie la un negru — statuie ce stătea de zeci de ani la scara mare din casa Poroineanu, amintire din alte vremi, de cînd tatăl avocatului se înstărise — îi dădea un pumn în nas lui Crow și scanda :

„La noi e-un negru de carton cu-o tavă și-un fanal. La Zoica însă, e viu și natural !"

În grija lui Crow era să ude azaleele, să hrănească papagalii, canarii și colibrii, să plimbe maimuțele și cățeii și să deschidă la scară. În București, Zoica Gădină era singura femeie de lume care se putea lăuda cu o astfel de menajerie, ba și cu îngrijitorul ei în ton și culoare. Și pentru aceasta era deosebit de recunoscătoare lui Crihan. Față de Poroineanu, devotamentul comandorului se dovedise în covoare, arme orientale și vase de aramă cizelate. Iar celui mai mare și mai nou patron al său (în urma unei inițieri venită la timp din partea maestrului Bazil) el îi făgăduise — și a asigurat că din zelul său — pe curînd, manuscrise vechi, deosebit de însemnate pentru istoria neamului românesc, [ce] vor fi încredințate, ca respectuoase daruri, primului-ministru, mare colecționar. Crihan, comandor al Ordinului Sfîntului Mormînt, a cărui neobișnuită rozetă o purta cu ostentație la butonieră, se lăuda neîncetat cu marea prietenie a patriarhului din Ierusalim. În felul acesta, liniștea așteptarea manuscriselor, arătînd că multe arhive mănăstirești, pînă și cele sinaite, atonite și siriene, se răscoleau pentru el.

Noile sale relații, l-au scăpat în sfîrșit pe Crihan de cei mai nesuferiți și aprigi dușmani ai săi : de vameși. Îngăduite sau neîngăduite, toate cele pe care comandorul le aducea acum purtau împachetate (pînă să treacă la vamă) adresa primului-ministru. Și cu un fel de deferență magică, oamenii se țineau departe de ele. De altfel de mult, și acum mai mult ca oricînd, Constanța ajunsese pentru Crihan doar un punct de trecere. Ca orice călător el nu mai petrecea (și asta numai în port) decît cîteva minute între tren și vapor. Orașul nu-l mai interesa, nici lumea lui. Pentru el atmosfera asta provincială era depășită chiar în protipendadă : prefect, șef de garnizoană, amiral etc. Lumea intereslor și relațiilor sale era la București. Ceea ce însă nu-l împiedica să ia informații foarte precise despre cei pe care îi cunoscuse odinioară. Informatorul său devotat era Lache, cambuzierul. Lache știa cît e de mare popularitatea domnului deputat Predescu, fost director de gimnaziu ; Lache știa cît e de sever noul prefect și cît de afacerist noul primar ; Lache știa cu cine trăiește domnul general, după cum tot Lache știa că printre lucrătorii din port se duce o mi-

care în favoarea sindicatelor, ostilă războiului ce bîntuia în Apus, o mişcare de unire şi înţelegere muncitorească în frunte cu unul Strapalea. Şi Lache adăuga că Strapalea ăsta se aciuise şi locuia chiar la domnul doctor Sîntu, după cum iscoditorul cambuzier aflase că doamna Sîntu aproape părăsise casa, locuind mai mult la Bucureşti, şi stăruia să facă o legătură între aceste două informaţii. Lucrurile astea pe care Lache le aflase în răstimpul în care pachebotul stătuse la Constanţa, i le povestea comandorului sosit cu trenul de seară de la Bucureşti, cu cîteva clipe înainte de plecarea vaporului. În timp ce în cabină Crihan îşi îmbrăca uniforma, cambuzierul îi dădea raportul nu numai al cîştigurilor din contrabandă (două treimi comandorul şi una Lache), ci şi despre viaţa constănţeană. Din toate cele aflate nimic nu l-a interesat pe comandor în afară de informaţia despre doctorul Sîntu, „gazdă de agitator", îşi spuse de îndată. Tocmai îşi făcea cravata, la oglindă. Cînd a auzit, a rămas o clipă cu mîna întinsă şi cu nodul nelegat, s-a uitat pe geamul cabinei înspre oraşul cu luminile aprinse şi a controlat cronometrul din perete. Vaporul fluiera pentru prima oară. Apoi Crihan a luat banii, partea sa, pe care Lache îi pusese pe masă şi l-a concediat pe cambuzier.

Din nenorocire însă întîrzieri tot mai mari îl plictiseau pe comandor. Şi în călătoria asta fusese amînat cu manuscrisele comandate, ceea ce îi dăduse serioase îngrijorări. E adevărat că dobîndise — şi era un dar de preţ pentru primul-ministru — o gramatică turcească, în italieneşte, tipărită la Veneţia la 1702. Volumul era o minune. Compoziţia paginii de gardă, cernelurile (mai ales roşurile purpurii din titluri şi majuscule), legătura solidă în piele de viţel cu aurării neşterse pe colţuri şi cotor, toate alcătuiau un obiect rar şi frumos. Dar nu erau manuscrisele făgăduite. Şi comandorul simţea că trebuie să se ţină de cuvînt şi să lege bunăvoinţele celui de sus de toate cele care în nici un chip n-ar fi mai consimţit să le piardă. Mai ales că la întoarcerea din această ultimă călătorie fusese poftit la masa primului-ministru, ca o rară şi neobişnuită favoare.

În mijlocul Bucureştilor agitaţi şi turburaţi de goarnele automobilelor în toamna tîrzie a lui 1914, în casa celui mai mare dregător român se întreţinea, cu intenţie şi afectaţie, simplitatea solemnă a unei vieţi de conac.

Înainte de masă, prin colțuri cu conversații gospodărești asupra cărora Ionel Brătianu își apleca zîmbitor și enigmatic capul cărunt, înțelegînd sau neînțelegînd din cauza unei surzenii premature, doamnele rostogoleau gheme de lînă din cele patru andrele [cu care]* împleteau la ciorap. Din vorbirea aprinsă o singură artă părea că interesează : arhitectura. În majoritatea cazurilor, fără nici o pricepere, toată lumea vorbea de cupola bizantină negînd ca pe o nemaipomenită erezie goticul, pentru a fi pe placul gazdelor. Cula oltenească dădea extazuri și primul-ministru, el însuși, explica moale, cu grasierea lui lentă și specială, ideea de apărare împotriva dușmanilor, de păstrarea micilor comunități familiale, realizată de culele acestea minunate.

Comandorul asculta și regreta că nu i-a dat prin minte că arhitectura ar putea fi atît de prețuită de alesii comeseni. Ar fi găsit, de bună seamă, unde să citească înainte cîteva pagini despre arhitectură în general și ar fi luat și el parte la discuții. Un domn gras și chel din fața lui, al cărui nume și profesiune i-au scăpat, a împins conversația și mai departe, ducînd-o prin mănăstiri. A evocat mai ales Hurezul și s-a oprit cu amănunte și admirație la stilul brîncovenesc. Toată masa s-a entuziasmat. Fiecare spunea un cuvînt ca să-și însemne prezența în admirație. Erau numai superlative. Crihan, uitîndu-se discret în dreapta și în stînga, a găsit că e bine să se afirme și el cu ceva. De aceea spuse : „E măreț !"

— Ba tocmai că măreț nu e, îi răspunse puțin inconvenent domnul din față, e armonios !

Ionel Brătianu a zîmbit, ca și cum el însuși ar fi îngăduit stilului brîncovenesc să fie așa. Apoi, într-o scurtă tăcere ce s-a făcut, el s-a hotărît să-i dea o mînă de ajutor comandorului. Întorcînd privirea gălbuie și puțin somnoroasă spre el, zise :

— Se navi[ghează] mai greu pe Mediterana acum, nu-i așa, comandorule ?

Era și timpul. Crihan pîndea de mult ocazia să se afirme. Ar fi aruncat orice în conversație, numai să prindă și el cuvîntul, să atragă privirile spre el și să se răzbune mai ales de rușinea pe care i-o făcuse domnul gras cu stilul lui brîncovenesc. Întrebarea primului-ministru cu

* În textul de bază : „ce".

o nerostită, dar vădită intenție politică, dusă la mare și prin porturi, îi deschidea drumuri largi, gîndi comandorul.

— Controlul aliat e din ce în ce mai sever, excelență ! răspunse și i se păru că a trezit un interes în ascultătorul său. Să îndrăznească să deducă, în epoca asta de șerpuită politică a primului-ministru, înspre care putere înclină preferințele sale ? Ar fi fost prea mult, își zise. Crihan își dădea seama de lucrul acesta. Totuși conversația începută nu putea să-i scape din mînă. De aceea el adause de îndată, ca pe un pas mai departe : Dar în toate porturile Mediteranei răsăritene sînt mișcări și ele îngreunează traficul.

— Hm ! făcu primul-ministru și-și întoarse privirea de la el. Sau nu-l mai interesa, sau nu voia să o arate. Crihan avu o clipă de spaimă și deznădejde. Simțea cum îi fugea pămîntul de sub picioare. În locul manuscriselor întîrziate, gramatica turcească și informația despre porturile din Mediterana se dovedeau a fi neînsemnate, insuficiente. De aceea, făcînd un efort de închipuire, silind o prezență de spirit mai înceată să-i aducă rostirea de care avea nevoie, el o găsi în cele din urmă și aruncă febril, o completare.

— ...mișcări ce se simt chiar și în porturile noastre, la Constanța mai ales !

— A ? făcu primul-ministru, întorcîndu-se înspre el de data asta vădit interesat.

Ionel Brătianu, solicitat de afirmațiile unui om care avea netăgăduite relații cu viața porturilor, aștepta. În felul acesta știa că, prin legături întîmplătoare, își completează cu folos informațiile Siguranței. Îl privi stăruitor pe Crihan, cu cercetare, lăsînd distras să-i joace degetele îngrijite și moi pe fața de masă. Comandorul se simți angajat de pasul pe care-l făcuse. Nu mai putea să dea înapoi decît cu năruirea creditului său moral în fața primului-ministru. Și atunci ezită o clipă asupra acțiunii sale hotărîtoare. Simțea că singurul lucru decisiv, convingător, ar fi fost precizarea numelor. Și tocmai aci un rest de conștiință îl reținea. Ceea ce aflase de curînd de la Lache îi stătea pe buze. Numele lui Strapalea l-ar fi dat, firește, ușor. Ar fi fost prețios de bună seamă, dar era un nume oarecare, nerăsunător și greu ieșit din anonimat pentru alarmarea primului-ministru. Cu tot altfel ar fi stat lucrurile cu numele doctorului Sîntu. Acesta făcea

parte din burghezia ridicată a Constanței, era un nume de care se va fi auzit, desigur prețios în nelămurita afacere conspirativă. El ar fi impresionat. Numai prin el și de la el Crihan simți că poate dobîndi o prețuire, o consolidare. Numai cu denunțarea asta ar fi putut repara întîrzierea manuscriselor făgăduite. Și în frămîntarea comandorului în care singur se aruncase, primul-ministru aștepta aci, în capătul acesta al mesei, în scena încordată între el și comandor, cu Poroineanu în față, lăsînd pe ceilalți comeseni să urmeze convorbirile lor neinteresante și neglijente. Într-o clipă, Crihan dădu lupta în lumina conștiinței, făcînd bilanțul relațiilor sale cu Sîntu. Plecînd de la situațiile cele mai apropiate în timp, el evaluă de îndată cunoștința doctorului ca pe o legătură de mic folos și neeficace în interesele lui de acum. Doctorul Sîntu rămăsese tot mai mult înglodat în munca lui profesională și științifică, o figură ștearsă provincială, depărtată de viața societății înalte. Apoi privind mai în urmă, comandorul revăzu propria lui înfrîngere, ridicolă, de la regate, baia în uniformă, eroismul și cavalerismul lui luate în bătaie de joc de placida și neimportanta doamnă Amelica Sîntu. Și orgoliul său de mare cuceritor se simți din nou ca atunci, jignit. Apoi ceva și mai grav se adăugă în amintirea lui : unindu-se într-o morală și asistență burgheză, el îi văzu pe cei doi soți Sîntu ținîndu-i piept în fața lumii întregi și în cele din urmă el auzi iarăși lămurit pe doctorul Sîntu aruncîndu-i în față în timpul celei mai înflăcărate vorbiri ale sale acel : „Ca matadorii", care l-a paralizat din avînt și, jalnic, l-a făcut să tacă. Nici pînă acum comandorul nu aflase și își spunea că de bună seamă nu va afla niciodată de unde știa doctorul Sîntu vorba asta, acuzația morală gravă pentru el. De aceea doctorul Sîntu era și rămînea cel mai primejdios dușman al lui, știind lucrurile cele mai compromițătoare. Poveștile astea vechi, sub dorința arzătoare nu de a se apăra de întîmplări necunoscute de alții, dar de a nu pierde clipa cea mai însemnată a bunăvoinței ministeriale, căpătau viață nouă, stăruință, putere asupra lui. Iarăși neatinse, aievea, ele îl turburau, îl mîniau. Și din depărtările tinereții sale, o trăsătură, ce nu se mai ivise de mult, dar nu murise în el, de asemeni, reapăru : atitudinea ilogică, nebunia fantezistă deprinsă de la Papaliski, împărtită frățește cu Osvald. Resortului acesta stîrnit de toate urile

împotriva doctorului Sîntu nu i-au mai putut rezista cele cîteva opreliști slabe ale conștiinței. Proaspăt în îndrăzneală și calomnie, vioi ca la douăzeci de ani în curaj nesăbuit și despovărat de orice piedică morală, comandorul se pricepu să-și ticluiască informația.

— Se vorbește că-n fruntea mișcărilor stă un cunoscut agitator pacifist, Strapalea. În realitate însă...

— În realitate ?... făcu primul-ministru, ducîndu-și mîna la ureche pentru ca să audă mai bine.

— ..un om de vază în lumea constănțeană, un om de știință, e bănuit.

— Angajat ?

— Gazda lui Strapalea...

— Numele ?

— Doctorul Sîntu !

Primul-ministru își dădu capul pe spate și își fixă privirea într-un colț al încăperii. Vădit căuta să-și aducă aminte. Apoi întorcîndu-se spre stînga, îi spuse neturburat lui Poroineanu, care fusese atent la ultimele cuvinte ale comandorului :

— Ai auzit ? Cine e acest Sîntu ? Numele parcă mi-e cunoscut... De la dumneata îl știu, dacă nu mă înșel...

— Da. E un medic, un practician distins...

— Așa se zice, interveni comandorul, de data asta scurt și cu ură. Jocul în care intrase îl convinsese. Orice veche recunoștință pentru doctorul Sîntu nu mai lăsase nici urmă în el.

— Doctorul a fost simpatizant liberal pe vremuri, înainte de acordarea drepturilor politice dobrogenilor, continuă Poroineanu. Personal, contam pe el.

— Ei și ? făcu neobișnuit de prompt și de vioi primul-ministru.

— A refuzat să se înscrie la noi... Cred că nu e înscris nicăieri. La asta însă nu mă așteptam din partea lui.

— Notează în orice caz ! făcu șeful liberalilor.

— Într-adevăr, e un om ciudat, adause Poroineanu cu o intenție încă nelămurită. Gîndește încet și aparte, dar gîndește. Apoi deodată, luînd hotărîrea atitudinii celei mai potrivite : De cîte ori nu i-am spus, și poate asta l-o fi speriat, că la noi în partid nu se slujește decît o singură „leturghie", a șefului... Și după cîteva clipe, zise zîmbind cu discretă lingușeală : E o vorbă de-a mea !

— Vorbă bună ! îi răspunse graseind primul-ministru şi se ridică.

La plecare, Crihan abia a aşteptat să rămînă singur, să se bucure în toată liniştea de încrederea în care se afla. Avea un sentiment de libertate, de siguranţă şi de mîndrie. Lipsa lui de sensibilitate morală îi îngăduia aceasta. Şi se bucură nespus la gîndul ăsta de cîte femei va mai cunoaşte neturburat aci sau pe vapor şi de dispreţul pe care-l va putea arăta vameşilor.

De la reîntoarcerea lui Ionică Sîntu discuţii tot mai dese şi mai aprinse se iviseră între el şi Taşcă Simion. Noile cunoştinţe ale lui Ionică îl înfuriau pe Taşcă, scos din fire nu atît de contrazicerile întemeiate ale prietenului său, cît de o schimbare totală a acestuia, de o îndrăzneală şi o siguranţă pe care tînărul Sîntu le dobîndise. Şi au dus-o aşa pînă în toamna lui 1915, cînd multe şi importante evenimente s-au întîmplat pentru fiul doctorului.

De cînd se cunoscuseră, legătura dintre ei fusese o poruncitoare şi necontrazisă atitudine a lui Taşcă şi o supunere a celuilalt. De la început Ionică l-a admirat şi s-a simţit oarecum într-o stare de sfioşenie faţă de puterea, voinţa, cunoaşterea şi violenţa prietenului său. Nici o împotrivire nu i-a ridicat vreodată, ci, dimpotrivă, a arătat o ascultare sau un fel blînd de a împăca lucrurile şi a face prietenia să dăinuiască. Acum însă, în Ionică altfel se împletiseră lucrurile. Pentru unele judecăţi dispăruse cu totul nesiguranţa anilor nehotărîţi şi tocmai faţă de şovăiala lui de atunci prinsese trecerea şi prestigiul lui Simion, care simţea acum că-şi scapă prietenul printre degete. De partea lui, Ionică era în deplină limpezire şi voinţă a temperamentului său. Frumuseţea morală a unui fapt, curajos de a-l susţine, de a-l impune, frumuseţe a cărei simţire crescuse cu încetul şi cu anii în el, îl desăvîrşise. De aceea nu era de fel înclinat să mai asculte supus ca altădată. Personalitatea lui Ion Sîntu se definise. Şi firește că nu era clipă mai prielnică pentru cioenirea contrazicerilor dintre cele două firi, ca anii aceştia ai neutralităţii turburi, plini de tendinţe contrarii, care dădeau frîu liber şi scoteau la iveală toate formele curajului şi ale laşităţilor. În fiecare zi era prilej de conflicte

mai ales în lumea tînără a intelectualilor, care simţeau deopotrivă presiunea aliaţilor, corupţia Puterilor Centrale şi aveau sub ochi spectacolul lamentabil al marilor afaceri şi traficuri, în care numele cele mai onorabile, după o anumită măsură, erau amestecate.

Dintre manifestările artistice menite să poată înrîuri într-un fel sau în altul tînăra generaţie, teatrul ar fi putut juca un rol, dacă o conducere cu totul dezorientată, pornită numai pe succese de casă şi cîştig, abătută de la o intenţie unitară de pedagogie socială sau chiar estetică, n-ar fi alcătuit un repertoriu, oglindă cu totul fidelă, a dezorientării şi confuziei valorilor. Un *Hamlet*, un *Oedip-Rege* sau un *Doctorul fără voie* erau vădit puse ca o justificare culturală alături de *Cocuţa*, *Mătuşica* sau *Slutul*, într-un program împănat şi cu Caragiale, şi cu Alecsandri, dar şi cu *Lăcrămi luminoase*, o nemaipomenită ticăloşie dramatică. Guvernul liberal, cu „solide idei" în alte direcţii, lăsa teatrul şi, firește, pe cel naţional în primul rînd, să bîjbîie şi să încerce, să dea din toate cîte puţin : şi din clasici străini, şi din clasici români, şi din buna dramă românească modernă (*Bujoreştii* şi *Patima roşie*), dar şi din Bernstein şi din Wolff, şi să-şi ridice cortina, neinteresînd pe nimeni, într-o indiferenţă totală, în afară de zelul direcţiei şi al guvernului faţă de palat [şi de]* elucubraţii[le] dramatice ale reginei Maria. Dacă pica în repertoriul acesta şi cîte o piesă menită să stîrnească mişcare, luptă şi interes în jurul ei, aceasta se datora de bună seamă celor care trăiau în legături strînse şi cu teatrul de aiurea, a cărui actualitate o cunoşteau. Şi astfel s-a întîmplat ca şi după un îndemn mai vechi al Teatrului Naţional din Iaşi, dar şi din cunoaşterea din afară şi stăruinţa lui Paul Gusty, mare regizor şi bun cunoscător în ale teatrului, desigur, fără să se bănuiască politiceşte cît de matură era clipa în influenţarea tineretului pentru un asemenea spectacol, să se reprezinte *Azilul de noapte* al lui Maxim Gorki. Şi acesta a fost punctul de plecare al celei mai serioase dispute dintre Ion Sîntu şi Taşcă Simion.

După un spectacol de seară, cu surpriză mai mare pentru Taşcă, decît pentru Ionică, iniţiat în textul piesei din lecturile din Elveţia, spectacolul la care începuseră realmente contrazicerile fusese acum într-o minunată

* În textul de bază : „pe primele".

după-amiază de toamnă, la un matineu. Era o revedere de control pentru fiecare. Și deosebirile dintre ei se adînciseră și mai mult. Tașcă vorbea de „viermi" și de „puroi", care nu interesează, de lumea decăzută din *Azilul de noapte*. Sub o anumită linie de plutire în viață, susținea el, omul nu mai are nici o valoare, nici umană, nici socială. Dispare în viermuiala pămîntului. Nici o schelă morală nu-l mai ține, nu se mai poate integra nicăieri. Nici unul din curentele de idei politice sau sociale nu-l mai poate folosi. Deci piesa este inutilă și ca atare inexistentă. Pentru un om crescut în luminoasa disciplină mediteraneană, lucrarea este o aberație. Dovadă adevăratul titlu al piesei : *La fund* ; dovadă că n-a putut prinde în Europa decît în lumea germanică, și acolo în negura sufletului ei, care crește și alte valori, împotriva căreia în cele din urmă se ridicase Nietzsche. Și Tașcă, revenind prin ocolul acesta iarăși la tema și scriitorul preferințelor și doctrinei sale, încheia, aruncînd violent anatema asupra lui Gorki și *Azilului de noapte*, negăsind cîteva cuvinte de îngăduință decît pentru Luca, „apostolul unui umanitarism inteligibil", spunea el. Afirmația aceasta, pînă la care Ionică ascultase în tăcere, îl făcu să riposteze violent. El gîndise mai mult decît Tașcă asupra piesei și mai ales fusese inițiat în rosturile adevărat rusești ale țesăturii și în tendințele textului de Ewunia, buna cunoscătoare a lui Gorki. De aceea el se ridică împotriva interpretării lui Luca, rău înțeles ca apostol al binelui și al păcii. (De altminteri în același sens greșise și interpretarea rolului.) Luca era un hoinar și un șiret bătrîn, care nu vrea să liniștească pe toată lumea, ci încerca să se pună bine cu toată lumea. Străfulgerările adîncii umanități din *Azilul de noapte*, susținea Ionică Sîntu, se văd numai din zdrențele sufletelor celorlalți năpăstuiți de o nedreaptă orînduire. Trece cîte o rază prin sufletul lor, cum trece soarele printre norii sfîșiați în furtună...

Discuția se aprindea din ce în ce și cei doi prieteni ca de obicei, se îndreptară înspre „Terasă", înspre masa profesorului Iancu State Ciubotel. Ionică îl revăzuse cu plăcere. Îi povestise în amănunte călătoria lui lungă. Îi citise cîteva pagini din jurnal și mai ales îi vorbise cu admirație de Ewunia și de acțiunea ei revoluționară. Spre marea lui mirare însă, văzuse că profesorul se întunecase. Într-un tîrziu spusese :

— Unde dracu ai mai cules și pupăza asta !

Și cînd Ionică i-a povestit întîmplarea cu manuscrisele, Ciuboțel i-a explicat că unealtă poate să fi fost, dar nu mai mult. El n-avea încredere în acest soi de partizani și pe Ewunia o punea în aceeași cofă cu Tălășan și cu Jeanjacquet. „Greierii socialismului, băiete, numai greieri !" Cu groaza lui de teatru, de complicațiile garderobei, de interdicția de a fuma în timpul spectacolului și de lungimea antractelor, nu putuse fi convins de Ionică să vină cu ei. Citise însă textul traducerii *Azilului de noapte* și îi aștepta. Stătea cu picioarele lungi întinse sub masă, cu mîinile în buzunare, cu țigara lipită de colțul gurii, de-i îngălbenise și arsese mustățile și tăcea. Nici măcar nu se uita la Tălășan, care, în fața lui, după ce avusese o discuție, sta rușinat, răsucind o ceașcă groasă de șvarț pe farfurioară, negăsindu-i locul. O jenă supărătoare se îngroșa tot mai mult între cei doi oameni. Tălășan nu îndrăznea nici să vorbească, nici să plece. Era vădit intimidat de profesor, dar păstra în el cu îndărătnicie o părere a lui pe care o apărase pînă atunci. Foarte aproape de conducerea oficială a mișcărilor muncitorești și sindicale, cu care profesorul nu era de acord, Tălășan începuse pe nesimțite să lunece înspre partidele istorice și cetele lor, dînd drept justificare pretențiile noastre asupra Ardealului, susținute de aceste partide. Se reîntorcea de unde plecase, dar cu vorba asta mare în gură : Ardealul. De violența profesorului și de cuvîntul lui aspru și drept, lui Tălășan îi era groază. Avea, netăgăduit, și un mare respect pentru el. De aceea jumătatea de mărturisire pe care o făcuse, nu o îndrăznise fără oarecare pregătire. De cîtva timp, de cînd mai ales manifestațiile pe străzi împotriva Puterilor Centrale se țineau lanț, Tălășan începuse să arunce azi o vorbă, mîine alta, pentru a-și pregăti marea spovedanie. Profesorul însă nici nu a mai avut nevoie de mărturia finală. De mult înțelesese, dar nu lăsase să se vadă decît tăcuta lui scîrbă. Tălășan, care nu era isteț în a descifra nesubliniatele atitudini și care tot mai nădăjduia o înțelegere cu profesorul, a mers pînă la precizările cele din urmă. Și acestea s-au întîmplat acum, înainte de venirea băieților. Atunci profesorul a izbucnit. În gîfîituri și strigăte i-a zugrăvit trădarea lui, lipsa de încredere în dobîndirea dreptății pe altă cale decît a războiului. I-a reproșat lipsa de fermitate și de

caracter — la care de altfel Tălășan se aștepta — și a încheiat cu un lucru direct, personal și jignitor, care a creat (rănindu-l adînc pe Tălășan) situația, jena insuportabilă de acum. Profesorul l-a făcut prost, de trei ori. A strigat de trei ori că e prost ca o oaie, pentru că n-a simțit de mult că el, Ciuboțel, a înțeles din cuvinte răzlețe trădarea lui. Și față de această insultă directă și gravă, gazetarul cu răspunsurile și reacțiunile încete nu știa ce să facă. Aceasta era tăcerea penibilă și atmosfera încărcată în care Tașcă Simion și Ionică Sîntu s-au apropiat de masa profesorului.

Un amurg roșu de zi senină de toamnă, arunca de dincolo de parcul Oteteleșeanu flăcările purpurii în geamlîcul restaurantului de la „Terasă". Ferestrele deschise aeriseau întregul local, aducînd adierile blînde ale unei înserări călduțe. Lampadarele încovoiate aprindeau la intrare buchetele de lumini albicioase. Curtea dinspre Calea Victoriei era puternic luminată, iar pe la multe mese ședeau consumatorii îmbiați de vremea asta minunată.

Cînd cei doi băieți s-au apropiat de masa profesorului, acesta i-a primit cu o mormăială în care mai era mult necaz și amărăciune.

— Ei, v-ați bătut sau v-ați împăcat ? făcu profesorul strîngîndu-și picioarele.

— Nu ne putem înțelege, răspunse Ionică și se așează.

— Piesa asta e o monstruozitate, răbufni cu glasul puternic Simion.

— Nu mai spune ? ! îl îngînă profesorul. După violenta discuție cu Tălășan, care îl mîniase cu argumentul naționalist fără nici o altă judecată, Ciuboțel nu era dispus să primească ușor expunerea lui Tașcă Simion. Acesta, cunoscîndu-l bine, îl simți cît era de furtunos. De aceea, ca pe o împăcare, din care nici trufia lui să nu sufere, spuse :

— O singură figură îmi place : Luca.

Profesorul îl privi lung. După o scurtă pauză bătu cu pumnul în masă și rîse zgomotos. Apoi slobozi :

— Care va să zică Luca ! Atît înțelegeți voi din toată piesa ! Parcă v-ați vorbit (făcea aluzii la recenziile ziarelor, care tot pe Luca puneau accentul, prețuindu-l greșit ca pe un idealist). Apoi Luca ăsta — făcu profesorul întinzînd mîna înspre o cărțulie roșcată și citind — zice : „Omul trăiește în toate chipurile... După cum îi e inima,

așa trăiește... (Ciuboțel privi pe deasupra ochelarilor pe Tălășan, care nu-și mai găsea locul pe scaun.) Azi e bun, mîine e rău"... Ăsta e Luca și cum zice că trăiește omul, așa trăiește și el... azi e bun, mîine e rău... și așa trăiesc și alții... Și ăsta e apostolul blîndeții și al păcii ? Nimic nu pricepeți ! Păcat de voi !...

Taşcă Simion încercă să răspundă, dar în aceeași clipă o larmă de glasuri, ca mișcarea unei mulțimi, veni dinspre stradă. Cei de la masă își întrerupseră convorbirea. Oamenii din cafenea se ridicară și alergară la intrare. Chelnerii înșiși părăsiră serviciul. Era o ceată mare de manifestanți care veneau dinspre Universitate. Au intrat în curtea cafenelei, au apropiat cîteva mese improvizînd o tribună și cîțiva s-au suit și au început să vorbească. Cereau Ardealul, cereau intrarea neîntîrziată în război împotriva Puterilor Centrale. Între discursuri se cînta *La arme !* marșul lui Castaldi. Se făcuse atît de mare larmă, încît la masă nu se mai puteau înțelege. Atunci s-au ridicat cu toți[i] și s-au dus la ușa de la intrare, de unde au privit în curte. Rînd pe rînd, vorbitorii se urcau pe mese, vorbeau, gesticulau, amenințau și coborau. Cîțiva manifestanți siliră orchestra să cînte marșul cel nou. Pe stradă se oprise lumea. Clopotul din față, bătînd ora sus la *l'Indépendance*, îi aminti unui vorbitor, care tocmai urcase, de dorobanțul de bronz. Și cu mîna întinsă, noul venit n-a încetat să-l apostrofeze pe luptătorul încremenit deasupra Căii Victoriei, cerîndu-i pildă și dîndu-i îndemn. Discursul era ușurel, afînat și numai strigătele și gesturile violente îl justificau.

— Așa nene, ceartă-l, ceartă-l, nene, de ce stă acolo ! să coboare și să vină colea cu noi, să ceară și el Ardealul, făcu un glumeț de cafenea din spate. Profesorul mormăi supărat. Nu suporta nici falsul patriotism, dar nici zeflemeaua de bețiv fără răspundere, care se apropie de cele ce nu trebuiesc terfelite... Și Tălășan, privindu-l, iarăși se înșelă. În deosebirea nuanțelor nu fusese niciodată priceput.

E adevărat că un entuziasm colectiv se întindea și îi prindea pe cei de față. Taşcă Simion fu cuprins de îndată și coborî în mijlocul manifestanților. Ionică opunea o voință hotărîtă, un fel de cunoaștere nouă la toate astea, dar nu se putea împotrivi nici el să nu simtă la fundul sufletului ca o putere ce sta să izbucnească și să-l împingă

în rîndurile celorlalți. Poate pentru prima dată la o mare apăsare din afară, la o presiune violentă a mulțimii, el a încercat să reziste, dintr-o atitudine logică și obiectivă. O măsură interioară crescuse și se statornicise în el, ferindu-l de orice acțiune pripită. Cu totul altfel însă s-a întîmplat cu Tălășan. El a socotit că își făcuse îndeajuns datoria justificiindu-se profesorului. A crezut că aceștă e îndeajuns de pregătit și a bănuit, greșit, că și Ciuboțel, dacă s-a răzvrătit împotriva unei vorbe obraznice de betiv, și-a dezlegat îngăduințele. Ceea ce aștepta de mult în el, acum își găsise prilej. Îndurase greu, în lipsuri, anii lui de așa-zis socialism. Simțise că la conducerea oficială a mișcării, ca și în alte țări mai mari, într-un caz de război pentru „legitime revendicări", o atitudine protestatară împotriva neutralității nu va fi luată în nume de rău. Apoi presa anilor de neutralitate, presa cea mare a partidelor, își hrănea bine oamenii. De la grîu pînă la păduri, de la boi pînă la pește, de la textile pînă la principii, pînă la evocări, pînă la portrete de luptători naționaliști ardeleni mai ales, subiectele curgeau și o dată cu ele și cîștigurile. Tălășan își spunea că, după atîți ani uscați și încercați, lui, ca ardelean, nu i se va lua în nume de rău că cere Ardealul și că de la un socialism cuminte va trece la început înspre o stîngă liberală și apoi tot mai înspre mijloc. Că dacă se cerceta bine își spunea (și asta o făcea acum săltat și îndemnat de ritmul marșului înflăcărat, de mulțime, aprins de vorbitori), el vedea că în cele din urmă plecase de la conservatori și de dragul țăranilor din preajma lui '907, e adevărat, dar mai cu seamă din cauza prostiei și tiraniei lui Scafeș și din sclifoseala coanei Smărăndița. Toate astea se strînseră acum într-o clipă în el. Și în față îi stătea și ispita cea mare a unei vieți mai bune, seara de toamnă cu bogatele vitrine aprinse, dincolo de manifestanți, și mai la stînga pregătit pentru mese îmbelșugate „Continentalul", la care rîvnea să stea alături de colegii lui, nu cu mult mai pricopsiți și talentați decît el, de pe la foile liberale și conservatoare, fără să mai vorbim de cele vîndute nemților. Și din străfundul sufletului se bucura să și scape și să se răzbune pe Ciuboțel, care de ani de zile îl ținea sub spaimă, înjurătură și amenințare. Și apoi orice va face acum, gîndi iarăși Tălășan, are să i se ierte pentru că el era ardelean. Și împins de puterea tuturor gîndurilor astea, aruncă o privire, de data

asta puternică și îndrăzneață profesorului, ca și cum l-ar fi înfruntat, coborî scara, se amestecă în mulțime și ajunse pînă în față, lîngă tribună. Își șopti ceva la repezeală cu doi-trei manifestanți. Cîțiva aplaudară și apucîndu-l de coate și ajutîndu-l și strigînd „ura ! trăiască Ardealul !“ îl suiră pe mese.

Tălășan începu să vorbească. Ionică și-l aminti bine, cu ani în urmă, de la întrunirea de la „Eforie“. Nu mai vorbea ca atunci. Ceva jalnic intrase parcă în toată ființa și în glasul său. Puterea de caracterizare de odinioară nu o mai avea. Precizia și tăiosul portretelor pe care le făcea altădată, trecînd chiar înspre caricaturi mînioase, astăzi lipseau, pentru că astăzi cei înfierați atunci erau cei înspre care el se reîntorcea. Atunci, la „Eforie“ se simțea că Tălășan folosea materialul cel mai expresiv, luat mai ales dintr-o mare rezervă, folosea idei și posibilități ; astăzi deslușeai o sărăcie, o uscăciune în spatele vorbelor lui. Gîfîia, striga, se zbuciuma pe o pricină foarte subțire din care trăgea cu deznădejde [spre] * a scoate efecte. Frazele gazetelor, afirmațiile simple erau folosite cît mai des. Și Ionică, fără îndoială crescut cu prietenie și admirație pentru gazetar, acum, cînd din amintire îl măsura într-o dezastruoasă apropiere de el însuși, cumpănea liniștit și simțea falimentul moral și intelectual al lui Tălășan.

Cu o liniște și o supraveghere ce îi aduceau măsurate, sigure, judecățile din adîncul experienței și cunoașterii sale, tînărul Sîntu știa acum să-și formuleze obiectiv încheierile despre oameni și împrejurări. Și iarăși în fața oratoriei improvizate a gazetarului, el își lămuri încă o dată care sînt vorbirile făcute să lumineze și să miște cu adevărat masele de ascultători. De bună seamă că nici profesorul Ciuboțel, cu lungile lui paranteze pline de cunoștințe aduse să încarce, să impresioneze, dar nu să convingă, nu putea fi adevăratul vorbitor. Nici Ewunia, cu fraza alambicată, cu rămășițe de lecturi, cu smălțuiri și zvîcniri capricioase, nu putea să atragă și să rețină atenția celor mulți. (Nu o auzise niciodată vorbind în public, dar sigur că așa trebuie să fi fost.) Pe vorbitorii ascultați de curînd la întruniri, cîte un Delavrancea, cîte un Filipescu, de asemeni prețuirea lui Ionică îi înlătura cu grijă. Aduceau, unul prea mult gîndul avocatului, încălzit ce

* În textul de bază : „de“.

e drept de credință și dogoare patriotică, avînd însă întotdeauna ceva de dovedit și de cîștigat, iar celălalt vorba de club, de clan și violență, aprigă în luptă dar aspră, de boier învățat să comande. Singura frază făcută să miște și să poarte mulțimile a lui Strapalea era. Ea îi răsună în urechi. Neînvățată, scurtă, grea, ciocan — dar și cu o șuierătură vestitoare, primejdioasă pentru dușmani în ea, așa era. Se simțea mai ales în vorba lui Manea, ca și în a lui Ivan Maximovici, nu atît puterea clipei de rostire, cît ceea ce era, imens, în spatele fiecărui cuvînt. Se simțea experiența, suferința, revolta, curajul, dragostea sinceră pentru cei mulți și nestăvălita dorință de bine — și astea toate nu aveau cuprins și nu aveau sfîrșit. Măreția aceasta simplă, urcușul acesta încet dar sigur, stăpîn pe înălțimi, zguduia. De aci venea puterea vorbitorului. Întorcîndu-se iarăși la Tălășan, Ionică îl vedea zbătîndu-se. Era și mai obosit ca la început. Cu fiecare frază se prăbușea și cheltuia și ideea și simțămîntul. Se deslușea că făcea sforțări mari să mai găsească ceva, să completeze încă o frază, și încă una, și încă una ca să facă un discurs. Și nu numai judecata politică, dar aprecierea obiectivă a lui Ionică respingea discursul penibil al lui Tălășan.

Profesorul Ciuboțel nu s-a mulțumit însă cu atît. Mai violent și mai pornit decît elevul său, el a coborît scările și s-a amestecat în mulțime. S-a apropiat cu mîna pîlnie la ureche să audă mai bine. Și cînd Tălășan, la limita sforțărilor și invențiilor sale, nu a mai găsit decît invective, amenințări pentru toți cei care se împotriveau sau întîrziau războiul, profesorul, destul de aproape de improvizata tribună, și-a ridicat bastonul de corn, care nu-l părăsea niciodată, îndoit la un capăt, ca o cîrjă pastorală. Unealta a plutit cîteva clipe, amenințătoare deasupra mulțimii. Glasul lui Ciuboțel, pe o pauză, pe o încheietură dintre frazele chinuite ale gazetarului, s-a ridicat mînios :

— Cînd ai minți, ticălosule, atunci sau acum ?

Și bastonul, ca o cange, s-a întins înspre Tălășan și i s-a prins sub genunchiul stîng. Vorbitorul nu se aștepta să fie astfel înșfăcat. Cînd Ciuboțel a atras cu putere, Tălășan s-a prăbușit îngenuncheat, cu mîinile în sus, zbătîndu-se ca un înecat cu vorba rămasă în gît. A căzut în brațele manifestanților din jurul meselor, ca un simbol al găunoșeniei și inutilului. Pornirea mulțimii însă n-a înțeles la fel. E-a s-a ridicat împotriva profesorului, care se apăra

cu bastonul lui de corn. Lumea se înghemotocise în jurul lui şi pumnii şi înjurăturile începuseră să curgă. Atunci Ionică şi-a făcut loc prin mulţime cu coatele. A împins, s-a zbătut şi a ajuns lîngă profesor tocmai cînd acesta, nemaiputîndu-şi folosi bastonul (pe care îl pierduse de altfel), îşi ridicase umerii, îşi umflase pieptul, dăduse capul pe spate, primind palme. Sta neclintit, privind departe înainte şi se lăsa bătut şi insultat. Năduful nu-i mai îngăduia să vorbească. Iar în jurul său în mulţimea tot mai compactă se făcuseră ochiuri, ce se mişcau ca în apele adînci şi primejdioase. Glasuri şi huiduieli veneau din toate părţile.

— Mişelul ! Ticălosul ! Vîndut nemţilor !

Ionică a urlat la mulţime şi şi-a rupt hainele, a înghiontit, l-a luat în braţe pe profesor şi în cele din urmă a scăpat înspre un colţ al grădinii cu el, aproape tîrît de subsuoară. Din Tălăşan nu mai rămăsese nici urmă. Mulţimea se rărea, se destrăma încet, ca o ţesătură roasă de propria-i măcinare. Lîngă student a venit într-o goană Aurică, chelnerul, să-i dea o mînă de ajutor. Ciuboţel, redobîndindu-şi încet răsuflarea, înjura greu şi scuipa. Şi cînd Ionică a ridicat capul, căutînd în jurul său o halbă sau orice de băut, l-a văzut pe Taşcă Simion depărtîndu-se şoldiu, cu paşi grăbiţi înspre ieşire şi uitîndu-se cu grijă în urma lui, nu cumva să fi fost bănuit că-l cunoscuse sau că vorbise vreodată cu Iancu State Ciuboţel.

IV

Între măreţiile de miazăzi şi de răsărit ale Ţării Româneşti se petrecuseră anii copilăriei şi cei dintîi ai tinereţii lui Ion Sîntu. Cîmpia brăzdată încă de vîlcele, cu fire de apă, cu heleşteie şi pîlcuri de plopi, aşa cum o trimite Oltenia înspre Bucureşti ; apoi cîmpia topită în Bărăgan, fie ca o apă neagră, sau albă, sau verde, sau aurie după anotimp, fără praguri şi înălţimi, cu zare limpede ; apoi Dunărea, cu Borcea şi Iezerul şi apoi Marea — toate acestea alcătuiseră obişnuinţele lui Ionică. Ele îi slujiseră la descifrarea şi iubirea naturii. De aceea cînd a văzut spînzurînd un munte peste oraş, ca la Innsbruck, el a avut un sentiment curios de nelinişte, de supărătoare

zdruncinare a deprinderilor sale. Pe drumul de la București la Constanța știa stațiile pe de rost și așezările lor. Știa satele mușuroiate, sărace și rare, de-a lungul liniei ferate, cu atît mai sărace cu cît erau pe cuprinsurile unui mare moșier. Ținea minte că o dată călătorind cu tatăl său spre Constanța s-au întîlnit în compartiment cu un indian în vîrstă și două fiice ale sale. Se duceau să ia vaporul pentru Egipt. Și de la fereastra vagonului, una dintre fete — cu o față arămie, scrisă parcă de limpede ce era în alcătuirea ei, și cu semnul roșu al castelor aristocrate între sprîncene — a întins mîna, a arătat un sat zdrențuit, pierdut în mărăcinișuri și salcîmi * prăfuiți în marginea Sărulești-lor și a spus cu o bucurie de revedere :

— Ca la noi, în India.

Ionică știa ce însemnează India pentru cei mulți și săraci, sub pompa și aurul maharadjahilor și puterea vicerelui englez. Și atunci i s-a strîns inima de o neașteptată durere. Se simțea jignit în mîndria lui de român, de neașteptata apropiere și, mai ales, își reproșa lui însuși acum că nu se gîndise la așa ceva înainte... Cum nu se gîndise la mizeria asta de toate zilele a țăranilor ! Și din toate vedea și înțelegea că ochiul obișnuit nu mai știe și nu mai poate să vadă. Adormirea asta, își spunea el închegînd o judecată finală, de bună seamă, e răul cel mai mare de la noi. Oamenii adorm pe același lucru văzut-răzvăzut, auzit-răsauzit și nimic nu li se mai pare nici rău, nici monstruos.

Întreținînd imagini și depănînd gînduri, neliniștit de cîte se întîmplaseră și alte cîte erau pe cale să se rezolve, neliniștit mai ales de situația tatălui său în primăvara lui 1916, Ionică Sîntu călătorea înspre Constanța, regăsind cu bucurie locurile cunoscute. Se ducea să-l vadă pe tatăl său, pe care neînțelegeri grave cu Amelica îl făcuseră să vină tot mai rar prin București. Îi scrisese însă o scrisoare lungă fiului, al cărei ton melancolic îl îngrijorase pe Ionică. De aceea tînărul pe neașteptate o pornise la drum. Știa băiatul că de mai bine de un an doctorul Sîntu se lupta cu amărăciuni ce-i veneau din starea încordată a lucrurilor, pricinuită de război și din mișelii și urzeli politice. Știa că i se reproșase, întîi mai cu blîndete, apoi mai aspru și în sfîrșit cu amenințare, găzduirea lui Manea Strapalea, la care doctorul răspunsese cu dîrzenie și demnitate. Știa că în cele din urmă — mai ales după experiența

* In textul de bază : „salcîmuri".

tristă a campaniei din 1913 din Bulgaria, la care Matei Sîntu luase parte — curajosul luptător pentru pace, Manea, prinsese tot mai mare prietenie în inima doctorului. Sîntu nu era un luptător, dar iubea curajul și dreptatea, așa cum demult le iubise și la Ivan Maximovici. Și o simplă prietenie, stăruitoare ce e drept, ajunsese în ochii alarmatei burghezii constănțene și a autorităților locale un păcat de moarte. A trebuit ca doctorul Sîntu să se bucure de prestigiul pe care îl avea și mai cu seamă să aibă greutatea morală neștirbită, pentru ca să nu se îndrăznească și lucruri mai hotărîte împotriva lui. Din toamnă se adăugise însă încă o întîmplare, care, dacă nu răbufnea, mocnea totuși primejdios. Pe chestiunea aceasta doctorul fusese neîncetat ispitit, cercetat, cu delicatețe administrativă, ce e drept, la început. Dar se aștepta la mai mult. Fusese o chestiune care ajunsese la Parchet pentru care Sîntu dăduse declarație scrisă. Apoi o alta în care se vorbea și de Manea, căci era și în legătură cu el. Manea fusese de cîteva ori interogat, reținut și iarăși eliberat. Dar toată povestea asta lua proprții. Consulul german nu-l mai saluta pe Sîntu și-l pîndea să se plîngă la cea dintîi ocazie, oficial, guvernului de el. Cîțiva amici antantofili dimpotrivă îl lăudaseră, făcîndu-i neașteptate vizite, fără nici o noimă. Într-un cuvînt, liniștitul doctor Sîntu se vedea deodată aruncat pe plan de politică externă din pașnicele lui îndeletniciri. Și administrația polițienească și de siguranță nu se putea să nu aibă un ochi asupra lui. Povestea cea mai gravă însă, cu multe consecințe, era de pe la sfîrșitul verii din anul trecut, 1915. Ea se lega de atunci ca un vîrtej în jurul doctorului, dar bănuielile erau și mai vechi. Iată și personajele principale.

Trăia și muncea din greu, în port, o tătăroaică, ciolănoasă, lată în spate, o huidumă cu suflet de copil, pe numele ei Eminé. Fusese născută în tătărime, dincolo de cazărmi, pe malul mării, într-o cocioabă pe o prispă de lut. N-avea nici cîteva săptămîni cînd fusese lepădată, în scutece murdare, sub dana Lloyd-urilor, în port. Acolo o găsiseră hamalii. Cînd i-au desfăcut căpșorul și au văzut-o cu cheotorile ochilor trase, Mîrza, un tătar, deslușind că e din neamul lui, i-a pus numele Eminé și așa a rămas. Mîrza, neînsurat, a crescut-o într-un fund de vagon de marfă, fără roate, înfundat departe înspre bazinul de petrol. Acolo o viață întreagă Eminé a dormit pe paie, învă-

ţînd să facă o fiertură la un ceaun de tuci. După ce Mîrza a murit (ea să fi avut cincisprezece, şaisprezece ani) Eminé i-a luat locul în echipa de hamali. La început toată lumea a rîs de ea şi n-a vrut s-o primească. Dar ea s-a plîns armatorului. Şi cînd pentru prima dată a urcat puntea piezişă pe vapor, făcută dintr-o scîndură ce juca deasupra prăpastiei albastre de apă, cu un sac de cărbuni în spinare, înfoindu-şi şalvarii într-un vînt de toamnă, Memet, un turc bătrîn, ce descărca dinainte de '77 caicuri la Constanţa, s-a bătut pe amîndouă coapsele cu palmele, a scuipat de bucurie în mîini şi şi-a netezit barba, şi a slobozit cu o nestăpînită admiraţie :

— *Mascaralîc tacîm !**

Înjura, dar şi admira pe cea dintîi femeie hamal. Eminé a crescut şi a trăit singuratică, în fundul de vagon unde o lăsase Mîrza, lăţindu-se în umeri şi în şolduri, înnegrindu-se la faţă, tunzîndu-şi părul strîns sub o căciulă şi schimbînd şalvarii tinereţii, ultimul ei semn de feminitate orientală, cu pantaloni bărbăteşti de abă vînătă. Avea o voce groasă, fuma mult şi-i plăcea să stea la taifas în faţa unei filigene cu caimac gros. Nimeni în port, unde spurcăciunea era mare şi vorba slobodă, n-a îndrăznit vreodată să o bănuiască nici de vreo dragoste, nici de vreo spurcată împreunare. În lumea asta istovită şi murdară a hamalilor, neagră de cărbuni şi grea de păcatele tuturor viciilor, cărora nu li se opunea nimic, greoaie la gînd de oboseală şi de vitregia vieţii pe care i-o făceau armatorii, Eminé, în afară de podoaba minunată a dinţilor ei albi, îşi păstrase curăţia, frăgezimea şi nevinovăţia sufletului. Îi plăcea primăvara cînd isprăvea lucrul să urce dealul şi să se aciuiască lîngă geamia cea mare, mai în jos de Ovidiu, lîngă şcoala primară. Acolo stătea pe vine pe un prag de casă vecină, cu căciula dată pe ceafă, fumînd sau ronţăind seminţe, din care împărţea de multe ori fetiţelor de la şcoală, dar numai celor care nu se speriau de ea. Închidea ochii pe jumătate, ca sub o bătaie puternică de soare, zîmbea şi-şi umplea auzul de gălăgia fără rost a atîtor glasuri de copii. Şi Eminé era fericită ascultînd şi privind la copiii ăştia mulţi pe care îi iubea ca şi cum ar fi fost ai ei. Firește că nu ştia nici să scrie, nici să citească, dar avea o isteţime naturală şi o minte vie. De aceea, de cînd

* Spurcăciune ! *(turc.)*

Manea începuse printre muncitorii din port să înjghebe un fel de unire într-o viață sindicală care să le apere drepturile și prin care să se ducă o luptă împotriva războiului, Eminé își găsise încă o pasiune în afară de ieșirea fetițelor de la școală. De obicei se strîngeau la ea în vagon Manea și ceilalți, unde, după anotimp, Eminé aprindea mangalul într-un colț, fierbea cafeaua sau tăia harbujii. Manea ajunsese pentru ea sfîntul la care se închina. Dacă i-ar fi spus să se arunce în mare, s-ar fi aruncat. Și o dată la două sau la trei luni, cînd venea un caic de la Varna să încarce sare, Eminé știa locul în fundul calei de lemn unde avea să găsească pachetul. Turbura șobolanii, dădea la o parte un maldăr de piei de oaie tăbăcite, lua pachetul de hîrtie pufos și plin și-l ducea ca un cîine credincios lui Manea. Seara, cînd se desfăcea pachetul în fundul vagonului și Manea citea filă cu filă și tălmăcea veștile despre viața muncitorească, revendicările ei, lupta ei pentru pace în Bulgaria, Eminé asculta cu ochii aprinși, zîmbea larg de i se vedeau dinții sticlind în bătaia focului și rînd pe rînd netezea cu dosul palmei foile pe care Manea le lăsa din mînă. Ca și Manea, ea nu era bine văzută de poliția portului. Dar apărată de neștiința ei, era mai puțin întrebată și sîcîită.

Pe la începutul lui septembrie 1915, dintr-un tren lung de marfă sosit de la București, sus la Palas, s-au desprins opt vagoane cu marca „*Deutsches Reich*“. Pe ele scria mare, cu alb : „Medicamente — Tranzit, via Constantza“. Și prin linia de la tunel vagoanele au fost îndreptate spre port, spre dana nr. 4. Aici lucra și Eminé.

Sosise de o săptămînă la dana asta un vas negru, cam de 3 000 tone, sub pavilion turcesc. Scria pe pravă și pupă și în litere turcești și latine „Medgidie“. Nici nu încărca, nici nu descărca, iar autoritățile sanitare ale portului, deși nu îl ținuseră în carantină la sosire, ca să-i justifice șederea în port, inventaseră o poveste cu deratizare. Cînd au sosit însă cele opt vagoane cu „medicamente“ din Germania, o mare activitate a început în jurul lui „Medgidie“. Consulul german se plimba agitat, cu mîinile la spate, pe chei, asistînd la transbordarea materialului. Atunci Eminé care lucra la descărcat, după ce a tras o ladă puțin desfăcută dintr-un fund de vagon, a lăsat totul baltă și a alergat să-i dea de veste lui Manea. Printre scîndurile rărite

* „Imperiul german“ *(germ.)*.

ale lăzii, luceau arme. Se vedeau bine închizătoarele puștilor. În numele sindicatului muncitoresc din port, Manea a protestat și la poliția portului și la căpitănie și a cerut hamalilor încetarea lucrului. Vorbea agitat lîngă puntea lui „Medgidie", arătînd lucrătorilor că România, o țară neutră, îngăduie traficul de arme pentru Turcia. Din ordinul locotenentului sosit în grabă, doi grăniceri îl încadrară. Manea totuși nu se dădu bătut. Vorbea mai departe, strîngînd lumea în jurul său. Hamalii făcuseră roată, cu brațele încrucișate. Iar dintr-un fund de vagon Eminé striga, îndemnîndu-i pe oameni să nu mai încarce. Voia să ia locul lui Manea, pe care-l duceau ; voia să sară din vagon și să ajungă pe dană, cînd, cu piciorul, răsturnă o ladă. O bubuitură cumplită zgudui văzduhul. Un miez de foc și un nor de fum învăluiră vagonul. Trîmbe albăstrii se traseră apoi peste „Medgidie". Toată lumea țipînd o luă la goană, care încotro. Cînd iarăși s-a limpezit văzduhul și oamenii s-au întors, vagonul era sfărîmat, tabla vaporului de la chei cîruită, iar Eminé zăcea într-un lac de sînge. Pe loc, toți hamalii au fost arestați. Un cordon de soldați a înconjurat dana, iar alții s-au apucat să încarce în grabă lăzile pe vapor.

Pe Eminé au dus-o la spital. Era grav rănită la gît, la piept și la pîntece. Doctorul Sîntu a operat-o cu grijă și cu îndemînarea lui obișnuită. Dar femeia a murit chiar pe masa de operație. Cînd a ieșit întunecat, cu mîinile roșii de sînge și acoperit de sudoare, din sală, doctorul l-a găsit în cabinetul său pe primul-procuror. Îl aștepta. Era un om care făcuse o carieră strălucită la liberali, om rece, singuratic și egoist. De cum venise la Constanța cu mulți ani în urmă, ca simplu procuror la început, să-l înlocuiască pe Georges Clement, plecat după '907 la Curte, la București, Alexandru Hangiu — acesta era numele primului-procuror de acum — galant, la prima vizită de rigoare, la care a stat ca împăiat în redingotă, cu mănuși albe și burta țuguiată, îi amintise Amelichii, în fața doctorului, că s-au cunoscut la bal, la palat, la 1 ianuarie 189... Fusese ca un compliment pentru femeie și o vestire și o răzbunare pentru doctor, considerat mult mai prejos de lumea lor. Mai tîrziu relațiile dintre cei doi bărbați se răciseră din ce în ce, mai cu seamă cu prilejul sfaturilor pe care primul-procuror Hangiu i le dăduse lui Sîntu cu privire la găzduirea lui Manea și pe care doctorul le respinsese.

Cînd chirurgul l-a anunțat că Eminé a murit, primul-procuror a tușit ușor, dregîndu-și glasul, cum făcea întotdeauna cînd avea ceva solemn de rostit și a zis :

— Complicații, complicații grave, doctore. Trăim vremuri grele ! Apoi după un răstimp : Așteptăm de la dumneata declarația de constatare. E de o mare importanță, e piesa esențială. A apăsat cu totul neobișnuit pe „așteptăm de la dumneata" pentru ca să fie bine înțeles, fără echivoc. Apoi a tăcut și s-a așezat.

— Bucuros, zise doctorul, simplu. Și după ce își lepădă bluza și șorțul pătate de sînge și după ce se spălă, se așează la birou și cu scriitura lui arcuită, frumoasă, împodobită, scriitură de om ce-și trăda și fantezia și înclinarea pentru visare dincolo de simțul robust al vieții și practica precisă de operator, redactă ceea ce i s-a cerut :

«DECLARAȚIE

Subsemnatul Matei Sîntu, doctor în medicină și chirurgie, declar pe a mea onoare și conștiință, că astăzi, în 11 septembrie 1915, aducîndu-mi-se la Spitalul comunal, în stare foarte gravă, comatoasă, muncitoarea din port Eminé, născută la Constanța, în vîrstă de 28 de ani, am procedat de îndată la intervenția chirurgicală. Toate plăgile au fost provocate de schijele unui proiectil exploziv-grenadă. Rănita prezinta două plăgi adînci în regiunea carotidiană dreaptă, altele de mai mică importanță în regiunea toracică dreaptă și foarte multe abdominale. Intestinele au fost atinse și rupte în mai multe locuri și de asemenea peritoneul. Grava [h]emoragie n-a putut fi oprită, ceea ce a dus la decesul operatei, înainte chiar de a se fi sfîrșit intervenția chirurgicală. Pentru care am dat prezenta declarație.

doctor Matei Sîntu

Constanța, în 11 septembrie 1915.»

După ce lăsă tocul, doctorul mai privi încă o dată, atent, ceea ce scrisese și întinse declarația primului-procuror. Acesta o citi la rîndul său dînd din cap. Luase un aer de dojană, ceea ce îi era familiar în cele mai pretențioase clipe ale existenței sale, de la înălțimea și ifosul funcției ce îndeplinea. Apoi, rar, apăsînd pe cuvinte, încercînd o ușoară sugestie :

— Nu asta aşteptam noi de la dumneata, doctore !

— Acesta e adevărul, îi răspunse fără nici un fel de intenţie Sîntu.

— Desigur, desigur, dacă-l scrii dumneata ! Şi luînd hîrtia, primul-procuror se înclină şi plecă. Discreta încercare nu reuşise. Pe scară, Hangiu îşi aduse aminte de cuvintele lui Poroineanu, care, încă după scena de la primul-ministru, la club îi atrăsese atenţia asupra doctorului Sîntu, cu formula descoperită de el, care i se păruse minunată : „Gîndeşte încet, dar gîndeşte"... Poate că nu gîndeşte nici chiar atît de încet, îşi zise primul-procuror. Vom vedea pînă la urmă ! Şi urcă greu în trăsura cu care umbla prin oraş, „în exerciţiul funcţiunii". Trăsura se lăsă şi gemu sub corpolenţa magistratului. Încă din tinereţe începuse să ia proporţii.

Afacerea cu vagoanele de la Constanţa sfîrşită cu moarte de om făcuse oarecare vîlvă. Miniştrii Antantei, bănuitori, cereau stăruitor explicaţii guvernului, care, în urma insuccesolor aliate la Dardanele, precum şi în urma ofensivei victorioase austro-germane de la sfîrşitul lui iulie 1915 din Polonia, încheiată cu reocuparea Lituaniei, Bucovinei şi Galiţiei, întîrzia neglijent explicaţile, dîndu-le în cele din urmă cu oarecare nepăsare şi delăsare. Se arăta de către cei în drept că a fost o chestie de importanţă locală, că măsuri s-au luat ; că arestări s-au făcut şi se adăugau la notele verbale dintre funcţionarii superiori ai Ministerului de Externe român şi şefii legaţiilor Antantei (prieteni buni de bridge, de curse şi de garden-party) acele înţelegeri din ochi, acele zîmbete de complicitate de oameni din aceeaşi lume cînd se rostea : *„Ce sont toujours les meneurs, les dochers, excellence, chez nous, comme chez vous, et comme partout d'ailleurs."** Pe de altă parte, miniştrii Puterilor Centrale protestau împotriva atitudinii ostile a manifestanţilor faţă de interesele războiului lor :

— Ei ştiu că noi sîntem neutri, excelenţă ! li se răspundea şi lor, candid, tot prin note verbale la Ministerul de Externe. Şi li se arăta apoi cu acte şi rapoarte ce măsuri s-au luat.

---

* Excelenţă, aceasta e permanenta operă a agitatorilor, a muncitorilor din port, şi la noi, ca şi la dumneavoastră, ca pretutindeni de altfel *(fr.)*.

Pentru o bună aparență de neutralitate și mai ales pentru a readuce binecuvîntata uitare peste acest incident neplăcut, guvernul hotărîse să ajungă la o destindere. Interzisese, firește, manifestațiile de la înmormîntarea lui Eminé, dar dăduse drumul arestaților în frunte cu Strapalea. De asemeni un ordin intern al serviciilor de mișcare de la căile ferate preciza că cele opt vagoane germane să fie luate din văzul lumii, din port sau din gara Constanța și să fie de urgență garate pe o linie moartă, undeva într-o stație neumblată, de preferință pe o linie secundară, ca să fie uitate. De acolo, după ce ordinul a fost executat, pe o notiță pornită de la centru, garnitura a fost iarăși îndreptată prin Feteşti spre Făurei. Era astfel pe linia Brăilei, de unde Alexandru Gădină, moșier prin părțile acelea, putea să profite de ocazie (cu permis de la socrul său Poroineanu) și să nu lase să treacă vagoanele goale înspre Ardeal. Aproape două sute de chile de grîu, încărcat la repezeală pe linia a 3-a, dincolo de stația de triaj, la Țăndărei, aduse cu căruțele pe șleauri, puteau oricum produce un cîștig frumușel din care și Poroineanu se înfrupta, ca din orice afacere cu „centralii" făcută prin Gădină, căci vestitul avocat era bine cunoscut ca antantofil. Dar așa erau vremurile, spuneau ei. Acum era un moment al „centralilor" și de el trebuia profitat.

În afară de mărunțișul de opt vagoane de grîu, Gădină se pricepea să pipăie și să folosească [și] dispozițiile capitalului german. Avea trecere și prin poziția socrului său, dar și prin averea lui personală. Un consorțiu de la Berlin îi oferise de mult înființarea unei fabrici de încălțăminte lîngă București. Tamazlîcurile unite, ale lui din Brăila și ale lui Poroineanu din Vlașca, asigurau cu prisosință materia primă. Și dacă fabrica în primii ani n-ar fi dat chiar o încălțăminte fină pe care de pildă s-o poarte Zoica, ar fi furnizat în orice caz bocanci pentru armată, ceea ce ar fi prezentat un dublu avantaj : mănoasa întreprindere a furniturilor pentru Ministerul de Război și experiența în rezistență și calitate a primelor produse, făcută gratuit și la scară mare pe picioarele soldaților români. Partea cea mai grea a afacerii însă era de găsit locul potrivit. Se cerea ceva pe aproape de oraș, în mijlocul unei populații foarte sărace, care vrînd-nevrînd să se angajeze la fabrică în nădejdea că scapă de mizerie. În felul acesta se asigura mînă de lucru mai ieftină. Misiții începuseră să forfotească pînă

ce într-o zi unul îi vorbi lui Gădină de locurile Amelichii de pe șoseaua Pantelimonului. Era tocmai ce trebuia, dar treaba nu era ușoară, avînd în vedere ciudățeniile proprietăresei. Bătrînul Moscovici, misitul, îl cunoscuse pe Urmatecu. De atîtea ori îi adusese mușterii și pentru imobilele și pentru mobilele baronului. Pe Amelica Sîntu nu o văzuse însă niciodată și se înspăimînta numai din cele auzite de la Ciuflea.

Într-adevăr, femeia capricioasă, fără experiență, fără gînd de gospodărire în nici un fel, avea cele mai neașteptate reacțiuni. Parcele ar fi vîndut cît de multe, cu tot buclucul lor de mărunțiș. O bucată mai mare din locuri însă o înspăimînta. Și acum din cei 80 000 de metri pătrați ai ei, era vorba cam de o treime. Prețul ce se oferea nu ar fi fost rău, dar faptul în sine îi făcea frică. La început, cînd Moscovici l-a asigurat pe Ciuflea că o să-și aibă partea lui grasă, dacă o convinge pe d-na Sîntu, bătrîna caiafă, insistînd de cîteva ori pe importanța acestui „comision al prestigiului", cum îl numea față de Moscovici, vorbise cu Amelica și o sfătuise să vîndă, arătîndu-i avantajele unor amplasamente în case și ale unor venituri mai mari și sigure. Deîndată ce însă „comisionului de prestigiu" i s-a căutat o față în echivalentul unei cifre, Ciuflea, de partea lui, s-a indignat ca de o bătaie de joc, iar de cealaltă parte, Gădină și Poroineanu l-au înjurat pe Ciuflea ca pe cel mai murdar dintre afaceriști. Poroineanu mai ales, care-l cunoștea de mult de la Palatul de Justiție și avea o idee foarte proastă despre el, a făcut o criză de orgoliu și a strigat, bătînd cu pumnul în masă :

— O mie de ani n-am să mă las dus de lepra asta de notariat ! Las'că mă descurc eu ! Și a amînat și a suspendat înteaga afacere. Poroineanu, mare avocat pledant, avea dispreț pentru Ciuflea, pe care o viață întreagă limba lui scurtă și vorba împiedicată îl ținuseră numai în trepădușerii ; și mai avea și ciudă mare că îl încurcă și îl întîrzie în această foarte importantă afacere. Ca mai toate ghelirurile din această vreme (fie că ar fi fost pe un moment al „centralilor" ca acum, fie că ar fi fost pe un moment al Antantei), afacerea trebuia repede lichidată sau cel puțin făcut cît mai iute un început. Asta era toată filozofia marilor afaceri în anii neutralității. Mai mult ca oricînd nu trebuia pierdută clipa cea bună. Și lucrul acesta îl știa mai bine Poroineanu, plictisit că-i taie calea acum, cu lăcomia

lui ordinară, cîrpaciul ăsta avocățesc de Ciuflea. Dar Ciuflea s-a priceput să-i spună Amelichii să se abțină, că rău n-ar fi fost, dacă ar fi fost, dar că bine a făcut că nu s-a pripit cu vînzarea, că lumea e plină numai de tîlhari.

— Mai bine să ciocănești cu lotul, decît să te despoi cu totul. Ce, ăla e preț ? i-a spus cu haz și a rîs și a închis și de partea lor chestiunea vînzării.

Afacerea cu fabrica de ghete părea dată cu totul uitării — era pe la sfîrșitul lui noiembrie 1915 — cînd într-o dimineață Ionică se pomeni la el cu Sile Scafeș. Nu-l mai văzuse de mult. L-a mirat vizita asta.

— Ce dracu-ai făcut, mă, de-ai ajuns deodată mare ! îi spuse Sile aruncîndu-se într-un fotoliu. Patronul vrea să te vadă și să-ți vorbească. M-a trimis după tine. Știi tu ce însemnează asta, mă, „intelectualule" ? La noi fac coadă pînă la zece seara deputați și senatori, ba uneori și miniștri. Și acum, huști ! deodată i-a cășunat cu tine... Ce dracu ! Ai iarba fiarelor ? Îmbracă-te și hai, că sînt jos cu mașina, cu mașina mea, să fim bine înțeleși ! Și scoțînd tabachera de aur își aprinse o țigară.

Sile se îngrășase și-și lăsase o mustață groasă, roșcată, tunsă pe buză. Purta și monoclu. Hainele îi veneau bine. Erau din stofă la modă „prince de Galles", cenușie cu patrate roșii. Cravata era legată cu îndemînare și mîinile late îi erau presărate pînă pe degete cu păr aspru, arămiu. Totul vestea în înfățișarea lui pe bărbatul puternic, masculul în plină vigoare. De altfel reputația lui printre femeile din București, de la cele de lume pînă la profesioniste, era bine stabilită. Firește că de mult o părăsise pe Glück, care rămăsese în nemărturisita prietenie în casa Scafeș, cînd era lume multă, în îndeletniciri obscure. De cum luaseră licențele în drept, în iunie — Ionică cu albe și elogii, Fred și cu o roșie, iar Sile tras de urechi și de Scafeș și de toți prietenii de la club — Sile fusese primit ca secretar începător, împreună cu Fred, în biroul lui Poroineanu. I se propusese mai întîi lui Ionică, dar refuzase. El mai avea un an la litere. Preferase să rămînă încă în lumea studențească. În schimb Sile și Fred se aruncaseră pînă în gît în afaceri și traficuri politice. Învățau meseria tocmelilor, a abuzurile și a afacerilor dubioase dar mănoase, fie pe culoarele Camerei, fie în Sala pașilor pierduți, fie între cele două uși capitonate cu piele roșie și bătute în ținte de alamă din biroul lui Bazil Poroineanu. Cînd au ajuns în

casa marelui avocat într-o dimineață încărcată cu vizite în perspectivă la ministere și condică grea de procese la Casație, fără a mai pune la socoteală cei treizeci-patruzeci de oameni feluriți care așteptau în anticameră. Poroineanu și-a chemat pe adevărații lui secretari, avocați cu experiență, și ca un comandant suprem i-a împrăștiat pe diferite cîmpuri de bătălie. Apoi a ieșit personal, a străbătut cele trei camere de așteptare, unde lumea se ridică în picioare respectuos, cu teamă și cu nădejdi, i-a potolit pe toți, poftindu-i cu palmele întinse să se reașeze și s-a dus să-l culeagă tocmai din sufragerie pe Ionică Sîntu, refugiat aci cu Fred și Sile, ca un prieten al casei. Apoi făcîndu-i loc și bătîndu-l pe umăr ca pe un amic vechi și de nădejde, marele avocat, cu un exces de politețe, îl aduse înspre biroul său pe acest tinerel, spre mirarea și deznădejdea tuturor celor care așteptau de mult. Preliminariile întrevederii, Poroineanu le-a onorat ca într-o discuție de la egal la egal. A oferit un fotoliu și țigări și a ținut cîtva timp conversația în generalități. Desfășura încet toată scena aceasta pentru ca Ionică să-și dea bine seama că după ritmul lent și pierderea de vreme față de atîtea treburi grabnice și serioase și față de toată lumea care aștepta și pe care o văzuse avocatul punea un preț deosebit pe întrevederea lor. Această pregătire, unită cu prestigiul pe care nu se îndoia că îl are, în socotelile lui Poroineanu erau de ajuns pentru a crea atmosfera necesară de convingere și oarecum de intimidare. Tînărul însă nu reacționa în nici un fel. Nelămurit încă, dar deplin respectuos, el aștepta. Nepriceperea asta și cuviința i s-au părut marelui meșter al tratativelor că seamănă a rezistență, a atitudine preconcepută. De aceea, sinchisindu-se foarte puțin de timpul pe care îl pierdea, făcu un ocol prin sentimentalitate și-i reaminti lui Ionică de bogăția lexicală strict controlată pe care o dobîndise la el în casă în anii uceniciei sale oratorice. E adevărat că de data aceasta tînărul a roșit și a fost sensibil la amintire. Poroineanu își dădu seama că găsise un drum. Cîteva cuvinte zvîrlite ca la întîmplare, dar cu o desăvîrșită îndemînare au dovedit că flăcăul reacționa acum la o adîncă sentimentalitate romantică, ținută în frîu totuși de o minte limpede, la un umanitarism generos, orientat destul de simțitor înspre stînga și la o sinceră, cinstită și nefățarnică simțire patriotică. Avînd oarecum portretul moral și sentimental al lui Ionică, pe care nu-l mai văzuse de multă

vreme, și după cinstea pe care i-o făcuse cu această amănunțită și inteligentă examinare, punînd diagnosticul, Poroineanu în deplină siguranță procedă la ceea ce-l interesa. Și direct îi vorbi de averea mamei sale, încadrînd valoarea economică a bunurilor în lauda și prețuirea de femeie înțeleaptă a doamnei Sîntu (pe care nu avusese cinstea să o cunoască personal) și în valoarea de calități superioare de clasă liberală (aici se înșela) a bunicului și în virtuțile de economie și previziune care duseseră la o asemenea avere. Știa că toate acestea nu-l interesau pe Ionică — așa spunea — dar adăuga că trebuiau să-l intereseze, deoarece în cuprinsul acestei averi, înțelept mînuite, stau virtualități ce pot pune temelii înfăptuirilor celor mai generoase idei. Apoi deodată vorbi despre locurile de pe șoseaua Pantelimonului. Din toată averea mamei sale, acesta era lotul de care inima lui Ionică era legată și prin așezare, și prin oameni, și prin prezența Paraschivei acolo și, mai de curînd, prin întîmplările cu tatăl său și cu Strapalea. De aceea tînărul intră în sfîrșit în circuitul cald al comunicărilor în care Poroineanu se străduia de o bucată de vreme să îl aducă. Tînărul zîmbi, vorbi, descrise și mărturisi că ar dori să vadă înflorind și locurile și pe oamenii care locuiesc pe acele meleaguri.

— Apoi tocmai asta vrem și noi. De asta ești aici, dragă băiatule ! Și Poroineanu se sculă de la birou și trecînd pe lîngă fotoliul lui Ionică îl mîngîie părinteşte pe păr. Ajuns în sfîrșit la miezul discuției, el își continuă expunerea plimbîndu-se cu pași mari prin încăpere. (Nu cruțase nimic în asaltul acesta, nici timp, nici drăgălășenie, nici perseverență, pentru că momentul nu trebuia scăpat. Așa sînt afacerile astea ticăloase de acum, mai mult ca oricînd nu trebuie să scapi momentul potrivit — își spunea și spunea neîncetat amicilor săi, politici și de afaceri, încercatul politician.)

— Așadar, începu el să vorbească, vrem să întreprindem, cu ocazia unei mari așezări industriale, pe o parte din locurile mamei dumitale, o hotărîtoare acțiune de asanare. Noi, inițiativa particulară, o vom lua înainte statului și comunei în acest cartier al Bucureștilor. De pe urma noastră oamenii vor avea apă, canal, străzi pietruite, poate și electricitate. Toate astea sînt bune și frumoase, dar vezi că doamna Sîntu nu vrea să vîndă !

Şi Poroineanu se opri şi-l privi pe Ionică întrebător, ca şi cum ar fi fost amîndoi în cunoştinţă de această grozăvie.

— Aţi încercat şi v-a refuzat ? făcu în plină nevinovăţie studentul.

Avocatul, simţind ce departe era iarăşi prin necunoaşterea completă a chestiunii de către tînăr, dădu uşoare semne de oboseală. De aceea, cu paşi mai mari în discuţie, el aruncă materialul direct părăsind generalităţile, întortocheliile şi menajamentele :

— Ne taie drumul unu' Ciuflea ! E cu adevărat avocatul mamei dumitale omul ăsta ? Îl ştiu de mult : e un incapabil şi un interesat, spuse Poroineanu aproape fără nădejde de răspuns şi se aşeză.

— E un om necistit ! se aprinse deodată Ionică.

Pentru Poroineanu ieşirea asta a tînărului a fost dintre cele mai plăcute. Un element nou, profitabil i se ivea în acţiunea pe care-o întreprinsese. Înviorat de această ieşire a lui Ionică, se ridică iarăşi şi abil reluă firele discuţiei :

— Ce ai văzut şi de unde ştii ? făcu el.

— Din toată stăruinţa lui pe lîngă mama, de ani de zile şi din toate greşelile pe care o pune să le facă de mulţi ani, fără să-l asculte şi pe tata...

Şi cu o sinceritate mare şi cu o aprindere care erau şi ale temperamentului şi ale vîrstei, Ionică Sîntu, lăsîndu-se să lunece fără să vrea în această intimă chestiune de familie, dureroasă pentru el, deschisă din întîmplare de discuţie, povesti nu atît despre afaceri greşite sau cu intenţii falsificate de Anghel Ciuflea, cît despre prăpastia pe care o săpase, despre neîncrederea în soţ şi în fiu pe care le sădise în Amelica. Era în vorbele lui Ionică o palpitare dureroasă pentru umbrirea tatălui său, dar mai ales, în durerea unei mîhniri şi a unei jigniri în mărturisirea unei adînci răni morale, spovedania despre neîncrederea mamei sale în el faţă de problemele grave ale vieţii, desconsiderarea, nepreţuirea care depăşeau cu mult simpla apreciere nefavorabilă a tinereţii şi inexperienţei sale. Lui Ionică i se părea că neîncrederea asta urcă pînă la cinstea lui de om, suferea greu şi se simţea durerea în cuvintele sale pornite. Şi pentru toată starea aceasta nefirească în care dragostea lui sfătuitoare şi săritoare era refuzată de neîncrederea şi rezerva Amelichii tînărul îl trăgea la răspundere pe omul de afaceri.

Lui Poroineanu, firește, nu i-a scăpat însemnătatea unei astfel de probleme morale, deschisă de Ionică. Pătrundea și mai adînc în cunoașterea interlocutorului său și a temperamentului acesta furtunos. Băiatul îi plăcea, îi plăcea mult. Avocatul nu era omul în fața căruia asemenea rare și surprinzătoare descoperiri în lumea românească de atunci, la un anumit nivel social, să nu-i facă o puternică și favorabilă impresie. „Iată o descoperire de preț, își spunea el, iată o forță care va trebui folosită cîndva cu condiția să știi să apeși pe toate clapele cele bune, dar — acum nu e timp de pierdut !" Și punînd la o parte în cunoașterea și memoria sa această înflăcărată spovedanie a lui Ion Sîntu, cu îndemînare desăvîrșită el trecu la lovitura cea mai neașteptată și mai riscată :

— Apoi, dacă e așa, toate lucrurile se potrivesc de minune, spusese el cu putere și cu o liniște luminată de un zîmbet. Dumneata ai să-i vorbești mamei dumitale și ai s-o sfătuiești să ne vîndă cît ne trebuie din locuri !

— Eu ? se miră Ionică. Dar pe mine mama n-a vrut niciodată să mă asculte !

— Ce are de-a face ! Ceea ce a fost poate să nu mai fie. Acum te duci cu o propunere înțeleaptă !

— Dar nici în lucrurile mici nu mi-a dat atenție vreodată... și răscolit dureros în întreaga ființă și din amintirile pe care credea că nu le mai are, din experiențele lui jignitoare cu Amelica, Ionică rămase cu vorba topită pe buze și cu ochii pierduți în gol. Într-o clipă, mînat de această stăruitoare intervenție ce i se cerea pe lîngă mama sa, el legă tot ce văzuse și trăise... De la scena îndepărtată, din copilărie, cînd fără să știe bine ce făcea și numai mînat de dragoste și de instinctul de a o apăra împotriva disprețului Bertei și a lui Jeanjacquet se aruncase în brațele ei să o mîngîie și Amelica, indiferentă, îl respinsese și pînă la impresiile de călătorie din tren pe care voise să i le împărtășească și Amelica nu le ascultase, pînă la contrazicerile concertului de la Viena, a persecuțiilor Paraschivei, a asprimii și repudierilor, ale primelor sale îmbătări și tresăriri de dragoste, totul îi închidea drumul unei reîntoarceri înspre înțelegeri, bune consfătuiri și duioșii cu mama sa.

De aceea Ionică a fost atît de surprins de propunerea neașteptată. Nu se credea în stare să poată vorbi cu Amelica.

— Ar trebui să folosești după cum se cuvine începutul ăsta, reluă Poroineanu, început care va fi fără îndoială încununat de succes. Starea de care îmi vorbești e nefirească și a fost adusă și hrănită de bună seamă în mintea doamnei Sîntu de Ciuflea. Avea interes să o facă. Dar ea trebuie să se sfîrșească o dată. Trebuie să se dovedească doamnei Sîntu că fiul ei, destoinic la învățătură și fruntaș al generației sale (Nu, nu, nu exagerez ! se grăbi avocatul, văzînd protestul lui Ionică învăluit și dezechilibrat în același timp de această cea dintîi și atît de mare laudă), trebuie să i se dovedească că ești și bun și cumpătat sfătuitor. Și prilej mai potrivit ca acesta nici că se poate. Intervenția dumitale, așadar, nu e o simplă intervenție oarecare. E un început în înlăturarea unei neînțelegeri, o nouă viață de încredere între dumneata și mama dumitale. După roade, doamna Sîntu îi va măsura binefacerea și se va convinge pentru totdeauna.

Firește că argumentele acestea îndemînatice, servind afacerea în sine, desfășurîndu-se însă pe un plan mult superior în viața morală și sentimentală a unei familii, erau puternice și făcute să înduplece rezerva și sfioșenia băiatului. Totuși nu erau îndeajuns. Tocmai descumpănirea pe care o trăise în ultimul timp, începînd cu sinuciderea lui Toderiță, compeltată cu atîtea deziluzii aduse de abaterea lui Tașcă Simion, de reîntoarcerea la „istorici" a lui Tălășan și mai ales de neîncetata suferință a lui Iancu State Ciuboțel, la care Ionică ținea foarte mult și ale cărui gînduri le prețuia, îi dăduse dacă nu chiar o îndoială, dar un sentiment ciudat și neplăcut, o bănuială, ca un răsunet de primejdie venit din alte părți, răzbătînd pînă aici din lumea asta pe care o văzuse și o cunoscuse de curînd. Ionică nu credea chiar în excelenta valoare „morală" a acestei întreprinderi. Pentru început, după cum spusese Poroineanu, nu era convins că se va înfățișa cu cea mai curată chestiune în fața mamei sale. Îndoiala asta, în scrupuluri excesive ale vieții sale morale de mult statornicită în el, îi lua * puterea de a voi și a întreprinde ceea ce i se cerea. Apoi în discuție Poroineanu aruncase și numele ginerelui său. Arătase pe Alexandru Gădină ca pe un element de seamă în această întreprindere legată de o idee de progres industrial și mai ales de asanare socială. Erau de bună seamă vechi înfrîngeri și suferințe în legătură cu dragostea

* În textul de bază : „îi va lua".

lui de odinioară pentru Zoica, dar erau și toate pe cîte le auzise, neîncetat cu exemple, neîncetat cu dovezi despre lumea asta a moșierilor îmbuibați, aprigi, piedică din propria lor incultură și imbecilitate pentru orice avînt cultural și de largă civilizație, dar pricepuți în afaceri, vicleni și înșelători. Și din lumea asta Gădină, prins și el în odioasa țesătură liberală, dar cu o altă față abil îngăduită înspre Puterile Centrale, era un exemplar de expoziție agricolă și politică. Toate acestea aduseseră lui Ionică o împietrire. Ochiului atent și ascuțit al avocatului nu-i scăpase nici agitarea de la început, nici repulsia din firea tînărului său interlocutor, astfel stîrnită. Și de îndată, în fața acestui fel de a reacționa al lui Sîntu, el făcu legătura și cu refuzul de acum cîteva luni în urmă al tînărului de a se apuca de avocatură și de secretariat la el, ceea ce era o nemaipomenită binefacere, după care se bătea tot tineretul bucureștean de lume bună. Aceste drumuri tăiate și cugetul greu de clintit al tînărului începură să dea oarecare enervare încercatului om de afaceri. El totuși se stăpîni și se hotărî să nu se lase înfrînt. Apoi și experiența, în sine, cu tinerelul acesta era mult mai interesantă decît lupta cu potrivnici experimentați. De aceea, agravînd tonul și trecînd pe alt plan, el vorbi de înfăptuirea cea din urmă ce-i sta înaintea acestei întreprinderi și de măreția ei, care dintr-o modestă afacere industrială („De practică producătoare și negustorească nu trebuie să ne fie rușine !“ afirma Poroineanu) se lega cu noblețea idealului național. Înzestrarea armatei cu cele necesare, lucrate cu o inimă și grijă cu adevărat românească, putea să fie întrecute oare în frumusețe și folosință ?

Din nenorocire însă și drumul acesta era tăiat pentru convingerea tînărului. Zi de zi profesorul Iancu State Ciubotel culesese informațiile ziarelor și le tălmăcise seara cu Ionică. Pe flăcăul atent la vorba lui, profesorul îl învățase să citească, adică să înțeleagă și să deslușească printre rînduri ce sta dincolo de cuvinte în ziare. Și aceasta și în fiecare ziar în parte, și în vălmășagul presei zilnice, în luptele dintre ziare, dintre partide prin ziare, din contrazicerile dintre editoriale, din perfidiile notițelor aruncate ca și cum n-ar fi avut nici un interes, ba chiar din publicații și pînă la mica publicitate. Ani de-a rîndul, în epoca cea mai frămîntată, cea mai ahtiată dinainte de război, Ionică Sîntu a fost la școala bună de gazetărie. Întîlnise

acolo toate opintirile limbajului demagogic, toate jurămintele fals patriotarde, toate acuzările, toate înjurăturile care ar fi putut să fie tot atîtea gloanțe omorîtoare pentru normale ființe morale. Cum însă îndelungata educație a partidelor și mai cu seamă încăierarea îndîrjită de acum crescuse în viermătul Capitalei un neam de pahiderme morale, gloanțele ricoșau înspăimîntînd numai pe cei naivi cu bubuiturile lor. Și un asemenea naiv, profesorul Iancu State Ciuboțel nu îi îngăduise lui Ion Sîntu să fie. De aceea și drumul pe care Poroineanu îl încerca acum nu ducea la convingerea tînărului. Ionică însă era vădit jenat că nu se putea lăsa convins. Buna lui creștere și tinerețea nu-l apărau de această stare falsă și neplăcută. Dacă ar fi putut să-i conceadă ceva, cît de puțin bătrînului acesta strălucit, care stăruia mereu, ar fi făcut-o bucuros. În Ionică se luptau două puteri contrarii, aproape fără participarea lui efectivă. De aceea încercă de îndată o scuză printr-un gest : cînd lui Poroineanu i-a scăpat, de enervare, tabachera din mînă și țigaretele s-au împrăștiat pe covor la picioarele lui, Ionică a îngenuncheat și cu aplicare și cu atenție a început să strîngă țigaretele. Măcar atît ! Un serviciu aproape obedient îl descărca puțin de jena în care se afla de cîtva timp. Și apoi mai era și un mijloc de a nu-l mai vedea pe Poroineanu. Avocatul a fost sensibil la gestul umil și servil. Privindu-l de sus pe Ionică îngenuncheat la picioarele lui, se opri din mers, cît mai aproape de el. Nu izbutise nimic, dar avea impresia că învinsese: Iluzia aceasta îl rătăci o clipă, crezu că a rupt cerbicia tînărului care oricum sta în genunchi în fața lui. Au fost în Poroineanu o mîndrie și o bucurie amestecate, scăpate obișnuitului său control și strașnicei sale rețineri, poate din grabă, poate din obosceală. El luă un simplu gest drept mărturisire și un „așadar, flăcăule !" cu mare satisfacție de sine, dar prea devreme spus, prin tonul hotărît și stăpînitor pe care l-a avut, a trezit din nou dîrzenia lui Ionică. Acesta s-a înspăimîntat că politețea lui a putut fi altfel tălmăcită. De aceea, sărind în sus și scuturîndu-și hainele cu grijă, el se înclină respectuos și spuse :

— Vă salut, domnule Poroineanu. Apoi făcu un pas înspre ușă.

Niciodată în lunga lui carieră de tratative de tot felul și cu oameni feluriți, priceputul avocat nu trăise clipa aceasta de dezarmare totală, de lichidare a unei încordate

munci de convingere, dovedită inutilă. Ocolurile toate fuseseră date, toate temele încercate. Nu-i mai rămăsese celui care conducea lupta aceasta decît o ultimă lovitură. N-ar fi vrut s-o folosească acum. Ar fi fost bucuros să o păstreze pentru o împrejurarea mai gravă. Dar situaţia în care îl adusese Ionică o cerea. De aceea Poroineanu concentrîndu-şi toată voinţa într-o sforţare de calm, de prietenie, de duioşie părintească aproape, zise cu o sfiiciune ce-i justifica şi înlesnea indiscreţia :

— Ai fi contribuit poate hotărît[or], tinere, prin acţiunea asta, la armonia dintre părinţii dumitale şi la o echilibrare firească a averii pe care o mai aveţi.

La început pe Ionică vorbele astea l-au jignit. A fost cît p-aci să sară cu un răspuns tăios. Dar învăţase mai de mult să-şi stăpînească firea. Apoi, după cîteva clipe de tăcere, cuvintele îl pătrunseră şi lucrară ca o datorie. O uimire se născu în el, în urmă o nelinişte ce crescu pînă la groază. Erau aşadar lucruri mai grave între părinţii lui decît bănuia ? Şi de unde le ştia omul acesta ? Din mărturisirea lui de adineaori cînd vorbea de Ciuflea, sau din altă parte ? Îl pîndesc primejdii pe tatăl său ? Sau chiar pe mama sa ? Neliniştea sporea în tînăr.

Poroineanu îl privea cu un ochi sigur şi cu un zîmbet abia prins în colţul gurii. De data asta nădăjduia că nimerise tocmai unde trebuia. După o tăcere mai grea, Ionică, simplu, aproape cu rugăminte, spuse :

— Vă rog, dacă ştiţi ceva în legătură cu părinţii mei, spuneţi-mi... Mă interesează ! Şi se aşeză.

Bătrînul îl avea în mînă. Putea să ia acum orice ton, să fie lung sau scurt în vorbire, orice i-ar fi izbutit. Totuşi, prevăzător, folosi un anumit dozaj :

— Mă gîndeam, spuse el, că încasarea acestei importante sume ar fi în afară de o posibilitate personală deosebită pentru doamna mama dumitale, ar fi, cum să spun ?... cum să formulez mai bine ?... ar fi poate — tot prin mijlocirea dumitale, firește — o salvare (nu te speria de cuvîntul ăsta !) pentru doctorul Sîntu şi apoi o reluare firească a relaţiilor. Şi cu o singură lovitură ai face toate acestea şi-ai răpune definitiv şi pe Ciuflea, care nu ar mai avea ce căuta în înveninarea afacerilor dumneavoastră.

Din tot tabloul, ca un punct viu, Ionică reţinu primejdia în care se află tatăl său.

— Ce primejdie îl pîndește pe tata ? întrebă iute băiatul.

— Primejdie ? Nici una. E exagerat !

— Dar ați spus : salvare...

— Da. Cuvîntul n-a fost poate bine ales... Să-i zicem siguranță...

— În chestiuni politice ? întrebă Ionică neștiind bine nici el cum de i-a venit gîndul.

— În parte, răspunse sigur de el Poroineanu. În primul rînd bănești...

— Tata și chestiuni bănești ! El, care în afară de cercetările lui, se mulțumește cu atît de puțin.

— Cine știe ? De unde am putea să-i cunoaștem tăinuitele cheltuieli ? Cîți oameni, tot atîtea gusturi !

Lui Ionică replica asta i s-a părut insinuantă și vulgară. De bună seamă că se gîndea la altceva, decît la ceea ce voise Poroineanu să-i dea să înțeleagă. După obiceiurile unei anumite lumi pe care începuse să o cunoască, tînărului Sîntu i se păru că și acum, ca întotdeauna, o calomnie începea cu aluzii la legături îndoielnice, ba chiar murdare și cu încurcături bănești. De aceea îl bănui pe Poroineanu că minte. Nu vru să creadă nimic și zise ca pentru el, dar tare :

— Tata n-are nici o datorie. Sînt sigur de asta.

Avocatul atunci se osteni și cu gesturi precise se duse pînă la dulap de unde scoase o mapă mare. Siguranța lui și liniștea îl enervau pe Ionică. Poroineanu se așeză la birou și deschizînd niște foi galbene, cu multe coloane pline de cifre, foi de situații care purtau tipărit sus în litere groase „Banca Românească", începu să alerge cu degetul arătător pe coloane, de sus în jos. Deodată se opri, luă de la stînga linia, unde în cap scria în ronde, în coloana „debitori" : Doctorul Matei Sîntu, Constanța, sări peste multe cifre și rămase în dreptul celei mai mari : 10 293 lei, bani 50, asta e datoria tatălui dumitale la noi ! zise Poroineanu. Avea un glas pe care Ionică nu i-l mai auzise niciodată. Era poruncitor, cu un ton de comandă, neîngăduind nici o replică. Cîteva clipe, printre genele pe jumătate închise, el urmări efectul cu satisfacție. Îi făcea bucurie surprinderea aproape înspăimîntată ce se citea pe fața băiatului. Apoi continuă pe un ton mai blînd : A fost servit cu adevărat prietenește... Astea sînt toate numai polițe, suma e cu dobînzile res-

pective şi fără gir. Numele şi onorabilitatea doctorului ne-au fost de ajuns. Şi pot să mă laud că i-am fost de ajutor. A tras la cîntar şi cîte un cuvînt de-al meu...

Poate pentru prima oară Poroineanu nu minţea. De îndată ce primise informaţiile comandorului la dejunul de la primul-ministru, l-a luat în observaţie personală pe doctorul Sîntu. Costache Lămotescu, directorul sucursalei Constanţa — ahtiat să strîngă pămînturi şi case din cîştiguri de prin bancă şi din afară de bancă — fusese pus pe urmele lui Sîntu. El trebuia să-l informeze precis, în fiecare lună, pe Poroineanu, de mişcările şi nevoile doctorului. Şi cînd pe la începutul lui 1915 Costache Lămotescu a aflat că i-ar trebui bani şi că a încercat un împrumut, cu ipotecă pe casă şi o sfoară de vie, la Banca Generală şi că banca cercetează şi că ia informaţiile de rigoare, a raportat la Bucureşti. De îndată i s-a răspuns de la cabinetul lui Poroineanu că la Banca Românească trebuie atras doctorul să facă împrumutul, iute şi fără ipotecă. Pe Lămotescu l-a înspăimîntat şi l-a necăjit vestea asta. Nădăjduia că „Generala" nu-i va da doctorului şi că atunci nedîndu-i nici el de la „Românească", în calitate de director, i-ar fi dat tot el, ca simplu particular, dar, firește, cu ipotecă. Dar Poroineanu era cea mai de seamă „figură" a consorţiului de bănci liberale şi ordinul trebuia executat. Pentru ca să acopere lipsa de gir, el trimisese o dispoziţie secretă, în scris, lucru care iarăşi l-a mirat pe Lămotescu. Modestul director nu putea prinde adevărata semnificaţie politică a actului. Poroineanu îl urmărea cu tact şi răbdare pe doctorul Sîntu, pentru a-şi dovedi destoinicia şi devotamentul faţă de primul-ministru, care îl bănuise de o cunoştinţă mai veche cu cel suspectat. La început doctorul a luat o sumă mai mică. După o lună însă iar s-a împrumutat, de data asta cu o sumă importantă. Poroineanu urmărea în taină rapoartele la Bucureşti şi nu a avut nici o surprindere văzînd că împrumuturile corespundeau cu informaţiile Siguranţei despre mişcări sindicale tot mai accentuate la Constanţa şi la Galaţi. Se părea că există o legătură între ele şi împrumuturi. Rolul doctorului Sîntu în susţinerea mişcării se preciza. De bună seamă că doctorul fusese cîştigat de mişcarea muncitorească, pe care o sprijinea şi că legătura se făcuse prin agitatorul Strapalea, pe care-l găzduia. Aşadar, comandorul nu minţise. De altfel, în decursul

anului acesta 1915, în care timp Sîntu atinsese suma împrumutată înfăţişată de Poroineanu acum lui Ionică, s-a mai făcut dovada noii orientări a doctorului Sîntu şi prin declaraţia dată după operaţia lui Eminé, şi prin o informaţie după care la viişoara de deasupra bazinului de petrol, unde era un pavilion cu geamlîcuri colorate, cu uşi şubrede şi tavanele căzute, doctorul instalase şi vizita pe un alt vechi client de-al Siguranţei, pe profesorul Iancu State Ciuboţel. Toate lucrurile astea se legau între ele pentru informarea lui Poroineanu. Folosirea lor el avea s-o hotărască după chizbuirea lui, cîndva. Acum, firește, nici nu se gîndea să-i pună la îndemînă lui Ionică întreaga ţesătură. Era suficient să-i facă dovada datoriei doctorului la Banca Românească, ceea ce a şi făcut ; să-i sugereze neexperimentatului tînăr o nesiguranţă faţă de datorie şi mai ales faţă de suma ei importantă şi să-i dea un sfat bun şi înţelept : să stăruie pe lîngă Amelica Sîntu să sară în ajutorul soţului ei, subliniind în treacăt delicateţea doctorului, care s-a dus mai degrabă să se împrumute la străini, decît să ceară din banii soţiei sale. În organizarea acestei urmăriri făcute cu multă abilitate şi stăruinţă, de cîteva luni — şi numai cu dorinţa tăinuită de a dovedi şefului că o chestiune pomenită fie numai în treacăt era o poruncă pentru el — Poroineanu nu uitase nimic şi-şi luase toate informaţiile şi măsurile. Astfel şubrezenia legăturilor dintre soţii Sîntu şi mai ales poziţia aprigă a Amelichii pentru averea ei le aflase şi prin Zoica de la comandor, bucuros să dea cît mai multe amănunte, şi printr-un secretar de-al său, vecin cu Ciuflea şi părtaş la afaceri mărunte cu el.

— Aşadar vezi, dragul meu, că ne-am gîndit numai cu prietenie la dumneata şi la părinţii dumitale cînd te-am rugat să intervii, puse fără nici o ezitare concluziile Poroineanu.

Pentru Ionică, bun cunoscător al firii mamei sale, adevărul acum era limpede. Indicaţiile fugare ale avocatului luară proporţii în mintea şi în sufletul său : ezitarea doctorului de a cere bani soţiei sale, delicateţea aceasta îl înflăcărase pe băiat şi simţi (dăruind mai multe calităţi morale Amelichii decît îi îngăduia propria lui experienţă) că totuşi tatăl său a greşit şi că uşor totul s-ar putea rîndui după rostul drept al lucrărilor. De aceea, aprins de un entuziasm şi de o înaltă frumuseţe morală ce

se potriveau atît de bine cu tinerețea și temperamentul său, Ionică făgădui să vorbească și să stăruie pe lîngă mama sa în sensul celor dorite de Poroineanu. Avocatul avea de ce să respire ușurat. După lupta aceasta grea, bucuria i-a fost atît de mare încît, petrecîndu-l pe Ionică din ușa cabinetului îi zise :

— Și comunică, te rog, doamnei mamei dumitale, că biroul meu stă cu totul la dispoziția dumisale. Actul îl voi redacta chiar eu, și fără nici un onorar, firește ! Și l-a bătut pe obraz și l-a sărutat pe frunte, spre mirarea și admirația celor treizeci de persoane care așteptau.

În seara aceea Ionică a așteptat-o îndelung pe mama sa să sfîrșească o convorbire obositoare cu Maria, bucătăreasa, femeia ei de încredere. De dincolo de ușa închisă tînărul asculta fără să deslușească bine cuvintele. Și în cele din urmă și-a dat seama că nici nu era nevoie. Convorbirea aceasta a Amelichii era făcută (după cîteva informații de mărunte intrigi din casă, aduse de Maria) dintr-un lung monolog al stăpînei ce se desfășura după un ritm anumit. De mult Ionică băgase de seamă că din lipsă de observație, de simțire ușor comunicată, de gîndire și de idei, vorbirea mamei sale, cînd era — și nu era decît numai față de ființele care nu o intimidau și pe care socialmente le domina, deci subalterne — se purta pe un anumit ritm, pe anumite ridicări și căderi de tonuri, de întrebări și de răspunsuri repede și cu hotărîre date de ea însăși. Dacă ai fi ascultat cu atenție vorbirea aceasta, ți-ai fi dat seama că ea nu făcea cu nimic să înainteze cunoașterea hotărîrii sau ideea pe care ar fi dorit să o exprime. Era o revărsare de vorbe, un zgomot ce trebuia să se producă. O singură noțiune nu se exprima printr-un cuvînt, ci difuz, printr-o frază întreagă. În felul acesta singularitățile Amelichii răbufneau. Neputînd să-și formuleze simțămintele, care în ea stăruiau chinuitoare, dar turburi, confuze, neizbutind să ajungă la limpezimea unei exprimări, Amelica se descărca în felul acesta nelămurit, cețos, fără șir, sărind de la una la alta, numai cu modulările caracteristice ale glasului și numai în fața celor care nu o intimidau. Nici Berta, nici Paraschiva nu puteau fi folosite la eliberarea aceasta. Într-un anumit fel, fiecare

avea posibilitatea unei gîndiri proprii şi asta o îngheţa şi o înăsprea pe Amelica. Doar Maria, care de mult nu-şi mai asculta stăpîna, dar învăţase prefăcătoria asta, obedientă, linguşitoare, falsă, hoaţă, cum era, nepăsătoare faţă de tot ce se întîmpla în casă, prinsese simpatia şi protecţia Amelichii, tocmai pentru că ştia să o asculte, să îi dea dreptate şi să-i aducă şi zvonuri şi să poarte zîzanii. Vorbirea aceasta îndelungată, despovărînd îmbufnarea obişnuită a mamei sale, Ionică o socoti ca pe o bună pregătire în intervenţia dorită. De aceea, după ce a auzit că torentul cuvintelor s-a oprit deodată, urmat de cîteva replici de încheiere ale Mariei, care pleca şi ale Amelichii, care se înviora, a bătut uşor la uşă şi cu discreţie a intrat.

Trecerea de la servitoare la fiu, fără voia ei, Amelica a marcat-o neplăcut. O umbră i se lăsă pe faţă şi femeia într-o clipă se închise iarăşi în ea. După binefacerile unei destinderi aduse de conversaţia cu Maria, întrevederea cu fiul ei presupunea supraveghere în vorbe şi răspunsuri, încordare. Într-un anumit fel o luptă — şi asta o indispunea şi-o obosea. Ionică a trebuit să reziste la început unor tăceri şi unor priviri fugare, făcute să-l dezarmeze. Cu curaj însă, într-o vorbire deosebit de respectuoasă, el s-a apropiat de ceea ce avea de spus. A vorbit limpede, a împrumutat toate argumentele lui Poroineanu, a arătat avantajele unui bun plasament, a arătat posibilităţile de progres ale cartierului, cu resfrîngerea binevenită asupra numelui Amelichii şi al bunicului său. Vorbea cu entuziasm şi cu bună-credinţă. Fără o clintire pe faţă, cu capul plecat, femeia asculta. Nici nu aproba, nici nu protesta. Se închisese iar în muţenia şi placiditatea ei, căci în acelaşi timp Amelica se apăra şi mai ales ţinea să dea şi o pildă băiatului ce însemnează o mamă aspră, plină de demnitate, cu voinţă şi cu slobodă hotărîre asupra averii ei. Numai cînd Ionică i-a pomenit de datoriile tatălui său făcute de bună seamă în greu impas, datorii care s-ar putea plăti cu o parte din suma încasată, Amelica a ridicat capul şi a privit lung înaintea ei. Dar nici nu s-a mirat, nici n-a întrebat. Pentru încheiere, Ionică păstrase preţul. Era bun şi ispititor. Ceva mai mult de 30 000 de lei pentru mai puţin de o treime din locuri. Şi Ionică iarăşi arătă că numai cu o parte din ei poliţele doctorului ar fi putut fi achitate. Şi cînd iarăşi tînărul nu uită şi aduse la cunoştinţa mamei sale oferta avocaţială a lui Po-

roineanu. Amelica pentru a doua oară ridică fruntea. De data asta privi înspre fiul său și întîrzie puțin. Parcă o lumină îi plutea pe față, dar iarăși se închise iute. Nici o vorbă n-a rostit Amelica în lungul răstimp al perorației lui Ionică. Numai după ce acesta arătă cu aprindere că a vorbit încredințat că e în interesul lor, al tuturor, Amelica s-a ridicat de pe scaun și în ora tîrzie de seară, s-a dus de a suflat în candela de la icoane și a spus măsurat :

— Om vedea ! Și cu asta s-a ncheiat intervenția lui Ionică.

A doua zi înainte de amiază, Amelica a intrat în camera fiului său :

— La ora asta îl găsim pe Poroineanu ? Aș vrea să mergi cu mine. Eu nu-l cunosc, zise ea cu oarecare asprime în glas.

— Așadar te-ai învoit ? sări bucuros Ionică.

— Dacă tot îl mai găsim, îmbracă-te. Și fără să mai spună un cuvînt, ieși.

Frămîntat și nesigur fusese gîndul de noapte al Amelichii. Mai ales nesigur. Și de aceea o chinuise un sentiment neplăcut. I se părea că totul era deschis în jurul ei, că n-avea pe ce să se sprijine, că se prăbușea în gol. Nu știa de unde să pornească și încotro s-o ia. Într-un cuvînt îi era frică de vînzarea asta. E adevărat că la început Ciuflea o sfătuise să o facă. Asta însemna că nu era chiar pieirea ei. Acum însă n-ar mai fi vrut să-l întrebe, căci în urmă Ciuflea revenise și asta, oricît se uita femeia la cuvîntul lui, îi adusese neîncredere să facă afacerea prin el. Argumentele sociale și chiar economice de plasament o atinseseră foarte puțin. Acum era mai mult stîrnită de pofta de bani ce i se deschisese. Niciodată n-avusese o sumă atît de mare în mînă și, ca la toți cei răsfățați și nepricepuți, calici din frică și cheltuitori din inconștiență, fără o voință organizată, care se luptă greu să nu scape un frîu, dar cînd îl scapă se prăbușesc, Amelica se bucura de toate nimicurile pe care le rîvnise o viață întreagă și nu le cumpărase. Femeia asta care măsura sarea și mălaiul cu paharul și număra mărăturile se bucura că va putea să cumpere multe lucruri inutile. Visa în felul acesta din singurătatea ei orgolioasă la singura orgie pe care și-ar fi pu-

tut-o îngădui, ea femeie cinstită, ireproşabilă, chinuită cumplit de la despărţirea de fapt de doctorul Sîntu. Şi la toate aceste gînduri care o mînau înspre vînzare, se mai adăugau şi o veche remuşcare că îl deposedase cîndva pe Ionică de locul şi lucrurile pe care nu i le mai dase — lăsate de bunicul său — (acum ar fi voit să-i facă o surpriză mare cu bani şi cu un ceas de aur) şi faptul neaşteptat că Poroineanu însuşi ţinuse să facă actul. În felul acesta, Amelica primea o mulţumire prin una din laturile cele mai sensibile ale sufletului.

Orgoliul ei, crescut o dată cu însingurarea, era un simţămînt chinuitor şi complicat. Neîncetat Amelica Sîntu suferea de faptul că lumea (în care nici nu circula de altfel) îi da prea puţină consideraţie după averea ei şi mai ales după situaţie, pe care nu şi-o măsura după bărbat, ci, printr-o absurdă întortochiere de gînd, acum o preţuia după tată şi după lumea pe care o moştenise ca relaţii de la Urmatecu. În felul acesta, gîndul i se întregea cu un fel de nejustificată năzuinţă spre aristocraţie, spre străinătăţi, spre călătorii, de unde, trecută pe o grijă maternă, mijea şi dorinţa de a-l vedea pe Ionică în diplomaţie. Acestui obscur şi nelămurit, dar stăruitor sentiment, i se datora şi relaţiile cu baronul Barbu, anostul dejun cotidian pe care Amelica îl da cu plictiseală, iar Bubi îl primea cu indiferenţa unui început de decădere. Pe calea orgoliului, Amelica izbutise să-şi găsească satisfacţii din lumea medicală. Avea ca medici curanţi, plătiţi bine, două-trei somităţi ale vremii, strălucind între medicină modernă şi negustorie. Ei îi prescriau medicamente scumpe, cure în localităţi străine, la modă şi o dădeau de exemplu ca pe o clientă bună şi ascultătoare. Zvonurile despre toate acestea îi umpleau inima Amelichii de bucurie. Viaţa ei de aşa-zisă bolnavă pentru ea avea mare preţ prin toate satisfacţiile „de lume" pe care i le dădea, iar doctorul Sîntu, cu glumele lui sănătoase despre farsa medicală, atinsese şi rănise pînă la nevindecare toate simţămintele acestea ciudate şi ascunse, pe care nu se pricepuse să le deslueşească. Şi iată că acum o nouă împrejurare plină de demnitate înaltă venea să mîngîie sufletul mărunt, dar chinuit al Amelichii. I se oferea să fie femeie bogată, cu avocat mare şi puternic în acelaşi timp, unul din cei mai mari. Era o idee care o încînta. La aşa ceva Ame-

lica nici nu îndrăznise să năzuiască. O calicie și o nepricepere care nu măsura cît era de jefuită o făceau să se mulțumească și cu Ciuflea. Nu-l plătea. Își lua el singur. Ea închidea ochii, dar nu băga mîna în pungă. Era mai ușor și mai modest. Și iată că deodată avea să intre la tribunal cu Poroineanu, avocatul ei, după ea. Și aveau să o vadă toți, de la magistrați pînă la avocați (poate încă și prieteni de ai tatălui ei). Amelica, hrănită cu atîtea romane care îi puteau da mișcarea într-o scenă închipuită, se și vedea la notariat intrînd sprijinită de brațul lui Poroineanu. Și se trezea zîmbind visului ăsta de mărire, între rafturi de arhivă, ca și cum duhul însuși al lui Urmatecu ar fi fost fericit și ar fi urmărit-o.

Întrevederea dintre doamna Sîntu și Bazil Poroineanu, deși n-avea nimic neobișnuit, pentru Ionică a fost surprinzătoare. Mama sa se schimbase complet. Obișnuit cu ea aspră, poruncitoare, urmînd un gînd pe care de multe ori îl știa că nu e din cele mai fericite, totuși impunătoare, hotărîtă, de data aceasta, în biroul avocatului, Amelica se intimidase deodată. Se îmbrăcase cu una din rochiile ei cele mai bune, poate chiar nepotrivită pentru vizita aceasta matinală, de afaceri. Pusese bijuterii grele, din cele da la Vatica Varnali, se împovărase cu o blană lungă de astrahan. De cum păsise pragul casei Poroineanu, o bună creștere excesivă, făcută din rezerve și aprobări, o cuprinsese. Pe fața ei rotundă, un zîmbet se așezase și n-a mai părăsit-o pînă la plecare. O mare timiditate neobișnuită o cuprinsese. Poroineanu i-a citit actul. Ea a dat toată vremea din cap, părînd a fi de aceeași părere, dar nu asculta. Gusta cu delicii clipa aceasta, dulce și mîngîietoare pentru orgoliul ei copilăresc, dar puternic. Simțea o nespusă plăcere după luni întregi de singurătate, în înțelesul unei lipse de prețuiri și respectuoase condescendențe, că se afla în cabinetul unuia dintre cei mai mari avocați din București, care îi citea ceva, un act, făcut de el, dar care nu avea să-și capete întreaga putere decît după ce ea îl va fi aprobat și semnat. Cînd a fost [la] iscălit, deși locul din josul paginii oricui ar fi indicat așezarea semnăturii, cuminte, supusă, ea a mai întrebat o dată : „Aici ?" și a ridicat ochii înspre Poroineanu, ca un copil înspre profesor.

— Da, da, doamnă, unde ați arătat ! Și spre mai multă precizie, avocatul își întinse mîna pe hîrtie. Unghiile puternice și bombate de bărbat în toată firea și un inel greu de aur, așa cum știa că se poartă în lumea foarte bună, i-au plăcut și au impresionat-o pe Amelica. A simțit deodată și respect și o altfel de plăcere, pentru care, deși trecută numai ca o undă, ea însăși s-a ținut de rău. Și ca să fugă de ceea ce din ea însăși venea, turburată de amestecul acesta de orgoliu și de feminitate, Amelica rosti o frază inutilă :

— Ca să nu greșesc ! Poroineanu zîmbi.

Cînd cumpărătorul întoarse spatele îndreptîndu-se înspre casa de fier, după bani, în tăcerea biroului, cu un fel de familiaritate pe care Ionică încerca să și-o dea pentru a șterge din propria-i simțire impresia de umilință adusă de timiditatea mamei sale, se apropie de bibliotecă și scoase un volum mare. Parcă dinadins tînărul foșnea mai mult decît de nevoie filele. Umplea în felul acesta un gol supărător. De pe scaunul ei, Amelica a chemat cu o privire stăruitoare atenția fiului său, fără să îndrăznească a spune vreun cuvînt sau a face un gest. Și cînd Ionică a privit-o alarmată, arătîndu-i din ochi pe Poroineanu, ea l-a invitat la cuminţenie, nemișcare, bună creștere și respect, toate însă dintr-o neînțeleasă spaimă și sfioșenie. Poroineanu i-a dat banii în hîrtii noi subțiri și albastre de cîte o mie. Amelica i-a pus în punga ei din zale de argint. Iar cînd celălalt i-a spus :

— Îmi voi permite, doamnă, să vin mîine, să vă iau cu mașina pentru autentificare la tribunal, Amelica a roșit de bucurie și plăcere. Apoi s-a ridicat, iar Poroineanu, după ce i-a sărutat mîna, frîngîndu-se adînc, a condus-o respectuos pînă la scară.

Ionică a trecut prin biroul secretarilor. Fred îi propuse un chef la repezeală, iar Sile Scafeș, luîndu-l deoparte, l-a întrebat :

— Spune drept, mă, cu cît te-a atins șefu ca s-o-mbrobodești pe bătrînă ? Și-l prinse amical de umăr. Ionică se scutură ca de-o lepră, cu o nemaipomenită scîrbă. Scafeș, mai înalt și mai tare, îl reținu.

— Lasă-mă, lasă-mă ! Lasă-mă o dată, ridică aproape compromițător glasul Sîntu. Scafeș, în cele din urmă, silit, îi dădu drumul. Ionică era palid și tremura. I-ar fi crăpat capul lui Sile, cu orice i-ar fi căzut la îndemînă.

— Nu face pe nebunu e-ai să rămîi aşa ! îi spuse Sile, rîzînd. Ionică ieşi în goană să-şi ajungă mama, trîntind uşa după el. Şi pe drum n-au schimbat nici un cuvînt.

Acasă, Amelica s-a închis la ea în odaie. După un răstimp la Ionică a intrat Berta.

— *Du wirst Geld Kriegen ! Deine Mutter ist in guten Launen !* * îi spuse ea şi-i flutură două hîrtii de cîte o sută. Ea însăşi primise bani. Era în cele mai bune dispoziţii. Ionică trecu în camera mamei sale. Amelica redevenise stăpîna autoritară, mamă severă, cu vorba măsurată şi fără duioşie. Şedea în faţa oglinzii şi-şi pieptăna buclele turtite de pălărie. Pe colţul mesei de toaletă, alături de un serviciu de baga, cu iniţialele ei în argint, două hîrtii de cîte o mie, îndoite, aşteptau sub un flacon de cleştar.

— Uite şi pentru tine ! zise ea, fără să-l privească măcar pe băiat. Ia-ţi-le !... Ionică rămase locului, fără să mişte. Nici măcar o mulţumire nu rosti. După cîteva clipe, mama sa, în sfîrşit, îl privi prin oglindă. Ionică îi aruncă pe aceeaşi cale privirea. Amelica, de data asta cu un ton de poruncă aproape :

— Ia-le, îţi spun. De ce nu le iei ? (O supăra că darul ei nu fusese primit de îndată şi cu recunoştinţă.) În Ionică clocotul lăsat de cuvintele murdare ale lui Scafeş se domolise numai la gîndul celei mai mare acţiuni pe care şi-o propusese. Aşteptase cu nerăbdare întrevederea cu mama lui, pe care nu şi-o putuse închipui în felul acesta. De aceea, după a doua invitaţie a Amelichii, el zise răspicat :

— Tata are mai întîi nevoie, nu eu ! De data aceasta privirea Amelichii se înăspri. Ea fulgeră din oglindă. Apoi femeia se ridică şi fără o vorbă se duse la garderobă. Deschise uşile amîndouă şi într-o roboteală atentă se pierdu aproape printre mătăsuri şi volane. Ionică avu impresia că a rămas singur în camera pustie şi că vorbeşte în gol. Dar noua împrejurare nu-l impresionă şi nu se dădu bătut : Dacă tata a făcut datoriile astea, de care ţie nici nu ţi-a pomenit, ca să nu te supere şi ca să nu se umilească, înseamnă că a avut nevoie de bani, urmă el cu un ton apăsat. Mamă, eu nu îndrăznesc să mă amestec între voi, dar tata altfel tră-

* Ai să primeşti bani. Mama ta e în toane bune ! *(germ.)*

ieşte singur acolo decît noi aici. Tata nu e atît de bogat ca noi, ca dumneata vreau să zic. De la început ţi-am vorbit de datoriile tatii, de care ştii cum am aflat, întîmplător. Şi cînd ţi-am vorbit de vînzarea asta, şi de datoriile lui, ţi-am spus că trebuie şi pot fi plătite uşor, iar dumneata ai primit...

În clipa asta Amelica îşi părăsi garderoba. Se întoarse înăsprită la faţă:

— N-am spus nici da, n-am spus nici nu, zise ea. Pe banii mei, numai eu sînt stăpînă !

— Dar cine zice altfel ?! îndrugă Ionică. Parcă ne-nţelesesem însă !

— Nu ! Apoi cu pas sigur şi mîna întinsă, Amelica se îndreptă înspre masă. Luă cele două mii de lei şi i le întinse fiului său :

— Îi iei ? întrebă ea.

— Ce faci cu datoria tatii ? aminti din nou Ionică.

— Aşadar nu îi vrei ! şi Amelica luă banii şi-i aruncă într-un sertar. Ionică înţelese că nu va putea avea nici un răspuns. Şi fără o vorbă se duse la el în odaie. În urma lui, a auzit cum Amelica a întors cheia de două ori. Gîndul lui curat şi devotat se sfărîma. Banii erau în stăpînirea mamei sale, iar dincolo datoriile doctorului dăinuiau. Puntea nu se putuse lega. Fiinţele la care Ionică ţinea mai mult, părinţii lui, nu se putuseră apropia. Desigur jigniri rău înţelese despre bolile ei o îndepărtaseră pe Amelica, dar şi banii cu ispita lor, cu plăcerea de a-i avea şi de a nu-i cheltui decît pentru poftele ei. Amelica era zgîrcită nu din lipsa de bucurie în faţa unui bine pe care l-ar fi putut face, ci din dorinţa de a evita un sentiment penibil de desfacere a socotelilor, de ciuntire a cifrelor. Dacă, de pildă, îşi punea o mie de lei la o parte şi îşi lăsa cîteva sute de cheltuială, nu ar fi ajutat pentru nimic în lume pe oricine ar fi fost şi în orice cumplită împrejurare l-ar fi găsit dacă ajutorul ar fi trebuit să fie mai mare decît cele cîteva sute de lei şi-ar fi trebuit să se atingă de mie. Asta ar fi însemnat că mia nemaifiind întreagă, Amelica slabă, capricioasă şi nedisciplinată ar fi mîncat dezordonat şi ceea ce ar mai fi rămas. Şi, o dată cu risipirea ultimului ban, un sentiment neplăcut de deznădejde ar fi cuprins-o. O turbure conştiinţă că nu va putea folosi în viaţă niciodată decît banii veniţi de-a gata, un presimţămînt că în altfel

ar risca primejdiile sărăciei, nebănuind măcar că ar putea munci, o făceau pe Amelica să se chinuie îngrozitor cînd în cheltuieli scăpa frîul din mînă. Şi în împrejurarea de mai sus nu-şi reproşa fapta de a nu fi ajutat, ci slăbiciunea de a se fi atins de mie. Aşa şi acum. Ea îşi fixase o sumă rotundă din banii luaţi. Ce trecea peste, cheltuia. Dar dacă ar fi fost să-i dea cei 10.000 lei şi ceva doctorului, şi-ar fi stricat cifra hotărîtă. Şi încasarea înjumătăţită aproape în felul acesta, cine ştie dacă s-ar mai fi putut opri să nu o cheltuiască pe toată. Şi apoi şi un gînd vechi învăţat de la părinţi că „ce e al tău de acasă să nu dai pe mîna bărbatului", precum şi o poftă de a se răzbuna de părăsire, de neînţelegeri şi de glume privitoare la bolile ei, care o usturaseră, toate la un loc au făcut-o să intre în refuzul ăsta nemărturisit, dar dîrz.

O încăpăţînare şi o închidere în ea însăşi era tot ce arăta. Era un fel de hotărîre cu care îşi măsura puterea, puterea ei pe banii ei, de care era foarte mîndră. Şi din toate neînţelegerile lui Ionică în vrajba cu mama sa, aceasta era ceea ce îl supăra mai mult, pînă la mînie. Simţea cum în nici un fel cuvintele nu pătrundeau în ea, vedea cum orice idee, orice tălmăcire orice înflăcărare nu o mişcau. Simţea că încăpăţînarea asta venea de dincolo de mintea mamei sale, dintr-o deprindere mai de grabă, decît dintr-o voinţă, luată dintr-o lume stupidă şi veche, cu cîteva hotărîri numai, inexplicabile pentru el. Era lumea ce începea de la bunici şi intra în trecut, lume de oameni ahtiaţi şi răi, cumpliţi pentru o frîntură de avere, neînduplecaţi, crunţi pentru stăpînire, pînă şi între fraţi. Lumea oamenilor nesubţiaţi, neînvăţaţi, „ăia" ai bunicului său, pentru care Ionică în copilărie avusese un fel de dispreţ, prostesc de pe maldărul de bani al părinţilor săi, pentru care acum avea ură, o ură ca pentru oameni din altă clasă, neînţelegători şi neînduplecaţi. Şi iată că în anumite împrejurări urîciunea asta creştea ca o apă mare, trecea de bunicii săi şi tot venind ajungea pînă la mama sa. Iar de aci, din locul cel mai apropiat de el, îl ameninţa. De primejdia aceasta morală a josniciei meschinăriei, Ionică Sîntu încerca acum să se apere. Privind în urma lui întregul proces al familiei dinspre mama sa apărînd în împrejurări grave ca acum, tînărul îl vedea şi se simţi parcă solidar cu el. Ideea aceasta îi crescu mînia

pînă la violență. O revoltă adîncă împotriva acestei lumi pe care începuse să o deteste îl cuprinse. Avea nevoie de luptă deschisă, de luptă prin mama sa împotriva alor ei, după care rămăseseră lucruri la care ținea Amelica și cîteva idei pe care le ura Ionică. De aceea, cedînd revoltei, înflăcărării, urii, aprinderii, cu pași repezi el a făcut iarăși drumul înspre odaia mamei sale. A bătut îndelung, a șoptit cu emoție în glas și cu o vibrare a indignării, a urcat vorba, a amenințat aproape. Nici nu i s-a răspuns, nici nu i s-a deschis. În muțenia și indiferența lucrurilor din jurul său, tînărul continuă să simtă o sfidare și ca o tăcută batjocură față de revolta sa inutilă. Casa tăcea, mare, bogată, încărcată de bunicul său cu lucruri multe și scumpe și stăpînită de Amelica. Două generații așezaseră cu anii urmele lor. Din toate Ionică simțea însingurarea lui din faptul că gîndește în alt fel. Tot ce era în jurul său dovedea că ce fusese înainte [nu] fusese de folos. Și la argumentul acesta al odăilor, al mobilelor, al covoarelor, al lămpilor, al poleielilor și aurăriilor, răzvrătirea sa creștea tot mai mult. Intors la el, o ură cumplită îl năpusti împotriva mamei sale. În felul ei de a se purta în seara asta, Ionică i-a văzut în ea pe toți pe care îi ura, strînși cu minciunile și meschinăriile lor. Și o pornire năprasnică se născu în sufletul său împotriva Amelichii. Pentru prima dată se simți astfel și nu avea nici rușine, nici frînă, se dezlănțuise. Dacă i-ar fi stat în față, o mare socoteală ar fi dezbătut cu mama sa. Și în zbuciumul ăsta i-au căzut ochii pe o cadră. Era o fotografie a lui Toderiță, prietenul din copilărie, sfîrșit în împrejurări tragice. Cu cît trecea timpul, Ionică începea să-l uite. Fotografia lui Toderiță, ca atîtea alte fotografii vechi, încetase de mult a mai fi o imagine. Ajunsese numai un semn prin dispariția tot mai îndepărtată a celui pe care îl reprezînta. Hainele de pe ea nu mai erau ca cele de acum, iar figura, deși suptă și uscățivă, mai avea ceva din netezimea copilăriei. Și totuși, deodată, fotografia asta parcă prinse viață. Și Ionică își reaminti de Toderiță din seara aceea de rușine și de suferință de la Scafeși, după care a urmat sinuciderea. Rușine mai ales cum îl făcuse să simtă atunci mama sa, nesăturata Glück. Și iată că deodată pentru Ionică aceste două mame, a lui și a lui Toderiță, îi înfățișară două fețe ale aceleiași lumi : micimea de suflet și depravarea.

Ionică s-a pomenit rostind aceste cuvinte, și-i sunară dureros. O lepădare de sine, de neam și de mamă îl ispiti și îl cutremură. Care să fi fost mai vinovată ? Și Ionică nu știu să răspundă. Numai, ca o nestăpînire a deznădejdii lui, se auzi întrebîndu-se : „Cine aș fi vrut să-mi fie mamă ?" Și se pomeni răspunzîndu-și, din lipsurile duioșiei Amelichii, din asprimile ei, din toane, din ahtieri, din nedreptăți față de tatăl său și desigur dintr-o tînjire după o mîngîiere pe care nu o găsise nici la Zoica, nici la Elvira, nici la Ewunia, se trezi șoptind : Paraschiva. Și în zbuciumul acesta sufletesc, cu inima îmboldită de simțăminte vechi și răni noi, Ionică se afundă, nemaiștiind să deslușească bine amintirile de remușcări.

Îngăduința neturburată și zîmbetul iertător pe care Ionică le întîlnise la tatăl său de cîte ori îi vorbise de atunci de cele întîmplate cu vînzarea și refuzul mamei sale nu schimbaseră întru nimic mersul lucrurilor.

— Am să găsesc eu o soluție pînă la sfîrșit — era același răspunsul doctorului. Îl spunea cu seriozitate, dar cu un fel de jenă, că fiul său fusese amestecat în socotelile lui bănești. Nu o mărturisea niciodată, dar se înțelegea. Scrisorile doctorului din ultimul timp aveau un ton de tristețe, de oboseală, care plutea peste fraze, dar nu era nici un fapt precis ; nimic hotărît în ele. Drumurile lui la București se făcuseră tot mai rare și nici Crăciunul, nici Anul Nou nu mai adunase familia.

Pe locurile vîndute nu se vedea nimic, nici o mișcare. Numai o singură dată și întîmplător Ionică l-a auzit pe Ciuflea dojenind-o pe Amelica :

— Așa pățești dacă nu m-asculți ! Acum se plîng ticăloșii pe toate cărările că i-ai jefuit și că au închis bani mulți deodată.

— Dar ei au trimis după mine ! răspundea femeia.

— Pe cine ? Pe fiul tău ?... Vezi dacă te iei după el ?... E soi rău băiatul ăsta, nu te supăra. O fi făcut și afaceri, mai știi ? și o fi luat și bani...

— Nu cred ! De la mine n-a luat nimic și am vrut să-i dau.

— Vezi ? E și viclean. A luat el de dincolo, n-avea grijă.

Şi limba scurtă a lui Ciuflea se făcea morişcă de vorbe. Abia de se mai auzi la sfîrşit : „Şi mai mult decît vînzarea, care a fost rea (cine ştie dacă nu l-o fi pus chiar tatăl său pe Ionică să umble, că, după cum ştii, avea nevoie de bani), pacostea cea mare e clevetirea oamenilor şi mîrîiala lui Poroineanu... Cu ăsta nu se glumeşte, că-i tare..." Şi au urmat înghiţituri şi plescăituri din limbă, căci totdeauna în faţa lui Ciuflea punea Amelica o sticlă cu vin şi o gustare.

În realitate exista o indispoziţie a tagmei Poroineanu-Gădină, dar ea venea din altă parte.

Încă de pe la sfîrşitul lui 1915 ritmul presiunilor celor două tabere asupra României se precipitase. Stăruinţe de tot felul, de ordin politic şi militar, erau tot mai dese şi hotărîte. După prăbuşirea Serbiei din octombrie 1915, Germania trimisese trupe, ostentativ, în Banat şi le plimba pe malul bulgăresc pînă la Rusciuk. Faţă de aceste evenimente, cu toată stăruinţa lui Gădină prin relaţiile sale cu „Centralii", concernul de la Berlín ezita şi întîrzia cu investirea capitalului în fabrica de încălţăminte. Toată priceperea şi abilitatea lui Poroineanu nu putu să înlăture şi să limpezească tergiversările avocaţilor celeilalte părţi. Întocmirea societăţii în nume colectiv şi vărsarea capitalului necesar nu avuseseră loc. Poroineanu şi Gădină rămăseseră descoperiţi ; încheiaseră cu Amelica achiziţionarea terenurilor într-un moment mort : prea tîrziu faţă de o situaţie politică şi militară mai bună pentru „Centrali" şi faţă de oferte deschise şi prompte şi prea devreme faţă de perspective ale căror consecinţe nu se putea[u] prevedea. Fapt îndeplinit era debursarea inutilă din partea lui Poroineanu şi Gădină a unui capital important, investirea neproductivă pentru o bună bucată de vreme a unei sume mari de bani. Şi lucrul acesta îi supăra foarte tare pe cei doi oameni de afaceri. Într-adevăr, nemulţumirile lor începuseră să circule sub formă de zvonuri şi de bîrfeli. Afacerea sterilă trecuse din matca ei tehnică în turburea clevetire a nemulţumirilor ce creşteau pe măsură ce o nouă situaţie politică îndepărta tot mai mult posibilitatea soluţionării unei penibile şi inutile investiri de capital.

Anul 1916 păru că se anunţă cu o schimbare în favoarea Antantei. Şi într-adevăr ofensiva rusească a genera-

lului Brusilov, începută încă din martie, duse la reocuparea Bucovinei și Galiției orientale. Rușii ajunseseră pe trecătorile Carpaților. În același timp pe frontul de vest se înregistrase o mare victorie defensivă a francezilor la Verdun și apoi mai venise și contractul guvernului român cu cel englez pentru cele 80.000 vagoane de cereale plătibile în aur efectiv și depozitate în România. Aceste toate schimbaseră dintr-o dată atitudinea României, care își închisese granițele față de „Centrali". În vara aceea aveau să apară prin gări, de-a lungul Bărăganului și în Oltenia, magaziile noi pentru cerealele vîndute Angliei. Soarta adusese cîrma în mîna lui Poroineanu. Și în cele 80.000 de vagoane se găsiseră desigur îndeajuns cîntare și vagoane pentru plasarea cerealelor de pe moșiile lui Poroineanu din Vlașca și ale lui Gădină din Brăila. Firește că în suferință nu erau. Paguba, care n-a fost din pierzare, ci numai din întîrziere prin cumpărarea locului de la doamna Sîntu, era acoperită. Totuși lucrul acesta le rămăsese ca o greșeală în minte, la amîndoi, ca o supărare, ca un ghinion. De aceea mici ciupituri de ar fi fost de la „Centrali" (ticăloșii de nemți ! În definitiv, ei îi băgaseră în afacerea asta proastă !), le-ar fi fost ca o mîngîiere. Și Poroineanu a aflat atunci de la Marele Stat Major, cu cîteva zile mai devreme, că nici nemții nu stătuseră cu brațele încrucișate și că răspunseseră printr-o politică de intimidare. Singur atașatul militar român de la Berlin fusese invitat, cu intenție, să viziteze frontul de vest, pentru a-și da seama de imensa forță germană. I se arătase atașatului nostru ceea ce nici unui neutru nu i se arătase, mai ales puterea nemăsurată a artileriei grele.

Și cînd într-o seară de primăvară tîrzie, în casa primului-ministru, în umbra unei biblioteci înalte și grele unde îi plăcea să se ascundă, să gîndească și să-și ia hotărîrile, Poroineanu l-a văzut pe Ionel Brătianu zîmbind și ascultînd pe șeful statului major raportîndu-i vizita atașatului nostru militar pe frontul de vest, și cînd a auzit și informațiile suplimentare ale șefului de stat major, că această acțiune germană ar fi fost și în legătură cu închiderea frontierelor noastre, dar și pentru a mai salva și cîteva vagoane cu muniții ce se aflau pe teritoriul nostru cu destinația pentru Turcia, era primul transport după boclucul cu „Medjidie", Poroineanu s-a gîndit și într-o

pauză a şoptit că, dintre cele două măsuri, cea cu străşnicie de ţinut pentru demnitatea noastră naţională de bună seamă, cea militară era. Dar adause, firește, tot ca pe un punct dintr-o stratagemă și pentru a-l face să înţeleagă aproximativ pe şeful statului major, că şi a doua măsură mai elastică, în aşteptarea marilor evenimente, era de luat undeva. Şi acest undeva nu putea fi decît în domeniul economic. O îngăduinţă discretă, o închidere de ochi pricepută pentru cîteva vagoane de grîne, care noaptea, pe neştiute să-şi facă vînt în jos de la Predeal spre Timiş, ar fi fost tocmai măsura de folos. Primul-ministru a zîmbit, iar Poroineanu — cu o frîntură de zicală veche ce-i răsuna în urechi : „din pămînt, din piatră seacă" — îşi văzu paguba cumpărării de la Amelica astupată şi ghinionul spart.

După această uşoară izbîndă pe plan internaţional, Poroineanu se învioră ca sub o baie binefăcătoare. Reveni însă şi se porni cu toată străşnicia împotriva traficului militar de arme, afirmînd din cunoaşterea lui, că legaţiile Franţei şi Angliei, luîndu-ne acum de sus pentru că le venise vremea, erau hotărîte să cerceteze şi să tragă la răspundere în chestia asta a traficului de arme. Spunea că de curînd, la o masă la „Automobil Club" (informaţia o avea prin fratele său) primul ataşat al Franţei vorbise atît de insistent în chestia asta, încît dăsuse să înţeleagă că vor dezgropa şi morţii, făcînd aluzie la exploziile de la Constanţa din septembrie 1915.

— Cu chestiunea asta trebuie să fim foarte prevăzători, domnule general, spuse ca pe o concluzie generală primul-ministru. Era un deziderat, iar nu o sarcină specială pe care o comunica solemn şefului Marelui Stat Major.

— Totuşi, din informaţiile noastre, vagoanele cu muniţii germane au intrat, sînt în ţară, excelenţă, răspunse ofiţerul. Ce putem face ?

— Au să se rătăcească pe undeva, domnule general.. îşi legă cuvîntul scurt, cu un zîmbet, Poroineanu. Şi poate peste cîteva luni, cine ştie... Doar avem acelaşi calibru şi la arme şi la tunuri, nu ? dacă ne este îngăduit să ne aducem atunci aminte... şi duios, sentimental şi slugarnic, se uită înspre primul-ministru. Tăcut, acesta se ridică. Conversaţia se apropiase prea mult de miezul problemei celei mari. Dar Poroineanu adause :

— Dacă îmi îngăduie excelența-voastră, în chestiunea aceasta a traficului de arme, și mai ales pentru trecut, atît de importantă acum, am să-mi aduc și eu contribuția. Poate aș fi de folos nefiind nici în armată, nici în Siguranță.

— Am încredere în dumneata, îi spuse Brătianu și le întinse mîna la amîndoi.

Toate pe cîte le știa Ionică și pe cîte nu le știa se legaseră pentru a da frămîntarea simțită sau numai bănuită a zilelor acestea. Cu îngrijorări pentru tatăl său și mai cu seamă cu neliniștea pe care o da unei firi rînduite ca a lui neputința de a vedea limpede dincolo de un hotar în timp, tînărul Sîntu purta cu el un neplăcut sentiment de nesiguranță.

Priveliștea familiară însă, bogat însorită a unei dimineți de iunie îi înveseli gîndul.

Ionică Sîntu pornise cu un rapid de dimineață înspre Constanța. I-au plăcut băncile curate de catifea roșie, cu plasele albe pe spătare, strălucirea alămurilor, a ferestrelor, într-un cuvînt tot confortul unei călătorii în bune condiții. Cînd a intrat în vagon, pe ușa primului compartiment a găsit lipită o hîrtie pe care un „Rezervat" mare cu cerneală violetă anunța că cineva important avea să călătorească împreună cu el. Tînărul s-a ghemuit cuminte într-un colț al unui alt compartiment și a așteptat. A auzit deodată în liniștea vagonului aproape gol un glas ce i s-a părut familiar. Și trecîndu-și capul prin ușa întredeschisă, l-a văzut pe Poroineanu urmat de o armată întreagă de secretari. Se oprise în fața cupeului rezervat și aștepta îngăduitor. Un biet conductor, care de bună seamă știa cu cine are de-a face, se frîngea respectuos, abia nimerind de emoție să deschidă ușa. În sfîrșit ușa se trase în lături și marele demnitar intră. Pe Sile și pe Fred, care și ei conduceau pe „șef", Ionică nu vru să-i vadă. De aceea nu și-a părăsit locul pînă la plecarea trenului. Atunci toți au coborît. Poroineanu rămase singur.

Rapidul sărea peste macazurile triajelor din Gara de Nord, trecea prin mahalalele tot mai scunde ale Bucureștilor, care se topeau iute. Și Ionică pe culoar, cu fruntea bătută de vînt, simțea în el bucuria unei sprintene judecăți, prospețimea și soliditatea asocierilor de tot felul,

germinația generoasă a ideilor pe care o minte sănătoasă și un trup sănătos ți le dau. Aspecte noi prindeau simțul lui ascuțit de observație. Astfel, spre deosebire de cele cîteva orașe apusene pe care le cunoscuse, el văzu că Bucureștii sfîrșesc în alt fel. La Budapesta sau la Viena, case înalte cu mai multe etaje merg și străjuiesc pînă la sfîrșitul orașului, pînă unde încep terenurile vagi și mai în urmă cîmpia. La București casele scad pe măsură ce te apropii de periferie, se fac tot mai mici, mai neînsemnate, mai rare, bordeie aproape, pînă ce dispar, se mistuiesc în cîmpie și astfel orașul se sfîrșește ca o apă ce intră în pămînt.

„De bună seamă, o imagine — gîndi Ionică — a stărilor mult mai umile și mai grele de la noi. După forma, mărimea și felul caselor stau categoriile sociale..." Și gîndul i se legă de somptuoasa casă Poroineanu, din centrul orașului și în cele din urmă de stăpînul ei.

Trenul intrase în acel țăcănit monoton, de drum întins, în care, după controlul biletelor, personalul de serviciu se ascunde undeva și călătorul rămîne singur, mai ales într-un vagon nepopulat, să asocieze gîndurile sale cu fuga lăturalnică a priveliștilor, cu senzația puternică a vîntului învîrtejit prin ferestrele deschise și cu ritmul puternic al roților care bate și se impune ca un mers măsura gîndului. În această felurită asociere a călătoriei, la care Ionică era foarte sensibil și îi dădea parcă o bună dispoziție și un optimism, tînărul se hotărî să prezinte respectele sale importantului călător de alături. Cu toate zvonurile și vorbele care începuseră să umble, Ionică nu putuse uita și-și aducea aminte cu satisfacție și mîndrie de lunga întîlnire pe care o avusese cu Poroineanu. Tînărul, fără voia lui, primise atunci și închisese în el bucuria laudelor nemăsurate, mărturisirea unei înalte prețuiri, politețea desăvîrșită a unui om puternic, lingușirea aproape a unui om mai în vîrstă care se purtase cu el ca de la egal la egal. Și cu toate că mintea lui prudentă și prevăzătoare încercase să-l apere de bucuriile și dulcețile acestor măguliri, ele intraseră în el și rămaseseră în amintire, mîngîietoare și plăcute ca însești amintirile dragostei. De aceea acum reîntîlnirea cu Poroineanu îi făcea bucurie. Era un loc sigur, o ființă verificată, la care putea să găsească o caldă întîmpinare. În sentimentul adînc de nesiguranță de care Ionică Sîntu era cuprins din

atîtea împrejurări legate între ele, el avea nevoie de siguranța aceasta a unei prietenii calde și a unui bun sentiment. Avea nevoie să nu se îndoiască de ele și să le regăsească întregi. De aceea, cu o încredere tinerească, aproape cu entuziasm, el porni pe culoar și se opri mai întîi respectuos în dreptul ușii de la compartimentul lui Poroineanu, căutînd să se facă văzut. După un salut corect și deferent, Ionică așteptă semnul din privire și zîmbet, invitația caldă și politicoasă, să intre și să ia loc.

Cînd s-a apropiat de ușă, Poroineanu citea. Voit sau nu, multă vreme nu și-a luat ochii de pe un dosar ce-i sta deschis pe măsuța din față. Ionică a salutat de două ori și de două ori nu i s-a răspuns. Se înșelase de bună seamă. I se păruse numai că îi prinsese privirea. Răbdător însă și cu voie bună aștepta. Răstimp mai lung trecu fără ca avocatul să dea vreun semn că ar mai fi interesat și de altceva decît de lectura lui. Cînd iată că în inima Bărăganului și în viteza mare rapidul lor se încrucișă într-o gară cu cel pornit de la Constanța. Vuietul îngrozitor al aerului frămîntat între două trenuri în plină viteză suna ca o catastrofă. Și în sfîrșit Poroineanu, deranjat, ridică încet capul, luîndu-și ochelarii. Ionică prinse clipa, și el care a stat și a așteptat cuminte și n-a bătut la ușă salută respectuos, înclinîndu-se adînc. Surprins, avocatul avu o clipă o expresie nelămurită. Dar n-a fost decît o clipă. De îndată sprîncenele s-au ridicat, privirea s-a înăsprit. Și pentru ca să nu rămînă nici o îndoială că nu l-ar fi văzut, ochii se țintiră îndelung asupra lui Ionică, inexpresivi. Niei un gest, și mai ales nici gînd de zîmbetul așteptat. După o scurtă încremenire, după refuzul acesta al recunoașterii, Poroineanu își puse ochelarii și-și continuă lectura. De bună seamă nu ierta scena stăruințelor sale pe lîngă acest tinerel, scenă care-l dusese la o afacere incertă.

La rîdul său și Ionică a fost surprins cîteva clipe. Apoi, cînd a realizat situația, cînd și-a dat seama că nu e dorit, că e abătut de la cea mai elementară cuviință, o dogoare l-a cuprins. Era mînia unui orgoliu înfrînt, aproape batjocorit. A vrut să pună mîna pe clanța ușii, dar s-a oprit. Întîrzia totuși pe locul său. Atunci Poroineanu s-a ridicat, a venit pînă la ușă, s-a uitat iar la el și cu un gest brusc a tras perdeaua. Sunetul inelelor de metal pe bara lor i s-a părut lui Ionică că ar fi fost ca

o sfîşiere. Strîngînd pumnii şi dinţii, se duse la el în compartiment. O mînă străină parcă intrase în el şi îl frămînta. Era ca un clocot, ca o palmă ruşinoasă, ca o deznădejde şi ca o frică. Dar mai ales, dureros, alte lucruri se aşezau în el. Ceea ce l-a prăbuşit propriu-zis pe tînărul Ion Sîntu în întîmplarea aceasta a fost surpriza neaşteptată din om, dovada că un om, şi încă unul din cei mai şlefuiţi, se poate purta şi în felul acesta. Niciodată Ionică nu s-ar fi aşteptat la o asemenea întîmplare. Firea lui, făcută din cinste şi din meticuloasă rînduire morală, înnăscută şi deprinsă, liniştită şi de o purtare egală, răsfrîngea şi cerea din lume întîmplări după măsura ei. Era de bună seamă încă ceva elementar şi de încredere copilărească în toată această atitudine. Dar ea era fermă în Ionică şi o contrazicere violentă, brutală nu putea veni fără o mare durere. Fără să se fi ştiut cu nimic vinovat faţă de Porăineanu, cum se făcea că nu-l mai găsise acolo unde îl lăsase ? Dacă oamenii astfel se pot mişca şi încă fără nici un cuvînt, fără o cauză binecuvîntată de pe poziţiile lor faţă de alţi oameni, atunci lumea e un haos, un balamuc fără margini, un loc al iraţionalului şi al pierzării ! Gîndurile astea se ciocneau în mintea aprinsă, biciuită în asociaţii de tot felul a tînărului. O mare întîmplare trecuse prin el, neaşteptată, zguduitoare. Şi în Ion Sîntu experienţa asta nouă şi gravă lăsase un sentiment adînc de deznădejde, un amar, un pesimism aşa cum nu mai încercase niciodată. Pînă acum întîmplările lui cu oameni, bune sau rele, se limitaseră la cele cîteva vorbe sau cîteva fapte şi fiecare avea un chip : pe al omului respectiv cu care se petrecuse. Acum însă totul se mărise, se lărgise şi iute, ca o apă care creştea, înnegurarea prindea orizonturi, tot mai largi, îneca toate drumurile printre oamenii care stăteau înaintea lui Ion Sîntu. Jignirile personale dispăruseră aproape în faţa acestei melancolii ce se adîncea în el. Şi atunci tînărul căută să se scuture şi să se scape de tristeţea asta ce-l năpădea. El se lăsă în grija propriilor sale puteri de apărare ale sufletului sănătos şi îşi căuta refugiul în gînduri mai luminoase. Părăsise la Bucureşti (se despărţise cu greu pentru cîteva zile) pe Elvira Corini, de care, de la reîntoarcerea lui din Elveţia îl legase o dragoste împodobită cu toate frumuseţile gîndului şi furtunile pasiunilor. Elvira era o fiinţă domoală, ascultătoare, închisă mai ales pentru tot ceea

ce din afară ar fi venit s-o turbure, pentru tot ce n-ar fi fost dragostea ei. Ionică găsise în iubita lui și în legătura asta (pe care mama Elvirei, cu o nădăjde pentru fiica ei sau numai cu o adîncă înțelegere, cine știe ? — nu o turbura) o mîngîiere, un refugiu, și o sporire în cunoașteri de tot felul. Elvira avea o mare admirație pentru Ionică, pentru începuturile lui literare și mai ales pentru inteligența lui și felul bogat, vizionar, de a vorbi. Stătea ceasuri întregi ascultîndu-l. Ionică îi rezuma ultimele lui lecturi. Și în aceste intime și duioase convorbiri, sub privirea atentă, supusă, dar și grea ca o răspundere a Elvirei, recapitulările se întregeau cu înflăcărări, cu adeziuni sau cu proteste într-o fixare de idei și cuprinsuri ce intrau în el și se așezau undeva într-un loc rînduit, unde nu numai mintea, dar și inima își spunea cuvîntul.

Pe o stradă ruptă în răscruci, în spatele mănăstirii Antim, într-o casă încă împrejmuită cu pridvor și năpădită din primăvară pînă în toamnă de lilieci, floarea soarelui și nalbe înalte, Ionică o vizita zilnic pe Elvira. Ea trăia aci modest, cu mama ei, din niște slabe venituri de văduvă cărora ruda mai avută, Poroineanu, nu înțelegea să adauge nimic din bogăția lui. Camera Elvirei era scundă, cu penumbre și tablouri din încercările ei și cu un Beethoven mare, în cărbune, ce spînzura deasupra pianului din colț. Aci mai mult acum decît la baron și prin Berta (care poate numai cu mai puțin decît Amelica o ura pe Elvira pentru tot ataşamentul lui Ionică pentru ea) tînărul Sîntu își stîmpăra setea de muzică. Pînă seara tîrziu Elvira îi cînta la pian. Și în reveria aceasta aromitoare Ionică Sîntu ardea, consuma, într-o dulceață de care de multe ori se dojenea, toate rămășițele lui romantice, care-i făceau totuși atît de bine. În legătura lui cu Elvira mai găsise tînărul acesta nefixat încă, oscilînd între vis și voință, o împrejurare căreia orgoliului său îi era ca o hrană : supunerea necondiționată, de roabă aproape, a Elvirei. Pînă la ea Ionică, nici la Zoica, nici la Ewunia, nu mai întîlnise închinarea aceasta care pune în trufia celuilalt o bucurie fără seamăn. Amîndouă dragostele lui dinainte îl depășiseră și i se impuseseră. Una prin capricii, cealaltă prin lucrarea și mai puternică a unei influențe, a unui prestigiu, a unei inițieri. Și în amîndouă împrejurările Ionică se simțise purtînd cu încordare și cu neplăcere o umilință. Abia acum întreaga lui ființă se desfă-

şura, iar dragostea şi devotamentul Elvirei rezista la toate încercările voite pe care curiozitatea de intelectual a lui Ionică le născocea şi le impunea. Neabuzînd însă de aceste încercări, el gusta roada cea mai aleasă a vieţii lui lîngă Elvira : plăcerea iniţierii în idei şi în cultură, pe care fata o primea bucuroasă şi cu recunoştinţă.

De jignirea recentă adusă de Poroineanu, Ionică fugea acum, căutînd să nu stăruie în înveninarea ei, se refugia în gîndurile de lîngă Elvira. Ele erau blînde şi mîngîietoare şi se legau şi cu priveliştile înconjurătoare. Nori albi, clăbuciţi umpleau albastrul fără margini al cerului şi pe o parte şi pe alta a drumului, iar pe măsură ce trenul se apropia de Dunăre, un vînt ascuţit sufla peste ape dinspre Dobrogrea. Conductorul însă a venit în fiecare compartiment şi a tras perdelele. La fiecare capăt al vagonului s-a urcat cîte o sentinelă cu baioneta la puşcă. Se treceau podurile şi se luau măsuri de precauţie de ordin militar. Lumina s-a aprins în compartimente, Ionică a fost rupt de priveliştile înconjurătoare care-i făceau bucurie. Închise ochii şi în legănarea din colţ a canapelei sale, lipsit de natură, revăzu seara de curînd petrecută cu Elvira la teatru la un jubileu al lui Nottara cu *Oedip rege*.

Teatrul rămăsese pentru el una din cele mai puternice trăiri. Piesele văzute — cele bune, firește, şi mai ales bine jucate — erau pentru el ca tot atîtea lumi prin care trecuse şi trăise. O întîmplare reală, familiară, stăruitoare se desprindea din spectacol şi-l însuma unei atmosfere din care nu se mai putea desprinde. Şi o asemenea puternică întîmplare îl străbătuse de curînd la spectacolul cu *Oedip rege*. Cu toată tratarea convenţională a regiei stîngace, care adusese un spectacol de multe ori greşit, cu umbre pe decor „nescoase", căzute convenţional unele peste altele ; cu toată figuraţia nedisciplinată, lipsită de ritmul legat care să înfăţişeze cît de cît rămăşiţele corului antic (toate acestea Ionică le deslușea din tot ce aflase despre tragedia antică după lectura lui Nietzsche), spectacolul îl impresionase. Nu-l turburase atît soarta lui Oedip, construită la dimensiuni ce rămîneau străine temperamentului său, deprins cu măsura omului, a Renaşterii şi a lui Shakespeare, cît cadrul desfăşurării. Cîntecul acesta al tragediei (din care Nottara păstrase o declamaţie tărăgănată şi emfatică ce se potrivea cu vechiul duh de li-

tanie al interpretării muzicale risipit peste munți și mări, răsunînd prin văi și prin golfuri de-a lungul Eladei continentale și insulare) dădea o adîncă înțelegere și o desăvîrșită evocare a antichității eline prin puterea de sugestie și prezența mării. Căci Ionică Sîntu se îndrepta acum spre marea lîngă care crescuse și pe care o simțise dincolo de scenă. Călătorea cu recentele amintiri nu numai de text, dar și de priveliști din *Oedip*, simțind întreaga actualizare din legătura ce în el căpătase o nespusă putere și se făcuse între tragedia lui Sofocle și țărmul Mării Negre, marea lui. Vedea aci, uitînd numele turcești sau modernismul locurilor, lagărul din fața Troiei, triremele, lăncile, coifurile cu coamă roșie, curbă și tunsă, scuturile, carele și chiar scutul lui Ahile... Veacurile eline pentru el se topeau unele în celelalte, imprecis. Veacurile mai vechi, contemporane cu profeții din Iudeea se împlineau cu veacurile mai noi ale tragediei grecești. Legătura asta între teatru antic (și poate în general numai între teatru ca cel mai puternic mijloc de sugestie) și mare, cele două izvoare de adîncă cunoaștere și simțire pentru Ion Sîntu, se întregea, căpăta viață, printre toate amănuntele unei istorii vii pe care pasiunea și buna metodă a lui Iancu State Ciuboțel se pricepuseră să le așeze în mintea elevului său. Rechemarea puternică, reîntîlnirea aievea cu istoria, cu valorile culturale desprinse din tragedia elină, cu refugierea în priveliști de cunoaștere și de evocare ce puteau în Ionică Sîntu să lupte, ba să și biruie și să șteargă clipa de față, trecîndu-l în alte simțăminte, se înfăptuia mai puternic în claustrarea silită din compartiment. Dar trenul se opri, lumina se stinse, și perdelele căzură în lături. În fața ferestrei de la vagon un salcîm tuns, ca un glob verde, apăru și Dobrogea o dată cu el. O tresărire puternică și o bucurie încheiară excursia gîndului. Ion Sîntu se apropia de cel de al doilea cămin, lîngă care își petrecuse primii ani. Și în el, încă o dată se întretăiară locurile familiare existenței lui. Își dădu seama că din așezările țării și neamului cărora le aparținea, Bucureștii și Constanța, vechea tradiție muntenească și provincia răsăriteană de la mare, îl crescuseră. Prin priveliștile, anotimpurile și obișnuințele lor simțise și trăise. Tot ce dobîndise prin cultură și educație era o podoabă, o sporire netăgăduită. Dar el, întreg, cu firea lui, și mai ales cu posibilitățile la care nădăjduia și visa, aci

era. Peste această mîngîiere largă, răsărită chiar din rosturile vieții lui, reveni însă supărarea, amărăciunea întîmplării de mai înainte, dar mai slabă, mai puțin ascuțită. Jocul amintirilor adaus și puternicele impresii ale revederii locurilor familiare preschimbaseră aproape sentimentul de la început într-o judecată.

Trăindu-și experiența, Ionică Sîntu trăgea și concluziile ei. Poroineanu era pentru el, acum, arbitrarul, bunul plac și înșelăciunea. Poate și mai mult. Tînărul se opri însă aci. Erau lucruri evidente. Și fără voia lui, Ionică așeză în jurul acestor epitete, din observații atente cărora nimic nu le scăpase, înfățișări, mimici, tonuri, cuvinte pe care le văzuse la om. Acesta era Poroineanu observat și descoperit de el acum. Și parcă iar o strîngere de inimă îi aduse o tristeță, însă fără revoltă, în fața chipului marelui dregător. Cînd trenul se opri la Constanța, tînărul nici măcar din curiozitate nu l-a mai urmărit pe importantul personaj, primit la gară de prefect, cu discretă dar solemnă suită. Ionică se desprinsese de tot ce ar mai fi fost amintire supărătoare, atîta fericire îi adusese soarele orbitor și marea scînteietoare. A alergat aproape spre casă, dar nu l-a găsit pe tatăl său.

— Domnul doctor a plecat să se odihnească la vie, i-a răspuns îngrijitoarea.

Și Ionică a pornit și el într-acolo pe jos, bucuros să revadă drumul cît mai de aproape. Mult nu era, cîțiva kilometri. De la gară ocoleai coasta spre sud. Lăsai portul în vale la stînga, cu bazinele lui, cu încrucișatele linii ferate, cu intrarea străjuită de cele două faruri și departe, înfipt în adîncul apelor, farul cel mare ; depășeai bazinul de petrol, cu cisternele pe care le ocoleai, și pe creasta malului rîpos și lutos continuai șoseaua de-a lungul unei foste linii ferate din care nu mai rămăseseră decît traversele. Era linia veche „la vii", cînd pe aici, cu multă vreme în urmă, erau băile Constanței. Apoi treceai de grădina unei fabrici de bere „La Gruber", cu leagăne printre salcîmi și mese și scaune bătute în butuci înfipți în pămînt, grădina unde muncitorii portului, atelierelor de la căile ferate și cei de la „fabrica de gaz" serbau ziua de 1 Mai, printre vegetații nelămurite de salcîmi, oțetari și arțari, pe dreapta și pe stînga, în mijlocul unor grădini, case răzlețe cu arhitecturi ciudate, cu

acoperișuri în formă de bulb sau ferestre înalte și colorate ca o înflorire. Urcai apoi prin praf și te opreai în dreptul unui pavilion numai cu două încăperi și o prispă, în marginea șoselei. Acesta era locul de refugiu și liniște al doctorului Matei Sîntu. Șoseaua mai trecea cîteva zeci de metri, cotea lîngă o casă pustie cu un turn (unde pentru Ionică, înspăimîntat, în copilărie, locuiau strigoii, iar în realitate cucuvelele), se răsucea și se oprea brusc în arătură. Era, ca atîtea alte meleaguri dobrogene, singuratică șoseaua asta prăfuită, tristă, bătută de vînturi, legînd locuri vechi cu povești multe de spaimă, prin care bîntuiseră cîndva tîlharii Dobrogei, Simion Lecinski și Deli-Ali. Despre ei doctorul Sîntu știa fel de fel de povești. „Via" doctorului era o sfoară de pămînt lată cam de douăzeci de metri și lungă de vreun kilometru și jumătate. Ea venea din dreapta, dinspre cîmp, tăia șoseaua și se ducea spre stînga să sfîrșească pe creasta rîpei. Butucii erau rari și sleiți. Omer, un turc bătrîn, îi îngrijea și toamna abia de culegeai cîțiva ciorchini. Era însă numai ceauș cu boabele mari și limpezi ca boabele de chihlimbar din mătăniile hagiilor de la cafeneaua de deasupra portului. Doctorul Sîntu o păstra pentru priveliștea pe care o aveai dintre salcîmi înspre mare. De acolo din fund, la vreo treizeci de metri deasupra apelor, prindeai cu ochii o arie întinsă, albastră. În stînga, albea Constanța cu așezările ei, cu portul sub o pulbere de culori schimbate după fiecare oră a zilei, iar în dreapta golful se scobea, se subția, se poticnea de diferite promontorii, se albăstrea în depărtări, iar apărea și biruia pe zare, ca o linie vioriе, purtînd în vîrf, fantomatic și aerian, semn bun cu focuri de noapte, farul de la Tuzla. Pînă jos la mare erau terase naturale din prăbușiri de pămînt, cîteva plantații și drumuri șerpuite. Viile dispăruseră aproape complet. Vîntul de larg scutura salcîmii neîncetat, ușor printre crengi, unindu-și zgomotul cu cel îndepărtat al valurilor.

Cînd s-a apropiat pe poteci cunoscute de via lor, Ionică a auzit glasul tatălui său. Cînta un vechi cîntec oltenesc :

Au plecat olteni la coasă,
Ila, ila, la...

Cînta a voie bună, îndemnîndu-se la treabă. Din cînd în cînd se oprea și se auzeau rîndeaua și ciocanul. După

colțul unui umbrar l-a și văzut. Dregea o ușă. Întîlnirea între tată și fiu a fost caldă și bună.

— Dreg ușa asta, pe care au stricat-o oaspeții mei de o lună. Și la privirea nedumerită a lui Ionică, el continuă : Strapalea și Ciuboțel aici au stat. Au plecat de două săptămîni spre Moldova. S-au dus cu vaporul pe la Sulina și Galați. Era mai sigur ! Și iarăși își mîngîie fiul și-l sărută.

Pe Ionică îl miră liniștea tatălui său. Nu se potrivea nici cu îngrijorările din scrisori, nici cu frămîntările din zilele astea. De aceea, în bunele dispoziții în care l-a găsit, el l-a lăsat să vorbească mult și aprins, mai ales că era un lucru care nu i se întîmpla prea des. Croit în alt fel decît fiul său, cu o prudență mai atentă, țărănească, la tot ce gîndea și săvîrșea, dar cu o cultură mai slabă decît Ionică, neriscîndu-și vorba nici chiar față de cei mai intimi și mai devotați, doctorul Sîntu uimea acum prin vervă și bună dispoziție. Se simțea că această stare nouă era legată la el de un eveniment important. De altfel nici nu pregeta, în vorbire, de a pomeni și a se reîntoarce mereu la numele celor doi călători care trecuseră pe aci, despre care doctorul vorbea cu vie și caldă simpatie. Și lui Ionică Sîntu nu i-a trebuit mult să-și dea seama că profesorul și Manea (care din ei ? sau poate amîndoi ?) avuseseră o influență hotărîtoare asupra doctorului.

— Am tot trecut să-i văd cît au stat, spuse Matei Sîntu. Cîte știe ticălosul ! Și Ionică, înțelegînd că era vorba de profesorul Ciuboțel, se bucură. Mai mult, cuvîntul prudent, măsurat al tatălui său nu a dat. Numai o vioiciune stăruia în el, ca o noutate. Atunci tînărul, care la început nu voise să-i împărtășească întîmplarea din tren, se hotărî să i-o spună. A povestit încălzindu-și cîteodată glasul de o tinerească indignare.

Doctorul l-a ascultat liniștit. Nu l-a întrerupt niciodată și nici nu și-a legat vorba numaidecît. După ce Ionică a sfîrșit, a lăsat să treacă un timp și apoi a întrebat :

— Și tu te-ai mîhnit ?

Băiatul a tăgăduit, dar cu vorba pe jumătate. Povestirea readusese în el amintirea jignirii îndurate, dureroasă.

— Ce întîmplare ciudată... spuse bătrînul, întîmplarea asta cu tine ! Vine la timp. Apoi : Hai la mare, că am să-ți vorbesc...

Doctorul Sîntu întoarse cheia la pavilionul cu geamuri colorate, şi o porniră. Mergea el mai întîi, urmat de Ionică pe o potecă năpădită de scaieţi uscaţi, cu florile aspre şi violete. Şi după un drum nu prea lung au ajuns şi deasupra mării. Între doi salcîmi bătrîni era o bancă de lemn bătută în pămînt. S-au aşezat amîndoi şi mai întîi au privit în tăcere. Marea era departe cu abur alb în zare şi cu drumuri netede şi lucioase lăsate de curenţi în albăstrimea ei. Un vapor mare stăruia în larg. Doctorul închise un ochi, întinse braţul şi cu degetul ridicat verifică mişcarea vaporului. Apoi ca şi cum ar fi fost în legătură cu această privelişte, spuse :

— Vezi tu, pe mine o întîmplare ca asta nu mă mai poate mîhni ! Vorbea simplu, cordial; ca între prieteni. Nici umbră măcar din vorba mai răspicată a unui părinte care cît de cît se simte obligat să pună unele apăsări în rostire, pentru că e tată. Numai o încetineală a mărturisirii în sine dăinuia în doctorul Sîntu, încetineală pe care şi-o motiva cu preocuparea lui pentru vapoare.

— Şi dacă ai şti ce bine te simţi cînd ai ajuns aci, unde sînt eu ! Iacă, am să-ţi povestesc. Poate ţi-o prinde bine.

Şi doctorul Sîntu a început să povestească de departe, din viaţa lui, despre ceea ce numea „greşelile" lui. Se vedea că tot ce spunea era gîndit de mult. Se înfăţişa student tînăr, sărac, luptînd cu viaţa, urmînd pe mahalagiii neciopliţi în mijlocul cărora fusese silit să trăiască, pe străzile cu case prăpădite din jurul vechilor spitale din Bucureşti. Apoi el îi descrise ziua în care profesorul lui, Florea Petre, îl adusese să îngrijească pe bătrînul baron Barbu, muribund.

— Atunci, vezi tu, s-a aşezat în mine şi a stăruit pînă acum, spuse domol doctorul, o rîvnă şi o teamă, o admiraţie şi un respect pe care, cînd treci dintr-o lume mai mică în una mai mare, ţi le dau nu oamenii, ci lucrurile în mijlocul cărora ei trăiesc. Şi sfiiciunea asta stupidă se dărîmă foarte greu, o dată ce a prins rădăcină în noi. Cei mari, vreau să zic cei bogaţi, cu averi şi lucruri multe, o ştiu şi nu fac decît să ne apese cu ea la fiecare pas, tot mai greu... Faţă de gîndurile ce ni s-ar putea trezi, ei stau sub meterez de haine, de tacîmuri, de covoare, de tablouri, de cristale, de policandre, de purtări şi de felul lor ales de a fi. Mai ales felul ăsta al lor de a fi ne molip-

seşte cu cele mai otrăvite năravuri despre care îţi voi vorbi mai tîrziu. Şi o dată intraţi în făgaşul ăsta ne înglodăm, fără să ştim şi fără să vrem, nemaiavînd decît un gînd, să ajungem şi noi să umilim şi să ne apărăm de alţii. Eu pe atunci nu mă gîndeam la aşa ceva, mă supuneam numai, pentru că nu întîlnisem pe nimeni să-mi deschidă capul. Simţeam numai că toate lucrurile astea erau străine şi neadevărate...

Doctorul Sîntu povestea încet, cu glasul lui plin, fără emoţie, păstrîndu-şi faţa luminată cu o privire vie pentru o icoană foarte îndepărtată. Cu vorba tatălui său, o mare surpriză se născu în Ionică. Îl descoperea în alt fel. Era aşa cum nu îl cunoscuse niciodată. Mai ales îi descoperea subţirimi de gînd şi de simţire pe care nu i le bănuise şi simţea ruşinări ale lui, faţă de toate mărturisirile astea ale doctorului, pentru că el însuşi trecuse prin tot ceea ce tatăl său îi zugrăvea. Nu fuseseră oare primele lui întimidări de luxul casei Poroineanu, întîlnirea respectuoasă şi deferentă cu portretul doamnei Marta Poroineanu la fel cu cele descrise de tatăl său, în casa baronilor Barbu ? Nu fuseseră şi la el rîvne ? Şi Ionică Sîntu se simţi pe cît de uimit, pe atît de înduioşat. Acoperi mîna tatălui său cu a lui şi o strînse. Doctorul Sîntu exprimase cu o mare sinceritate procesul alambicat de intimidare şi pizmă care sta pe treapta cea mai de jos în pornirea micii burghezii. Şi Ionică îşi simţi ca niciodată luminată categoria lui socială. Şi bunicul lui trecuse pe acolo de mult, îşi aminti Ionică, şi-l auzise parcă pe Urmatecu lăudîndu-se că ştiuse să-i imite pe boieri în lucruri şi apucături. Dar el rămăsese lipit de ce dobîndise, se mulţumise cu atît, nu năzuise la o eliberare şi nici nu se gîndise vreodată la ea. Şi iată că el şi tatăl său, alte două generaţii mai apropiate, se zbăteau tocmai pentru eliberarea asta.

— Şi astfel a început drumul meu greşit, continuă doctorul Sîntu. Progresul meu ştiinţific nu reuşisem să-l leg cu formaţia mea socială. Eram un rămas în urmă şi înduram. Eram intimidat. Pe toţi ăştia îi socoteam stăpînii legitimi ai lumii. Cît mă înşelam, nu e nevoie să-ţi spun. Simţeam însă că orice aş face, oricît aş munci, oricît m-aş zbuciuma, nu voi găsi o ieşire. Atunci m-am agăţat de familia mamei tale...

Doctorul a pronunțat ultimele cuvinte șoptit. Pe Ionică îl năpădi o vorbă care nu și-o putu stăpîni :

— De mama ! zise el cu aprindere. Doctorul tăcu și nu-l contrazise. Apoi după un timp, cu aceeași simplitate, și cu același curaj :

— A fost a doua mea greșeală.

Ionică nu mai auzise acest cuvînt grav. Și, fără să vrea, o înduioșare puternică îl apropie de mama lui. A fost ca atunci, de mult, cînd s-a repezit în brațele Amelichii, încă mic, pentru ca să o apere și să o mîngîie de vorbele Bertei și ale lui Jeanjacquet. De data asta era însă mai dureros. Se obișnuise, e adevărat, să glumească pe socoteala mamei sale cu doctorul. Dar erau mici zeflemele cu privire la rigiditatea sau la neînțelegerea ei pentru tot ce era simplu și firesc. Niciodată însă ca acum. Matei Sîntu simți parcă durerea fiului său. Îl apucă de umeri și tăcut, îl lipi de pieptul său. Îi trecu mîna prin păr și îl sărută pe frunte. Și ținîndu-l strîns, zise :

— Și a treia mea greșeală a fost cînd am crezut cîndva în liberali. Dar m-am vindecat de mult, la '907. I-am văzut atunci ce ticăloși și ce proști au fost !

Și doctorul Sîntu, iarăși cu seninătate și cu mare sinceritate, îi povesti lui Ionică despre toate demersurile lui pentru încetarea prigoanei împotriva țăranilor. În povestire el nu se menaja, arătîndu-se în toată naivitatea lui, „prostească", după cum singur o numea. Ținea minte toate vorbele cu care fusese alungat, toate vocile, toate tonurile, toate gesturile și bătăile de joc. Îl vedea mai ales și îl zugrăvea pe aghiotantul regal, prieten din copilărie, care, după ce l-a dojenit, l-a împins frumos de umeri pe ușă afară. Își aducea aminte de afrontul socrului său ; își amintea cum cu sonerie și cu servitor ce venea și deschidea ușa a fost concediat din cabinetele celor puternici. Nimic nu uita nici pentru umilința, nici pentru rușinea lui. Fiul său fu cuprins de o mare admirație pentru sinceritatea asta simplă și mărturisirea tatălui său.

— Se purtau toți, adăugase doctorul cu apăsare, de parcă ar fi fost deținătorii unei tainice și inumane științe, pe care ei o numeau : politică, și de care nu te lăsau să te apropii. Dar firește că politica adevărată, adică știința de a face să crească cît mai bine un popor și de a-l îndruma, nu era. Stăruiseră din neam în neam de parveniți într-un fel de chibzuială a rosturilor personale mai mult

sau mai puțin complicate, mai mult sau mai puțin botezate cu numele poporului. Dintre ăștia face parte și Poroineanu ăsta al tău. Pare foarte învățat și foarte devotat binelui obștesc. În fond e un speculant ordinar al moralității și bunului public.

Apoi doctorul rămase puțin pe gînduri și după cîtva timp își reluă firul gîndirii :

— Vezi tu, Ionică, știam că mai curînd sau mai tîrziu, în țara asta, așa cum e alcătuită astăzi, ai să te întîlnești cu ei. Și de aceea voiam să fii bine pregătit. Să fi cunoscut și altfel de oameni... să te înarmezi ! Era o pedagogie a mea... De aceea te-am dus atunci să-l cunoști pe Babeș...

Ionică încercă un gest. Ar fi vrut să mărturisească încă ce vie îi era amintirea. Doctorul nu-l lăsă să vorbească.

— Știu, știu... Apoi, tocmai de aceea am făcut așa și bine am făcut...

Cuvîntul aspru pentru Amelica aproape că îl uitase în fața acestei minunate mărturisiri.

— Și totuși, adăugă doctorul cu același glas domol, reluîndu-și gîndul mai vechi, așa batjocorit, ținut în vîrful bățului, văzîndu-i cît sînt de ticăloși, tot îmi mai rămăsese o sfiiciune față de ei. Sufeream, dar stăteam legat. Și nu din puterea lor și nici din frică de ei, ci dintr-o creștere greșită a mea. Dintr-un năravv, după cum ți-am spus adineaori, de care mă molipsisem fără să vreau și fără să știu în anii lungi trăiți lîngă ei. Aici stă toată povestea. Dacă o înțelegi, multe ți se luminează. Eu m-am gîndit mult la toate astea. Le dibuiam altfel întocmite în mine și le simțeam înăbușitoare. Cine m-a limpezit pentru totdeauna a fost Manea, și nu cu vorba, ci cu felul lui de a fi. D-aia l-am iubit și l-am găzduit. Mărturisesc însă că la început tot ce gîndea era străin de mine. Cine m-a ajutat să-l ajung pe Manea a fost Iancu, profesorul tău, Ciuboțel. Cum am să mă plătesc vreodată de oamenii ăștia ?

Și doctorul își sprijini coatele pe genunchi, își împleti degetele și rămase privind îndelung în pulberea cenușie și groasă măcinată de săptămîni întregi de lipsă de ploaie. Două șiruri de furnici alergau în sensuri opuse pe lîngă gheata lui. Furat de gînduri, doctorul apăsă puțin talpa

și împinse. Un meterez de pulbere se ridică în calea furnicilor. Se opriră mirate, o clipă, apoi ca o apă ce-și găsește de la sine drumul se pricepură să ocolească obstacolul. Cele două șiruri se depărtară unul de celălalt, unul o luă într-un sens pe la un cap al valului, celălalt în alt sens, pe la celălalt cap. Doctorul rîse și zise încet :

— Asta a fost valul lui Traian pentru ele ! Se cîntărise pe el însuși în ținută și în gînd. Apoi îndreptîndu-se, își ridică fruntea și spuse senin ca pe o noutate : Că eu de la țară am venit... Bunicul tău nu s-a împăcat bine cu boieru niciodată. Pe el nu l-au putut ajunge ca pe mine și nu l-au stricat, el a scăpat întreg. De-aia s-a și purtat cum s-a purtat la '48. Că singur în stare să răspundă așa cum ar fi trebuit atunci cînd Ciubotel ne-a întrebat — mai ții minte, că erai mic ? atunci cînd a arestat-o pe Paraschiva — ce știm despre '48, el, bunicul tău ar fi fost... El a trăit toată viața departe de noi, printre oameni dintr-o bucată... pe el nu l-au ajuns ca pe mine...

Spovedania doctorului se adîncea. Se simțea că tot ce gîndise îndelung, închis în sine, acum rostea pentru prima dată. Și Ionică își dădu seama de clipa asta însemnată. Asculta cu puterea aceea a întregii sale ființe concentrată care la el așeza pentru totdeauna cele văzute sau auzite într-o cunoaștere ce nu avea să mai fie uitată. Vorba, la tatăl său, nu venea simplă și ușor, ci părea acum din ce în ce mai dureroasă. Se desprindea, materială aproape, de ființa lui, ruptă ca malurile de un șuvoi de ape ce răbufnesc și nu se mai poate stăvili.

— Zic tot mereu că m-a ajuns, porni doctorul mai departe ca și cum ar fi vorbit numai pentru el, dar ce m-a ajuns ? Ce m-a ajuns în afară de respectul acesta de lucruri cu care îmi impuneau ? M-a ajuns încă o învățătură tot de a lor, ceea ce la ei se cheamă pompos a trăi pe nuanțe, adică pe canoane, pe rînduieli rigide. Pe asta își clădesc ei buna creștere cu care trebuie să treci prin lume, ca lumea să nu te recunoască și ca să intri într-un fum unde să te stergi, dar să existi. Numai atunci le convii, numai atunci le placi și-ți dau drumul prin viață alături de ei. E cea mai mare perfidie pe care trebuie s-o cunoști. Vezi tu, Ionică, între mine și tine e o mare deosebire : tu prin educație ai primit de la mama ta rînduielile de viață, nuanțele gata făcute. Eu a trebuit să mi le fac pe cît am putut. Și nesigur la fiecare pas, privind și înainte și

înapoi, neştiind dacă fac bine, nu mi-am dat seama cît de primejdioase au fost. Multe lucruri bune au topit şi au şters cotiturile astea în mine. Nu mi-am dat seama, vrînd şi eu să-mi fac un loc sub soare, ambiţionînd şi eu la bogăţia lor, decît în clipa în care tot asprimea lui Strapalea şi nebuniile lui Ciuboţel mi-au deschis ochii. Oamenii care cred în ceva, dincolo de chiverniseala lor, s-o ştii de la mine, trăiesc simplu, cu puterea credinţei lor nefărîmiţate. Suferă cînd trebuie să sufere, se bucură cînd trebuie să se bucure şi-şi dau drumul pe de-a-ntregul şi nu-şi aduc aminte cum trebuie să facă. Ai băgat tu de seamă că lumea asta a îmbuibaţilor nu mai trăieşte prin inima ei, ci pe formule puse pe inimă ? Privitu-i-ai vreodată la vreo înmormîntare a cuiva foarte de aproape de ei ? Stau cu ochii uscaţi şi gura plină de vorbe unse. Se îngrijesc de rochii, de cravate, de mulţumiri nerepetate, de nuanţe de bună creştere. Căci s-a făcut o rînduială la ei. Să nu plîngă în faţa lumii decît la „veşnica pomenire". Atunci stă bine să plîngi. Şi ei plîng. Dar în dragoste, în ură, dar în nădejdi şi în vis mai ales, ce fac ? În nici una nu trebuie să-ţi dai drumul. Te uiţi la cel de alături şi faci ce face el. Ştiinţa asta vicleană, care pune o gheaţă pe viaţa slobodă, se învaţă prin contagiune dacă n-ai deprins-o de mic. Aşa am învăţat-o eu. Dar am învăţat-o prost şi astfel am mai găsit o salvare în mine. Un om complet binecrescut n-am ajuns să fiu şi nici n-aş fi vrut. În schimb un turburat şi otrăvit, cît pofteşti ! Tu ai intrat însă deodată în pielea asta artificială. Te mişti în ea ca într-o a doua a ta fiinţă. Acum nu mai pot să te strîc, să te întorc înapoi la asprimea ţărănească a bunicului tău şi nici la stîngăcia mea revoltată. Dar ia seama să nu-ţi otrăvească sufletul şi să nu-ţi fărîme omenia...

Glasul lui Matei Sîntu se făcuse aproape ameninţător, ca şi cum Ionică, în presupusa lui perfecţiune de lesnicioasă nuanţare în viaţă, ar fi fost răspunzător de toate acestea. Aproape că sub clocotul gîndurilor doctorul se ridicase mînios.

Atunci se auzi deodată un claxon. Se oprise undeva, pe lîngă ei, pe şosea, un automobil. Tatăl şi fiul se priviră întrebători. Printre salcîmi şi oţetari se văzu într-adevăr maşina stînd în faţa căsuţei cu geamurile colorate. Şi desluşiră şi pe călătorii care coborau. Erau, greoi, prim-procurorul general Hangiu şi, elegant, scuturîndu-şi praful de

pe haine, Poroineanu, el însuşi. De bună seamă că pe doctor îl căutau.

— Mă duc să le ies înainte, zise Matei Sîntu. Şi am să-i primesc pe boierii de azi în vizuina revoluţionarilor de ieri, şi zîmbi cu înţeles. Tu să nu te depărtezi, poate că am să am nevoie de tine.

Aşa-zisa „casă" a doctorului Sîntu de la vie nu era decît o încăpere largă, cu o bucătărioară alături. Două paturi de fier, cu aşternuturile răscolite de cei care le părăsiseră, căci casa rămăsese închisă şi doctorul sosise în dimineaţa aceea, cu o masă răvăşită şi două farfurii pline cu mucuri de ţigări, dovedeau că pe aici nu trecuse mînă de femeie, iar călătorii nu fuseseră lipsiţi de oarecare grabă la plecare.

Cînd au intrat cei trei bărbaţi, în frunte cu doctorul care i-a primit, procurorul general Hangiu a stăruit cu privirea prin toate colţurile. Parcă ar fi vrut să identifice ceva. Şi e adevărat că a întîrziat cîtva timp pe ceea ce nici doctorul nu văzuse încă. Era un vraf de hîrtii rupte în bucăţele, aruncate pe o tablă a sobei mărunte dintr-un colţ. Se vedea foarte bine, după scrumul răsucit în parte şi în unele hîrtii îngălbenite, că cineva încercase să dea foc maldărului ăsta şi că nu stătuse sau nu avusese timp să supravegheze arderea lui completă. Procurorul, deşi nu a scos încă nici un cuvînt, şi-a dres glasul ca după o lungă peroraţie. Apoi a deschis focul cel dintîi :

— De bună seamă, doctore, ai aici o ascunzătoare, pe care doamna dumitale nu o iubeşte sau nici n-o ştie... şi privi iarăşi de jur împrejur ca şi cum ar fi vrut să completeze cu privirea ceea ce nu ar fi vrut să rostească. În felul acesta Hangiu îşi arătă şi bănuiala întreagă pentru îndoielnica înfăţişare a încăperii, făcînd aluzie în acelaşi timp, ca un om informat ce era, şi la depărtarea şi neînţelegerea dintre Sîntu şi soţia lui. Poate ar fi vrut să spună că neînţelegerea asta avea şi alte pricini decît numai cele familiale, poate că ar fi adus şi o răbufneală a lucrurilor foarte vechi. În orice caz, în ton punea parcă o ameninţare şi o vestire despre puterea şi perfecta lui informaţie.

Doctorul îşi pofti musafirii pe cele două scaune, iar procurorul continuă :

— Evenimentele care se precipită nu ne îngăduie, doctore, ocoluri şi timp de pierdut. Poroineanu, stingherit puţin şi intrînd mai greu decît Hangiu în atmosferă, dădu

afirmativ din cap ca să-şi afirme prezenţa. De aceea, urmă vorbitorul, să trecem de-a dreptul la scopul vizitei noastre. Am venit la dumneata, domnule Sîntu, cu prietenie, să-ţi dăm prilejul să faci o faptă cu adevărat patriotică. Politicianul prinsese firul. O clipă numai, se aşeză pe faţa lui o lumină. Îi plăcuse felul în care Hangiu făcuse introducerea. Era acolo tot ce trebuia : şi severitate, şi ameninţare, şi vorbă fără prea multă apăsare, ca pentru un început, dar mai ales evocarea patriotismului. Iar el însuşi ştia acum pe ce făgaş să intre. Regăsindu-se după clipa aşteptării şi a plăcutei surprize, Poroineanu se aşeză liniştit. E vorba de o mai veche greşeală a dumitale, urmă procurorul, adresîndu-se doctorului. Nu mi-o lua în nume de rău că o numesc astfel, dar a fost. Atunci n-am zis nimic, n-am insistat. Nici profesiunea mea, nici moralitatea mea personală nu mă obligau. Şi apoi eu sînt un partizan respectuos al liberului arbitru, domnule doctor. Acum însă au venit alte vremuri. E vorba de declaraţia dumitale de anul trecut, ţii minte, cu prilejul morţii femeii ăleia din port. O tăcere grea se făcu. Doctorul Sîntu, care prinsese gîndul celuilalt, văzînd încotro se îndreaptă convorbirea, nu vru în nici un fel să-l ajute pe procuror. Nici prin surprindere, nici prin protest. După o mică piedică, acesta continuă : Credem, şi adaug dintr-o convingere patriotică a noastră a tuturor şi de bună seamă şi a dumitale pînă la sfîrşit, credem, zic, că în nici un caz femeia aceea n-a putut fi omorîtă de un exploziv. Cum ar fi fost cu putinţă — şi închise ochii şi apăsă pe cuvinte — să se găsească arme şi explozive în port, într-un vagon cu medicamente venite din Germania ? Nu e aşa, doctore ? Am, sau nu am dreptate ?

Doctorul zîmbi şi spuse :

— Aşadar eu atunci am minţit şi am dat o declaraţie falsă.

— Nu, ferească Sfîntul, nu spunem asta. Poate alţii ar gîndi astfel, care te-ar cunoaşte mai puţin. Nouă nu ne sînt străine entuziasmele generoase şi le apreciem. Dar nu aci stă chestiunea. Ceea ce e sigur e că femeia trebuie să fi murit de altceva. De o fractură a bazei craniului de pildă, prin cădere... Ce zici ?

— Dar explozia ?

— N-a mai rămas nici urmă — dacă insişti să afli.

— Martorii ?
— Sînt risipiți și în puterea noastră.
— Și cei principali ?
— Și ei !

O umbră de îngrijorare trecu pe fața lui Matei Sîntu. Să se fi întîmplat ceva cu cei doi fără ca el să fi aflat ? Turburarea lui Sîntu nu îi scăpă procurorului. Acesta culegea acum mai departe, fără să se aștepte, fără să vrea. Verifica într-o clipă bănuielile lui și informațiile șubrede. Poroineanu, simțind că lucrul se încheagă, interveni :

— Sîntem aproape de clipa cea mare, doctore. În sfîrșit vine războiul eliberator. Iată că am scăpat un cuvînt pe care n-ar fi trebuit să-l spun. Sînt și eu mai entuziast decît ar fi trebuit.

— Războiul ? făcu mirat Sîntu.

— Da, răspunse celălalt, războiul sigur, victorios, alături de Aliați. Înainte de sfîrșitul toamnei, Transilvania va fi a noastră. Și atunci, înțelegi, trebuie să avem mîinile dezlegate și treburile curate. Dintr-o demnitate și cinste națională nu ne este îngăduit ca undeva, în cel mai ascuns colțișor din anii neutralității, să uităm o dovadă care ar putea contrazice întreaga noastră lealitate față de Aliați. Noi am fost întotdeauna alături de marii noștri prieteni din Apus. Nu e așa ? De altfel prezența mea alături de domnul procuror cred că îți lămurește îndeajuns latura politică și de o deosebită importanță, dar și de discreție a acestei intervenții.

— Aproape că ne pare bine că ne-ai primit aci, urmă procurorul. Încăperea aceasta, cu aerul ei conspirativ (și apăsă pe cuvînt), convine minunat și marilor secrete de stat.

— Și ce doriți de la mine ? întrebă cu simplitate doctorul.

Poroineanu se ridică, făcu cîțiva pași, își stăpîni enervarea și cu o falsă bunăvoință încercă să spună :

— Ceea ce patriotismul dumitale îți recomandă să faci...

— Adică, apăsă pe cuvinte doctorul ridicîndu-se și el, „frîntura bazei craniului ?" O altă declarație ? Refuz !

Într-o clipă Poroineanu își aduse aminte de scena din casa primului-ministru. „Așadar ăsta era Matei Sîntu ! Îl vom nota definitiv", își spuse și stăpînindu-și un ușor tremur al glasului, el înăbuși clipa încordată, după cum îi

era obiceiul, printr-un lucru străin, adus ca din întîmplare.

— Circulă despre dumneata, doctore, la club la noi, adăugă el, o poveste frumoasă : pretind unii că acum cîţiva ani, la o plecare de-a dumitale în străinătate, cînd s-a oprit trenul la Predeal, ai fi strigat din uşa vagonului : „Predeal, cinci minute !“ Unii adaugă că ai fi avut chiar plictiseli cu honvezii unguri. E adevărat ?

— E adevărat. Asta mi-e firea !... Am cîteodată nestăpînite răbufniri...

— Şi humor ! adaose procurorul.

— Dar nu văd ce legătură au toate acestea cu declaraţia mea de la dosar !

Atunci Poroineanu, stăpîn iarăşi pe mijloacele sale, rosti solemn :

— Dumneata eşti un patriot, doctore, şi un om deştept... Noi nu sîntem din acei care — eu cel puţin — să uităm azi prietenia şi serviciile aduse ieri...

Doctorul îl privi lung pe politician, nu răspunse şi deschizînd uşa încăperii strigă din prag :

— Ionică !

După ce tînărul intră în odaie, tatăl său, întorcîndu-se către cei doi, zise calm :

— Fiul meu. Îl cunoaşteţi, nu e aşa, domnule Poroineanu ? Sau nu-l mai cunoaşteţi ?

Poroineanu nici nu-i dădu mîna lui Ion. Vădit enervat, se adresă tăios către doctor :

— Noi doi nu mai avem nimic să ne spunem. Şi nu eu voi fi responsabil de consecinţe... Şi ieşi.

Liniştit, procurorul Hangiu se ridică şi el, se îndreptă înspre maldărul de hîrtii pe jumătate arse şi rosti aproape cu prietenie :

— Ştii, doctore (la asta mă pricep bine, că-i meseria mea), cu sau fără voia dumitale, un dosar tot dosar rămîne...

— Sau nu rămîne ! adaose Matei Sîntu.

Procurorul dădu indiferent din umerii lui graşi. Apoi, tacticos, începu să răscolească prin maldărul de hîrtii. Alegea, întorcea fiecare petic şi pe faţă şi pe dos, privea cu atenţie ce i se părea mai de seamă, băga într-o servietă pe care o avea cu el. Au trecut aşa cîteva minute. Nimeni nu rostea nici un cuvînt. Ionică şi tatăl său îl priveau pe

procuror în îndeletnicirea lui. Deodată, stăruitor, a început să sune claxonul.

— Prietenul dumneavoastră e nerăbdător, zise doctorul Sîntu.

— Să aștepte, mormăi Hangiu. Abia acum sînt în adevăratul exercițiu al funcțiunii mele. Și se uită pieziș, peste umăr, la doctor.

După ce a ales ce a vrut din ce mai rămăsese, procurorul, ca și cum ar fi fost singur, și-a închis servieta și, greoi, fără să dea „bună ziua", a plecat. S-a auzit mașina duduind și depărtîndu-se. Și cînd s-a făcut iar tăcere, că nu se mai auzea decît zbîrnîitul unei libelule intrate în odaie, Ionică a întrebat îngrijorat :

— Și acum ce are să se mai întîmple, tată ?

— Nimic. Cred că are să înceapă războiul. Și Sîntu îl strînse la piept pe băiat și-l sărută.

În vara aceea, mai mult ca oricînd la Constanța, munca părea îndepărtată și de prost gust. Între plajă și cazinou se treceau oameni mereu reînnoiți, fără griji, fără alte probleme decît ale plăcerii, puși pe petrecere. Cei tineri ispiteau marea și bucuriile băii în apa verde, cristalină și sărată. Apoi pînzele albe se strîngeau la un debarcader și porneau iar spre larg. Se făceau planuri, căsătorii, foarte puțini citeau. Pe plajă, lîngă femeile dogorite de soare, plutea, amestecat cu amarul algelor aduse de valuri, parfumul mort, purtat în seara dinainte prin hotelurile luxoase și la petreceri. Cu storurile trase, foarte mulți dormeau în liniștea vătuită și respectuoasă a vilelor bogate. Aceștia erau acei care nu vedeau marea decît puțin. Plecau de la bacara dimineața, palizi, nervoși, neliniștiți de pierderi, așteptînd într-un somn chinuit, vestea unei telefon cu Bucureștii, de unde trebuiau să le vină bani. Trenurile soseau luxoase și încărcate. Singurii care în valul acesta de mondenitate cosmopolită și pretențioasă puneau o notă originală erau birjarii Constanței. Ei aduceau lumea de la gară, la „Palace" și la „Francez". Cu fesul pe ceafă, dînd gură cailor și răsucind bicele pentru a dovedi naiv mușteriilor că ei pun rîvnă în a-i servi, birjarii ăștia își îndemnau caii la vale și sunau ca tramvaiele dintr-un clopot ascuns sub capră. La destinație, caii mărunți, robuști, cu coame și cozi lungi, despletite, caii dobrogeni, scuturau

din capetele lor prelungi fosnind dublele și triplele șiraguri de mărgele albastre pe care le aveau înfășurate în jurul gîtului. În lumea asta pestriță și absurdă în inconștiența ei, Zoica Gădină sta atrăgînd spre ea toate atențiile și reverențele. Încercase din snobism să joace la bulă și sus la bacara. Și din simpla glumă ea își descoperise și o mare pasiune pentru jocul de cărți. Avusese la început chiar noroc, de aceea momeala fusese și mai puternică. Nopți întregi Zoica nu se mai mișca de la masa verde. Și cum se întîmplă adeseori în cluburi și în tripouri, că diferențele se șterg și din interese comune o familiaritate trivială se revarsă și asupra oamenilor mai subțiri, crupierii intraseră într-o ireverențioasă cunoștință cu doamna deputat Gădină, fiica ministeriabilului Poroineanu. Și doamna Gădină, pierzînd din zi în zi tot mai mult simțul măsurii, îngăduia.

Henri-Eugen Crihan, bătrînul amant, nu privea, firește, cu ochi buni nici noua pasiune a Zoichii, nici lumea în care intrase. De la sala de bacara la sala de joc, cu spectacole de varietăți, date de dizeuze și șansonetiști francezi, nu era decît un pas. Și Zoica îl făcuse. Se împrietenise cu o oarecare Liane Rubis, un fel de dizeuză pariziană de fel de prin Montrouge, cu vocea groasă de sifilis și veșnic mirosind a eter și cu un oarecare șansonetist Griffiths, după ea pe jumătate francez, pe jumătate scoțian, amantul Lianei. „Tipul" înalt, blond, uscat, melancolic, ros de tot felul de ticăloșii, deși abia trecuse de treizeci și cinci [de ani] îi plăcuse Zoichii. Și ca toate femeile care au prea multe și prea mult, dar n-au avut o educație temeinică prin care să se corecteze sau să li se așeze viața în normală rînduială, Zoica ajunsese acum la singurul lucru care o mai distra : să-și încerce puterile și ispitele față de bărbați. Fred Poroineanu luase cunoștință de această ultimă plăcere a surorii sale și o numea „a trage la popă", ca la popice. Și Zoica, fără să iubească, fără măcar să-l dorească prea mult pe șansonetist, în timpul liber pe care i-l lăsa bacaraua, se silea să i-l „sufle" pe Griffiths bunei ei prietene Liane. Firește că în acest scop și pentru apropiere, învățase o mulțime da șansonete la modă. *A l'ombre de la tour pointue* * și *Le téléphone des anges* ** erau bucățile de rezistență. Și pentru ca lecțiile să fie mai comode, Zoica se in-

* La umbra turnului ascuțit *(fr.)*
** Telefonul îngerilor *(fr.)*

stala de după-amieze cu profesorul ei în sala de muzică a pachebotului comandat de Crihan, aceasta înainte ca vasul, din cauza războiului, să fie trimis la Dunăre.

Scene violente avuseseră loc între comandor și amanta lui, sus, pe comandă. Ceea ce Alexandru Gădină, lipsind de altfel, pe la moșiile sale, nici nu se gîndise să facă și să spună vreodată, bătrînul lup de mare socotea că i se cade. Zoica răspundea cu răsfăț sau cu dispreț și nu asculta niciodată. Bunul plac fusese întotdeauna legea vieții ei și nu acum, de dragul lui Crihan, care o obosise puțin și ar fi trebuit să facă un lucru nemaivăzut ca să se reînnoiască în ochii ei, era să asculte. Deslușise și ea poate că rigorile lui Crihan nu veneau nici din marea lui dragoste pentru ea, nici din sfintele principii ale unei neatinse morale, ci, mai degrabă, din interesele majore cu care era legat de liberali prin Poroineanu, iar de Poroineanu prin ea. Și cum nici o sensibilitate deosebită, nici o mare delicatețe nu o stăpîneau pe doamna Gădină, ea nu se sfia de multe ori să apese puternic pe disprețul ei față de Crihan, obligîndu-l, dintr-o prudentă înțelepciune de viață, să îndure și să murmure cît mai puțin. În lumea aceasta Zoica a încercat să-l atragă și pe Ion Sîntu. La început el s-a lăsat prins tocmai prin ceea ce de curînd îi deslușise tatăl său, prin „puterea lucrurilor". Era fără îndoială o strălucire ce venea de pretutindeni, din candelabre, din talere, din tacîmuri, din ornamente și din femei și podoabele lor. Apoi erau sunete și parfumuri ce se îmbinau atît de bine unele cu celelalte pentru a-ți da o dulce ameteală care-ți făcea plăcere. Covoare groase, chelneri stilați, iar dincolo marea, cu frămîntarea și poezia ei... Dar ca să-ți păstrezi completă iluzia aceasta nu trebuia să-ți arunci ochii înspre grilajul cazinoului din cotitura bulevardului. Acolo se îngrămădeau, zdrențăroși și murdari, curioși și flămînzi, pui de turci și de tătari, așteptînd, ca și pescărușii care se roteau neîncetat pe sus, lături și firimituri de la bucătărie. Ieșea din cînd în cînd cîte un *„maître d'hôtel"* și îi alunga cu ocări și fluturări de șervet, cum se alungă un roi de muște de pe o tortă. Turcalețiii dispăreau și se strîngeau la loc în cîteva minute. Lîngă somptuozitatea și străinismul cazinoului, ei singuri mai aduceau aminte că cei dinăuntru sînt totuși în Dobrogea și în sărăcia ei. Pentru Zoica privelișteа asta era „culoare locală". Pentru Ion Sîntu era mai mult. Adevăratul ei înțeles nu îi scăpa. De aceea el n-a în-

tîrziat în lumea „de vară", care peste Constanța băștinașilor așeza, vremelnică, strălucitoare, dar artificială și ticăloasă, o altă Constanță, a cărei inimă era cazinoul cu sălile de joc, iar tabăra, hotelurile de pe coasta de răsărit a orașului.

Ion Sîntu, adeseori, în plină vară, se smulgea și de lîngă Zoica și din forfotul pestriț al lumii de la Mamaia, pentru a rămîne în tîrgul Constanței și a trăi cu el obișnuita-i viață de muncă, ce contrasta atît de mult cu ceea ce aduseseră bucureștenii și străinii dezlănțuiți. Îi plăcea în dimineți d-astea de vară, cînd toată lumea alerga înspre plajă, unde nu căutau numai bucuria băii, să asculte de sus, din spatele primăriei, zgomotele portului și să privească munca încărcării și descărcării calelor. De lîngă cele șase magazii de piatră, cu acoperișurile unghiulare, vechi de cînd lumea, că Ionică le știa de pe stampele călătorilor francezi de pe la începutul veacului trecut, venea un zgomot ritmat de ateliere în plină activitate. Un ciocan mare cădea regulat undeva într-o hală înroșită de un foc, în fața căruia, dezbrăcată parcă de i se vedeau toate buloanele ruginite, sta o locomotivă scoasă din uz. Din fiecare colț al portului venea altă veste, cu un alt zgomot. Cînta undeva lanțul lăbărțat al vinciurilor de încărcare ; în altă parte, sunetul greu de fiare al unei drage care desfunda intrarea ; aci fîșîitul apei sub o elice ce se punea în mișcare, iar peste tot, un zumzet cu cîte un fluier gros de cargobot, de petrolier, sau o sirenă subțire... În continuarea portului, neluînd seama la viața de petrecere a sezoniștilor, orașul muncea și el după puteri. În birourile administrațiilor era cald și e adevărat că ici, colea funcționarii mai opreau zelul, privind invidioși la cîte o mașină încărcată ciucure ce trecea cu oameni zgomotoși înspre Mamaia. Atunci abia pe funcționar îl apuca un parapon de soarta lui. Și ștergîndu-și încă o dată sudoarea pe după urechi, omora cu palma o muscă pe harta României mici, care simplă, elementară, fără munți, doar cu ape, dar multe județe colorate felurit, nu putea să lipsească în nici o administrație.

Dinspre cazărmi se auzea goarna ; de prin bănci și marile birouri ale cerealiștilor și armatorilor zbîrnîiau telefoanele. Greceasca se amesteca în vorbire cu italiana în cornetele telefoanelor, dînd un jargon levantin, care urca în forma unei limbi de afaceri și în Constanța aceasta

rămasă încă orientală. Numai la băncile mari românești atmosfera era alta. Acolo nimic din febrilitatea întinsă pe urma cîștigului a unui Lascaris, Diamandopulos sau un Aravian oarecare (în cazul ăsta se vorbea la telefon turcește). Aci cîștigurile erau asigurate de la centrală. Se cerea numai puțină atenție la investiții, la garanții, fie în bunuri, fie în cereale. De aceea directorul de la „Românească", aprigul Costache Lămotescu, nu numai că avea timp mult pentru el și grîji puține pentru bancă, dar și liberal de seamă cum era, îi plăcea în diminețile astea de vară să înnoade și să deznoade treburi politice. Avocații mai bătrîni, cu copii mulți dar procese puține, și doctorii cu ambiții de consilii comunale, și magistrații cu rîvne înspre Apel, sau poate înspre Casație, și profesorii cu măriri de gradații în dorințe vechi, toți își făceau drum pe sub fereastra „vărului" Costache. Directorul băncii, în cămașă, își bea cafeaua și-și trăgea țigara. Sta la fereastră și alegea. Nu era obligat să-i cheme pe toți cîți treceau. Din cînd în cînd culegea cîte unu după nevoia, și a partidului, dar și a lui. Sta și să hotărască la fereastra biroului.

Biroul „vărului" Costache era mai simplu decît al celui din urmă funcționar. O casă mare de bani, englezească ; un birou propriu-zis fără o carte, fără un dosar, numai cu călimări și telefon, două largi fotolii de piele cafenie și, firește, tot harta României, dar de data asta cu hașurări în albastru deasupra Dobrogei peste pămînturile priceputului Lămotescu. Lampa era un simplu bec spînzurat din mijlocul tavanului, de un fir electric. Și în odaia asta îngrozitoare, neprimitoare, rece ca o cancelarie în administrația unui cimitir sau a unei pușcării, Costache Lămotescu se simțea în elementul său. Iarna sta cu blana pe el, vara în cămașă și-și apăra cafeaua de muște și gîndea în cifre, în case și în hectare. Românii aveau respect pentru el, ca pentru un om puternic și nemaipomenit de priceput în afaceri. Grecii și armenii însă, cînd aveau siguranța că nu se va afla ce cred, rosteau fiecare pe limba lor „Lamotescu" cu ț sau ș, scuipau departe printre dinți și își scuturau palmele ca de praf. N-aveau nici o încredere în geniul de om de afaceri al „vărului" Costache :

— Stă cu dosul atît — și cînd zicea „atît", Orhidian, mic negustoraș de pînzeturi, întindea brațele peste un metru

ca să arate cît e dosul lui Lămotescu — pe centrala de la București și ce-i pasă ? Dar dai afară, dragă, la el, afară la stradă și bagă o rișniță de cafea la dos, fă la el cum vrei, tata meu la Constanța de la Zunguldac, atunci să vedem ce face Lamotescu *and Son* ? * (Costache își trimisese fiul la o înaltă academie comercială străină. La asta bătea aluzia armeanului.)

În dimineața aceea de iunie, turburată de gazetele care aduceau veștile grevelor muncitorești de la Galați, Lămotescu fierbea „în nouă cazane", cum îi plăcea să se rostească atunci cînd întîmplător îi cădeau grele răspunderi pe cap. Nu pescuise pe nimeni de sub fereastră, deși trecerile feluriților cetățeni se îndesaseră ca niciodată. Un iz de vremuri turburi și mai ales aceleași mișcări din portul dunărean, care tindeau să ia proporții, mînau pe cei fricoși sau timizi pînă sub zidurile cetății liberale la fereastra căreia, mîngîietor, ar fi trebuit să troneze „vărul" Costache. Dar el nici nu s-a arătat. Directorul Băncii Românești era agitat, pentru că în urma hotărîrilor luate sus și comunicate lui telefonic chiar în dimineața aceea, primise ordin să-l execute neîntîrziat pe doctorul Matei Sîntu. Era o chestie importantă în care avea nevoie de tot prestigiul său de director al sucursalei celei mai importante bănci după Națională. De aceea s-a gîndit că nu face să se ducă el la Sîntu, după cum avea obiceiul, din deferență de vîrstă și din respect, ci să-l cheme pe Sîntu la el. Telefonase de două ori acasă, ba trimisese și un om la spital și doctorul tot nu apăruse. Firește că astăzi se pierduse termenul de protest (că așa era ordinul de la București : „protestați de urgență polițele Sîntu"), dar poate că nici n-aveau s-ajungă la protest. Ce dracu, ar fi fost rușine ! Așa gîndea „vărul" Costache, care avea un plan. Dar pentru ca să-l pună în aplicare, trebuia să dea ochii cu doctorul. Și doctorul nu venea. Într-un tîrziu apăru. Cobora liniștit de la spital cu fiul său alături. Erau trecute de unu. Funcționarii plecau de la bancă. („Mai bine, gîndi «vărul» Costache, azi n-am nevoie de ei ! Și pentru ce am de vorbit, sînt mulțumit că banca e pustie"). Începuse lumea zgomotoasă, grăbită și înfometată să se întoarcă de la plajă. După masă era bal de copii la cazinou și excursie pe mare. Toți se grăbeau să nu le scape. Ce urlau gazetele cu grevele

* Lămotescu și fiul *(engl.)*.

de la Galați nu turburase pe nimeni din cei veniți la petrecere.

Singurul lucru care nu i-a plăcut lui Lămotescu a fost prezența tînărului Sîntu. A încercat să se scape de ea, dar doctorul a intervenit să rămînă. Așa că a fost silit să-i poftească pe amîndoi în birou.

Firește că Lămotescu n-avea nici stofa lui Poroineanu, nici experiența prim-procurorului. A fost cuprins încă de la început de o nervozitate. Nu știa ce să facă. A oferit cafele, țigări, s-a învîrtit prin cameră pînă ce, în sfîrșit, a scos din casa de bani vraful de foi de situație, pe coale largi, cu coloane multe de cifre verticale. Ionică le-a recunoscut de îndată. Le văzuse la Poroineanu — în copii sau în original, nu știa, dar la fel — în clipele în care voia să-l convingă de vînzarea locurilor mamei sale. Lămotescu nu și-a găsit liniștea și prestigiul decît cînd a început să citească de sus în jos coloana de cifre. Ionică îl observa și lua seama și la transformarea ce se petrecea în el, și-și amintea iarăși că momentul cel mai grav și impunător, Poroineanu, atunci, tot la citirea aceasta verticală a coloanei de cifre [îl trăise] *. Și tînărul gîndi că prezentarea și descifrarea acestor situații, prin neobișnuința lucrului, prin tehnica specială, [provoacă] marele efect care le dă încredere în ei celor din bănci și-i impresionează pe ceilalți. Ca și Poroineanu, Lămotescu se opri biruitor sub cifra debitului. Erau aproape douăsprezece mii de lei. Și la mirarea doctorului, care-și amintea numai de zece mii și o fracție, Lămotescu explică dulceag.

— Da, dar am primit ordin de la București să calculăm și dobînzile...

— De cînd îmi luați și dobînzi ? întrebă doctorul mirat.

— De azi-dimineață (socotite din urmă, firește). De azi-dimineață, de cînd am primit ordin să te protestăm...

Toată fîstîceala directorului de bancă, spulberată în parte de prezentarea coloanelor, acum, cu ultimul cuvînt profesional rostit, dispăruse cu totul. Calm, el înfățișa o situație din care nu se putea ieși.

Doctorul Sîntu se întunecă și rămase o clipă pe gînduri. Apoi, fără o vorbă alta decît „Bine", se ridică și vru să plece. Într-un tîrziu adăugă : „Protestați dacă așa vă e voia ! Eu bani n-am să vă dau !" Și puse mîna pe clanță.

* În textul de bază : „și-l menajase".

Atunci Ionică, strigă aproape :

— Tată ! Nu se poate. Mai e și domnul Poroineanu pe aici ! Trebuie să mai fie încă pe la „Palace". Mă duc să-l caut.

Lui Lămotescu de la început nu-i plăcuse tînărul ăsta. Deși știa că ce propunea el acum e o absurditate (centrala ordonase de bună seamă protestul la sugestia lui Poroineanu), intervenția i se păru și îndrăzneață și deplasată. De aceea încercă să-l pună la locul lui pe Ionică :

— Ar fi bine, tinere, să nu te amesteci în lucrurile care nu te privesc. Crezi dumneata că cu oamenii mari se umblă așa cu una cu două ?...

— Care om mare, domnule Lămotescu ? (ticăloșia pusă la cale împotriva tatălui său răbufnea în tînărul student), Poroineanu ? O fi pentru dumneata, că-i știi de frică, dar eu l-am văzut tîrîndu-se în fața mea odată cînd a avut interes să-l pun bine cu cineva...

— Doctore, dacă nu-ți stăpînești flăcăul, nu ne mai putem înțelege ! izbucni Lămotescu mai mult gîndind că așa trebuia să facă decît mîniat într-adevăr. Atunci Matei Sîntu zise liniștit :

— Haidem, Ionică. Apoi din ușă, aproape glumeț : Protestează, „vere" Costache ! Și cu amiciție, își aruncă brațul peste umerii fiului său, greu stăpînit din tinereasca lui mînie.

După cum simțise încă de la început, lui Lămotescu mînzul îi încurcase planurile. De aceea a fost nevoit să-și calce pe inimă și pe prestigiu. Bucuros l-ar fi dat afară cu ușierul pe Ionică, dar el știa că un interes serios trebuie menajat. Așa făcuse și șeful cîndva (acum afla — și ce-ar fi dat să știe cînd, și de ce ?) cu mucosul ăsta, care își luase nasul la purtare.

— Și totuși o prietenie veche la vremuri de nevoie se arată, doctore ! zvîrli el, sorbind dintr-o ceașcă goală și uscată de cafea, numai așa ca să facă ceva și să nu pară nici caraghios, nici ahtiat după scena care avusese loc. Apoi adăugă, cînd doctorul își opri pasul : Dar numai între noi doi putem să ne înțelegem. Matei Sîntu îl privi o clipă pe Ion. Zîmbind, îl mîngîie pe față, dădu din cap de cîteva ori și se despărți de el, revenind înspre un fotoliu. Băiatul înțelese și ieși.

Clipa care a urmat, Lămotescu o așteptase ani de zile, de cînd doctorul iscălise cea dintîi poliță fără gir, din or-

dinul lui Poroineanu, la Banca Românească. Fusese silit să nu iasă din pielea directorului de bancă atunci, cînd el, adevăratul Constantin Th. Lămotescu, ar fi vrut să-l încurce pe doctor după pofta inimii. Acum însă era liber. Îi căzuse în gheare.

— Ce-o fi vrînd Bucureștiul, nu știu, începu el domol, dragă nene Matei, dar vezi, mai e și o vază și o trecere între noi, constănțenii. Cum o să te las eu pe dumneata, figura cea mai luminoasă și mai curată a orașului nostru, adevărata lui cinste, omul nostru de știință, singurul, să ajungi să fii protestat.

Doctorul Sîntu asculta, cu capul plecat. Fire cinstită și rar răsplătită de munca și trudele lui oneste, doctorul mai păstra în adîncul său o candoare, o probitate și o sensibilitate cu ajutorul cărora, în clipele cercetărilor obiective și ale formulărilor judecăților despre el însuși, izbutise să închege învățăturile din întîmplările lui, așa cum fusese biruit de burghezie și cum nu demult le înșirase ca o învățătură de viață fiului său. Cedarea și amestecul său din tinerețe cu burghezia pentru un început de carieră, prin căsătoria lui cu fata lui Urmatecu, „a doua lui greșeală", cum o numise doctorul, nu înfrînase cu nimic însă fondul acesta de emotivitate onestă, gata oricînd să se lase mișcat de cuvinte bune. Ele fuseseră atît de rare în viața lui încordată, încît chiar cînd erau prefăcute, ca acum, doctorul nu știa să se apere de ele. De aceea, vorbele aproape convenționale, dar respectuoase, umflate, dar multe, subliniate, apăsate, venite mai ales într-un moment greu al vieții, izbutiră să deschidă în el un drum al acceptării, al prieteniei și al asistenței. Lămotescu le arunca, pentru că știa că așa trebuie să facă, pentru ca să-și pregătească terenul. De aceea, nu le prea alegea. Cît mai multe, și cît mai răsunătoare, și cît mai îngrămădite. Nici la el, care le rostea, cuvintele aproape că nu se mai dezlipeau unul de celălalt, ci veneau cu toptanul și copleșeau prin cantitate și epitete; nici la celălalt, care le primea în tăcere, aceleași cuvinte nu-și mai găseau rosturile separate. Era ca un murmur ce aluneca pe adîncuri și aproape că mîngîia și consola în clipa aceasta atît de grea, a dezastrului nu numai material, dar și moral. Lămotescu avea dreptate : protestul polițelor era totuși un lucru rușinos pentru doctorul Sîntu.

Din toate acestea, o predispoziție de om care consimte să se lase ajutat s-a creat la doctorul Sîntu. Era încă o slăbiciune a cetățeanului burghez, cu prejudecățile lui, pe care nu reușise să i-o spulbere curajul înalt al celor pe care îi găzduise și pentru care mai avea totuși o caldă și sinceră înțelegere. Și apoi mai era încă ceva. În războiul care se apropia, o idee veche încă de morală — a banilor — îl împingea pe Matei Sîntu să intre cu toate socotelile rînduite față de societatea căreia îi aparținea. O idee națională, organizată de bine de rău de cei din jurul său, biruia la el, acum mai ales rămînînd pe al doilea plan ideea socială, care cerea smulgeri din vechi așezări, izbucniri, avînturi revoluționare. Doctorul Sîntu la alții le admira și le ajuta ca pe cele mai înalte forme ale libertății și dreptății. La el însă, și în clipe hotărîtoare mai ales, le realiza greu. Era la jumătatea drumului între două atitudini, și lupta aceasta îl frămînta și îl obosea.

Desigur că nu tot zbuciumul acesta era lămurit pentru Lămotescu. Ceea ce se petrecea în convorbitorul său aproape că nici nu-l interesa. El urmărea rezultatul. Și după liniștea îngîndurată a doctorului, el îl bănuia că se apropie cu pași mari de sfîrșit. Singura lui teamă fusese ca nu cumva să-i scape prada, printr-o eventuală intervenție și un ajutor dat soțului ei de bogata doamnă Amelica Sîntu. În parte însă fusese liniștit chiar de ordinul lui Poroineanu. Știa că dacă „șeful" o ia pe calea asta, verifică case el, acolo la București, ce ar putea să vină și mai ales să nu vină în ajutorul doctorului. Bănuiala îi fusese confirmată de altfel și de deznădejdea victimei sale și mai ales de ieșirea intempestivă a fiului său.

De aceea în cele din urmă el puse și problema cea mare :

— Nene Matei, eu te ajut să scapi ! Dar să fim bine înțeleși : te ajut eu, Lămotescu, nu directorul Băncii Românești ! Mai bine o datorie la un prieten, decît o compromitere în public !

(Pentru dezvinovățirea lui față de Poroineanu, care poate s-ar fi supărat că l-a ferit de pedeapsa protestului pe doctor, Lămotescu construise o întreagă declarație de lealitate. „Îl am la mînă eu, soldat disciplinat al partidului liberal. La cel mai mic ordin, îl strîng", se pregătise să răspundă. Și în felul acesta ar fi fost și mai încărcat de încrederea și recunoștința conducătorilor.)

La vorba obosită și înecată de multe țigări a bancherului, doctorul, nelămurit încă din zbuciumul său, dar așteptînd o ieșire, ridică fruntea și-l privi blînd pe Lămotescu. Acesta trînti :

— Ipotecă rangul întîi ! Casa dumitale, a mare, de alături. Eu și numai eu apar ca împrumutător... Ce zici ?

— Dacă nu se poate altfel, bine. Fă actul, plătește poliţele, iscălesc. Și doctorul dădu să se scoale.

— Da stai, că nu e așa, nene Matei, reveni deodată cu putere Lămotescu și făcu un gest larg prin aer ca și cum ar fi vrut să îmbrățișeze cît mai mult.

— Dar cum e ?

— Ai douăsprezece mii opt sute șaizeci pe poliţe, cu dobînzi cu tot...

— Și casa mea nu face atît ? întrebă cu amară îndoială doctorul.

— Ba face, cum să nu facă, dar trebuie să ne gîndim și la vremurile în care trăim.

— Cum adică să ne gîndim ?

— Vezi dumneata, ipoteca e bună, rangul întîi. Dar bate războiul la ușă. Dacă se bombardează sau, Doamne ferește, se deteriorează casa ? Ce mă fac ? Pierd banii ? Îi pierd. Cred că nici dumneata nu vrei să pierd banii. Nu e așa ?

— Atunci ce e de făcut ? zise doctorul dezamăgit.

— Tot ipotecă, tot rangul întîi, dar numai pentru cinci mii...

— Și restul ?

— Pentru rest îmi vinzi via ! Vine la șapte mii opt sute șaizeci. E de două ori mai mult decît face ! Actele le plătesc eu.

Doctorul, primind lovitură peste lovitură, intrase într-o apatie, într-o lipsă de griji, într-o indiferență, de care abia de se mai putea apăra. Bucuria de vorbe bune de la început și consimțămîntul sufletului său cinstit se transformaseră într-o adîncă oboseală. Se vădea în felul acesta la el și latura pasivă a caracterului, lipsa de combativitate, toată partea minoră a temperamentului său care l-ar fi împiedicat nu numai să ia parte la o luptă, dar nici măcar să se apere de atacurile din afară. De altfel trăsătura aceasta a firii sale se vădise și în conflictul din care Amelica Sîntu, soția lui, moștenind

asprimea și dîrzenia părintelui său, ieșise biruitoare, ca și în retragerea provincială a doctorului. Provincia convenea mai degrabă așezării molcome din Matei Sîntu, decît zbuciumul aprig și încordat al Capitalei. Firește că blîndețea și moliciunea aceasta neîntreprinzătoare nu atingeau cu nimic ideile și sentimentele doctorului. Știa să-și apere o atitudine, dar într-un cadru fixat de morala curentă. Cîteodată adera chiar la idei îndrăznețe și generoase : „Am cîteodată nestăpînite porniri", cum el însuși se caracterizase cîndva. Dar atît. Mai degrabă o ceață a melancoliei nerealizărilor, în conștiința ce o avea despre sine, decît o lumină puternică a înfăptuirilor, era nota fundamentală a sufletului lui Matei Sîntu. De aceea, la neașteptata și îndrăzneața propunere a lui Lămotescu, doctorul răspunse moale și aproape amuzat :

— Nu crezi că mă jefuiești, „vere" Costache ? Însă numai cuvintele exprimau gîndul aspru. Tonul vorbirii și privirea mai ales erau blînde și îngăduitoare.

Niciodată lui Lămotescu nu îi căzuse mai greu un cuvînt, pentru rapacitatea lui, ca vorbele astea, aproape șoptite ale doctorului Sîntu. Nici în centrală, cînd directorii urlau la el și îl făceau hoț, cînd îl prindeau cu borderouri întîrziate sau șterse, de-l scăpa regulat Poroineanu, a cărui slugă se legase a fi de multă vreme, nici cînd înghițea hectare peste hectare și case peste case și avea scandal la tribunal cu bieții oameni prea devreme sau pe te miri ce executați, niciodată „vărul" Costache nu simțise cuvinte mai grele. Era judecat acum, cu duhul blîndeței. O amărăciune i se ridică în gît, mai aprinse o țigară și-și jură să nu-l uite și să nu-l ierte niciodată pe cel care, desigur fără voia lui, i-a strecurat o lumină și poate o remușcare în conștiința lui tăbăcită.

— Glumești, nene doctore, găsi el să răspundă, privind fisticit în jur. E o afacere de aur pentru dumneata.

— Atunci s-o afle și Ionică, zise Sîntu și se îndreptă spre ușă.

Desigur că mare meșter în analize sufletești Lămotescu nu era. El resimțea deodată antipatie sau teamă, sau presimțirea despre cine știe ce primejdie. Așa își simțise și indiferența lui, crescută pînă la vrăjmășie împotriva lui Ionică. De aceea a primit cu neplăcere ultimele cuvinte ale doctorului.

— De ce să-l mai amestecăm şi pe el în chestia asta ? zise, şi căută să[-i] taie drumul.

— E singurul meu moştenitor, „vere" Costache. Să ştie şi el ce are şi ce nu mai are, că de vîndut tot îţi vînd, spuse doctorul.

Chemat şi informat despre ce e vorba, Ionică n-a rostit nici un cuvînt, iar Lămotescu a simţit mînia şi dezaprobarea. Spre mirarea lui însă, Ionică s-a abţinut de la orice manifestaţie. Numai cînd au ieşit şi Lămotescu a ţinut cîtva timp cu mîna întinsă uşa, ca la nişte oameni de vază, tînărul s-a ferit şi s-a supt şi s-a strecurat printr-un loc îngust, nu cumva să se atingă de braţul gol cu mînecile suflecate de căldură ale bancherului, proptit în clanţa uşii.

Cîţiva paşi numai îi despărţea de casă. Un colţ de ocolit şi iată-i ajunşi. Mergeau alături, tatăl şi fiul, simţind cum lumea cu rosturi nelămurite se strecurase între ei. Cînd au intrat în camera înaltă şi luminoasă dinspre mare, cu „oamenii albi" ai copilăriei lui Ionică pe cele patru colţuri de tavan, doctorul se lăsă greoi pe un scaun ce-şi desfăcea spătarul ca pe un evantai de catifea, după un gust mai vechi, al unei garnituri de mobilă primită de zestre.

Pe tatăl său, Ionică nu-l văzuse niciodată fumînd. De data aceasta i-a cerut o ţigară. A aprins-o şi s-a uitat în jur. Ochii-i zîmbeau, dar o tristeţe îi plutea pe faţă. Fumul se învălătucea stîngaci în mustaţa lui groasă şi cărunţă. Privea cu curiozitate în jurul său, ca şi cum s-ar fi întîlnit pentru prima dată cu propria lui casă. Apoi zise într-un tîrziu :

— Tare aş vrea să văd ce mi-a mai rămas mie din pereţii ăştia, şi ce e al „vărului" Costache. Instituţia ipotecii e o absurditate abstractă, care nu corespunde nici unei realităţi. Împarte tu, dacă poţi, drepturile mele şi ale lui Lămotescu pe peretele ăsta din stînga ; delimitează-le ! Şi doctorul îşi ridică braţul obosit, scriind prin aer, înspre peretele arătat, un fel de hotar aerian care se frînge şi se relua în mers. O durere adîncă, legată totuşi de bunuri şi de casa lui muncită din greu, urca de undeva în el, turbure. Era o luptă ce se mai dădea încă între conştiinţa unei proprietăţi trudnic agonisită şi renunţarea la ea. Doctorul resimţea ipoteca „absurdă" şi „abstractă instituţie" ca pe o racilă a casei sale, peste care pînă atunci fusese stăpîn pe deplin. În mintea şi în simţirea lui era ca o igrasie

ce începuse să urce deodată printre cărămizi, să-i macine mortarul și să-i șubrezească pereții. Această veche instituție de drept turburase adînc sufletul doctorului. Notarul dintre real și ireal juca în el, omul resimțind magic și fantomatic ficțiunea de drept.

Ionică își dădu seama că acest întreg proces, în turburarea ideilor tatălui său, își avea obîrșia într-un sentiment vechi, ce încerca să se desprindă de doctor și abia de izbutea. Și se mira cum tatăl său prinse mai ușor vînzarea viei, decît ipoteca casei. Înțelese însă în cele din urmă că, deși era un lucru mai grav, vînzarea sta mai mult în obișnuința străveche a oamenilor, decît ipoteca, care dădea prilejul unei subtile analize la cunoașterea gîndului juridic ce o stăpînea. Instituția rămînea străină, surprinzătoare și supărătoare pentru cel ce nu era obișnuit cu mecanismul dreptului. Și în fața acestui dezechilibru moral, înțeles numai printr-o simplă și directă interpretare de doctorul Sîntu, om simplu și în totala lui necunoaștere a rînduielilor și sistemelor de gîndire juridică, Ionică își reaminti cu plăcere de disciplina prin care nu de mult trecuse, și în special aceea a dreptului roman. Fusese și pentru el, la început, o violentare care îl silise să iasă din felul pașnic și obișnuit de a gîndi al tuturor. Dar în urmă, structura simetrică a ideilor, limpezimea lor conveniseră atît de bine temperamentului său lucid și logic. Iarăși o priveliște de cristale și de minerale i se impusese. Totul se așeza în geometrii translucide de la vechile instituții ale republicii pînă la Justinian. Și peste tot acolo unde colegii lui nu exprimaseră decît plîngeri și protestări împotriva dreptului roman, Ionică Sîntu resimțise o bucurie de consimțită voință de a accepta construcții ce i se impuneau cu puterea unor netăgăduite adevăruri. Își aducea acum aminte văzînd oarecum primitiva zbatere a tatălui său între o durere de posedant deposedat, ce lua alte căi și alte forme deviate, și tîlcuirea naivă a unei instituții de drept, își aducea aminte de minunate lucruri, de gîndirea tehnică a dreptului roman, care îl furau și îl depărtau din zbuciumul clipei de față. Ionică încercase de multe ori starea aceasta de a se lăsa potolit din frămîntarea pasionată a unei clipe din viață prin evadare și curiozitate intelectuală. Aceasta îi și dăduse ceea ce i se aruncase nu o dată în față, ca o vină majoră a ființei sale : o anumită răceală, o anumită insensibilitate (unii mai obișnuiți cu generalizările

ziceau chiar lipsă de umanitate), ceea ce în realitate nu era. Acum totuşi se lăsa furat cu plăcere de înlănţuirea gîndului care-l ducea departe. Din împrejurarea aceasta tristă pentru tatăl său şi pe care ar fi trebuit să o resimtă şi el dacă nu dureros, cel puţin cu îngrijorare şi protest continuu, aşa cum ar fi făcut de pildă Sile Scafeş (plecat departe, într-un Paris unde desigur nu dreptul roman avea să-l adîncească, deşi pentru asta fusese trimis), Ionică Sîntu, fără spaimă faţă de împuţinarea averii familiei sale, căci nu ajunsese încă să aibă un adevărat sentiment de proprietate ca acel care punea acum o îndurerare în vorbele şi gesturile tatălui său, ci numai cu scîrbă la amintirea imaginii lui Lămotescu, se lăsă să evadeze înspre subtilele construcţii juridice. Îl atrăgea mai ales ingenioasa distincţie dintre proprietate şi posesiune — ca în dreptul roman — cu prilejul tuturor acestor probleme ale proprietăţii ridicate de întîmplările reale ale vieţii, la care fusese martor. Apoi în posesiune îl pasiona separarea precisă dintre cele două elemente : *corpus* şi *animus*. Asupra acestui din urmă element, *animus*, element intelectual deslușit în voinţa de a poseda materialitatea din *corpus* atenţia lui Ionică stăruia şi se adîncea. Sensibil la termeni şi la evocarea cuvintelor pe care le simţea în valoare literară, tînărul preţuia iarăşi, într-o clipă, în *animus* valoarea lui de analiză, dar şi de sugestie literară. Inimă, suflet, element intenţional de a face act de posesiune, toate erau cuprinse în acest cuvînt latin, pe care Ionică îl admira în lărgimea şi evocarea lui. De pe această aşezare juridică tînărul Sîntu avu bucuria şi mîndria de a se resimţi larg cuprinsul creator al unui cuvînt, ceea ce ştia sigur că Taşcă Simion, deşi filolog, şi filolog clasic mai ales, nu resimţise niciodată. Şi atunci o lunecare nebănuită se făcu în adîncul sufletului său. Mîndria lui Ion Sîntu pentru o preţuire de sine care aducea cu ea o mare bucurie. Era unul din acele sentimente care, într-o înlănţuire rapidă de gînduri, se desprinde ca aburii din crengile împletite ale unei păduri de dimineaţă şi te cuprinde, îţi dă o tonalitate sufletească, căreia te supui şi nu ştii de unde stă în tine şi mai ales de unde a venit. Pe calea aceasta complicată coborîse în Ion Sîntu sentimentul de autopreţuire, mişcase în el lucruri mai vechi şi acum dezlănţuise aproape un orgoliu care îl stăpînea. Se comparase o clipă cu Taşcă Simion şi avusese conştiinta că îi era superior ; apoi cu Tălăşan şi se văzu pe

el, hotărît, mai ridicat. Față de Berta și de mama sa, nici nu mai putea fi vorba că sta mult mai sus. O pornire nestăvilită urca în Ion Sîntu, o dragoste și o admirație de sine din compararea pe care și-o făcea cu toate ființele cărora în viață avusese să le reproșeze ceva, sau la care nu îi plăcuse ceva. Defecțiunile acestor ființe, poate nici măcar notate cu atenție atunci, dar furișate, ascunse fără voia lui în subconștient, acum se ofereau ca material de construcție pentru comparație, pentru scăderea lor și autoadmirarea lui. Imaginea profesorului Iancu State Ciuboțel rămăsese deocamdată neatinsă, dar îndepărtată, încețoșată. De bună seamă că și ea, la o întoarcere îi va arăta părțile slabe, văzînd astfel la Ion Sîntu creșterea asta spăimîntătoare, aparent nejustificată, răbufnită deodată, a iubirii de sine. Înfățișarea tatălui său era departe de a-l apăra de orice fel de critică. Naivitatea de gîndire și imposibilitatea lui de a face un efort de abstracțiune îl scăzuse deodată atît de mult în ochii fiului său, fulgerător schimbat de gîndurile și sentimentele ce treceau prin el, încît o comparație mai largă se urzi în mintea tînărului cu privire la profesiunile fiecăruia. Dreptul și medicina ! De o parte splendide construcții subtile stînd pe răscrucea tuturor căilor posibile și ispititoare : istoria, sociologia, filozofia ; de cealaltă sîngeroasa profesie a materiei, dînd oameni de ispravă, dar simpli, înspăimîntător de simpli și unilaterali ca tatăl său, doctorul Sîntu. Este adevărat că nu o dată Ion resimțise și el ciudata atracție pe care medicina o exercită asupra unui spirit. Asistase de mai mute ori la operațiile făcute de tatăl său și rămăsese impresionat și nedumerit de lupta dusă mai ales cu sîngerarea. Carnea tăiată dă drumul de îndată, ca un burete rupt, sîngelui ținut în ea, sîngelui ce orbește și e stăpînit totuși cu îndemînare de pense pe vase. Apoi trecerea chirurgului printre organe, culorile lor palide, delicatețea și palpitarea lor și mirosul aburului cald și fetid ce se desprinde dintr-un trup deschis de bisturiu, toate astea îl impresionaseră pe Ion, care îl admirase pentru ele pe tatăl său, dar acum, în zborul larg al gîndirii pornite din el, al gîndirii și construcțiilor juridice puse în funcție de el, i se păreau îndeletniciri de folosințe locale, circumscrise, modeste. Ceea ce cîndva convenise atît de mult temperamentului său realist, logic, precis, atras de formele și metodele disciplinelor experiementale, acum nu îi mai conveneau. Erau lipsite de lărgime, de perspective.

O presiune venită în el din necunoscute străfunduri stîrnise o anarhie, îi dăduse o altă înfățișare morală, îl făcuse să se desprindă de așezarea lui obișnuită și să se prăbușească într-un haos. Era poate cea dintîi mare răsturnare a lui Ion Sîntu, manifestată în falsificare intelectuală și dezechilibru moral. Orgoliul acesta crescut deodată pînă la forme monstruoase era desigur orgoliul său obișnuit, mărit însă de anumite cauze, de opreliști, de refulări, de interdicții. Și Ion Sîntu, care moștenise din partea mamei sale un caracter mai dîrz decît al tatălui său, simțea acum spargerea aceasta a personalității lui obișnuite, luînd forme neliniștitoare. Se ridica împotriva tuturor și a întregii așezări din jurul său. Un fel de anarhie, de titanism al unei orgolioase conștiințe de sine îl cuprinsese. Se ridica pînă la potrivnicie, înfrîngere și anihilare, iar sîmburele umil și aparent neînsemnat al acestei furtuni fusese cedarea, oboseala și candoarea doctorului Matei Sîntu în fața nedreptăților, a capcanelor și a coborîrii în resemnare. În realitate și la tînărul Sîntu era tot o criză de lipsă de dinamism, de imposibilitate de a trece la acțiune, ca și tatăl său. Dar ea lua alte forme, diametral opuse. În locul unei resemnări, o revoltă haotică și o deznădejde, în care ideile din Ion Sîntu de tot felul, insuficient de puternice și de limpezi, se mai uneau cu o rămășiță de copilărie răsfățată. Fără orientare și fără revendicare precisă era numai o negare a tuturor așezărilor din alții, în numele unei false și necoapte intelectualități. Clipa aceasta a izbucnirii nu era chiar atît de întîmplătoare. Înlănțuiri de idei, ambiții, rîvne pe stări vechi și neconsolidate o prilejuiseră. Multe alte evenimente pregătiseră creșterea asta pe absurd, înspre criză a lui Ion Sîntu. Se strînseseră în el toate. Mai întîi se despărțise tot mai mult de Tașcă Simion după întoarcerea din străinătate. Acesta poposise într-o insuportabilă mentalitate dăscălească. Tașcă își luase cu albe și laudă licența și acum, oprit la porțile vieții, se reîntorsese spre studenție. Începuse o nouă licență la franceză și geografie. Omul acesta aspru, violent, avea totuși parcă frică să-și înceapă viața. Să fi fost de vină umerii lui strîmbi, tălpile late, ochii rotunzi și neexpresivi și dinții verzui și neîngrijiți ? Poate. În orice caz era sigur că Tașcă Simion ajunsese să nu mai creadă decît în două lucruri : în cît mai multe diplome universitare strînse de el sau de alții, cînd acești alții îi impuneau, și un naționalism feroce, agresiv, a cărui

formă de aprigă violență ajunsese antisemitismul. De altfel, vizitele lui tot mai dese pe acasă pe la Ionică se îndesiseră invers cu îndepărtarea fiului doctorului de el. În ultima vreme, mai ales de cînd cu războiul (cine ar fi crezut vreodata ?), Tașcă Simion ajunsese să se împrietenească mult cu Berta. Ea îl dădea pildă de hărnicie și de gînduri bune, de orientare și de curaj lui Ion Sîntu. Comunicativitatea acestuia scădea însă și nu o dată Tașcă Simion, care nu se prea sinchisea de ușa ce i se închidea pe jumătate, pusese atitudinea lui Ion pe seama așa-zisei sale mondenități. Mai ales o întîmplare din ultima vreme lăsase o amintire amară în Ion Sîntu. El descoperise cu pasiune pe Heine. Citea cu încîntare liedurile scurte din *Buch der Lieder* *, baladele din *Romanzero* și mai ales medita îndelung pe acea *Germanie, O poveste de iarnă*, în care curajul se unea cu fantezia și ușurătatea aceasta a renanului crescut în cultură franceză. Nu o dată Ion Sîntu a încercat să-i citească Bertei din Heine. Și totdeauna a fost alungat cu aceeași vorbă aspră și necuviincioasă :

— *Wieder dieser alte jüdische Leierkasten !* **

Și Tașcă Simion, care era de față, nu scotea o vorbă, dar își freca mîinile și rîdea. Apoi după ce Berta agitată mai bombănea și pleca furioasă, într-un tîrziu adăuga și el :

— Ea a spus, nu eu !

Și Ion Sîntu se închidea tot mai mult în el.

La cafenea, unde se ducea rar, îl întîlnea regulat pe Tălășan. Era un alt om. Reînviase parcă de cînd de cîteva luni îl știa departe de profesorul Iancu State Ciuboțel. Căci lui Tălășan nu-i era frică pe lume decît de profesor. Frică mai ales de privirea lui, care-l sfredelea. În cele din urmă, de cînd Tălășan se întorsese la gazetele partidelor „politice", profesorul nu mai vorbea cu el, ci îi striga numai de departe, de cum îl vedea intrînd pe ușă la „Terasă" :

— Dacă nu vrei să te întîlnești cu conștiința ta bolnavă, pleacă ! Apoi, adresîndu-se celor de la masă, adăuga : Eu sînt conștiința lui și sînt bolnav la propriu și la figurat. Dar de omorît, nu mă poate omorî !

Tălășan o ducea bine. Era îmbrăcat cu haine noi, se îngrășase și scria la *Viitorul* articole în care preamărea

* Cartea cîntecelor *(germ.)*.

** Iar catirinca asta veche, evreiască ! *(germ.)*.

sentimentele naționale. E adevărat că de îndată ce și-a dat seama că profesorul a plecat din București și că nu mai riscă să-i întîlnească privirea, a început să scrie și despre el. În ultimii ani, profesorul sporise într-o nervozitate neobișnuită. Ion Sîntu el însuși încercase lucrul acesta, mai ales cînd i-a vorbit, după întoarcerea din Elveția, de Ewunia și ideile ei revoluționare. Ciubotel l-a ascultat la început liniștit. A mormăit numai cuvinte neinteligibile. După un sfert de oră însă a explodat. A trîntit un pumn greu pe masă și a urlat :

— Ștoalfă doctrinară, asta e poloneza dumitale ! Am văzut eu d-astea, revoluționare de salon ! Otrepe care nu sînt bune nici la pat, nici la bucătărie... Și făcu „hm ! hm !" de cîteva ori. Pe tîmple, vinele i se umflaseră. Era agitat, așa că la început n-a putut să ia seama la tăcerea și îndurerată, și jignită a lui Ion. Abia după ce-și aprinse o țigară, tăcerea începu să-l supere. Era jenat și de la sentimentul ăsta trecu deodată într-o mare sfială. Ar fi vrut să spună ceva și nu știa cum să înceapă. Dădea din umerii lui lați, își dregea glasul, își mîngîia barba și nu se hotăra. Tînărul student se încăpățînase și el să nu-l ajute. În cele din urmă profesorul spuse cu un ton ca și cum și-ar fi cerut iertare :

— Și totuși, ceva, ceva tot era în ea, dacă zici că știa atîta literatură rusească. Și-apoi ți-a folosit : ți-a pus în mîini *Război și pace*. Vezi că eu nu mă gîndisem la așa ceva... Dar după un oftat adînc și un mîrîit : De „revoluționară" însă să n-aud ! La pușcărie s-o văd întîi, ce face și cum îndură și pe urmă poate om mai sta de vorbă... Că acolo și scîrba de Tălășan și-a dat arama pe față.

Afară de episodul acesta petrecut mai demult, cu Tălășan, totuși pomenit ca o obsesie a profesorului care nu-l iertase de purtarea lui de la Văcărești, conflicte grave nu avuseseră loc. Dar o îngîmfare, încă tăcută, o aroganță de om ajuns, cu drumul cel mănos găsit, se desprindeau din gazetar. Și ele se adăugau neîncetat la repulsia pe care Ion Sîntu începuse să o aibă de mult pentru el.

Încet-încet și cu timiditate, ca unul care strigă după colț și numai cu jumătate de glas, începuse Tălășan să scrie despre Iancu State Ciuboțel. În primele note dintr-o rubrică ce-i fusese pusă la dispoziție, nu-l numise, firește. Vorbea numai de mișeii care în zilele acestea de pregătire a sufletului național pentru marea revendicare

storică agitau masele. Apoi mișeii, după cîteva numere, deveniseră mișelul, iar după alte cîteva și o descriere fizică a personajului s-a adaus. Pe ici, pe colea Tălășan, care nu era lipsit de talent literar, prinsese chiar cîteva ticuri verbale ale profesorului.

Lui Ion Sîntu, precizarea aceasta de la o zi la alta a „personajului" în paginile *Viitorului*, i-a arătat-o Tașcă Simion. El colecționa cu grijă gazeta, pentru că brusc căzuse într-o admirație nelimitată pentru Tălășan. Fiecare număr Tașcă i-l adusese cu o laudă despre curajul, stilul și caracterul ziaristului. La toate Ion nu răspunsese, iar de la numărul în care profesorul fusese denunțat chiar cu numele lui, respinsese gazeta. Refuzase să o mai citească.. Atunci bănuieli au început să crească în Tașcă Simion. Nu mai insista, dar venea tot mai des. Se instala într-un fotoliu și cu ochi și lacomi și curioși și ascuțiți și răi urmărea toate mișcările lui Ion Sîntu. L-ar fi răpus pe acest curios de bună seamă indiferența amicului său și pînă în cele din urmă l-ar fi făcut poate să-și curme drumurile și spionajul, pentru că Ion Sîntu se simțea spionat și nu se înșela, dacă Berta nu i-ar fi dat un rost lui. Tașcă în casa aceasta, pe care acum o cerceta cu scopuri precise.

De cum auzea ușa de la intrare trîntindu-se (Tașcă Simion învățase multe, dar nu știa încă să închidă o ușă cuviincios și fără zgomot, fără neglijența de a o scăpa din mînă sau de a-i face vînt cu voință), Berta, în ciuda pasului apăsat și zgomotos al lui Tașcă, luneca aproape pe covoare cu picioarele ei uscate. Mai îmbătrînită, mai subțiată, căruntă aproape, dușmană, atentă la tot ce putea țese o altă tandrețe decît a ei în jurul lui Ionică, guvernanta aceasta cu sînge iuncheresc și amintiri muzicale și literare îl spiona și ea în felul ei pe tinerelul pe care îl crescuse. Ion simțea aceste două tăișuri și supravegheri. Ele creșteau în el o revoltă care, mocnind, întuneca orizonturile și libera lui gîndire. Îi dădea permanent o enervare de care nu se putea dezbăra. Ea răscolea în el toate trăirile vechi, scoțînd de mai multe ori la iveală priveliștile sufletești cele mai neașteptate.

Conversația între Berta și Tașcă Simion se înfiripa întotdeauna din aceeași ură comună împotriva evreilor. Tașcă avea buzunarele pline cu notițe din gazetă de fel de fel de întîmplări. Ele erau comentate, subliniate și permanent adăugate cu zeflemea, ba și grave reproșuri la

adresa indiferentismului lui Ion. Și în bucuria înțelegerii dintre Berta și Tașcă, acesta striga adeseori, în culmea entuziasmului :

— Ah, *Fräulein !* Dacă problema Ardealului și a sfintelor noastre revendicări s-ar putea desface de cauza germanismului protector al maghiarilor, ce fericit aș fi și cît te-aș iubi !

La care Berta se scuza aproape de această inconsecvență politică, arătînd, totuși, că există o mare potrivire între sufletul germanic și cel românesc :

— Eu, de cînd trăiesc în România, am simțit că românii au un patriotism cald ca și noi, germanii, ca și ungurii de altfel, pe care îi urăști... Și oameni care simt la fel pe chestia națională, chiar dușmani de ar fi, trebuie să se stimeze unii pe alții... Numai jidanii nu vor putea sta niciodată alături de noi...

Aci, la vorbele astea, Tașcă sărea, năvălea [asupra] * Bertei și o săruta zgomotos pe amîndoi obrajii.

Surprinsă dintr-o veche obișnuință de neatingere, Berta se scutura și se ștergea fără sfială cu batista pe obraz. Nu numai neașteptata îmbrățișare, dar și curățenia îndoielnică a lui Tașcă Simion îi dădeau un sentiment dezagreabil. El nu băga însă de seamă și exclama :

— *Fräulein*, te ador !

Apoi Berta își dezvolta mai departe teoria patriotismului abstract. Povestea că avea o soră la Cluj, pe care s-a dus să o viziteze cu puțin înainte de începerea războiului și că sora ei, Gertruda, credea cu aceeași putere în patriotismul maghiar al clasei aristocrate în care slujea, după cum ea, Berta, credea în sentimentele înflăcărate românești ale familiei în mijlocul căreia trăia la București. Și pentru că și ea și Gertruda se asimilaseră într-atît în țările respective, încît erau gata să se jertfească de pe poziții contrarii, ea încheia că taina aceasta minunată sta numai în puterea germanismului, care poate da și lua substanța cea mai adîncă de simțire și altor cauze mai mărunte, de neamuri mai puțin însemnate decît cel german.

Pe Tașcă Simion orgoliul acesta arogant al Bertei von Grodde nici nu-l indigna, nici măcar nu-l supăra. El făcea parte dintre acei oameni care acceptă orice poziție,

---

. * In textul de bază : „o năvălea pe Berta".

chiar contrarie părerilor lor, de la oricine ar veni să se alieze în clipa apărării unei cauze pentru care ei luptă. Şi acum cauza lui Taşcă Simion avea două feţe care trebuiau apărate : naţionalismul cu orice preţ şi antisemitismul.

Pe Ion Sîntu însă, deşi era legat sufleteşte de Berta, atitudinea ei tot mai aspră, tot mai accentuată în fiecare zi îl indispunea cu atît mai mult, cu cît el însuşi simţea cum cade biruit de clocotul unui naţionalism agresiv ce dospea în jurul său. Pe sălile Universităţii, la cafenea, în foaierele teatrelor, pe stradă, în toate cercurile prin care trecea, ba iată şi la ei în casă, entuziasmul acesta naţionalist era ca o apă care creştea şi îl cuprindea. Pentru el însă ca şi altădată problema aceasta a naţionalismului era o problemă de limbă şi de evocare istorică. Îşi resimţea apartenenţa cu neamul din care făcea parte în lectura şi rostirea limbii româneşti de care se folosea ca de un organ al fiinţei sale fizice. Era o plinătate şi o lesniciune în vorbirea limbii acesteia pentru el — cuvintele se lipeau atît de bine pe idei, răsunau atît de adînc în simţirile sale — încît Ion Sîntu înţelegea că şi alte stări sufleteşti şi intelectuale se pot exprima desigur în limba asta românească, dar nici unele ca vechile forme de simţire întîlnite pretutindeni în ţara asta, de la priveliştile ei, pînă la oamenii mărunţi, pînă departe, deasupra mormintelor din biserici şi din mănăstiri, deasupra cărora pluteşte graiul acesta, ca şi semnele scrise pe pietre, ca un zvon. În frumuseţea şi adevăratul fel de a fi român al lui Ion Sîntu nu sta şi nu-şi putea face loc nimic duşmănos, nimic agresiv. Era numai ca un glas profund ce vorbea în el, cel mai puternic desigur din existenţa lui, dar care nu-l mîna înspre nici o ticăloşie, care nu dorea nici o răzbunare. Şi, totuşi, în jurul său nu era rînd de gazetă, nu era o vorbă într-o conversaţie să nu mîne într-acolo. Forma superioară a acestei exasperări părea a fi aceea a unui nobil cavalerism, a unei vitejii. Cine nu o avea, era un laş. Şi cel dintîi care se apăra de o eclipsă trecută şi afirma sus şi tare că o are, şi că totdeauna a avut-o, era Tălăşan în articolele lui. Toată această stare crease o permanentă contradicţie în Ion Sîntu, în întreaga sa simţire şi gîndire. Şi înainte de a porni înspre Constanţa, cu grijă pentru tatăl său, în fierberea Bucureştilor din primăvara lui 1916, el a încercat o limpezire a cugetului său şi ideilor sale.

Se izolase într-o după-amiază sus, la el, unde își recerceta hîrtiile, caietele, unde rupea scrisori, notații, înlocuindu-le cu altele, cînd pe un fund de sertar găsi împăturit manifestul din 1913 al lui Manea Strapalea. Era vechiul manifest pacifist cu „Războiul războiului", conceput de Ștefan Gheorghiu, dăruit de Strapalea, cu o zeflemea usturătoare, pe care și acum, după atîta vreme, Ionică o mai resimțea. El despături larg foaia tipărită și o ridică în față-i. Se gîndise de multe ori, și mai ales după reîntoarcerea din Elvetia și întîlnirea cu Ewunia, să transcrie cu tuș manifestul în litere mari, alegînd părțile protestatare împotriva războiului, valabile și azi în fierberea războinică de pe sălile Universității, să îl lipească pe ușa decanatului. Apoi la o cercetare — pe care o și vedea în închipuire — în urletele naționaliștilor în fruntea cărora se și instalase aievea, înfipt pe tălpile lui late, Tașcă Simion la ancheta tuturor figurilor pretențioase și solemne ale profesorilor, Ion Sîntu se auzea parcă rostind liniștit :

— Da, domnilor profesori, eu l-am scris și eu l-am lipit.

Gîndise stăruitor la fapta aceasta atîta vreme cît zilnic îl mai întîlnea pe profesorul Ciuboțel la „Terasă". Gîndise, dar nu o realizase. Aștepta să crească și mai mult clocotul, pentru ca actul său să dea dovadă de mai mult curaj. Și trecîndu-se zi după zi, se întîmplă ca de-odată profesorul să dispară. Toate încercările lui Ion de a-l regăsi rămaseseră zadarnice. (Nici prin minte nu-i trecuse că Iancu State Ciuboțel era chiar oaspetele misterios al doctorului Matei Sîntu la căsuța de la vie.) Și încetul cu încetul, gîndul de protest al lui Ion Sîntu fusese înfrînt. Se topise zi de zi sub fierberea din jurul său. Acum nu mai simțea ispita eroică din afișarea manifestului. Mîine ce putea să mai fie ? Nici el n-ar fi fost în stare să răspundă. În Ion, pentru manifestul acesta și ideile ce cuprindea, pe care le simțea că n-au îmbătrînit, ba, dimpotrivă, luptau nu numai pildele în diferite feluri de a fi ale unui Strapalea și Ciuboțel (cu ele crescuse de mic și ele intraseră, protestatoare, în firea lui aproape), dar și amintirea Ewuniei, pe care nu o disprețuia așa cum făcuse profesorul. În trecerea vremii și a evenimentelor, e adevărat că o vedea mult mai puțin impresionantă ca atunci cînd s-a întîlnit cu ea, totuși stăruitoare și cu merit în stăruința aceasta (măsurînd-o mai ales după șovăirea lui). Un gînd duios, ca toate

gîndurile care de multe ori i-au tăiat drumul spre fapte, apropia în Ion Sîntu manifestul acesta, în faţa căruia sta cu toată nehotărîrea lui, de manifestele pe care Ewunia le luase cu ea, ca pe o dinamită... Şi linia voinţei scăzu iar în el, se frînse. Actul revoluţionar în sine se stinse, se goli de conţinut şi rămase numai pe deasupra un fel de romantică revoluţionară uşurică, poate atrăgătoare, dar inutilă. Şi Ion Sîntu îşi dădu seama de scăderea lui şi-şi reaminti încă o dată pe acel *„fils à papa"* pe care tot Ewunia i-l aruncase în faţă. În acest zig-zag al voinţei care slăbea tot mai mult între pildele trecutului şi faptele ce ar fi trebuit realizate azi, l-a surprins sosirea lui Taşcă Simion.

— În sfîrşit, urlă veşnicul student, întrînd ca şi cum ar fi stat de mult la pînda unei nelegiuiri. Şi repezindu-se la manifest îl smulse din mîinile lui Ion. A fost aproape o luptă între cei doi tineri pentru coala tipărită. Şi poate s-ar fi sfîrşit cu o despărţire pentru totdeauna, dacă n-ar fi intervenit Berta. Fireşte că ea a trecut de îndată de partea lui Taşcă Simion.

Au urmat conferinţe lungi cu patos naţionalist şi dojane amare şi din partea femeii şi a prietenului. Ion nu răspundea nici un cuvînt. În clătinarea ideilor şi convingerilor sale aştepta să se întîmple ceva. Aştepta ca talgerul cumpenii să se plece mai greu într-o parte şi lucrul acesta nu venea. Rămăsese la mijlocul drumului între învăţătura lui Ciuboţel şi a manifestului, întărită de tot ce-l dezgustase din jurul său şi ispitele entuziasmelor zilelor acestea din care Berta mai ales aducea un fel de comandament căruia Ion îi era greu să i se opună. Ca în copilărie şi acum, cîteodată, el nu putea să nu o asculte pe cea care îl crescuse. Se obişnuise cu lucrul acesta şi apoi în clipe grele şi de oboseală, ca acum, bucuros îşi descărca povara pe iniţiativa altora şi asculta. Foarte ascunsă, abia prinsă şi provocată de anumite împrejurări numai, trăsătura aceasta a unei slăbiciuni de caracter, mai rară la el, o moştenise din ezitările şi cedările tatălui său.

În nemişcarea lui, Ion Sîntu privea ca pe un lucru ce nu era parcă în legătură cu el bătălia aprigă ce se dădea * în jur pentru opinia şi hotărîrea lui. Pornise ca într-o visare ce-l luneca departe şi din care fusese trezit

* În textul de bază : „ce i se dădea".

de trosniturile și dogoarea flăcărilor. La gura sobei, pe galeria de fier, în frămîntarea și firimițarea cleștelui ce suna în mîna nervoasă a Bertei, manifestul lui Strapalea se nimicea în scrum. Taşcă Simion dansa împrejur, frecîndu-și mîinile. Focul punea luciri stranii în ochii lui. Și Ion Sîntu deodată, din încordarea și gravitatea momentului în care calea lui trebuia să se hotărască, dar nu se putea hotărî, părăsi cu gîndul, în evadare, ca toți cei slabi, problemele și lupta clipei de față. Amintiri literare îi veniră în minte la privirea scenei acesteia și pluti cîtva timp cu ele între bucătăriile vrăjitorești din *Faust* și scena vrăjitoarelor din *Macbeth*. Mintea intervenind, îi ținea inima și voința depărtate de tot ceea ce ar fi trebuit să întreprindă. Era ca o mare prăbușire în el. Toate valorile, într-un sens sau în altul, ale acestei scene pe care acum nu le realiza aveau să i se înfățișeze mai tîrziu.

De partea violenței lui Taşcă Simion și a Bertei, liniștea și indiferența lui Ion era resimțită ca o înfrîngere. O clipă totul s-a suspendat în tăcere, în mirare. Oamenii s-au privit lung unul pe altul. Apoi s-au despărțit. Aceste întîmplări ale lui și veștile îndoielnice și nelămuritoare din partea tatălui său îl făcuseră pe Ion Sîntu să pornească la drum și într-o dimineață de iunie să ia calea Constanței. Dar iarăși lovitură după lovitură : întîlnirea în tren cu Poroineanu, scena de la vie, mișeliile lui Lămotescu, toate trăite la răstimpuri scurte, îmbucîndu-se unele în celelalte, topiseră aproape în Ion Sîntu figurile și evenimentele precise, lăsînd numai o stare turbure, dureroasă și neliniștitoare. Era una din acele crize care formează și precizează un caracter, una din acele primejdioase treceri din care un om, după alcătuirea cea mai din afund a ființei sale, sau se ridică sporit, îmbunătățit, sau se nimicește. Acum, în scena aceasta cu tatăl său înfrînt de Lămotescu, lui Ion îi dăduse o stranie reacțiune, reîntoarcerea înspre el însuși în egoism și în orgoliu. Lipsurile tuturor oamenilor din jur, începînd cu tatăl său, i se păreau monstruoase. În schimb o admirație plăcută pentru el, pentru calitățile lui pe care și le știa, dar despre care iarăși știa că e bine și sănătos să le ții în penumbră, era ca un refugiu. Creștea dîndu-i o sigură bucurie, o liniște, contemplarea propriei sale ființe. Astfel se simțea acum în mulțumirea aceasta de sine, în mîndria, mai degrabă. Ședea în fața tatălui său, în camera mare și luminoasă cu vederea spre mare și își

frămînta gîndurile și clocotul întregii sale ființe. Doctorul Sîntu amuțise de cîtva timp. Privirea lui nu se mai dezlipise de podele. Ai fi zis că adormise de n-ar fi fost pe mîinile lui puternice de chirurg, cu degetele butucănoase și unghii tăiate din carne, jocul ritmic al arătătorului de la mîna dreaptă, ce se lăsa cu un plescăit și se ridica din șanțurile degetelor de la mîna stîngă... Au stat astfel, Ion frămîntat, doctorul în aparență liniștit. Într-un tîrziu el deschise ochii, privi în jur, avînd aerul unui om care vine foarte de departe și, umflîndu-și pieptul, zise :

— Așa ! Întotdeauna am avut impresia că sînt chiriașul lumii... Ăsta e adevărul ! Dar numai chiriaș... Era un gînd liniștit care încheia o stare. Pe Ion, la început, fraza asta frumoasă, plină de poezie, îl miră la tatăl său. Știa că nu era capabil de așa ceva. De unde îi venise ? Parcă el însuși o mai auzise undeva ! Desigur că o mai auzise, sau o citise. Dar unde ? Și o goană a gîndului începu în el după frîntura asta de frază, căzută desigur de mult în umbra uitării. Memoria lui sprintenă însă îl ajută. Desigur că o întîlnise, o citise, da... da... (se simțea mai aproape de ea ; iată a ajuns-o). În Renan, da, în Renan undeva, în necredinciosul de Renan, care știa să scrie atît de frumos, dar și necredincios despre sfinți. Și atunci Ion Sîntu, cu o timiditate ce dovedea că jumătate din trufia lui îi scăzuse la auzul neașteptat al acestei fraze, zise :

— Ai citit undeva, tată, lucrul acesta ?

— Eu ? Nu, Ioane ! M-a ferit Dumnezeu !

Și neîndrăznind să-i spună tatălui său nici de unde știa vorba, nici că o știa înaintea lui, pentru a nu-l micșora și nici a-l mîhni, Ion se întoarse cu întreaga sa respectuoasă admirație înspre doctorul Sîntu :

— Ce frumos ai spus-o, tată, zise el. Și acum te liniștește... Și învălui într-o privire caldă toată ființa asta greoaie, masivă a tatălui său, care simțise atît de bine și se rostise atît de frumos. Și o liniște mare se lăsa, căci criza lui Ion Sîntu trecuse.

Lunecările acestea și o imensă turburare a stărilor sufletești ce se încălecau, se prăbușeau, se deformau, ca o materie organică și apoi cu greu se reorganizau după planul vechi al trăirii, dar cu o adîncime și o suprafață cîștigate, erau pașii mari făcuți fără voie de Ion Sîntu în creșterea lui sufletească și morală. În pragul unor

atît de însemnate evenimente ca cele ce se vesteau, criza fusese mai puternică decît toate cele pe care le cunoscuse înainte. O atenție răsfrîntă asupra propriului său proces de transformare îi rămăsese, o pasiune pentru el, în înțelesul bun al cuvîntului, care îl făcea să se privească trăind. Se dezlipise în felul acesta de multe ființe și împrejurări, bucurîndu-se, aci în casa tatălui său, în miez de vară, de tihna și liniștea pe care i-o dădeau și lipsa grijii zilei de mîine (pe care nu o cunoscuse de altfel niciodată), dar mai ales discreția lui Matei Sîntu.

Lucrurile se reîntorseseră aproape în normal. Actul de ipotecă asupra casei fusese iscălit, doctorul se obișnuise cu ideea și nu mai căuta să desluşească în însăși zidirea casei sale ce-i mai aparținea lui și ce lui Lămotescu. Și pe căsuța de la vie noul proprietar pusese stăpînirea. Cine ar fi trecut pe acolo (doctorul n-ar fi avut puterea asta) ar fi văzut mulți lucrători meșterind și pe dinăuntru și pe dinafară. Cîteva sute de lei prisosite din acoperirea vechilor datorii, le îngăduiseră lui Matei Sîntu și fiului său o masă mai mult decît îmbelșugată și cîteva cărți lui Ion.

Cinau într-o zi, cu ferestrele larg deschise spre mare, de unde venea un aer parfumat de vară și de algele azvîrlite la țărm după furtuna din zilele trecute, cînd la ușa sufrageriei bătu cineva. S-au privit mirați știind bine că ușa mare de la intrare fusese închisă. Deci nu putea fi decît cineva care a intrat pe din dos, cunoscînd bine rosturile casei. Și în ușă mai bătu iar. După îngăduința doctorului apărură în prag doi străini. Unul înalt, îmbrăcat corect într-un costum cenușiu, cu pieptul lat, cu o bărbuță roșcată în care apăruseră smocuri de fire albe, purtînd ochelari negri și o pălărie cu marginile late, iar celălalt mai mărunt, slab, cu o mustață ce-i dădea în gură și ochii ferecați și roșii, fără gene, bolnav desigur de o conjunctivită. Deși mic de stat, avea o nervozitate ce greu și-o putea ascunde.

— *Zdravstvuite, gospodin doctor !* * rosti omul cu ochelarii negri ; rîzînd, el se apropie de Sîntu și-și scoase ochelarii.

---

* Bună ziua, domnule doctor ! *(rus.)*.

— Ivan Maximovici ! strigă acesta şi, cu braţele întinse, se repezi înspre el. După ce se strînseră în braţe şi Ivan Maximovici îl recunoscu şi pe Ion, al doilea sosit se duse înspre doctor şi întinzîndu-i mîna :

— Ilie Vîlău mă cheamă, zise el, şi venim de la Galaţi. Mai pe jos, mai cu trenul, mai cu căruţa, cum a fost să fie. Dar se pare că am sosit la popas bun, după cîte ne-a povestit Ivan Maximovici.

— Bun şi fără grijă, întări doctorul.

Şi poftindu-i la masă, îi rugă să vorbească. Veneau de după mişcările muncitoreşti de la Galaţi de acum două săptămîni şi mai bine. Mulţi din cei buni căzuseră. Iancu State Ciuboţel şi Strapalea fuseseră şi ei acolo. Scăpaseră ca prin urechile acului şi o luaseră înspre Iaşi. Războiul venea cu siguranţă şi tocmai de aceea Ivan Maximovici şi Vîlău, mecanic de la depoul * căilor ferate din Galaţi, primiseră sarcina să facă legătura cu Constanţa. Şi cu portul şi cu atelierele.

— Am venit, zise vesel Ivan Maximovici, să nu lăsăm să se răcească locul la căsuţa de la vie. Doi pleacă şi alţi doi în loc...

Doctorul tăcu şi privi lung înspre Ion. Acesta lăsă ochii în jos. Ivan Maximovici pentru prima dată îşi arătă nedumerirea. Nu înţelegea tăcerea asta. Să fi fost un refuz ? Îi venea greu să creadă aşa ceva din partea lui Matei Sîntu. A trecut o clipă grea pentru toţi pînă ce în cele din urmă doctorul se hotărî să vorbească.

— La căsuţa de la vie nu se mai poate, căci nu mai este a mea. Aici, în casa asta, dacă socotiţi şi vreţi, bucuroşi ! Şi doctorul se porni să povestească vînzarea cu toate peripeţiile ei.

Ivan Maximovici asculta în tăcere şi fără să arate nici mirare, nici turburare. Se vedea numai că nici unul din cuvintele doctorului nu-i scăpaseră. În schimb Ilie Vîlău, cu amîndouă coatele pe masă şi faţa rezemată în pumn, asculta agitîndu-se şi clipind. Din cînd în cînd mormăia ceva neînţeles, ridica pumnul, nu lovea masa şi se cuprindea singur cu amîndouă braţele de după coate. Noutatea omului, Matei Sîntu şi povestirea lui păreau a fi făcut o mare impresie asupra lui Vîlău.

---

* În textul de bază : „depozitul".

— La prăpastie ne ducem cu războiul ! La prăpastie, așa să știm ! Și abia acum bătu cu pumnul în masă.

Doctorul Sîntu aci se opri și privi cercetător și încet în jurul său, întîrziind pe fețe. Cuvîntul neașteptat și violent al lui Vîlău stricase o rînduială în fundul sufletului său, care oricum se așezase. De cînd, în căsuța de la vie, ma mult ca să-l înfricoșeze, Poroineanu îi vestise cu taină războiul, doctorul hrănea o iluzie și un entuziasm. Începuse să creadă în războiul acesta și să-l dorească. Era războiul lui, românesc, al neamului de aceeași limbă cu cei de peste munți, care se cereau întregiți. El, care fusese în Bulgaria la 1913, simțea că acum avea să fie un alt fel de război : legitim, național, cum se spunea, de întregire. Și era sigur că împreună cu el așa simțea țara întreagă. Apoi mai era încă ceva. De cînd cu întîmplările cu protestul polițelor, cu ipoteca, doctorul Matei Sîntu, încurcat în drumuri și soluții care nu erau ale lui, noutăți contradictorii pentru felul său de a fi, venite fie dinspre disciplina juridică, fie dinspre administrație, dorea nemărturisit, undeva în fundul sufletului parcă, o desfacere din toate încheieturile a societății în care trăise. Dar nu îndeajuns de călăuzit pe drumurile unei gîndiri și îndreptări sociale, înspre care înclina cu inima, dar nu cu raționamentul, doctorul Sîntu aștepta de la război topirea stărilor din jurul său și revenirea lor din nou în tipare mai bune. Soluțiile practice și realitatea adîncă el nu le vedea. Această verigă îi scăpase ascultîndu-l pe Vîlău. Acesta și el privea toată starea socială de la noi pe care avea să se altoiască războiul, ca ticăloasă, dar nu credea nici în transformare, nici în putere de renaștere numai prin război, fără zguduire internă a societății românești. În focul discuțiilor oamenii se aprindeau și ieșea la iveală la Matei Sîntu simțămîntul lui acum cel mai adînc : o credință și o înflăcărare naționalistă care întuneca gîndul nedreptății și luptei sociale, ba de multe ori îl uita și aproape îl tăgăduia. Ion simțea că încet aprinderea tatălui său îl cuprindea și pe el. Și astfel, în discuția generală, de partea lor epitetele „românesc" sau „românească" veneau tot mai des. Ele țîșneau calde, aprinse din inimile celor doi oameni, tatăl și fiul, așa cum o putere veche ar fi izbucnit, de mult înăbușită. În casa doctorului Matei Sîntu, ospitalieră de mult celor cu gînduri revoluționare și astăzi larg deschisă amicilor luptă-

tori, se reîntorcea un duh vechi al şovinismului adormit, reînviat de împrejurări felurite.

Atunci liniştit, dar numai cu o tremurare aproape imperceptibilă, dar continuă a buzelor ce stăpîneau o voce ce nu se voia prea puterntică şi apăsată spre ceartă, Ivan Maximovici a căutat să reamintească doctorului ceea ce uitase. Îi reaminti de toţi duşmanii lui mai vechi şi mai noi, de nedreptate, de tot ce pătimise. Ivan Maximovici simţea că abaterile şi contrazicerile la doctorul Sîntu din întîmplări personale veneau şi iarăşi la aceste întîmplări personale, la amintirea lor încerca să-l întoarcă acum. Era însă greu. I se părea lui Sîntu că cei doi erau veniţi pentru a contrazice în el puterea aceasta a înflăcărării naţionaliste, care nu depăşea cu nimic cazurile obişnuite de crize de acest fel la cei de o seamă cu el. Şi apoi, după atîtea înăbuşiri şi înfrîngeri, o izbucnire chiar a temperamentului său lent trebuia să-şi facă loc. Atunci Ivan Maximovici îl părăsi pe el şi amintirile nedreptăţilor suferite şi se ridică pînă la judecăţi generale.

— Trăiesc, domnule doctor, de aproape paisprezece ani în România, zise el. După cum ştii, am fost mereu aproape de toate mişcările şi cunosc bine acum societatea românească. Cred că nicăieri pe lume un fenomen atît de izbitor nu se poate vedea. Nicăieri o burghezie n-a reuşit, ca la dumneavoastră, să se corupă şi să intre în descompunere morală atît de iute, înainte de a-şi fi dat rodul. E un fel de amestec de ticăloşie de a noastră aristocrato-burgheză, cu ceva spoială de parlamentarism apusean.

De multă vreme doctorul Matei Sîntu se legase cu multă prietenie de Ivan Maximovici, iar Ionică avea dragoste pentru el şi respect, ca pentru un frate mai mare. Dar cuvintele revoluţionarului amic călcară dureros, ca pe o carne vie, pe sensibilitatea lor românească. Fără voia lor, tot ce se agita în jur : gazete, conferinţe, discursuri, în ciuda tuturor ticăloşiilor, izbutiseră să trezească în ei o simţire, desigur sinceră, autentică, onorabilă, dar oarbă şi iraţională. Şi apoi mai era ceva : nici Matei Sîntu, nici fiul său, cu toată simpatia lor pentru cercurile revoluţionar era tot atît de grea ca şi o adevărată educaţie naliste care se trezeau. Educaţia în internaţionalism revoluţionar era tot atît de grea ca şi o adevărată educaţie creştină. A iubi pe om sau pe creştin dincolo de român

era o încercare pe care ei o mai aveau înaintea lor de făcut. De aceea la cuvintele lui Ivan Maximovici, doctorul Sîntu, din mîndria naţională jignită, a simţit ca a înclinare înspre protest, dar s-a abţinut. Dar prietenul continuă :

— De ce ierţi, domnule doctor, tot ce ţi s-a întîmplat ? De ce le-o ierţi ? De ce uiţi sau vrei să uiţi neapărat ? Nu vezi cum au săpat şi temeliile vechi ale neamului vostru ? Desigur că nu eu sînt chemat să-ţi vorbesc aşa cum o fac, mai ales de ceea ce vreau să-ţi spun acum. Gîndeşte-te însă unde au adus toţi, şi conservatorii şi liberalii biserica voastră puternică în aspectele ei de trăinicie, în trecut, la un popor mic. Gîndeşte-te la ce au lăsat numai din ea. O aparenţă, o formalitate de te-deum-uri cu popi binevoitori şi corupţi, şi atît. Pe dedesubt pietatea românească — m-am întîlnit de atîtea ori cu ea — trăieşte tradiţională la cei mici în dispreţul burgheziei. Şi totuşi a fost ieri o puternică forţă naţională biserica aceasta.

Doctorul Sîntu ridică fruntea ca sub o ocară. La asta nu se gîndise niciodată. Şi mai ales se mira cum că străinul revoluţionar vine să i-o spună. Cît trebuie să se fi adîncit omul ăsta simplu în aparenţă străin de anumite probleme de ale noastre, în cunoaşterea vieţii de la noi, pentru a putea scoate judecăţi valabile şi din situaţii contrarii. Mirare, admiraţie, dar şi o anumită turburare cuprinseseră iarăşi pe doctor. Ivan Maximovici, cu aluzia lui la prăbuşirea şi ignorarea bisericii, trezise în sufletul doctorului sentimente uitate, dar nu moarte. Deodată un huruit surd, înăbuşit se apropie de departe pe stradă. Se ridicară cu toţi pentru a privi uliţa, care la ora asta caldă a după-amiezii de vară, în Constanţa nepăsătoare năpădită de bucureştenii fără gînduri grave, era pustie. O baterie de artilerie cu tunuri vechi de cîmp de 75 mm, înhămate cu cai dolofani cu hamuri galbene şi noi, trecea dinspre bulevard spre piaţă. Servanţii de pe tunuri şi chesoane, în ciuda căldurii, a tunicilor groase, cafenii şi a scuturăturilor violente, aveau încă o ţinută mîndră. Doctorul îi privi cu nesaţ. Se sprijini pe o speteză de scaun, ca şi cum ar fi vrut să afirme o voinţă puternică de neclintire din întreaga lui fiinţă.

— Sînt ai noştri, Ivan Maximovici, rosti el în cele din urmă cu mîndrie. Ia uită-te la ei. Şi-mi spui să nu

cred în ei. Cuvintele acestea astfel au fost rostite, încît Ionică, mişcat de trecerea bateriei şi de emoţia tatălui său, a simţit deodată ca o undă fierbinte în ochi. Urca din el o putere a sufletului care şi la el, ca şi la tatăl său era, mai înainte de orice, o mîndrie pentru armata asta românească. Se făcuse o tăcere grea, străbătută de o adîncă emoţie...

— Nu se poate, nu se poate, Ivan Maximovici, rosti în cele din urmă doctorul, să se repete greşeala de la 1913. Au avut ei grijă de armată, cel puţin de ea ! Uite-te la ei ce frumoşi sînt ! Ivan Maximovici înţelese starea de suflet a lui Matei Sîntu. De aceea cînd Vîlău voi să sară cu o vorbă care să taie şi gîndul şi simţirea celuilalt, el îl opri cu un gest. Apoi, îndrăznind ceea ce n-ar fi făcut altădată, se apropie de doctor, îi luă mîinile în pumnii lui mari, îl privi adînc în ochi şi îi şopti în faţă :

— De-ar fi toţi ca dumneata, *gospodin* doctor, ţara asta n-ar avea de ce se teme ! Apoi cu un zîmbet familiar şi glumeţ : Şi acum tot vrei să ne mai culci la dumneata ?

Doctorul nu răspunse şi îl îmbrăţişă. Şi porniră cu toţi înspre o cameră largă şi încăpătoare de la subsol, cu o ieşire tăinuită spre povîrnişul terasei de la mare. Aici doctorul Sîntu îi găzdui pe Ivan Maximovici Martînov şi Ilie Vîlău.

Pe o străduţă din dos şi o poartă a cărei cheie le-o dădu, ei puteau să vină şi să plece oricînd, fără să fie văzuţi de nimeni.

De dinainte de a se închide Dardanelele, de mai bine de o jumătate de an, aştepta o ladă enormă şi ferecată pe o dană îndepărtată a portului, sosită pe numele lui Bedros Avanian, marele cerealist constănţean. Pe ladă sta scris cu litere de o şchioapă : „De Dion-Bouton", o vestită marcă de automobile franţuzeşti. Bedros Avanian era Bedros in casa lui frumoasă şi modernă de la marginea mării, cu contuarele cu perdele verzi, casă în care două surori bătrîne, Uskuk şi Arax, contrastau uimitor cu mobila *émpire* prin portul lor simplu, oriental, cu barişele negre, de mătase, care le strîngea pe tîmple şuviţele cărunte. Şi i se mai zicea lui Avanian „Bedros" în birourile sale de cerealist, de către funcţionari bătrîni, care îl văzuseră crescînd, refugiaţi de mult cu tatăl său

dintr-o Trebizondă măcelărită, în populația ei armenească, de hoardele lui Abdul-Hamid. Pe Coasta de Azur însă și în special la Nisa, în faimosul hotel „Negresco", unde un nume românesc se întîlnea cu cerealistul armean din România, care trăgea aci din dare de mînă și obligație morală, la cluburile din București unde Avanian ținea bancurile cele mai mari și mai ales vara, la cazinoul din Constanța i se zicea Pierre, coane Pierre sau *maître* Pierre, după umilința sau interesul celui care îi vorbea. Bedros Avanian era un domn elegant, supunînd ființa lui mare, lată, încărcată de grăsime mai ales pe pîntec, gușă și ceafă, unde un fel de cocoașă îi apleca greoi capul, tuturor chinurilor unei mode bărbătești de care dorea să se țină.

În special gulerele tari și înalte îl chinuiau. Dar el le suporta stoic, cu un tic numai de lunecarea capului de la dreapta la stînga pe marginea gulerului lucios și scrobit. Părul îl avea alb și pieptănat ca o perie, mustața groasă, iar de sub ochelarii de cristal, legați în aur, sub sprîncene stufoase, ochii albaștri, rari la cei din neamul său, reci, cînd lacomi, cînd răi, lunecau neliniștiți. Un glas gros de înrăit fumător rostea o românească și o franțuzească poticnită, cu accente aspre de limbă orientală. Numai cînd era între ai lui și cu o [mare] volubilitate Bedros Avanian vorbea turcește sau armenește, o nemaiîntîlnită expresie de plăcere lucea în privirea-[i] glacială. Facilitatea vorbirii limbilor copilăriei sale îl întorcea cu bucurie pe severul cerealist la anumite duioșii. Femeile frumoase îi plăcuseră întotdeauna. Rămăsese holtei bătrîn din pricina tuturor celor care pretutindeni l-au asaltat. Se lăsa luat și, firește, la urmă plătea. Inițiativele lui masculine nu se afirmau decît față de fete umile și sărace : servitoare, chelnerițe, manichiuriste. Aci, de multe ori i se întîmpla să găsească o rezistență care-i plăcea. Cine știe ce șofer sau vînzător de prăvălie îi zădărnicea în inima femeiuștii dorite poftele lui Bedros Avanian. Și gîndul că femeia poate fi sinceră și ea o dată, nu cu el, și cu umilul ei amant, și bucuria de a o înfrînge cu parale îl dezmorțeau din blazarea lui. Oricît ar fi fost de bogat și de puternic cerealistul constănțean, nu disprețuia relațiile făcute mai ales discret și sub alte aspecte. De aceea de mult pusese ochii pe Zoica Gădină. Nu-i plăcea prea mult ca femeie, cu trupul băiețos și subțirică, așa cum era, ci o aprecia mai mult ca „rezervă socială",

cum singur spunea. Lucrase mult Bedros și cu tatăl și cu soțul Zoichii în calitatea lor de mari moșieri. Ba guvernul îi făcuse cinstea, tot printr-un gînd bun al lui Poroineanu, să-i încredințeze un rol însemnat în colectarea celor 80.000 de vagoane de grîu achiziționate de guvernul englez. Mici cadouri deferente porniseră de multe ori de la Paris din partea lui Bedros Avanian pentru doamna Gădină. Acum însă închis între granițe, tot mai păzite ca într-o cușcă, armeanul se vedea în sfîrșit ispitit să se ocupe de Zoica, încercînd și slăbiciunile ei de femeie. O reputație bine stabilită din care aventura cu Henri-Eugen Crihan nu lipsea, îi dădea imboldul cuvenit. La drept vorbind Avanian ar fi fost mai atras de Elvira Corini, prietena Zoichii, pe care aceasta o adusese cu ea la Constanța, ca pe o rudă săracă, în apartamentul de la „Palace". Dar aci instinctul ascuțit al lui Bedros îi spusese că nu era nimic de făcut. Elvira își petrecea aproape ziua întreagă în tovărășia lui Ion Sîntu, pe care-l iubea, ceea ce nu era în mod deosebit pe placul Zoichii. În afară de trecutul lor, un fel de asprime a lui Ion în a judeca lumea ei, purtările și concepțiile lui de viață o înciudaseră de mult pe fiica lui Poroineanu cu un grăunte de gelozie adausă pentru atașamentul sincer și mai ales pentru considerația pe care Ion o purta Elvirei. Așa fiind, nu o dată Avanian și-a arătat neplăcerea de a se găsi în tovărășia tînărului Sîntu, lăsînd să-i scape de multe ori aprecieri nefavorabile despre el, ba chiar bănuieli de fapte conspirative. În zilele acestea grele, cînd o amenințare plutea totuși prin aer și cînd provizia de optimism voit se sfîrșea de dimineața pînă seara, chiar la cei mai inconștienți viligiaturiști, cum ar fi fost Zoica, Avanian a socotit că ar fi nimerit să încerce apropierea definitivă, aceasta cu atît mai mult cu cît Henri-Eugen Crihan, concentrat la Divizia de Dunăre, plecase de cîtva timp la Galați.

Așadar, într-una din primele zile ale lui august s-a hotărît predarea solemnă către Zoica a darului făgăduit în noaptea din ajun între două sticle de șampanie, la bar. Bedros Avanian dăruise Zoichii Gădină automobilul său „De Dion-Bouton", care aștepta în lăzile ferecate în fundul portului, la Constanța. Hotărîrea comercială era de mult luată în Bedros să-i facă un dar Zoichii. Închiderea granițelor trebuia să-l apropie tot mai mult de Poroineanu. Întîrzia însă, pentru că nu se înțelegea

cu el însuși asupra valorii și importanței darului. Un gînd de risc de mare jucător îl sfătuia să fie cît mai important ; o bună prevedere și economie de negustor însă i-l recomanda cît mai ieftin. A trebuit să vină, la bar, o clipă de poftă și de nerăbdare deodată după o privire lunecată în sîntul Zoichii, mic și tare și prăjit ca o alună sub rochia de bal și după o șoaptă prea apropiată în care a simțit răsuflarea parfumată de șampanie, tutun bun și un miros pătrunzător și gras și cald de roșu de buze, negru aproape, dat din belșug pe gura cărnoasă, pentru ca Bedros Avanian să vrea cît mai iute ceea ce așteptase de mult. Atunci și-a lăsat mîna lui grasă și păroasă, sugrumată de inele masive pe degetele umflate, pe mîna lungă și elastică a Zoichii. A lunecat cu îndrăzneală, luată din importanța darului ce îl făcea, pe brațul gol, în sus spre umăr și a mîngîiat îndelung omoplații, mișcători, întinzînd o piele uscată de femeie slabă. Surpriza Zoichii a stins-o iute cu :

— Mîine te așteaptă automobilul cel nou ! Și Zoica, înciudată de mult că automobilul lor fusese luat la moșie de Gădină, a primit.

O anumită atenție a lui Bedros, care știa să învăluie nerăbdarea, s-a unit și cu un vechi gînd negustoresc în transmiterea acestui lucru de mare preț. De aceea o mică serbare cu cîteva clipe solemne a fost plănuită de el în port, la despachetarea automobilului. De data aceasta ținuse să fie de față mai ales oameni care nu-l iubeau. Voia în felul acesta să-și impună personalitatea. Și în primul rînd s-a gîndit la Ionică Sîntu și la Elvira, reci întotdeauna față de el.

Era o dimineață caldă de august, cînd, renunțînd la plajă, o mică societate a intrat în port pînă dincolo de silozuri, unde aștepta lada cu prețiosul dar. Veneau pe jos, întoarcerea triumfală fiind plănuită cu automobilul cel nou. Erau : Avanian și Zoica, Elvira Corini și Ion Sîntu și șoferul cerealistului, ducînd cu el un bidon de benzină și ulei și cele necesare pentru pornirea mașinii. Cînd șoferul a început, după prezentarea actelor către funcționarul vamal, să smulgă scîndurile lăzii, a căutat în jurul său un ajutor. Cu o rangă, lada trebuia puțin ridicată. Și atunci ca din pămînt, de după un elevator, a apărut un omuleț care și-a oferit serviciile. Ion l-a

recunoscut de îndată și a sărit de pe babaua pe care aștepta indiferent și plictisit ridicola ceremonie. Ilie Vîlău puse un deget pe buze în semn de tăcere și se repezi să dea ajutor șoferului. Mașina apărea cu încetul. Era un turism elegant, negru. A fost cu greu despachetat și pus în stare de funcționare de către șofer. Zoica bătea din palme ca un copil, iar Avanian o învăluia cu o privire lacomă și biruitoare. Cînd a vrut să-i dea un bacșiș lui Vîlău, acesta și-a dus mîinile la spate, a pășit pînă lîngă armean, care îl turtea cu statura lui gigantică, și i-a suflat aproape în nas :

— Avram Avanian ! Firma vechea „Sybilla", pavilion englez ! 10 000 de tone ! Greva hamalilor de la Galați ! Bedros se întunecă.

— Cine ești dumneata ? tună el cu glasul gros, care acum mai mult mugea decît vorbea.

— Agenția dumitale de la Galați a lăsat atunci o sută de oameni pe drumuri. Mă cheamă Vîlău, așa să știi. Am fost sufletul grevei. O să ne mai întîlnim noi. Și răsucindu-se pe călcîie, dispăru.

Întîmplarea aceasta lăsă o încremenire în cei de față. Bedros încercă să spună ceva, dar nimerea greu cuvintele. Și fără voia lui rosti cîteva fraze armenești. Șoferul, respectuos, mai la o parte zîmbea imperceptibil. În cele din urmă, Zoica a pus capăt atmosferei penibile. Afectînd o bucurie care nu se lăsase umbrită în nici un fel, s-a așezat la volan, invitînd pe cei de față să urce. Cu greu un zîmbet voit își făcu drum în cărnurile întunecate de pe fața lui Avanian. Urcă și el în față, lîngă Zoica. Solemna ceremonie, la care visase, fusese turburată de ticălosul acela. Și pentru că nu izbutise să impresioneze după pofta inimii, acum lui Bedros îi părea rău de automobilul pe care-l dăruise.

Ion a refuzat să urce în mașină, fără altă explicație. Și pentru prima dată, blînda și tămătoarea Elvira, a avut curajul să-l imite. Ea a trecut brațul pe sub brațul tînărului, s-a strîns lîngă el și a spus abia șoptit :

— Eu rămîn cu Ion.

Drept răspuns s-a auzit glasul șuierător al Zoichii :

— Faci cum vrei ! Dar să știi, Elvira, fără supărare, că de astăzi am pe altcineva de găzduit. Și comandînd aproape „urcă" șoferului, porni mașina.

Cu geamantanul Elvirei într-o mînă, iar cu braţul celălalt pe după mijlocul fetei, Ion Sîntu căuta o cameră, după pofta inimii, mai modestă şi mai pitorească decît „Palace-hotelul" din Constanţa aceasta de vară. Tatăl său îi explicase că e mai bine ca fata, pentru care avea multă prietenie, să nu fie găzduită la ei. Şi dăduse de altfel şi toate cele de trebuinţă lui Ion pentru închirierea unei camere. Se înţelegea de la sine însă că mesele, Elvira avea să le ia la ei.

Tînărul cobora acum sărind aproape, prin cartierul la care rîvnise totdeauna. Din strada Mircea, urcînd la deal şi legînd pe latura mării, spre nord, peninsula Constanţei, se prăvale o împletitură de străzi, între biserica grecească şi cea armenească pînă înspre o stradă de-i zicea strada Mării. Pretutindeni aci casele vechi turceşti, cu uşa în drum, cu ferestrele nu chiar dreptunghiulare, cu liniile cuburilor de arhitectură de lemn şi de paiantă nu chiar netede, cu balcoane prin fundul cărora, de pe trotuar printre scîndurile rărite se vedea cerul, cu terase de lemn, cu rufe puse la uscat, reamintind o Veneţie dărăpănată şi scăpătată, cu mici curţi interioare şi cu proprietărese curioase, gureşe, în papuci, frumuseţi trecute cu ochi lacomi încă în feţe fanate, amestecînd patru limbi : grecească, armenească, turcească şi românească, alăturau culorile lor şterse de la galbenul-portocaliu, albastru, pînă la cenuşiu. Aveai impresia, privind în sus amalgamurile acestea de zidărie, că şi vieţile oamenilor de aci intră una în alta ca şi casele ale căror linii încurcate dezolau privirea, dar o şi atrăgeau. Strada îşi sfîrşea malul într-o prăbuşire de lut, tighelită jos lîngă mare cu stînci. Un fel de gheretă neagră, acolo, ascundea o pompă, care zi şi noapte bătea ca o inimă de veghe urcînd apa suptă de sub valuri pînă la vechile băi turceşti ale lui Morfi. Marea aci făcea un mic golf. Pe partea cealaltă, cenuşii, sumbre şi tăcute, cu consolidări masive de piatră [la] * mare, se înălţau vile şi hotelurile cele mari. Şi înainte de „Francez" şi „Palace", Ionică îi arătă Elvirei de aci, din Constanţa asta veche, peste golf, casa lor şuie, cu frumoasele-i terase pînă în stînci şi cele aeriene.

Cămăruţa aleasă pentru Elvira să găsea în locuinţa unei văduve de marinar. Era împodobită cu fel de fel

* În textul de bază : „de".

de amintiri din călătoriile fostului stăpîn. În rame ce imitau colacii de salvare erau cărți poștale de la Brindisi pînă la Gibraltar. Scoici brune și purpurii repauzau pe fețe de mese de lînă roșie, cu ciucuri, iar prin ferestrele strîmbe și abia închise se auzea palpitația neîncetată a mării.

Aci Ion Sîntu a petrecut după-mesele răcoroase ale unei veri odihnitoare, cu fruntea pe genunchii Elvirei și sub mîngîierea ei, în clipele pe care le simțea aproape material, învăluindu-l, pînă într-o după-amiază liniștită de duminică. Era și Sfînta Maria Mare, cînd clopotele au început toate să bată cu glasuri călătorind peste apele în ale căror depărtări mureau. Erau clopotele catedralei, în sunete grave și clopote mărunte cu glas ascuțit de la bisericile mai mici și mai sărace, din apropiere. Tinerii au tresărit deodată. S-au privit fără să înțeleagă bine și au pornit pe stradă. Puhoaie de oameni se prăvăleau spre centru pe străzile în pantă ale Constanței. Să fi fost patru după-amiază. Cînd au avut vreme să lipească afișele astea mari ? Azi-dimineață nu erau. Mobilizarea generală a armatei, războiul. Și lumea aceasta la Constanța, cu vestea năprasnică în minte, cobora neîncetat ca înspre o scăpare, spre mare. Desigur nimic nu aveau să afle de acolo și totuși instinctiv mulțimea se ghemuia înspre mare și înspre puterea și refugiul ei. Pămîntul, continentul de dincolo dinspre țară părea să nu mai fie sigur. Și iată că și de aci, după orizont apărură deodată fantomele războiului, prietene însă. Escadra rusească de la Sevastopol venea să manevreze demonstrativ în fața Constanței. Erau vase negre, late în borduri ; fumuri drepte urcau liniștit în calmul înserării de vară. Se înșiraseră în fața orașului ca o strajă, iar marea începuse să mișune de vedete și alte ambarcații care duceau și aduceau vești de la escadră. Războiul se năpustise peste lumea aceasta adormită parcă și o trezea. Reacțiunile erau felurite și mai mult o curiozitate din necunoaștere plutea peste oraș, decît o spaimă.

La cazinou lămpile s-au aprins ca de obicei. Unii mai petreceau, iar alții se sileau să petreacă. Solemn, luînd parte în frac la mobilizarea generală, un domn, însărcinat de administrația franceză a clubului, a anunțat în sălile cu mese verzi că jocurile încetează. Unii s-au retras rușinați, alții au murmurat și au protestat. Tîrziu,

seara, străzile s-au golit, miile de oameni retrăgîndu-se îngrijorați pe la casele lor. Numai împrejurul gării se stîrnise o mulțime enormă, cu bagaje. Era ca o tabără care creștea neîncetat. Așteptau trenurile care să-i ia. Ici colea cîte un zvon : Bucureștiul fusese bombardat. O seară de august plină de stele mari și luminoase acoperea Constanța ca un zăbranic de feerie.

Doctorul Sîntu își îmbrăcase uniforma de maior și cu o emoție pe care nu și-o ascundea, a cinat între fiul său și Elvira Corini. De a doua zi, mobilizat la propriul său spital, avea să se pună, cu devotament, în munca războiului. Apoi s-a urcat în camera lui. Tinerii au plecat prin noapte, strînși unul lîngă celălalt. Prin case, pretutindeni, oamenii vegheau. De bună seamă se întocmeau planuri, se întregeau familiile, cu gîndul cel puțin la cei care lipseau. Lumina în tot orașul s-a stins însă deodată aproape de miezul nopții. Din tabăra din fața gării, nu se auzeau decît murmure nelămurite. Din cînd în cînd, cîte un strigăt, cîte un plîns. Ceva ciudat, necunoscut începuse să se lase peste oameni. Ion Sîntu, care nu se mai întîlnise cu asemenea priveliști, se simțea atras spre un lucru nou. Bănuia în el aspecte felurite. Ca întotdeauna în primejdii sau în dureri, firea lui era mai degrabă atentă, decît emoționată. Elvira în schimb se temea de necunoscut. Punea, rar, întrebări, la care Ion nu răspundea. El o strîngea numai lîngă el și cîteodată se oprea, își lipea obrazul de al ei și o săruta. Acasă la Elvira tinerii n-au aprins lampa și nu s-au dezbrăcat. Ca pentru o veghe tragică au rămas așteptînd să se întîmple ceva. Nici un zgomot de nicăieri, nici o sirenă, nici un șuierat. Marea era calmă, vîntul căzut. Prin fereastra deschisă au privit pînă tîrziu crucile albăstrii ale reflectoarelor pe cer, care, neliniștite, și de pe escadră și de pe uscat sondau adîncurile întunericului din creștet și pînă pe orizont. Și în lumina difuză a acestor fîșii de reflectoare, au adormit.

A doua zi, cu primul tren, Ion trebuia să plece la regimentul său, la Slatina. Cînd în zori a trecut pe la gară, mulțimea crescuse și agitația o dată cu ea. Trenurile se formau greu și plecau neregulat. Un simțămînt de prizonier îl cuprinse pe tînăr. Aproape că nu se mai pricepea să răspundă mîngîierilor tăcute ale Elvirei. Mai ales pilda tatălui său, care își preluase de bună seamă din zori spitalul în calitatea de șef militar, îi dădea o ne-

răbdare ce se lovea de imposibilitatea plecării. Au petrecut o dimineață agitată într-o Constanța aproape pustie pe locurile de aglomerare mondenă din ajun. Bulevardul și cazinoul erau părăsite și drumurile înspre Mamaia la fel. Invers decît în ajun, acum lumea se depărta de mare și un exod neorînduit încerca să se organizeze spre continent.

Cînd s-au întîlnit, la prînz, doctorul Sîntu era palid și tăcut. N-a scos o vorbă în timpul mesei. La sfîrșit doar i-a spus lui Ionică :

— Plecăm împreună, de îndată ce vom putea prinde un tren ! Și atît. Ionică n-a putut deslușî mai mult, n-a putut înțelege ce se întîmplase. Erau la cafea cînd au auzit portița de la ulița din spatele casei. Puțin după aceea, cu precauții conspirative au apărut Ivan Maximovici și Vîlău. Aduceau vești de tot felul. Ivan Maximovici aflase de la agitatori acoperiți ai escadrei lucruri de seamă în legătură cu războiul care începea pentru noi. Știa care era planul nostru de luptă : trei pătrimi din armată trebuiau folosite pentru ofensiva împotriva Austro-Ungariei, la nord, iar o pătrime, deocamdată în defensivă, la sud, pe Dunăre și granița dobrogeană. Dar asta în legătură cu cooperarea generală a Aliaților și anume cu ofensiva aliată de la Salonic, care ar fi trebuit să înceapă la 7 august și nu se produsese din cauza unei ofensive bulgare, care cu cinci zile mai înainte luase inițiativa. Se vorbea și de slăbirea presiunii germane asupra Verdunului, de unde se luaseră forțe pentru a se face față la noul atac al României. Din partea rusească, deși generalul Alexiev fusese împotriva lungirii frontului, trupe porniseră pentru luptele ce aveau să se dea în sud, în Dobrogea, dar întîrziau. Un spirit revoluționar își făcea tot mai mult loc și în trupe și în flotă. Și dacă perspectivele imediate ale războiului nu erau strălucite pentru biruințele pe fronturile de luptă, în schimb revoluția nu avea să întîrzie. Întrucît privea situația locală, ea nu era strălucită. România, măcinată de politicianism și slăbită în pregătirea ei de afaceri veroase, nu avea să opună luptelor pe două fronturi decît eroismul aproape dezarmat al soldaților ei, contingentele de la țară mai ales. Și tot de la Ivan Maximovici au aflat că ofensiva românească începuse în trecătorile Carpaților. La auzul acestor vești doctorul Matei Sîntu închise ochii și rosti aproape șoptit :

— Acolo m-au trimis și pe mine !

Cei de față au rămas o clipă amuțiți. Ionică a sărit deodată :

— Dar spitalul tău, de aici ? Ce e cu el ?

— S-a și prezentat azi-dimineață un colonel să-l ia în primire. Eu am primit ordin să mă duc la o divizie, pe valea Prahovei. Aceasta era taina doctorului de care nu voise să vorbească la început.

— Îmi pare rău, *gospodin* doctor, începu după o pauză Ivan Maximovici, că așa de curînd trebuie să-mi dai dreptate și mai ales îmi pare rău că frumoasele dumitale simțăminte de care ai dat dovadă sînt nesocotite. Nu te-au uitat, *gospodin* doctor, și ți-o dovedesc acum. N-au încredere, și dacă ar fi să scape cu o zi mai devreme de dumneata, cu atît mai bine.

— Ești urmărit, domnule doctor ! Asta noi o știm din experiență, adause Vîlău.

Ionică privi înspre tatăl său. Știa bine că nu primejdia frontului îl întuneca, dar mîhnirea de a-și părăsi spitalul, la care ținea. Și după felul firii sale, Ionică simți ca un ecou adînc și dureros în el. În altfel se aștepta să treacă primele clipe ale războiului. Nădăjduia că va simți lîngă el și lîngă tatăl său prezența tuturor ca pe un unanim consemn. Nădăjduia că urile personale nu mai puteau avea loc în clipele acestea tragice pentru țara întreagă. Încrederea lui tinerească așteptase, neclintită, bucuria acesta a unei jertfe colective în care ei se dăruiau, dar al cărei sprijin trebuia să se dovedească și pentru entuziasmele lor. Amarul clipei acesteia îl înecă și simți cum e frînat din aprinderile sale. O nouă experiență tristă se adăuga la toate celelalte, căci într-adevăr simțea și el cum uri și primejdii se țeseau în jurul tatălui său. Și atunci Ion Sîntu a văzut limpede că ei, și alții ca ei, de bună seamă, stăteau între doi dușmani : cel dinăuntru și cel din afară. Și sentimentul acesta a fost puternic de deznădejde, de scîrbă, de ură și la el.

Abia a doua zi dimineață au putut prinde, doctorul Sîntu și fiul său, unul din trenurile supraîncărcate spre București. Îngrijitoarea casei îi părăsise și ea de două zile. Cînd au plecat, au lăsat în urma lor în toată clădirea pe Ivan Maximovici și pe Vîlău. Au tras obloanele și perdelele, ca pentru o casă nelocuită. De altfel se știa în tot orașul că doctorul Matei Sîntu plecase.

— Dar ce facem, că nici noi aici n-o să prindem rădăcini, îl întrebă Vîlău.

— Închideți toate ușile și băgați cheia de la intrarea principală în buzunar. Cine o vrea să intre, s-o spargă. Și doctorul urcă în trăsură fără să mai privească înapoi.

Drum lung de o zi întreagă de vară, chinuitor, în picioare, a fost drumul pînă la București. Într-un colț de coridor, Ion și doctorul, rezemați de pereții vagonului, o apărau pe Elvira ghemuită pe un geamantan. Pe la zece seara trenul s-a oprit între Pantelimon și Mogoșoaia în cîmp. Se bombarda Bucureștiul. Cînd au intrat în Gara de Nord aproape de miezul nopții, pe peroanele stinse, oamenii se înghesuiau, se călcau, se înjurau. Doar la bufet, unde soldații dormeau pe jos de trebuia să-i încaleci și să calci peste ei, era puțină lumină. Aci s-au despărțit. Doctorul rămînea în gară să găsească un tren spre unitatea lui, Ion pleca în oraș și apoi la regiment. Niciodată pînă atunci Ion nu simțise lacrima cuiva în îmbrățișare. În penumbra încăperii, i s-a părut că e o picătură de sînge, atît de caldă era lacrima tatălui său. Doctorul a sărutat-o și pe Elvira pe frunte și a plecat încet, iarăși spre întunericul de afară. Ultima imagine despre tatăl său tînărul a păstrat-o de la cununa de păr alb, ce părea și mai albă sub marginea verzuie a chipului.

Prin Bucureștiul întunecat au pornit-o pe jos spre casa Elvirei, cărînd după ei un geamantan. Coborau pe Schitu Măgureanu cînd a început să bată clopotul Mitropoliei și să fluiere sergenții. Zeppelinul se întorcea să bombardeze Capitala. Neștiind încotro s-o apuce, tinerii s-au refugiat în Cișmigiu la adăpostul unei plute bătrîne și au așteptat. Ca și la Constanța reflectoarele se încrucișau pe cer, cercetînd. Deodată a apărut în lumina lor un fel de navă argintie, care plutea sus de tot. Atunci artileria a început să tragă. Tăcerea se sfărîma puternic, dar în afară de bubuituri, nici un zgomot. În ritmul regulat al tunurilor se auzeau răzlețe tunete mai apropiate sau mai depărtate. De bună seamă bombele aeronavei. Elvira se strînse de Ion tremurînd. În afară de frunzișul majestuos al plutei bătrîne, prin care se zăreau ochiuri de stele, nici un adăpost. Un lucru cumplit, de care Ion și-a dat seama, era inexperiența lor. Nu știau ce să facă, încotro s-o apuce. Cînd deodată, foarte a-

proape,—dinspre bulevard un zgomot asurzitor și o lumină. Ion, luînd-o în brațe pe Elvira, se trînti la pămînt. A urmat o tăcere. Cînd au ridicat capul, reflectoarele conduceau Zeppelinul pe cer. Luntrea argintie se făcuse tot mai mică pînă ce nu s-a mai văzut. Cînd au ieșit spre bulevard, grilajul grădinii era rupt și o groapă mare se săpase pînă la rădăcinile vînjoase ale unui stejar. Pe lîngă Antim, era însă liniște de vară bucureșteană. Mijiseră zorile cînd Ion Sîntu a plecat încet spre casă. Era atent și gîndea și la ritmul întîmplărilor și la intensitatea lor. Firește că pînă acum, întîlnise multe stări și din afară, dar mai ales din el. Închipuirea și analiza crescuseră o dată cu el. Pentru prima dată, evenimentele din afară erau atît de precipitate și de puternice, încît nu-i mai îngăduiau aproape să le analizeze, să le lege.

Acasă, de unde trebuia să-și îmbrace uniforma și să-și ia echipamentul de artilerist, în răstimpul scurt pe care l-a avut, mama sa a stăruit mereu în preajma lui, dar fără să lepede nimic din răceala ei obișnuită. Un fel de nervozitate ciudată se manifesta prin aglomerarea de lucruri de tot felul pe care le împacheta pentru fiul ei. Strînsese o atît de mare cantitate, încît nici jumătate din ele nu putea fi luată. Berta i-a oferit un volum din Detlev von Lilienkron, poetul-soldat, cu o mîngîiere îndelungă, cu o alipire de frunte, de mîna lui. Paraschiva tăcea într-un colț și nu-și mai lua ochii de la Ion.

Ceea ce i s-a părut curios tînărului, a fost faptul că mama lui n-a găsit cu cale să-l întrebe nici în treacăt măcar de soarta doctorului. De aceea el îi spuse cel dintîi :

— M-am despărțit azi-noapte de tata, în Gara de Nord.

Nici acum vestea aceasta, care, oricum putea să pară ciudată, știindu-l în mod normal mobilizat la spitalul său, n-a trezit curiozitatea Amelichii. De aceea Ion adause :

— A fost trimis în altă parte, chiar în prima linie, pe frontul de nord.

La care, în sfîrșit, Amelica adause :

— E doctor ! Nu mi-e grijă de el.

Fără nici o rudă mai apropiată, nici frate, nici soră, Ion resimți acum dureros și definitiv despărțirea aceasta totală, ură aproape, între părinții săi. Și fu buimăcit de singurătatea sufletească în care se afla. Oricum necunos-

cutul în care intra era atît de adînc și atît de năprasnic, încît avea nevoie să lase în urmă o dragoste unită a celor care prin legile firii îi erau cei mai apropiați. Dragostea lui pentru Elvira și devotamentul și dăruirea ei nu putea[u] să țină locul unui atașament puternic, ca o ancoră adîncă în viață. Orgoliul și simțurile rămîneau acum secundare, cînd sufletul cerea ceva de dincolo de începuturile vieții sale de la părinții săi, chipuri vii ale legăturilor sale cu viața asta românească și omenească pentru care se ducea să lupte.

De aceea simți că despărțirea definitivă dintre părinții săi venea de mult mai departe decît din socotelile bănești și că era într-o măsură și o despărțire de el. Nu crezuse niciodată, deși luase mare parte la ele, că neînțelegerile socotelilor fusese[ră] o imagine fidelă a unei neînțelegeri adînci. Ceea ce admisese cîndva pentru vrăjmășiile străinilor, nu își închipuise că vor fi tragice realități chiar în familia lui. Toate grijile mute ale mamei sale, toate privirile ei furișe, care poate ascundeau o dragoste mare pentru el, acum nu-i mai ajutau cu nimic. Se simțea singur, iremediabil singur. O paloare de mort i se așeză pe față și nu știu să facă altceva decît să-și strîngă cît mai iute lucrurile și să plece. Simțea că se prăbușește în gol. Un sentiment de pierzare, de nimicire îl cuprinse. Nu mai era stăpîn pe el și Ion Sîntu, atît de lucid de obicei, își simțea gîndurile cum se întretaie și cum se împrăștie.

Atunci se gîndi la o carte pe care să o ia cu el, în ultimele clipe ale plecării. Părăsi discret pe un colț de masă volumul pe care i-l dăduse Berta cu vechea ei șoaptă : „Bărbații au iubit întotdeauna războiul". Nu avea ce face cu baladele vechi ostășești ale lui Detlev von Lilienkron. Acolo, într-un război pe care și-l imagina numai, dar care așa trebuie să fie : crud, sîngeros și murdar, singuraticul Ion Sîntu, părăsit sufletește fără o rădăcină temeinică lăsată în urma lui, avea nevoie de o carte care să-i vorbească de viață și mai ales de nădejdile ei. S-a gîndit o clipă la lecturi mai vechi, pe urma cărora să se regăsească, la un volum care să cuprindă tot ce poate să treacă printr-un om, la un scriitor care să îi țină loc și de primăvară, și de dragoste, și de natură, și de nădejdi mai ales. La un scriitor care a exprimat tot ce poate să frămînte o inimă și un creier care să nu lase să i se

stingă încrederea și entuziasmele de care mai avea atîta nevoie... Și în lădița lui de campanie aruncă un Shakespeare cu litera măruntă, pe o hîrtie subțire, în scoarțe moi și delicate, verzui, cu chenare de aur. Cartea în sine era un obiect prețios, produs de o strădanie pentru frumos. Era un obiect al visului, al bogăției adevărate, al așezării binefăcătoare de pace. Ea se va lega ciudat, gîndi Ion Sîntu, cu obiectele aspre ale războiului, cu murdăria și animalizarea lui. Gîndul acesta revenea neîncetat, gînd care îl înspăimînta. Și numai prezența volumului avu darul să-l liniștească puțin.

În clipa aceasta de izolare din fața bibliotecii, în ale cărei geamuri se privea în uniformă și aproape nu se recunoștea, Ion Sîntu a fost urmat de pașii lunecători și tăcuți ai Paraschivei. Ea ținea în mînă chipiul tînărului ofițer, mîngîind cu degetul cifrele de metal ale regimentului, ca și cum le-ar fi repetat, să nu le uite. Apoi apropiindu-se îi șopti :

— Eu am să știu întotdeauna ce se întîmplă cu tine și pe unde ești !... Uite, pune și asta... în lădiță, și-i întinse o iconiță de lemn, cu o cromolitografie deasupra. Privirea îi era mai caldă ca niciodată și pleoapa de jos, care îi tăia aproape lumina ochilor, îi dădea, în figura severă, o expresie de încredere, de veselie aproape.

— De unde ai să știi tu ce are să se întîmple cu mine ? o întrebă cu duioșie Ion.

— Am să știu... Sigur că am să știu... Apoi, după o pauză : S-a întors Strapalea din Moldova... Profesorul a rămas acolo... Și apoi, dînd din umeri ca și cum și-ar fi cerut iertare că nu poate pricepe prea multe, adause : Socotelile lor... Știe-le Cel de sus !... Da' uite, la treaba asta și Manea e bun la ceva... Că află... Și să nu-ți fie frică, Ionică mamă, că ai să te întorci... Ai să te întorci, așa cum te văd... Și îngenunchind îi sărută mîinile.

Deodată Ion Sîntu simți că se umple prăpastia din viața lui. Căci plecînd simți că avea pe cine să lase în urmă, la cine să stăruie cu gîndul ca la o rudă foarte apropiată, cea mai apropiată, și mai ales avea cine să se gîndească la el simplu și adînc, omenește.

Cu o încordare care seamănă mai mult a nerăbdare decît a curaj, Ion Sîntu aștepta lupta. Nimic nu îl chema înspre ea, dar dacă trebuia să fie, se ruga să vină odată,

cît mai iute. Și nimic în primele zile de mobilizare nu-l desclește din tensiunea aceasta. În zilele sosirii, la Slatina, curtea cazărmii semăna mai mult a bîlci, decît a rînduită pregătire de război a unui regiment de artilerie. Caii se amestecau, cei de trupă cu talia înaltă, cu piperniciții și prăpădiții cai țărănești de rechiziție. Mai mult ca niciodată „activii" căutau să le facă un regim special, moral cel puțin, rezerviștilor. Unitățile se încheiau greu, popota era părăsită. Toată lumea avea bani și mînca și petrecea pînă tîrziu noaptea prin restaurantele orășelului. Tarafele de lăutari se auzeau pînă în zori de la chefuri, iar gravitatea bărbătească a unei răspunderi pe care Ion o așteptase de la toți nu se vedea nicăieri. Nici la civili, nici la militari. Cel mult griji la cei dintîi de a nu fi luați sau de a fi lăsați pe la diferitele servicii, iar la cei din urmă de a-și pregăti de pe acum poziții cît mai apărate. Entuziasmul, cînd s-a produs cu prilejul îmbarcării regimentului, s-a dovedit de suprafață și cu manifestări ușuratice. Ofițerii călări, în coloană, prindeau coronițele de flori ce li se aruncau în vîrful săbiei, răspunzînd cu un joc pueril aclamațiilor populației.

Au călătorit o noapte și o zi înspre nord. Prin stațiile tăcute în care se oprea trenul, se auzeau de pe platforme cîntecele tărăgănate ale soldaților lîngă tunuri și loviturile de copite ale cailor din vagoane. În două vechi vagoane de clasă de lîngă mașină ofițerii dormeau deschiși la tunici sau erau strînși într-un compartiment, jucînd cărți. Șansonetele la modă, franțuzești șuierau printre dinți. Cînd s-a făcut ziuă, trenul urca încet dincolo de Drăgășani. Satele se țineau lanț, pe stînga, pe la poalele dealurilor. Și ceea ce l-a uimit pe Ion, care își lăsa cu ochii pe jumătate închiși obrazul în bătaia vîntului proaspăt, a fost apariția atîtor bisericuțe de sat ce răsăreau una după alta din desimea frunzișurilor. Albe sau gălbui, ele se înșirau și urcau la deal spre Govora, mănăstirea veche sau poate înspre Hurez. Tînărul sublocotenent nu mai fusese niciodată pe valea Oltului. Aci, ca și odinioară în Ardeal, curiozitățile lui erau puternice ; privea atent regiunea asta românească, asociind-o cu multe amintiri livrești... Nu realizase bine la început ca acum, în clipa războiului deschis, că tot ce vedea s-ar putea pierde deodată, că alți stăpîni ar putea impune legea lor aci. Gîndul acesta a venit cu încetul din afară ca o aripă ce

i-ar [fi] întuneca[t] lumina. Și Ion Sîntu izbuti, legînd emoția noii cunoașteri cu idei mai vechi despre țară, binefacerile ei și jertfa pentru ea, să realizeze violență și absurdul forței și al războiului. Noțiunile grave ale vieții în felul acesta începeau să capete un conținut. Ce departe era de joaca de la Bobești, de aspectele din Elveția, chiar de clipa în care stătuse alături de război, la întoarcerea prin Austria sau în atîtea lecturi de război ! Nimeni și nimic nu izbutise să-l facă să simtă ireparabilul adus de o înfrîngere sau o victorie, sau de moarte, ca urcușul acesta lent, cu un tren lung, militar, de-a lungul viior olțenești, cu manifestările unei alte lumi în jurul său, care nu era încă aceea a luptei, dar nici a lui. Totul lua alt aspect și mai ales oamenii care se împărțeau în două după felul în care răsfrîngeau războiul în ei. Soldații erau tăcuți, cînd nu cîntau și permanent aceiași. Chiar în afară de obișnuita disciplină, între ei aveau un fel zgîrcit de a vorbi, iar de cei de acasă, de ai lor, rar pomeneau cu nume, ci după felul în care stăteau în legătură cu ei. „Taica" sau „maica" îi auzea des. Numai despre soții sau iubite spunea „Floarea" sau „Gherghina". Și asta foarte rar, le păstrau ca pe tainele lor. Starea aspră a războiului nu le schimbase nici sfiosenia sufletească, nici pudoarea. De asta Ion Sîntu și-a dat seama mai tîrziu, la spital, unde i-a văzut apărîndu-se aproape de goliciune, în pat sau pe masa de operație, în fața surorilor de caritate.

Apa de izvor sau de fîntînă o foloseau, de cîte ori o aveau la îndemînă, în abluțiuni pînă la brîu. N-a văzut, din primele zile chiar, nici un soldat căzînd în delăsarea curățeniei în care ofițerii se afundau din ce în ce. Nu trecuseră nici trei zile de la plecare și Ion a luat seama că mulți camarazi de ai săi, oamenii eleganți de ieri, părăseau o elementară curățenie. Lene sau prăbușire morală, nu știa să distingă. Pentru el, Ion Sîntu a învățat și a luptat din răsputeri să păstreze această cunoaștere că forța morală și demnitatea omenească încep, în orice condițiuni, cu nepărăsirea trupului dintr-o elementară curățenie. Și a mai văzut curînd tînărul ofițer puterea de veghe, de trezie față de griji și de spaime a soldatului alături de rezistența mult redusă a ofițerilor, a rezerviștilor mai ales. Unul după altul, atunci cînd puteau, ofițerii se refugiau în somn, provocat de alcool sau venit din

resorturi interioare, rupte de frică sau de oboseală. Murdăria și somnul erau cele două mari primejdii care îi păsteau pe cei care, părăsiți acum de viața exterioară pe care o duseseră, nu găseau în ei nici un refugiu. Siliți să nu dezerteze de legile marțiale, îndrăzneții de ieri, sceptici și cinicii saloanelor și cafenelelor, se închideau într-o resemnare în care își consumau zilele pe care nu le mai știau cîte sînt, dar care erau goale și triste. După rosturi și legături, oamenii, mai ales cei care învățaseră în Germania, își șopteau prin colțuri convingerile lor. Puterile Centrale nu vor putea fi biruite ; armamentul și soldatul german vor cuceri lumea. Îndeosebi locotenentul Gogînă, întunecat, prezumțios, sentențios, ceva între avocat și obscur publicist de poezii cenușii și fără talent pe la reviste învechite, își sfîrșea perorația cu aceeași frază : „Ne-am legat de carul învinsului !“ Era curios cum băieții de lume și de bani gata, curtezanii și amorezii de mai înainte părăsiseră complet preocuparea pentru femei. Nu avuseseră cei mai mulți dintre ei nici un fior, nici o pasiune care să-i rețină în amintiri. Aproape toți, extenuații de la începutul unei delăsări și decăderi fizice, sfîrșiseră în patima cărților. Mai degrabă activii, obișnuiți cu oboseala și deprinși a păstra preocuparea pentru femeie ca pe un atribut din îndeletnicirea ostașului ales, vorbeau și agitau capitolul acesta. Dar, firește, cu variații de la temperament la temperament. În special maiorul Sion, comandantul de divizion al lui Ion Sîntu, era preocupat de femei pînă la obsesie. Brun, uscat, cu o statură înaltă și fire comunicativă, maiorul se rostea cu afectație într-o limbă pe care o dorea cît mai neaoșă. Îi rămăsese din lecturi mai vechi din tinerețe înclinarea aceasta. Firește că, în afară de fraze rotunde, conversația cu el nu putea să treacă de un conținut mediocru.

— Eu sînt crai, dar și român bun, mă băieți îl auzeai adesea spunînd. Că românul, cînd e român, e și crai ; una fără alta nu se poate !

De aceea, cînd într-un amurg ce venea iute prevestind întunecimile toamnei, cînd trenul s-a oprit la Slăviețești, sub poale de deal, o gară mică străjuită de plopi care începeau să roșească în frunzișul lor agitat, și cînd li s-a spus că-i așteaptă Ardealul, unde, pare-se, ofensiva noastră mergea bine, maiorul l-a oprit pe Ion pe peronul pustiu al gării și l-a întrebat cu bună dispoziție :

— Cunoşti Sibiul, Sîntule ?... Las' că te duc în strada Bumbului... Numai cu mine ai să mergi... Să vezi acolo fete ; pe toate le ştiu, că mă repezeam de la Călimăneşti... Nişte săsoaice şi unguroicuţe, să zici ce-i asta !

Şi se bătea cu amîndouă palmele pe coapse, se lăsa de cîteva ori ca pe arcuri şi-şi încerca picioarele lui puţin strîmbe, de bun călăreţ. Fără voie Ion Sîntu îl apropie de comandorul Crihan. Există aşadar, gîndi sublocotenentul, un anumit tip, un anumit produs al burgheziei româneşti pe care el îl realiza acum, strîns din observarea tot mai completă a diferiţi indivizi întîlniţi. Şi cu lesniciunea asociaţiilor care îi era firească, amintindu-şi şi de conversaţiile domnilor din lumea bună în care mica poveste galantă revenea, ce e drept, nu întotdeauna în formele cele mai delicate, el îşi întări cunoaşterea despre lumea aceasta în care gluma era de multe ori trivială, iar libertinajul fără stil şi numai o poză pe care unii şi-o luau mai bine, iar alţii nu o reuşeau.

A fost o noapte liniştită la Slăviteşti. Se aştepta un ordin de înaintare, care nu mai venea şi s-a aşteptat trei zile. A patra zi, pe la nouă dimineaţa, a sosit în sfîrşit. Regimentul pleca în Dobrogea. Se zvonea că avusesem mari succese acolo, dar că mai e nevoie de trupă care să-l urmărească pe inamic. Aşadar acum avea să înceapă războiul adevărat. Trenul lor a mai întîrziat încă o zi şi o noapte la Piatra Olt. Apoi, pornind cu precădere, a luat-o înspre răsărit. La Chitila au fost opriţi o dimineaţă întreagă pînă să fie trecuţi pe linia Constanţei. Se vedea de departe marginea Bucureştilor. Oraşul se ghicea într-o ceaţă matinală de toamnă timpurie. Soarele biruia încet aburul. Aproape de miezul zilei, totul s-a limpezit. Mai erau pe linii de triaj şi alte trenuri care aşteptau. Lume multă pe peron, nevoiaşă şi tristă, lume preocupată şi tăcută. Deodată de la fereastra vagonului său, Ion Sîntu văzu pe cineva, o femeie, care alerga parcă şi căuta. Cînd s-a apropiat nesigură de trenul lor, ofiţerul a recunoscut-o. Era Paraschiva. Sîntu a sărit din tren şi a îmbrăţişat-o. Sion îl privea de la fereastra vagonului. Sub broboada aruncată pe umeri şi fusta strîmtă şi scurtă, trupul femeii mai păstra o zvelteţe robustă care nu-i arăta vîrsta. Piciorul subţire, iar faţa luminată de bucuria revederii cu Ion îi adusese o tinereţe şi o veselie care se citeau mai ales în ochii ei zîmbitori. Şuviţele uşor cărunte

în părul ei roșcat erau strînse sub un bariș și maiorul, privind-o lung, neștiind ce să înțeleagă, coborî și el, plimbîndu-se în sus și în jos pe lîngă ei.

Ion o apucase pe Paraschiva de umeri și o strîngea lîngă el și din cînd în cînd își alipea obrazul de al ei.

— Va să zică tot m-ai găsit, îi șopti el emoționat. Manea ți-a spus ?

— El De două zile, de cînd am aflat că ai să treci și de cînd te aștept în gară, mă tot frămînt. Ce-am văzut aici dormind pe scaune și pe bănci, să nu mai dea Dumnezeu !

— Cei de acasă știu ?

— Nu știe nimeni. Cui era să-i spun ? Coniței ? Nu mai vorbește cu mine, iar nemțoaica nu mai vrea să mă vadă. Acum două zile am dat pe acolo dis-de-dimineață și mi-a spus Maria, bucătăreasa, că a venit ordonanța domnului doctor și ți-a adus o scrisoare. Am căutat-o în toată casa, că de cerut nu puteam s-o cer. Am furat-o. Uite-o ! Și Paraschiva îi întinse un plic pe care Ion recunoscu scriptura înflorată și liniștită a tatălui său, care îi adresa lui scrișoarea cu titlul subliniat de sublocotenent. Să știi că n-am deschis eu plicul... adause femeia. Dar pe conița n-o rabdă inima să nu se uite în scrisori.

Ionică rămase o clipă pe gînduri. Așadar nu se schimbase nimic acolo. Năprasnicele vremuri nu clintiseră cu nimic obiceiurile casei în care mama lui stăpînea cu aceeași răceală și depărtare de orice dogoare omenească, cu defectele ei de curiozitate și indiscreție. Paraschiva nu se mai sătura privindu-l. Îl strîngea ușor de braț și, ușor, ca o mîngîiere, îi îndrepta cîteva șuvițe de păr. Șoptea „Ionică mamă !" Se lipea de el și apoi se uita îngrijorată împrejur. În cele din urmă scoase un cozonăcel rumen, ciuguli cîteva stafide și i le bagă în gură. Îi strecură în buzunar două-trei pachete de țigări, cîteve ouă răscoapte și o sticluță cu vin.

— Ești sănătos ? Să nu te îmbolnăvești, că de celelalte scapi tu, n-avea grijă.

Pe fața sublocotenentului, care sta încă împietrit, porni caldă și strălucitoare o lacrimă. Paraschiva i-o șterse cu podul palmei. Și iarăși șoptit :

— Te închini seara, Ionică ? Să nu uiți niciodată să te închini... m-auzi ?

Cînd își ridică fruntea de pe umărul Paraschivei, zări

în fața lui pe Sion, la cîțiva pași, zîmbind cu înțeles și mîngîiindu-și mustața. Și Sîntu închise ochii ca de o scîrnăvie... A șuierat o mașină. Care ditr-atîtea ? Numai după cîteva clipe Ion și-a dat seama că trenul lor se pusese în mișcare. A mai strîns-o o dată în brațe pe Paraschiva, i-a luat mîinile, i le-a dus la buze și i-a spus cu vocea stinsă : „Sărut mîna". Apoi și-a ajuns vagonul din mers. Din ușa deschisă a privit îndelung. Paraschiva sta dreaptă și îi făcea semn cu mîna. Și numai tîrziu cînd, de bună seamă, ea a socotit că n-o mai vede nimeni, femeia s-a prăbușit. A căzut pe peron în genunchi, și-a ascuns fața în palme și s-a ghemuit. Așa a văzut-o ultima oară Ion Sîntu, plecînd la război.

Cînd a intrat pe culoar, Sion, rezemat de o fereastră, îl aștepta zîmbind.

— Coaptă dar nostimă și durdă, îi spuse el, lăsîndu-se ușor, ca pe arcuri, pe picioarele strîmbe.

Ion l-a măsurat de sus și pînă jos. Era ceva în privirea lui care contrazicea desigur disciplina și sublocotenentul și-a dat seama după ochiul aspru al maiorului care i-a răspuns. De aceea se trezi și se opri la timp din pornirea indignării sale. Apoi, cu aceeași scîrbă cu care se ferise cîndva să nu se atingă de Lămotescu, se supse, se lipi de peretele vagonului, duse mîna la chipiu și uitîndu-se la Sion, zise :

— A fost mama !

Și porni tocmai în fund, într-un compartiment liber, să-și citească scrisoarea. Doctorul Sîntu scria cu o slovă frumoasă și foarte personală, așa că Ion avu impresia, cu o scrisoare de opt pagini în față, că-l vede aievea pe tatăl său, într-atît din litere îl reîntregea. Scrisoarea n-avea nici dată, nici loc, deși venea dintr-o regiune știută și purta în ea lucruri vii. Era aruncată parcă în gol, zvîrlită spre o întîlnire fără nădejde. Firele realității rupte, interzise, gîndurile și vorbele păreau fantomatice, spăimîntătoare. Războiul, mai mult decît în ceea ce vedea în jur, stricase pentru Ion Sîntu obișnuințele în care reacționa. De aci, de pe filele astea, începea războiul cu tot neomenescul și brutalitatea lui.

„Unde și cînd, băiatul tatii, erau primele cuvinte ale scrisorii, *au să te mai ajungă rîndurile mele ? Le trimit la mama care, sînt sigur că nu se va putea abține să nu le citească. Mie mi-a deschis o viață întreagă scrisorile și*

n-o să se sfiască de a ta. Ceea ce mă mîhneşte însă acum cînd scriu e că ştiu că n-am să am răspuns. Cum o să ne mai ajungem noi unul pe altul, în România asta urgisită, cînd amîndoi orbăcăim prin sînge şi prin ţară? Unde vom cădea, poate unul, poate amîndoi? Îţi scriu aşa, ca de la bărbat la bărbat, nu ca de la tată la fiu, căci ar fi inutil să ne mai plîngem...“

La citirea acestor rînduri, Ion Sîntu roşi. Îşi întrerupse lectura şi în cinstea asta pe care i-o făcea tatăl său de a vorbi cu el de la egal la egal, măsură încă o dată ceea ce avea şovăitor şi nebărbătesc în el. Simţi cum ştia să reacţioneze doctorul şi cum el încă întîrzia. Mai păstra în el undeva, nu o nădejde, dar un fel de deprindere de copil răsfăţat care îi spunea că lucrurile rele, absolute, catastrofale, definitive, moartea de pildă a lui şi a celor mai de aproape, nu se pot întîmpla. Era, firește, o lipsă de convingere din frică şi din lașitate, care în toate împrejurările neplăcute în viaţă îl împiedicaseră să privească realităţile în faţă, bărbăteşte pînă la ultimul strop de voinţă şi la ultima geană de liniște sufletească, aşa cum doctorul Sîntu o făcea acum.

Trenul şuiera într-o viteză neobişnuită. Staţiile nu-l mai opreau şi în puţin timp trecuseră de Lehliu. Peisajul obişnuit al atîtor călătorii din copilărie, între Bucureşti şi Constanţa, îi apăru acelaşi. Totuşi Ion Sîntu simţi că în reîntîlnirea aceasta îi era ceva interzis, ceva ce nu se mai poate întoarce, nici prinde. Ceva adus din idei şi din oameni, din tatăl său altfel răsărit din scrisoare. Era ceva stricat de la fundul lucrurilor de starea aceasta nouă, războiul. Şi Ion Sîntu văzu atunci cît de simplist judecase înainte. Războiul nu era numai o luptă, o retragere sau o biruinţă, ci un lucru subtil şi otrăvit, care pornise de undeva şi curgea neîncetat, pătrunzînd, şubrezind, aducînd ireparabilul nu numai în lucruri şi stări, dar mai ales în suflete. Şi Ion Sîntu, străbătînd peisajul acesta familiar din care fugise viaţa lui de mai înainte — tatăl lui însuşi i-o spunea fără ocol — avu sentimentul pe care-l avusese de atîtea ori la sfîrşitul unei cărţi, al unui roman sau al unui spectacol: regretul după început. Acolo era încă totul aşezat după o bucurie şi liniște a inimii. Autorul stricase însă această aşezare pentru nevoile lucrării lui. Şi dacă fusese convingător şi prăbuşise liniştea de la

început, regretul după ea era puternic.... Şi astfel Ion Sîntu, din puţina lui viaţă, începuse să trăiască în trecutul ireversibil...

Şi doctorul continua :

„Mă încred în Petrache al meu, ordonanţa, care ştiu că moare mai bine decît să-şi scape scrisoarea din sîn. În el mă încred pentru a te face să afli lucruri pe care trebuie să le ştii, nu pentru că mi s-au întîmplat mie, dar pentru rostul treburilor, în general, pentru ziua de mîine, căci în acest mîine eu cred cu toată dragostea mea de tată pentru tine. Aşadar, de cum m-am prezentat la regiment, mi-am dat seama că mutarea mea de la spital nu fusese întîmplătoare. Colonelul regimentului nostru de infanterie, care luptă aci, m-a primit cu rezervă şi cu recomandări ostăşeşti şi româneşti pentru a-mi împlini datoria [cu] conştiinţă. La început mi s-a părut curios (m-am deprins de mult să las jignirea la o parte). Totul mi s-a lămurit însă cînd am aflat cine e aghiotantul colonelului : locotenentul de rezervă Constantin Lămotescu. Atunci mi-am dat seama că am fost trimis undeva ca să pot fi ţinut sub observaţie, mi-am dat seama că am fost şi că sînt urmărit. Vîlău avea dreptate. Îţi dai tu seama cîtă energie şi urzeală s-au cheltuit pentru mine ? Ce sus au fost trase sforile, interesînd, probabil, figuri simandicoase şi departamente întregi ? Şi m-am întrebat, aşa într-o doară : merită un biet doctor ca mine, chiar bănuit de-ar fi, atîta atenţie, acum ? Cînd sînt atîtea lucruri de făcut şi de îndreptat, merită o bănuială sau poate o răzbunare împotriva unui om atîta caznă ? Aci vreme multă să ne privim şi să ne vorbim, să ne cîntărim şi să ne cercetăm reciproc, nu avem. Luptele se ţin lanţ. Totuşi, în toată viltoarea, colonelul mă vizitează des la ambulanţa regimentară, mă întreabă de răniţi, de cei străini mai ales, dacă am cules din ei, de cei evacuaţi şi cînd are timp mă întreabă şi pe mine de ce am evacuat. Lămotescu mă evită. M-am întîlnit de vreo două ori cu el. Eu i-am spus tot «vere Costache». El mi-a răspuns corect şi disciplinat «domnule maior». Îl simt totuşi în spatele meu. Îl port ca pe-o umbră.*

Băiatul ăsta, Petrache, ordonanţa mea, cu care îţi trimit scrisoarea, e ialomiţean şi tare cumsecade. Şi-a

* În textul de bază : „de".

lăsat acasă nevasta și doi copii «ca două stele», cum spune el. Bietul Petrache n-are fotografii la el, ca ofițerii, să-și aducă aminte de ai lui, dar îi simte atît de aproape și de tare, încît numai cu el mă pot asemăna și eu cînd mă încinge dorul de tine, că nici eu n-am fotografia ta. Noptea, cînd se mai liniștesc lucrurile, stăm unul lîngă celălalt, pe întuneric. Stăm cu ochii închiși, un om bătrîn ca mine și un altul cu copii mici, și vorbim cu voi, cu glas scăzut fiecare de ale lui. Eu vorbesc cu tine, Petrache cu copiii. Și astfel ne mințim și îndurăm. El nici nu prea știe de ce am pornit la război. I-am vorbit de frații de dincolo pe care am pornit să-i dezrobim. Și atunci mi-a pus o întrebare la care nu mă gîndisem : «Dar ei au pornit și ei să se dezrobească ?"» A trebuit să-i explic că stau sub o disciplină severă, ca și el, dar străină. Și atunci Petrache mi-a spus : «De ce nu fug, domnule doctor ?» Petrache nu realizează nici depărtările, nici stările felurite. E simplu curajos și devotat. Ne-am împrietenit ușor și astăzi sînt sigur că Petrache s-ar arunca în foc pentru mine. O, Ioane dragă, minunatul har al oamenilor ăștia simpli ! Numai ei te mai fac să păstrezi nădejdea în om. Fii atent, ai să întîlnești mulți, foarte mulți pe acolo, pe unde ești. Și sînt sigur, așa cum te cunosc, că-ți vor fi și ție, cum îmi e mie Petrache, un sprijin. Dar să ajung la miezul scrisorii, la ceea ce spuneam că trebuie să știi. Să fie trei zile de cînd se duceau luptele pe Clăbucetul Azugăi. Fuseserăm respinși și acum eram în contraatac. Ai noștri înaintau. Se auzeau împușcăturile noastre, iar ale lor tot mai rar. Urcam înspre Predeal. Lăsasem ambulanța regimentului să mă depășească, pentru că simțeam nevoia ca în momentul ăsta, cînd lupta se depărta, să rămîn singur, cu mine însumi. Simțeam că am nevoie de o pauză în vîltoare. Mergeam încet sub picurarea monotonă a unei ploi de munte ; din vale creștea liniștea și mă ajungea din urmă, cînd am auzit un geamăt nelămurit. Am ascultat, s-a repetat. Atunci m-am îndreptat într-acolo. Abătut din șosea, printre ferigi și lipani, sub o veche buturugă putredă, zăcea un om. M-am apropiat de el. Era un ofițer austriac. Subțiratic, tînăr, palid, cu ochii aprinși, mi-a adus aminte de prietenul de odinioară, Toderiță. Zăcea într-o baltă de sînge cu burta deschisă, cu o [h]emoragie puternică. Era un muribund. Din cînd în cînd își deschidea ochii și privea în jos spre rană. Și

atunci, lucrul ăsta l-am văzut de atîtea ori în viaţa mea de doctor, i se făcea frică de el. E un sentiment de deznădejde care întrece durerea. Mi-am dat seama că mult nu mai are de trăit şi m-am hotărît să-i vin în ajutor. Să-l fac să nu simtă moartea venind, nici să se mai înspăimînte de el însuşi. Şi îngenunchind cu greu în groapa în care zăcea, i-am făcut o injecţie cu o puternică doză de morfină. Apoi am aşteptat să văd efectul. S-a luptat puţin cu morfina, care l-a învins. A adormit şi n-a mai gemut. Tocmai vream să plec, cînd mi s-a părut că mişcă ceva lîngă mine. De cum m-am oprit, şi foşnetul s-a oprit. Şi am stat aşa cîtva timp aşteptînd... În cele din urmă a ieşit de după un brad gros, Lămotescu. Şi-a strîns cureaua şi s-a închis la haine, ca şi cum ar fi vrut să mă convingă că se afla acolo pentru necesităţi. Apoi s-a apropiat şi m-a întrebat obraznic : «De ce aşa de departe, domnule maior ?» Iar eu i-am arătat înspre ofiţerul austriac, care între timp murise... «Inamicul tot inamic rămîne, domnule doctor», adause şi o luă înainte. Ce a vrut să spună, nu mi s-a lămurit. Dar el însuşi ce căuta pe acolo ? Rămăsese în urmă pentru mine sau pentru el ? Mă spiona sau vrea să dezerteze ? Eu cred că asta din urmă a vrut şi că s-a priceput să o întoarcă împotriva mea.

Pînă la apusul soarelui două din companiile noastre trecuseră graniţa şi se lăsaseră înspre Timiş. Noi cu ambulanţa ne-am oprit la Predeal. Seara m-a chemat colonelul la el. E un individ absurd cu care am avut cîteva conflicte. Nu-i menajează pe oameni şi nu are milă de ei. M-a luat la un adevărat interogator. Eu i-am explicat că mă aflasem în faţa unui muribund. Şi atunci mi-a spus o mişelie la care mi-a fost greu să nu-i răspund. Mi-a spus : «Dacă ar fi fost unul de-al nostru, tot aşa te-ai fi purtat, domnule maior ?» La care am ados : «Da. Chiar dacă ar fi fost locotenentul Lămotescu !» S-a întunecat. A înghiţit în sec. S-a poticnit de cîteva ori şi găsindu-şi în cele din urmă autoritatea, mi-a vorbit răstit : «Sîntem pe front, domnule maior, şi asta s-ar putea chema şi pactizare cu inamicul atîta vreme cît dumneata lipseai de la datorie. Mulţumesc.» Atunci am înţeles definitiv că Lămotescu vrea să fugă şi că nu el m-a surprins pe mine, ci eu pe el. Va fi pus totul la cale să se acopere. De atunci mi se face un regim special. Sînt suspectat. Singurul care

mai are încredere în mine e Petrache. Ți-am scris toate astea, băiatul tatii, ca să știi ce e cu mine și, dacă vor voi să mă murdărească, să știi care e adevărul. De ei mi-e scîrbă. Eu însă îmi fac datoria. Te sărut și fii curajos. Tata."

Trenul se oprise la Ciulnița. Miezul Bărăganului. Se simțea prin fereastra deschisă un vînt care venea de departe, dinspre Dunăre. Era o răsuflare puternică de locuri deschise pe care Ion o întîlnise de atîtea ori... Acum stătea abătut sub răsuflare, simțea că îi face bine. Trecutul și clipa de față se ciocneau în el fără liman, fără limpeziri.

Era să împăturеze scrisoarea cînd zări într-un colț, scris oblic, ca o rezoluție pe o petiție, pe prima pagină cîteva rînduri de o altă mînă :

„Ai văzut ? Nici o vorbă despre mine decît ocări. Asta e tatăl tău. Eu nu sînt nebună cînd spun. Te sărut. Mama".

Ion citi de cîteva ori scrisul acesta ascuțit, uscat, cu teurile nebarate. Era urît scrisul. Dovedea o dîrzenie din afară, o încăpățînare mai degrabă, împletită cu o completă lipsă de voință adevărată. Degetele începură să-i tremure, scrisoarea palpită în mîinile lui Ion. Voi, de cîteva ori, să rupă colțul de hîrtie și nu se îndură. Cu toată amărăciunea lor, inima lui se lega de amîndouă scrisorile astea într-una singură. Între părinți[i] ce se dușmăneau și război, Ion se simți zdruncinat, măcinat. Singur trebuia să țină piept la toate, și la cele ce veneau din afară și din el. Și pentru prima dată, scăpînd frînele ființei sale, își ascunse fața în palme și începu să hohotească. Plîngea ca un copil, cu deznădejde, fără zare, dar și ca un om în toată firea, cu o durere adîncă, în mijlocul celei mai mari prăbușiri. Era cea mai puternică descompunere a lui aceasta, prin care trecea fără nici o speranță și mai ales fără să știe că va renaște din încercarea asta, călit. Și tot ca un copil a adormit plîngînd. S-a trezit în vuietul podului de pe Borcea și a alergat la fereastră. Așa făcuse din copilărie. Îi plăcea înălțimea podului și a viaductelor sub care pădurea de sălcii argintea lunca. Ici-colo o barză liniștită. Rațele pluteau ca de obicei, drept în fața lor, cu sîrg întorcînd în dreapta și în stînga capul, cercetătoare. Priveliștea era aceeași. Pînă și luntrile putrede ale ochiurilor astea de ape se propteau de sălcii. Cînd au intrat pe podul cel mare,

alt ritm. O bucurie măruntă îi rupse lui Ion firul gîndurilor. Ascuțimile armăturii erau mai înalte și mai rare la podul de peste Dunăre. Cîntecul lor la trecerea trenului avea ceva majestuos. Pe Dunăre, cîteva monitoare, vedete agile și pontoane. Pe malul dobrogean, uriașul dorobanț de bronz veghea. La Cernavoda trenul lor s-a oprit. A fost tras dincolo de gară și au așteptat. Era în faptul înserării, cînd dinspre Medgidia au început să treacă trenurile cu răniți. Unele se opreau, altele nu. Căduse Turtucaia și acum vedeau și ei. Războiul, pe care Ion îl realizase puțin din adevăr și mult din presupuneri, acum sta în fața lui. Și o curiozitate mare îl cuprinse. Sări peste linii și se apropie de unul dintre vagoane, cu o cruce roșie pe el. Prin geamuri zări o forfotă de medici și surori. Dădu să urce, din ușă însă îl întîmpină un miros puternic de spital, prin care răzbea ceva dulceag, fetid, un miros de rană deschisă. Își aduse aminte de operațiile tatălui său, care îi îngăduise de multe ori să asiste. Coborî și o luă de-a lungul vagonului. Multe dintre ferestre erau deschise și ascultă atent. Voia să audă și n-auzea nimic. Nici gemete, nici vorbă. Și în încordarea asta a lui, avînd aproape o deziluzie pentru cîte voia să afle, trenul se puse în mișcare, lăsînd în urma lui tăcerea și liniștea. Abia acum lui Ion i se făcu frică. Nu-și completase cunoașterea și în golul acesta întregirile închipuirii erau înspăimîntătoare. În felul acesta s-a frămîntat toată vremea. După miezul nopții, trenul lor s-a pus iar în mișcare. Intrau în Dobrogea, spre care tînărul sublocotent privea acum prin întuneric, încercînd să o reconstituie la fiecare pas. N-au călătorit mult și s-au oprit la prima stație : Saligny. Aci s-a ordonat debarcarea. A fost o operație grea prin noapte, fără o lumină, mai ales debarcarea cailor și a materialului. Nimeni n-avea voie să aprindă o țigară. Oamenii nu vorbeau decît atît cît trebuia pentru ca să lucreze. Regimentul a pornit înspre sud. După o oră de marș se auziră îndepărtate bubuituri de tun. După alte două, într-o vale, îi întîmpinară primele șrapnele. Imediat se luă poziție și se puse în baterie. Soldații erau nervoși ; urinau des, ascunzîndu-se pe după roțile tunurilor și chesoane. După un sfert de oră la bateria a 7-a, vecină cu a lui Sîntu, un obuz căzu în plin, omorînd un ofițer și trei servanți. Începură însă să tragă și ei și spre seară focurile cu care inamicul încerca să-i încadreze se răriseră. Sîntu s-a mirat

şi de el şi de soldaţi ce iute şi-au făcut urechea pentru sunetul proiectilelor în zbor.

— Lungă ! striga el cînd auzea fluierătura sinistră venind înspre el. Şi într-adevăr, obuzul zbura pe deasupra lor şi trecea în spate să se înfigă în pămînt.

— Lungă ! Lungă !... Scurtă ! şi strigătele astea, fie ale lui, fie ale soldaţilor, ajunseră un fel de joc, mai ales acum, după ce schimbaseră iar poziţia* pe seară, cu cîţiva kilometri înapoi, sub o muchie de deal. În dreapta, peste scobituri şi prăbuşiri de pămînt lutos se vedea strălucind Dunărea. Noaptea a urmat zguduită de lovituri din dreapta, de pe monitoare. Numai în zori au început iar să tragă cei din regimentul lui Sîntu. În rare clipe de răgaz aceleaşi năravuri îşi făceau loc. Ofiţerii se aşezau de îndată la cărţi, iar nepăsarea şi delăsarea îi schimbaseră complet. Neraşi şi leneşi, nu-şi mai scoteau cizmele zile întregi. În afară de luptă, mîncarea, somnul şi jocul de cărţi îi preocupau.

Era o zi frumoasă de toamnă la început, cu un scurt răgaz. Ion privea cu binoclul de jur împrejur, cînd descoperi la cîteva sute de metri, lîngă o fîntînă, un turculeţ liniştit care-şi oprise măgăruşul lîngă jgheabul de adăpat. Era pe dreapta şi înaintea lor. Şi lucrul i se păru cu totul ciudat sublocotenentului. Se obişnuise, de zile întregi, să nu mai vadă decît oameni în uniformă şi acest singur locuitor, altfel îmbrăcat decît ei, în „ţara nimănui" cum se zicea ţinutului dintre fronturi, îl bucură. Stărui îndelung cu binoclul asupra turculeţului, care, liniştit, descălecase şi coborîse ciutura în fîntînă. Deodată l-a văzut căzînd pe spate, fără un gest, ca la comandă. A căzut şi nu s-a mai ridicat. Măgăruşul s-a prăbuşit şi el pe picioarele dinainte şi a rămas aşa, întinzînd capul. Distanţa la care se afla l-a împiedicat pe Sîntu să vadă sau să audă ceva. Turculeţul şi măgarul, ca două păpuşi, au ascultat de o poruncă venită de departe. De bună seamă cîteva gloanţe rătăcite îi vor fi cuminţit.

Deodată văile au început să fiarbă de tunete de artilerie. Pe cote comandate de la divizion au început şi ei să tragă.

— Lungă ! Scurtă ! Se stringe foarfeca ! Vinee ! Şi n-au apucat bine să strige şi două obuze i-au şi încadrat. Doar tunul lui Ion mai trăgea şi unul alături de el, cînd după

* În textul de bază : „schimbaseră iar de poziţie".

muchia dealului s-a zărit un șir de infanteriști venind spre ei. Erau ca mărgele risipite, căzute de pe un fir care le legase cîndva. La depărtare nu se putea distinge cine sînt. Bateriile au primit ordin de înhămare. Peste o jumătate de oră infanteriștii i-au ajuns. Erau de-ai noștri. Nemții și bulgarii spărseseră frontul și se apropiau. Infanteriștii, obosiți, se repeziră pe chesoane și tunuri, cu voie sau fără voie, cum cad rîndunelele obosite toamna, în mijlocul mării și a[l] furtunii, pe corăbii. Nimic din rînduiala și disciplina ostășească nu se mai păstra. Și bateriile astea ciuntite, cu tunuri, servanți și ofițeri lăsați în urmă se retrăgeau înspre Cernavodă, în trapul cailor, ca niște convoaie de care supraîncărcate.

Cernavoda se pregătea de apărare și de evacuare. Tunurile cu calibru mare, scoase din forturi, începuseră să tragă și toată lumea alerga înspre port și pontoane. Casele își revărsaseră conținutul pe străzi. Era curios să vezi paturile cu așternuturile răvășite de noapte, în mijlocul drumului. Lucruri care nu pot fi închipuite decît în case : scrinuri, cărți, portrete, acum stăteau pe trotuare. În jurul lor bătrînii și copiii așteptau să fie luați și duși. În piața Cernavodei oameni țipau, strigau, stacojii, unii la alții, se amestecau. Bateriile nu-și mai puteau croi drum spre pontoane. Primiseră ordin de îmbarcare și retragere. Sîntu descălecase, își luase calul de căpăstru și încerca să facă astfel loc, vorbind cu oamenii, să treacă cu tunul și atelajul său, cînd se întîlni cu locotenentul Gogînă, călare. Acesta se apropie de el, își împinse calul de-l lovi cu pieptul aproape și-i strigă :

— Ți-am spus eu că ne bat, Sîntule ? Au să treacă nemții cu tăvălugul peste noi !

Ion îl privi cu scîrbă și fără să vrea ridică violent cravașa și lovi calul lui Gogînă în cap. Calul cabră, iar Gogînă, prost călăreț, lunecă de pe crupă în mijlocul pieții. Se ridică din praf cum putu și strigă după Sîntu, care se depărtase :

— Ai să dai socoteală ! Asta e insulta superiorului pe front.

Bateria se risipise. Sublocotenentul Ion Sîntu își regăsi în zăpăceală și primejdie întregul său simț de răspundere și o liniște relativă. Nu mai avea decît un gînd : să-și salveze materialul și oamenii. Ordinul de retragere era dat. Fiecare se descurca pe răspunderea și destoinicia

lui. Cu greu ajunse pînă la pontoane, încercînd să-şi îmbarce oamenii şi caii, şi tunul, şi chesonul pe un şlep. Un nepriceput de pilot nu vru să-l ia şi a discutat mult şi violent cu el. În urmă însă un căpitan de marină îi făcu loc pe un şlep în drum spre Brăila. Dar n-apucase bine să-şi încarce oamenii şi începu un bombardament violent al avioanelor inamice. Atunci, căpitanul de marină îl trase pe un remorcher, care porni la larg şi începu să facă ronduri, în mijlocul Dunării, apărîndu-se de avioane. Pe podul cel mare plesni ceva. Zbucni o dîră de fum alb, subţire şi neputincios.

— Încearcă ai noştri să taie podul, îi şopti căpitanul de marină. Are să fie greu.

Ion privi înspre majestuoasa arhitectură de oţel şi avu o strîngere de inimă. Din copilărie se bucurase întotdeauna cînd îl trecea. De cîte ori o fi trecut ? Şi deodată, în larma bombelor de aeroplane, a tunurilor, a clipei ăsteia de război, pentru Ion Sîntu s-a făcut linişte. Se întorcea înapoi în el, în viaţa tatălui său. Îşi adusese aminte de ea. Încercările de a tăia podul cel mare nu izbuteau. Pocnituri, fumuri albe şi atît. Podul continua să rămînă falnic în picioare şi Ion Sîntu se bucura. Cînd s-a mai potolit nebunia, remorcherul lor s-a aşezat în fruntea unui lung şir de şlepuri. Pe unul din ele îşi îmbarcase şi Ion oamenii. În altele regimentul se aciuise, cum putuse. Şi lăsînd în urmă Cernavoda, sub fumul greu al bombelor şi încendiilor, porniră în sus pe Dunăre. Retragerea începuse.

De mai bine de cincisprezece ani doamna Vatica Varnali plecase definitiv din ţară, locuind la Paris, pe *rue de Médicis*, un acelaşi apartament la etajul al doilea. Trei camere cu ferestrele spre grădina Luxemburg, toate croite cu obişnuita oglindă în ramă poleită deasupra căminului de marmoră, toate tapisate cu mătase verzuie, toate cu obloanele de fier, ce se deschideau ca două aripi mari.

În salon, în faţa căminului, era un mare tablou, mediocru, înfăţişîndu-l pe Osvald în Hamlet. După vechiul obicei al actorilor, o cunună de bronz şi o panglică tricoloră, amintire de la tragicul spectacol de la Bucureşti, erau aşezate la picioarele tabloului. Încolo mese şubrede cu bibelouri, lămpi tăinuite în lumina lor de abajururi de fel de fel de culori şi blănuri multe de parchet. O bibliotecă străjuia într-un colţ. Doamna Varnali ţinuse să-i

închine camera asta amintirii lui Osvald și încercase să o mobilizeze în gustul încărcat, pretențios, cu lumina abia îngăduită, din vechiul apartament al artistului, așa cum îl cunoscuse. Bogată, cu venituri regulat trimise de Urmatecu, pînă la moartea lui, după aceea de un vag avocat, găsit la întîmplare de Crihan și recomandat de el, doamna Vatica se mulțumea și cu jumătate din veniturile sale reale, din care grija oamenilor săi de afaceri știa să rotunjească pentru ei. Albise la tîmple, păstrînd încă o frăgezime a feței. În maturitatea aceasta fără griji, din îndrăgostita de odinioară rămăsese o femeie bună și puțin ridicolă în pasiunea pe care o punea, în legăturile ei diferite, să ajungă și să le lege, din modesta ei inteligență și cultură, cu preocupările profesionale și de idei ale diferiților amanți, ceea ce nu însemna că sta cu totul lipsită de ispita trupului cu o putere de adevărată tinerețe. După tragicul sfîrșit al lui Oswald și „pasiunea" ei pentru teatru, pe care o păstra în portretul artistului, ca pe o mărturie și o justificare a unui trecut cu care se putea făli, doamna Vatica s-a dedat picturii, în urma legăturii ei cu un maestru peisagist. A început să viziteze expozițiile, a cumpărat tablouri, a adoptat o limbă cu termeni de atelier și, pentru că iubitul ei de atunci era un fanatic al impresionismului, n-a mai admis nici ea, în pictură, decît școala impresionistă franceză. Cu felul peremptoriu de a se rosti despre orice al femeilor de lume bună, atotnețiutoare, pe un vid absolut de cunoștințe, doamna Varnali își făcuse un cod și un ton cu care arunca sentințe în toate chestiunile. În lumea pe care o frecventa, o elementară politețe o punea la adăpost de contradicții. Din cînd în cînd, dacă vreun *rapin* * sau zugrav necioplit, cu talent, dar fără creștere, îndrăznea nu numai să nu fie de părerea ei, dar să spună și un lucru nepoliticos, doamna Varnali se refugia într-un zîmbet îngăduitor, cu un aer blînd de superioritate și trecea peste asprimile întîlnite. Cînd dintr-o ușoară intervenție chirurgicală, căreia a trebuit să i se supună, a rămas legată cîtva timp de operatorul ei, blînda și devotata doamnă s-a pasionat pentru chirurgie. Socotea, din bună creștere, singura măsură ce-i impunea datoriile, că numai în felul acesta își poate manifesta atașamentul și stima, față de lume, pentru noul venit în viața ei. Acum, de cîțiva ani era pasionată de

* Pictoraș *(fr.)*.

politică, pentru care, firește, ca pentru toate celelalte discipline prin care trecuse, nu avea nici înțelegere, nici chemare. Ajunsese să urmărească dezbaterile din parlament și să citească presa zilnică în urma legăturii ei cu un senator republican de Calvados, districtul maritim de la Marea Mînecii. Îl întîlnise cîndva, într-o vară, la Deauville și îl onora cu aceeași decență și măsură după cum onorase teatrul, pictura și chirurgia. Doamna Vatica fusese întotdeauna de acord cu orientarea amanților ei în îndeletnicirile respective, ceea ce nu o împiedica acum să păstreze în fundul sufletului ei o tainică pasiune pentru dinastii. Își îngăduia lucrul acesta în Franța republicană și tolerantă care, în lumea bună în care trăia, se consola cu dinastiile străine, de cele franceze, pierdute. Întîmplarea făcuse să nu întîlnească nici un regalist și nici un bonapartist măcar. Ceea ce, în materie politică, doamna Vatica resimțea cu putere era antipatia ei, repulsia și nemărturisita frică pentru socialiști. Și într-un patriotism francez și un atașament pentru Franța încercată de război, țara care o găzduise, cucoana aceasta româncă își exprima ca pe o supremă politețe aprobarea ei pentru asasinarea lui Jaurès. Și atitudinea aceasta, pe care senatorul de Calvados nu o cerceta de unde venea, o aproba.

Legătura doamnei Vatica Varnali cu țara ei se rezuma la cîteva scrisori de afaceri și încasări de venituri. În nici o seară ea n-a rămas pe gînduri, trasă în urmă, în măsura posibilităților ei sufletești, măcar de un peisaj cu plopi sau cu sălcii, de o liniște de vară bucureșteană, de un colț de munte sau [de o] priveliște de cîmpie românească. Nici măcar de oameni nu-și mai reamintea. Singura imagine care îi venea din cînd în cînd era neplăcută. Se revedea, cu Osvald bolnav, în casa de lîngă biserica Silvestru, în care din greutăți și strîmtorare fusese silită să muncească. Mai mult decît de Osvald în suferințele lui — icoană ce se destrăma tot mai mult în timp — îi rămăsese vie, cu un sentiment de repulsie, epoca de încercare în trudă, în gospodărie, cu griji, dar mai ales cu obligații pentru care, fericirea ei făcută dintr-o plăcută delăsare, din spicuire neobositoare, de trecere galantă de la un om la altul, de la o stare nouă la alta o obligase să renunțe la felul ei obișnuit de a fi. Ca și pe timpul lui Osvald și întotdeauna, pentru doamna Vatica pregătirea

de seară în supravegherea minuțioasă a toaletei, în îngrijirea părului, a unghiilor și a întregii ei înfățișări rămăsese cea mai de seamă grijă. Pe români nu i-a mai întîlnit niciodată la Paris și nici nu i-a dorit pînă într-o zi cînd Sile Scafeș i s-a înfățișat cu o scrisoare de recomandare, cu puțin înainte de a începe războiul, din partea comandorului Crihan. Ofițerul de marină i-l prezenta pe student ca pe un om de lume bună, ca pe un tînăr vesel, dansator strălucit, și-și exprima nădejdea și aproape siguranța că fiul fostului prefect conservator de Constanța nu se va lăsa furat prea mult de biblioteci și de studii.

„*E un element de mare viitor politic*, scria Crihan, *curajos și cu multe relații. Eu însumi l-am cunoscut în casa unei prietene, d-na Zoe Gădină. De bună seamă că va izbuti, poate și cu ajutorul dumitale, să culeagă din viața Parisului ceva din strălucirea pe care lumea noastră bună românească știe să o împrumute și să o aducă pe meleagurile Dîmboviței cu atît talent.*"

Citind scrisoarea de recomandare, doamna Varnali lăsă să-i fugă discret privirea de pe rîndurile mărunte spre Sile, care aștepta tăcut, dar și cu o anumită degajare. Astfel i s-a arătat într-adevăr doamnei Varnali că tînărul nu era la cea dintîi a lui vizită de ceremonie. Omul știa să se poarte. Nimic din sfiiciunea studențească. O siguranță, o liniște de bărbătească și puternică prețuire de sine se vădeau din purtarea acestui flăcău înalt, bine legat, cu glasul timbrat și cu îmbrăcămintea mai mult decît corectă. Felul în care i-a reținut mîna la sosire lunecînd-o încet pe a sa, ochii care au privit-o cîteva clipe stăruitor, îndărzneala de bună calitate cu care a cerut voie să-și aprindă o țigară și și-a tras scaunul mai aproape, toate au făcut-o pe doamna Varnali să resimtă nu numai o bucurie că primul român care o vizitează după atîția ani e pe placul ei, ci și o nelămurită și bruscă turburare. Fără voia ei, Sile Scafeș i se impunea cu o anumită putere, care trezea în prietena senatorului de Calvados o febră de ispită și o poftă adormită, înăbușită doar sub prieteniile felurite, cu eforturi de înțelegeri profesionale ale celor trecuți. Femeia îl simțea cu intuiția ei sigură pe studentul acesta că nu se va complica în nici un fel de preocupare intelectuală. Simțea că o întîmplare cu el nu avea să o oblige la nici o sforțare de a da pe față legături eventuale. Dragostea

liberă, sălbatică, fără complicații s-ar fi putut dezlănțui cu omul acesta simplu și lacom de viață ca și ea. Toate acestea au crescut din fundul ființei sale, ca un abur cald care o învăluia. S-ar fi putut reîntoarce la o tinerețe pe care n-a avut-o și n-a cunoscut-o niciodată, nici chiar cu Osvald, veșnic preocupat de pasiunea profesiunii sale. Vîrtejul a fost puternic, dar de o clipă numai. Vechea ei creștere în decență și onestitate nu se ștersese complet din doamna Varnali. Deși simțea că n-a mai încercat niciodată ceea ce ar putea încerca acum, femeia s-a oprit pe marginea prăpastiei. S-a oprit, dar n-a renunțat la revederea lui Sile. Și ascunzîndu-și clocotul și ispita sub o grijă maternă, permanent atentă, permanent gata să-l ajute, între doamna Vatica Varnali și Sile Scafeș s-au stabilit relații din ce în ce mai strînse. Erau zile fixe în care era nelipsit de la masa ei, unde-l întîlnea, firește, pe senatorul de Calvados. Politician demagog, cu geniul afacerilor, dar și inteligent, acesta n-a întîrziat să-l cunoască. Și într-o bună zi, cu un ton între apreciere obiectivă și ușoară plictiseală patronală, el îi spuse amantei sale :

— *Pas mal comme type ton roumain, mais il este vide et stupide. Est-ce-que ça va donner un politicien chez vous ?**

Doamna Vatica a luat-o drept gelozie și nu i-a displăcut. N-a simțit nimic din disprețul parlamentarului francez pentru străinul acesta pe care îl tolera. Și bucuroasă că va putea, fără complicații, să-l primească mai departe pe Sile, a zîmbit.

Într-o dimineață, în sfîrșit, toată presa franceză anunța cu litere groase, în manșetă, intrarea României în război. Din ziua aceea grijă și o neliniște au început să o chinuiască pe femeie. Avea să-l piardă pe Sile, discreta și nemărturisita ei pasiune de bătrînețe. La legație era mare fierbere pentru plecarea tineretului român în țară. Se formau loturi de studenți și tineri veniți de pretutindeni, din provincie și din străinătate, se întocmeau liste. Aveau să întreprindă o lungă și primejdioasă călătorie prin Anglia, Norvegia, Suedia și Rusia. Sile se agita și împreună cu el cîțiva prieteni. Atunci, pentru a-l lega zilnic de ea, doamna Vatica s-a hotărît să primească și alți cîțiva stu-

* Nu-i rău ca înfățișare românul tău. Dar sună a gol și-i tîmpit. Asta va deveni un politician la voi ? (fr.)

denți la ea. Începuse o blîndă toamnă pariziană, era în septembrie. Reginele de marmoră din Luxemburg stăteau părăsite, iar pe oglinda dreptunghiulară și liniștită de apă din fîntîna Medicișilor pluteau frunzele. Seara, Parisul adormea în întunericul amenințător al războiului. O tristețe se lăsa pe zilele tot mai scurte, pe care, într-un ultim efort, doamna Varnali încerca să le înveselească prin mese zilnice date pentru tînărul Scafeș și prietenii lui. Au venit cîțiva, toți băieți de lume bună românească. Era un fiu al unui fost ministru de domenii, tînăr sfios, cu o privire lunecătoare, cu o politețe exagerată, gata întotdeauna cu îndemnare la îndeletniciri femeiești ; era un fiu de general cu fraze solemne învățate în casa părintească ; era de asemeni urmașul unui mare avocat, tînăr tăcut, cu ochi negri și aprinși, nesigur în gînduri, de la care te puteai aștepta la orice. Locuiau cu toți[i] într-un apartament, recunoscînd fără discuție autoritatea lui Sile. În planul pe care și l-a făcut cu febrilitate, doamna Varnali a recurs la complicitatea sfioasei odrasle a ministrului. L-a rugat într-o zi să-i aducă, în taină, un rînd de haine ale lui Sile. Și cîtva timp doamna Varnali a avut curse misterioase de făcut, de la care se reîntorcea îmbujorată și emoționată... Așa s-au scurs ultimele zile dinaintea plecării pînă la sărbătoarea organizată în ajun. Doamna Vatica a stăruit, pe cît a putut, ca la masa aceasta de despărțire să asiste și senatorul de Calvados.

S-a tăcut la început, toți fiind puțin intimidați de prezența senatorului. Apoi s-au dezlegat limbile. S-au aprins entuziasme ca între buni aliați. La sfîrșitul mesei doamna Vatica l-a rugat pe Sile să o urmeze în camera de alături și după cîteva minute s-au întors. Sile purta o splendidă uniformă ofițerească din postavul albăstrui al armatei franceze. Tăietura însă era aproximativă a unei uniforme românești. Apariția a făcut senzație. S-a aplaudat, s-a închinat cu paharele pline. Fără îndoială Sile era un ofițer chipeș. Și pentru prima dată în viața ei doamna Vatica Varnali a îndrăznit să spună cîteva cuvinte. O emoție puternică o stăpînea. A încheiat arătînd mîndria ei de a trimite de-a lungul Europei, ca un simbol, un ofițer român îmbrăcat în culorile armatei franceze. Și a strigat apoi cu lăcrimi în ochi : — *Vive la France !*

Senatorul de Calvados a privit-o liniștit, jucînd printre pleoapele umflate ochii lui mici, cercetători. Încerca în această scenă care își avea ridicolul ei să o despartă pe

românca de femeie, drămuind ce-i revine fiecăreia. Apoi a aplaudat și i-a șoptit încet prietenei sale, emoționată și îmbujorată, subliniind cuvintele * :

— *Où ast-u trouvé tout ça ?* **

Și la mii de kilometri de pămîntul sîngeratei Românii, aprinși și entuziaști, unii dintre români, în frunte cu Sile Scafeș, sub înflăcărările doamnei Vatica Varnali, au plecat la război.

Cînd Ion Sîntu s-a desprins de pămîntul Dobrogei la Măcin, căzuse Constanța. Era aproape de mijlocul lui octombrie. Regimentul său zdrențuit se îmbarcase pe cîteva șlepuri. Din mijlocul Dunării cenușii, peste care plutea un abur de ploaie, tînărul ofițer mai privi încă o dată în direcția în care bănuia că stă orașul copilăriei sale. Și încă o dată simți tot absurdul războiului. Începeau să-i fie interzise, poate pentru totdeauna, anumite lucruri. Revederea locurilor de la mare, după care tînjea, de pildă. I-ar fi fost posibil, gîndea el, să ajungă oriunde în altă parte, cît de departe, la Londra, la Paris sau aiurea, numai la Constanța nu. Un sentiment de durere și de adîncă și mocnită revoltă îl stăpînea. Prindea cu privirea o roată de ape și de uscat, limitată în jurul său. Țara era dincolo de acest cerc al privirii în toate sensurile, dar tăiată, nu liberă, interzisă și mai ales locurile unde rămăsese întreaga lui viață. Și în țara asta, la munte sau pe Dunăre la vale, unde se va fi aflînd tatăl său ? Ultima lui scrisoare îi lăsase deschisă o grijă, o tristețe, nu atît din primejdiile războiului, cît din ticăloșia oamenilor. Ce se va mai fi întîmplat cu doctorul ? Va mai putea să aibă vești de la el vreodată ? Și singurătatea asta îl apăsa. Povara era atît de mare, că și Ion s-a simțit de multe ori înclinat să-și părăsească grija omenească de el. Se simțea înclinat, ca și camarazii lui, să se prăbușească în murdărie și indiferență. Lupta însă cu îndîrjire împotriva acestei porniri, simțind că, dacă se va lăsa cîteva zile nespălat, din afară va intra în el și-l va pătrunde toată murdăria asta, destrămîndu-l sufletește.

Claie peste grămadă șlepurile erau încărcate și cu soldați și cu populație civilă. Frontul urca, asemenea unui lanț întins de dușman, între Dunăre și mare. Ion Sîntu privea în jurul său. Pe un același șlep, plăpumi lîngă

* În textul de bază : „cuvintele ei".

** Cum de ți-au venit toate astea ? *(fr.)*

tunuri, oameni palizi, supți, cu grijă de boccele și de copii. Oamenii erau unii frămîntați, iar alții pe gînduri. Ședeau și scuipau în Dunăre, întinzînd din cînd în cînd mîna, fără a ști bine ce fac, trăgînd cîte un băiețel sau o fetiță din picioarele cailor. Un miros de balegă de fîn și de acră duhoare omenească se risipea peste el și stăruia cu tot aerul proaspăt de pe ape. Unii soldați luau în brațe pe copii, îi strîngeau la piept, potolind cine știe ce dor, îi sărutau și îi așezau pe spinarea cailor. Copiii rîdeau și băteau din palme. Șlepul plutea greoi, tăind încet apa cu un foșnet nelămurit. Boli vechi se aprindeau din nou. Unii aveau ochi arși de febră și foame. Unii tușeau, alții vărsau în apă, cu burta pe cîte o zdreanță de haină sau mîna încleștată pe cine știe ce fier vechi, să nu îl piardă. Și toți se uitau la ei, la ofițeri, fără să scoată vreo vorbă. Îi vedeai după fel și port că sînt toți din populația amestecată a Dobrogii, armeni, greci, evrei. Sufereau cu toții laolaltă cu aceeași greutate, de o aceeași vitregenie. Și în privirea lor Sîntu crezu că vede o clipă o mustrare. Îi chemau la răspundere ochii aceștia, fără vorbă, pe ei, pe ofițeri, pe români, care nu știuseră să-i apere. Toți vorbeau limba țării, cerută cu asprime de stăpîniri severe care îi naționalizau fără îndurare și care acum îi părăseau pentru păcate care erau numai ale stăpînirilor, nu ale lor. Gîndurile acestea de tot soiul se amestecau acum în mintea lui Ion Sîntu. Sensibilitatea lui, înspăimîntată o clipă de începutul războiului, sub obișnuință începuse să reapară. Nimic nu se întîmpla din ceea ce l-ar fi putut împăca cu dușmanii aceștia dinlăuntru. Ba dimpotrivă. Căci în toate mizeriile războiului nu numai el, dar toți care sufereau în jurul său simțeau că era o parte de vină, de vină mare care venea de dincolo de lucrurile firești. De aceea greutățile se îndurau cu dezgust și cu reproș. Nici o dîrzenie, nici o încăpățînare eroică care să dăinuiască. În afară de soldați, scăzuți și ei de tristețea generală și priveliștile de neorînduială, aprinși totuși în luptă, așa cum îi văzuse, dintr-o vitejie simplă, omenească, din care apărau fiecare vatra, satul, țara, după două luni, războiul murea din entuziasme, în suflete.

Pe malul celălalt, la marginea Brăilei, șlep după șlep așeza bîlciul acesta tragic al armatelor în retragere și al populației în refugiu. Vremea începuse să se strice. Zilele

cu soare se împuținau din ce în ce și o ploaie subțire de toamnă, cernută ca prin sită, uda hainele, dîndu-le un miros de cîine plouat. Drumurile începeau să se desfunde. Un dușman nou, noroiul, năclăia totul și punea greutăți tot mai mari. Regimentul lui Ion Sîntu, ceea ce mai rămăsese din el, se încolonă și o porni spre nord. Nimic din strășnicia disciplinei de odinioară. Cele cîteva tunuri se tîrau prin hîrtoape, servanții puneau umărul să le scoată. Ofițerii răzleți călăreau pe de lături. Săreau șanțuri și bălți, căutîndu-și fiecare un drum mai bun. Unii mai fluierau, alții stăteau cu ochii pironiți înainte, de parcă ar fi voit să pătrundă și să deslușească, iar alții, aplecați pe coame, dormeau, lăsîndu-se purtați de cai. Din ce înaintau, coloana se îngroșa cu alte regimente, de infanterie mai ales, fărîmițate și ele, retrăgîndu-se din Apus. Și armata aceasta descompusă era urmată din depărtare de jalnice convoiuri de refugiați. Dealurile erau tot mai grele de urcat, văile ca niște morminte. Drumurile abia indicate prin ținuturile de la picioarele Moldovei se ștergeau într-o clisă gălbuie în care lopata și lanțul lăsau urme, tipare aproape, ca într-o materie plastică. Toți oamenii înaintau încet, frînți de mijloc, cu frunțile aplecate înainte, de parcă ar fi urcat un munte. Se trăgea picior după picior, cu un plescăit la fiecare pas, de parcă piciorul ajutat cîteodată de brațele amîndouă, ca să se desprindă, era ca o unealtă străină, iar nu ca o parte din trup. Nimeni nu scotea o vorbă. Doar cîte o comandă scurtă și răgușită se mai auzea, a ofițerilor superiori, mai mult ca o îmbărbătare care nu mai folosea nimănui. Zile întregi au mers așa, sub ploaie, sub vînt și sub un spic de zăpadă, în toamna asta tîrzie și blestemată. Urcau între Prut și calea ferată, care apărea și dispărea pe stînga, după drumul mai mult ghicit ce se ascundea după dealuri sau apărea pe creste. Trenuri lungi treceau unul după celălalt departe. Nici un huruit de roți. Numai șerpuirea unei umbre prelungi, prin ploaie și într-un tîrziu cîte un șuierat slab de mașină.

Auziseră și ei, cei din regiment, de încercarea de la Flămînda. Dar le venise vestea tîrziu, prin coloanele ce se retrăgeau. Apoi un gol fără știri, fără legături, ca o orbecăială fără rost în întuneric. Și cînd veștile au început iarăși să curgă, numai vești rele. Erau aproape la jumătatea lui noiembrie cînd au aflat de ocuparea Olte-

niei și de lupte ce se pregăteau la sud de București. Și în vîrtejul acesta nimeni nu știa ce se va întîmpla cu ei. Nimeni, în regiment, nu știa ce au de făcut în afară de drumul ăsta de rîmă, mereu spre nord. Se zvonea de un ordin de refacere. Cînd și unde ? Drum mereu, drum greu, cu nopți sub zloată, pînă cînd avea odată să-i oprească cineva. Într-un tîrgușor trist și mărunt, la Tîrgul Bujor, au rămas să aștepte ordinul. Nu era însă refacerea care, din cîte se auzea, avea să fie mult mai la nord, dar era un popas. Și parcă o putere legîndu-i de convoiul băjeniților, acesta se opri și el. Era o imitare ascultătoare, aproape caraghioasă. Depărtarea între cele două coloane se păstrase riguros la început. Cu încetul însă barierele astea nevăzute, nepuse de nimeni, s-au rupt și oamenii sfioși s-au apropiat de armată. Cele cîteva căsuțe șoldii, cu lumini galbene și sărace, de nopți lungi de toamnă, fuseseră ocupate de ofițeri, iar șoproanele, de trupă, unde oamenii se aruncau să doarmă, îmbrăcați. Civilii rămaseseră pe străzi, urmați cu încăpățînare de lucrurile lor, tot mai dărăpănate, tot mai fără valoare. Căutau și ei adăposturi, și nu mai erau. Băteau cu pumnii plini de gologani la un han cu obloanele trase care nu îi primea. Atunci unii s-au așezat pe locul de horă, bătătorit, peste care se întindea un acoperiș. Înceată, mărunță și rece, ploaia, și apoi zăpada ce se topea iute, îi pătrundea pînă la oase. În două zile numai toate ulițele se umpluseră de necurățenii pe lîngă ziduri și oamenii nu mai scîrbeau. În cele din urmă au descoperit că locul cel mai bun e la gară. Și unul cîte unul au început să năvălească [într-acolo] * Se întindeau pe jos, în încăperile înguste și murdare și se încălzeau unul pe altul. Nu mai era nici rușine, nici neînțelegere, ci un fel animalic de a conviețui, fără vorbe, numai cu ghionturi în încleștări. Grija cea mare a fiecăruia era să se mai tragă puțin cu capul măcar, iar cei care aveau copii, cu copilul la adăpost. Era o gară galbenă, amărîtă, pe linia dintre Galați și Bîrlad. Un șef de gară cu șapcă roșie și soioasă înjura toată ziua, păzindu-și gîștele și curcanii să nu i se fure. Ion Sîntu fusese găzduit în fața gării, într-o căsuță, la niște evrei bătrîni, pe care îi apărase cît putuse de camarazii săi să nu fie zvîrliți în stradă. Îi aciuase în cele din urmă în propria lor casă, într-un fel de pivniță, de unde oamenii nu mai ieșeau

* În textul de bază : „să o năvălească".

decît cu groază, ca două stafii. Scîrbit și tăcut el pleca singur să rătăcească prin gară, unde materialul îl consola mai mult decît oamenii de mizeria în care căzuse.

Mașinile de manevră, țăcănitul telegrafului de la mișcare, un ceas care mergea cu două ore întîrziere, seara luminile verzi și roșii ce se aprindeau lîngă luciul paralel al șinelor, toate neschimbate, îi mai reaminteau ceva din trecutul din care venea și îl mîngîiau încă, aprinzînd o licărire de nădejde în viitorul obscur, tragic, necunoscut ce sta înaintea lui. Se plimba strîngîndu-și bine mantaua și ridicîndu-și gulerul, trecînd cu pași mari din traversă în traversă. Într-o dimineață, trezindu-se, era a treia, avu bucuria să vadă zăpada. Peste toată murdăria orășelului se lăsase un lințoliu alb. O licărire de plăcere veche, de iarnă ocrotită și la adăpost, așa cum trăise întotdeauna, se aprinse o clipă în el. Se îmbrăcă iute și porni iar spre gară. Ninsese toate noaptea și se lăsase un ger ascuțit. Printre oamenii îngrămădiți abia de a putut pătrunde. Începuse să-i cunoască pe unii dintre ei. La ușile dinspre sala de așteptare era frămîntare și luptă. Se trăgeau să intre cei de afară la căldură, se apărau cei dinăuntru. Cine era mai tare mai cîștiga o palmă de loc. Rămăsese cu totul în bătaia vîntului și a frigului un bătrîn cu două fetițe. Vîltoarea îl despărțise de ai lui. Se lăsase și el furat de oameni și ajunsese pînă aici. În ajun, Ion Sîntu vorbise cîteva cuvinte cu el. Era Agop, un armean din Constanța, lustragiu din piață, care îl știa bine pe doctor. Cînd i-a amintit de tatăl său, în Ion s-a deschis iar o răbufneală de gînduri pe care le domolise și le înlăturase. Ele prinseră acum iarăși putere și reveneau mai tari și mai dureroase. Ofițerul îi adusese în ajun o pătură bătrînului, care nu se putuse lupta pentru un loc mai cald, pentru fetițe măcar. Iar cineva peste noapte îi furase pătura. Tremura acum strîngîndu-și sub haina subțire, de vară, nepoatele, încercînd să le încălzească iar copiii se uitau la cel ciudat. Vorbea lovindu-și fălcile, nestăpînindu-și fiorul. Se ruga cu privirea și nedînd drumul fetițelor ridica încet fruntea spre cer.

Simțind că nu mai poate [face] nimic pentru el, Ion Sîntu fugi din fața durerii și se dojeni. Plecă iarăși lunecînd la fiecare pas, de-a lungul șinelor. Deodată se opri, uimit. În gara asta fără trenuri, numai cu cîteva vagoane răzlețite pe care le știa pe de rost, pe o linie moartă sta

un tren întreg. Deşi format numai din vagoane de marfă cu două vagoane de clasă la un cap, trenul acesta, prin liniştea lui, prin santinela care se plimba de-a lungu-i, printr-un fel de respect ce impunea şi izolare, avea ceva tainic şi neatins. Contrasta ciudat cu murmurul de mulţime chinuită şi învălmăşită de pe peron. Sîntu se apropie de unul din vagoanele de clasă. Perdelele erau trase. Se vedea bine că cineva era înăuntru şi nu se sculase. Pe un coş din capătul vagonului ieşea un fum negru de cărbuni, ceea ce arăta că era un vagon bine amenajat. Trecînd pe lîngă santinela care luă „drepţi", sublocotenentul întrebă :

— Ce-i cu trenul ăsta, camarade ?

— Tren particular, să trăiţi, domn' sublocotenent. Şi soldatul porni mai departe, să nu mai fie întrebat. Între consemnul pe care-l avea să nu dea alte amănunte şi superiorul care îi sta în faţă, el înţelese să se apere, făcîndu-şi serviciul. Sîntu zîmbi cu tristeţă. Se întîlnea iarăşi cu ceea ce lăsase. Războiul nu cuminţise pe nimeni şi abuzul se ţinea după mizerie şi-i trecea înainte. Atunci se trase o perdea şi se deschise uşa la vagon. O fiinţă neaşteptată apăru în capul scării. Sîntu strînse din sprîncene şi privi cu luare-aminte. I se păru că visează. Era Crow, feciorul în livrea al Zoichii Gădină. Îmbătrînise. Pe faţa lui zbîrcită şi uscată se ivi o lumină. Părul alb părea mai degrabă o boală decît un semn firesc al bătrîneţii, ca întotdeauna la negri.

— Domnu' ofiţer ! *Massa* Ionel ! strigă negrul, coborînd în grabă. Pe uşa deschisă năvăli o căldură plăcută. La fereastra cu perdeaua ridicată apăru zgomotoasă o întreagă haită de căţei, toţi cu zgardă şi cu scurteici. Erau pechinezi, şpiţi, pudeli, foxi, pensionarii lui Crow şi pasiunea Zoichii. În fundul compartimentului se deslueau coliviile feluritului păsăret, atîrnate. Ion Sîntu era lămurit. Aflase fără să i se spună al cui era trenul. Crow se bucură şi voi să se ducă în vagonul celălalt, s-o vestească pe Zoica. Ion îl opri. Îi ceru cîteva lămuriri. Plecaseră din Bucureşti de trei zile şi îi opriseră aici pînă ce comandantul trenului avea să primească ordin de plecare.

— Comandantul trenului ? făcu Ion Sîntu uimit.

— Da, da ! *Massa* comandor, adause bucuros şi familiar Crow.

— Şi ce tîrîţi după voi în trenul ăsta ? întrebă sublocotenentul.

— Casa, *massa,* mobila tota a coconiţei şi domnu' consilier Poroineanu.

La timp Sîntu ştiu să se oprească. N-avea sens în indignare să-l batjocorească pe Crow, ci mai degrabă înţelept era să-l folosească.

— E cald la voi în vagon, Crow, nu e aşa ?

— Cald ! Poftim, *massa* Ionel.

— Nu, Crow, eu n-am nevoie. Dar aş vrea să aduc pentru cîtva timp pe un bătrîn şi două fetiţe. Se poate ?

De data asta Crow bucuros ar fi imitat santinela găsindu-şi o întrebuinţare care să-l scape. Se vedea că aveau ordine severe şi că trăiau sub o frică. Îşi lunecă privirea în dreapta şi în stînga, îşi frecă mîinile, se zbătu de parcă ar fi fost legat şi privindu-l lung pe Ion, zise în cele din urmă zîmbind :

— Poftim, *massa* Ionel !

Sîntu se repezi pe peron.

— Haide, Agop, că ţi-am făcut rost de cîteva clipe de căldură. Şi luînd fetiţele în braţe, porni spre tren. Agop, vînăt de frig, îl urma şchiopătînd. Cînd au dat de căldură, fetiţele au adormit de îndată. Agop s-a aşezat turceşte în mijlocul culoarului, în faţa uşii de la compartimentul cu căţei, a pus perină fiecare genunchi cîte unei nepoate, s-a lipit cu capul dat pe spate de peretele vagonului, a închis ochii şi a început să mormăie ceva, închinîndu-se. Apoi a luat mîna lui Sîntu, care sta lîngă el, să i-o sărute. Ofiţerul şi-o trase brusc. El însuşi pătruns de frig se aşează pe o ladă, în cotitura culoarului. Deodată se ridică un glas puternic :

— Nu ţi-am spus, bestie neagră, să nu dai drumul la nimeni. Şi o palmă răsună.

Sîntu recunoscu vocea şi, ieşind înaintea comandorului, salută şi vorbi apăsînd pe cuvinte :

— Eu l-am adus pe bătrîn, domnule comandor !

Nu-l mai văzuse de mult. I se brăzdase faţa. Stăteau acum unul în faţa celuilalt, iar între ei, pe jos, Agop îşi luase capul în mîini şi se clătina din umeri a deznădejde.

Crihan era în sfîrşit în elementul lui. Putea să-şi arate autoritatea comandînd doi soldaţi şi un negru. Fusese mai înainte însărcinat să asigure siguranţa podului la

trecerea de la Flămînda cu un baraj împotriva minelor din susul Dunării, şi nu izbutise. Lăsat la dispoziţia Direcţiei Generale a Marinei, îl culesese intervenţia Zoichii, prin trecerea lui Poroineanu, pentru întrebuinţarea asta ridicolă. O primise însă cu bucurie, ba chiar cu satisfacţie. Îşi întocmise pentru drum o îmbrăcăminte dintr-un halat lung de catifea vişinie, cu un guler de blană de iepure, pe pantaloni închişi de marină. Purta şapca de comandant. Atrasă de glasurile celor doi bărbaţi, apăru şi Zoica. Un halat fanat pe un trup de femeie slabă, începînd să se treacă, dovedea şi la ea, ca şi la Crihan, o neglijenţă vestimentară, semnul unei legături vechi, fără cochetărie, o lene în delăsare şi oboseală a unei prea îndelungate cunoaşteri reciproce, fără surprize. Cînd l-a văzut pe Sîntu, femeia a exclamat :

— *Tiens ! C'est toi, Jeannot ? Comme c'est curieux ! Que viens-tu faire chez nous ?* *

— Milostenie ! urlă Crihan, c-a avut de la cine s-o-nveţe ! Apoi, mişcîndu-l pe Agop cu piciorul :

— Ieşi afară, ieşi afară am zis. Cară-te de aici !

Bătrînul se tîrî speriat înspre uşă. Fetiţele începură să plîngă, trase de bunicul lor. Se făcu o tăcere în care nici Crihan, nici Zoica n-au găsit ce să spună. Sîntu, neclintit şi calm, îi privea. Ceea ce nu putea să împlinească prin vorbe Zoica, încercă să înlocuiască prin gest. Se lipi de Crihan ca şi cînd ar fi vrut să dovedească alianţa cu el şi-i puse o mînă pe umăr. Atunci Ion Sîntu începu să vorbească.

— N-am ştiut, domnule comandor, zise el cu putere, că e trenul comandat de dumneavoastră decît cînd am văzut căţeii şi papagalii Zoichii...

— Îţi interzic, strigă Crihan, ridicîndu-se în vîrful picioarelor, desprinzîndu-se de femeie şi ameninţînd cu degetul.

— N-aveţi ce să-mi interziceţi. Priviţi în jurul dumneavoastră.

Căţeii din compartiment, asmuţiţi de glasuri ridicate, făceau o larmă înspăimîntătoare cu lătratul lor.

— Am socotit că acolo unde stau la căldură toate animalele astea, continuă Ion, poate să se încălzească şi un om. M-am înşelat. Dumneavoastră călătoriţi pe sus, eu pe jos.

* Ia te uită ! Tu eşti, Jeannot ? Ce curios ! Ce cauţi aici ? *(fr.)*.

— Sublocotenent Sîntu, am să iau măsuri împotriva dumitale ! răcni Crihan.

— Puteţi s-o faceţi, domnule comandor. Îmi sînteţi superior şi ne aflăm în timp de război. Nu însă înainte de a afla o lămurire cu privire la un lucru care doarme de mult ca o remuşcare, sînt sigur, pe fundul conştiinţei dumneavoastră. Sînt singurul om de pe lume care poate să vă dezlege taina.

Ochii mici şi ascuţiţi ai lui Crihan se dilatară. Fără voia lui se frămînta între curiozitate şi nesiguranţă. Din multele lui păcate avea să iasă la lumină unul mare sau mai mic. Şi lăsînd să-i scape răspunsul, Ion Sîntu continuă :

— Aţi făcut adineaori aluzie la tatăl meu, domnule comandor. Da, el şi alţii pe care-i urîţi m-au învăţat să fiu om. Vă amintiţi că odată doctorul Sîntu v-a dat o replică după care n-aţi mai ştiut ce să spuneţi. E mult de atunci. Era în toiul unei serbări. Viteaz porniserăţi împotriva cuiva pe care-l ameninţaţi cu duelul. Atunci doctorul Sîntu, tatăl meu, v-a spus aproape glumind cuvintele : „Ca matadorii". Frază misterioasă, fără noimă pentru unii, numai o glumă. Dumneavoastră însă aţi priceput. Vă văd ca acum : aţi pălit, mîna a început să vă tremure şi aţi bîlbîit în grabă ceva, ca o încheiere.

O panică stăpînită şi o curiozitate creşteau tot mai mult în Crihan. Zoica şi ea, care auzea pentru prima oară povestea asta, se apropiase de Ion şi, între amîndoi, privea cînd la unul, cînd la celălalt.

— Şi ce vrei să dovedeşti cu asta ? Nu văd nici o legătură, ci numai o impertinentă ameninţare.

— Ba există o legătură, domnule comandor. Fraza aceea misterioasă, lipsită în aparenţă de înţeles, avea unul, şi îl ştiţi. Ea fusese rostită chiar de dumneavoastră ca un îndemn la sinuciderea actorului Osvald. Crihan încercă să-şi umfle pieptul. Dar umerii i se strînseră şi capul îi căzu ca sub o povară şi tăcu.

— Şi desigur vă veţi întreba în nelămurirea dumneavoastră tîrzie, continuă sublocotenentul, cine îl va fi informat pe doctor. Eu, domnule comandor. Eram copil, ascuns într-un colţ, cînd v-am văzut cum i-aţi pus revolverul sub pernă, prietenului dumneavoastră Osvald, şi cum, dintr-o poză superbă, l-aţi îndemnat să se împuşte, ducînd într-un gest eroic şi teatral revolverul la

tîmplă. Mie mi-a plăcut gestul atunci și l-am imitat și mi-a plăcut și ce-ați spus : „Ca matadorii !" Iar tata le-a aflat de la mine. De-aci pînă la pălmuirea lui Crow, și alungarea brutală a bătrînului Agop, e numai un pas mic, dar consecvent. Aceasta țineam să vă spun.

Crihan se frămînta fără cuvînt. Atunci Zoica interveni :

— *Mais, au moins, Jeannot, tu garderas le secret. C'est oui, tu me promets ?* * și încercă să-i dea mîna.

Ion Sîntu rămase drept, cu brațele de-a lungul trupului. Refuza să-i răspundă rugăminții ei, lăsînd-o cu mîna întinsă. Femeia se turbură și roși :

— *Tu es fou et insolent !* ** rosti ea cu un șuierat de mînie. La care vechiul îndrăgostit de odinioară îi răspunse :

— Femeia nu se justifică așa, ca la voi, apărată numai de formule, ci i se cere și o calitate de om. Iar tu nu o mai ai de mult, Zoico !

— *On m'insulte, commandant !* *** Apără-mă ! răcni ea în cele din urmă pe românește.

Atunci Crihan, trezit, își aminti de gradul pe care îl purta. Încurajat de strigătul doamnei Gădină, se propti solemn și marțial în fața lui Sîntu, și zise, cu un calm mai mult sau mai puțin cîștigat :

— Ai să ieși la raport și vei da socoteală. Voi înștiința unitatea dumitale de insulta superiorului în timp de război. Pleacă !

— În sfîrșit vă faceți datoria, domnule comandor, adaose [sub-]ofițerul.

— Executarea ! răcni Crihan.

Și Ion Sîntu părăsi vagonul trenului special.

Începuse iarăși să ningă, o ninsoare mărunță, deasă, din nori joși și cenușii care întunecau ziua. Trîmbele de zăpadă răbufneau valuri-valuri și Ion Sîntu, ieșit pe ulița de la marginea tîrgului, lupta cu vrăjmășia vremii. Mergea fără să știe unde, avînd nevoie de încordarea asta a trupului care îl liniștea. Căsuțele scunde se rezemau unele de altele, închise, parcă fără oameni. Ulița pustie se pierdea departe, în drum deschis, topit în albeața cîmpului.

* Dar, cel puțin, Jeannot, vei păstra secretul. Îmi promiți, da ? *(fr.)*.

** Ești nebun și obraznic *(fr.)*.

*** Sînt insultată, comandante ! *(fr.)*.

Sîntu se opri o clipă, respiră adînc în vijelia asta ca sub o binefacere. Deodată din pînzele albe ale ninsorii răsări o umbră mișcătoare. Ofițerul nu deslușì bine la început ce ar putea fi. Era un maldăr de negură ce se apropia de el. Stătu să deslușească și văzu în sfîrșit că era o sanie mare, țărănească, pe tălpigi late de lemn, care înainta încet. Doi cai piperniciți cu coamele smulse de vînt luptau cu greutățile drumului. Lîngă ei, un soldat mărunt, cu o manta prea lungă și prea largă, cu boneta trasă peste urechi, mergea agale, prăpădit, îndemnîndu-și caii din cînd în cînd. Ceea ce nu putea distinge bine Ion Sîntu era încărcătura saniei. Un maldăr nedeslușit, acoperit de o mușama, pe care vîntul o juca din cînd în cînd, părea o încărcătură grea. Abia cînd a fost aproape de el și soldatul l-a salutat cu greu, cu mîna înghețată, ofițerul a distins cu groază ce cuprindea sania asta venind încet, de departe, de la spitalul ce se afla mai sus. Erau morții de tifos exantematic. Auzise de molimă, dar nu o văzuse pînă atunci. Goi și încleștați, unul peste altul, morții aceștia vineți erau duși să fie descărcați într-o groapă comună, la cimitirul din cealaltă parte a tîrgului. O răbufneală puternică de crivăț ridicase aproape complet mușamaua și Ion Sîntu, curios, s-a apropiat. Erau oameni tineri, din cîte a mai putut vedea, soldați de bună seamă din regimentul de infanterie cantonat mai sus de ei. Zăpada tot mai deasă li se așeza în orbite și în urechi, ca la statuile din cimitire, fețele se ștergeau din trăsăturile lor sub puful acesta alb și rece care uniformiza și nu mai erau în curînd decît niște bucăți de piatră. Nimeni nu-și dăduse osteneală să-i așeze la rînd, ci erau aruncați de-a valma, fiecare după cum căzuse în grabă, din spaima și oroarea celor care îi încărcase. Sania a trecut încet prin furtună și Ion Sîntu a privit-o depărtîndu-se. Atîrna din ea, de la mortul cel mai de la fund, ce nu se vedea, un braț, cu o mînă strînsă ca o gheară. Și în zăpada pufoasă ce se așeza proaspătă pe drum, degetele lăsau dîre subțiri și paralele...

Cutremurarea adîncă, adusă de o nouă față a războiului, lui Ion Sîntu îi făcu bine. Dărîma în el ultimele resturi din așezările vechi, ale vieții lui. Nenorocirea aceasta a tuturor și moartea care pîndea la tot pasul îl făcu nu să uite, dar să-și stăpînească toate amărăciunile lui personale. Pe Comandor nu-l dorise, dar îl în-

tîlnise şi-i spusese ce avusese de spus. Acum priveliştea aceasta îl îngrozise, dar o putere nouă se lăsase în el. Altădată, de bună seamă, nu s-ar fi purtat astfel. De cîte ori nu se revoltase, dar rămăsese pe loc în neputinţă şi în ezitare. Acum Ion Sîntu găsea în el resurse cu care pornea pe un drum nou. Că ar fi fost în război, ca în clipa de faţă, sau în pace, cum ar mai fi, dacă o va ajunge, el simţi că se născuse în el un alt om, mai dîrz, mai puternic, mai hotărît.

Cînd a ajuns iarăşi în inima tîrgului, cu un şuierat prelung care juca în vuietul vîntului, un tren ieşea din gară. Era trenul refugiului casei lui Poroineanu şi al Zoichii, comandat de Crihan. Şi Ion Sîntu avu impresia că lumea asta se desparte pentru totdeauna de el.

Era în seara aceleiaşi zile la o popotă improvizată într-un fel de restaurant al Tîrgului Bujor, prăpădit, cu reclame de bere şi portrete de regi pătate de muşte. Ofiţerii intrau tăcuţi, îşi luau locurile şi îmbucau în grabă. Vremea de afară îi înspăimîntase. Unii renunţaseră la mîncare şi se culcaseră de la cinci, să le treacă de urît. Singura lampă de perete era pusă pe masă, lîngă colonel. Faţa, mîinile şi pîinea erau acoperite cu o lumină galbenă, „chioară", după cum colonelul însuşi se rostea. Era un om scund, gros, ras în cap, cu mîinile umflate ca nişte gogoşi şi ambiţios. Îl rodea necazul că în luptele din Dobrogea nu avusese nici cea mai mică ibzîndă. Îşi măcinase, şi din împrejurări vitrege şi din nepricepere, o parte din regiment şi intrase acum în retragerea asta neglorioasă, fără nici un fapt de arme. Visa o decoraţie cu pasiune, o citare la ordinul de zi pe brigadă măcar. Şi pentru tot ce i se întîmplase, trăgea la răspundere, de cîte ori ocazia i se ivea, pe subalternii săi. Pedepsea fără milă, fără să ţină seamă de război şi greutăţile lui, doar-doar din pedepsele unei discipline iluzorii să-şi strîngă dovezi de o vrednică activitate ostăşească. De felul lui era limbut şi tăcerea generală îl supăra. Încerca să lege vorbe, ba şi poveşti care, în afară de cîteva răspunsuri obligatorii, mai întotdeauna cădeau în gol.

— Dar vorbiţi dracului ceva ! Spuneţi o prostie, orice, că-mi ţiuie urechile, se răstea el la ofiţerii treziţi din toropeala lor, care se simţeau obligaţi să zîmbească. Dar zîmbetul lor nu se vedea, căci camera sta într-o penumbră tristă. Abia de vedeau să mănînce.

Cînd a intrat, Ion Sîntu a încercat să-şi dea seama dacă fusese reclamat la colonel sau nu. S-a apropiat încet de masă şi, trecînd o clipă printr-o rază de lumină, salută. Colonelul îi răspunse ca de obicei, cu veşnica observaţie că nu-i plac oamenii tăcuţi. Sublocotenentul îşi dădu seama că nu se întîmplase nimic. De bună seamă Crihan nu avusese vreme într-o plecare grăbită. Locul lui Ion era mai departe, dar la masa asta cu multe goluri colonelul le dăduse ordin să se strîngă pe lîngă el. Sîntu era al treilea din dreapta. Se lupta cu aceleaşi chiftele de cartofi reci cînd dinspre intrarea scăldată în neguri plesni o pereche de tocuri.

— Să trăiţi, dom'colonel, urlă un glas din întuneric, am prins un spion !

Colonelul îşi lăsă furculiţa înfiptă în chiftea. Ochii lui oblici, acoperiţi de pleoape obosite, lunecară în priviri lacome. Faţa i se însenină, galbenă, în bătaia lămpii, gura i se destinse şi zise :

— Ai fost tu în stare, care-oi fi ăla, de aşa ceva ? Te decorez, mă...

Sergentul-major făcu cîţiva paşi pînă în bătaia luminii. Şi colonelul îl văzu :

— Bănică, de la a treia, te decorez, mă, să ştii ! Şi colonelul se ridică în picioare. Unde e omul ? întrebă el, nerăbdător.

— E aici, să trăiţi, domn'colonel, răspunse sergentul. Asta e ! şi împinse în lumină pe prizonier.

Era un om înalt, cu barbă roşie, încîlcită, îmbrăcat ciobăneşte. Acoperit cu o bundă miţoasă, purta o căciulă fumurie, trasă pe ochi.

— Cine eşti tu ? răcni colonelul.

— Un cioban, răspunse celălalt liniştit.

— Ce cauţi aici ?

— M-am rătăcit...

Ion avu o tresărire. Recunoscu glasul în care, desigur, numai el mai prindea o inflexiune moale, străină, ca un abur pe vorbe. Cînd ridică ochii spre noul venit, se întîlni cu o privire albastră, învăluitoare, cu toată lumina tristă care scădea. Simţi că fusese recunoscut.

— Cum l-ai prins, mă ? tună din nou colonelul. Ce făcea ?

— Iscodea pe unul de-ai noştri, lîngă gară, să afle care regiment sîntem noi !

— Aha ! Spion în toată regula, care va să zică...

Cei cîţiva ofiţeri se treziseră şi ei, interesaţi. Colonelul rămăsese gînditor. În sfîrşit părea că norocul îi surîde şi lui. Un spion prins asupra faptului nu era puţin lucru. Cine ştie cîte ar mai putea afla şi iată-l şi pe el decorat. Nu trebuia să se pripească, să greşească. Speculată cu abilitate, întîmplarea aceasta putea să-i dea şi lui gloria după care umbla.

— Ia-l şi închide-l în şcoală, ordonă el sergentului. Nu în cancelarie, că acolo-i drapelul, în partea ailaltă ; pune o santinelă la uşă şi lasă, că-l judecăm noi mîine. Bravo, Bănică ! şi frecîndu-şi mîinile lui moi, colonelul se aşeză.

— Care face o tablă cu mine ? Dau şi un coniac ! Şi, vesel, comandantul regimentului începu să zvîrle zarurile împreună cu maiorul Sion.

Unul cîte unul ofiţerii salutau şi plecau. Sîntu, tăcut, se frămînta fără să găsească o soluţie prin care să se apropie de prizonier. Nu cunoştea şcoala, vecină chiar cu casa lui, decît după planul şi tipicul general al şcolilor din tîrguşoare. În ce fel ar putea întreprinde ceva ? Afară viforniţa nu încetase. S-a dus la el, s-a întins o clipă pe pat şi a pornit apoi la voia întîmplării. La şcoală ardea o lampă la intrare. Lumina bătea în amîndouă încăperile, iar în camera din stînga, unde „nu era drapelul", cum spusese colonelul, o umbră mare se mişca, jucînd pe pereţi. Ofiţerul, orbit de zăpadă, ocoli de cîteva ori clădirea. În cele din urmă descoperi un chepeng de pivniţă, în dosul casei, spre un loc împrejmuit ce părea a fi o livadă. Ridică un capac, şi, bîjbîind şi tîrîndu-se mai mult, coborî. Orbecăi printre lemne, luminîndu-şi paşii nesiguri cu un chibrit aprins. În fundul pivniţei găsi o scară şi în capătul ei un alt chepeng, care cedă. Îl dădu la o parte şi văzu că se află în săliţa dintre cele două încăperi. Încercă la uşa camerei în care se afla prizonierul. Era închisă. Ciocăni uşor, iar dinăuntru i se răspunse.

— Ivan Maximovici, şopti ofiţerul, împinge, împinge cu putere. Eu sînt, am găsit drumul.

Uşa gemu din balamale de cîteva ori şi în cele din urmă sări din încuietorile ei şubrede, iar oamenii căzură unul în braţele celuilalt.

— Cîte am să-ţi spun, cîte, Ivan Maximovici, făcu Ion Sîntu, lăsîndu-şi fruntea pe umărul celuilalt. O duio-

şie de care avea nevoie îl cuprinse. Întîlnise, în sfîrşit, pe cineva, în aspra lui singurătate, în mîngîierea căruia se putea lăsa. Prietenul îl sărută pe frunte şi-l mîngîie. Arătînd apoi pe tavan, şi pe pereţi, zise :

— Umbrele... să nu ne trădeze.

Se lăsară amîndoi în genunchi şi îşi şoptiră cîteva cuvinte în grabă.

— Ce face doctorul ?

— Nu mai ştiu. E urmărit. Am primit o scrisoare.

— Eram sigur, zise Ivan Maximovici. Apoi, după o tăcere, scoţînd ceva din buzunar îi întinse lui Ion : Uite cheia.

— Care cheie ?

— Cheia de la uşa cea mare. Casa am lăsat-o întocmai. Intrau bulgarii cînd am părăsit Constanţa.

— Şi acum încotro te duci ?

— Spre nord, spre eliberarea care se apropie. Apoi după o tăcere, şoptit şi cu o nesfîrşită dragoste : Mai crezi în oameni şi-i mai iubeşti ?

— Da, răspunse cu emoţie Ion.

— Şi, mai ales, tot vrei să te păstrezi aşa cum te ştiu, întreg ?

— Tot !

— Atunci e bine... N-am nici o grijă... Şi acum să plecăm.

Au coborît pe acelaşi drum şi în livada măturată de trîmbe de vînt s-au despărţit.

A doua zi toată lumea era în fierbere. Scăpase spionul, iar regimentul primise ordin de plecare. Ninsoarea încetase, dar drumul era greu. Colonelul, în frunte, era nemîngîiat. Înjura şi trăsnea.

— Mama-lui de spion, făcea cît un regiment nemţesc. Am să vă arestez pe toţi.

Călăreau încet, luptîndu-se cu nămeţii. Norii plumburii se mai tîrau peste dealurile Moldovei, un luminiş de cer lupta cu ei în faţa coloanei care înainta.

Între un trecut pe care îl părăsise şi un viitor pe care-l întrezărea, stăpîn pe el însuşi, Ion Sîntu, cu o mînă pe dîrlogi, iar cu cealaltă în buzunarul mantalei, strîngea cu putere cheia casei din care pornise în viaţă.

20 iunie 1957, Bucureşti.

ISBN 973-21-0113-x **Lei 31**